

**National Library of Thailand
Bangkok, 2002**

All rights reserved.

**No part of this CD may be reproduced,
stored in a retrieval system or transmitted in any form
or by any means, without prior permission from
the National Library of Thailand**

หอสมุดแห่งชาติ ขอสงวนสิทธิ์

ห้ามมิให้ผู้ใดนำส่วนหนึ่งส่วนใด หรือตอนหนึ่งตอนใด ที่ปรากฏอยู่ใน CD นี้

ไปทำการคัดลอก หรือวิธีการอื่นใดเพื่อจำหน่าย จ่ายแจก

ก่อนได้รับอนุญาต

พระบรมราชโองการ → สมเด็จพระนางเจ้า

พระบรมราชโองการ

เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวิป

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ฯ

ทรงเรียบเรียง เมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๗

ถวาย ถมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ฯ

พิมพ์แจกในงานพระศพ พระธมมพันธวงศ์เธอ

พระองค์เจ้าพรรณราย

พิมพ์โรงอุทิศ พ. ศ. ๒๔๕๘

เฉพาะห้องนี้คว่ำ ๓๑๒ เท่านั้น”

พระลัมพินวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย
ประสูติวันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๘๑
สิ้นพระชนม์วันที่ ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๕๗

(พิมพ์ที่ กรม แผนก ทหารบก)

ประวัติ

พระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย

หนังสือเรื่องประวัติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีปนี้ ได้เรียบเรียงขึ้นโดยเนเกาะ เพื่อเป็นของแจกในงานพระศพ พระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย เพราะเหตุนี้ สัมควรจะแต่งพระประวัติไว้ ให้ปรากฏพระเกียรติยศอยู่กับหนังสือเรื่องนี้สืบไปตลอดกาลนาน ข้าพเจ้าจึงได้สืบสวนข้อความอันเป็นพระประวัติของพระองค์เจ้าพรรณราย มาแต่งไว้ต่อไปนี้:—

พระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย เป็นพระธิดาของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศไปยกาเธอ กรมหมื่นมมาตยาพิทักษ์ พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมกิมเปนมารดา เพราะฉะนั้น จึงเป็นพระกนิษฐภคินีต่างชนันท์กับสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีพันปีหลวง ซึ่งเป็นสมเด็จพระชนนีนาครแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เจ้าพรรณรายประสูติเมื่อณวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๓ ตรงกับดิถีจันทร์คติกาต ณวัน ๔ ๖ ค่ำ ปีมะเส็งตรีศก จุติศักราช ๑๒๐๐ พระชันษาพอได้เพียงขวบหนึ่ง

(๒)

พระบิดา^๕ต้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับเข้า^๖ไปทรงบำรุงเลี้ยงไว้ในพระบรม
มหาราชวัง พร้อมกับบรรดาพระโอรสธิดาในกรมหมื่นมหายาพิทักษ์
ที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ด้วยกันทั้งนั้น พระนาม “พรรณราย” นี้ ทราบว่า
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทาน แต่พระประยูรญาติ
โดยมาก เรียกพระนามว่า “แฉ่” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงดำรัสเรียกว่า “น้ำแฉ่” มาจนตลอดพระชนมายุ ข้าพเจ้า
เคยได้ยินรับสั่งเล่ามุลเหตุตามที่ได้ทรงสดับมาว่า เพราะเมื่อแรก
พระองค์เจ้าพรรณรายเสด็จเข้าไปอยู่ในวังทรงพระเยาว์มาก ทรง
พระกรรแสงยิ่งกว่าพระองค์อื่น ๆ เจ้านายจึงได้เรียกพระนามว่า “แฉ่”
สมเด็จพระบรมพระยาศรีสุนทรนราธิวาสบรรพต ซึ่งเป็นพระกนิษฐภคินีร่วม
เจ้าจอมมารดา กับสมเด็จพระเจ้าบรมโกศไปยกาเธอ กรมหมื่นมหายา
พิทักษ์ ทรงรับพระองค์เจ้าพรรณรายไปเลี้ยงตั้งแต่แรกมาจนทรง
พระเจริญ

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้
ทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยงพระองค์เจ้าพรรณรายเป็นเจ้าจอม มี
พระเจ้าลูกเธอ ๒ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าหญิงกรรณิกาแก้ว ประสูติ
เมื่อปีเถาะดับดศก พ.ศ. ๒๓๘๘ ต้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปี
มะเมียจัตวา ศก พ.ศ. ๒๔๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้ากรมขุน
ขัติยภักดา พระองค์ ๑ พระองค์เจ้าชายจิตรเจริญ ประสูติเมื่อปีกุน

(๓)

เบญจศก พ.ศ. ๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาพระเกียรติยศ เป็นเจ้าฟ้ากรมขุน
ภายหลังเดือนเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนริศรานุวัดติวงศ์ มาใน
รัชกาลปัตยุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนพระเกียรติยศขึ้นเป็น
กรมพระพระองค์ ๑

เมื่อในรัชกาลที่ ๔ พระองค์เจ้าพรรณรายได้รับพระราชทาน
เครื่องยศเต็มตามบันดาศักดิ์หม่อมเจ้าซึ่งมีพระเจ้าลูกเธอทุกอย่าง ต่อ
มาในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ปฐมจุลจอมเกล้า ๑ เหรียญ
รัตนภรณ์รัชกาลที่ ๔ ชั้นที่สอง ๑ เหรียญรัตนภรณ์รัชกาลที่ ๕
ชั้นที่สาม ๑ เข็มพระชนมายุคัมมกต ทอง ๑ เหรียญรัชดาภิเษก ๑
เหรียญทวีกาภิเษก ทอง ๑ เหรียญประพาศมาตา ทอง ๑ เหรียญ
รัชมกต ทอง ๑ เหรียญรัชมังกดาภิเษก ทอง ๑ แดทรงพระ
กรุณาโปรดให้สถาปนาพระเกียรติยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้า เมื่อมีชวด
โทศก พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้รับพระราชทานเครื่องยศ หีบหมากด้วยทองคำ
เครื่องยศฝ่ายใน ๑ กาทองคำ ๑ กระโถนทองคำ ๑

พระองค์เจ้าพรรณรายเสด็จอยู่ในพระบรมมหาราชวังมาจนเจ้าฟ้า
กรมขุนวชิรญาณวงศ์ขึ้นพระชนม์แล้ว แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ได้พระราชทานวงโปรดทำพระ อันเป็นวงที่พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จอยู่ตลอดรัชกาลที่ ๒ นั้น ท่านจึง
เสด็จออกมาอยู่ร่วมกับพระโอรส ตั้งแต่ปีระกาถึงปีคชก พ.ศ. ๒๔๒๘

(๔)

มาจนตลอดพระชนมายุ ตลอดเวลาตั้งแต่เสด็จออกมาอยู่วัง แม้
มีการงานในพระราชฐาน อันมีโอกาสดมควรจะได้เสด็จได้ ท่านทรง
ถือเป็นวัตรปฏิบัติอันหนึ่ง ซึ่งต้องเสด็จไปไม่ได้ขาด แม้ในเวลา
ที่ไม่ใคร่จะทรงสบาย ถ้าหากพอจะเสด็จได้ก็เสด็จเสมอ ถึงใน
การอันเนื่องในพระราชวงษ์ เช่นงานพระศพเจ้านายเป็นต้น ก็ทรง
ถือเป็นวัตรปฏิบัติ เสด็จไปไม่ขาดอย่างเดียวกัน พระองค์
มีพระอิริยาไครยกอปรด้วยเมตตาอารีแก่บรรดาผู้ที่ทรงคุ้นเคยทั่วไปมิได้
เด็กหน้า จึงเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทุกชน ทั้งพระประยูรญาติ
แต่ก็เป็นผู้อื่น อีกอย่าง ๑ พระองค์มีพระอิริยาไครยกอปรด้วย
ทรงระวังอยู่เสมอ ที่จะมิให้ใครกระหาว่าพอพระไทยไม่สูง ขอน
ยกตัวอย่างดังในงานพระศพพระเจ้าอุกกีเธอ ในพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่นงานพระเมรุที่วัดราชาธิวาส เมื่อใน
พ.ศ. ๒๔๕๗ นี้ ซึ่งยังมีคนทั้งหลายที่ได้เห็นแต่ยังจำได้อยู่โดยมาก
ว่าพระองค์เจ้าพรรณรายท่านทรงเครื่องขาว ถึงเจ้านายไปทอดวง
ขอให้ทรงเครื่องดำก็ไม่ทรง แต่อีกฝ่าย ๑ นั้น ท่านมิได้ทรงละเลย
การระวังรักษาพระเกียรติยศให้ผู้ใดดูแคลนชดยราชตระกูล ขอน
มีตัวอย่างที่จะยกมากด่าได้ดวยมีผู้เห็นอยู่ด้วยกันโดยมาก เช่นใน
เวลาเสด็จการงานในพระบรมมหาราชวัง พระองค์เจ้าพรรณรายท่าน
มักทรงพระดำเนินมาจากวัง เพราะอยู่ใกล้ ถึงแม้จะมีข้าทูลวง
ตามเสด็จเพียง ๒ คน ๓ คน คงมีจางวางหรือนายเวรเดินนำเสด็จคน ๑

(๕)

คอยกันคน มีให้ผู้อื่นซึ่งไม่รู้จักเข้ามาเบียดเสียดตะดาบตะดง ทรงปฏิบัติดังกล่าวมานั้นเป็นนิจ

นอกจากกิจที่มีในราชการหรือในราชตระกูลดังแต่เดิมมา พระองค์เจ้าพรรณรายมิได้พอพระทัยที่จะเสด็จไปในที่ใด ๆ แม้ที่สุดเวลาไม่ทรงสบาย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์จะทอดวงมือให้แปรสถานไปรักษาพระองค์ ทอนักเป็นการยาก เว้นแต่เวลาใด ถ้าสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ประจวบ จำต้องแปรสถานไปรักษาพระองค์ จะเป็นที่ไหนจังหวัดกรุงเทพ ฯ ก็ตาม หรือถึงหัวเมืองมณฑลอื่นก็ตาม ท่านคงอุปมาให้เสด็จติดตามไปอยู่รักษาพยาบาลพระโอรส มิได้คิดถึงความลำบากแก่พระองค์ ด้วยเหตุนี้ ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ มีพระอาการประชวรเรื้อรังมาในห้าหกปีนี้ พระองค์เจ้าพรรณรายจึงได้เสด็จแปรสถานเนื่อง ๆ ต่างพระองค์ต่างรักษาพยาบาลกันในเวลาที่ไมทรงสบาย เวลาทรงสบาย แม้เสด็จไปในภาระงานภายนอกพระราชฐานก็มักเสด็จไปด้วยกัน ผู้อื่นที่ได้ทราบความดังกล่าวนั้น เมื่อแรกเห็นพระองค์เจ้าพรรณรายเสด็จไปในการงานกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์เมื่อใด ก็ย่อมบังเกิดความชื่นชมยินดี ที่ได้เห็นทั้ง ๒ พระองค์ทรงพระดำริฐานันเป็นทศานุครियกุศล ซึ่งทั้ง ๒ พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญ โดยมีได้ทรงทราบเอง ว่าได้ทรงบำเพ็ญการกุศลอันนั้น ความชื่นชมยินดีที่ได้เห็นดังกล่าวนั้น ข้าพเจ้ายังจำได้ ว่าได้เห็นเมื่อในงานพระเมรุวัดราชาธิวาสเป็นครั้งแรก เห็นครั้งนั้นแล้ว ต่อมาอีก ๑๘ วัน

(๖)

พระองค์เจ้าพรรณรายกับประจวบสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๕๗ ตรงกับวันจันทร์คตินวัน ๒ ๕ ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง
จุลศักราช ๑๒๗๖ ตรงกับศักราช ๑๙๑๔ ดำเนินพระชนมายุได้ ๗๖ ปี.

คำนำ

ผู้ศึกษาโบราณคดี ย่อมทราบอยู่ด้วยกัน ว่าไทยเราได้เคย
เป็นไมตรี เกี่ยว ข้อง กับชาว ดังกาทูป ด้วยการ พระดำสนา มาตั้งแต่ ครั้ง
สมเด็จพระร่วงเจ้าเล็ดยราชย์นพระนครสุโขไทยเป็นราชธานี มีเรื่องราว
ปรากฏในศิลาจารึก หนังสือพงษาวดาร แด่ตำนานต่าง ๆ ปรากฏ
อยู่เป็นหลายเรื่อง แม้แต่ในสมัยเมื่อพระนครสุโขไทยเป็นราชธานี
ถึงพระดำสนาที่ถ้อยกัน ในสยามประเทศนี้ ดุเหมือนจะนิยมเอาอย่าง
ดังกามาเป็นแบบแผนที่เคยดีกว่าได้ ความเต็มใจในลักษณะวินัย
อย่างดังกา จึงมีลงมาตลอดเวลาดังกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จนถึง
ขึ้นกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยเหตุนี้ ความรู้ดังจึงมีอยู่แทบทั่วไปใน
พุทธศาสนิกบริษัทในประเทศไทยเรา ว่าชาวดังกาได้มีบุญคุณมาแก่
เราในเรื่องการพระดำสนา ซึ่งความจริงก็เป็นอย่างนั้น แต่ฝ่ายการที่
เราได้ตอบแทนสนองคุณชาวดังกาเพียงไร ชื่อนี้ น่ากลัวจะไม่ใคร่มี
ใครทราบความชัดเจน เพราะในหนังสือพระราชพงษาวดารของเรา
กล่าวความไว้อย่างน้อย มีปรากฏแต่ว่า เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราช
ธานี ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐ พระเจ้าแผ่นดินดังกาให้
ราชทูตเข้ามาทูลขอคณะสงฆ์ออกไปให้อุปถัมภ์แก่ชาวดังกา หพ แต่
ปรากฏว่าในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมโกษฐได้ทรงอาราธนาคณะ

(๘)

ดั่งสมัยยาม มีพระราชคณะ คือ พระอุปาทิ แด พระอริยมุนี เป็น
ประธาน ออกไปอุปสมบทชาวสิงห์ในลังกาทวีป ค่อยมาได้ โปรด
ให้พระสงฆ์อีกหมู่ ๑ มีพระราชคณะอีก ๒ รูป คือ พระวิสุทธิธรรมาจารย์
พระธรรมญาณมุนี ออกไปเปลี่ยนคณะสงฆ์ที่ออกไปคราวก่อน เนื้อ
ความกล่าวไว้ในหนังสือพระราชพงษาวดาร เรื่องพระสงฆ์สยามนิคาย
ออกไปให้อุปสมบทแก่ชาวสิงห์ มีเพียงเท่านั้นเอง อันจะเห็นได้ใน
หนังสือพระราชพงษาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ฉบับพิมพ์ครั้งแรก
ในปีชวดจัตวา ค.ศ. ๒๔๕๕ อยู่ในเล่ม ๒ หน้า ๒๓๙ นน.

ที่จริง การที่พระอุปาทิออกไปให้อุปสมบทแก่ชาวสิงห์ครั้งนั้น
เป็นการสำคัญ ทั้งในส่วนของคุณที่ชาวสิงห์ได้มีแก่ไทยเราในเรื่อง
การพระศาสนา แดเป็นการสำคัญที่ไทยเราได้รักษาพระพุทธศาสนา
ไว้ให้ถาวรอยู่ในโลกนี้ด้วย เมื่อว่าโดยย่อ ที่พระสงฆ์ยังมีอยู่ในลังกา
ทวีปจนทุกวันนี้ เพราะไทยเราเองเป็นผู้ ไปตั้งให้กัณฑ์มนต์ เมื่อคราว
พระอุปาทิออกไปครั้งนั้น คุณของไทยที่ได้อุปถัมภ์บำรุงแก่พระพุทธ
ศาสนาดังกล่าวมานี้ ข้างฝ่ายชาวสิงห์เขาขย่งมาก ถึงมีหนังสือ
แต่งขึ้นไว้เป็นตำนานเรื่อง ๑ เรียกว่า “สยามอุปสัมปทวัต” กล่าวเฉพาะ
เรื่องที่พระสงฆ์สยามออกไปให้อุปสมบทแก่ชาวสิงห์ ประดิษฐานพระ
ภิกษุสงฆ์มณฑลให้กัณฑ์มนต์ในลังกาทวีป แดยังมีหนังสืออื่นที่กล่าว
ถึงเรื่องพระอุปาทิออกไปให้อุปสมบทคราวนั้นอีกหลายเรื่อง ทั้งที่
เป็นหนังสือแต่งในลังกาทวีป แดจดหมายเหตุของไทยเราเอง แต่
หากยังมีได้ปรากฏแพร่หลาย ข้าพเจ้าเห็นว่า เรื่องประดิษฐานพระ

ดั่งขี้ด้ายามวงษ์ในดั่งกาทวี่ป คราวพระอุบาฬีออกไปให้อุปถัมภ์แก่
ชาวถึงพ เป็นเรื่องสำคัญในพงษาวดารไทยตอน ๑ ซึ่งสมควรจะ
เผยแพร่แก่ไทยเราให้ทราบความชัดเจนขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงปรารภจะ
รวบรวมความตามที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ มาเรียบเรียงเป็นหนังสือเรื่อง ๑
ในพงษาวดารสยาม.

ในขณะความปรารภมีอยู่ดังกล่าวมา พอสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระดำริห์จะบำเพ็ญพระ
กุศลสนองพระมาตุคุณ ในงานพระศพพระธัมพันธวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าพรรณราย มีพระประสงค์จะทรงพิมพ์หนังสือเป็นของแจก
เรื่อง ๑ แด่พสกนิกรไทยจะให้เป็นประโยชน์ในทางเจริญความรู้โบราณ
คดี มาทรงหารือกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อทรงทราบความ
ปรารภของข้าพเจ้า จึงทรงพระดำริห์เห็นว่า เรื่องประติษฐานพระธัม
มด้ายามวงษ์ในดั่งกาทวี่ป เป็นเรื่องอันประกอบด้วยประโยชน์ต้องตาม
พระประสงค์ สมควรที่จะพิมพ์แจกในงานพระศพพระองค์เจ้าพรรณราย
ได้ แต่ทรงเกรงอยู่ว่า การที่จะทำหนังสือเรื่องนี้ให้สำเร็จจะเป็น
ความลำบากแก่ผู้ทำมากนัก เพราะจะต้องดงแรงแก้ไขความพยายาม
คล้ายกับแต่งหนังสือขึ้นใหม่ทั้งเรื่อง เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบพระดำริห์
ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ดังนี้ มารุกถึงเวลาเมื่อ
ข้าพเจ้ายังเด็ก ได้เคยไปเล่นหัดกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัด
ติวงศ์ ที่ตำหนักเหนือ ๆ พระองค์เจ้าพรรณรายท่านได้เคยทรงอุปการ
เลี้ยงดูข้าพเจ้า เหมือนหนึ่งว่าเป็นโอรสของท่าน แต่ได้ทรงพระเมตตา

(๑๐)

มาจนตลอดพระชนมายุ ส้มควรว้าพเจ้าจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง
ต้นของพระคุณ เมื่อมีโอกาศที่จะรับทำหนังสือเรื่องนี้ ก็พอสมกับ
ความประสงค์ของข้าพเจ้า จึงได้รับเรียบเรียงหนังสือเรื่องนถวาย.

หนังสือต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้พบ อันปรากฏเรื่องพระสงฆ์สยาม
ออกไปให้อุปสมบท ตั้งสงฆมณฑลในลังกาทวป มอญ ๘ เรื่อง คือ

๑ หนังสือมหายวษพงษาวดารลังกา หนังสือเรื่องนี้ เป็น
ภาษามคร ได้ความว่าแต่ง ๓ คราว ๆ แรกพระมหาเถรชาวดึงหว
ชื่อ พระมหานาม แต่งเมื่อราวในระหว่าง พ. ศ. ๑๐๐๒ จน ๑๐๒๐
ตัวเรื่องเป็นคาถาแถมฎีกาแก้ กล่าวความเริ่มเรื่องแต่สมเด็จพระม
พระภคัยเจ้ายังเสด็จดำรงพระชนม์ มาจนเสด็จดับขันธปรินิพพาน
พระพุทธศาสนาถดถอยได้ ๘๑๘ ปี จบไว้ตอน ๑ ตอนที่ ๒ พระเจ้า
ปรักกรมพหุมหาราช ซึ่งได้ครอบครองลังกาทวปด้วยราชย์อยู่นเมือง
ไปตั้นระวรมหานครเป็นราชธานี เมื่อ พ. ศ. ๑๖๘๖ มีรับสั่ง
ให้แต่งต่อลงมาอีกตอน ๑ แต่จะจบไว้เพียงใดหาทราบไม่ ตอนที่ ๓
พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ พระเจ้ากรุงลังกาซึ่งได้ผ่านพิภพ เมื่อ
พ. ศ. ๒๒๘๐ เสด็จราชย์อยู่นเมืองศิริวัฒนบุรี (ที่เรียกว่าเมืองแกนค
บดิน) คือพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ห้าเข้ามาขอคณะสงฆ์ไปจาก
กรุงศรีอยุธยา ได้ดำนหนังสือมหายวษไปจากกรุงศรีอยุธยา
จึงมีรับสั่งให้แต่งเรื่องมหายวษต่อลงมาอีกตอน ๑ เรื่องพระอุบาท
ออกไปเมืองลังกามอยู่ในตอนที่ ๓ น หนังสือมหายวษได้แปลเป็น
ภาษาไทย เมื่อปีมโรง จุศักราช ๑๑๕๘ พ. ศ. ๒๓๓๘ ในรัชกาลที่ ๑

(๑๑)

กรุงรัตนโกสินทร์ ดงพิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓
เป็นสมุด ๒ เล่ม เนื้อเรื่องพงษาวดารที่แปลแล้วมีอยู่เพียงในตอนที่ ๑
ที่พระมหานามแต่ง จึงมิได้ปรากฏความเรื่องพระอุบาฬีออกไปตั้ง
ลำดับวงศ์ในลังกาทว่าป แต่ต้นฉบับหนังสือมหาวงษ์ภาษามคร เขาได้
พิมพ์ขึ้นในเมืองลังกาตลอดทั้งเรื่อง หอพระสมุดฯ ต้นฉบับหนังสือ
นั้น ข้าพเจ้าจึงให้พระปริยัติธรรมราชา (แพ ศาสดาภิรมณ์ เปริยญ)
แปลเฉพาะในตอนที่พระอุบาฬีออกไปประดิษฐานตั้งมณฑล เพื่อการ
ตรวจสอบครวณเรื่อง ๑

๒ หนังสือเรื่องเมืองลังกา เซอร์ เจมส์ เอเมอร์ซัน เคนเนด
แต่งไว้เป็นภาษาอังกฤษ คิดเนื้อเรื่องพงษาวดารลังกาจากหนังสือ
มหาวงษ์เรื่อง ๑ หนังสือราชารัตนจารีเรื่อง ๑ หนังสือราชวงศ์
เรื่อง ๑ (๒ เรื่องข้างหลังนี้ เห็นจะเป็นภาษาลังกา) กับเรื่องราวที่ได้
จากจดหมายของฝรั่งมาลงไว้ในหนังสือนั้น มีเรื่องราวพิศดารดีในตอน
หลัง ตั้งแต่ฝรั่งไปคุฤตมามีอำนาจในลังกาทว่าป ตลอดจนถึง
พระเจ้าแผ่นดินลังกาเมื่อเกาะลังกาตกไปเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ใน
หนังสือเรื่องนมถาคับพระเจ้าแผ่นดินลังกาทว่าปทำไว้เรียบร้อยดี มี
ประโยชน์ในการที่สอบครวณ เรื่อง ๑

๓ หนังสือระยะทางราชทูตลังกา ที่พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ
ให้เข้ามาขอพระสงฆ์สยามได้แต่งไว้ เดิมเห็นจะเป็น ๒ ฉบับ คือ
พวกทูตที่มาต่างคนต่างแต่ง หนังสือเรื่องนี้ นายปวิธ เนติบัณฑิต
ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ดงพิมพ์ไว้ในหนังสือ รอยด เอเชยคิก

ไซไซเอตี้ เมืองดังกา เด่ม ๘ มีเรื่องราวแตรรายวันพิศดาร ตั้งแต่
ราชทูตดังกาออกจากคีรีวิฒนบุรี จนกลับไปถึงเกาะดังกา เรื่อง ๑

๔ หนังสือระยะทาง พวกราชทูตไทยที่ไปกับพระอุปราชแห่งไ
เดิมเห็นจะเป็นหนังสือ ๒ เด่มสมุดไทย เหลืออยู่แต่เด่ม ๑ กล่าว
ความตั้งแต่พระอุปราชออกจากกรุงศรีอยุธยาไปจนจะถึงคีรีวิฒนบุรี มี
รายการแตรวันคันตระเอียด ได้พิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณ เรื่อง ๑

๕ หนังสือระยะทาง พวกราชทูตไทยที่ไปคราวหลัง ครัง
พระวิสุทธิกษัตริย์ พระวชิรญาณมุนี ไปเปลี่ยนพระสงฆ์ชุดก่อน
ต้นฉบับหนังสือนี้คงไปอยู่กรุงปารีส โปรเฟสเซอร์ โดย อาจารย์
ภาษาไทย ซึ่งเคยเป็นกงสุลฝรั่งเศสอยู่ในกรุงเทพฯ แต่ก่อนไปพบ
เข้า ได้มีแก้ไขช่วยจัดการให้ได้คัดสำเนาเอาไว้ ในหอพระสมุด
วชิรญาณ เรื่อง ๑

๖ หนังสือศุภอักษร อรรถมหาเสนาบดีไทยให้ราชทูตดังกา
ที่เข้ามาส่งพระอริยมุนี ถิ่นไปถึงอรรถมหาเสนาบดีเมืองดังกา หนังสือ
เรื่องนี้ แต่งเป็นภาษามคธ ลงวัน ๖ ๖ ๓๓ คำ ปี่ชวดอัฐศก จุล
ศักราช ๓๓๑๘ พ. ศ. ๒๒๘๘ ได้ต้นฉบับมาจากเมืองดังกา แต่ใน
รัชกาลที่ ๕ เรื่อง ๑

๗ หนังสือพระดังการป ๑ ชื่อ พระรัตนปาละ แต่งไว้เป็น
ภาษาถึงพ ว่าด้วยมูลเหตุที่จะเข้ามาขอพระสงฆ์ไทยออกไปให้
อุปสมบทชาวดังกา นายปี่วิธ เนติบัณฑิต ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ
และพิมพ์ไว้ข้างต้นหนังสือระยะทางราชทูตดังกาที่กล่าวมาแล้ว เรื่อง ๑

๘ หนังสือเรียกว่า “สยามปดัมปทวดี” พระเถรชื่อ พระ
 ดิทธารถ พุทธบริษัท สถิตยวัดบวรนิเวศวิหาร (ที่พระอุปัชฌาย์ไปอยู่)
 ณ เมืองศรีวิชัยบุรี ผู้เป็นดุษฎีนิพนธ์ของพระสังฆราชสังฆนายก
 ซึ่งได้รับอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ แต่งไว้เป็นภาษาสิงหล เมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๓๘ กล่าวด้วยเรื่องตำนานวงศ์ในลังกาทวี่ ซึ่งเป็นมา
 แต่เดิมอย่างไร แต่เดิมทรมองอย่างไร จนดุษฎีนิพนธ์จนดุษฎีนิพนธ์แล้ว
 จึงได้มาขอพระสังฆราชสยามวงศ์ออกไปให้อุปสมบท ประดิษฐาน
 สงฆมณฑลให้กตัมมัตถ์ในลังกาทวี่ หนังสือเรื่องนี้ พระยาอรรถการ
 ประสิทธิ์ (คุณติง) ได้มีแก้ไขช่วยจัดการให้แปลออกเป็นภาษา
 อังกฤษให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณ เรื่อง ๑

ในการที่เรียบเรียง หนังสือเรื่อง ประดิษฐานพระสังฆราชสยามวงศ์ใน
 ลังกาทวี่นี้ ข้าพเจ้าประสงค์จะแต่งพงษาวดารสยาม ไม่ได้ตั้งใจ
 จะแต่งพงษาวดารลังกา แต่จำต้องกล่าวทั่วถึงเรื่องในพงษาวดาร
 ลังกาทวี่บ้าง ผู้อ่านจึงจะเข้าใจเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง
 พงษาวดารสยามในหนังสือเล่มนี้ได้ชัดเจน เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้า
 จึงเก็บเนื้อความจากหนังสือต่าง ๆ มาเรียบเรียงเป็นเนื้อเรื่อง แต่จัด
 เป็นส่วน ๆ โดยลำดับกัน ตั้งแต่ต้นแต่พวกอริยราชชนมพุทธเจ้ามาดั่ง
 ถิ่นนาในเกาะลังกา อันเป็นเหตุให้เกิดชนชาติสิงหล แล้วแสดงเหตุ
 ที่พระพุทธเจ้าไปประดิษฐานรุ่งเรืองในลังกาทวี่ แต่เหตุที่พระสังฆ
 ราชสิงหลเกิดแตกตักกันเป็นหลายนิกาย แล้วกตัมมัตถ์เป็นนิกาย
 เดียวกัน ต่อมาเกิดวิวาทแก่พระพุทธเจ้าในลังกาทวี่ด้วยเหตุต่าง ๆ

จนลุถึงต้นสมณวงษ์ พระเจ้ากรุงดังกาจึงให้เข้ามาขอคณะสงฆ์สยาม
 ออกไปให้อุปสมบทแก่ชาวสิงห์พ ให้กับมีสังฆมณฑลขึ้นตั้งแต่ก่อน
 เรื่องราวแต่ต้นจนราชทูตดังกาเข้ามากรุงศรีอยุธยา ที่ปรากฏใน
 หนังสือ^๕ ข้าพเจ้าแต่งใหม่ทั้งต้น ความคงแต่ราชทูตดังกาเข้ามา
 ขอคณะสงฆ์ มีจดหมายเหตุของเดิม ซึ่งทูตผู้มาได้แต่งไว้ โดย
 พิศดาร นำแปลออกเป็นภาษาไทยให้ตรงกับจดหมายเหตุ^๖นั้น แต่
 ความขัดข้องมีอยู่ ด้วยจดหมายเหตุของเดิมแต่งไว้ในภาษาสิงห์พ แด
 แปลไปเป็นภาษาอังกฤษเสียอีกชั้น ๑ แต่เห็นได้ว่าผู้แปล ๆ โดยไม่รู้
 ภูมิประเทศ แดกิจการในกรุงศรีอยุธยา ความพลาดไปหลายแห่ง
 ข้าพเจ้าจึงแปลจดหมายเหตุของราชทูตดังกา โดยถ้อยคำที่จะแก้ไข
 ความในหนังสือ^๗เป็นแนวำผิด แต่เปลี่ยนไฉนวิธีเรียงความให้เป็น
 ดำนวนไทย เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ถ้าการที่ข้าพเจ้าเปลี่ยนแปลงวิธี
 แปลระยะทางราชทูตดังกา ไม่ต้องใจท่านผู้อ่านคนใด จะไปสอบ
 ค้นฉบับภาษาอังกฤษก็ได้ ด้วยหนังสือ^๘เรื่อง^๙นี้ กรรมการหอพระ
 สัมมคุณ^{๑๐}ญาณได้พิมพ์ไว้แล้ว เรื่องค่อน^{๑๑}มา มีจดหมายเหตุราชทูต
 ไทยได้แต่งไว้ ทั้งเมื่อไปคราวแรกกับพระอุปราช^{๑๒} แดไปคราวหลังกับ
 พระวิสุทธิธรรมาจารย์^{๑๓} ข้าพเจ้าได้เอาจดหมายระยะทางทั้ง ๒ คราวลงไว้
 ในหนังสือ^{๑๔}เรื่อง^{๑๕}นี้ตามดำนวนเดิม เพื่อจะรักษาจดหมายเหตุของเก่า
 มิให้สูญสูญ เป็นแต่แต่งเชื่อมหัวต่อแต่อธิบายความที่ไม่ปรากฏใน
 จดหมายเหตุ^{๑๖}นั้นบ้างเล็กน้อย ส่วนศุภอักษรที่เสนาบดีไทยมีไปถึง
 เสนาบดี^{๑๗}ดังกานักได้ให้พิมพ์ทั้งภาษามคธแดาภาษาไทย ซึ่งพระ

(๑๕)

ปรียัติธรรมราชา (แพ ตาตะถักษมณฺ์ เปริยญ) เป็นผู้แปล ด้วยเห็นว่าศุภอักษร^๕ จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่าน ๒ จำพวก คือ พวกที่ศึกษาโบราณคดี จะได้รับความคิดแต่กิจการ^๕ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษ^๕ ประการ ๑ พวกที่ศึกษาภาษามคร จะได้แต่เห็นว่าความ^๕ ภาษามครทุกวันนี้ ไม่เดวกว่าเมื่อครั้งในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกษ^๕ ประการ ๑ ข้าพเจ้ากลัวความ^๕ ข้อหลังนี้ ด้วยได้เคยล้มคามทราบความ^๕ เชื่อถือของท่านผู้ที่เป็นนักเรียนมาแต่ก่อน มีอยู่ไม่น้อย ที่เชื่อว่าความ^๕ ศรัทธา ความ^๕ อุดาหะ ตลอดจนสติปัญญาของมนุษย์ จำต้องเดวตงโดยลำดับตามความ^๕ ทักถ้าวได้ ในหนังสืออนาคตวงศ์^๕ จนเชื่อว่าสมณะจะมีแต่ผ้าเหลืองห้อยหูเป็นที่^๕ สดุด ข้าพเจ้าอยากจะให้ท่านผู้ที่มีความ^๕ เชื่อถือคติดังถ้าวมา แลเห็นพยานในภาษามครของศุภอักษร^๕ นั้น ว่าความรู้ตลอดจนความ^๕ ศรัทธาอุดาหะ อาจรุ่งเรืองขึ้นหรือคงอยู่ได้ ไม่เดวตงแต่ฝ่ายเดียว

ข้างค่อนท้ายข้าพเจ้าได้รวมเรื่องสมณทูตไทยออกไปถึงกาทวป^๕ ษณกรรัตนโกสินทรมาตงไว้ ในหนังสือเรื่อง^๕ นี้ด้วย ด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องอันเนื่อง แก่การประดิษฐาน พระสงฆ์สยามนิกาย ในถึงกาทวป^๕ ประการ ๑ นอกจากนั้นยังมีข้อสำคัญอีก ๒ อย่าง คือ เมื่อสมณทูตไทยจะไปถึงกาทวป^๕ เมื่อในรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระสังฆราช (ม) ท่านได้รวบรวมจดหมายเหตุของเก่านั้นเกี่ยวกับทางสมณไมตรี ในระหว่างกรุงสยามกับถึงกาทวป^๕ เรียบเรียงบันทึกไว้ จดหมายเหตุคราวราชทูตไทยไปกับพระวิสุทธาจารย์ พระวรญาณมุนี ข้าพเจ้าได้คัดออกจากค่อนท้ายใน

(๑๖)

บันทึกของสมเด็จพระสังฆราช (มี) ความบันทึกข้างต้นยังมีอีกตอน ๑
เกี่ยวกับเรื่องพระราชพงษาวดารจะทั้งเดียวกันเสียด้วย จึงเอาบันทึกของ
สมเด็จพระสังฆราช (มี) ตอนนั้นมาลงไว้ข้างหลังหนังสือเรื่องนี้เพื่อจะ
รักษาไว้มิให้สูญ ยังอีกอย่าง ๑ ในเรื่องสมณทูตไปลังกาทวีปเมื่อ
รัชกาลที่ ๓ มีสมณสาส์นอันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อยังทรงผนวช ทรงร่างตามพระราช
ประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่มีสมณสาส์น
ฉบับอื่นอันนำอ่านอีกหลายฉบับ ด้วยเหตุเหล่านี้ ข้าพเจ้าจึงเอา
เรื่องสมณทูตไปลังกาทวีปในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์มาลงไว้ในหนังสือเรื่อง
นี้ด้วย

มีความข้อ ๑ ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกแก้ไขในเวลาที่ตรวจฉบับหนังสือ
เรื่องต่าง ๆ ที่ชาวลังกาแต่ง มีหนังสือมหาวงษ์เป็นต้น ซึ่งต้อง
เอาไคร่เก็บความมาปรุงเป็นหนังสือเรื่องประวัติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์
ในลังกาทวีปนี้ เห็นว่าบรรดาหนังสือที่แต่งแต่โบราณ ไม่ว่าในกาล
ครั้งใด ๆ หรือในประเทศใด ๆ ผู้แต่งย่อมแต่งตามความเชื่อและความ
ประสงค์ ซึ่งถือว่าถูกต้องในสมัยนั้น ๆ ครั้นเมื่อล่วงเวลาช้านานเข้า
คนภายหลังบางจำพวกก็หลงหลับตาเชื่อไปทุกข้อทุกคำก็มี บางจำพวก
ก็มีความเห็นแตกต่าง เพราะความรักความเห็นในเวลาที่ปัจจุบันนี้ ได้
ดำเนินแปลเปลี่ยนแปลงมากกว่าเวลาที่เขาแต่งหนังสือเรื่องนั้น ๆ มาก
มีความหลายอย่างที่จะได้เห็นจริงตามไปด้วยไม่ได้ ดังเช่นพรรณา
ถึงปาฏิหาริอันพันวิสัยที่จะเป็นไปได้ โดยธรรมดาใดก็เป็นต้น

ตลอด

จนที่พรรณนาถึงความเลื่อมใสศรัทธากระทำการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์
แก่วัตถุแต่ละบุคคลซึ่งเป็นทนต์ของบุคคลต่างหนังสืออื่น ๆ ข้อความที่
กล่าวมานี้ ถ้าใครอ่านหนังสือมหาวงษ์ฉบับพิศดาร ที่ได้แปลเป็น
ภาษาไทยเมื่อในรัชกาลที่ ๑ จะได้เห็นเต็มบริบูรณ์ จนในบางแห่ง
เมื่อมาอ่านเข้าใจในสมัยนั้นทำให้เกิดขวยเขินแก่ใจผู้อ่านก็มี แม้ความ
รู้ลึกของเรามีอยู่อย่างนี้ เมื่อใครตรวจดูก็เห็นว่า เราควรจะยับยั้ง
ซึ่งใจก่อน ด้วยเราเกิดที่หลังเขาช้านานนัก ในเวลาเมื่อเขาแต่ง
หนังสืออื่น ๆ คนในสมัยนั้นความคิดความเห็นแลความเชื่อถือ คดอด
จนกิจการของเขาเป็นอย่างไรเราไม่รู้ได้ แม้เราเห็นว่าข้อความที่แต่ง
ในหนังสือเก่า จะวิปลาศคลาดเคลื่อนจากความจริงสักเพียงใด ถ้า
เรายังไม่มีหลัก พอที่จะตั้งเนื้อ เห็นว่าเขาแต่งเอา ความเท็จมา จงใจแต่ง
หลอกลวงว่าเป็นความจริงอยู่ตราบใด ดูก็น่าสงสัยควรจะคิดสันนิษฐานผู้
ที่แต่งหนังสือโดยเหตุที่เขาหลงเชื่อความเท็จว่าเป็นความจริงนั้นไม่ แต่
ส่วนข้างความคิดของผู้แต่งหนังสือแต่ก่อนมามีอยู่อย่าง ๑ ซึ่งเราไม่ควรจะ
ลืมเสีย คือถ้าเขาหนึ่งเคยเสียไม่แต่งหนังสือเหล่านั้นขึ้นไว้ เราผู้
เกิดมาภายหลังก็จะไม่ได้รู้เรื่องราวอะไรเลยทีเดียว เพราะฉนั้นบรรดา
หนังสือเก่าที่คนครั้งโบราณได้แต่งไว้ ผู้ศึกษาโบราณคดีในชั้นหลังควร
อ่านด้วยวิจารณปัญญา เลือกลงแต่ในข้อความซึ่งประกอบด้วยเหตุ
ผลอันสมควรจะเชื่อ แห่งใดเห็นไม่ควรเชื่อ ก็อย่านำพา ขำพเจ้า
เข้าใจว่าอย่างนี้เป็นทางกลางซึ่งสมควรแก่ผู้ศึกษาโบราณคดีทั่วไป การ

(๑๘)

เรียบเรียง หนังสือเรื่องประติษฐาน พระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทอปปี้เดิม
ข้าพเจ้าได้ทำด้วยวางใจไว้เป็นกลาง ตั้งแต่นั้น

อุภัยพงศ์พร.

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๗

๑๖๘/๖๓๗

สารบัญ

ตำนานลังกาทวิป เมื่อก่อนถือพระพุทธศาสนา	หน้า	๑
ภูมิประเทศเกาะลังกา	"	๑
พวกกษัตริย์พวคนาคที่อยู่เกาะลังกา	"	๑
ต่างประเทศในชมพูทวีปที่ค่อนแดนลังกา	"	๒
เรื่องพระยาอังกุราช	"	๒
เรื่องนางสุมปา	"	๒
เรื่องดีหะพาหุกุมาร	"	๓
เรื่องวิไชยกุมาร	"	๓
เรื่องวิไชยกุมารไปอยู่เกาะลังกา	"	๓
เรื่องอำมาตย์ของวิไชยกุมารเที่ยวสร้างบ้าน	"	๔
เรื่องอภิเศกวิไชยกุมาร	"	๔
เรื่องดีบราชวงศ์ของพระเจ้าวิไชย	"	๕
เรื่องชนชาวสิงห	"	๕
เรื่องกำหนดเขตในลังกาทวิป	"	๖
ตำนานในลังกา เมื่อก่อนถือพระพุทธศาสนา	"	๖
ลำดับพระเจ้าแผ่นดินลังกาทวิป	"	๘
ตำนานพระพุทธศาสนา เมื่อก่อนไปประดิษฐานในลังกาทวิป	"	๒๕
เรื่องทำปฐมสังคายนา	"	๒๕

เรื่องทำทศิยสังคายนา	หน้า	๒๘
เรื่องพระพุทธเจ้าต่างแตกตักทิกันในชมพูทวีป	"	๓๐
เรื่องพระเจ้าอเล็กซานดรามหาราชศัชมพูทวีป		๓๑
เรื่องกระษัตริย์ โมริยราชวงศ์	"	๓๑
เรื่องอโศกราชกุมาร	"	๓๓
เรื่องพระเจ้าอโศกได้ราชสมบัติ	"	๓๓
เรื่องพระเจ้าอโศกตั้งเมืองถึงคราษฎร์	"	๓๔
เรื่องพระเจ้าอโศกแสวงหาธรรมานภาพ	"	๓๕
ตักขิธิดาต่าง ๆ ในชมพูทวีปครั้งพระเจ้าอโศก	"	๓๖
เรื่องพระเจ้าอโศกเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา	"	๓๖
เรื่องทำทศิยสังคายนา	"	๓๗
วัตรปฏิบัติของพระเจ้าอโศกมหาราช	"	๓๘
เรื่องพระเจ้าอโศกแต่งทูตไปสอนพระพุทธศาสนาในยุโรป		
แอฟริกา	"	๔๑
เรื่องพระเจ้าอโศกแต่งทูตไปสอนพระพุทธศาสนาตาม		
ประเทศที่ใกล้เคียง	"	๔๑
เรื่องพระโมคคัลลบุตรติศเณรส่งพระเถระไปสอนพระ		
พุทธศาสนา	"	๔๒
วินิจฉัยการเนื่องกันระหว่างราชทูตกับสมณะทูต	"	๔๒
ว่าด้วยศักราชรัชกาลพระเจ้าอโศก	"	๔๖

(๒๑)

ตำนานพระพุทธดำด้นาไปประดิษฐานในลังกาทว๊	หน้า	๔๘
เรื่องพระเจ้าเทวานัมปิยติค	”	๔๘
เรื่องพระมหินทรเถร เจริญพระพุทธดำด้นาไปลังกาทว๊	”	๔๘
เรื่องสังคายนาครั้งที่ ๓ ในลังกาทว๊	“	๕๐
เรื่องพระไตรปิฎกในลังกาทว๊	”	๕๓
เรื่องพระจริยวัตรของพระเจ้าเทวานัมปิยติค	”	๕๒
เหตุที่พวกทมิฬจะมีอำนาจในลังกาทว๊	”	๕๒
เรื่องทมิฬแย่งราชสมบัติ	”	๕๓
เรื่องพระยาเอฬารทมิฬ	”	๕๓
เรื่องพระยาภากะวรรณติค	”	๕๓
เรื่องพระเจ้าทุสสุคามินชนช้างชนะพระยาเอฬารทมิฬ	”	๕๔
เทียบเรื่องสมเด็จพระนเรศวร กับเรื่องพระเจ้าทุสสุคามิน	”	๕๔
เรื่องพระเจ้าทุสสุคามินบำรุงพระพุทธดำด้นา	”	๕๕
เรื่องพระเจ้าอัญคามินได้พระนครแก่พวกทมิฬ	”	๕๖
เรื่องพระดั่งมช่วยซ่อนพระเจ้าอัญคามิน	”	๕๖
เรื่องพระเจ้าอัญคามินถวายนบ้านด้วยตนเองคุณพระดั่งม	”	๕๗
เรื่องเขียนพระไตรปิฎกลงใบลาน เมื่อสังคายนาครั้งที่ ๒	”	๕๗
พระเจ้าอัญคามินได้พระนครคืน	”	๕๘
เรื่องพระดั่งมแตกนิกายกันในลังกาทว๊	”	๖๐
พระเจ้าอัญคามินสร้างอภัยศิวหารถวายพระหัตถ์เมือง ที่ได้มคุณ	”	๖๐

(๒๒)

เรื่องพระดั่งษ์แตกเปน ๒ นิกายด้วยพระดั่งษ์พวกมหาวิหาร		
ในราชธานีรังเกียจข้อปฏิบัติพระหัวเมือง	หน้า	๖๐
เรื่องดัตติธรรมมูจี้	"	๖๐
เรื่องพงษาวดารตั้งภาคอนตอพระเจ้าอัญคามินี	"	๖๑
ประวัติพระพุทธรูปดำสนาในชมพูทวีป ต่อสมัยพระเจ้าอโศก		
มหาราช	"	๖๑
เรื่องพระเจ้ากนิษกะเปนพระพุทธรูปดำสนาในชมพูทวีป	"	๖๓
เรื่องเกิดดัตติมหายานในคัมภีรราชฎี	"	๖๓
วินิจฉัยเรื่องดัตติมหายาน กับดัตติหีนยาน	"	๖๓
ดัตติเวศุทยาน (มหายาน) มาถึงตั้งภาทวูป	"	๖๔
เกิดพวกสงฆ์ดาคตนิกาย ในตั้งภาทวูป	"	๖๕
เรื่องพระเจ้ามหาเสนสร้างเขตวันมหาวิหาร	"	๖๗
พระเจ้ามหาเสนถวายมหาวิหารแก่สงฆ์พวกดาคตนิกาย	"	๖๗
ดั่งษ์ ๒ นิกายเดิมรังเกียจพวกดาคตนิกาย เกิดแตกเปน		
๓ นิกาย	"	๖๘
พระพุทธรูปโฆษาจารย์ไปตั้งภาทวูป	"	๖๘
พระพุทธรูปโฆษาจารย์ทำดั่งคายนาทิ ๓	"	๖๘
ประวัติพระพุทธรูปดำสนาในชมพูทวีป ต่อสมัยพระเจ้ากนิษกะ	"	๗๐
เรื่องแรกสร้างพระพุทธรูป	"	๗๑
เรื่องราชวงศ์มคธราชฎีตอนหลัง	"	๗๑
ดัตติพระพุทธรูปดำสนาในมคธราชฎีตอนหลัง	"	๗๑

นักบวชพวกวัชรบรรพต ปดอมเป็นภิกษุมาตั้งกาทวี่ป	หน้า	๗๒
เรื่องนักบวช พวกวัชรบรรพต	„	๗๓
เรื่องรวมนิยายสังฆในตั้งกาทวี่ป	„	๗๕
พวกทมิฬกตัมมีอำนาจในตั้งกา	„	๗๕
พระเจ้าวิไชยพาหุ ศิริสังฆโพธิ์ ต่พระนครคั่นได้จากทมิฬ	„	๗๖
หมดต้นตมณะวงษ์ในตั้งกาทวี่ปครั้งแรก	„	๗๖
ขอสงฆ์จากอารัณณะประเทศไปให้อุปสมบทในตั้งกาทวี่ป	„	๗๖
วินิจฉัยว่า อารัณณะประเทศจะเป่นรามัญประเทศ		
ครั้งพระเจ้าอนรุร	„	๗๖
วินิจฉัยเรื่องตำนานพระแก้วมรกต	„	๗๗
เรื่องพระเจ้าปรักกรมพาหุ มุททราช	„	๗๘
พระเจ้าปรักกรมพาหุ บำรุงพระพุทธศาสนาในตั้งกาทวี่ป	„	๗๘
พระเจ้าปรักกรมพาหุ ให้ทำสังคายนาครั้งที่ ๔	„	๗๘
แรกตติยสังฆสังกาสจะมาถึงสยามประเทศ แต่ประเทศที่		
โกตเคียง	„	๗๘
พระยามาฆทมิฬได้เป็นใหญ่ในตั้งกาทวี่ปข้างเหนือ	„	๘๐
พระเจ้าวิไชยพาหุที่ ๓ ได้เป็นใหญ่ในตั้งกาทวี่ปอยู่ข้างใต้	„	๘๑
วินิจฉัยเรื่องพระสังฆคามวาสี แดวันวาสี	„	๘๑
เรื่องสร้างเมืองศิริวัฒนบุรี (คือเมืองแกนด)	„	๘๒
พระเจ้าบัณฑิตยปรักกรมพาหุ ได้แผ่นดินฝ่ายเหนือคั่น		
จากทมิฬ	„	๘๒

(๒๔)

พระเจ้าบัณฑิตยปรักกรมพาหุให้ทำสังคายนาครั้งที่ ๒	หน้า	๘๒
เรื่องพระสังฆลังกาจารย์ เข้ามาเมืองไทย ครังเดิมเจ้า		
พระร่วงสุโขทัย	„	๘๒
นามพระอรรคกถาจารย์ แดฐกถาจารย์ในลังกาทวิป	„	๘๓
ความวิบัติของสมณะวงษ์ในลังกาทวิป	„	๘๖
เหตุที่ต้องย้ายราชธานีในลังกาทวิปลงมาข้างใต้	„	๘๖
พวกแขกอัครตาม มาจับตังตามหัวเมืองท่าในลังกาทวิป	„	๘๖
พระเจ้าอัครมพาหุ ให้สร้างเมืองไชยวัฒนบุรีอยู่ใกล้ท่า		
โกสัมโ	„	๘๗
พระเจ้าภูเนกขพาหุที่ ๔ ประชุมสังฆกัจจติกษุอดัชช	„	๘๗
พระเจ้าอัครมพาหุ ประชุมสังฆกัจจติกษุอดัชช	„	๘๘
พระเจ้าอัครมพาหุ ประชุมสังฆกัจจติกษุอดัชช	„	๘๘
วินิจฉัยเหตุที่เกิดภิกษุอดัชช ในลังกาทวิป	„	๘๘
พระสังฆไทย แดประเทศที่ใกล้เคียงออกไปบวชแปลงชน		
แผ่นดินเดิมเจ้าพระบรมไตรโลกนาถ	„	๘๙
พระเจ้ารามาริบัติธรรมเจดีย์ ให้พระมอญแปลงเป็น		
ลังกาจารย์	„	๘๙
ฝรั่งไปคุเทศแรกมาตังที่ลังกา	„	๘๙
เรื่องไปคุเทศมามีอำนาจทางศวันออก	„	๘๙
ไปคุเทศรับเป็นกำลังของพระเจ้าธรรมปรักกรมพาหุ	„	๘๙
ไปคุเทศตั้งมั่นได้แล้ว เดชข่มขืนชาวลังกา	„	๘๙

(๒๕)

พระเจ้ากรุงไชยวัฒนบุรีตั้งไปตุเกตไม่ได้ ต้องยอมเป็น	
ประเทศราชขึ้นไปตุเกต	หน้า ๘๔
ในเมืองตั้งกาเกิดจตุจต ด้วยราชวงศ์ต่างซึ่งกันเป็นใหญ่	” ๘๕
พระเจ้ากรุงไชยวัฒนบุรีมอบอำนาจให้ ไปตุเกตเที่ยว	
ปราบปราม	” ๘๕
ไปตุเกตทำตายวัตถุในพระตำหนัก แดบังกับชาวตั้งกา	
ให้เข้าวัด	” ๘๕
พวกชาวมายารัฐ คอตั้งไปตุเกต รักษาพระพุทธรูปตำหนัก	” ๘๖
ราชสิงหะ หัวหน้าพวกมายารัฐทำปิตุฆาต	” ๘๖
ราชสิงหะจะตั้งบาป พระตั้งหัวตั้งไม่ได้	” ๘๖
ราชสิงหะเข้าตำหนักพราหมณ์ทำตายวัตถุ ในพระพุทธรูปตำหนัก	
ข้างภายใน	” ๘๖
เรื่องจตุจตในตั้งกาทวิป	๘๗
พระเจ้าราชสิงหะที่ ๒ เข้ากับวิดินคากำจัดไปตุเกต	
ไปจากตั้งกาทวิป	” ๘๗
พระเจ้าวิมตธรรมสุริย บำรุงพระพุทธรูปตำหนัก	” ๘๗
หมัดตั้งตั้งมณวงษ์ในตั้งกาทวิปครั้งที่ ๒	” ๘๗
ขอตั้งตั้งเมืองยะไซไปให้อุปตั้งมณวงษ์	” ๘๗
หมัดตั้งตั้งมณวงษ์ในตั้งกาทวิปครั้งที่ ๓	” ๘๗
เจ้าพระมอญพวกตั้งมณฑลเมืองหงษาวดีถูกตั้งไปปล่อย	
เมืองตั้งกา	” ๑๐๐

(๒๖)

เจ้าพระมอญแนะนำให้ขอคณะสงฆ์เมืองหงสาวดีไม่ดำใจ	หน้า ๑๐๑
พระเจ้าศรีวิไชยราชสิงหะ ให้ทูตมาขอคณะสงฆ์ไทย	
ที่กรุงศรีอยุธยา	” ๑๐๑
ทูตลังกาแบ่งกันมาตีความที่กรุงศรีอยุธยา	” ๑๐๒
พระเจ้าศรีวิไชยราชสิงหะสนพระชนม์ ทูตลังกาต้องกลับไป	” ๑๐๒
พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ ให้ทูตกลับมาขอพระสงฆ์	
สยามอีก	” ๑๐๒
จดหมายเหตุนโยบายทางราชทูตลังกาเข้ามาขอพระสงฆ์สยาม	” ๑๐๔
ข้อแต่ยศศักดิ์ทูตานุทูตลังกาที่มา	” ๑๐๕
ทูตลังกาออกจากศิริวัฒนบุรี	” ๑๐๖
ทูตลังกาถึงท่าศรีโคเมะ	” ๑๐๗
เรือกำปั่นทูตออกจากลังกาทวีป	” ๑๐๘
เดินเรือแต่ลังกามาเมืองมตะกา	” ๑๐๘
ทูตลังกาถึงเมืองมตะกา	” ๑๑๐
เรือทูตลังกาผ่านช่องสิงคโปร์	” ๑๑๑
เรือทูตลังกาตกาศมรุตม์ ต้องกลับไปคอยอยู่เมืองมตะกา	” ๑๑๒
ทูตลังกาออกเมืองมตะการังท ๒	” ๑๑๓
เรือทูตลังกาถึงปากน้ำเจ้าพระยา	” ๑๑๓
เจ้าพนักงานรับเรือทูตลังกาเข้าปากน้ำ	” ๑๑๓
เรือกระบวรแห่งไปรับพระราชดำذن แลราชทูต	
ที่เมืองสมุทรปราการ	” ๑๑๔

(๒๗)

ทูตตั้งกาถึงเมืองชนบท	หน้า ๑๑๔
ทูตตั้งกาถึงเมืองนนทบุรี	” ๑๑๕
ทูตตั้งกาถึงที่พักวัดโปรดสัตว์	” ๑๑๖
แห่กับพระราชดำذنเข้าพระนคร	” ๑๑๗
ทูตตั้งกาไปหาเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์	” ๑๑๗
การเลี้ยงดูทูตตั้งกาที่กรุงศรีอยุธยา	” ๑๑๘
ทูตตั้งกาเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมโกษา	” ๑๑๘
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงตลาดในกรุง	” ๑๒๐
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงพระราชวัง	” ๑๒๑
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงพระยาช้างค้ำ	” ๑๒๒
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงกระบวนรับแขกเมือง	” ๑๒๒
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงพระนคร	” ๑๒๔
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงวัดพุทไธศวรรย์	” ๑๒๔
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงวัดมหาธาตุ	” ๑๒๕
ทูตตั้งกาเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช	” ๑๒๗
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงวัดบรมพุทธาราม	” ๑๒๘
ทูตตั้งกาคร่ำที่บ้านพระยาพิพัฒน์โกษา	” ๑๒๘
ทูตตั้งกาหาแพทย์หาตราพระภูษา	” ๑๒๘
ทูตตั้งกาพรรณมาถึงกระบวนแห่	” ๑๓๐
ทูตตั้งกาการพระราชพิธีถือน้ำ	” ๑๓๓
ทูตตั้งกาไปด้อมกับพระธรรมที่จะพระราชทานไปตั้งกาทอ	” ๑๓๗

เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์เชิญทูตตั้งกา	หน้า ๑๓๗
ทูตตั้งกาไปนมัสการพระพุทธบาท	" ๑๓๘
ทูตตั้งกาไปนมัสการพระนอนป่าโมกข์	" ๑๓๘
พระราชทานผ้าไตรแด่บริวารให้ทูตตั้งกาทำบุญ	" ๑๔๐
ทูตตั้งกาเข้าเฝ้ารับพระราชทานบำเหน็จ	" ๑๔๑
ทูตตั้งกาไปหาพระอุปาดิ์ พระอริยมุนี	" ๑๔๒
ทูตตั้งกาเข้าเฝ้าทูตดา	" ๑๔๒
แก้พระสงฆ์แด่ราชทูตไทยลงเรือ	" ๑๔๓
เสด็จส่งพระสงฆ์	" ๑๔๔
จัดเรือที่พระจะไปตั้งกาทอปี	" ๑๔๕
เรือลงมาถึงเมืองนนทบุรี	" ๑๔๖
เรือลงมาถึงเมืองธนบุรี	" ๑๔๖
เกิดเหตุในเรือราชทูตตั้งกาตาย	" ๑๔๗
เรือถึงเมืองสมุทรปราการ	" ๑๔๗
แบ่งทูตตั้งกาไปเรือกำปั่นวัดจินดา	" ๑๔๘
เรือทูตเรือพระใช้ไปออกทะเล	" ๑๔๘
เรือพระพลัดกับเรือทูต	" ๑๔๘
เรือพระถูกพายุซัดทวนาเมืองนครศรีธรรมราช	" ๑๔๘
พระอุปาดิ์กับคณะสงฆ์แห่งทูตไทยต้องกลับมารุ่ง	" ๑๔๘
ทูตตั้งกาไปคอยพระอุปาดิ์ที่เมืองมตะกา	" ๑๔๘
ทูตตั้งกาได้ข่าวพระอุปาดิ์แล้วกลับไปยังกาทอปี	"

จดหมายเหตุระยะทางพระอุบาท้ไปดงกาทวูป	หน้า ๑๕๓
สมเด็จพระเจ้าบรมโกษาทูลพระไทยจะไม่ส่งพระอุบาท้	” ๑๕๓
นายกำปั่นวิธินดาอาสารับพระส่งขกับราชทูตไปดงดงกา ทวูป	” ๑๕๓
แห่พระอุบาท้จากพระราชวังไปดงเรือกำปั่น	” ๑๕๒
เรือกำปั่นถึงเมืองนนทบุรี	” ๑๕๓
เรือกำปั่นถึงเมืองธนบุรี	” ๑๕๓
เรือกำปั่นถึงเมืองพระประแดง	” ๑๕๔
เรือกำปั่นออกทเต	” ๑๕๔
ระยะทางแต่ปากน้ำเจ้าพระยาถึงเกาะชวา	” ๑๕๕
ประเพณีให้รางวัลคนเห็นเงาะฝักก่อนผู้อื่น	” ๑๕๖
ถึงเมืองไยกะตรา (คือเมืองบะเตเวีย)	” ๑๕๗
วิธินดาต้อนรับทูตไทยที่เมืองไยกะตรา	” ๑๕๘
ถ่ายดำดงกำปั่นใหญ่ที่จะไปถึงดงกาทวูป	” ๑๖๒
ระยะทางแต่เมืองไยกะตราถึงดงกาทวูป	” ๑๖๓
ออกเรือจากเมืองไยกะตรา	” ๑๖๓
ถึงเมืองกุดินามดี ที่ดงกาทวูป	” ๑๖๔
วิธินดาต้อนรับทูตไทยที่เมืองกุดินามดี	” ๑๖๕
อรรคมหาเสนาบดีถึงกาตงมารับ	” ๑๖๘
แห่พระราชดำรัสราชทูตแด่คณะตั้งขออกจากเมืองกุดินามดี	” ๑๗๐
ถึงบ้านตามพคาม	” ๑๗๑

ถึงบ้านกันตดา	หน้า ๑๗๒
ถึงบ้านกตัสคาม	„ ๑๗๓
ถึงบ้านกนดียาโกตคาม	„ ๑๗๓
ถึงบ้านโกตคาม	„ ๑๗๔
ถึงบ้านนาตัน	„ ๑๗๔
ถึงโตกวิหาร ที่พระพุทธโฆษาจารย์ทำสังคายนา	„ ๑๗๔
ถึงเมือง โกฏพละ	„ ๑๗๕
ตามเนรนายกถึงกา มานมัสการพระอุบาลี	„ ๑๗๖
เฝ้าบดัดลังกามารับ	„ ๑๗๗
ราษฎรชาวลังกามารับ	„ ๑๗๘
อรรคมหาเฝ้าบดัดลังกามารับ	„ ๑๗๘
ถึงหน้คองคา	„ ๑๘๐
พระเจ้าเกียรติศิริราชตั้งหะ เสด็จออกมารับนอกพระนคร	„ ๑๘๑
แห่พระเจ้าเมืองศิริวัฒนบุรี	„ ๑๘๑
พระอุบาลีให้อุปถัมภ์ตามเนรไทย ให้ชาวลังกา	„ ๑๘๒
พระอุบาลีให้อุปถัมภ์ตามเนรนายกถึงหพ	„ ๑๘๒
พระเจ้าเกียรติศิริ เสด็จจัดบุบผาราม ในการพระตั้งขไทย	
เข้าพรรษา	„ ๑๘๓
ทูตไทยเข้าเฝ้าพระเจ้าเกียรติศิริ	„ ๑๘๓
พระเจ้าเกียรติศิริเชิญพระเชษฐาแก้วออกให้นมัสการ	„ ๑๘๓
ทูตไทยเข้าไปนมัสการพระเชษฐาแก้วในพระธาตุมณฑล	„ ๑๘๕

พระอุบาล์ผู้ภักดิ์	หน้า ๑๘๖
พระเจ้าเกียรติศิริพระราชทานพระกฐิน	” ๑๘๗
พระสงฆ์ไทยไปนมัสการโสฬศเจดีย์	” ๑๘๗
เรื่องประเพณีแห่พระเชยวแก้ว	” ๑๘๗
จำนวนพระเณรที่พระสงฆ์ตั้งยามให้บรรพชาอุปสมบท	” ๑๘๗
เรื่องคณะสงฆ์ตั้งยามออกไปครองพระวิสุทธิธาราย	” ๑๘๘
เหตุที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกษทรงตั้งพระสงฆ์ไปเปดียน	
พระอุบาล์	” ๑๘๘
จำนวนพระเณรที่ออกไปเปดียนพระอุบาล์	” ๑๘๘
จำนวนทูตแดนคนไปกับพระสงฆ์	” ๑๘๙
ตั้งพระสงฆ์ออกจากพระนคร	” ๑๘๙
เรือกำปั่นใบ ไบออกทะเล	” ๑๘๙
ถึงปูลูโฮด	” ๑๘๙
ถึงช่องสิงคโปร์	” ๑๘๙
ถึงเมืองมตะกา	” ๑๘๙
วัดต้นตาลบนบกเมืองมตะกา	” ๑๘๙
ถึงหม่เกาะอันทมน	” ๑๘๙
ถูกพายุน้ำใหญ่ ที่เหนือเกาะดังกล่าว	” ๑๘๙
เรือเกยหินที่ถนนพระราม	” ๑๘๙
นายเรือ เขาเรือได้กับพระแลทอดม่นชนฝั่ง	” ๑๘๙
เรือเล็กถูกคลื่นพัดกระแทกแตกหมด	” ๑๘๙

(๓๒)

พระแตรฤๅษีสถิตทางอยู่เรือต้องผูกแพขนฝ่ง	หน้า ๑๘๗
แพแตก พระเนรจมน้ำตาย	” ๑๘๘
พระเนรทศไทยเอาไครยชาวบ้านอรุณคาม	” ๑๘๘
เรือกำปั่นตดหินแตกทงดำ	” ๑๘๙
ชาวเรือ ถึงเมืองศิริวัฒนบุรี	” ๑๘๙
พระเจ้าเกียรติศิริให้เดื่อนาบัดมาเตียงดูไทยที่เรือแตก	” ๑๘๙
พระเจ้าเกียรติศิริให้ข้าหตวงลงมารับ	” ๒๐๐
พวกไทยไปพักที่วัดมณฑลวิหาร	” ๒๐๐
ข้าหตวงถึงกาต้นทนาปราไดยกับพระราชาคณะทั้งต้อง	” ๒๐๑
แห่พระสงฆ์กับทศออกจากบ้านอรุณคาม	” ๒๐๒
ถึงมณฑลคณະเจดีย์	” ๒๐๒
ถึงเมืองดังกิดนคร	” ๒๐๒
ถึงเมืองกุดำดี	” ๒๐๓
พระเจ้าเกียรติศิริเสด็จออกมารับพระสงฆ์ทว่าอุกระคงคา	” ๒๐๓
พระราชปฏิณณการ แด่คำถวายพระพร	” ๒๐๔
พระเจ้าเกียรติศิริรับพระสงฆ์เข้าพระนคร	” ๒๐๕
พระเจ้าเกียรติศิริเสด็จพระราชทานบริวารที่วัดมณฑลาราม	” ๒๐๕
พระภิกษุสามเณรทไปกับพระอุปัติ ถึงมณฑลภาพ ๑๐ รูป	” ๒๐๖
เมื่อจวนถึงวันกดับ พระอุปัติมณฑลภาพ	” ๒๐๗
ปลงศพพระอุปัติ	” ๒๐๗
พระเจ้าเกียรติศิริเชิญพระเชียวแก้วออกให้พระสงฆ์ไทยบูชา	” ๒๐๗

พระอริยมุนีกับทูตไทยกลับ	หน้า ๒๐๗
พระเจ้าเกยรคิรีให้ทูตตั้งกาเข้ามาส่งพระอริยมุนี	„ ๒๐๗
พระเจ้าเกยรคิรีแต่งตั้งพระอริยมุนี ทางวันหนึ่ง	„ ๒๐๘
พระเจ้าเกยรคิรีตั้งพระสรณังกรเป็นดังพระราช	„ ๒๐๘
พระอริยมุนีกลับมาถึงกรุงศรีอยุธยา	„ ๒๐๘
แห่พระแก้ว แดพระเชยงแก้วจำลอง ที่พระเจ้า	
เกยรคิรีส่งมาถวาย	„ ๒๐๘
ทูตตั้งกาเข้าเฝ้า	„ ๒๐๘
พระราชทานคัมภีร์พระธรรมเพิ่มเติมไป ๘๗ คัมภีร์	„ ๒๐๘
จำนวนภิกษุถึงหกที่พระวิสุทธาจารย์ให้อุปถัมภ์	„ ๒๐๘
พระวิสุทธาจารย์กลับกรุงศรีอยุธยา	„ ๒๑๐
ศุภอักษรอรรคมหาเสนาบดีไทย มีถึงอรรคมหาเสนาบดีตั้งกา	„ ๒๑๑
๑ ลักษณะฐานพระนามข้างต้นศุภอักษร	„ ๒๑๑
๒ กล่าวถึงกิจที่ทูตตั้งกาเข้ามา	„ ๒๑๒
๓-๕ กล่าวถึงทราบข่าวทูต	„ ๒๑๕
๕-๖ กล่าวถึงแห่รับพระ แดพระราชดำذن แดปากน้ำ	
ขึ้นมาถึงกรุง	„ ๒๑๕
๗ กล่าวถึงทูตตั้งกาเข้าเฝ้า	„ ๒๑๘
๘ กล่าวถึงมีรับสั่งให้ มศุภอักษรตอบ	„ ๒๒๑
๘-๑๐ กล่าวถึงที่ทรงยินดี ได้ทราบความที่ตั้งกาบอกมาถึง	
การต่าง ๆ ที่พระอุบาถได้บำเพ็ญ	„ ๒๒๓

(๓๔)

- ๑๑ กล่าวถึงเรื่องม้านมโกลนพระแก้ว แดพระเชยวแก้ว
จำต้อง ชิงพระเจ้าเกียรติศิริดังมาถวาย หน้า ๒๒๕
- ๑๒ กล่าวถึงเรื่องให้เชิญเครื่องบูชาไปพระพุทธบาท ,, ๒๒๘
- ๑๓ กล่าวถึงเรื่องพอกดังกาไปเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช ,, ๒๒๘
- ๑๔ กล่าวถึงเรื่องทุดังกาไปเฝ้าสมเด็จพระบรมโอรสา
ธิราช ,, ๒๒๘
- ๑๕-๑๖ กล่าวถึงคัมภีร์พระธรรมที่พระราชทานเพิ่มเติม ๘๗
คัมภีร์ ,, ๒๓๓
- ๑๗ กล่าวด้วยความขออภัยถึงกาบอกมาในศุภอักษร ,, ๒๓๖
- ๑๘ ว่าด้วยถึงกาบอกถวายพระราชกุศลที่ได้ทำพิธี
ถางเมืองปัตตะ ๓ คัน ,, ๒๓๖
- ๑๙-๒๐ บอกไปว่า ที่กรุง ฯ ได้ทรงสดับธรรมทุกอุโบสถ
แดศตอดพรวิษา ,, ๒๓๖
- ๒๑-๒๒ แต่งอานนังษการฟังธรรม ,, ๒๓๘
- ๒๓-๒๔ แนะนำให้พระเจ้ากรุงหงักราชสดับธรรมบ้าง ,, ๒๔๐
- ๒๕-๒๗ กล่าวถึงการทำตังสงฆมนทตในหงักราชปด้าเรจ
ตั้งพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงหงักราช ,, ๒๔๐
- ๒๘-๓๓ กล่าวถึงเรื่องอำมาตย์ในเมืองหงักราชไม่เบียดเบียน
ศุลมคัสชะ เมื่อเข้าไปฟังธรรมในโบสถวิหาร ,, ๒๔๑
- ๓๔-๓๕ แต่งโทษการศุลมคัสชะในอุปัชฌายพระ แดเวตา
ฟังธรรม ,, ๒๔๖

(๓๕)

๓๖	ให้เสนาบดีทูลชี้แจงแก่พระเจ้ากรุงดังกา	หน้า ๒๔๘
๓๗-๓๘	เรื่องทูตถึงกาดำว่าพระทรงเครื่องเหมือนไปช้าง เทวรูป	” ๒๔๘
๓๙-๔๐	ชี้แจงเรื่องพระทรงเครื่อง ว่ามีในชมพูทวีป	” ๒๕๐
๔๑-๔๓	ว่าด้วยหนังสือค่านานพระดีหิงค์	” ๒๕๒
๔๔-๔๕	ว่าด้วยเรื่องเรือพระวิสุทธิธาราจารย์ ไปอัมปบาง	” ๒๕๒
๔๖-๕๐	อนุโมทนาพระคุณพระเจ้ากรุงดังกาที่ทรงอุปการ พระสงฆ์แดนไทย	” ๒๕๔
๕๑-๕๒	อนุโมทนาพระคุณพระเจ้ากรุงดังกาที่ได้ตั้งมาตั้ง พระอริยมุนี	” ๒๕๔
๕๓	ทรงอนุโมทนาพระราชกุศล แด่ถวายพระพรแก่ พระเจ้ากรุงดังกา	” ๒๖๐
๕๔-๕๗	เล่าถึงการที่ทรงรับรองเลี้ยงดูทูตดังกา	” ๒๖๑
๕๘	กล่าวถึงพระราชทานบำเหน็จแก่ชาวดังกา ที่มา กับ พระอริยมุนี	” ๒๖๓
๕๙-๖๕	กล่าวถึงที่พระราชทานเงินตราแต่งตั้งของแก่ทูตดังกา ตลอดจนบริวาร	” ๒๖๓
๖๖-๗๔	กล่าวถึงบำเหน็จที่พระราชทานทูตานุทูตและบริวาร เมื่อเฝ้ากราบถวายบังคมลา	” ๒๖๔
๗๕-๗๗	บอกว่าทูตที่มา มีความสุขสบาย	” ๒๗๖

(๓๖)

๗๘-๘๐	บอกเรื่องพระราชทานบำเหน็จแก่นายเรือวัดนาค ที่เดิมได้ในพระอริยมุนี	หน้า ๒๗๖
๘๑-๘๒	ว่า ถ้าพระวิสุทธิธารจารย์ กับคณะสงฆ์ท่นอากาศเมือง ศิริวัฒนบุรีไม่ได้ ขอให้ส่งกลับมา	” ๒๗๘
๘๓-๘๖	ได้รับตั้งถามพระอริยมุนีแต่ทูตตั้งกา ว่าพระเจ้า กรุงตั้งกาจะพอพระไทยในสิ่งของอย่างใด ๆ	” ๒๘๐
๘๗-๘๘	รายชื่อตั้งของเครื่องราชบรรณาการ ๕๕ ตั้ง ถวายพระเจ้ากรุงตั้งกา	” ๒๘๒
๘๙	รายชื่อของ ๒๑ ตั้ง พระราชทานพระกนิษฐราชกุมาร	” ๒๘๐
๙๐	ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ถวายพระเจ้ากรุง ตั้งกา	” ๒๘๒
๙๑	ของหัตถ์พระราชทานพระตั้งมราชเมืองตั้งกา	” ๒๘๒
๙๒	ของอรรคมหาเสนาบดี กำหนดอรรคมหาเสนาบดีตั้งกา	” ๒๘๔
๙๓	วันมีศุภอักษร	” ๒๘๕
	ประวัติพระตั้งมราชรัตนังกร	” ๒๘๖
	เรื่องตอบศักราช	” ๒๘๘
	เรื่องสมณะทูตไทยไปตั้งกาในชนกรุงรัตนโกสินทร วินิจฉัยเรื่องทางไมตรีกับตั้งกาในครั้งกรุงเก่า ตอนปลาย	” ๒๘๘
	จดหมายเหตุเรื่องทางไมตรีกับตั้งกาในชนกรุงรัตน โกสินทร	” ๓๐๐

(๓๗)

เรื่องพระเนรดังกาเข้ามากรุงเทพ ฯ เมื่อรัชกาลที่ ๑	หน้า ๓๐๓
จดหมายเหตุเรื่องสมณะทูตไปดังกาทวิปครังรัชกาลที่ ๒	” ๓๐๒
เรื่องพระดังกาเข้ามากรุงเทพ ฯ เมื่อรัชกาลที่ ๒	” ๓๐๒
เหตุที่ทรงพระราชดำริให้ส่งสมณะทูตไปดังกา	” ๓๐๔
ชื่อสมณะทูตที่ไปดังกาเมื่อในรัชกาลที่ ๒	” ๓๐๕
สิ่งของทรงพระราชอุทิศไปกับสมณะทูต	” ๓๐๕
มหาเจดีย์ฐานในดังกาทวิป ๑๖ แห่ง ซึ่งเรียกว่าโศภนเจดีย์	” ๓๐๖
สมณะทูตออกจากกรุงเทพ ฯ	” ๓๐๗
เรือสมณะทูตถูกพายุต้องเข้าเกยหาดที่ปากน้ำเมืองชุมพร	” ๓๐๗
เรือสมณะทูตแตก	” ๓๐๘
กรมการเมืองชุมพรมารับสมณะทูต	” ๓๐๘
สมณะทูตไปจากเมืองชุมพร	” ๓๐๘
สมณะทูตถึงเมืองไชยา	” ๓๑๐
สมณะทูตไปจากเมืองไชยา	” ๓๑๐
สมณะทูตถึงเมืองนครศรีธรรมราช	” ๓๑๑
สมณะทูตคดาศมรตุม ต้องรอลงเมืองนครศรีธรรมราช	” ๓๑๒
ตามเนรดังกาที่มาบวชในกรุงเทพ ฯ ไปเกาะกะ	” ๓๑๒
เจ้าพระยาธรรมมมนตรี (พัด) ถึงอรัญกรรม	” ๓๑๔
พระดังกาเกาะกะอีก	” ๓๑๕
สมณะทูตออกจากเมืองนครศรีธรรมราชไปเมืองตรัง	” ๓๑๖
พระอาจารย์เทพมาไปกับสมณะทูต	” ๓๑๗

เตรียมตั้งสมณทูตจากเมืองศรี	หน้า ๓๑๗
สมณทูตออกเรือจากเมืองศรี	๓๑๘
พรรณาว่าด้วยชาวเกาะนาควารี	๓๑๙
เรือสมณทูตข้ามเกดยวนาบัน	๓๒๐
วิธีแหกไห้วมรด้าป เมื่อเรือข้ามเกดยวนาบัน	๓๒๒
แต่เห็นเกาะลังกา	๓๒๓
ถึงเมืองนาคหุงด	๓๒๓
ถึงเมืองมาหุมคบันดัต (ฝรั่งเรียกปอโตโนโว)	
อินเคียฝ่ายใต้	๓๒๔
วิธีขายช้างไทยในอินเคีย	๓๒๔
สมณทูตว่ากับนายเรือสิงหพระ โดยสารไปลังกาไม่ตกลงกัน	๓๒๖
พระอภัยวานิชรับสมณทูตที่เมืองมาหุมคบันดัต	๓๒๗
ตั้งกรไนเกน พ่อค้ารับสมณทูต	๓๒๗
สมณทูตออกเดินบกถึงมาลังกา	๓๓๑
สมณทูตถึงเมืองชดมรม	๓๓๑
พรรณาเทวสถานในเมืองชดมรม	๓๓๑
สมณทูตถึงเมืองนาคหุงด	๓๓๓
พรรณาที่ฝั่งคัมมิรด้าป	๓๓๓
สมณทูตถึงเมืองนาคปค้ำ	๓๓๔
สมณทูตปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่เมืองนาคปค้ำ	๓๓๕
สมณทูตถึงเมืองเวदान	๓๓๕

สมุทรทตถึงเมืองโกสักระเว	หน้า ๓๓๖
สมุทรทตติดตมข้ามทะเลไปดังกายังไม่ได้	” ๓๓๖
สมุทรทตต้องเดินบกต่อไป	” ๓๓๖
สมุทรทตถึงเมืองกะตุมาวดี	” ๓๓๗
พรรณา โรงทานที่พักคนเดินทาง	” ๓๓๗
สมุทรทตถึงเมืองโกตปัตนัา	” ๓๓๗
สมุทรทตปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่เมืองโกตปัตนัา	” ๓๓๗
สมุทรทตถึงเมืองโพนิดุเรทำข้ามไปดังกา	” ๓๓๘
สมุทรทตลงเรือไปถึงเมืองปาม	” ๓๓๘
เจ้าเมืองปามรับสมุทรทต	” ๓๓๘
สมุทรทตถึงเมืองรามอัศรม	” ๓๓๘
สมุทรทตถึงดังกา	” ๓๔๐
สมุทรทตพบนายด่านอังกฤษ	” ๓๔๐
สมุทรทตเดินลงในดังกา	” ๓๔๐
สมุทรทตถึงเมืองอนุราชบุรี	” ๓๔๑
สมุทรทตพบพระธรรมบาทเถร	” ๓๔๑
สมุทรทตสนทนากับพระธรรมบาทเถร	” ๓๔๑
กุมารสิญม เจ้าเมืองอนุราชบุรีรับสมุทรทต	” ๓๔๒
เจ้าเมืองอนุราชบุรีศักบาตร ถวายสมุทรทต	” ๓๔๓
พระธรรมบาทเถรถามถึงเรื่องยามหักทองขวาง	” ๓๔๔
อธิบายด้วยจดหมายเหตุนกตอณกตาง	” ๓๔๔

ดํมณะทุตถิงเมืองสิงขรณทศศิริวัฒนบุรี	หน้า ๓๔๔
การคือนับดํมณะทุตถิงเมืองสิงขรณทศศิริวัฒนบุรี	" ๓๔๕
ดํมณะทุตเทียวยุชาโสฬศเจดีย์	" ๓๔๕
พรรณาถึงชนเขาตํมณญ	" ๓๔๕
ดํมณะทุตถิงยอชเขาตํมณญ	" ๓๔๖
พรรณาถึงรอยพระพุทธรูปทบนยอชเขาตํมณญ	" ๓๔๗
ดํมณะทุตถิงเมืองสิงขรณทศศิริวัฒนบุรี	" ๓๔๘
ดํมณะทุตขอพรรณพระศรีมหาโพธิ์เมืองอนนทบุรี	" ๓๔๘
พิธิชดหน่อพระศรีมหาโพธิ์	" ๓๕๐
ดํมณะทุตเตรียมกตัมภ์กรุงเทพ ฯ	" ๓๕๐
เรื่องพระตั้งกาแต่งดํมณะสําดนดอบ	" ๓๕๒
เรื่องตั้งหมายกตัมภ์กาไม่ปรองคองกัน	" ๓๕๓
ดํมณะทุตบชาพระเชยวแก้ว	" ๓๕๕
ได้ข่าวเปดียนดํมเด็จพระตั้งฆราชที่กรุงเทพ ฯ	" ๓๕๖
ดํมณะทุตดํมโภชพระเชยวแก้ว	" ๓๕๖
ดํมณะทุตจากตัมภ์จากเมืองสิงขรณทศศิริวัฒนบุรี	" ๓๕๗
เรื่องตั้งของชาวตัมภ์กาฝากเข้ามาถวาย	" ๓๕๘
ดํมณะทุตออกจากเมืองสิงขรณทศศิริวัฒนบุรี	" ๓๖๐
ดํมณะทุตกตัมภ์มาอินเดีย	" ๓๖๓
ดํมณะทุตมาจำพรรษาที่เกาะหมาก	" ๓๖๓
ดํมณะทุตมาติคิมรตัมภ์อยู่เมืองนครศรีธรรมราช	" ๓๖๒

(๔๓)

ที่ปลุกพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้มาจากลังกา	หน้า ๓๖๒
พระราชทานบำเหน็จสมณะทูต	„ ๓๖๒
สมณะทูตไปลังกาทูลปในรัชกาลที่ ๓	„ ๓๖๓
พระลังกาเข้ามากรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ ๓	„ ๓๖๓
เหตุที่โปรดให้สมณะทูตไปลังกาทูลป	„ ๓๖๔
ชื่อสมณะทูตที่ไปครั้งที่ ๑	„ ๓๖๔
สมณะติชิตพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	„ ๓๖๕
เวลาสมณะทูตไปอยู่ลังกา	„ ๓๗๓
อธิบายด้วยสมณด้นเทศที่พระลังกามาคอบมา	„ ๓๗๓
ฉบับที่ ๑ สมณด้นเทศของสังฆนายกอุบาตังฆ	
วัดบุบผาราม แลวัดอุโบสถาราม	„ ๓๗๔
ฉบับที่ ๒ สมณด้นเทศของสังฆนายกอุบาตังฆวัดใหญ่ศรี	„ ๓๗๓
ฉบับที่ ๓ สมณด้นเทศของสังฆนายกฝ่ายมะรัมมะวงษ์	„ ๓๗๗
ฉบับที่ ๓ สมณด้นเทศของพระสังฆนายกฝ่ายช้าง	
มะรัมมะวงษ์ อยู่เมืองคาพู	„ ๓๗๗
ฉบับที่ ๔ สมณด้นเทศของพระสังฆนายกเมืองโคตมโบ	„ ๔๐๘
สมณะทูตไทยไปลังกาทูลปในรัชกาลที่ ๓ คราวที่ ๒	„ ๔๑๒
ชื่อสมณะทูต	„ ๔๑๒
ฉบับที่ ๑ สมณด้นเทศของพระคิรินิวกัษราชครู	
ฝ่ายอุบาตังฆ	„ ๔๑๓

(๔๒)

ฉบับที่ ๒ จดหมายอุปฮาดที่เมืองดงฉันท ศิริวัฒนบุรี	หน้า ๔๑๗
ฉบับที่ ๓ สำนะต้นเทศสำนนายกฝ่ายมะรัมมะวงษ์	” ๔๑๘
ฉบับที่ ๔ สำนะต้นเทศของพระในโรหณะรัฐ	” ๔๒๔
ฉบับที่ ๕ สำนะต้นเทศของพระตุ้มังคตะ	” ๔๒๖
ฉบับที่ ๖ สำนะต้นเทศของพระตุ้มะติสสะ	” ๔๒๘
สำนทูตไทยไปตังกาทวี่ปในรัชกาลที่ ๔	” ๔๓๒
ว่าด้วยบรรทมิกของสมเด็จพระสังฆราช (มี)	” ๔๓๕
คัวยบรรทมิกของสมเด็จพระสังฆราช (มี)	” ๔๓๖

ตำนานลังกาทวีปเมื่อก่อนถือพระพุทธศาสนา

ลังกาทวีป มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับชมพูทวีป (คืออินเดีย) มาแต่ก่อนเหตุการณ์ที่กล่าวในหนังสือข้างฝ่ายพระพุทธศาสนา คือ หนังสือมหาวงษ์เป็นต้น ชำนาญ เช่นเรื่องรามเกียรติ์ ที่กล่าวว่าทำวราพนาสูรไปถักนางสีดามาไว้ในลังกา จนพระรามต้องยกพลจองถนนข้ามจากชมพูทวีปมาทำสงคราม ที่เรารู้อยู่กันอยู่แล้วโดยมากนั้น เพราะเกาะลังกาอยู่ใกล้ปลายแหลมชมพูทวีปข้างทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไปมาถึงกันได้ไม่ยาก ภูมิพื้นที่เกาะลังกาข้างฝ่ายเหนือ แดฝ่ายตะวันตกเป็นทิวคำ แต่เป็นที่ราบโดยมาก ในท่ามกลางเกาะเป็นที่แผ่นดินสูง มีภูเขาด้อมรอบ ข้างฝ่ายใต้ค่อนชายทะเลก็เป็นที่ราบ แต่ไม่สูงมากนัก ประชาชนชาวลังกาในครั้งพระพุทธกาล เมื่อเริ่มเรื่องพงษาวดารลังกาในหนังสือมหาวงษ์นั้น กล่าวว่ามี ๒ ชาติ เรียกว่า “ยักษ” (อันเป็นเชื้อสายสืบมาแต่พอกทศกรรฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์) ชาติ ๑ พวกยักษตั้งภูมิดำเนาแถบบ้านเมืองอยู่ตามที่สูง จึงมักอยู่ข้างคอกกลางเกาะ มีราชธานีที่ผู้เป็นใหญ่ของพวกยักษปกครองเรียกนามว่า ลังกาบุรี ชนอีกชาติ ๑ นั้น เรียกว่า “นาค” (น่าจะเป็นชนชาติเดียวกับพวกมลายูนี้เอง) ชนชาตินั้นนิยมตั้งนิวาสถานอยู่ตามทิวคำ พวกนาคที่อยู่ในเกาะลังกาก็เป็นผู้เป็นใหญ่ในชนชาตินั้นปกครองเหมือนกัน เรียกชื่อราชธานีว่า นาคทวีป

ส่วนชมพูทว่าปตอนใดแต่ปตายเหตมชนไปนั้น เป็นบ้านเมืองของพวกทมิฬ
 แบ่งกันเป็นหลายอาณาจักร ช้างควันออกที่ใกล้กับเกาะลังกา ตอน
 ปตายเหตมชมพูทว่าปเรียกว่า แว่นแคว้นปาณทย ค่อชนมาช้างควัน
 ออกเรียกว่า โจตมณฑล ค่อนชนมาถึงกติงคราษฎร์ อยู่ติดต่อกับ
 บ้านเมืองของพวกอริย ซึ่งแต่อาณาจักรลงมาจนถึงปากน้ำคงคา คือ
 ที่เรียกว่า เบงกอล ทุกวันนี้ แต่จะเรียกนามอย่างไรในครั้งนั้น
 ข้าพเจ้าไม่ทราบแน่ ช้างปตายเหตมชมพูทว่าปส่วนชักช้างควันตกนั้น
 ก็เป็นบ้านเมืองของทมิฬอีกอาณาจักร ๑ เรียกว่าแว่นแคว้น เกระตบุตร
 คือ ที่เรียกภายหลังว่า มดบาร์.

เริ่มเรื่องพงษาวดารลังกา ทักต่างในหนังสือมหาวงษ์ว่า ใน
 สมัยเมื่อร่วมพระพุทธกาล มีกษัตริย์ชาวอริยพระองค์ ๑ ทรงพระนาม
 ว่า พระเจ้าวังคราช ครองวังนครเป็นราชธานีอยู่ทางข้างเหนือ
 กติงคราษฎร์ ได้ราชธิดาของพระเจ้ากติงคราษฎร์เป็นอรรคมเหสี มี
 ราชธิดาชื่อนางสุปา ๆ นั้นเป็นคนมีมากในกามกิเลส จึงต้องถูกรับได้
 เทียวชดเชพเนจร ไปเที่ยวชดได้รยอยู่ตามที่ต่าง ๆ ไปมีบุตรชื่อ
 ดั้หพาหุกุมาร หนังสือมหาวงษ์กล่าวไว้ เพราะนางสุปานั้นไปได้
 พระยาราชดั้หเป็นสามี ดั้หพาหุกุมารผู้เป็นบุตรเป็นเชอราชดั้หมีกำลัง
 วังชามาก เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นจึงพานางผู้มารดาหนีพระยาราชดั้หกลับ
 เข้ามาอยู่กับหมู่มนุษย์ ฝ่ายช้างพระยาราชดั้หมีความอาโดยออกติดตาม
 บุตรภรรยา เทียวชดกับผู้คนชาวเมืองวังนครล้มตายลงมาก
 จนพระเจ้าวังคราชต้อง ประกาศ บำวร้องหาผู้ที่จะอาสาฆ่า พระยาราชดั้ห

ไร่นาประกอบการเลี้ยงชีพแพร่หลายออกไปโดยลำดับ เมืองที่ได้เกิด
 ขึ้นภายหลังในที่ซึ่งเหล่าอำมาตย์ของวิชัยราชกุมารแยกย้ายกันไปเที่ยว
 ตั้งภูมิดำเนินนั้น แต่งนามไว้ ในหนังสือมหาวงษ์ ๕ แห่ง คือ อนุราช
 อำมาตย์ ไปตั้งอนุราชคามที่ริมแม่น้ำกตัมพนที (ที่ภายหลังได้
 เป็นราชธานี เรียกว่า อนุราชบุรี) แห่ง ๑ บโรหิตชืออุปติส ไป
 ตั้งภูมิดำเนินเรียกว่า อุปติสคาม (ที่ภายหลังก็ได้เป็นราชธานี
 เหมือนกัน) แห่ง ๑ อำมาตย์อื่นไปตั้งอุเชนิกคามแห่ง ๑ อรุเวศคาม
 แห่ง ๑ วิชิตคามแห่ง ๑ เมื่อการตั้งภูมิดำเนินเหล่านี้สำเร็จ มีชาว
 ชนพวที่ปลิดติดตามข้ามมาอยู่มากจนแล้ว อำมาตย์ทั้งหลายจึงพร้อม
 กันทูลขอให้ วิชัยราชกุมารทำพิธีราชาภิเษก ตั้งพระองค์เป็นพระเจ้า
 แผ่นดินเอกราช วิชัยราชกุมารยังไม่ยินยอม ด้วยเหตุว่ายังไม่มีความ
 เกษมสุขซึ่งสมควรจะเป็นบรมมเหสี จึงให้ไปขออนางชาวชนพวที่ปล
 ซึ่งเป็พระราชธิดาของพระเจ้ามัทธนคร ในแคว้นแคว้นปาณฑย มาเป็น
 บรมมเหสีแล้ว ขันนางกุเณนายกษัตริย์กับบุตรคน ๑ ธิดาคน ๑ ซึ่ง
 เกิดด้วยนางกุเณนายกษัตริย์นั้นไปเสียดจากพระนคร นางยกษัตริย์พาบุตร
 แดธิดาไปยังถังกาบุรี ซึ่งเป็นราชธานีของเหล่ายักษ์ พวที่ยกษัตริย์ใน
 เมืองนั้นพากันแค้นเคืองนางกุเณนายกษัตริย์ ว่าบอกอุบายให้ วิชัยราชกุมาร
 ตั้งเมืองยักษ์ จึงฆ่านางกุเณนายกษัตริย์เสีย ส่วนตัวหัตถกุมารบุตร
 นางกุเณนา ก็พาน้องสาวไปตั้งภูมิดำเนินอยู่ยังมถยประเทศในหมู่เขา
 ดมณภูฏในเกาะดังกล่าว เป็นเหตุให้อ้างต่อมาว่า ชาวมถยประเทศ
 นั้น ก็เนื่องด้วยเชื้อสายสืบมาแต่วิชัยราชกุมาร เหมือนกับชาวสิงหล

ซึ่งคงอยู่ณตอน ฝ่ายวิชัยราชกุมารก็ทำพิธีราชาภิเษก ครั้นพระองค์
เป็นพระเจ้าแผ่นดินเอกราช ทรงพระนามว่า พระเจ้าวิชัย นับเป็น
ปฐมกษัตริย์ชาวขมพวที่ที่ได้ครอบครองเกาะลังกา กำหนดกาลตกต่าง
ในหนังสือมหาวงษ์ว่า วันที่วิชัยราชกุมารไปขึ้นเกาะลังกานั้น ประจวบ
ตรงกับวัน ประวิพพานแห่งองค์ สัมเด็จพระบรม ศาสตรา สัมมา สัมพุทธเจ้า
ของเรา

พระเจ้าวิชัยไม่มีราชโอรสกับนางผู้เป็นอรรคมเหสี ครั้นด้วย
ราชย์มาได้ ๓๘ ปี ก็ตั้งขึ้นพระชนม์ จึงตั้งอำมาตย์ให้ไปเชิญ
สมเด็จพระราชกุมารผู้เป็นพระอนุชาณเมืองลัทธิบุรี ให้มาครองลังกาที่อุปถัมภ์
สันตติวงศ์ต่อไป แต่เมื่ออำมาตย์ไปถึงลัทธิบุรี พระเจ้าลัทธิพพาหุ
สิ้นพระชนม์เสียก่อน สมเด็จพระราชกุมารได้ครองราชสมบัติลัทธิบุรีอยู่แล้ว
พระเจ้าลัทธิไม่ปรากฏว่าจะพระราชสมบัติเมืองลัทธิบุรี จึงให้บัณฑิต
ราชกุมารผู้เป็นโอรสไปครองลังกาที่อุป เมื่อ พ. ศ. ๓๘ พระเจ้า
บัณฑิตได้อรรคมเหสีเป็นชาวเมืองมทุรนคร เหมือนกับพระเจ้าวิชัย
คือมาราชกุมารชาวเมืองมทุรซึ่งเป็นญาติข้างฝ่ายพระมเหสี พวกกัน
ติดตามมาตั้งอยู่ถึงหฟทวี่อีกหลายองค์ เทียบจับจองที่ตั้งภูมิถำเนา
ในถึงหฟทวี่ที่ใด ๆ ออกไป ที่เหล่านี้ เมื่อนานมาเจริญขึ้นเป็นบ้าน
เป็นเมือง จึงเกิดเป็นเมืองประเทศราชขึ้น

เมื่อชาวขมพวที่อุปไปตั้งภูมิ ถำเนา เป็นบ้าน เป็นเมืองในเกาะลังกา
มากขึ้นโดยลำดับ มาถึงชนลูกหลานว่านเครือที่เกิดแต่เหล่าชาวขมพว
ที่อุปด้วยกันเองบ้าง ที่เกิดด้วยสมพงศ์กับพวกทมิฬบ้าง พวกยักษ์

แดนาคซึ่งเป็นชาวตั้งกาเดิมบ้าง จึงเกิดเป็นชนชาติ ๓ ต่างหากจาก
 ชาวมพทวูป เรียกนามว่า ชาวดิงหฟ อาไศรยเหตุที่ผู้เป็นคณวงศ์
 ตระกูลมาจากมพทวูปกับพระเจ้าวิชัย ในราชวงศ์ของพระเจ้าสีหพพาหุ
 ดังอธิบายมาแล้ว แต่เมื่อกำหนดเขตแดนกันแก่กันในพวกชาวดิงหฟ
 กับพวกยักษ์พวกนาคที่ยังมีอยู่ในเกาะตั้งกา จึงเกิดนามอาณาเขต
 ในเกาะตั้งกาเป็น ๓ ส่วน ส่วนข้างเหนือเรียกว่าปิตริรัฐ หรือวราชรัฐ
 เพราะเป็นทศกษัตริย์ของกษัตริย์ชาวมพทวูปที่เมืองอนูราชบุรี เป็นคณ
 มณฑล ๑ ตอนกลางซึ่งเป็นหมู่เขาสูงเรียกว่า มายารัฐ ซึ่งขึ้นถึง
 คังราชธานีเรียกว่าเมืองคงคาคีรี แต่เมืองคีรีวัฒนบุรี หรือดีชรัตน
 คือ เมืองแกนดี ที่รัฐบาลตั้งกาดอยู่ทุกวันนี้มณฑล ๑ ตอน
 วนออกเฉียงใต้เรียกว่าโรหนรัฐ ให้คยคังราชธานีที่เมืองไชยวัฒนบุรี
 อยู่ใกล้เมืองโกตัมโบ มณฑล ๑ เพราะชาวดิงหฟเป็นเชื้อสาย
 ชาวอริยซึ่งมาแต่ชมพทวูป มีความรู้ในทางปกครองบ้านเมือง แต่
 ขำนาญการทำไร่ไถนาด้วยวิธีที่ด้นทำเหมืองฝายเป็นคณ บ้านเมืองที่พวก
 ชาวดิงหฟไปตั้งภูมิดำเนาอยู่แต่ไหน ก็ขึ้นจึงเจริญบริบูรณ์ทวีปสมบัติ
 ยิ่งกว่าเมื่อครั้งยักษ์แดนาคปกครองอยู่แต่ก่อน ด้วยเหตุนี้พวกชาวดิงหฟ
 จึงมีอำนาจเหนือพวกยักษ์แต่พวกนาคมากขึ้นโดยลำดับ แต่ฝ่ายข้างทาง
 ใต้ในตั้งกาทวีปขึ้นนั้น ปรากฏว่าถ้อยคำต่างกัน พวกดิงหฟ
 ถ้อยคำปราพราหมณ์ ความเยี่ยงอย่างชาวมพทวูปที่เป็นคณสูง แต่
 พวกยักษ์แดนาคนั้นถ้อยคำเดิม คือ พวกยักษ์นับถือภูคมีค่าเป็น
 ธรรมะ ส่วนพวกนาค นับถือพระยานาคเป็นธรรมะ การเป็นดังนี้

มากกว่า ๒๐๐ ปี จนถึงแผ่นดินพระเจ้าตากมัยยิดต์ อันนับ เป็น
 รัชกาลที่ ๗ ตั้งแต่พระเจ้าวิชัยเป็นต้นมา ร่วมสมัยในครั้งพระ เจ้า
 อโศกมหาราชได้เป็นใหญ่ในมคธราชบุรี พระพุทธศาสนาจึงได้ ไป
 ประดิษฐานในลังกาทวีป

ลำดับพระเจ้าแผ่นดินลังกาทวิป

พระนามแต่ลำดับพระเจ้าแผ่นดินลังกาทวิป รวมเบ็ดเสร็จ
 ๑๖๕ รัชกาล ด้วยราชย์ตลอดเวลา ๒๓๔๓ ปี ตั้งแจ้งอยู่ในบาญชี
 คอไปนี้ ข้าพเจ้าคัดมาจากหนังสือเรื่องเมืองลังกาของ เซอร์ เยมส์
 เอเมอร์ซัน เคนเนค ที่เอามาตั้งไว้ในหนังสือเรื่องนี้ด้วย เพราะ
 ไม่ปรากฏว่าได้เคยแปลลำดับเป็นภาษาไทยไว้แต่ก่อนมา ถ้าผู้อ่าน
 หนังสือเรื่องนี้ไม่ประสงค์จะทราบ จะข้ามคอนลำดับพระเจ้าแผ่นดิน
 ลังกาทวิปนี้เสียทีเดียวก็ได้ เมื่ออ่านเรื่องตำนานไปข้างหน้าได้เห็น
 พระนามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด หนึ่งใด ถ้าอยากจะทราบลำดับ
 พดิกถัดมาตามบาญชี ก็จรรู้ลำดับของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ๆ ได้

-
๑	พระเจ้าวิชัย	พ. ศ. ๓
	มาแต่ชมพูทวีป เป็นปฐมกระษัตริย์ลังกา	
๒	อุปติสสะมหาเสนาบดี	พ. ศ. ๓๗
	เป็นผู้สร้างราชการ อยู่อุปติสสะนคร	
๓	พระเจ้าปัทมทวาร	พ. ศ. ๓๘
	เป็นภาคินัย (๑) อยู่อุปติสสะนคร	
	รามราชกุมาร	อยู่รามโรหณคาม
	โรหณราชกุมาร	อยู่โรหณคาม
	ท้าวราชกุมาร	อยู่ที่ราชกุมาร

อรรุเวธราชกุมาร อยู่อรรุเวธคาม

อนรรุราชกุมาร อยู่อนรรุราชคาม

วิชิตรราชกุมาร อยู่วิชิตรคาม

ทั้ง ๖ นั้นเป็นพระมเหสี (๓) เมื่อถึงไปตั้งอยู่ท่านองจะเหนือมา
แต่บ้านที่อำมาตย์ของพระเจ้าวิชัยไปตั้งชน จึงเรียกนามตามท้องที่
เห็นจะเป็นเพียงพ่อเมืองจึงไม่นับเขาดำดับ

๔ พระเจ้าอภัย พ. ศ. ๖๘

เปนไอรด์ (๓) อยู่อุปคิตนคร ลูก (๕) ซึ่งราชสมบัติ

ว่างพระเจ้าแผ่นดิน พ. ศ. ๘๘

เวดา (๕) ทำสงครามกับราชกุมารทั้งหลายที่ก่อกำเนิด

๕ พระเจ้าปณทกาภัย พ. ศ. ๓๐๖

เปนนัคดา (๓) อยู่อนรรุราชบุรี

๖ พระเจ้ามุตติระ พ. ศ. ๓๗๖

เปนไอรด์ (๕) อยู่อนรรุราชบุรี

เคยเนนกว่า เปน นัคดา (๕)

๗ พระเจ้าเทวานัมปิยติต พ. ศ. ๒๓๖

เปนไอรด์ (๖) อยู่อนรรุราชบุรี

พระมหินทเถรมาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแผ่นดิน

พระมหานาคราชกุมาร เปนอนุชา (๗) อยู่มหาคาม

ยัชชาตยกิต เปนไอรด์มหานาค อยู่กัถยาณคาม

โคธากภัย เปนไอรด์ยัชชาตยกิต อยู่มหาคาม

- กัถยานันต์ดี เปนอัยกา (๑๔) อยู่กัถยานันต์คาม
 กากวรรณคดี เปนโอรสโคธากัย อยู่มหาคาม
 เหล่านี้เป็นคณวณิช (๑๔) อยู่ท่อนไม้ได้ว่าเป็นพระเจ้ากรุงสิงห์
- ๘ พระเจ้าอุคคิยะ พ. ศ. ๒๗๖
 เปนอนุชา (๗) อยู่อนุราชบุรี
- ๙ พระเจ้ามหาดีวะ พ. ศ. ๒๗๖
 เปนอนุชา (๘) อยู่อนุราชบุรี
- ๓๐ พระเจ้าสุริยดิศ พ. ศ. ๒๗๖
 เปนอนุชา (๙) อยู่อนุราชบุรี ถูกปลงพระชนม์
- ๓๑ พระยาทมิฬพ้อง ชื่อ เตชะ ๑ ชื่อ คุณิกะ ๑ พ. ศ. ๓๐๖
 อยู่อนุราชบุรี ทมิฬแย่งราชสมบัติคราวแรก ถูกประหาร
 ชีวิตทั้ง ๒ คน
- ๓๒ พระเจ้าอเตชะ พ. ศ. ๓๒๘
 เปนอนุชา (๑๐) อยู่อนุราชบุรี ถูกกำจัด
- ๓๓ พระยาเอวารทมิฬ พ. ศ. ๓๓๘
 ได้ตั้งกาทวี่ป ทมิฬได้ราชสมบัติครั้งที่ ๒
 ตั้งทัพในยุทธหัตถีกับ (๑๔) อยู่อนุราชบุรี
- ๓๔ พระเจ้าอภัยภูษคามิน พ. ศ. ๓๘๒
 เปนโอรสพระยาตากวรรณคดี อยู่อนุราชบุรี
- ๓๕ พระเจ้าดักธาติศ พ. ศ. ๔๐๖
 เปนอนุชา (๑๔) อยู่อนุราชบุรี

- ๑๖ พระเจ้าภูตถนกะ พ. ศ. ๔๑๔
 เปนโอรส (๑๕) อยู่อนนราชบุรี ถูกกำจัด
- ๑๗ พระเจ้าธวัชคีรี พ. ศ. ๔๒๔
 เปนเชษฐา (๑๖) อยู่อนนราชบุรี
- ๑๘ พระเจ้าธัตถาภูนาศ พ. ศ. ๔๓๔
 เปนอนุชา (๑๗) อยู่อนนราชบุรี ถูกปลงพระชนม์
- ๑๙ พระเจ้าวิสุทธิคามินีอภัยที่ ๑ พ. ศ. ๔๓๘
 เปนอนุชา (๑๘) อยู่อนนราชบุรี ถูกทมิฬกำจัดจากราช
 ตมบัตต์เดียวคราว ๑
- ปฤหัตถทมิฬ พ. ศ. ๔๔๐
 พาหิยทมิฬ พ. ศ. ๔๔๓
- ๒๐ ปณยมารทมิฬ พ. ศ. ๔๔๕
 บิณฑยมารทมิฬ พ. ศ. ๔๕๒
 ทาฐิยทมิฬ พ. ศ. ๔๕๓
- ทมิฬเหต่านเดิม ๗ คน ต่เมืองอนนราชได้แล้ว ได้ครองเมือง
 ต่อกันมา ๕ คน ฆ่ากันตลอดมา
- ๒๑ พระเจ้าวิสุทธิคามินีอภัย (๑๙) พ. ศ. ๔๕๕
 คือ (๑๙) นั้นเอง กัดบชนะทมิฬได้ราชตมบัตต์คืน
- ๒๒ พระเจ้ามหาจุฬารัตน์ พ. ศ. ๔๖๗
 เปนโอรส (๑๙) อยู่อนนราชบุรี

๒๓ พระเจ้าโจรนาค พ. ค. ๕๘๓
 เปนโอรส (๒๓) อยู่ณราชบุรี ถูกปลงพระชนม์

๒๔ พระเจ้าดิรัจฉากุมาร พ. ศ. ๔๙๓
 เปนโอรส (๒๒) อยู่อนราชนบุรี ถูกลางอนตามเหว
 วางยาพิศม์ปลงพระชนม์
 ตีพดัดตะ อยู่อนราชนบุรี
 วฏักะ ”
 ทารกคิกคิด้ ”
 นัตยพราหมณ์ ”

ทั้ง ๔ นั้นเป็นชื่อของนางอนตามเหย์ (๒๒) (๒๓) ได้ว่าราชการ
ชั่วคราวแทนนางอนตาก้าเสีย

๒๕ นางอินทุา พ. ศ. ๔๙๖
 อัยยอนรารบวิ ลูกปดงพระชนม์

๒๖ พระเจ้ากาตกกณนคิรี พ. ศ. ๕๐๒
เบญโอรส (๒๒) ฅยัณนราชบุรี

๒๗ พระเจ้าภคติกงาย พ. ศ. ๕๒๔
เบญโอรส (๒๒) อยู่จนราบริ

๒๗ พระเจ้ามหาจักรีนิพนธ์ พ. ศ. ๕๕๒
เป็นอนชา (๒๗) อยุ่อนราธิ

๒๘ พระเจ้าอมรินทคามน พ. ศ. ๕๖๔
 เปนโอรส (๒๘) อยู่จนราชนว

- ๓๐ พระเจ้ากนิชานัคคีต พ.ศ. ๕๗๓
 เปนอนุชา (๒๙) อยู่อนนราชบุรี
- ๓๑ พระเจ้าจุฑาภย์ พ.ศ. ๕๗๖
 เปนโอรส (๒๙) อยู่อนนราชบุรี
- ๓๒ นางดีวดี พ.ศ. ๕๗๗
 เปนกนิษฐภคินี (๓๑) อยู่อนนราชบุรี ถูกปลงพระชนม์
- ๓๓ พระเจ้าอิตนาค พ.ศ. ๕๘๑
 เปนภาคินี (๒๙) อยู่อนนราชบุรี
- ๓๔ พระเจ้าจันทมุนีดิระ พ.ศ. ๕๘๗
 เปนโอรส (๓๓) อยู่อนนราชบุรี
- ๓๕ พระเจ้ายัสตาดกคิต พ.ศ. ๕๘๕
 เปนอนุชา (๓๔) อยู่อนนราชบุรี ถูกปลงพระชนม์
- ๓๖ ศุภะมานพ พ.ศ. ๖๐๓
 ปลดอมตัว อยู่อนนราชบุรี ถูกฆ่า
- ๓๗ พระเจ้าวดีภาะ พ.ศ. ๖๐๘
 เชื้อวงศ์ (๑๗) อยู่อนนราชบุรี
- ๓๘ พระเจ้าวังกนาคคิต พ.ศ. ๖๕๓
 เปนโอรส (๓๗) อยู่อนนราชบุรี
- ๓๙ พระเจ้าคระพาหุ พ.ศ. ๖๕๖
 เปนโอรส (๓๘) อยู่อนนราชบุรี

- ๔๐ มหัตถกนกเตนาคี พ.ศ. ๖๖๘
เป็นบิดามเหสี (๓๘) อยู่อนนราขบุรี
- ๔๑ พระเจ้าภากิติกิต พ.ศ. ๖๗๔
เป็นโอรส (๔๐) อยู่อนนราขบุรี
- ๔๒ พระเจ้ากนิฐุติศ พ.ศ. ๖๘๘
เป็นอนุชา (๔๑) อยู่อนนราขบุรี
- ๔๓ พระเจ้าจุพนาค พ.ศ. ๗๑๖
เป็นโอรส (๔๒) อยู่อนนราขบุรี ถูกปลงพระชนม์
- ๔๔ พระเจ้ากุกทนาค พ.ศ. ๗๒๖
เป็นอนุชา (๔๓) อยู่อนนราขบุรี ถูกกำจัด
- ๔๕ พระเจ้าศิรินาค พ.ศ. ๗๓๗
เป็นพมเหสี (๔๔) อยู่อนนราขบุรี
- ๔๖ พระเจ้าโหวหารคิต พ.ศ. ๗๕๒
เป็นโอรส (๔๕) อยู่อนนราขบุรี ถูกปลงพระชนม์
- ๔๗ พระเจ้าอภัยคิต พ.ศ. ๗๗๔
เป็นอนุชา (๔๖) อยู่อนนราขบุรี
- ๔๘ พระเจ้าศิรินาคที่ ๒ พ.ศ. ๗๘๒
เป็นโอรส (๔๗) อยู่อนนราขบุรี
- ๔๙ พระเจ้าวิชัยที่ ๒ พ.ศ. ๗๘๔
เป็นโอรส (๔๘) อยู่อนนราขบุรี ถูกปลงพระชนม์

- ๕๐ พระเจ้าตั้งมคึด พ. ศ. ๗๘๕
 เป็นชาติดัมพกัณ อยู่อนุราชบุรี
 ดัมพกัณแย่งได้ราชสมบัติ ถูกปลงพระชนม์
- ๕๑ พระเจ้าศิริตั้งมโพิธิ พ. ศ. ๗๘๘
 เป็นชาติดัมพกัณ อยู่อนุราชบุรี ถูกกำจัด
- ๕๒ พระเจ้าโคฐาภยะ พ. ศ. ๗๘๙
 เป็นชาติดัมพกัณแปดหาย ๕๑ อยู่อนุราชบุรี คังวงษ์
 ดัมพกัณ
- ๕๓ พระเจ้าเขมฐิตีที่ ๑ พ. ศ. ๘๐๔
 เปนไอรด์ (๕๒) อยู่อนุราชบุรี
- ๕๔ พระเจ้ามหาเด้น พ. ศ. ๘๑๘
 เปนอนชา (๕๓) อยู่อนุราชบุรี
 พระเจ้าแผ่นดินตั้งกานับตามมหาวงษ์ตั้งมาเพียงนี้ ต่อไป
 เรียกจุลวงษ์
- ๕๕ พระเจ้าเกียรติศิริเมฆวรรณ พ. ศ. ๘๔๕
 เปนไอรด์ (๕๔) อยู่อนุราชบุรี
- ๕๖ พระเจ้าเขมฐิตีที่ ๒ พ. ศ. ๘๗๓
 เปนอนชา (๕๕) อยู่อนุราชบุรี
- ๕๗ พระเจ้าพุทธทาส พ. ศ. ๘๘๒
 เปนไอรด์ (๕๖) อยู่อนุราชบุรี

๕๘ พระเจ้าอูปติต พ. ศ. ๙๓๓

เปนนโอรส (๕๗) อยู่อนนราชนบุรี

๕๘ พระเจ้ามहांนาม พ.ศ. ๑๕๓

เปนนุชา (๕๘) อยู่อนราชนบุรี

พระพุทธรูปปางนาคปรกไปตั้งไว้ในแผ่นดิน

๒๐ พระเจ้าไศยสีสุนทร พ. ศ. ๒๓๕

เฟนโอรด์ (๕๘) อัยยอนราชบุรี ถูกปลงพระชนม์

๖๓ พระเจ้าอชชติคัตถิ ๒ พ. ศ. ๙๗๕

เป็นเชือกวงษ์ (๑๗) ยี่สิบห้า

๖๒ พระเจ้ามคตเด่น พ. ค. ๙๗๖

[illegible]

๒๓	{	บัณฑิตภูมิพ	พ. ค.	๙๗๗
		ปาวินทภูมิพ	„	๙๘๒
		ชุกทปาวินทภูมิพ	„	๙๘๘
		ทาสีภูมิพ	„	๙๘๘
		ปัสสีภูมิพ	„	๑๐๐

ทมิฬ ๕ คนขงราชดํมบกนเปนดํคบมา ยอยนราชบุรี

๒๔ พระเจ้าชาตเด่น พ. ศ. ๑๐๐๒

เป็นราชวงศ์เดิม ดยอนราชบุรี ถกปดงพระชนม์

๒๕ พระเจ้ากัณปะที่ ๓ พ. ศ. ๑๐๒๐

เปนนอร์ธ (๖๔) อยู่ครุฑวิคิตตนคร ปดงพระชนม์พระองค์เอง

- ๖๖ พระเจ้าโมคคัลลานะที่ ๑ พ. ศ. ๑๐๓๘
เป็นอนูชา (๖๕) อยู่อนุราชบุรี
- ๖๗ พระเจ้ากุมารชาตุเด่น พ. ศ. ๑๐๕๖
เป็นโอรส (๖๖) อยู่อนุราชบุรี ปดงพระชนม์พระองค์เอง
- ๖๘ พระเจ้าเกียรติเด่น พ. ศ. ๑๐๕๖
เป็นโอรส (๖๗) อยู่อนุราชบุรี ถูกปดงพระชนม์
- ๖๙ พระเจ้าดีวระ พ. ศ. ๑๐๗๔
เป็นบิดา (๖๘) อยู่อนุราชบุรี ถูกปดงพระชนม์
- ๗๐ พระเจ้าอุปติตที่ ๓ พ. ศ. ๑๐๗๔
เป็นน้องเขย (๖๙) อยู่อนุราชบุรี
- ๗๑ พระเจ้าดีตากาละ พ. ศ. ๑๐๗๗
เป็นราชบุตรเขย (๗๐) อยู่อนุราชบุรี
- ๗๒ พระเจ้าท้าวปู่ปฤติ พ. ศ. ๑๐๘๐
เป็นโอรส (๗๑) อยู่อนุราชบุรี ปดงพระชนม์พระองค์เอง
- ๗๓ พระเจ้าโมคคัลลานะที่ ๒ พ. ศ. ๑๐๘๐
เป็นเชษฐา (๗๒) อยู่อนุราชบุรี
- ๗๔ พระเจ้าเกียรติศิริวิเศษวรวรณ พ. ศ. ๑๑๑๐
เป็นโอรส อยู่อนุราชบุรี ถูกปดงพระชนม์
- ๗๕ พระเจ้ามหานาค พ. ศ. ๑๑๒๘
ว่าเป็นเชอ้ายดักยราช อยู่อนุราชบุรี

- ๗๖ พระเจ้าอัครคโพรที่ ๑ พ. ศ. ๑๑๓๒
 เปนภาคินัย (๗๕) อยู่อนุราชบุรี
- ๗๗ พระเจ้าอัครคโพรที่ ๒ พ. ศ. ๑๑๖๖
 เปนราชบุตรเขย (๗๖) อยู่อนุราชบุรี
- ๗๘ พระเจ้าดังฆติศ พ. ศ. ๑๑๗๖
 เปนอนุชา (๗๗) อยู่อนุราชบุรี ถูกปลงพระชนม์
- ๗๙ พระเจ้าโมคคัลลิตานะ พ. ศ. ๑๑๗๖
 เปนขบถ อยู่อนุราชบุรี ถูกประหารชีวิต
- ๘๐ พระเจ้าอติคคาหิตดาเมฆะ พ. ศ. ๑๑๘๒
 เปนราชนัดดา (๗๘) อยู่อนุราชบุรี
- ๘๑ พระเจ้าศิริดังฆโพรที่ ๒ พ. ศ. ๑๑๘๓
 เปนโอรส (๘๐) อยู่อนุราชบุรี ถูกกำจัด
- ๘๒ พระเจ้าเชษฐูติศ พ. ศ. ๑๑๘๓
 เปนวงศ์อิกสาย ๓ อยู่เทวนคร ปลงพระชนม์พระองค์เอง
 พระเจ้าศิริดังฆโพร พ. ศ. ๑๑๘๒
- ๘๓ กติบไคราชสมบัตี อยู่อนุราชบุรี ถูกกำจัดอีก
- ๘๓ พระเจ้าทาโรูปติศ พ. ศ. ๑๒๐๘
 ด้ายเดมิณี อยู่อนุราชบุรี ขึ้นพระชนม์ในสงคราม
- ๘๔ พระเจ้ากัตตปะที่ ๓ พ. ศ. ๑๒๒๐
 เปนอนุชาศิริดังฆโพร อยู่อนุราชบุรี

- ๘๕ พระเจ้าทัปปุตะ พ. ศ. ๑๒๒๘
 ว่าเป็นโอภากงษ์ อยู่อนุราชบุรี ถูกก้ำจัด
- ๘๖ พระเจ้าหัตถาฐะหาโรปติต พ. ศ. ๑๒๓๖
 เป็นโอรส (๘๓) อยู่อนุราชบุรี
- ๘๗ พระเจ้าศิริสังฆโพธิ, อัครโพธิที่ ๓ พ. ศ. ๑๒๔๕
 เป็นอนุชา อยู่อนุราชบุรี
- ๘๘ พระเจ้าทันตนาม พ. ศ. ๑๒๖๑
 เป็นโอภากงษ์ อยู่อนุราชบุรี
- ๘๙ พระเจ้าหัตถาฐะ พ. ศ. ๑๒๖๓
 เป็นราชวงศ์เดิม อยู่อนุราชบุรี
- ๙๐ พระเจ้ามานฉิมมะ พ. ศ. ๑๒๖๓
 เป็นราชวงศ์เดิม อยู่อนุราชบุรี
- ๙๑ พระเจ้ากัณฐปะที่ ๓ พ. ศ. ๑๒๖๘
 เป็นโอรส (๘๙) อยู่อนุราชบุรี
- ๙๒ พระเจ้าอัครโพธิที่ ๓ พ. ศ. ๑๒๗๒
 เป็นภาคินัย อยู่โปโตนดะ
- ๙๓ พระเจ้าอัครโพธิที่ ๔ พ. ศ. ๑๓๑๒
 เป็นโอรส (๙๐) อยู่โปโตนดะ
- ๙๔ พระเจ้ามหินทที่ ๑ พ. ศ. ๑๓๑๘
 เป็นวงศ์เดิม อยู่โปโตนดะ

- ๙๕ พระเจ้าทัปปุละที่ ๒ พ. ศ. ๑๓๓๘
เป็นโอรส (๙๒) อยู่ไปโตนดวะ
- ๙๖ พระเจ้ามหินทที่ ๒ พ. ศ. ๑๒๔๓
เป็นโอรส (๙๕) อยู่ไปโตนดวะ
- ๙๗ พระเจ้าอัครคโพธิ์ที่ ๕ พ. ศ. ๑๓๔๗
เป็นอนุชา (๙๖) อยู่ไปโตนดวะ
- ๙๘ พระเจ้าทัปปุละที่ ๓ พ. ศ. ๑๓๕๘
เป็นโอรส (๙๗) อยู่ไปโตนดวะ
- ๙๙ พระเจ้าอัครคโพธิ์ที่ ๖ พ. ศ. ๑๓๗๔
เป็นลูกพี่ลูกน้อง (๙๘) อยู่ไปโตนดวะ
- ๑๐๐ พระเจ้าดีตาเมมเด่น พ. ศ. ๑๓๘๑
เป็นโอรส (๙๙) อยู่ไปโตนดวะ
- ๑๐๑ พระเจ้ากัสดปะที่ ๔ พ. ศ. ๑๔๐๑
เป็นนัดดา (๑๐๐) อยู่ไปโตนดวะ
- ๑๐๒ พระเจ้าอุไทยที่ ๑ พ. ศ. ๑๔๓๔
เป็นอนุชา (๑๐๑) อยู่ไปโตนดวะ
- ๑๐๓ พระเจ้าอุไทยที่ ๒ พ. ศ. ๑๔๖๙
เป็นโอรส (๑๐๒) อยู่ไปโตนดวะ
- ๑๐๔ พระเจ้ากัสดปะที่ ๕ พ. ศ. ๑๔๘๐
เป็นภาคีไนยแตรราชบุตรเขย (๑๐๓) อยู่ไปโตนดวะ

- ๑๐๕ พระเจ้ากัศสัปะที่ ๖ พ. ศ. ๑๔๘๗
เป็นราชบุตรเขย (๑๐๔) อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๐๖ พระเจ้าทปปุละที่ ๔ พ. ศ. ๑๕๐๗
เป็นโอรส (๑๐๕) อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๐๗ พระเจ้าทปปุละที่ ๕ พ. ศ. ๑๕๐๗
ไม่ปรากฏ อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๐๘ พระเจ้าอุทยะที่ ๓ พ. ศ. ๑๕๑๗
เป็นอนุชา (๑๐๗) อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๐๙ พระเจ้าเสนะที่ ๒ พ. ศ. ๑๕๒๐
ไม่ปรากฏ อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๑๐ พระเจ้าอุทยะที่ ๕ พ. ศ. ๑๕๒๙
ไม่ปรากฏ อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๑๑ พระเจ้าเสนะที่ ๓ พ. ศ. ๑๕๓๗
ไม่ปรากฏ อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๑๒ พระเจ้ามหินทที่ ๓ พ. ศ. ๑๕๔๐
ไม่ปรากฏ อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๑๓ พระเจ้าเสนะที่ ๔ พ. ศ. ๑๕๕๖
เป็นโอรส (๑๑๒) อยู่ไปโดนตุวะ
- ๑๑๔ พระเจ้ามหินทที่ ๔ พ. ศ. ๑๕๖๖
เป็นอนุชา (๑๑๓) อยู่อนุราชบุรี
ในแผ่นดินทมิฬได้ราชธานีจับ (๑๑๔) ไปชมพทวี่

พระยาอุปราชาโจร	}	พ. ศ. ๑๖๐๒
เสนาบดีกิตติ		อยู่ไปโดนตุระ

มหาตณกิตติ	อยู่โรหณะ
------------	-----------

วิกรมบัณฑิต	อยู่โกดโคตะ
-------------	-------------

ชคติปาตะ

ปรากฏปาตะ	อยู่โรหณะ
-----------	-----------

โดกิสสระ	อยู่กาจราม
----------	------------

เป็นประเทศราชขึ้นพระยาอุปราชหมพิที่มาครองตั้งกาทูป

๑๑๕ พระเจ้าวิชัยพาหุศิริสังฆโพธิ์ที่ ๑ พ. ศ. ๑๖๑๔

เป็นราชันดิดา (๑๑๔) อยู่ไปโดนตุระ

๑๑๖ พระเจ้าชัยพาหุที่ ๑ พ. ศ. ๑๖๖๘

เป็นอนุชา (๑๑๕) อยู่ไปโดนตุระ

๑๑๗ พระเจ้าวิกรมพาหุที่ ๑ พ. ศ. ๑๖๗๐

ต่างตั้งเป็นใหญ่ อยู่ไปโดนตุระ

มานาภระ พ. ศ. ๑๖๗๐

ต่างตั้งเป็นใหญ่ อยู่โรหณะ

๑๑๘ พระเจ้าคชพาหุที่ ๒ พ. ศ. ๑๖๗๐

ต่างตั้งเป็นใหญ่ อยู่ไปโดนตุระ

ศิริวิถดทะ พ. ศ. ๑๖๗๐

ต่างตั้งเป็นใหญ่ อยู่โรหณะ

- ๑๑๙ พระเจ้าปรักกมพาหุมหาราชที่ ๑ พ. ศ. ๑๖๘๖
เป็นไอรด์มานาภระ อยู่โปโดนดวะ
- ๑๒๐ พระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๒ พ. ศ. ๑๗๒๘
เป็นภาคิไนย (๑๑๘) อยู่โปโดนดวะ ถูกปลงพระชนม์
- ๑๒๑ พระเจ้ามหินทที่ ๕ พ. ศ. ๑๗๓๐
จึงราชธัมมบดี อยู่โปโดนดวะ ถูกปลงพระชนม์
- ๑๒๒ พระเจ้ากิตตินิสสังกะ พ. ศ. ๑๗๓๐
เป็นทมิพมาแต่กตังคราษฏร์ อยู่โปโดนดวะ
วิรพาหุ พ. ศ. ๑๗๓๘
เป็นไอรด์ (๑๒๒) อยู่โปโดนดวะ ถูกปลงพระชนม์
- ๑๒๓ พระเจ้าวิกกมพาหุที่ ๒ พ. ศ. ๑๗๓๘
เป็นอนุชา (๑๒๓) อยู่โปโดนดวะ ถูกปลงพระชนม์
- ๑๒๔ พระเจ้าจันทกิงศา พ. ศ. ๑๗๓๘
เป็นภาคิไนย (๑๒๒) อยู่โปโดนดวะ ถูกบังคับให้ตะ
ราชธัมมบดี
- ๑๒๕ นางดีดาวดี พ. ศ. ๑๗๔๐
เป็นมเหสี (๑๑๘) อยู่โปโดนดวะ ถูกบังคับให้ตะราชธัมมบดี
- ๑๒๖ พระเจ้าธำมมัตตะ พ. ศ. ๑๗๔๓
เป็นวงศ์โสภากะ อยู่โปโดนดวะ ถูกบังคับให้ตะราชธัมมบดี
- ๑๒๗ นางกัถยานวดี พ. ศ. ๑๗๔๕
เป็นกนิษฐภคินี (๑๒๒) อยู่โปโดนดวะ

- ๑๒๘ พระเจ้าบรมมาโคก พ. ศ. ๑๗๕๑
ไม่ปรากฏ อยู่ไปโดนดวะ
- ๑๒๙ อนิกังคเสนาบดี พ. ศ. ๑๗๕๒
อยู่ไปโดนดวะ ถูกฆ่า
นางตาวดี พ. ศ. ๑๗๕๒
(๑๒๕) ครั้งที่ ๒ อยู่ไปโดนดวะ
- ๑๓๐ พระเจ้าโตกีสสระที่ ๓ พ. ศ. ๑๗๕๓
ชิงราชสมบัติ อยู่ไปโดนดวะ ถูกกำจัด
นางตาวดี พ. ศ. ๑๗๕๔
(๑๒๕) ครั้งที่ ๓ อยู่ไปโดนดวะ ถูกกำจัดอีก
- ๑๓๑ พระเจ้าบัณฑิตปรักกรมพาทูที่ ๒
ชิงราชสมบัติ อยู่ไปโดนดวะ ถูกกำจัด
- ๑๓๒ พระยามาฆทมิฬ พ. ศ. ๑๗๕๗
อยู่ไปโดนดวะ มาแต่เมืองกติงคราษฎร์
- ๑๓๓ พระเจ้าวิชัยพาทูที่ ๓ พ. ศ. ๑๗๗๘
เป็นเชลย (๕๑) อยู่ทัพพะนิยะ
- ๑๓๔ พระเจ้าบัณฑิตปรักกรมพาทูที่ ๓ พ. ศ. ๑๘๐๘
เป็นโอรส (๑๓๓) อยู่ทัพพะนิยะ
- ๑๓๕ โพธิ์ดัดวิชัยพาทูที่ ๔ พ. ศ. ๑๘๔๔
เป็นโอรส (๑๓๔) อยู่ไปโดนดวะ
ภูวนะพาทู อยู่ยพ

- ๑๓๖ พระเจ้าภูวเนกขพาหุที่ ๑ พ. ศ. ๑๘๔๖
เป็นอนชภูวเนกขพาหุก่อน ย้ายไป
- ๑๓๗ พระเจ้าปรักกมพาหุที่ ๓ พ. ศ. ๑๘๕๗
เป็นโอรส (๑๓๔) ย้ายไปโดนตะ
- ๑๓๘ พระเจ้าภูวเนกขพาหุที่ ๒ พ. ศ. ๑๘๖๒
เป็นโอรส (๑๓๖) ย้ายหัดดีเสดปุระ
- ๑๓๙ พระเจ้าบัณฑิตปรักกมพาหุที่ ๔
ไม่ปรากฏ ย้ายหัดดีเสดปุระ
- ๑๔๐ พระเจ้าวัณณภูวเนกขพาหุที่ ๓
ไม่ปรากฏ ย้ายหัดดีเสดปุระ
- ๑๔๑ พระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๕
ไม่ปรากฏ ย้ายหัดดีเสดปุระ
- ๑๔๒ พระเจ้าภูวเนกขพาหุที่ ๔ พ. ศ. ๑๘๘๐
ไม่ปรากฏ ย้ายคงคาศิริบุรี
- ๑๔๓ พระเจ้าปรักกมพาหุที่ ๕ พ. ศ. ๑๘๐๔
ไม่ปรากฏ ย้ายคงคาศิริบุรี
- ๑๔๔ พระเจ้าวิกรมพาหุที่ ๓ พ. ศ. ๑๘๑๔
เป็นลูกพี่น้อง (๑๔๓) ย้ายศิริวัฒนบุรี
- ๑๔๕ พระเจ้าภูวเนกขพาหุที่ ๕ พ. ศ. ๑๘๒๑
ไม่ปรากฏ ย้ายคงคาศิริบุรี

๑๔๖ พระเจ้าชัยพาหุที่ ๕ พ. ศ. ๑๙๔๓

ไม่ปรากฏ อยู่คงคาศิริบุรี

๑๔๗ พระเจ้าศิริปรักกมพาหุที่ ๖ พ. ศ. ๑๙๕๓

ไม่ปรากฏ อยู่ไชยวัฒนบุรี

ไปตฤกตแรกมาตั้งในตังกาหว์แผ่นดิน

๑๔๘ พระเจ้าชัยพาหุที่ ๒ พ. ศ. ๒๐๐๕

เป็นราชันดิดา (๑๔๖) อยู่ไชยวัฒนบุรี ถูกปลงพระชนม์

๑๔๙ พระเจ้าภูวเนกพาหุที่ ๖ พ. ศ. ๒๐๐๗

ไม่ปรากฏ อยู่ไชยวัฒนบุรี

แผ่นดินที่พระเจ้ารามาริบดี (ปฐกษ) ตั้งพระมอญ

ไปแสดงกตัญญูมาตั้งตั้งกวางษ์ในรามัญประเทศ

๑๕๐ พระเจ้าปัทมทิปรักมพาหุที่ ๗ พ. ศ. ๒๐๑๔

เป็นราชบุตบญชรรม (๑๔๙) อยู่ไชยวัฒนบุรี

๑๕๑ พระเจ้าวิรุฬรักมพาหุที่ ๘ พ. ศ. ๒๐๒๘

เป็นอนุชา (๑๔๙) อยู่ไชยวัฒนบุรี

๑๕๒ พระเจ้าธรรมปรากฏพาหุที่ ๙ พ. ศ. ๒๐๔๘

เป็นโอรส (๑๕๐) อยู่ไชยวัฒนบุรี

๑๕๓ พระเจ้าชัยพาหุที่ ๗ พ. ศ. ๒๐๗๐

เป็นอนุชา (๑๕๒) อยู่ไชยวัฒนบุรี ถูกปลงพระชนม์

ชยวิรุฬราชระ อยู่คงคาศิริบุรี

- ๑๕๔ พระเจ้าภุณเฑาะพาทูที่ ๗ พ. ศ. ๒๐๗๗
 เป็นโอรส (๑๕๓) อยู่ไชยวัฒนบุรี
 มายาทุนไผ่ ต่างเป็นอิสระ อยู่แต่ตัวจะ
 วยคัมมปัตนทาระ " อยู่วยคัมมะ
 ไชยวิรปัตนทาระ " อยู่ศิริวัฒนบุรี
- ๑๕๕ พระเจ้าธรรมปาละ ดองยวง พ. ศ. ๒๐๘๕
 อยู่ไชยวัฒนบุรี องค์นี้ไปเกิดเอาไปเขารัด
 ทมิฬคน ๑ ต่างเป็นอิสระ อยู่ยบ
 ไปเกิด " อยู่โกธัมพะ
 วิชยราชา " อยู่เปเตณฑนคร
 ราชสิงหะ " อยู่เอวดีดาเวตะ
 อธิธมานสุริยะ " อยู่เจ็ดโกเท
 วิกกรมพาทู เชอวงษ์ (๓๕) " อยู่ศิริวัฒนบุรี
- ๑๕๖ พระเจ้าราชสิงหะที่ ๑ พ. ศ. ๒๑๒๔
 เป็นโอรสมายาทุนไผ่ อยู่แต่ตัวจะ
 ไชยสุริยะ อยู่แต่ตัวจะ
 พระมเหสีพระเจ้าวิทยราช อยู่แต่ตัวจะ
- ๑๕๗ พระเจ้าวิมลธรรมสุริยะที่ ๑ พ. ศ. ๒๑๓๕
 เป็นเชอวงษ์เดิม อยู่ศิริวัฒนบุรี
- ๑๕๘ พระเจ้าเสนารัตนะ พ. ศ. ๒๑๔๗
 เป็นอนุชา (๑๕๗) อยู่ศิริวัฒนบุรี

๑๕๘ พระเจ้าราชดึ่งหะที่ ๒ เปนโอรต (๑๕๘)

ต่างเปนอิสระ อยู่ศิริวิมบุรี

กุมารดึ่งหะ เปนอนุชา (๑๕๘)

ต่างเปนอิสระ อยู่อุดะ

วิชัยปาดะ เปนอนุชา (๑๕๘)

ต่างเปนอิสระ อยู่มัตตะ

๑๖๐ พระเจ้าฉิมตธรรมดฺริยะ ที่ ๒ พ. ศ. ๒๒๒๘

เปนโอรต (๑๕๘) อยู่ศิริวิมบุรี

๑๖๑ พระเจ้าศิริวิปรักกมนเรนทรดึ่งหะ พ. ศ. ๒๒๕๐

๑๖๒ พระเจ้าศิริวิไชยราชดึ่งหะ พ. ศ. ๒๒๘๒

เปนน้องมเหสี (๑๖๑)

๑๖๓ พระเจ้ากตศิริราชดึ่งหะ พ. ศ. ๒๒๙๐

เปนน้องมเหสี (๑๖๒)

องค์นี้ให้เข้ามาขอพระดึ่งหะดัยามนิกายออกไปอุปสมบท

๑๖๔ พระเจ้าศิริราชราชดึ่งหะ พ. ศ. ๒๓๒๔

เปนอนุชา (๑๖๓)

๑๖๕ พระเจ้าศิริวิกรมราชดึ่งหะ พ. ศ. ๒๓๔๑

เปนลูกน้องพระมเหสี (๑๖๔)

ถูกอังกฤษจับเอาไปเมื่อ ค. ศ. ๑๘๑๕

พระเจ้าแผ่นดินลังกาตั้งญวงษ์เพียงเท่านั้น

ตำนานพระพุทธศาสนาเมื่อก่อนไปประดิษฐาน ในลังกาทวีป

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วได้ ๔ เดือน พระอริยสาวกมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน ได้ประชุมพร้อมกันณถ้ำสัตตบรรณคูหา ในเขตรเมืองราชคฤห์ ทำปฐมสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา สวดสังวรขยายให้ชนปากเจนใจพระอริยสาวกทั้งหลาย (ด้วยพระธรรมวินัยในครั้งนั้นยังไม่ได้เขียนลงเป็นหนังสือ) ครั้นทำปฐมสังคายนาแล้ว แค้นพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นพระอริยสาวก ก็เที่ยวแยกย้ายกันอยู่ตามประเทศต่าง ๆ ในชมพูทวีป ตั้งสอนพระพุทธศาสนาต่อมา เมื่อสิ้นพระอริยสาวกที่ได้ทำปฐมสังคายนา พระภิกษุผู้หัวหน้าในด้านักพระอริยสาวกองค์ใด ก็ได้เป็นคณาจารย์สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บริษัทของพระอริยสาวกของตนต่อไป มา การคงจะเป็นอย่างนี้ เมื่อล่วงหลายชั่วบุคลแล้ว สังฆบริษัทต่างด้านักต่างอาจารย์ก็เห็นห่างกันไป ตามประเทศที่อยู่ ความเข้าใจพระธรรมวินัยจึงเกิดแตกเพี้ยนผิดกันขึ้น ในเหล่าภิกษุสงฆ์บางจำพวก ดังปรากฏในเรื่องทุติยสังคายนา ว่า เมื่อพระพุทธศาสนากาลล่วงแล้วได้ ๓๐๐ ปีเศษ มีภิกษุพวก ๓ เรียกว่า วัชรขัฏฐิ อยู่ในเมืองเวสาดี ถือนิยัตติเปลี่ยนแปลงออกไป กำหนดว่าเป็นวัฏฏ ๓๐ ประการ พระยศเถระเห็นว่าผิดพระพุทธบัญญัติ จึง

พยายามเที่ยวชักชวนพระมหาเถรที่เป็นคณาจารย์อยู่ตามเมืองต่าง ๆ เป็นอันมาก มีพระสังฆนายกเถรแต่พระเรวดีเถรเป็นต้น มาประชุมกันที่เมืองเวสาลี

วินิจฉัยวัตถุ ๓๐ ประการที่พวกวัชชีบุตรภิกษุประพฤติ เพื่อจะให้ การถือวัชชีธรรมวินัยใน พระพุทธศาสนา เป็นแบบอย่าง เหมือนกันทั่วไป พระภิกษุสงฆ์ซึ่งพระยศเถรนิมนต์มาประชุมครั้งนั้น เห็นพร้อมกันว่าวัตถุ ๓๐ ประการ ที่พระภิกษุพวกวัชชีบุตรประพฤติ เป็นการผิดพระพุทธบัญญัติ จึงพร้อมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยซึ่งเห็นพร้อมกันว่าถูกต้องอีกครั้ง ๑ นับเป็นสังคายนาครั้งที่ ๒ จึงเรียกว่า ทุคดียสังคายนา แต่ตามเนื้อความที่ปรากฏในหนังสือต่าง ๆ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า การที่ทำทุคดียสังคายนาที่เมืองเวสาลีครั้งนั้น มีผลเพียงที่พระเถรผู้เป็นคณาจารย์โดยมาก ยินยอมพร้อมกันปฏิบัติพระธรรมวินัยตามตติยที่ทำทุคดียสังคายนา แต่ไม่สำเร็จประโยชน์ไปถึงในการที่จะทำให้พระภิกษุสงฆ์ทุกพวกถือวัชชีธรรมวินัยเป็นอย่างเดียวกันได้ จึงมีเนื้อความกล่าวไว้ว่า ตั้งแต่ทำทุคดียสังคายนาที่เมืองเวสาลีแล้วพระธรรมวินัยก็เกิดเป็น ๒ วาทะ

วัชชีธรรมวินัยที่พระมหาเถรทำทุคดียสังคายนานั้น เรียกว่า เถรวาทะ

วัชชีพวกอื่นที่ไม่เห็นด้วย เรียกว่า อาจารียวาทะ จำเนียรกาลนานมาทางเถรวาทและอาจารียวาทยังเกิดแตกต่างกันออกไปอีกเป็นหลายอาจารย์ คือ เป็นหลายลัทธิ ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นลัทธิของคณาจารย์ต่างสำนัก มีนามปรากฏต่างกันถึง ๓๗-๓๘ อาจารย์

เนื้อความข้อนี้ กล่าวถึงกันทางคัมภีร์ตำนานพระพุทธศาสนาข้างฝ่ายเหนือแต่ฝ่ายใต้

ในระหว่างเวลา ๑๐๐ ปี ตั้งแต่ทำทุกียตั้งคายนามาแต่นั้น
 พระเจ้าอาเด็กซานเดอมหาราช เดิมเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองราช
 อาณาจักรมซีโดเนียในยุโรปฝ่ายตะวันออก มีอำนาจมาก ทำสงคราม
 แลพระราชอาณาเขตรออกมาทางทิศตะวันออก จนถึงในประเทศอินเดีย
 ข้างฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ (พวกฝรั่งซึ่งมาได้เขตรแดนในชมพูทวีป
 ครั้งพระเจ้าอาเด็กซานเดอมหาราชนั้น คือที่เรียกในหนังสือ
 ทางฝ่ายพระพุทธศาสนาว่าพวกชาวโยนก มาแต่คำ "อีโคโนะ" ภาษา
 กรีก หมายความว่าพวกครีกันเอง) พอพระเจ้าอาเด็กซานเดอ
 มหาราชสิ้นพระชนม์ถว้งไปแล้ว แล่นแคว้นแดนดินที่เคยอยู่ในพระราช
 อาณาจักรของพระเจ้าอาเด็กซานเดอมหาราช ก็แยกกันออกไปเป็น
 หลายประเทศ พวกแม่ทัพของพระเจ้าอาเด็กซานเดอมหาราชใครได้
 ปกครองอยู่ในมณฑลประเทศใด ต่างก็ตั้งตัวเป็นใหญ่ในประเทศนั้นเป็น
 อิศริยกันด้วยกัน ส่วนแคว้นทางตะวันออกที่ติดต่อกับอินเดีย
 นั้น เขตออกอสนิกาคอร์ ได้เป็นใหญ่อยู่ในประเทศเดียว

ในกาลครั้งนั้นแคว้นนครราชฏูร์ในชมพูทวีปข้างตะวันออก ซึ่ง
 พวกชาวโยนกมิได้รบพุ่งเข้ามาถึง เป็นราชอาณาจักรของกษัตริย์
 นั้นทรงวงศ์ชาวชมพูทวีป ตั้งเมืองปาดิบุตรมหานครเป็นราชธานี
 ถึงรัชกาลของพระเจ้าธนนัททะ มีบุคคลผู้ ๑ ชื่อ จันทรคุปต์ เกิดใน
 โมริยสกุล (ในหนังสือมหาวงษ์อ้างว่าเป็นเชื้อสายสืบมาแต่ดากยราช)
 เป็นนายโจรตั้งซ่องสุมสมัครพรรคพวกได้เป็นอันมาก แล้วยบพุ่งตีบ้าน
 เมืองในมคธราชฏูร์เข้าไปโดยดำดบ จนชิงอำนาจราชสมบัติจากพวก

กษัตริย์ในทวารวดี ได้ พระเจ้าจันทรคุปต์จึงได้เป็นใหญ่แต่เป็นปฐม
 กษัตริย์ในโมริยราชวงศ์ เมื่อราว พ. ศ. ๒๒๒ (พุทธศักราชดั้งเดิม
 มาห์) ว่าตามที่พวกคึกษาโบราณคดีเขาสอบสวนได้ (ในชั้นหลัง) เมื่อ
 พระเจ้าจันทรคุปต์เสวยราชย์มาได้ประมาณ ๑๐ ปี มีคึกษาโยนก
 ประเทศดีเรีย ซึ่งเป็พระราชอาณาจักรส่วน ๑ ของพระเจ้าอาเด็กชานเคอ
 มหาราช ที่ได้แตกออกเป็นเอกราชตั้งก่อดมาแล้ว ยกมาตั้งมคร
 ราชฏร ด้วยพระเจ้าแผ่นดินดีเรียหมายจะขยายอาณาเขตรค่อออกมา
 ในชมพูทวีป แต่พระเจ้าจันทรคุปต์เป็นผู้เข้มแข็งในการสงคราม
 ยกกองทัพไปต่อสู้มีชัยชนะข้าศึก พวกชาวโยนกต้องยอมคืนอาณา
 เขตอันเดียข้างตนคดเฉียงเหนือ ซึ่งได้ไว้ครั้งพระเจ้าอาเด็กชานเคอ
 มหาราชมาเป็นเมืองขึ้นของมครราชฏร แต่นั้นพระเจ้าจันทรคุปต์
 จึงเป็นราชาธิราชอันรุ่งเรืองด้วยพระเดชานุภาพ แต่มีพระราชอาณาจักร
 กว้างขวางขึ้นไปข้างฝ่ายเหนือ พระเจ้าจันทรคุปต์ครองราชสมบัติ
 อยู่ ๒๔ ปี สิ้นพระชนม์เมื่อราว พ. ศ. ๒๔๖ พระเจ้าพินทุสารอมิตตมาฏ
 ผู้เป็นราชโอรส ได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อมาอีก ๒๕ ปี
 ราชอาณาจักรของกษัตริย์ในโมริยราชวงศ์ ที่แผ่ออกไปในชมพูทวีป
 รู้ไม่ได้แน่ว่าจะได้ ในครั้งพระเจ้าจันทรคุปต์เพียงไร แต่จะขยาย
 ค่อออกไปในแผ่นดินพระเจ้าพินทุสารอีกเพียงไร รู้ได้แต่ว่า ในครั้ง
 แผ่นดินพระเจ้าพินทุสารนั้น อาณาเขตมครราชฏรแผ่ออกไป
 ข้างฝ่ายเหนือจนถึงเขาหิมาลัย แต่ประเทศที่เรียกว่า อาฟกานิสถาน
 ทุกวันนี้ แต่ยังมีได้ขยายลงมาข้างฝ่ายใต้ ได้ความว่า ครั้งพระเจ้า

พินทุ์ธารครองราชสมบัติ จัดการปกครองพระราชอาณาจักรแบ่ง
เป็น ๓ มณฑล คือ มณฑลราชธานี อยู่ฝ่ายตะวันออกมณฑล ๑
มณฑลคักกัธดา อยู่ข้างฝ่ายเหนือมณฑล ๑ มณฑลอุเซ่น อยู่ข้างฝ่าย
ตะวันตกมณฑล ๑ ด่องมณฑล นอกจากมณฑลราชธานี มี
มหาอุปราชปกครอง พระอโศกราชกุมาร ผู้เป็นราชโอรสของ
พระเจ้าพินทุ์ธาร ได้เป็นพระมหาอุปราชครองมณฑลคักกัธดาอยู่ก่อน
แล้วย้ายมาครองมณฑลอุเซ่น ในเวลาเมื่อพระอโศกราชกุมารครอง
มณฑลอุเซ่นอยู่นั้น ไปได้นางในสกุลคฤหบดีคน ๑ เป็นชานา เกิด
โอรส ๑ ธิดา ๑ ด้วยนางนั้น โอรสมีนามว่ามหินทกุมาร ซึ่ง
ภายหลังออกอุปสมบทแต่เป็นผู้ที่มาประดิษฐานตั้งสมณาทในลังกาทวีป
ธิดามีนามว่า สังฆมิตตากุมารี ภายหลังออกอุปสมบทเป็นนางภิกษุณี
แต่ได้มาประดิษฐานภิกษุณีตั้งขีในลังกาทวีป พระเจ้าพินทุ์ธารครอง
ราชสมบัติอยู่ ๒๕ ปี ถึงพระชนม์เมื่อราว พ. ศ. ๒๗๑ พระอโศก
ราชกุมารจึงได้ราชสมบัติเป็นใหญ่ในนครราชวรุคคามา เป็นรัชกาล
ที่ ๓ ในโมริยราชวงศ์ ทรงพระนามตามที่จารึกศิลาไว้ว่าพระเจ้าปัยยทัตถ์
แต่คงเรียกในหนังสือทั้งปวงว่า พระเจ้าอโศกบ้าง พระเจ้าธรรมมาโศก
บ้าง พระเจ้าศรีธรรมมาโศกบ้าง

เรื่องที่พระเจ้าอโศกได้ราชสมบัติ กล่าวไว้ในหนังสือมหาวงศ์
ว่า ต้องแย่งชิงราชสมบัติกับราชกุมารผู้เป็นพระภาค พระเจ้าอโศก
ต้องดำริเจ้าโทษพระภาคเสียเป็นอันมาก จึงตั้งเจี้ยนศัตรราชสมบัติ
ในจารึกของพระเจ้าอโศก มีเนื้อความปรากฏแต่ว่าพระเจ้าอโศกได้ราช

ต้มบักเตว ๓ ปี จึงได้ทำพิธีราชาภิเษก น่าจะมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อย บางทีจะต้องทำสงครามชิงราชสมบัติกับพระราชกุมารผู้เป็นพระภาคฯ ทำนองที่กล่าวในหนังสืออมหาอหังการ แต่จะรู้ไม่ได้ด้วยตัวเอง ว่าความจริงมีเพียงใด

มุตเหตุที่พระเจ้าอโศกจะทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่ง
เรื่องไว้ในหนังสือมหาวงษ์ วิจิตรพิศดาร แสดงทัศนะคติอันดีงามกับความคิด
ปรากฏในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศก เนื้อความที่ปรากฏในศิลาจารึก
ว่า เมื่อพระเจ้าอโศกราชภิเษกแล้วได้ ๘ ปี ในปีที ๘ เสด็จยก
กองทัพหลวงลงไปปราบปรามถึงคราษฎร์ เพื่อจะแผ่พระราชอาณา
จักรออกไปข้างฝ่ายใต้ พระเจ้าอโศกทำสงครามคราวนั้น กว่าจะ
ได้แคว้นแคว้นถึงคราษฎร์เข้าไว้ในพระราชอาณาจักร พวกชาวถึงค
ราษฎร์ถูกฆ่าฟันล้มตายคั้งแต่ ที่เป็นอันตายด้วยเหตุอื่นอีกก็มาก
กว่ามาก แต่กองทัพพระเจ้าอโศกจับไปเป็นเชลยได้ถึงแสนห้าหมื่น เมื่อ
พระเจ้าอโศกได้ทอดพระเนตรเห็นความวิบัติอันบังเกิดแก่สมณพราหมณา
จารย์แต่อาณาประชาราษฎร์ ในการที่พระองค์ทรงทำสงคราม ก็
เกิดความสังเวชลดพระโทษ ทรงพระราชดำริเห็นว่า การที่แสวง
หา พระเกียรติยศด้วย ทำศึกสงคราม ให้เกิดความ พินาศนิพทาย แก่มนุษย
นิกร หาเป็นพระเกียรติยศที่แท้จริงไม่ ตั้งแต่นั้นจึงโปรดพระไทยที่จะ
บำเพ็ญพระเกียรติยศแต่โดยทางธรรมานุภาพ ได้ความตามศิลาจารึก
ของพระเจ้าอโศกคั้ง

ครั้น^๕นั้นจะแสดงความคิดเห็นฐานกันความสำคัญผิดของผู้่านดักน้อย
 พระเจ้าอโศก ที่จริงเป็นบรมราชาธิราช ซึ่งทรงพระเชษฐาภาพ
 ครอบครองพระราชอาณาจักรกว้างขวาง ความที่กล่าวในศิลา
 จาฤกถา พระองค์จะทรงถือธรรมเนียมภาพเป็นใหญ่ในการปกครองพระ
 ราชอาณาจักร ด้วย^๕ต้นพระราชประสงค์ที่จะทำสงครามตั้ง^{๕๕}
 ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพระเจ้าอโศกมิได้ทรงเกิดดกดังทแกดัวทหาร หรือ
 จะดดย่อนพระราชอำนาจลงอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะความจริงถึง
 พระเจ้าอโศกจะมีพระราชประสงค์แต่ทรงพระราชดำริห้อย่างใด ๆ ก็
 มิได้พ้นจากหน้าที่ของ พระราชามหากษัตริย์ที่จะต้องเตรียมระวงรักษาพระ
 ราชอาณาจักร อย่าให้อริราชศัตรูภายนอกบ้างอาจเข้ามาย่ำย แต่
 อย่าให้ศัตรูภายในก่อการกำเริบขึ้น ครั้น^{๕๕}นั้นพระเจ้าอโศกก็ได้แผ่พระ
 ราชอาณาเขตรกว้างขวางออกไปกว่าเดิม ตามที่ปรากฏชื่อในศิลา
 จาฤกถาอีกเป็น ๒ มณฑล คือ มณฑลโคธดำดี (ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นแคว้น
 แคว้นถึงคราษฏร^{๕๕}นั่นเอง) มณฑล ๑ มณฑลสุวรรณคีรี ซึ่งผู้ศึกษา
 โบราณคดียังหาหลักฐานไม่พบว่าจะเป็นที่ไหน (เข้าใจว่าบางที่จะอยู่
 มาทางข้างตะวันออก) อีกมณฑล ๑ กาดังทแกดัวทหารที่จะต้อง
 ปกครองรักษาพระราชอาณาจักรก็ดี แต่พระราชอาณาสำหรับลงราช
 ทัณฑ์แก่ผู้ประพฤติผิดงตเมิตพระราชกำหนดกฎหมายก็ดี เชื่อได้ว่าคง
 มีอยู่ตามเดิม มิได้แก้ไขดดย่อนเพราะเหตุที่พระเจ้าอโศกทรงเบื้อ
 หน่ายในการทำศึกสงคราม ความที่กล่าวว่าปดงพระไทยจะบำเพ็ญ
 พระเกียรติยศโดยทางธรรมเนียมภาพนั้น น่าเข้าใจว่า พระเจ้าอโศก

ทรงมั่นพระไทยแล้ว ว่ามีพระเดชานุภาพพอที่จะป้องกันมิให้ศัตรู
ภายนอกเข้ามาเบียดเบียนพระราชอาณาจักรที่ได้ไว้แล้ว เป็นแต่สิ้นพระ
ราชประสงค์ที่จะรบพุ่งขยายพระราชอาณาจักรต่อไปอีกประการ ๓
กับอีกประการ ๓ จะทูลบำรุงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินในพระราชอาณาจักรด้วย
ตั้งสอนให้นิยมในทางธรรมานุธรรมปฏิบัติ อันเป็นประโยชน์สำคัญ
สำหรับรักษาความสงบและความสุขดำรงภายในพระราชอาณาจักร ว่า
โดยย่อ ความเห็นของข้าพเจ้าเมื่อได้พิจารณาเห็นความตามหนังสือ
ทั้งปวงที่ได้พบในเรื่องของพระเจ้าอโศก เห็นว่าพระราชประสงค์ที่จะ
ปกครองโดยทางธรรมเป็นใหญ่ขึ้น ทรงมุ่งหมายต่อประโยชน์ของการ
ปกครองพระราชอาณาจักรเป็นเบื้องต้น

ได้ความตามศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกว่า ธรรมที่สั่งสอนกัน
อยู่ในมคธราชรัฐในครั้งนั้น ๔ ดัทธิ ทำนองที่มีอยู่ตั้งแต่ครั้งพระ
พุทธกาล คือ ธรรมในพระพุทธศาสนา ๓ ธรรมตามทางไสย
ศาสตร์ ๓ ธรรมของพวกอาชีวก ๓ ธรรมของพวกเดียรถีย์
ที่เรียกทุกวันนี้ว่าพวกเซน (มาแต่คำว่า ชินะ) ดัทธิ ๓ พระเจ้าอโศก
ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระพุทธศาสนาประกอบด้วยศีลธรรมที่
เลิศประเสริฐยิ่งกว่าดัทธิศาสนาอื่น ๆ จึงประกาศพระองค์เป็นพุทธ
ศาสนูปถัมภก ยกคติธรรมตามพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นประธานในคดี
การปกครองพระราชอาณาจักร แต่ก็มีได้เบียดเบียนดัทธิศาสนาอื่น
เป็นแต่ไม่ทรงทูลบำรุงเท่าพระพุทธศาสนา มีเนื้อความปรากฏในศิลา
จารึกของพระเจ้าอโศกแห่ง ๑ ว่า พระองค์ได้ทรงปฏิญาณพระองค์

เป็นอุบาสกอยู่ ๒ ปีเศษ แล้วได้ได้จ้อออกทรงบรรพชาอุปสมบทอยู่
 กว่าปี ๑ แต่ที่ได้จ้อออกทรงผนวชนั้นจะเป็นในคอนไหนไม่แน่ คง
 พังได้ว่าเมื่อพระเจ้าอโศกประกาศพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ยก
 ถัทธิพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นประธานของทางธรรมในการปกครองพระราช
 อาณาจักรแล้ว คงทรงทนบำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนายิ่งกว่า
 นักบวชในศาสนาอื่น ๆ ในครั้งนั้น ตามเนื้อความที่กล่าวในหนังสือ
 มหาวงศ์ว่า เมื่อพวกเดียรถีย์เห็นว่า พระภิกษุสงฆ์ได้รับราชูปถัมภ
 อิ่มเอิบด้วยลาภสักการะ จึงปลอมตนเข้าบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธ
 ศาสนาเป็นอันมาก จนเกิดแตกด้ามักคึกกันขึ้นในหมู่สงฆ์ด้วยความ
 รังเกียจ ข้อนี้เป็นเหตุที่ทำให้ตั้งคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งเรียกว่า คติย
 ดังคายนา ด้วยเมื่อพระเจ้าอโศกทรงทราบว่าพวกเดียรถีย์เข้าปลอม
 บวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ จึงมีรับสั่งให้ชุมนุมพระสงฆ์ที่ทรงเดิมนได้
 มีพระโมคคัลลบุตรเถระเป็นประธาน จัดการไต่สวนแถมมีรับสั่งให้ตั้ง
 พวกเดียรถีย์ออกเสียจากภิกษุภาวะแล้ว จึงให้พระสงฆ์ซึ่งทรงธรรม
 วินัยโดยถ่องแท้พร้อมกันทำคติยดังคายนาพระธรรมวินัยที่เมืองปาตลีบุตร
 มหานครอีกครั้ง ๓

เรื่องมูลเหตุที่ทำให้คติยดังคายนาดังกล่าวมานี้ ข้าพเจ้าพิจารณาดู
 เห็นว่า จะไม่ใช่เป็นด้วยพวกเดียรถีย์เข้าปลอมบวชอย่างเดียว ความจริง
 ในเวลานั้นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเอง ก็เห็นจะเป็นหลายหมู่
 หลายคณะ แลถือถัทธิต่างกัน เนื่องมาจากเหตุที่เกิดขึ้นที่คติยดังคายนา
 พระเจ้าอโศกมีพระราชประสงค์จะให้ สังฆมณฑลในพระพุทธ ศาสนาถือ

ธรรมวินัยแปดทัตติอย่างเดียวกัน จึงอาราธนาพระโมคคัลลบุตรคฤหัสถ์
ซึ่งเป็นคณาจารย์ใหญ่ที่ทรงนับถือ ให้เป็นประธานชุมนุมสงฆ์ทำ
สังคายนา เรื่องทำคฤหัสถ์สังคายนาไม่ปรากฏในศิลาจารึกของพระเจ้า
อโศกที่ใดคนพบแต่ก็จริง แต่มีความกล่าวไว้ในศิลาจารึกของ
พระเจ้าอโศกหลายแห่ง ว่าห้ามมิให้พระสงฆ์แตกต่างตติภิกขุ ถ้า
ไม่ฟังให้ (ราชบุรุษ) เอาผ้าขาวผืนดำกาสาผืนดำปักด้วยธูปจากภิกษุ
ภาวะในพระพุทธศาสนา ความข้อนี้เป็นพยานให้เชื่อได้ว่า คง
จะได้ทำคฤหัสถ์สังคายนาในแผ่นดินพระเจ้าอโศกจริง แต่การสังคายนา
ครั้งที่ ๓ คงจะรวบรวมพระสงฆ์ให้นับถือตติภิกษุธรรมวินัยเป็นอย่าง
เดียวกันได้กว้างขวางยิ่งกว่าคราวคฤหัสถ์สังคายนา น่าสงสัยอยู่แต่ว่า
จะรวมแปดทัตติอื่นเดียวกันไม่ได้ทั่วไปทีเดียว ด้วยชมพูทวีปกว้างใหญ่
มีบ้านเมืองหลายประเทศ แม้โดยมากจะอยู่ในอำนาจของพระเจ้า
อโศก ก็น่าจะมีพระสงฆ์ที่ไม่ได้ถือตติภิกษุธรรมวินัยตามที่สังคายนา
ครั้งที่ ๓ เหลืออยู่ในท้องถิ่น จึงเป็นเชื้อสายสืบมาจนเกิดพวกนิกาย
มหายานที่เรียกว่าตติภิกษุฝ่ายเหนือขึ้นในภายหลัง

การที่พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใส แด่บริษัทธรรมของพระพุทธ
ศาสนาเป็นประธานในการปกครองพระราชอาณาจักรครั้งนี้ จะได้
ทรงจัดการอย่างไรบ้าง ยากที่จะรู้ได้ถนัดทีเดียว เพราะการนานมา
เดี๋ยวนี้หาแล้ว ตามเนื้อความที่กล่าวในหนังสือมหาวงศ์ ซึ่งเป็น
หนังสือพระลังกาแต่งขึ้น ก็ถือเอาการที่ทรงสร้างพระสถูปพระอาราม
และการที่ทรงเสาะแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระเจ้าศาสดา มา

จำแนกแจกจ่ายไปประดิษฐานไว้เป็นปฐมนิเวศน์ในที่ต่าง ๆ เป็นต้น ส่วน
แต่การที่พระถังถาในครั้งนั้นนิยมว่าเป็นข้อสำคัญ ส่วนตำนานซึ่ง
ปรากฏในคัมภีร์พราหมณ์ ก็แทบจะไม่กล่าวถึงเรื่องราวที่พระเจ้าอโศก
ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแต่ทีเดียว ด้วยพวกถือศาสนาพราหมณ์
ประสงค์จะยกย่องศาสนาของตนขึ้นแข่งพระพุทธศาสนา จึงเห็นไม่เป็น
ประโยชน์ที่จะกล่าวถึงเรื่องราวที่พระเจ้าอโศกทรงทูลบำรุงพระราชอาณา
จักรตามคตินิยมของพระพุทธศาสนา หลักฐานที่จะเชื่อได้ว่าใกล้ชิด
ความจริงที่สุด มีอยู่แต่ในจารึกของพระเจ้าอโศก ซึ่งจารึกไว้ตาม
หน้าผาบ้าง จารึกหลักศิลาที่ยังมีอยู่บ้าง มีเรื่องราวอยู่ทั่วไปใน
พระราชอาณาจักร เดิมคงจะมีมาก แต่เป็นอันครายหายสูญไปเสีย
ผู้ตรวจสอบโบราณคดีในชั้นหลังนี้ ได้ตรวจพบศิลาจารึกของพระเจ้า
อโศกจนบัดนี้รวมเบ็ดเสร็จเพียง ๓๗ แห่ง กระแสรับสั่งของพระเจ้า
อโศกที่จารึกไว้ในศิลาจารึกเหล่านี้ ถ้าจะจำแนกโดยเนื้อความ
เป็น ๕ ประเภท คือ แต่งพระราชประวัติ ตั้งขึ้นแต่เหตุที่ทรง
เลื่อมใสในคตินิยมของพระพุทธศาสนา ทรงปฏิญาณพระองค์เป็น
อุบาสกแล้วเสด็จออกทรงผนวชชั่วคราว ๑ แต่ต่อมาได้ทรงพระราช
อุส่าหะเสด็จไปนมัสการถึงประเทศที่ต่าง ๆ ซึ่งเนื่องในพระพุทธประวัติ
คือ ที่สวนลุมพินีที่พระพุทธองค์ประสูติ (อันอยู่ในเขตรอบปาตราชูรี
ทุกวันนี้) ที่เมืองสาวัตถี ที่เมืองกุสินารา ที่เมืองพาราณสี และที่พระ
มหาโพธิสัตถานเมืองพุทธคยา เป็นต้น นี้ประเภท ๑ ประกาศแก่
เทศาภิบาลให้เอาเป็นธุระสั่งสอนธรรมแก่อาณาประชาราษฎร์ให้ตั้งอยู่ใน

ดัมมาปฏิบัติ^๕ นประเภท ๑ แสดงการที่ทรงแก้ไขประเพณีเดิม อัน
 มิได้ตรงตามธรรมในพระพุทธศาสนาเข้าหาทางธรรม คือ ห้ามมิให้
 ขาดตัวเป็นต้น นประเภท ๑ แสดงวิธีที่ได้ทรงทูลบำรุงพระราชอาณา
 จักรโดยทางธรรม ให้เกิดประโยชน์แก่อาณาประชาราษฎร์ เช่นทำ
 ถนนแดงปลูกต้นไม้ให้ร่มเงาตามแนวถนน สร้างศาลาหาไฟรย สร้าง
 โรงพยาบาลรักษาโรคพาการแก่มนุษย์แต่สัตว์เดียรัจฉาน ทรงบำเพ็ญทาน
 บริจาคแก่ประชาชนทั่วไปมิได้เลือกหน้า ตลอดจนสดุดีระทำเหมืองฝาย
 ให้เกิดประโยชน์แก่ราษฎรผู้ประกอบกสิกรรมเป็นต้น นประเภท ๑ ทรง
 ตักเตือนพระภิกษุสงฆ์บริษัทให้รักษายุกติธรรมวินัย มิให้เกียจแก่งกัน
 ด้วยทัทธิในพระศาสนา นประเภท ๑ เหตุอันเป็นใจความที่ปรากฏ
 ในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศก นอกจากศิลาจารึก ยังมีพระสถูป
 แดเจดีย์สถานอยู่ในอินเดียหลายแห่ง ซึ่งผู้ศึกษาโบราณคดีตรวจดูโดย
 สัมผัสเชื่อได้ว่าได้สร้างครั้งพระเจ้าอโศก จริงดังที่กล่าวในหนังสือ
 มหาवंช จะผิดกันก็แต่ด้วยจำนวนที่มากแต่เพียง เมื่อต้นนิฐานความ
 ดังโดยย่อ ใจความจะเป็นอย่างนี้ คือ ในมครราชวงศ์แต่ก่อนมา
 ใช้ราชาญา หรือถ้าจะว่า คือ วิธีที่ทำให้คนกลัวเป็นลักษณะการ
 ปกครอง พระเจ้าอโศกเมื่อทรงเถลิงได้ในพระพุทธศาสนาแล้ว เปลี่ยนใช้
 วิธีการตั้งสอนให้ราษฎร จักผิดชอบชั่วดีโดยกติธรรมในพระพุทธศาสนา
 เป็นเครื่องป้องกันมิให้ต้องรับราชทัณฑ์ตามประเพณีบ้านเมือง แต่
 ไม่ทรงพระราชดำริห์ที่จะเอากำตั้งไปเที่ยวรบกวนบ้านเมืองอื่น ๆ ค่อยไป
 ขำพเจ้าเข้าใจว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่พระเจ้าอโศกทรงจัดในการ

ปกครองพระราชอาณาจักรเป็นดังก่อดำมานี้ เพราะฉะนั้น จะได้ผล
เพียงใดก็ตาม เป็นการสมควรโดยแท้ ที่จะยกย่องพระเจ้าอโศก
ดั่งโบราณชนได้ยกย่องว่าเป็นธรรมราชาแต่เป็นมหाराชพระองค์ ๑

เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงจัดการ ทนุบำรุงพระพุทธศาสนา
ให้มั่นคงในพระราชอาณาจักร เห็นว่าเกิดผลดีได้ดังพระราชดำริห์
แล้ว จึงทรงพยายามที่จะเผยแผ่แบบแผนที่ดีทรงนิยมให้แพร่หลายค่อออกไปใน
ในนา ๆ ประเทศ ความข้อนี้ เนื้อความยุติต้องกันทั้งในศิลาจารึก
ของพระเจ้าอโศกมหาราช แต่ในหนังสือมหายานี้ แต่ส่วนพดความ
ผิดกันขอบเขต ซึ่งสมควรจะแต่งข้อต้นนิฐานไว้ในที่นี้ คือ ในศิลา
จารึกว่า พระเจ้าอโศก มหาราชได้ ให้ราชทูต เชิญพระธรรม ไปตั้งสอนยัง
ต่างประเทศที่เป็นมิตรไมตรีกับมครราชรัฐ ก่อดำมานี้ ในศิลา
จารึกให้เข้าใจว่า คือ ประเทศอินเดีย ซึ่งอยู่ในแดนดินอาเซีย ระหว่าง
อินเดียกับยุโรปประเทศ ๑ ประเทศอียิปต์ซึ่งอยู่ในอาฟริกาประเทศ ๑
ประเทศไกรีนซึ่งอยู่ต่ออียิปต์ไปข้างทางตะวันตก ที่เรียกว่าครีโปต์เมื่อ
ภายหลังประเทศ ๑ ประเทศเอธิรูดในยุโรป ก็ประเทศครีกทุกวันนี้
ประเทศ ๑ ประเทศมซีโคเนียที่อยู่เหนือประเทศครีกขึ้นไปประเทศ ๑
ส่วนในชมพูทวีปเองให้ราชทูต ลงไปประกาศพระพุทธศาสนาถึงเมืองที่ยัง
เป็นอศัรอยู่ข้างฝ่ายใต้ คือ โฉดมนทล ๑ ปาณทยประเทศ ๑
ลังกาทวีป ๑ นอกจากนั้นพระเจ้าอโศกยังให้เที่ยวตั้งสอนพระศาสนาแก่
ประชาชนตามหัวเมืองชายพระราชอาณาจักรโดยรอบ ความกล่าวไว้ใน
ในศิลาจารึกดังนี้ ส่วนในหนังสือมหายานี้กล่าวว่า เมื่อทำคดีย

ตั้งคายนาแก้ว พระโมคคัลลบุตรภิกษุเสด็จให้พระเถรานุเถรไปเที่ยว
 ดั่งสอนพระพุทธศาสนาตามนา ๆ ประเทศ แดงนามไว้ในหนังสือ
 มหาวงศ์ ๘ แห่ง คือ:—

๑ พระมัทธันติกเป็นหัวหน้า ไปดั่งสอนพระศาสนา ณประเทศกัสมิระ
 แดคันธาระ (คือ ที่เรียกว่า แคชเมียร์ แดอาฟกานิสถานทุกวันนี้ อยู่
 ปลายแดนแดค่อเขตรอินเดียข้างตะวันตกเฉียงเหนือ)

๒ พระมหาเทวโฆมิสสมณฑล คือ อินเดียข้างใต้แม่น้ำโคธาวารี
 (ที่เรียกว่าแคว้นแคว้นไม่ตลอดทุกวันนี้)

๓ พระภิกษุชิตไปอนวาดประเทศ เข้าใจว่าแคว้นแคว้นกนราเหนือ
 (ที่เป็นเขตรแดนเมืองบอมเบข้างฝ่ายใต้ทุกวันนี้)

๔ พระธรรมภิกษุชิตไปอนวันตประเทศ (เข้าใจว่าค่อนชายทะเล
 ข้างเหนือเมืองบอมเบ)

๕ พระมหาธรรมภิกษุชิตไปอนรัฐประเทศ อยู่ในแคว้นแคว้นมหารัฐ
 ข้างยอดน้ำโคธาวารี (อยู่ห่างเมืองบอมเบไปข้างทิศตะวันออกเฉียงเหนือ)

๖ พระมหาภิกษุชิตไปโยนโดกประเทศ คือ แคว้นแคว้นชายแดนอินเดีย
 ข้างตะวันตกเฉียงเหนือ (เดี๋ยวนี้อยู่ในประเทศเปอร์เซีย)

๗ พระมัทธิมไปหิมวันตประเทศ คือตามเมืองที่อยู่ในหมู่เขา
 หิมาลัย

๘ พระโสณะองค์ ๑ พระอสุตรองค์ ๑ ไปสู่สุวรรณภูมิประเทศ
 (คือในลุ่มน้ำสยามประเทศนั่นเอง)

๘ พระมหินทเถร ซึ่งเป็นราชบุตรของพระเจ้าอโศกมหาราช กับพระภิกษุอีกหลายองค์ ไปตั้งกาถวีย์

นามปัจจุบันของ ประเทศที่พวกพระเถรไปตั้งสอน พระพุทธศาสนา ทั้ง ๘ แห่ง ดังกล่าวมานี้ เมื่อข้าพเจ้าแต่งคำอธิบายหนังสือพระราชพงษาวดารที่พิมพ์เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้อนุมัติตามคำอธิบายของอาจารย์ วิธเควิตต์ แต่งไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธศาสนา ครั้นเมื่อสอบหนังสือคราวนี้ได้พบหนังสือเรื่องพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่ง วินเซนต เอ. สมิท แต่ง เขาได้แก้ไขตำแหน่งประเทศนั้น ๆ ไปตามหลักฐานที่พบภายหลังโดยได้ปรึกษาอาจารย์วิธเควิตต์แล้ว ข้าพเจ้าจึงลงนามประเทศต่าง ๆ ตามอนุมัติของ วินเซนต เอ. สมิท ในหนังสือนี้ แต่ก็เรียกว่าสุวรรณภูมิประเทศ ผู้ศึกษาโบราณคดีในอินเดียยังไม่ได้ตรวจตรา เชื่อพงษาวดารพม่าว่าเป็นเมืองเดิมในอ่าวมะละคา ซึ่งจะเป็นความจริงไม่ได้ เพราะเหตุหลายประการ ดังข้าพเจ้าได้ชี้แจงไว้ในคำอธิบายหนังสือพระราชพงษาวดารเล่ม ๑ ซึ่งพิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ ในหนังสือนี้จึงตั้งไว้ว่าในลุ่มน้ำสยามประเทศ

เรื่องพระเจ้าอโศกมหาราช ให้เทียบ ตั้งสอน พระพุทธศาสนาตามนา ๆ ประเทศ ที่เนื้อความในจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชแต่หนังสือมหาวงษ์ต่างกันอยู่นั้น มีหลักฐานถูกต้องด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือ ตามความในศิลาจารึกซึ่งออกพระนามพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศเมื่อสอบดูพงษาวดารของประเทศนั้น ๆ ก็ตรงกัน จึงควรเชื่อได้ว่าเป็นความจริงดังจารึกฝ่าย ๑ ส่วนความที่กล่าวในหนังสือมหาวงษ์

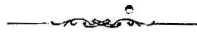
แม้เป็นหนังสือแต่งในดังกาทว่าปึกจริง แต่เมื่อผู้ตรวจค้นโบราณวัตถุ
 ในอินเดียภายหลังมาหลายร้อยปี ชุติเนนพระสถูปเก่าที่เจดีย์ศรี หรือ
 ที่เรียกว่าสัตยเจดีย์ ได้พบอิฐจารึกในผอบจารึกไว้ว่าเป็นอิฐจารึกของ
 พระมัทธิมเถระ ผู้เป็นสังฆนายกในหิมวันตประเทศ ก็ถูกต้องเป็น
 หลักฐาน ตรงกันกับที่กล่าวในหนังสือมหาวงษ์ เพราะฉะนั้น
 ดัชนีฐานว่า ความในศิลาจารึกกับหนังสือมหาวงษ์ ผิดกันด้วยเหตุนี้
 คือ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีปกครองพระ
 ราชอาณาจักรเข้าหาคติธรรมในพระพุทธศาสนา เห็นได้ชัดดี มีพระ
 ราชประสงค์จะให้ประเทศอื่นเอาเยี่ยงอย่างไปจัดอย่างเดียวกัน เพื่อ
 ระวังการศึกสงครามมิให้มีในระหว่างประเทศ จึงแต่งราชทูตไปยัง
 นา ๆ ประเทศซึ่งเป็นมิตรไมตรี ซึ่งแจ้งลักษณะการที่ได้ทรงจัดแต่มดดี
 ที่ได้ ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ ราชทูตที่ไปตามประเทศทาง
 ตะวันตกจนถึงยุโรป เห็นจะไม่ทำประโยชน์ได้ดังพระราชประสงค์
 เท่าใดนัก ไม่เหมือนราชทูตที่ลงมาในชมพูทวีปข้างฝ่ายใต้ ด้วย
 ประเทศที่อยู่ข้างฝ่ายใต้ปลายแหลมตลอดลงมาจนถึงหพทวีป อยู่ใกล้
 มีความยำเกรงนับถือพระเจ้าอโศกมหาราชมาก ทั้งเป็นประเทศที่มีวิธี
 ปกครองคล้ายกันมาแต่เดิม เมื่อปรากฏว่าความดีมีในประเทศใหญ่
 ที่ใกล้เคียงอย่างใด ก็ย่อมจะพอใจที่จะเอาอย่าง ประเทศในชมพู
 ทวีปเหล่านี้ แลประเทศดีเรียงซึ่งผู้ปกครองเป็นชาวโยนก น่าจะมี
 ความเลื่อมใสตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าอโศกมหาราช ข้อความ
 ที่กล่าวในหนังสือมหาวงษ์ว่า พระโมคคัลลบุตรดิศเถระ แต่งพระเถร

ไปยังนา ๆ ประเทศนั้น เห็นจะเป็นเมื่อความเต็มใจในพระพุทธศาสนา
เกิดขึ้นในประเทศนั้น ๆ แล้ว เพื่อจะประดิษฐานสงฆมณฑลให้ขึ้น
พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงอาราธนาพระโมคคัลลบุตรคิณเฑาะฐ ให้จัด
คณะสงฆ์ส่งไปยังประเทศนั้น ๆ เพื่อการบรรพชาอุปสมบทประดิษฐาน
สงฆมณฑลให้ขึ้นเหมือนในมคธราชบุรี มีความจริงอย่าง ๑ ซึ่ง
ผู้แต่งหนังสือทางประเทศศวันออกนอกอินเดีย หรือมิได้เข้าใจได้มาแต่
ก่อน คือ เรื่องภาษาที่ต่างกัน ไม่ปรากฏในเรื่องใดว่าต้องใช้ตาม
พูดกันระหว่างชนต่างชาติต่างเมือง แม้จะอยู่ห่างไกลกันสักเท่า
ใด ๆ ผู้แต่งหนังสือเข้าใจไปเสียว่าพูดภาษาเดียวกันหมด ยกตัว
อย่างดังเรื่องพระโศณะ พระอุคร ที่มาสอนพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ
ประเทศ ข้อที่เข้ามาทำปาฏิหาริย์แดงเป็นยักษ์มารอันไหนยกไว้เสีย
ก็ได้ พิจารณาที่เพียงข้อที่ว่า เมื่อชาวสุวรรณภูมิประเทศบังเกิดความ
เต็มใจในพระเถรทั้ง ๒ แล้ว พระเถรทั้ง ๒ แดงพรหมชาติสูตรตั้ง
สอนให้เต็มใจในพระพุทธศาสนา ขอให้คิดว่าจะแสดงด้วยภาษาใด
ไม่ต้องไปยกถ้อยไปถึงข้อธรรมในพรหมชาติสูตร ซึ่งเป็นธรรมอันดีดัด
เกินกว่าที่จะสอนผู้ที่ยังไม่เต็มใจให้เต็มใจในพระพุทธศาสนา เมื่อ
พิจารณาโดยทางที่กล่าวมานี้ นึกคิดเห็นว่า การที่พระโมคคัลลบุตร
คิณเฑาะฐคณะสงฆ์ไปครั้งนั้น เห็นจะไปให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชาว
ชมพูทวีป ซึ่งไปตั้งภูมิจำเนาอยู่ในประเทศนั้น ๆ ก่อน หรือมิฉะนั้น
พระสงฆ์ที่ไปจากมคธราชบุรี ไปอยู่ศึกษาเรียนรู้ภาษาของชาวเมืองก่อน
อย่างพวกมิชชันนารีฝรั่ง ที่เขามาสอนศาสนาคริสต์ในเมืองเรา ให้

พูดกันเข้าใจได้เสียก่อน เมื่อพูดเข้าใจภาษากันแล้ว จึงจะส่งสอน
 ศาสนากันได้ ความสันนิฐานข้อที่กล่าวมานี้ เป็นเหตุให้แสดงให้เห็นได้ว่า
 เหตุใดการที่ไป ส่งสอน พระศาสนา ทางยุโรป แอฟริกาจึง ไม่ใคร่สำเร็จ
 แต่เหตุใด ที่ส่งมาส่งสอน ทางชมพูทวีป ข้างฝ่ายใต้ตลอด จนถึงชมพูทวีปจึง
 สำเร็จได้ง่าย ด้วยภาษาในพื้นเมืองครั้นนั้น บางทีจะคล้ายกับภาษาที่
 พูดกันในนครราชบุรี ด้วยอยู่ใกล้กัน ส่วนสุวรรณภูมิประเทศก็คงจะมี
 ชาวชมพูทวีปมาตั้งภูมิดำเนาอยู่มากด้วยกันแล้ว จึงได้ส่งคณะสงฆ์
 ออกมา เพื่อการบรรพชาอุปสมบทหรือส่งสอนพระศาสนาแก่คนจำพวก
 นั้นก่อน คนจำพวกนั้นย่อมรู้ภาษาของชาวเมือง เมื่อรับพระพุทธ
 ศาสนาเป็นศาสนาของตนแล้ว จึงได้ส่งสอนกันต่อ ๆ ไป ชาวเจ้า
 เข้าใจว่าทำนองการจะเป็นดังกล่าวมานี้

วินเซนต์ เอ. สมิท ผู้ที่สอบสวนโบราณคดี ครั้งพระเจ้าอโศก
 มหาราช ได้คิดคำนวณปีตั้งเนื้อเห็นว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ได้
 ผ่านพิภพเมื่อ พ. ศ. ๒๗๒ (ในระหว่างนั้นเห็นจะทำสงครามกับพระราชม
 กุมาร ที่เป็นพระภาคาค้างต่างไว้ในหนึ่งเดือนห้วงถึง ๓ ปีจึง) ราช
 ภิเชกเป็นพระเจ้าราชาริราชปกครองมณฑลราชบุรีทั่วไป เมื่อ พ. ศ. ๒๗๕ ปี
 ทำตติยสังคายนา ถ้ากำหนดว่าในปีที่ ๑๘ ตั้งแต่พระเจ้าอโศกมหาราช
 ได้ราชภิเชกมา ตกใน พ. ศ. ๒๘๒ พระเจ้าอโศกมหาราช เสด็จราชย์
 อยู่ ๓๘ ปี สวรรคตเมื่อ พ. ศ. ๓๑๐ ศักราชที่ วินเซนต์ เอ. สมิท คำน
 วณนี้ เคตือนนคาศักดิ์มากว่าศักราชที่ตั้งไว้ในหนึ่งเดือนห้วง
 ในหนึ่งเดือนนั้นบอกพระพุทธศักราช อันเนื่องด้วยรัชกาลพระเจ้าอโศก

มหาราชคันทน์เทียบได้ความดังนี้ คือ พระเจ้าอโศกมหาราช
 ภิเชก พ. ศ. ๒๑๘ ด้วยราชย์ได้ ๓๗ ปี จึงทำตบยตั้งคายนา เมื่อ
 พ. ศ. ๒๓๔ ได้ความทั้ง ๒ ฝ่ายผิดกันดังนี้ จึงแต่งไว้พอให้ผู้อ่าน
 ทราบ แต่เนื้อความที่จะกล่าวในตอนต่อไปไม่มีเครื่องสอบ จำต้อง
 กล่าวตามศักราชในหนังสือมหาวงษ์ หาไม่ศักราชที่จะกล่าวตอน
 คำนานเมืองดังกล่าวจะคลาดเคลื่อนไป

ตำนานพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในลังกาทวีป

พระเจ้าเทวานัมปิยติส ได้เสวยราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินครอง
ลังกาทวีป อยู่ณเมืองอนูราชบุรีเป็นราชธานี เมื่อ พ. ศ. ๒๓๖
เทียบกับรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ตามที่คำนวณไว้ในหนังสือ
มหาวงษ์ ว่าเป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาล ภายหลังมีทำคดียังคายนา
ปี ๓ (แต่ตามตำนานตั้งคายนาที่ลงไว้ในหนังสือพระราชพงษาวดาร
ว่าคดียังคายนาทำเมื่อ พ. ศ. ๒๑๘)

ราชประวัติของพระเจ้าเทวานัมปิยติส อันปรากฏในหนังสือ
พงษาวดารลังกา ว่าเป็นราชโอรสที่ ๒ ของพระเจ้ามุตติว ซึ่งเสวย
ราชย์ในรัชกาลที่ ๖ นับแต่พระเจ้าวิชัยเป็นต้นมา พระเจ้าเทวา
นมปิยติสได้รับราชสมบัติเพราะพระอภัยราชกุมารผู้เป็นพระเชษฐาไปคบ
หญิงจีนทาดเป็นชaya อันเป็นการละเมิดราชประเพณีในครั้งนั้นจึงถูกยก
ออกเสียจากตำแหน่งรัชทายาท พระเจ้าเทวานัมปิยติสยังมีพระอนุชา
หลายองค์ ควรจะกล่าวนามไว้ในที่องค์ ๑ คือ พระมหานาค
ราชกุมาร ซึ่งความปรากฏในหนังสือมหาวงษ์ว่า พระเจ้าเทวานัมปิยติส
ทรงตั้งไว้ในที่พระมหาอุปราช อยู่มาพระมหานาคเกิดเป็นอริกับพระ
มเหสีของพระเจ้าเทวานัมปิยติส เหตุด้วยพระมเหสีนั้นอยากจะให้
ราชกุมารอันเป็นโอรสของตนได้เป็นผู้รับรัชทายาท จึงตบประคบ
ยาพิษคนในโภชนาหารส่งไปถวาย หมายจะปลงชนม์พระมหานาค

เดีย แต่พเอิญราชกุมารผู้เป็นโอรสของนางนั้นไปเสวยก่อน ถูกยาพิษ
 ดั้นพระชนม์ถึง พระมหานาคเกรงไทย จึงหัดก่เตียงไปอยู่ในโอรส
 มณฑลข้างตัวนอกเตียงได้ (แถวเมืองโคตมโอบบดิน) ไปเป็นคันทวงษ์
 ดับเชอสาวยงมา ๓ ชั่วถึงพระยาภาควรรณคดี ซึ่งเป็นชนกของพระเจ้า
 ทุษฐคามินี ที่จ๊ะกต่างถึงต่อไปข้างหน้า

มูลเหตุที่พระพุทธศาสนาจะมาประดิษฐานในลังกาทวีป ถ้า
 พิจารณาโดยใจความที่ปรากฏในหนังสือมหาวงษ์ ก็เป็นทำนองเดียวกับ
 ที่ข้าพเจ้าได้สันนิษฐาน จะผิดกันแต่ระยะเวลาแต่เรื่องที่เป้นพดความ
 เพราะกล่าวไว้ในหนังสือมหาวงษ์ว่า พระเจ้าเทวานัมปิยติสได้เป็น
 ไมตรีสนิทสนมกับพระเจ้าอโศกมหาราช มาแต่ก่อนพระพุทธศาสนา
 มาประดิษฐานในลังกาทวีปแล้ว ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ตั้งแต่พระเจ้า
 เทวานัมปิยติสได้ผ่านพิภพ เห็นจะตั้งพระไทยจำลองแบบอย่างวิธี
 ปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราชมาใช้ในลังกาทวีป แต่ได้รับความ
 อุดหนุนของพระเจ้าอโศกมหาราชในการนี้มาหลายปี จนความเลื่อมใส
 ใน วัชรธรรม ของ พระพุทธศาสนา เจริญ แพร่หลายใน ลังกาทวีป อยู่แล้ว
 พระโมคคัลลบุตรคิณเกราจึงตั้งคณะสงฆ์ มีพระมหินทเถระเป็นประธาน
 นอกจากนั้น มีนามปรากฏอีก ๔ รูป คือ พระอติยเถระ ๑ พระ
 อุตยเถระ ๑ พระตัมพเถระ ๑ พระภักชธำมะเถระ ๑ มาให้
 บรรพชาอุปสมบทแก่ชาวลังกา เพื่อประดิษฐานสงฆมณฑลให้มีขึ้น
 ในลังกาทวีป กำหนดกาลที่พระมหินทเถระมาสู่ลังกาทวีปนั้น ใน
 หนังสือมหาวงษ์ว่าเมื่อ พ. ศ. ๒๓๖ คือในปีที่พระเจ้าเทวานัมปิยติส

ราชาภิเษก ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะไม่ตรง แต่อย่างไรก็ดี เชื่อได้ว่า พระเจ้าเทวานัมปิยติสฺสทรงเต็มได้ในขณะซึ่งซึ่งมาจากชมพูทวีป คง ปฏิญาณพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก พระราชทานอุปการกิจแก่ การตั้งสอนพระพุทธศาสนาด้วยประการต่าง ๆ ตลอดจนพระราชทาน ที่ราชอุทยานอันเรียกว่า มหาเมฆวัน อยู่นอกเมืองอนูราชบุรี ให้เป็นที่วิสูตรคาม ได้สร้างสังฆารามขึ้นในที่นั้นเป็นปฐม แลทรงอุดหนุน ให้ชาวสิงหปุรวรรพชาอุปสมบทในสำนักพระมหินทเถรเป็นเดิมมา เมื่อ มีคณะสงฆ์แล้ว ความปรากฏว่านางอนตาสุนัขเป็นชายาเดิมของพระ มหานาคอุปราช ซึ่งทำนองจะตกค้างอยู่ในเมืองอนูราชบุรี มิได้อพยพไปกับพระดำมี เป็นผู้มีศรัทธาที่จะอุปสมบทเป็นนางภิกษุณีก่อน พระมหินทเถร จึงทูลแนะนำ พระเจ้าเทวานัมปิยติสฺสให้ขอ คณะภิกษุณีสงฆ์ จากมคธราชภูริมาให้อุปสมบท นางตั้งสมิตตาเถรี ผู้เป็นน้องนางของ พระมหินทเถรจึงเป็นประธานใน คณะภิกษุณีที่มาสู่สังกาทวีปเป็นครั้งแรก แต่เมื่อนางตั้งสมิตตาเถรีมาจากมคธราชภูริคราวนั้น ได้ถึงพระ มหาโพธิ์พุทธคยามาด้วย มาปลูกไว้ในจังหวัดมทหวีหารซึ่งตั้งอยู่ใน มหาเมฆวันราชอุทยาน ยังปรากฏอยู่จนครบเท่าทุกวันนี้ ภิกษุณีสงฆ์ จึงมีขึ้นในสังกาทวีปแต่ครั้งนั้น

มีข้อความกล่าวไว้ในหนังสือมหาเวสสันดรชาดก ว่า พระมหินทเถรกับพระภิกษุชาวสิงหปุรวรรพได้พร้อมกันทำสังคายนา พระธรรมวินัยที่เมืองอนูราชบุรีอีกครั้ง ๓ เมื่อในรัชกาลของพระเจ้า เทวานัมปิยติสฺสนั้น ตามตำนานนับว่าเป็นสังคายนาครั้งที่ ๔ เรียกว่า

จตุคตสังคายนา ข้าพเจ้าเชื่อว่าคงจะได้ทำจริง คือทำเมื่อ
พระมหินทเถระได้ให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชาวสิงหล คงตั้งฆมนท
ใหม่ขึ้น แต่ได้ตั้งสอนพระธรรมวินัยแก่เหล่าพระภิกษุสงฆ์ชาวสิงหล
มีผู้เถาเรียนพระธรรมวินัยขึ้นแล้ว พระมหินทเถระจึงประชุมสงฆ์
ตั้งวิสัย พระธรรมวินัย ตามอย่างที่ได้ ทำคดีย สังคายนา ณ เมือง ปาตลิ
บุตรมมหานคร เพื่อจะประดิษฐานพระธรรมวินัยให้มั่นคงอยู่ในลังกา
ทวีป แต่การทำสังคายนาในนา ๆ ประเทศที่พระพุทธเจ้าเสด็จไป
ประดิษฐานเมื่อภายหลังครั้งทำคดียสังคายนา ที่เมืองปาตลิบุตรมมหานคร
นั้น ข้าพเจ้าเห็นชอบตามกระแสพระดำริห์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ ว่า
ไม่ควรนับเข้าลำดับกับสังคายนาทั้ง ๓ ครั้งที่กล่าวมาแล้ว เพราะ
ต่างประเทศก็ต่างทำตามประวัติดั้งเดิมของพระศาสนา ตั้งแต่ไปประดิษฐาน
ในประเทศนั้น ๆ เพราะเหตุนี้ ควรนับว่าสังคายนาที่พระมหินทเถระ
ได้ทำที่เมืองอนูราชบุรีเป็นปฐมสังคายนาในลังกาทวีป

ลักษณะพระธรรมวินัยที่ถือกันอยู่ในลังกาทวีปชั้นแรก เชื่อได้ว่าคงถือตาม
ลักษณะที่ตกลงกันครั้งทำคดียสังคายนาณเมืองปาตลิบุตรมมหานคร ความที่
ปรากฏอีกอย่าง ๑ ในเรื่องพระไตรปิฎกในลังกาทวีป ที่ว่าในชั้นแรก
พระบาฬีเป็นภาษามคธ แต่ส่วนอรรถกถาฎีกาเป็นภาษาสิงหลนั้น
น่าเข้าใจว่า พระบาฬีเป็นส่วนที่พระสงฆ์ครั้งพระมหินทเถระจำมาแต่
ชมพูทวีป มาตั้งสอนให้พระภิกษุสงฆ์ชาวสิงหลฟังวิสัยไว้ในภาษา
มคธ แต่ส่วนอรรถกถาฎีกาซึ่งมีขึ้นต่อ ๆ มา ที่ว่าเป็นภาษา

ดึงหพ เห็นจะเป็นเพราะพระภิกษุชาวสิงห์พแต่งขึ้น ประสงค์จะ
 อธิบายแก่ผู้ไม่เข้าใจภาษามคธ หรือผู้แต่งไม่รู้ภาษามคธถึงสามารถ
 จะแต่งในภาษานั้นได้ เพราะเหตุนี้อรรถกถาแลฎีกาชั้นเดิมจึงได้เป็น
 ภาษา สิงห์พมาจน พระพุทธโฆษาจารย์ ไปแปล อรรถกถา กถเป็นภาษา
 มคธแล้ว แต่มผู้ อื่นเขาเป็นเยี่ยงอย่างทำต่อมา พระไตรปิฎกที่
 มีอยู่ในเมืองเราก่อนนี้ จึงเป็นภาษามคธ ทั้งพระบาทสมเด็จพระอรรถกถา
 พระเจ้าเทวานัมปิยติสฺสครองราชสมบัติอยู่ ๔๐ ปี เมื่อล่วง
 รัชกาลพระเจ้าเทวานัมปิยติสฺสแล้ว พระราชอนุชาได้รับราชสมบัติสืบ
 พระวงศ์ต่อกันมา ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าอสุติย ๑ พระเจ้ามหาสิริ ๑
 พระเจ้าสุริยดิศ ๑ ประมาณเวลาดังแต่ต้นรัชกาลพระเจ้าเทวานัมปิยติสฺส
 จนถึงพระเจ้าสุริยดิศได้ผ่านพิภพได้ ๒๐ ปี พระเจ้าสุริยดิศครองราชสมบัติ
 อยู่ประมาณ ๑๐ ปี ก็มีเหตุร้ายเกิดขึ้นด้วยพวกทมิฬเป็นชนก
 ที่เรียกว่าทมิฬเป็นชนชาติ ๑ ซึ่งอยู่ข้างตอนใต้ปลายแหลมชมพู
 ทวีปมาแต่เดิม มีใช้ชาติอริยอย่างพวกพระเจ้าอริยซึ่งเป็นคณบดีของ
 ชาวสิงห์พ พวกทมิฬกับพวกสิงห์พมีอริยาไศรยผิดกันในเรื่องสำคัญ
 อย่าง ๑ คือ ชาติทมิฬนั้น เพราะประเพณีเมืองเดิมนิยมในการรบ
 พุ่ง จึงเป็นเหตุอบรมนินได้ยใจต่อพวกทมิฬให้ก่ด้าหาญเหี้ยมโหด แต่
 ฝ่ายพวกสิงห์พนั้น เพราะตฤตเดิมาแต่เมืองอันบริบูรณ์พืชพรรณ
 ธัญญาหาร จึงมีนิสัยช้านาญข้างการทำนุบำรุงภูมิธำเนาให้เจริญ
 กตกรรม เช่นทคหน้าทำเหมืองฝายเป็นต้น ไม่ไคร่นิยมในการรบรา
 ฆ่าฟัน ด้วยเหตุนี้ เมื่อพวกชาวสิงห์พได้เป็นใหญ่ในเกาะลังกา จึง

พอใจเรียกว่าจ้างพวกทมิฬมาเป็นทหาร ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินตั้งกา
ลงไปจนเจ้าประเทศราช พวกทมิฬจึงมีอำนาจมากขึ้นโดยลำดับ จนถึง
แผ่นดินพระเจ้าสุริยวงศ์ ทมิฬพี่น้องสองคนชื่อ เฒ่าคน ๑ คุณนิกะ
คน ๑ ได้เป็นเสนาบดีในเมืองอนูราชบุรี ทมิฬทั้งสองนี้คิดการขบถ
จับพระเจ้าสุริยวงศ์ปลงพระชนม์เสีย แล้วตั้งตนเป็นใหญ่ครอบครองเมือง
อนูราชบุรีอยู่ถึง ๒๐ ปี พวกชาวสิงห์จึงจับทมิฬนั้นฆ่าเสีย ซึ่งราช
สมบัติถวายแก่พระเจ้าอู่เสาะ ซึ่งเป็นพระอนุชาอีกพระองค์ ๑ ของ
พระเจ้าเทวานัมปิยติส แต่ความที่ปรากฏว่าพวกทมิฬอาจจะชิงราช
สมบัติแตกครอบครองสิงห์หวั่นได้ แม้ชาวคราว ๑ นั้น เป็นเหตุพอที่จะให้
พวกทมิฬซึ่งตั้งเมืองอยู่ในชมพูทวีป เห็นว่าสามารถ จะปราบปรามพวก
ชาวสิงห์ให้ได้ ในอำนาจได้ ด้วยเหตุนี้ อยู่มาไม่ช้าพระยาเอฬารทมิฬ
ก็ยกกองทัพใหญ่จากโจดมณฑลข้ามมา ต่อบ้านเมืองของชาวสิงห์ข้าง
ฝ่ายเหนือ แต่ชิงราชสมบัติได้จากพระเจ้าอู่เสาะ เมื่อ พ.ศ. ๓๓๘
พระยาเอฬารทมิฬได้ครอบครองสิงห์หวั่นอยู่นานถึง ๔๐ ปี
พระยาเอฬารทมิฬ พงษาวดารลังกา แม้หนังสือมหาวงษ์
สรรเสริญว่า ถึงเป็นมิชฌาธิษฐิก็จริง แต่เป็นผู้มั่นคงในความสัตย์ ไม่
ได้เบียดเบียนพวกล้านนาอื่นซึ่งตนมิได้นับถือ แต่มิได้เบียดเบียนพวกชาว
สิงห์ให้ได้รับความเดือดร้อนด้วยการปกครอง เมืองใดเคยเป็นประเทศ
ราชก่อน น้อมถวาย ราชบรรณา การแก่ พระเจ้า แผ่นดิน สิงห์หวั่นแต่ก่อนมา
ประการใด ถ้าอ่อนน้อมยอมขึ้นแก่พระยาเอฬารทมิฬอย่างเดียวกัน ก็
ให้ปกครองบ้านเมืองอยู่ตามเดิม ในสมัยนั้น พระยาตากะฉรรณดิษฐ์ซึ่ง

เป็นเชื้อสายสืบลงมาจากพระมหานาคอุปราช ผู้เป็นพระอนุชาของ
พระเจ้าเทวานัมปิยติสั ทำนองจะได้เป็นนายบ้านหรือพ่อเมืองอยู่ใน
โรหณะประเทศแห่ง ๑ เรียกว่ามหาคาม แต่จะได้โอนนั้นคือพระยา
เอวารทมิฬหรือจะตั้งอยู่เป็นนคร ชื่อนั้นไม่ได้ความ ปรากฏแต่ว่า
พระยาภาณุวรรณดิษฐ์ไธยวงศ์ ทรงนามทูลฐคามินีกุมารองค์ ๑
ดิษฐ์กุมารองค์ ๑ พระยาภาณุวรรณดิษฐ์ได้อาไศรยไธยวงศ์ ๒ องค์ คิด
อ่านข้อธรรมก่าถึงโยธาหาญ หมายถึงทำสงครามชิงราชสมบัติจาก
พวกทมิฬ แต่พระยาภาณุวรรณดิษฐ์พาโดยไปเสียก่อน ทูลฐคามินี
กุมารได้เป็นใหญ่สืบวงศ์แต่บำรุงก่าถึงทหารต่อมา จนถึงได้ทำสงคราม
กับพระยาเอวารทมิฬ กระทำยุทธหัตถีชนช้างกันตัวต่อตัวที่ใกล้เมือง
อนราธบุรี พระยาทูลฐคามินีมัไฮชนะฆ่าพระยาเอวารทมิฬขาดคอช้าง
จึงได้ราชสมบัติขึ้นแก่งถึงหกพระองค์อีกครั้ง ๑ เมื่อพระเจ้าทูลฐคามินี
ได้เป็นใหญ่ในลังกาทั่วปแล้ว จึงให้สร้างพระเจดีย์ขึ้นไว้องค์ ๑ ตรง
ที่มีไชยยุทธหัตถี พระเจดีย์นั้นเป็นที่เคารพนับถือของชาวลังกา ว่า
เป็นวัตถุที่สำคัญในพงษาวดารแห่ง ๑ ตลอดมาจนถึงชนหลัง

ครั้นข้าพเจ้าอยากจะกล่าวความอันเนื่องในพระราชพงษาวดารของ
สยามประเทศแทรกดังกล่น้อยหนึ่ง เรื่องในพระราชพงษาวดารของ
เราปรากฏว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำยุทธหัตถี
มัไฮชนะ ฆ่าพระมหาอุปราชเมืองหงษาวดีขาดคอช้างที่ใกล้หนอง
สำหร่ายในแขวงเมืองสุพรรณบุรี ได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ไว้ตรงที่มี
ไชยชนะข้าศึก พระเจดีย์องค์นั้นได้ค้นพบในป่า แต่พระบาทสมเด็จพระ

พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปนมัสการ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๖ เป็นของ
 มีจริงดังกล่าวไว้ในหนังสือพระราชพงษาวดาร เมื่อมาอ่านเรื่อง
 พงษาวดารดังกล่าวได้ความตามหนังสือมหาวงษ์ดังแต่เดิมมานี้ น่าเชื่อนัก
 ที่เดียว ว่ามุลเหตุที่สมเด็จพระนเรศวรทรงสร้างพระเจดีย์ทรงที่มีไชย
 ยุทธหัตถ์ จะเทียบด้วยแบบอย่างครั้งพระเจ้าทูลุฐคามิน (ซึ่งนับว่า
 เป็นมหาราชพระองค์ ๑ ในลังกาทวี่) มีไชยชนะพระยาเอพรทมิฬ
 คราวสมเด็จพระวันรัตน์ จะถวาย พระพรแนะนำ ให้ทรงสร้าง พระเจดีย์นั้น
 เมื่อทอดขอพระราชทานโทษข้าราชการที่ไปโดยเสด็จไม่ทันได้ตัว ใน
 สมัยนั้นพระของเรานั้นถือแบบอย่างข้างลังกามาก สมเด็จพระวันรัตน์
 คงจะได้ทราบเรื่องราวพงษาวดารดังกล่าว โดยทางหนังสือมหาวงษ์อยู่แล้ว
 จึงเอาเรื่องพระเจ้าทูลุฐคามิน ซึ่งที่จริงก็มีข้อคล้ายคลึงกับเรื่อง
 ของสมเด็จพระนเรศวรอยู่มาก มาถวายพระพร นี่เป็นความคิดเห็น
 ของข้าพเจ้า จดลงไว้ ให้ผู้ศึกษาโบราณคดีพิจารณา

ตั้งแต่พระเจ้าทูลุฐคามินได้เป็นใหญ่ในลังกาทวี่ เมื่อ พ. ศ. ๓๘๒
 ก็เขาเป็นพระราชบุตรทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งเชื่อได้ว่าคงจะทรง
 ไตรมไปในระหว่างเวลา ๕๐ ปีนั้น เพราะพระยาเอพรทมิฬได้เป็นผู้
 ถูกล้อมใส่ในพระพุทธศาสนา ถึงจะไม่เบียดเบียนก็คงไม่เอาเป็นธุระ
 อุปถัมภ์บำรุงอย่างใด ส่วนพระเจ้าทูลุฐคามินนั้นทรงเลื่อมใสในพระ
 พุทธศาสนามาแต่เดิมแล้ว เมื่อมาได้เป็นใหญ่ด้วยการทำสงครามปราบ
 ปราบพวกทมิฬจนทมิฬมีไชยชนะ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาย่อม
 เป็นการสมควรแก่พระราชศรัทธา ทั้งเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายรัฐบาล

ด้วยเป็นการที่จะทำให้ประชาชนชาวลังกา ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนโดย
มาก มีความนิยมนับถือทั่วไปในรัฐดีมามณฑล ผู้แต่งหนังสือ
มหาวงษ์จึงสรรเสริญเยินยอพระเจ้ากษัตริย์คามิน ในเรื่องทำนุบำรุงพระพุทธ
ศาสนายิ่งนัก แต่ไม่จำเป็นจะต้องนำมาพรรณนาโดยพิศดารในหนังสือ
เรื่องนี้ นอกจากควรแสดงไว้ในที่นี้ ว่าพระเจ้ากษัตริย์คามินได้ทรง
สร้างโถงปราสาทแถมวิจิตรเจดีย์ ซึ่งชาวเราได้นับถืออยู่

พระเจ้ากษัตริย์คามินเสวยราชย์อยู่ณเมืองอนูราชบุรี ตั้งแต่
พ. ศ. ๓๘๒ จน พ. ศ. ๔๐๖ รวม ๒๔ พรรษา ก่อนนั้นมีพระเจ้า
แผ่นดินถึงหกได้ครองราชสมบัติสืบพระวงศ์มาอีก ๔ พระองค์ รวมเวลา
รัชกาลได้ประมาณ ๒๓ ปี พระเจ้ากษัตริย์คามินได้เสวยราชย์ณเมืองอนูราช
บุรีเมื่อราว พ. ศ. ๔๒๙ ครองราชสมบัติอยู่ได้ ๗ เดือน ก็เกิดศึกพวก
ทมิฬยกมาตีเมืองอนูราชบุรีอีก เหตุด้วยพวกประเทศราชทางโรหมณฑล
ขัดแย้งกันก่อน ชาศึกทมิฬจึงพลอยเข้า ทมิฬมารบคราวนี้ ปรากฏว่า
เป็นนายใหญ่ ๗ คนด้วยกัน แต่จะมาจากไหนบ้างหาว่าไม่ได้ ข้าพเจ้า
ตั้งพื้นฐานตามความที่ปรากฏในหนังสือมหาวงษ์ ดูเหมือนผู้คิดเหตุคิด
การรบจะเป็นทมิฬที่อยู่ในลังกา ไปสมคบกับพวกทมิฬในชมพูทวีป
ได้กำลังมาอุดหนุน จึงได้เมืองอนูราชบุรี พระเจ้ากษัตริย์คามินเสด็จ
พระนครแก่พวกทมิฬแล้ว จึงหลบหนีไปอยู่มณฑลประเทศ ได้อาศัยรับ
พระภิกษุตามวัดในระยะทาง มีพระมหาศีลเถระเป็นต้น ช่วยซ่อนเร้น
พระเจ้ากษัตริย์คามินจึงพ้นภัยอันตราย พระเจ้ากษัตริย์คามินในเวลาเมื่อเที่ยว
หลบหนีพวกทมิฬอยู่ ไม่มีอันใดจะตอบแทนคุณพระภิกษุสงฆ์ซึ่งได้มี

อุปการะ จึ่งทรงอุทิศบ้านด่วยให้^{๕๕} ชนแก่บรรดาพระอาราม ซึ่งพระ
 ดงษ์ ได้มีคุณูปการแก่พระองค์ในครั้งนั้น ประเพณีถวายนบ้านด่วย
 ตลอดจนให้ชาวบ้านนั้น ๆ เป็นข้าพระปฏิบัติพระอารามแทนรับราชการ
 มีขึ้นในสิ่งหพท่วปเมื่อครั้งนั้นเป็นปฐม แล้วจึ่งเคยเป็นประเพณี
 นำเพื่ญการพระราชกุศดอย่าง ๑ ของพระเจ้าแผ่นดินถึงหพท่วปต่อมาใน
 กาดภายหลัง

มีการสำคัญอีกอย่าง ๑ ซึ่งเกิดขึ้นในครั้งเมื่อพระเจ้าวชิรคามินี้เสด็จ
 พระนครแก่พวกทมิฬ คือ มีพระสงฆ์ชาวสิงหพมาปรารภกันขึ้นว่า พวก
 ทมิฬมิอาจทมิฬได้มาเป็นใหญ่ในลังกาท่วปถึง ๓ ครั้งมาแล้ว แต่มิ
 เหตุเกิดรบพุ่งกันจนบ้านเมืองระส่ำระสาย เกรงพระธรรมวินัยใคร
 บิฏกซึ่งพระภิกษุสงฆ์ชาวสิงหพได้ทรงจำไว้บอกเล่าให้สังวรขยายสืบต่อกัน
 มา ตั้งแต่พระมหินทเกรมาประดิษฐานลงสมณตถในลังกาท่วปจะ
 ถ่าบสูญไปเสียด้วยหมดผู้ทรงธรรมวินัย เพราะเหตุที่บ้านเมืองเป็น
 จดจาดเนื่อง ๆ พระสงฆ์เหล่านั้นจึงได้ประชุมช่วยกันเขียนพระไตร
 ปิฏกลงไว้เป็นตัวหนังสือเป็นครั้งแรก อันนับในตำนานว่าเป็นสังคายนา
 ที่ ๕ เรียกว่า บัญจมสังคายนา ซึ่งที่จริงจะเรียกว่าเป็นสังคายนา
 ครั้งที่ ๒ ในสิงหพท่วปก็ควรอยู่ สังคายนาคราวที่กล่าวนี้ ตามคำ
 นานสังคายนาว่าทำในอภัยคีรีวิหารใกล้เมืองอนุราชบุรี เมื่อ พ. ศ. ๔๓๓
 พระเจ้าวชิรคามินี้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก หมายความว่า เป็นผู้อุดหนุนการ
 ทำสังคายนานั้น สอดคล้องกับเรื่องพงษาวดารลังกา เข้าใจว่าตำนานสัง
 คายนาผิดในข้อสำคัญตรงที่ ๒ ประการ คือ ในระหว่างเวลา ๑๔ ปี

ตั้งแต่ พ. ศ. ๔๔๐ จน พ. ศ. ๔๔๕ นี้ เป็นเวลาที่พระเจ้าอริยวงศาคตญาณ
ยังกำลังเที่ยวหลบหนีพวกกบฏอยู่ในมณฑลประเทศ ในหนังสือสยาม
ปดิมปทวิคิตว่า พระสงฆ์ทำสังคายนาครั้งนั้นทำที่อุทวิหารในเมืองมาตุระ
แต่ว่าผู้ที่อุทวิหารนั้นจะเป็นนายบ้านหรือพ่อเมืองอะไรคน ๑ ซึ่งได้มีอำนาจ
ปกครองอยู่ในแขวงเมืองมาตุระนั้น มิใช่พระเจ้าอริยวงศาคตญาณ อีก
ประการ ๑ อภิบาลวิหารในเวลานั้นยังไม่ได้สร้าง จึงเห็นว่าการ
ที่กล่าวในตำนานสังคายนาจะผิด โดยมีข้อความปรากฏเป็นอย่างอื่น
ดังแสดงมานี้

ตามความสันนิษฐานของข้าพเจ้า ในเรื่องสังคายนาครั้งที่ ๒
ในลังกาที่ป็น ที่ปรากฏว่าทำในหัวเมืองในเขตเมื่อบ้านเมืองมี
ยุคเจริญ เห็นจะเป็นความจริง ด้วยสัมพันธ์เหตุที่ปรากฏ ส่วน
พระสงฆ์ทำสังคายนา นั้น อาจจะมีคณาจารย์ที่เป็นใหญ่ในอนุราชบุรี
มาสมทบด้วยบ้าง แต่โดยมากคงจะเป็นพระหัวเมือง แต่ถึงกระนั้น
พระไตรปิฎกที่เขียนลงไว้เป็นคัมภีร์หนังสือ แม้จะไม่ถูกต้องตามแบบอย่าง
ครั้งศคัยสังคายนา ที่พระมหินทเถระได้นำมาประดิษฐานในลังกาที่ป็น
แต่ที่ได้ตั้งวิชัยดิษฐ์คอกันมาในราชธานีทุกอย่าง ก็ควรนับว่าการ
สังคายนาครั้งนั้นเป็นสังคายนาสำคัญอย่างยิ่ง เพราะพระภิกษุสงฆ์ชาว
ลังกาได้เขียนพระไตรปิฎกลงไว้เป็นคัมภีร์หนังสือ พระไตรปิฎกเหล่านั้น
จึงได้แพร่หลายออกมาจนถึงประเทศเราและประเทศอื่น บรรดาที่นับถือ
พระพุทธศาสนาตามลัทธิข้างฝ่ายใด แต่ได้เป็นหลักฐานในทาง
พระธรรมวินัยมาจนครบถ้วนทุกวันนี้

เนื้อความตามที่ปรากฏในพงษาวดารดังกล่าวว่า เมื่อพวก
 ทมิฬทั้ง ๗ คได้เมืองอนุราชบุรีแล้ว หัวหน้าทมิฬเหล่านั้นก็จับคน
 ไปบ้านเมืองคนในชมพูทวีป ๒ คน อีก ๕ คนชนครองเมืองอนุราชบุรี
 โดยดำดักกันมาจนถึง พ. ศ. ๔๔๘ พระเจ้าวิสุทธิคามินจึงรวบรวมได้
 กำนึงไพร่พลทำศึกกับทมิฬ ค้เขาเมืองอนุราชบุรีคืนมาได้

เรื่องพระสงฆ์แตกนิกายกันในลังกาทวีป

เมื่อพระเจ้าวฤคามิณีได้ราชสมบัติขึ้นแล้ว ทรงรฤกถึงคุณูปการ
 ของพระสงฆ์ตามหัวเมือง มีพระมหาคีรีเถรเป็นต้น ที่ได้ให้แก่พระองค์
 ในเวลาเมื่อไปตกทุกข์ได้ยากอยู่นั้น จึงทรงสร้างอภัยคีรีวิหารขึ้น
 ในเขตรมมาเมฆวันอุทยาน แล้วให้นิมนต์พระมหาคีรีเถรกับพระภิกษุสงฆ์
 ซึ่งเป็นบริวารเข้ามาอยู่ ฝ่ายพระสงฆ์ที่อยู่มหาวิหารอันเป็นวัดเดิมใน
 มหาเมฆวันอุทยาน ไม่พอใจในการที่พระสงฆ์หัวเมืองเข้ามาได้เป็นใหญ่
 ยกข้อความรังเกียจในวัตรปฏิบัติของพระมหาคีรีเถร คือ กล่าวหาว่า
 ขวนขวายตักขุภะแสราชูปถัมภ์ให้แก่ญาติโยมของตนเป็นต้น อันผิด
 คอพระวินัยบัญญัติ จึงไม่ยอมสมาคมกับพวกพระสงฆ์ซึ่งพระเจ้า
 วฤคามิณีรับเข้ามาอยู่ในอภัยคีรีวิหาร พระสงฆ์ในลังกาจึงเกิดแตก
 ออกเป็น ๒ พวก พวกเดิมใช้นามว่า เถรนิกาย (หมายความว่า
 ถ้อยคำตามพระโบราณเถร แต่คนทั้งหลายโดยมากเรียกพระภิกษุสงฆ์
 พวกนี้ว่า มหาวิหารนิกาย ตามอารามอันเป็นที่อยู่) ส่วนพระภิกษุสงฆ์
 พวกพระมหาคีรีเถรนั้น คนทั้งหลายก็เรียกนามตามวิหารอันเป็นที่อยู่ว่า
 อภัยคีรีวิหารนิกาย (ในหนังสือสยามบุตม์ปทศกถาว่า ค่อนามมีผู้นำ
 ตัทธิกรรมจุฬาราชของพวกวัชรบุตรนิกายมาจากปถรามวิหาร ใน
 ชมพูทวีป พวกพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่อภัยคีรีวิหารรับประเพณีตามตักขุ
 จึงเรียกพระสงฆ์พวกอภัยคีรีวิหารว่า “ธรรมจุณิกาย” อีกนาม ๑)

พระเจ้าวิภูคามินีครองราชสมบัติอยู่จน พ.ศ. ๔๖๔ ต่อนั้นมาจน พ.ศ. ๔๕๒ ระหว่างเวลา ๒๘๘ ปี มีพระเจ้าแผ่นดินได้ครอบครอง ดังกาทวี่ปี รวมเบ็ดเสร็จ ๒๔ พระองค์ ไม่มีเรื่องราวอันใดซึ่งสมควรจะนำมาเล่าในหนังสือเรื่องนี้ นอกจากที่ปรากฏว่า อำนาจพระเจ้าแผ่นดินที่ครอบครองเมืองอนราชบุรีเสื่อมทรามลงมาโดยลำดับ การรับราชสมบัติก็ไม่ได้สืบราชวงศ์เป็นยุติ มักเกิดฆ่าฟันแย่งชิงราชสมบัติกัน แม้แต่พวกดัมพพรรณซึ่งเป็นชนชาติ ๓ อยู่ในดังกาทวี่ปี ก็แย่งชิงราชสมบัติได้หลายคราว แต่ส่วนการสงครามในตอนนี้ ไม่กล่าวความไว้ให้ปรากฏอย่างใด จึงต้องเข้าใจว่าพระสงฆ์ดังกล่าวเป็น ๒ นิกายตลอดระหว่างเวลาที่กล่าวมานี้

ตรงนี้จะต้องกลับไปกล่าวถึงตำนานพระพุทธศาสนาในชมพูทวีป อีกหน่อย ผู้อ่านหนังสือเรื่องนี้จึงจะเข้าใจเรื่องราวอันเกิดขึ้นแก่สงครามในดังกาทวี่ปีในตอนต่อไปได้ความถนัด แท้จริงเรื่องราวพงษาวดารของชมพูทวีปในตอนต่อรัชกาลของพระเจ้าอโศกมหาราชมา แม้มีผู้ศึกษาโบราณคดีในอินเดียได้เอาเป็นพระคัมภีร์ว่าหาความรู้กันเป็นอันมาก จนทุกวันนี้ความรู้ที่ได้ ในพงษาวดารตอนนั้นก็น้อย ด้วยหนังสือเก่า ยังพบไม่พอที่จะสืบส่วนเอาความจริงได้ชัดเจน ได้แต่ตั้งฐานตามความในศิลาจารึกที่พบในที่ต่าง ๆ บ้าง เอาไศรยสมบัติโบราณที่ขุดพบในอินเดีย อันมีพระนามพระเจ้าแผ่นดินแถบที่มีศักราชบอกไว้บ้าง พิจารณาหาความตามหนังสือเก่าเพียงเท่าที่ได้พบบ้าง ยุติลงความ เห็นได้แต่พอเป็นเค้าเท่านั้น คือ :-

ตั้งแต่ดวงรัชกาลพระเจ้าอโศกมหาราชแล้ว แม้พระพุทธศาสนา
รุ่งเรืองแพร่หลาย จนเป็นศาสนาที่ชาวชมพูทวีปนับถือกันมากกว่า
ศาสนาอื่น ๆ ก็จริง แต่ส่วนการปกครองราชอาณาจักรนั้น ตั้งแต่
ต้นพระเจ้าอโศกมหาราชแล้ว อำนาจพระเจ้าแผ่นดินที่ครองมครราชฐี
ต่อมาก็เสื่อมลง แคว้นแคว้นถึงคราวร้างร้างฝ่ายใด แคว้นแคว้น
คันธารราชฐีที่ชาวโยนกคงอยู่ข้างฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ (ที่เรียกว่า
บ้านขามทุกวันนี้) ก็กลับเป็นอิสระไม่ยอมขึ้นแก่มครราชฐีดังแต่ก่อน
(พระเจ้ามิตินที่ที่สันทนาภิพระนาคนั้น ได้เป็นใหญ่ในพวกโยนกใน
ตอนนั้น) แคว้นบ้านเมืองในชมพูทวีปจึงแตกออกเป็นอิสระแก่กันเป็นหลาย
อาณาจักร ไม่มีใครมีอำนาจมากเหมือนพระเจ้าอโศกมหาราช อยู่มา
มีพวกดักแด้พวกกษณะร้ายเทเข้ามาจากอาชียกลางข้างฝ่ายเหนือเขา
หิมาลัย มาตั้งภูมิดำเนาอยู่ในคันธารราชฐี อยู่นานเข้าพวกกษณะ
ได้เป็นใหญ่ มีพระเจ้าแผ่นดินในกษณะราชวงศ์พระองค์ ๓ ทรงพระ
นามว่าพระเจ้ากนิษกะ เสดยราชย์เป็นใหญ่ในคันธารราชฐี เมื่อราว
พ.ศ. ๖๖๘ ตั้งเมืองบุรุษบุรี (ที่เรียกเมืองเปษวารทุกวันนี้) เป็นราชธานี
พระเจ้ากนิษกะพระองค์นี้มีอำนาจมาก แม้พระราชอาณาเขตตรงมา
ข้างใต้ได้กว้างขวางกว่าแต่ก่อน แต่ราชอาณาเขตของพระเจ้ากนิษกะ
จะตรงมาเพียงใด หาทราบชัดไม่ ได้ความแต่ว่า พระเจ้ากนิษกะนี้ แต่
เดิมก็มีได้ทรงเดิมนิได้ในพระพุทธศาสนา เหตุว่าชนพวกกษณะเป็น
มิชชาติขุสีมาแต่ประเทศอื่น แต่ครั้นเมื่อพระเจ้ากนิษกะมามีอำนาจ
ครอบครองราชอาณาจักรในชมพูทวีปกว้างขวาง ได้ทรงดมคัมกับ

พุทธศาสนิกชน อันมีอยู่ในราชอาณาจักรมากกว่าพวกถือศาสนาอื่น จึง
เกิดทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่ปฏิญาณพระองค์เป็นพุทธศาสน
ปถัมภกอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช แต่ผิดกันในข้อสำคัญอย่าง ๑ คือ
จะเป็นด้วยในระหว่างเวลาดังรัชกาลของพระเจ้าอโศกมหาราช มาจน
ถึงรัชกาลของพระเจ้ากนิษกะ เมื่ออาณาเขตรในชมพูทวีปเป็นอิสระแก่กัน
หลายประเทศ สงครามจะเกิดแตกกันเป็นหลายพวกหลายเหล่า
หรือจะเป็นด้วยพระเจ้ากนิษกะได้ทรงสงครามกับพระภิกษุสงฆ์พวกที่ไม่ได้
ถือวัตรธรรมวินัย อย่างที่ท้าวตยสังคายนาครั้งพระเจ้าอโศกมหา
ราชอย่างใดอย่างหนึ่ง ความปรากฏว่าพระเจ้ากนิษกะทรงเลื่อมใส
ในพระมหาเถรองค์ ๓ มีนามว่า พระวสุพัฑฐ ผู้เป็นคณาจารย์ในจำ
พวกใดจำพวก ๑ ที่กล่าวมาแล้ว ทรงขอร้องพระวสุพัฑฐให้เป็น
ประธานชุมนุมสงฆ์ทำสังคายนาที่บุรุษบุรีอีกครั้ง ๑ ตั้งแต่ทำสังคายนา
ครั้งนั้นแล้ว ก็เกิดวัตรมหาชนในหมู่สงฆ์ ในชมพูทวีปข้างฝ่ายเหนือ
พวกถือวัตรมหาชน เรียกพวกถือวัตรเก่าข้างฝ่ายใต้ว่าพวกถือวัตร
หินยาน หมายความว่า วัตรมหาชนที่เกิดขึ้นใหม่เป็นวัตรที่ว่างขวาง
เหมือนกับยานพาหนะใหญ่โต อันอาจจะรับพาประชาชนชนข้ามฝั่งต่าง
วฏไ้ได้มาก วัตรหินยานซึ่งเป็นวัตรเก่าเป็นทางแคบเหมือนยานขนาดเล็กย่อม
จะชนล้มคว่ำไปสู่สวรรค์นิพพานได้แค่น้อย.

ความแตกต่างกันใน ๒ วัตรนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ข้างวัตรมหา
ชนถือเอาการที่จะทำให้คนเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นใหญ่ อนุโลม
วิธีตั้งสอนพระพุทธศาสนาไปตามความนิยมของบุคคล แต่ส่วนข้าง

พวคนิกายฝ่ายใต้ ซึ่งเรียกนามนิกายตนเองว่าสาวัตถยานนั้น ถ้อยคำ
พระธรรมวินัยซึ่งเชื่อว่าตรงตามคดียังคายนาเป็นใหญ่ โดยตั้งใจจะ
รักษาหลักพระธรรมวินัย ไม่ผันแปรถกเถียงไปตามใจคนเพื่อจะแสวง
หาความเต็มใจเป็นสำคัญ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ต้องนิกายจะมีความ
นิยมต่างกันโดยใจความดังกล่าวมานี้ ดัทธิมหายานจึงได้ดำเนินปะปน
ไปข้างทางสาธนาอื่น ห่างออกไปจากถกเถียงฝ่ายใต้ยิ่งขึ้นเป็นลำดับมา
ประวัติพระพุทธสาธนาในชมพูทวีป ที่แสดงมาในตอนนี้ ไม่ปรากฏ
ในหนังสือที่แต่งในลังกาทวีปเรื่องใด ๆ เลยทีเดียว

ได้ความในหนังสือสยามปดัมปทวงศ์ว่า เมื่อ พ. ศ. ๗๕๒ (ภาย
หลังเมื่อเกิดนิกายมหายานขึ้นในชมพูทวีปข้างฝ่ายเหนือได้ประมาณ ๘๐ ปี
เศษ) พระเจ้าโฆหารคัสได้เสวยราชย์ณเมืองอนูราชบุรีเป็นใหญ่ใน
สิงหทวีป นับลำดับเป็นรัชกาลที่ ๔๖ ในแผ่นดินนั้นมีพระสงฆ์
พวกลัทธิวัชรวิหารรับถกธรรมวินัยตามเวศุตยานบ้าง มาประพฤติ
ในลังกาทวีปเป็นที่แรก ที่เรียกว่าเวศุตยานบ้าง ผู้แต่งหนังสือ
สยามปดัมปทวงศ์อธิบายว่า เวศุตพรหมณ์ผู้มีจิตวิริยอุตสาหะ
เป็นพระภิกษุได้แต่งขึ้น เพื่อจะทำลายถกเถียงธรรมวินัยครั้งพระ
เจ้าอโศกมหาราช นำเข้าใจว่า คือ ดัทธิมหายานที่เกิดขึ้นในคันธาร
ราชรัฐ ดังกล่าวมานั่นเอง

ในหนังสือสยามปดัมปทวงศ์กล่าวต่อไปว่า เมื่อพระสงฆ์สิงห
ฝ่ายมหาวีหรนิกายเห็นพระสงฆ์พวกลัทธิวัชรวิหารไปถกเถียงเวศุตยานไม่
เห็นชอบด้วย ได้แย้งว่าเป็นถกเถียงของมิจฉาทิษฐิ ความทราบถึงพระ

เจ้าโหวทคิด จึงมีรับสั่งให้หาอำมาตย์คน ๑ มีนามว่ากบิลตะ ซึ่ง
 เป็นดีบุรุษผู้รู้พระธรรมวินัยพิจารณา คฤงว่าเวศุทยานมีถูกเป็น
 ธรรมิฉนทวิสุทธิจริง พระเจ้าโหวทคิดจึงให้เนรเทศเหล่าภิกษุซึ่ง
 ถูกลัทธิตริเวศุทยานไปเสียดนอกพระราชอาณาเขต แต่ให้เก็บรวบรวม
 หนังสือเวศุทยานมีถูกเผาไฟเสีย กระทำลัทธิตริพระพุทธรูปต่างนาในลังกา
 ทว่าให้ค้นคงตามลัทธิตริเดิมได้ ในครั้งนั้นคราว ๑

พระเจ้าโหวทคิดครองราชสมบัติมาจน พ.ศ. ๗๗๔ ค่อน
 ระหว่างเวลา ๑๗ ปี มีพระเจ้าแผ่นดินครองลังกาทั่วไป ๕ พระองค์ถึง
 พระเจ้าโคธากัย ได้ผ่านพิภพเมื่อ พ.ศ. ๗๘๑ นับลำดับเป็นรัชกาล
 ที่ ๕๒ ในแผ่นดินพระเจ้าโคธากัยนี้ พระสงฆ์พวกลัทธิตริวิหารกลับ
 ถูกลัทธิตริเวศุทยานขึ้นอีก ในครั้งนั้น พวกพระสงฆ์ลัทธิตริวิหารด้วยกันเอง
 มีพระอุสสัทธิยคิดสมหาเถรเป็นต้น ซึ่งได้เคยทราบเรื่องที่เกิดความมาครั้ง
 แผ่นดินพระเจ้าโหวทคิดไม่เห็นชอบด้วย จึงพาสงฆ์บริษัทในคณะของ
 ตนแยกไปอยู่เสียดที่ทกุกุวิหาร พวกพระสงฆ์ที่แยกไปอยู่ทกุกุวิหาร
 นี้ ค่อมามคณาจารย์องค์ ๑ ชื่อพระสาครสมหาเถร ไม่เข้ากับทั้งพวก
 มหาวิหรณิกาย แดพวกลัทธิตริวิหรณิกาย จึงเกิดนิกายใหม่ขึ้น
 ในพระสงฆ์ชาวลังกาถึงพหุณิกาย ๑ เมื่อ พ.ศ. ๗๘๕ เรียกนามนิกายของ
 ตนว่าสาครนิกาย ตามนามของพระเถระที่เป็นคณาจารย์ผู้ตั้งนิกาย
 นั้นขึ้น (แต่ภายหลังมาพระสงฆ์พวกนี้ปรากฏนามว่า เซตวันวิหร
 นิกาย ด้วยเหตุดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า)

หนังสือสยามบุปผามัทธกถาต่อไปว่า พวกพระสงฆ์ที่ถูก
เนรเทศไปจากสิงห์ขุทวป ด้วยเรื่องถือลัทธิเวศดุยานนั้น พวกนั้นข้าม
ไปอยู่ณเมือง ๑ ในชมพูทวีป ไปให้อุปถัมภ์แก่มาณพผู้ ๑ ชื่อภาวิยะ
มานพนั้นเมื่ออุปถัมภ์แล้วได้นามบัญญัติว่าพระสังฆมित्र ๆ เป็นคนมีวิชา
ความรู้แตกฉานหลักแหลม พระสงฆ์พวกนั้นจึงส่งพระสังฆมित्रข้ามมา
ยังสิงห์ขุทวป กระทำคนให้เป็นทีพอพระราชหฤทัยแก่พระเจ้าโคธราชัย
จนได้เป็นอาจารย์ของพระราชโอรสทั้ง ๒ องค์ คือ พระเชษฐาธิราชกุมาร
องค์ ๑ พระมหาเดณราชกุมารองค์ ๑ แต่พระเชษฐาธิราชกุมารไม่เลื่อม
ใสในพระสังฆมित्र คงเป็นศิษย์อยู่แต่พระมหาเดณราชกุมารองค์เดียว
เมื่อพระเจ้าโคธราชัยสิ้นพระชนม์ พระเชษฐาธิราชกุมารได้รับรัชทายาท
พระสังฆมित्रมีความครั่นคร้าม จึงหลบข้ามไปอยู่ชมพูทวีปเดียวยาว ๑
จนสิ้นรัชกาลของพระเจ้าเชษฐาธิราช พระมหาเดณราชกุมารได้ครองราช
สมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๘๑๘ พระสังฆมित्रจึงข้ามกลับมาถึงสิงห์ขุทวป ทูล
ยุยงพระเจ้ามหาเดณมิให้เลื่อมใสในเหล่าพระภิกษุมหาวิหาริกาย พระ
เจ้ามหาเดณเป็นศิษย์เลื่อมใสในพระสังฆมित्रมาแต่เดิมแล้ว ก็ทรงเชื่อ
ถือ จนถึงให้ประกาศว่าร้องห้ามมิให้ผู้ใดทำบุญ แม้แต่ถวาย
อาหารบิณฑบาตแก่เหล่าพระภิกษุสงฆ์มหาวิหาริกาย เมื่อความอึดอัด
เกิดขึ้นดังนี้ พวกพระสงฆ์มหาวิหาริกายจึงพากันออกจากอารามที่
ตนอยู่มาแต่เดิม ไปอาศัยอยู่ในโรหณมณฑลบ้าง มลยประเทศ
บ้าง มหาวิหารร้างอยู่หลายปี ในระหว่างนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายพากัน
แพร่หลายไปว่าพระเจ้ามหาเดณกดขี่ข่มเหงพระสงฆ์ ด้วยเรื่องลัทธิ

ยุงของพระสังฆมิตรา ราชครูจึงพากันกระต้างกระเดื่องขึ้น ฝ่ายนางผู้
 เปนเมียของพระเจ้ามหาเสน ไม่เต็มใจในพระสังฆมิตรา เกรงจะเกิด
 เหตุจลาจล จึงแต่งคนให้ไปลอบฆ่าพระสังฆมิตราเสีย เมื่อพระ
 สังฆมิตราบรรณาการแล้ว พระเจ้ามหาเสนได้ทรงดำริกับมหาอำมาตย์
 ผู้ ๑ ชื่อเมฆวรรณภักย์ผู้เป็นสวามีบุตร รู้ลึกพระองค์ว่าได้กระทำผิดไป
 จึงให้กตปัสสวางมหาวิหารขึ้นใหม่ แด่นิมิตต์พวกพระสังฆมหวิหาร
 นิภายกตปัสสวางมาอยู่อย่างเดิม แต่ในเวลานั้นเห็นจะไม่มีพระเถรองค์
 หนึ่งองค์ใดทั้งในฝ่ายมหาวิหารนิภายแต่ฝ่ายอภิกขิวิวิหารนิภาย เป็นที่
 นับถือของพระเจ้ามหาเสน ทำนองพระเจ้ามหาเสนจะแสวงหาพระเถรไว้
 แนะนำในกิจแห่งพระศาสนาอย่างใดก็ได้ ครั้นพระสังฆมิตราแต่ก่อน เมื่อ
 แสวงหาไป จึงไปทรงเต็มใจในพระคิณมหาเถรองค์ ๑ ซึ่งเรียกใน
 หนังสือสยามปดัมปทว่า โภหนคิณมหาเถร เป็นพระสังฆฝ่ายสาคร
 นิภายอยู่ณทกุกิวิวิหาร พระเจ้ามหาเสนจึงให้สร้างเขตวันมหาวิหาร
 ขึ้นในเขตมหาเมฆวันอุทยานอีกวัด ๑ พระราชทานแก่พระโภหนคิณมหา
 เถรองค์นี้ พระสังฆพวกสาครนิภายจึงเข้ามาอยู่ที่เขตวันมหาวิหารแต่จึง
 ปรากฏนามตั้งแต่บัดนั้นมา ว่าพระสังฆเขตวันวิหารนิภาย อยู่มาไม่ช้าพระ
 โภหนคิณมหาเถรต้องอธิกรณ์ มหาอำมาตย์คน ๑ มีนามว่า ชรรมิกะ
 (เห็นทำนองจะหมายความว่า เสนาบดีธรรมการ) พิจารณาได้ความ
 จริงว่า พระโภหนคิณมหาเถรต้องอาบัติถึงปาราชิก จึงบังคับให้
 ตีพระโภหนคิณมหาเถรเสีย แต่พระสังฆก็ยังเป็น ๓ นิภายอยู่ดังเก่า
 มาแล้ว ครั้นถว้รัชกาลพระเจ้ามหาเสน มาถึงในแผ่นดินพระเจ้า

เกียรติศิริเมฆวรรณ พระสงฆ์พวกระดวนมหาวิหารนิคายกตบถลัดทริ
เวศุยานชนอีก ครั้นไม่ปรากฏว่าได้มีการห้ามปรามอย่างใด จักร
ปฏิบัติของพระสงฆ์ชาวสิงห์จึงเป็นนิกายฝ่ายใดอยู่ ๒ นิกาย เป็นนิกาย
ฝ่ายเหนือ นิกาย ๑ ด้วยประการฉะนี้ แต่ได้ความตามพงษาวดารลังกา
ยุติต่อกับจุดหมายเหตุของ หดวงจันทาเหียน ซึ่งได้เดินบกจากเมืองจีนไป
ยังชมพูทวีป แต่ได้ลงไปถึงเกาะลังกา กล่าวไว้ในแผ่นดินพระเจ้า
เกียรติศิริเมฆวรรณได้พระพันธราศ คือ พระเชยวแก้ว มาจากเมือง
พันธบุรีในกติงคราษฏร์ เมื่อ พ. ศ. ๙๕๔

ต่อมา ๙๐ ปี ถึงแผ่นดินพระเจ้ามัทนาม อันนับลำดับเป็น
รัชกาลที่ ๕๙ ได้ผ่านพิภพเมื่อ พ. ศ. ๙๕๓ ในรัชกาลนี้พงษาวดาร
ลังกากล่าวว่า พระพุทธโฆษาจารย์ชาวเมืองพุทธคยาในชมพูทวีป
ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางคันถธุระ ออกไปถึงลังกาทวีป ได้ไปแปล
อรรถกถาซึ่งยังเป็นภาษาดังหพ กตบถเป็นภาษามคร แต่ได้แต่ง
หนังสือขึ้นใหม่ในภาษามครหลายเรื่อง มีหนังสืออรรถกถาเป็นต้น
การที่พระพุทธโฆษาจารย์ไปแปลหนังสือในลังกาทวีปครั้งนี้ นับใน
ตำนานว่าเป็นดังคายนครั้งที่ ๖ ดังศักราชไว้ในตำนานดังกล่าวว่า
ได้ทำเมื่อ พ. ศ. ๙๕๖ ตามความสันนิษฐานของข้าพเจ้า เข้าใจว่า
พระพุทธโฆษาจารย์ เห็นจะลัดทริพระธรรมวินัยอย่างข้างฝ่ายใด
เพราะอยู่ในแคว้นแคว้นมคธราชฏร์ การที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้ไปทำ
ในลังกาทวีป ในหนังสือที่ชาวสิงห์แต่งกล่าววิจารณ์พิศดารมาก ดู
จะเกินไปทั้งในทางข้างปาฏิหารตจำนนวนหนังสือที่ทำได้ คิดดูในเวลานี้

เรื่องที่พระพุทธโฆษาจารย์ออกไปถึงกาทวี่ป เห็นจะเป็นอย่างนี้
คือ พระพุทธโฆษาจารย์ได้เล่าเรียนชำนาญทางคันถธุระแต่ยังอยู่ใน
ชมพูทวีป แล้วได้ไปถึงเกาะลังกา ไปแต่เห็นพระไตรปิฎกในลังกาทวี่ป
วิปาศีปะปนกันทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ทั้งเป็นภาษามคธบ้าง เป็นภาษา
สิงหลบ้าง จึงชักชวนพระภิกษุสงฆ์ชาวสิงหลที่เห็นพระไตรปิฎกช่วย
กันถอดสวด บางทีจะได้ฉบับพระไตรปิฎกจากชมพูทวีปมาสอบทาน
ด้วยก็จะเป็นได้ เห็นคัมภีร์ใดที่เข้าใจว่าถูกต้องตามพุทธวจนะ
ก็รวบรวมไว้สวดหนึ่ง แม้ที่เป็นภาษาสิงหลอยู่ ก็แปลกลับเป็น
ภาษามคธให้เข้าเป็นระเบียบอันเดียวกัน คัมภีร์ใดที่เห็นไม่เป็นประโยชน์
ไม่ควรจะคงไว้ให้คนหลง ก็ให้เผาทำลายเสีย เมื่อทำการอันนี้แล้ว
จึงแต่งหนังสือขึ้นใหม่อีกบางคัมภีร์ คือ หนังสืออรรถกถาธรรมกถาเป็นต้น
หนังสือที่แต่งใหม่ในครั้งพระพุทธโฆษาจารย์ ตามความที่กล่าวไว้ใน
ตำนาน ดูเหมือนจะเข้าใจว่าพระพุทธโฆษาจารย์ทำแต่องค์เดียว แต่
ข้าพเจ้าได้สืบจากท่านผู้ชำนาญภาษาบาลี ท่านได้ตรวจตราเห็นว่า
หนังสือซึ่งกล่าวว่าพระพุทธโฆษาจารย์แต่งนั้น ดังเกิดได้ว่าเป็นหลาย
ตำนาน มิใช่ตำนานคน ๆ เดียว ความจริงการที่พระพุทธโฆษา
จารย์ออกไปทำในเรื่อง พระไตรปิฎกน่าจะทำได้ ทำพร้อมด้วย พระสังฆนายก
หลายองค์ด้วยกัน ถ้าจะนับเป็นสังคายนา จะเรียกว่าเป็นสังคายนา
ที่ ๓ ในลังกาทวี่ปก็ควรอยู่

พระเจ้ามหายานามันพระชนมเมื่อ พ.ศ. ๘๖๕ ต่อเนื่องมาเวลา ๒ ปี
พวกทมิฬก็ชิงราชสมบัติได้อีก พระยาทมิฬได้เป็นใหญ่สืบต่อกันมา

๕ คน ถึง พ.ศ. ๑๐๐๒ เชื้อวงศ์พระเจ้าแผ่นดินถึงหกจึงกลับได้ราช
สมบัติ นับเป็นรัชกาลที่ ๒๔ ทรงพระนามว่าพระเจ้าชาตุเสน ใน
หนังสือสยามปดัมปทวงศ์กล่าวไว้ ในปีนี้ ๑๒ รัชกาลนี้ มีพ่อค้า
ชาวสิงหลคน ๑ ชื่อ ปุระณะ ไปค้าขายถึงแคว้นแคว้นกาตีในชมพูทวีป
ไปเดือนใดในดักษิณเวศอุทยาน จึงรวบรวมคัมภีร์เวศอุทยานมีฎกมาถวาย
พระเจ้าชาตุเสน ๆ รับคัมภีร์นั้นประดิษฐานไว้ในเขตวันมหาวิหารให้พระ
สงฆ์ว่าเรียน จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์ทั้งเขตวันมหาวิหารนิกายเถรวาท
คิริวิหารนิกาย พวกนี้นับถือทางดักษิณเวศอุทยานมีฎก ยังคงถือดักษิ
ณเวศอยู่แต่พวกมหาวิหารนิกาย ต่อมาไม่ช้าในครั้งนั้น ว่ามีพระมหา
เถรมาจากชมพูทวีปองค์ ๑ ชื่อว่าพระโศติบาต เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก
แต่ถือดักษิณข้างฝ่ายใต้ ได้มาโต้แย้งแสดงอรรถาธิบายในที่ชุมนุมสงฆ์
ให้ปรากฏว่าดักษิณเวศอุทยานนั้นไม่ถูกต้อง จนพวกหัวหน้านิกาย ๒ นิกาย
จนแก่ถ้อยคำ คนทั้งหลายที่คตินิยมในดักษิณเวศอุทยาน เมื่อได้ฟังเถรา
ธิบายของพระโศติบาต ก็พากันกลับไปถือดักษิณตามคัมภีร์พระไตรปิฎก
เดิมเป็นอันมาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่สำเร็จประโยชน์ ด้วยพระเจ้า
แผ่นดินไม่ทรงเชื่อเพื่อ จนนับรัชกาลพระเจ้าชาตุเสนแล้ว พระสงฆ์
พวกเขตวันมหาวิหารนิกายเห็นว่าคนทั้งหลายเลื่อมความเดิมได้ดัง จึง
ไปอ่อนน้อมยอมขึ้นแก่พระสงฆ์มหาวิหารนิกาย ถึงกระนั้น คนโง่เขลา
ที่ยังคงถือดักษิณเวศอุทยานก็ยังมีอยู่ในลังกาทวีปเป็นอันมาก

ในที่นี้จะต้องกล่าวถึงตำนาน พระพุทธศาสนาในชมพูทวีปต่อ
ไปอีกหน่อย ๓ คือ เมื่อครั้งพระเจ้ากนิษกะเป็นพุทธศาสนูปถัมภกอยู่ใน

คันธารราชฐานเมื่อ พ.ศ. ๖๖๘ นั้น คนทั้งหลายก็คิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นใน
 คันธารราชฐานก่อนนั้น ก่อนนั้นมา ตั้งแต่พระเจ้าอโศกมหาราชเป็น
 พุทธศาสนูปถัมภก แม้จะทรงสร้างเจดีย์สถานอันประกอบด้วยถว
 ดภายในเรื่องพุทธประวัติก็ดี หรือจะทำเครื่องหมายแสดงความเคารพ
 ต่อพระพุทธองค์ เช่นถายยอดหลักศิลาจากนั้นก็ ย่อมทำรูปวงธรรม
 จักร หรือรอยพระพุทธรูป หรือพุทธอาสน์ แทนพระพุทธรูปมา
 มิได้สร้างพระพุทธรูปเลย ต่อเมื่อชาวคันธารราชฐานได้เป็นใหญ่ จึง
 ได้คิดสร้างพระพุทธรูปขึ้น ส่วนในลังกาทว่าปนั้น จากฤๅณที่สุโข
 กถาว่าถึงพระพุทธรูป จากเมื่อ พ.ศ. ๘๐๘ ภายหลังจากที่พระเจ้า
 กนิษกะลงมาเกือบ ๒๐๐ ปี ขึ้นเป็นพยานว่าลัทธิมหานได้เดิน
 มาถึงลังกาทว่าป ภายหลังจากนั้นก็ได้เกิดขึ้นในคันธารราชฐานราวประ
 มาณ ๓๐๐ ปี ส่วนข้างชมพูทวีปเอง เมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้ากนิษกะ
 แล้ว ไม่ช้าเท่าใด พวกชาวมครราชฐานก็กลับได้เป็นใหญ่ มีพระเจ้า
 แผ่นดินปกครองต่อ ๆ กันมา ๓ ราชวงศ์คือ เสนะราชวงศ์ คุปตราชวงศ์
 แลวัฏฏราชวงศ์ สืบเนื่องกันมาตลอดเวลาหลายร้อยปี แต่พระพุทธ
 ศาสนาที่ถือกันในมครราชฐานในชั้นหลัง ปรากฏว่ามีปะปนกันทั้งพวก
 ที่ถือตามลัทธิกายฝ่ายใต้ แลที่ถือตามลัทธิกายฝ่ายเหนือ ข้าพเจ้า
 เข้าใจว่า คติของสองลัทธินี้ แม้ในชมพูทวีปคงจะดำเนินการเปลี่ยน
 แปลงมาโดยลำดับ ไม่เหมือนลัทธิที่ถือกันครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช
 แลพระเจ้ากนิษกะทั้ง ๒ ฝ่าย

ส่วนในลังกาที่ป้อนนี้ ตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระเจ้าชาคุดันมา
 มีพระเจ้าแผ่นดินได้โดยราชย์ ๓๖ พระองค์ ในระหว่าง ๓๗๙ ปี ถึง
 พระเจ้าคิตาเมงเด็นได้โดยราชย์นับแต่รัชกาลที่ ๑๐๐ เมื่อ พ. ศ. ๑๓๗๑
 (ตอนหนึ่งคือสยามปดัมปวัตต์ เรื่องลำดับพระเจ้าแผ่นดินแดง
 ศักราชของราชธานี คดาศ์เคลื่อนกับหนังสือเรื่องเมืองลังกาของ
 เซอร์ เจมส์ เอเมอร์ซัน เทนเนต ข้าพเจ้าถือเอาลำดับแต่ศักราช
 ในหนังสือเรื่องเมืองลังกาเป็นใหญ่) ปรากฏเนื้อความในหนังสือ
 สยามปดัมปวัตต์ว่า ในแผ่นดินของพระเจ้าคิตาเมงเด็นนี้ มีนักบวช
 ในวัชรบรรพตนิกาย ครองผ้ากาสาวัตรอย่างพระภิกษุรูป ๑ เข้ามา
 จากชมพูทวีป กระทำกิตติศัพท์คุณธรรมของคนให้แพร่หลาย จนทราบ
 ถึงพระเจ้าคิตาเมงเด็น ๆ เป็นผู้ปราศจากความอดดองในกิจแห่งพระ
 ดำรงนา จึงทรงนิยมนต์อภิศริของวัชรบรรพตนิกาย อยู่มาไม่ช้าพวก
 ทมิฬก็มาตั้งราชธานี พระเจ้าคิตาเมงเด็นต้องอพยพหลบหนีมาตั้งเมือง
 ไปต้นนระเป็นราชธานี (เรื่องย้ายราชธานีมาตั้งณเมืองไปต้นนระ
 ในหนังสือเรื่องเมืองลังกาว่าย้ายมาตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอัครโพธิ์ที่ ๓
 ซึ่งได้โดยราชย์เมื่อ พ. ศ. ๑๒๗๒) ครั้นพระเจ้าคิตาเมงเด็นสิ้นพระชนม์
 แล้ว พระเจ้ากัสดัปเด็นที่ ๔ ผู้เป็นราชันดิดาได้โดยราชย์เมื่อ พ. ศ. ๑๔๐๑
 ในหนังสือสยามปดัมปวัตต์กล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้เป็นดัม
 มาทิสริ ได้เอาเป็นพระราชธรรมาให้จัดระเบียบสงฆ์นิกายทั้ง ๓ คือ มหา
 วิหารนิกาย อภยคีรีวิหารนิกาย เขตวันมหาวิหารนิกาย ให้เรียบร้อย
 แต่มิรับสั่งให้ป้องกันตามชายพระราชอาณาเขต มิให้ผู้ใดพาลทำ

มิฉันทิษฐิเข้ามาตั้งด่อน แต่ถึงกระนั้น เมื่อถึงทิวชัรบรพตได้เข้า
มาตั้งในดังกาทวี่ปแต่ครั้งแผ่นดินพระเจ้าคิตาเมซเสน ก็ยังมีผู้ทวง
เขดาพากันเขื่อถือต่อมาไม่เสื่อมสูญหมดไป

ในหนังสือสยามปดัมปทวงศ์แต่งดัตติของพวกวัชรบรรพตนิยายไว้
ชอบกต กล่าวไว้ เมื่อ พ. ศ. ๑๐๕๖ เมื่อพระเจ้ากุมารทาสครอง
เมืองลังกา ร่วมสมัยในครั้งพระเจ้าศิริหัท ครองมทรนครข้างฝ่ายใต้
ในชมพูทวีป ในมทรนครนั้น มีพระสังฆเจ้าพวก ๑ ปราภฺณนามว่า
สังฆมิตฺตนิคาย (เห็นจะเป็นพวกพระสังฆมิตรที่กล่าวมาแล้ว) พระ
สังฆพวกนั้นติดตามในทางดัดดวงให้คนนับถือ แต่ไม่ปฏิบัติตามทางธรรม
วินัย มีบางรูป เวลากดางคั้นมักเอาผ้าเช็ดครามนุ่งห่ม ปดอมตน
ไปเที่ยวคบหาหญิงคนโล้เถื่อน กัดบมายังวิหารต่อเวลาดวงรุ่ง อยู่มา
กาดวัน ๑ (พวกภิกษุที่ปดอมตนไปเที่ยวนี้ กัดบมาถึงวัดเมื่อรุ่งอรุณ
แล้ว) พวกด้านศิษย์เห็นนุ่งห่มผ้าเช็ดครามผิดดังเกด จึงได้ถาม
ภิกษุรูปนั้น กัดบแต่ง ว่าการท นุ่งห่ม ผ้าเช็ดคราม ถูกต้อง ด้วยพระวินัย
บัญญัติ พวกด้านศิษย์ก็พากันเขื่อถือ ภิกษุรูปนั้นจึงนุ่งห่มผ้าเช็ด
ครามต่อมา ใช้แต่เท่านั้น ยังตั้งด่อนด้านศิษย์ให้นิยมในทางดมาคม
ด้วยหญิงคนโล้เถื่อน ให้เสพสุราเมรัยแต่ให้นิยมในกิจวัตรต่าง ๆ อัน
ประกอบด้วยคณหาราคะ (ความที่กล่าวตรงนี้ ข้าพเจ้าสงสัยว่า
น่าจะเป็นตำนานลังกาหาความเกินกว่าเหตุ) ในหนังสือสยามปดัมปท
วงศ์กล่าวไว้ว่าภิกษุพวกนี้แต่งหนังสือชั้นคัมภีร์ ๑ ในภาษาคันธะ ปราภฺณ
นามว่านิตพัทธาณะ ยกย่องออกศัตรธรรมที่ตนประกาศไว้ ในหนังสือ

นั้น ความทราบถึงพระเจ้าศิริหัต ผู้ครองมทรนคร ซึ่งเป็นตัมมา
 ทิษฐิ จึงมีรับสั่งให้จับพระภิกษุพวกรู้ได้เป็นอันมาก ให้คัดออกไฟเตี้ย
 กับทงคณภริยาเต่งขึ้น ได้ความตามหนังสือด้ายามปดัมปทนต์ ดังนี้

เรื่องรวมนิยายสงฆ์ในลังกาทวีป

ตั้งแต่ดวงรัชกาลพระเจ้าเมฆเด่น อันนับลำดับเป็นพระเจ้าแผ่นดินตั้งการรัชกาลที่ ๑๐๓ มาแล้ว ในระยะเวลา ๑๘๐ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๑๔๓๔ จน พ.ศ. ๑๖๑๔ ไม่ปรากฏเรื่องราวก่อกำเนิดพุทธศาสนประวัติในพงษาวดารลังกาทวีป แต่ในเรื่องราวพงษาวดารข้างฝ่ายอาณาจักร ได้ความว่าอำนาจพระเจ้าแผ่นดินที่ปกครองลังกาทวีปเสื่อมทรามลงโดยลำดับ ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ประการ ๑ ด้วยเรื่องแย่งชิงราชสมบัติกันบ่อย ๆ อีกประการ ๑ ด้วยเรื่องพวกทมิฬมาอยู่ในลังกาทวีปมากขึ้นทุกที พระเจ้าแผ่นดินถึงหพไม่สามารถจะปราบปรามพวกทมิฬได้ในอำนาจได้ ชำยังใช้พวกทมิฬเป็นกำลังทำการรบพุ่งแย่งชิงราชสมบัติกันแต่กัน พวกทมิฬจึงมีกำลังแต่อำนาจจนที่สุดเมื่อภายหลัง พ.ศ. ๑๕๖๖ สักหน่อยหนึ่ง กองทัพทมิฬชาวโจดมณฑลยกข้ามมาได้แคว้นแคว้นราชรัฐข้างฝ่ายเหนือเกาะลังกา คราวนั้นจึงมีผู้สำเร็จราชการมาอยู่ปกครองลังกาทวีปเป็นหัวเมืองขึ้นโจดราชรัฐอยู่ถึง ๔๘ ปี ได้ความตามพงษาวดารลังกาดังนี้ เมื่อบ้านเมืองมีเหตุเป็นจลาจลมาเนื่อง ๆ แลที่สุดต้องตกอยู่ใต้อำนาจทมิฬ ซึ่งมีได้เต็มได้ในพระพุทธานุสา ประกอบทั้งเรื่องพระสงฆ์ถึงหพเองก็เกิดแตกตักทิกันเป็นหลายพวกหลายเหล่า ดังกล่าวมาในตอนก่อน เห็นพอจะลงความต้นนิฐานได้ว่าการฝ่ายพระศาสนาในลังกาทวีปในระหว่างระยนั้น คงจะ

เกียงแย่งทรุดโทรมลงโดยอันดับมาจนถึง พ.ศ. ๑๖๑๔ ^๕เชอวงษ์พระเจ้า
แผ่นดินถึงหกแต่ก่อนจึงรบพุ่งเอาไชยชนะพวกทมิฬ ^๕กตบัตราชวงศ์
ถึงหกเป็นใหญ่ได้อีก พระเจ้าแผ่นดินถึงหกที่มีไชยชนะได้ราชสมบัติขึ้น
คราวนี้ปรากฏพระนามว่า พระเจ้าวิชัยพาหุ ศิริสังฆโพธิ ซึ่งนับลำดับ
เป็นรัชกาลที่ ๑๑๕ ในหนังสือสยามปดัมปทวงศ์กล่าวไว้ว่า เมื่อพระเจ้า
ศิริสังฆโพธิกตบัตเมืองไปต้นนระเป็นราชธานี แต่จัดการฝ่ายพระราช
อาณาจักรเรียบร้อยแล้ว ทรงปรารภถึงการที่จะทูลบำรุงพระพุทธจักร
ให้รุ่งเรืองดังแต่ก่อน จึงได้ความปรากฏแก่พระไทยว่า ในครั้งนั้น
ทั่วทั้งดังกาทวีปไม่มีพระภิกษุสงฆ์ซึ่งบริสุทธิในศาสนา ^๕แม้พอจะ
เลือกหา มารวมกันเป็นคณะปรกให้อุปสมบทแก่ชาวถึงหกได้ จึงต้อง
ให้มานิมนต์พระภิกษุสงฆ์ในอารมณประเทศ ได้คณะสงฆ์ ๒๐ รูปไป
ให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชาวถึงหก นี่เป็นครั้งแรกที่ปรากฏว่าในดังกา
ทวีปสิ้นสมณวงศ์ จนต้องไปนิมนต์พระสงฆ์ประเทศอื่นมาให้อุปสมบท
จึงได้กตบัตมีสงฆ์เพิ่มขึ้นอีก

ที่เรียกว่าอารมณประเทศ จะเป็นประเทศไหน ในหนังสือ
พงษาวดารลังกาไม่ได้บอกถิ่นฐานไว้ให้ชัด แต่ในหนังสือที่ชาวลังกา
แต่งในชั้นหลังกล่าวว่า คือ รามัญประเทศนั่นเอง ความชันษาพระเจ้า
ตันนีสฐานดูเห็นว่าอาจจะเป็นความจริงได้ ด้วยศักราชที่กล่าวถึงเหตุ
การณ์ตอนนั้นใกล้เคียงสมัยเมื่อพระเจ้าอนนุรุ คือ ^๕ที่เรียกในหนังสือ
พงษาวดารเหนือว่า พระเจ้าอโนรามาฆะ ได้เป็นใหญ่ตลอดใน
ประเทศพม่ารามัญ แลสยามประเทศนี้ ^๕ความในพงษาวดารเหนือ

ของเราแดงขาวดวยพม่าก็ก่ด่าด้วยดีด้วยกันว่า พระเจ้าอนรรฆทรง
 ได้มโนในพระพุทธรูปนามมาก เป็นพุทธรูปอันปลุกมาก ทำนอง
 พระเจ้าอโศกมหาราชในประเทศทางตะวันออกของพระองค์ ๑ พระภิกษุสงฆ์
 ซึ่งมีอยู่ในราชธานีของพระเจ้าอนรรฆ คงจะเป็นนิกายเดิม ซึ่งชาว
 ดังกล่าวนั้นเป็นนิกายเดียวกับพวกพระสงฆ์คณะมหาวิหารที่เป็นนิกายเดิม
 ของเขา อีกประการ ๑ ความปรากฏในตำนานทางประเทศนี้ว่าคัมภีร์
 พระไตรปิฎกที่ได้จากลังกาที่ปู้ได้มาเมื่อครั้งพระเจ้าอนรรฆ แม้ใน
 หนังสือรัตนพิมพวงศ์ก็กล่าวไว้ว่า พระมหารัตนปริวารมรรค
 มรรค ได้มาสู่ประเทศนี้พร้อมกับพระไตรปิฎกที่ได้มาจากลังกาที่ปู้
 เมื่อครั้งพระเจ้าอนรรฆ พิเคราะห์ข้อความทั้ง ๒ ฝ่าย น่าเชื่อว่าชาว
 ดังกล่าวดำรงขอคณะสงฆ์ไปจากพระเจ้าอนรรฆในครั้งนั้น จึงเป็นเหตุให้
 มีใครคิดคัดค้านจนได้หนังสือพระไตรปิฎกมาจากลังกา แลข้อปลาด
 ยังมีอีกอย่าง ๑ ที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุระยะทางของหลวงจีน
 ฟาเหียน ซึ่งได้เดินทางจากเมืองจีนไปชมพุทธที่ปู้ แล้วได้ลงไปถึง
 เมืองลังกา เมื่อแผ่นดินพระเจ้ามหายาน อันนับลำดับเป็นรัชกาลที่ ๕๘ นั้น
 ว่าได้เห็นพระแก้วหยกเขียวมียูที่เมืองอนนราบุรี เป็นที่นับถือของ
 ประชาชนชาวลังกาถึงหยั่งนัย ทุกวันพระพุทธรูปแก้วมรรคก็ยังมีอยู่ในหอ
 พระรัตนธาตุที่เมืองแกลดในลังกาที่ปู้บอกองค์ ๑ รูปต้นฐานแดงเนื้อแก้ว
 คล้ายคลึงกับพระมหารัตนปริวารมรรคในเมืองเรา แต่เป็น
 พระขนาดเล็ก พระแก้วหยกเขียวองค์ที่หลวงจีนฟาเหียนกล่าวไว้ใน
 จดหมายเหตุนี้ อาจจะเป็นพระแก้วมรรคองค์ใหญ่ ที่ประดิษฐาน

อยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามทุกวันนี้ บางทีในครั้งเมื่อเมืองดังกล่าว
ตกอยู่ในอำนาจทัพ จะมีผู้พาหน้มาได้ ในประเทศที่เป็นดั้นมาทมิฬ
เพื่อให้พ้นอันตรายก็เห็นจะเป็นได้

ดั่งรัชกาลพระเจ้าวิชัยพาหุมาระยะเวลา ๒๗ ปี มีพระเจ้า
แผ่นดินได้ครองดังกล่าวปี ๓ พระองค์ ถึงพระเจ้าปรักรมพาหุได้ผ่าน
พิภพเมื่อ พ. ศ. ๑๖๕๖ นับลำดับรัชกาลเป็นที่ ๑๑๙ พระเจ้า
ปรักรมพาหุพระองค์นี้มีอำนาจมาก ในพงษาวดารดังกล่าวว่าเป็น
มหाराชพระองค์ ๑ ใน ๓ พระองค์ที่ปรากฏในพงษาวดารดังกล่าวมาแต่ก่อน
คือ พระเจ้าเทวานัมปิยติส ผู้เป็นปฐมพุทธเจ้าต้นปฐมภพพระองค์ ๑
พระเจ้าทศสุคามิน ซึ่งพากเพียรทำสงครามกับพระยาเอวารทมิฬ
จนมิใช่ได้ อิศร์คืนแก่ชาวสิงห์ อีกพระองค์ ๑ พระเจ้าปรักรม
พาหุซึ่งได้ราชสมบัติแล้ว ก็พากเพียรปราบปรามนา ๆ นิคมนบท
ในเกาะดังกล่าว ซึ่งยังปกครองแตกเป็นต่างพวกต่างเหล่า เข้าไว้ใน
พระราชอาณาจักรได้จนทั่วเกาะดังกล่าว ยกกองทัพหลวงข้ามไปปราบ
ปรามเมืองทมิฬในชมพูทวีป จนถึงได้เมืองในปาดนทยประเทศ แด โฉด
มณฑล ไว้เป็นเมืองขึ้น แต่ในหนังสือพงษาวดารดังกล่าวว่า พระเจ้า
ปรักรมพาหุได้ยกกองทัพมาตีถึงเมืองรามัญด้วย ข้อหลังนี้ น่า
สงสัยอยู่ ด้วยไม่ปรากฏเค้าเงื่อนในพงษาวดารข้างฝ่ายนี้ เมื่อ
พระเจ้าปรักรมพาหุปราบปรามศัตรูหมุ่ร้ายไว้ในพระราชอำนาจได้สำเร็จ
แล้ว ทรงปรารภถึงสงครามในดังกล่าวปี ซึ่งพระเจ้าวิชัยพาหุ
ได้ทรงเริ่มต้นทูลบำรุงขึ้นนี้ จึงให้ชุมนุมสงฆ์ มีพระมหากษัตริย์

ผู้มีหน้าที่สถานอยู่ณอุทุมพรพิสัยนิหาร เป็นประธาน ทำตั้งคายนา
พระธรรมวินัย รวบรวมพระสงฆ์เข้าเป็นภิกษุอันเดียวกัน แต่ให้
ตั้งเหล่าภิกษุซึ่งเป็นอดีตซึ่งเคยเจ้านั้นเรียนพระศาสนา พระสงฆ์ตั้งกา
จึงกลับคืนเป็นภิกษุเดียวกันในครั้งนั้น ด้วยพระราชาภาพของพระเจ้า
ปรักกรมพาทุมหาราช

การตั้งคายนาครั้งพระเจ้าปรักกรมพาทูก่ด้าวมานี้ ในตำนานตั้ง
คายนาของเรา นับเป็นตั้งคายนาครั้งที่ ๗ แล้วได้ทำเมื่อ พ. ศ. ๑๕๘๗
ที่จริงควรจะนับเป็นตั้งคายนาครั้งที่ ๔ ที่ได้ทำในตั้งกาทวี่ป ข้าพเจ้า
เข้าใจว่า ทำเมื่อพระสงฆ์ชาวสังหพ ที่ได้รับอุปสมบทจากคณะ
รามัญ ได้ศึกษาพระธรรมวินัยมีผู้รู้แต่มีพรรษาอายุจนเป็นอุปัชฌาย์
อาจารย์กันได้เองแล้ว แต่ที่ลัทธิพระธรรมวินัยที่ยึดถือเป็นแบบแผนใน
ตั้งคายนาครั้งนั้น จะคล้ายคลึงกับลัทธิที่ถือกันมาในยุคแรก คือ
ในครั้งพระเจ้าเทวานัมปิยติสสเป็นต้น เพียงไรนั้น ทราบไม่ได้ ทราบ
ได้แต่ว่าลัทธิพระธรรมวินัยที่ทำตั้งคายนาครั้งพระเจ้าปรักกรมพาทูเองที่
เป็นแบบแผนแพร่หลายมาทางประเทศสยาม แด เขมร พม่า รามัญ
ในชั้นหลัง ด้วยมีเนื้อความปรากฏในพงษาวดารประเทศทั้งปวงที่
กล่าวมาแล้ว ว่าพระสงฆ์ในประเทศนั้น ๆ ได้ออกไปบวชแปลงใน
ตั้งกาทวี่ป ตั้งแต่ระหว่างเวลา พ. ศ. ๑๗๐๐ เศษเป็นต้นมา แด
นำลัทธิตั้งกามา ประดิษฐานใน ประเทศ ของคน เมื่อภายหลัง พระเจ้าปรัก
กรมพาทูทำตั้งคายนา ดังปรากฏอยู่ในศิลาจารึกครั้งพระนครสุโขไทย
เป็นราชธานีสยามประเทศ แดเนื้อความที่กล่าวไว้ในหนังสือรามัญ

ต้นฉนวนงษ์ แต่หนังสือตำนานโยนกเป็นต้น เข้าใจว่าความนิยม
ในลัทธิธรรมวินัยอย่างดังกล่าวมีขึ้นตามประเทศทางนี้ ในสมัยที่กล่าว
มานี้เองเป็นครั้งแรก

พระเจ้าปรักรักรมพามุหาราช ครองราชสมบัติอยู่ ๓๓ ปี ขึ้น
พระชนม์เมื่อ พ. ศ. ๑๗๒๙ เมื่อถึงวโรกาสพระเจ้าปรักรักรมพามุหา
ราชแล้ว ในระยะเวลา ๒๘ ปี ตั้งแต่ พ. ศ. ๑๗๒๙ จน พ. ศ. ๑๗๕๗
มีพระเจ้าแผ่นดินดังกล่าวได้เสวยราชย์ถึง ๑๒ พระองค์ เพราะเกิดเหตุ
จลาจลด้วยเรื่องแย่งชิงราชสมบัติกันขึ้นอีก จึงเป็นเหตุให้พระยามาฆะ
ทมิฬราชวงศ์ครองราชย์ปกครองทัพนาคได้ดังกล่าวมาแล้วเมื่อ พ. ศ. ๑๗๕๗ แต่
ได้ครอบครองราชสมบัติขึ้นเมืองโปถันนระ ปรากฏนามในหนังสือสยาม
ปดัมปทว่า พระเจ้ากาติงคิรัชพาหุ นับลำดับรัชกาลเป็นที่ ๑๓๒

ความตรงนี้หนังสือสยามปดัมปทว่ากับหนังสือเรื่อง เมือง ดังกา
ของ เซอร์ เจมส์ เอเมอร์ซัน เดนเนตต์ เกี่ยวกันอยู่ หนังสือสยามป
ดัมปทว่า ว่า พระเจ้ากาติงคิรัชพาหุ มีนามเดิมว่า มาฆะ แต่เป็น
ชาวกรุงศรีอยุธยาจริง แต่เป็นผู้ได้มิดไ้ในพระพุทธศาสนา ถูกพวก
ทมิฬนาคราชได้ราชธานี จึงต้องหลบหนีไปอยู่ในมลายูรัฐ แต่ในหนังสือ
เรื่องเมืองดังกล่าวว่า พระยามาฆะนั่นเอง คือทมิฬทยก
มาคราชได้ราชสมบัติเมืองดังกล่าวในครั้งนั้น ข้าพเจ้าพิจารณาเหตุเนื่องเรื่อง
ทั้ง ๒ ฝ่าย เห็นว่าหนังสือสยามปดัมปทว่า จะแต่งหรือแปลพลาด
ไปที่ตรงนี้ ความจริงเห็นจะเป็นดังกล่าวต่อไปนี้ คือ—

พระยามาฆะนั้นเป็นทมิฬชาวกรุงศรีอยุธยา ยกกองทัพมาตีได้
เมืองไปตันนระแล้ว จึงราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินดังกา ใช้พระนาม
ตามแบบอย่างในพื้นเมือง ว่าพระเจ้าวิชัยพาหุ จึงปรากฏนามว่า พระ
เจ้ากาถึงคิวิชัยพาหุ เพราะเหตุที่เป็นชาวกรุงศรีอยุธยา แต่ในสมัย
เมื่อพระยามาฆะทมิฬครองราชสมบัติอยู่นั้น มีราชวงศ์ถึงพระองค์ ๓
ซึ่งปรากฏพระนามในภายหลังว่า พระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๓ ไปตั้งเป็น
อัครราชธานีเมืองทมิฬในมาลายู พระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๓ พระพุทธ
ศาสนา สร้างพระอารามมีนาม (ตามที่เรียกในหนังสือสยามปดัม
ปทวงศ์) ว่า วิชัยสุนทราราม แล้วมาปรารภถึงพระพุทธศาสนา ว่า
วัดที่นี้เป็นหลักฐานของพระศาสดามะพระไตรปิฎกเป็นต้น ซึ่งอยู่ใน
ราชธานีเดิม ตกอยู่ในมือพวกมิจฉาทิษฐิ เกรงว่าพระธรรม
วินัยจะเสื่อมสูญ จึงให้ขุนนางส่งที่วัดวิชัยสุนทราราม มีพระสังฆ
ราชวิกรมมหาเถรองค์ ๑ พระเมธีวิกรมมหาเถรองค์ ๑ เป็นประธานทำสัง
คายนาอีกครั้ง ๑ ซึ่งควรนับว่าเป็นสังคายนาที่ ๕ ในลังกาที่ ๖ ได้
ความตามหนังสือสยามปดัมปทวงศ์ว่า พระสังฆราชวิกรมมหาเถรองค์
นี้เป็นธรรมกถึกที่ปรากฏเกียรติคุณมาก แต่เป็นศิษย์ของพระสารีบุตร
มหาเถร ส่วนพระเมธีวิกรมมหาเถรนั้น ถ้าวางว่าเป็นพระเถระฝ่ายวัน
วาสี มีปรกคิอยู่ในป่าติเมฬุคาค ดั่งนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพระสังฆ
ในมาลายูในสมัยนั้น ทำนองจะเป็นคามวาสี ซึ่งนิยมเถาเรียนทาง
คณิศรระพวก ๑ วันวาสี ซึ่งนิยมเถาเรียนในทางวิปัสณาธุระพวก ๑
บางทีจะมีตติยปฏิปัตติกัน พระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๓ เกรงพระสังฆจะ

เกิดแตกเป็นต่างนิกายดังแต่ก่อน ประกอบกับที่จะบำเพ็ญพระบารมีเป็น
 ดำสนูปถัมภก จึงได้ให้ชุมนุมสงฆ์ ๒ พวกทำสังคายนา ให้ตติ
 ธรรมวินัยเป็นอย่างเดียวกัน ยอมให้ต่างกันแต่ข้อพระข้างฝ่ายพระ
 ดำสนา เป็นฝ่ายคณฤชระ แต่ฝ่ายวิปัสสนาชระ ดังปรากฏว่าเคยมี
 ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จึงมีพระสงฆ์ฝ่ายคามวาสี แลวันวาสี ซึ่งมาเรียก
 ในเมืองเราว่า อรัญวาสี ปรากฏเป็นครั้งแรกในพงษาวดารลังกา
 เมื่อทำสังคายนาคราวนี้

ต่อมาถึงแผ่นดินพระเจ้าปณทิตปรักกรมพาหุที่ ๓ ซึ่งเป็นราช
 โอรสของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ ๓ ได้เสวยราชย์ณเมืองทมิฬนิย เมื่อ
 พ.ศ. ๓๘๐๘ นับลำดับรัชกาลเป็นที่ ๓๓๔ ในหนังสือสยามปดัมปทวัค
 กถาว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ได้ทรงสร้างเมืองศรีวิชัยนบุรี
 (คือเมืองแกนตี) ขึ้นในมายารัฐ แลรวบรวมกำลังไปตีเมืองโปตั้น
 รุจะอันเป็นราชธานีเดิมได้คืนจากพวกทมิฬ เมื่อได้พระนครคืนแล้ว
 ปรากฏแก่พระไทยว่า พระดำสนาในราชธานีเค็ร่าหมองไปเป็นอันมาก
 จึงให้ชุมนุมพระสงฆ์ มีพระ อรัญญิก เมธังกรมหาเถร ผู้เป็นศิษย์ของพระ
 พุทธวงษอนัฏนมหาเถรเป็นประธาน ทำสังคายนาอีกครั้ง ๑ ซึ่งควร
 นับว่าเป็นสังคายนาในลังกาครั้งที่ ๒

พระสงฆ์ลังกาอวษที่เข้ามาถึงพระนครสุโขไทยเมื่อเป็นราชธานีของ
 สยามประเทศ ครั้นสมเด็จพระร่วง เข้ามาเมื่อในระหว่างสังคายนา
 ในลังกาครั้งที่ ๕ ที่ ๖ ที่กล่าวมานี้ คงจะเป็นพระสงฆ์พวก

นเอง ที่นำถัษณกำหนดพระสงฆ์เป็นคามวาสี แลอริยวาสีเข้ามาแสดง
จนเป็นแบบแผนแห่งการคณะสงฆ์สืบมาในประเทศของเรา

ในหนังสือสยามูปถัมภ์ทวิตถ์กล่าวความแทรกไว้ ในตอนนี้ ว่า
ตั้งแต่พระพุทธโฆษาจารย์ออกไปทำสังคายนา เมื่อ พ.ศ. ๘๕๖ ใน
แผ่นดินพระเจ้ามเหศวร ค่อมามัพระมหาเถรที่ได้แต่งหนังสือในทาง
พระดำริทำนองเดียวกันค่อมมา บอกนามไว้ ๒๗ รูป คือ :—

- ๑ พระพุทธทศ
- ๒ พระธรรมบาล
- ๓ พระโชติบาล
- ๔ พระเขมระ
- ๕ พระธรรมคีรี
- ๖ พระนันทะ
- ๗ พระอนันทะ
- ๘ พระอนุรุท
- ๙ พระอุปติส
- ๑๐ พระพุทธวัชิต
- ๑๑ พระโมคคัลลาน
- ๑๒ พระสาริบุตร

พระสาริบุตรนี้สรณเสริญไว้ใน
หนังสือสยามูปถัมภ์ทวิตถ์ว่า ความทรงจำแม่นยำนัก
ถ้าได้ฟังข้อความอันใดแม้เพียงหนึ่งเดียว ก็อาจจะจำ
ไว้ได้ดัง ๓๐๐๐ คาถา

- ๑๓ พระสังฆราช
- ๑๔ พระอัครมุนี
- ๑๕ พระอัครเสนา
- ๑๖ พระอัครมุนี
- ๑๗ พระอัครเสนา
- ๑๘ พระอัครมุนี
- ๑๙ พระอัครเสนา
- ๒๐ พระอัครมุนี
- ๒๑ พระอัครเสนา
- ๒๒ พระอัครมุนี
- ๒๓ พระอัครเสนา
- ๒๔ พระอัครมุนี
- ๒๕ พระอัครเสนา
- ๒๖ พระอัครมุนี
- ๒๗ พระอัครเสนา

นอกจากนี้ ยังมีบัณฑิตผู้ดีที่ได้ทำการอย่าง
ดีเยี่ยมแล้วแต่ยังไม่ได้ออก ๙ คน คือ :—

- ๑ สุนทร
- ๒ ขรรค์
- ๓ ขรรค์
- ๔ ขรรค์

- ๕ กวีราชเสวระ
- ๖ จรุฑเคมี
- ๗ อาคมจักกวัตติ
- ๘ ปรักกมบัณฑิต
- ๙ อัครบัณฑิต

พระแถบบัณฑิต ซึ่งแสดงนามไว้ในหนังสือสยาม
 ปดัมปทวงศ์ทั้งปวงนี้ ไม่ปรากฏว่าท่านผู้ใดได้แต่งหนังสือคัมภีร์ไหน
 แต่งในยุคนั้น แต่ข้าพเจ้าได้เคยคัดลอกจากท่านผู้ชำนาญภาษา
 ท่านปรารภหนังสือที่แต่งไว้ในภาษามคธหลายคัมภีร์ ซึ่งรู้ได้ โดย
 อธิยาไศรยแต่ใจหารว่าเป็นหนังสือชาวตั้งกาแต่ง ข้าพเจ้าพบบาณซึ่ง
 รายนามผู้แต่ง จึงเอามาตั้งไว้ในที่นี้

ความวิบัติของสมณะวงศ์ในลังกาทวิป

ตามความที่ปรากฏในเรื่องพงษาวดารลังกาตั้งแต่ตั้งมา เมื่อแรก
พระพุทธเจ้าไปประดิษฐานในลังกาทวิปนั้น พระเจ้าแผ่นดินถึงหว
ตั้งราชธานีอยู่ณเมืองอนูราชบุรีในมณฑลราชรัฐข้างฝ่ายเหนือเกาะลังกา
ต่อมาเมื่อพวกทมิฬข้ามจากชมพูทวีปมาตั้งภูมิดำเนาใกล้มากจน จน
ถึงสามารถจะย่ำแย่งราชสมบัติได้หลายครั้ง พระเจ้าแผ่นดินถึงหว
เห็นว่า เมืองอนูราชบุรีอยู่ใกล้เงื้อมมือข้าศึกนัก จึงทรงเมืองอนูราช
บุรีเสีย ย้ายลงมาตั้งเมืองไปต้นนรุวะซึ่งอยู่ในมณฑลราชรัฐข้างตอนใต้
เป็นราชธานี จำเนียรกาลนานมา ข้าศึกก็คิดตามมาเบียดเบียนถึงเมือง
ไปต้นนรุวะราชธานีอีก ถึงแม้ว่าพระเจ้าแผ่นดินถึงหวบางพระองค์
เช่นพระเจ้าปรักรมพาหุมหาราช ที่มีอำนาจมาก อาจปราบปราม
ลังกาทวิปไว้ได้ในอำนาจทั้งหมด บ้านเมืองข้างตอนเหนือที่เคยเจริญ
รุ่งเรืองอยู่แต่ก่อน ก็ยับเยินรกร้างไปเสียแต่เป็นอันมาก แต่อำนาจ
ของพระเจ้าแผ่นดินที่มีมากนั้น ก็มักมีอยู่เพียงชั่วเดี๋ยวต้องชั่ว แล้ว
ก็กลับแตกกันเป็นพวกเป็นเหล่าชิงกันเป็นใหญ่ต่อไปอีก จึงเป็นช่อง
ให้ข้าศึกศัตรูกำเริบเรื่อยมา

ในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๔๔ จน พ.ศ. ๑๘๕๓ รวมจำนวนปีได้ ๑๐ ปี
ระย่นมพระเจ้าแผ่นดินด้วยราชย์ ๑๒ พระองค์ ตั้งราชธานีอยู่เมือง
บางเมืองบ้าง ทำนองเชอวงศ์ประเทศราชเมืองไหนได้มีอำนาจ

เป็นใหญ่ ก็ตั้งเมืองนั้นเป็นราชธานี ไม่เป็นยุคไต่ยัดยาว แต่ใน
 เวลาระยะนี้ ยังมีพวกแขกถือศาสนาอิสลามพากันมาตั้งภูมิดำเนาทำ
 การค้าขายข้างชายเกาะดังกล่าวมาข้างนั้น มีที่ท่าโคตัมโบในแขวงเมือง
 กัตตานี อันอยู่ด้านตะวันตกเฉียงใต้เป็นที่สำคัญ ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏ
 ในหนังสือสยามปดัมปทว่า เมื่อครั้งแผ่นดินพระเจ้าอริยวงศราชูที่ ๓
 ซึ่งเสวยราชย์อยู่ณเมืองศรีวิชัยบุรี (คือเมืองแกนด) ในมาลายูรัฐเป็น
 ราชธานี นับลำดับเป็นรัชกาลที่ ๑๔๔ นั้น มีเสนาบดีคน ๑ เป็นเชื้อ
 สายสกุลศิริวงศ์ ชื่อ อุดกัณโศนระ (น่าจะเพี้ยนถึงกระนั้น) ว่าเป็น
 ตัปบุรุษเต็มสติปัญญาสามารถ ผู้คนนับถือมาก พรรณาคุณไว้ใน
 หนังสือสยามปดัมปทว่า ราวกับพระมหาลิขิตไพรีสัตว์ ครั้ง
 พระเจ้าอริยวงศราชู เสด็จมาตั้งผู้เห็นว่า เมืองกัตตานีจะเป็นที่เจริญ
 แต่เป็นที่อาไศรยไปมาค้าขายของชาวต่างประเทศต่อไปภายหน้า นำความ
 ที่คิดเห็นทูลพระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชดำริห์เห็นชอบด้วยแล้ว เสด็จมา
 ผู้จึงได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นที่ใกล้ท่าโคตัมโบ พร้อมด้วยป้อมปราการ
 อันมั่นคง แดชานานามเมืองใหม่นี้ว่าเมืองไชยวิชัยบุรี ส่วนการ
 ข้างฝ่ายพระศาสนาในระบือนี้ ได้ความตามหนังสือสยามปดัมปทว่า
 เมื่อในแผ่นดินพระเจ้าอริยวงศราชูที่ ๔ ซึ่งนับลำดับรัชกาลเป็นที่ ๑๔๒ มี
 เสด็จมาตั้งคน ๑ ชื่อเสนาบดีการกิจการ เป็นตัปบุรุษเต็มได้ในพระศาสนา
 มาก เสด็จมาตั้งคนมาปรารภถึงพวกภิกษุสงฆ์ซึ่งมีอยู่เป็นอันมากใน
 เวลานั้น จึงนำความปรารภทูลแก่พระเจ้าแผ่นดิน มีรับสั่งให้ชุมนุม
 ถึงทั้ง ๒ ฝ่าย (คือ คามวาสี แล วันวาสี) มีพระจันทร์นพมาเถร

ดัถยณวัคคอมริ้ววิหารเป็นประธาน ข้าราชการภูษอดัชชี่ กำจัด
 เตียนตั้งขึ้นด้วยพระดำตรา เมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๔ ครัง ๑ ต่อมาถึงแผ่นดิน
 พระเจ้าวรมหาพุทธ อดังกรณเสนาบดีผู้สร้างเมืองไชยวัฒนบุรีตกต่ำมา
 แล้ว มาตั้งได้เห็นพวกภูษอดัชชี่มีมากขึ้นอีก จึงทูลความแก่พระเจ้า
 แผ่นดิน ก็โปรดให้ชุมนุมตั้งข้าราชการภูษอดัชชี่อีกครั้ง ๑ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๒
 การประชุมคราวหลังนี้ พระศิริธรรมกิติ ผู้เป็นตั้งหมายกฝ่าย
 วันวาดีเป็นประธาน ให้กำจัดพวกภูษอดัชชี่เสียเป็นอันมาก ข้อวัตร
 ปฏิบัติในสงฆมณฑลจึงเรียบร้อยเป็นปรกติมาจนแผ่นดินพระเจ้าภูวเนก
 พาทูที่ ๕ นับลำดับเป็นรัชกาลที่ ๑๔๕ ในหนังสือสยามปดัมปทวัค
 แต่งเหตุครั้งนั้นไม่ชัดเจน แต่ทำให้เข้าใจว่า คงจะเกิดภูษอดัชชี่
 มีมากขึ้นอีก จึงกล่าวในหนังสือนี้ว่า เมื่อถึงรัชกาลพระเจ้า
 ภูวเนกพาทูที่ ๕ แล้ว พระเจ้าวิชัยพาทูที่ ๕ หรือที่เรียกอีกพระนาม ๑
 ว่าพระเจ้าอรัญพาทู ได้เสวยราชย์นับลำดับเป็นรัชกาลที่ ๑๔๖ พระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์นี้ ว่ามีพระเดชานุภาพมากปราบปรามข้าศึกศัตรู
 รบคาบทั่วพระราชอาณาเขต แดทรงพระราชศรัทธาในพระดำตรา
 ยิ่งนัก ถึงให้พระราชโอรสทรงผนวชเป็นพระภิกษุตั้งตำแหน่งพระ
 องค์ ๑ พระเจ้าอรัญพาทูมีพระราชประสงค์จะทรงทำนุบำรุงพระดำตรา
 ให้ถาวร ทรงปรารภถึงสงฆมณฑลซึ่งมีอดัชชี่เข้าปะปนอยู่เป็นอันมาก
 จึงให้ชุมนุมตั้งข้าราชการภูษอดัชชี่อีกครั้ง ๑ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๘ การประชุม
 ครั้งนี้ พระตั้งหมายกมีนามว่า พระธรรมกิตติมหาเถร ผู้เป็นศิษย์
 พระศิริธรรมกิตติองค์ก่อน ได้เป็นประธาน (ในฝ่ายวันวาดี) องค์ ๑

พระเมตต ภิรมหาเถรเปนประธาน (ฝ่ายคามวาสี) องค์ ๑ ช่วยกัน
กำจัดภิกษุอติธัมม แลวางแผนแผนตั้งฆมนทลให้เรียบร้อยสืบมา

ที่กล่าวไว้ในหนังสือสยามปดัมปทว่าเกิดภิกษุอติธัมม ถึงต้อง
กำจัดกันเปนหลายครั้ง ดังแสดงมา ในหนังสือนี้หาได้กล่าวถึงเหตุที่
เกิดภิกษุอติธัมม แต่เนื้อความมีอยู่ในหนังสือที่พระรัตนปาละแต่ง
เรื่องมูลเหตุที่จะให้เขามาขอคณะสงฆ์สยาม แต่ในหนังสือเรื่องเมือง
ลังกา ซึ่ง เซอร์ เจมส์ เอเมอร์ซัน เคนเนต แต่ง ก็มีข้อความพอ
เปนเค้าต้นนิฐานได้ว่า เหตุใดจึงเกิดภิกษุอติธัมมขึ้นมาก ถึงต้องชำระ
ชำระต่างกันเนื่อง ๆ เหตุที่ได้ความจากหนังสือทั้ง ๒ เรื่องที่กล่าวมา
มีเป็น ๒ ประการคือ :—

ประการที่ ๑ เพราะเมืองลังกาอยู่ใกล้ชมพูทวีป แม้ชาวลังกา
โดยมากยังถือพระพุทธศาสนาอยู่ในเวลาเมื่อการถือพระพุทธศาสนาเสื่อม
สูญไปในชมพูทวีปก็จริง แต่ชนบทรหมเยียมอย่างอื่นมักเอาอย่างชนชาว
ชมพูทวีป ข้อสำคัญนั้น คือ ที่ถือว่าชนที่เกิดมามีชาติสูงต่ำต่างกัน
ตามคติของพราหมณ์ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินลังกาซึ่งมีอำนาจมาก นัยว่า
ไม่ยอมให้คนชาติต่ำเข้าบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ ครั้นอำนาจพระเจ้า
แผ่นดินลังกาเสื่อมทราม ผู้ที่บวชน้อยลง ผู้ที่บวชตกไปในชั้นคน
ตระกูลต่ำโดยมาก

ประการที่ ๒ เรื่องพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานที่กัปปนาแดชา
พระโวกุบารุงสังฆารามแด่ปฏิบัติพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งกล่าวว่าครั้ง
เป็นประเพณีครั้งแรก เมื่อพระเจ้าอัญคามินเดียราชธานีแก่ทมิฬ เทียว

หดหน้อยอยู่ในมณฑลประเทศ ไม่มีพระราชทรัพย์จะทูลบำรุงพระสงฆ์
 จึงได้ทรงอุทิศที่ดินพระราชทานแทน แด่ให้ราษฎรซึ่งหาไครยได้มด
 ประโยชน์จากที่ดินนั้น มีหน้าที่ต้องทำการอุปการะตอบแทนแก่พระสงฆ์
 เพราะพระเพณีอันเป็นที่ชอบใจของพระผู้ได้รับประโยชน์ คงจะ
 ยกย่องว่าเป็นพระราชศรัทธาอย่างวิเศษอัน ๓ จึงเคยเป็นราชประเพณี
 นำเพณิกันต์มาช้านาน เมื่อคนชั้นเดาเข้าบวชมากขึ้น พระ
 ภิกษุพวกนี้ไปชวนขายในทางหาถาถักการเลี้ยงตนให้ มีความสุข ยิ่ง
 กว่าที่จะบำเพ็ญกิจแห่งสมณะตามพระธรรมวินัย ภิกษุบางจำพวกที่
 ได้เป็นใหญ่ในอารามอันมีที่ถักปนา ถึงเอาถากถาถนบวชขึ้นไว้สำหรับ
 ครองอารามอย่างรับมรดก ให้ถาถักการอยู่แต่ในตระกูลอันเดียวกัน
 บางจำพวกก็ถึงทำไร่นาหากินในทางรับจ้าง จนรับเป็นหมอกฎมีค่า
 ก็มี เหตุที่เกิดภิกษุอดธวัชที่ถักถาวไว้ ในหนังสือเรื่องเมืองดังกา เข้า
 ใจว่าเป็นด้วยเหตุ ๒ ประการนี้ แต่บางที่จะเป็นด้วยเหตุตนเอง จึงเกิด
 พระสงฆ์พวกวันวดี ซึ่งถือความสันโดษรู้ไม่ข้องแหวะต่อการแสวงหา
 ถาถักการมาบำรุงรักษาอาราม ตามความที่ปรากฏในเรื่องเมืองดังกา
 ตอนหลังมา ดูจึงนับถือพระสงฆ์ฝ่ายวันวดีมาก การที่ว่าชำระแ
 กำจัดอดธวัชนั้น เข้าใจว่ากำจัดพวกภิกษุที่มีวเมาถาถักการแต่ประพฤ
 ติผิดกิจสมณะตั้งแต่ดั่งมาแล้ว แต่พระภิกษุฝ่ายคามวดีที่ดักคังมี จึง
 นิยมว่าเป็นสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ คามวดี แด่ วันวดี (วันวดีนี้ เป็น
 นามเดียวกับอริยวดีนั่นเอง) จึงเป็นแบบอย่างเข้ามาจนถึงในสยาม
 ประเทศของเรานี้

ครั้งเมื่อพระเจ้าวรวงศาเจ้าจัดพวกภิกษุอุบาสกตามเนื้อความที่กล่าว
มาแต่ก่อน เห็นจะได้วางระเบียบแบบแผนสงฆ์ตามทฎีบายร้อยกว่า ๒
คราวที่ทำมาแต่ก่อน จนกิดคัพทเลื่องภาษมาถึงประเทศไทย มอญเขมร
แต่ ดานนาไทย เป็นเหตุให้เกิดความนิยมแก่เหล่าพระภิกษุสงฆ์ใน
ประเทศทั้งนี้ จึงมีพระภิกษุพากันออกไปบวชแปลงเป็นพระสงฆ์ใน
ถึงหนิภายในชั้นหลังอีกคราว ๑ ความข้อนี้ไม่ปรากฏในหนังสือพงษา
วดารลังกา แต่ปรากฏในหนังสือพงษาวดารดานนาไทย พงษาวดาร
รามัญ สอดคล้องตรงกับสมัยนี้ คือในระหว่างตั้งแต่เวดราชกาล
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ลงมาจนสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครองกรุง
ศรีอยุธยาเป็นราชธานีของสยามประเทศ ในพงษาวดารลังกากล่าว
แต่ว่า เมื่อถ่วงรัชกาลพระเจ้าวรวงศาเจ้าแล้ว พระเจ้าศิริปรักกรม
พาหุที่ ๖ ได้เสวยราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๕๓ ย้ายราชธานีลงมาตั้งที่
เมืองไชยวัฒนบุรี ใกล้แม่น้ำกัลยาณี่ มีพระเจ้าแผ่นดินได้เสวยราชย์ต่อ
มาอีก ๒ พระองค์ ถึงพระเจ้าภูวเนศวรพาหุที่ ๖ ได้ครองราชสมบัติ
เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๗ ในรัชกาลพระเจ้าภูวเนศวรพาหุพระองค์นี้ พระ
เจ้ารามธิบดี (บุญกร) เมืองหงสาวดีส่งพระสงฆ์มอญออกไปบวช
แปลงเป็นดังกวางษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๘ มีเรื่องราวพิศดารปรากฏอยู่
ในศิลาจารึกกัลยาณี่ที่เมืองหงสาวดี ซึ่งได้แปลเป็นภาษาไทยพิมพ์ไว้
ในหนังสือเรื่องรามัญสมณวงษ์นั้น (แต่ศักราชที่ เซอร์ เจมส์ เอเมอร์
ซอน เตนเนตต์ ลงไว้ ในลำดับพระเจ้าแผ่นดินถึงหกครั้งผิดพลาดไป)
เมื่อพระสงฆ์มอญไปแปลงกลับมาแล้ว พระเจ้ารามธิบดี (บุญกร)

ถึงบังคับพระสงฆ์มอญทั้งปวงให้แปลงเป็นดังกาหลง^๕ ทวาทพระราชาณาจักร แต่ในส่วนประเทศไทย เขมร แดงนาไทย ไม่ได้บังคับให้พระสงฆ์มอญแปลงใหม่ทั้งหมดเหมือนเมืองมอญ พวกพระที่ไปแปลงเป็นดังกาหลงในชนบทเป็นแต่มาดงเป็นคนละ ๑ ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าที่เรียกว่าคนป่าแก้ว ดังได้อธิบายไว้ในหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ นั้น

ตั้งแต่ดวงรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีปีที่ ๖ มา มีพระเจ้าแผ่นดินเสวยราชย์ณเมืองไชยวัฒนบุรีระหว่าง^๕ ๒ พระองค์ ถึงพระเจ้าบรมปรีกรมพาทู ๘ ได้ครองราชสมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๘ ในแผ่นดินนั้นพวกฝรั่งไปคุฤเกศ ซึ่งมาดงตามเมืองท่าในสมุททวีปได้เกือบ ๒๐ ปีแล้ว เริ่มมาตั้งภูมิดำเนาในดงกาทวูปที่ท่าโคตัมโบจังหวัดเมืองไชยวัฒนบุรี อันเป็นราชธานีของดงกาทวูป เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ เรืองฝรั่งไปคุฤเกศออกมาอำนาจทางตะวันออก เป็นเรื่องยืดยาว ข้าพเจ้าได้อธิบายไว้ในหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ ตอนอธิบายเรื่องในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แล้วจะกล่าวความทันแต่โดยย่อ พอช่วยผู้อ่านไม่ต้องให้ไปพลิกดูหนังสือพระราชพงษาวดาร ใจความว่าแต่เดิมมาทางไปมาค้าขายในระหว่างอาเซียกับยุโรป ต้องเดินทางบก ฝรั่งไปคุฤเกศพยายามเดินเรืออ้อมทวูปอาฟริกามาถึงอาเซียได้ก่อนชาติอื่น เป็นเหตุให้พวกไปคุฤเกศไปมาค้าขายได้ โดยทางเรือมีกำไรมาก แต่มีอำนาจเหนือชาวอาเซียด้วยอำนาจการใช้ปืนไฟด้วยอีกอย่าง ๑ แต่การค้าขายทางทะเลในอาเซีย

ตอนชมพู่ทวีปในสมัยเมื่อฝรั่งไปคุเฑศออกมาถึงนั้น อยู่ในมือพวกแขก
 อิศตามโดยมาก พวกอิสตามกับพวกถือคฤศตศาสนาได้เคยวิวาทรบพุ่ง
 กันมาทางยุโรป มีความรังเกียจเกลียดชังกันมาช้านาน ครั้นพวก
 ไปคุเฑศออกมาถึงประเทศอินเดีย มาพบพวกอิสตามประกอบการ
 ค้าขายในทางเรือเป็นเจ้าของถิ่นอยู่ จึงเกิดวิวาทกับพวกอิสตาม
 ด้วยเรื่องแย่งกันค้าขายอย่าง ๓ แต่ด้วยเรื่องผิดพิพาทศาสนาอย่าง ๓
 ช้างพวกไปคุเฑศมีความเกรงอยู่ว่า ฝรั่งชาติอื่นจะมาแย่งค้าขายใน
 อาเซีย จึงยกเอาเรื่องศาสนาเป็นเหตุไปขออำนาจจากโป๊ปผู้เป็นประ
 ธานของคฤศตศาสนิกชน โป๊ปจึงออกอาญาว่า ให้ไปคุเฑศชาติเดียว
 มีอำนาจจะมาแผ่คฤศตศาสนาแต่อาณาจักรได้ ในทางอาเซีย พวก
 ไปคุเฑศถืออำนาจอาญาอันนี้ แต่งเรือรบพร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธ
 แดพดทหาร พาพวกบาตหลวง แดบรรพตขึ้นค้าออกมาตามเมืองท่าคัง
 แต่ทวีปอาฟริกา ตอดมาจนชมพู่ทวีป ด้วยถือใจว่าบรรดาประชาชน
 ชาวอาเซียเป็นมิชานาธิฐิ ถ้ากระทำการสอนศาสนาหรือค้าขายไม่
 ได้ โดยดีแห่งใด ก็ใช้กำลังอาวุธรบพุ่งฆ่าฟันปล้นสดมเอาทรัพย์สิน
 สมบัติบ้านเมืองโดยพละการ จนได้เมืองท่าในอาฟริกาแถมชมพู่ทวีป
 เป็นที่มั่นหลายแห่งแล้วขยายอำนาจค่อออกไป ทั้งในการสอนคฤศต
 ศาสนาแด่ดวงหาทรัพย์สินผลประโยชน์ จนเมืองไปคุเฑศบริบูรณ์
 ด้วยทรัพย์สินสมบัติเป็นอย่างยิ่งในกาลครั้งนั้น

ในขณะเมื่อพวกไปคุเฑศมาถึงเมืองไซยวัฒน์บุรี เป็นเวตกำดั่ง
 อำนาจพระเจ้าแผ่นดินตั้งกาเดือมทวาม ด้วยเกาะตั้งกาคอนราชรัฐ

ข้างฝ่ายเหนือที่ไม่รกร้างยังเป็นบ้านเมืองอยู่ ก็อยู่ในอำนาจทมิฬ
 ในมายารัฐแต่โรหนรัฐตอนกลางของเกาะลังกา พวกเจ้าประเทศราช
 ชาวสิงห์เองก็ตั้งตนเป็นอิสระเสียโดยมาก แม้ในตอนใต้ก็ยังเป็น
 หัวเมืองขึ้นแก่ไชยวัฒนบุรี ผู้ว่าราชการเมืองก็มักจะกระด้างกระเดื่อง
 พระเจ้ากรุงไชยวัฒนบุรีมีแต่เกียรติยศว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินลังกา แต่จะ
 บังคับบัญชาการอันใดออกไปเพียง นอกเขตพระราชธานีก็บังคับได้ โดยยาก
 ไปตุเกศยกกองทัพเรือจากชมพูทวีปมาถึงเมืองไชยวัฒนบุรี เมื่อ
 พ. ศ. ๒๐๖๐ ขึ้นไปทูลพระเจ้าธรรมปรักรมพาหุ ว่าจะขออนุญาต
 ตั้งสถานที่ทำการค้าขายที่ท่าโคตัมโบ แต่แรกพระเจ้าธรรมปรักรมพาหุ
 ไม่เต็มพระทัยจะให้ตั้ง ด้วยได้ข่าวจากพวกพ่อค้าแขกอิสลาม ว่า
 ฝรั่งไปตุเกศเป็นคนใจร้าย เทียบกระทำความชั่วมาในที่อื่น ๆ เป็นอันมาก
 ต่อพวกไปตุเกศสัญญาว่าจะยอมเป็นกำลังช่วยพระเจ้าธรรมปรักรมพาหุ
 ปราบปรามหัวเมืองที่กระด้างกระเดื่องให้อยู่ในอำนาจ พระเจ้าธรรม
 ปรักรมพาหุจึงจะอนุญาตให้ ขึ้นตั้งสถานที่ท่าโคตัมโบ เมื่อพวก
 ไปตุเกศได้ตั้งแล้ว ไม่ช้าก็ทำที่นั้นให้เป็นบ่อน้ำสงทธารมาอยู่ประจำ
 รักษาหลายร้อยคน ด้วยอ้างว่าเกรงพวกแขกอิสลามจะทำร้ายดังที่อื่น
 แต่นั้นมา พวกไปตุเกศก็ไม่ยอมอยู่ใน อำนาจของพระเจ้ากรุงไชยวัฒนบุรี
 ทำการต่าง ๆ เอาตามอำเภอใจ จนเกิดเหตุต้องรบพุ่งกัน ชาว
 ไชยวัฒนบุรีก็สู้ไปตุเกศไม่ได้ พระเจ้ากรุงไชยวัฒนบุรีจึงจำต้องเอา
 คดีข้อไปตุเกศ ถึงสัญญายอมเป็นประเทศราชขึ้นต่อพระเจ้าแผ่นดิน
 ไปตุเกศ เมื่อล่วงรัชกาลพระเจ้าธรรมปรักรมพาหุแล้ว พระเจ้า

วิชาพาหุที่ ๗ เปนอนุชา ได้เสวยราชย์เมื่อ พ. ศ. ๒๐๗๐ นับลำดับ
 รัชกาลเป็นปีที่ ๑๕๓ เเกาะลังกาก็เกิดจลาจลขึ้นในแผ่นดินนี้ เหตุ
 ที่เกิดจลาจลขึ้น เป็นด้วยพระเจ้าวิชาพาหุผู้ลูกเธอหลายองค์ ที่
 ก่อกวนนามไว้ในหนังสือพงษาวดารลังกา ว่าเป็นลูกเธอเกิดด้วยพระ
 มเหสีเดิม ๓ องค์ เมื่อพระมเหสีเดิมสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้า
 วิชาพาหุผู้พระมเหสีใหม่ มีลูกเธออีกองค์ ๑ พระเจ้าวิชาพาหุ
 จะคงลูกเธอของพระมเหสีใหม่เป็นผู้รับรัชทายาท ลูกพระมเหสีเก่า
 ทั้ง ๓ องค์จึงเป็นขบถ พวกราชบริวารพระชนมเจ้าวิชาพาหุเสียแล้ว
 จึงยกลูกพระมเหสีเดิมองค์ใหญ่ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินลังกา เมื่อ
 พ. ศ. ๒๐๘๕ ทรงพระนามว่า พระเจ้าภูวนะกษพพาหุที่ ๗ นับ
 ลำดับรัชกาลเป็นปีที่ ๑๕๔ ตั้งอนุชาทั้ง ๒ องค์ องค์ ๑ มีนามว่า นายาชนะ
 ให้ไปครองเมืองเสถวัจจะ องค์ ๑ มีนามว่า ทนหาระ ให้ไปครอง
 เมืองราชคาม พระเจ้าภูวนะกษพพาหุอยู่ครองเมืองไชยวัฒนบุรี มีแต่
 ราชনীตดาซึ่งเกิดแต่พระธิดา ประสงค์จะให้ราชনীตดาได้รับรัชทายาท
 อนุชาซึ่งไปครองเมืองอยู่ทั้ง ๒ องค์ ไม่ยินยอม จึงเกิดวิวาทกันขึ้น
 พระเจ้าภูวนะกษพพาหุจำต้องฟังกำลังไปคุ่เหตุ ๆ ได้พระเจ้าแผ่นดินไว้ใน
 ใจอมมือแล้ว จึงถือเอาอำนาจยกกำลังเที่ยวรุกรานตามหัวเมืองชาย
 ทลไปรอบเกาะลังกา ใครยอมอยู่ในอำนาจโดยดีก็ให้เข้ารีตถือศาสนา
 ศฤศคัง ใครไม่ยอมก็ฆ่าฟันปล้นสดม รื้อวัดวาเจดีย์วิหารถล่มทำลาย
 พระไตรปิฎก ลักพระ ลักเณร คดอดทางที่ไป แม้พระเจ้า
 แผ่นดินลังกาเองก็ต้องยอมให้ราชনীตดาเข้ารีต ได้รับนามตามถัทธิ

ดำสนาคฤศต์จึงว่า ดอมยวง เพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินไปตุเกต
 ผู้มีพระนามอย่างเดียวกันรับเป็นพระโอรสบุญธรรม ยิ่งแต่ชาวมายารัฐ
 ที่อยู่ในหมู่เขากดางเกาะ ที่คงถือพระพุทธศาสนา ได้มาอารณะ
 ราชอนุชาที่เป็นเจ้าเมืองเสดวัจจะ เป็นหัวหน้ารบพุ่งพวกไปตุเกต
 ก็สู้ไปตุเกตไม่ใคร่ได้ แต่ยังเพี้ยรบพุ่งอยู่เนื่อง ๆ มาอารณะมี
 โอรสองค์ ๓ ซึ่งปรากฏนามว่า ราชสิงหะ เพราะเหตุที่กล้าหาญ
 ในครั้งรบพุ่งไปตุเกต ได้เป็นกำลังของพระบิดามาหลายปี แต่ถึง
 ปตายบิดากับบุตรเกิดวิวาทกันขึ้น ราชสิงหะแย่งอำนาจได้ด้วยกระทำ
 บิดุฆาฏ ในหนังสือสยามบุปผัมปทวงศ์กล่าวไว้ว่า เมื่อราชสิงหะปราบปราม
 เมืองใกล้เคียงในมายารัฐไว้ได้ ในอำนาจหมดแล้ว มาปราบมาถึง
 อุกุศลกรรมที่ได้กระทำบิดุฆาฏ ประสงค์จะหาอุบายล้างบาป จึงให้
 ชุมหม่อมมณะพราหมณ์พร้อมกันแล้ว ถามหาอุบายที่จะล้างบาป ฝ่าย
 พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ว่าเป็นอนันตริยกรรม ไม่มีทางที่จะ
 ลบล้างบาปได้ แต่ฝ่ายช้างพราหมณ์รับจำวิธีในลัทธิศาสนาที่จะหา
 อุบายล้างบาปการกระทำบิดุฆาฏได้ ราชสิงหะมีความขัดเคืองพระ
 ภิกษุสงฆ์ในเรื่องนี้ จึงไปถือศาสนาพราหมณ์ ให้ลัทธิพระภิกษุ
 ดำเนิน แลทำลายเจดีย์วิหารเคารพพระโคตมบรมราชินีในเมือง
 ที่อยู่ในอำนาจเสียสิ้น เพราะเหตุที่ไปตุเกตทำลายล้างสมณวงศ์ใน
 เมืองลังกาตอนข้างชายทะเลก่อน แล้วราชสิงหะทำลายล้างข้างภายใน
 เสียอีกครั้ง ๑ ในสมัยคิดเนื่องเป็นอันเดียวกันดังกล่าวมานี้ จึง
 สิ้นสมณวงศ์ในลังกาทั่วไปอีกครั้ง ๑

ข้าพเจ้าได้แสดงไว้ข้างต้น ว่าข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจจะแต่งหนังสือ
เรื่องนี้เป็นพงษาวดารดังกา จะกล่าวถึงพงษาวดารดังกาเพียงที่เกี่ยว
แก่มุตเหตุที่มาขอพระสงฆ์สยามไปให้อุปถัมภ์ชาวสิงห์พ ด้วยเหตุนี้
ข้าพเจ้าจะไม่พรรณนาถึงเรื่องการจลาจลในลังกาทวีปโดยพิศดาร การ
จลาจลนั้นว่าโดยเนื้อเรื่องก็ก่อเกิดแย่งชิงกันเป็นใหญ่ในลังกาทวีปทั้งพวก
โปตุเกศ พวกสิงห์พ แลพวกทมิฬ มีเหตุรบพุ่งคิดเนื่องกันมาช้านาน
ถึง ๑๐๕ ปี ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๐๗๐ จน พ. ศ. ๒๑๗๕ จึงสงบ ใน
ระหว่างนั้นพวกโปตุเกศเป็นพวกที่มากำลังมาก เทียบปราบปรามตาม
หัวเมืองท่า ไม่ว่าที่ชาวสิงห์พหรือที่พวกทมิฬปกครองอยู่ เขาได้
ในอำนาจได้สิ้น พวกพลเมืองทั้งไพร่ผู้ดี ที่เกรงอำนาจโปตุเกศ
ก็ยอมเข้ารีตเป็นคริสต์ ครั้นเปลี่ยนชื่อสกุลเป็นชื่อโปตุเกศ เช่นชื่อ
“ดาดีดวา” แล “เปโรรา” เป็นต้น เพื่อที่จะให้พ้นจากถูกกดขี่ข่มเหง
พวกสิงห์พที่สืบสกุลมาแต่บรรพบุรุษนั้น ยังมีชื่อสกุลเป็นโปตุเกศ
อยู่จนทุกวันนี้ก็มีเป็นอันมาก ส่วนข้างภายในเกาะลังกานั้น ในการ
ที่พวกประเทศราชแย่งกันเป็นใหญ่ พวกไหนกำลังน้อย ก็มาขอพึ่ง
โปตุเกศ เป็นเหตุให้โปตุเกศขึ้นไปได้ถึงเมืองศรีวิชัยบุรี แลได้
พระเชลยแก้วไปทำตายเสียครั้ง ๑ แต่โปตุเกศมีอำนาจข้างภายในมลายู
รัฐไม่ได้มั่นคงด้วยเป็นที่ป่าที่เขา ผู้คนในท้องที่ใจคอกล้าหาญถนัดถือ
พระพุทธรูปศาสนาโดยมาก ต่อสู้โปตุเกศด้วยมากกระทำร้ายต่อพระ
ศาสนาด้วยอีกส่วน ๑ แต่บัดนี้จำสำคัญที่ให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นใน
ตอนปลายนั้น เป็นการภายนอก คือที่พวกฝรั่งวิเศษดาออกมาตั้ง

ค้าขายแข่งไปคุเขตทางประเทศวันออก ได้เมืองปะเตเวียที่เกาะชวา
 เป็นที่นั้น ฝรั่งเศส ๒ ชาตินี้เป็นข้าศึกทำสงครามรบเคียงกัน ฝ่าย
 ไปคุเขตหย่อนอำนาจลงกว่าแต่ก่อน ครั้นเมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๘ พระเจ้า
 ราชสิงหะที่ ๒ ได้ครองสิงหพวโป นับลำดับรัชกาลที่ ๑๕๘ ตั้งอยู่
 ณเมืองสิริวิฆนบุรีเป็นราชธานี ให้ไปชวนพวกวิถันดาญกกองทัพเรือ
 มารบไปคุเขตทางทะเล ฝ่ายพระเจ้าราชสิงหะยกกองทัพชาวสิงห
 ลงไปตีทางบกกระตมกันทั้ง ๒ ด้าน ไปคุเขตสู้ไม่ได้ ต้องถอยถึงกา
 พวโปหนีไปทีอื่น พระเจ้าราชสิงหะจึงมอบบรรดาเมืองท่าที่ไปคุเขตเคย
 ตั้งอยู่แต่ก่อนให้วิถันดาร์รักษาดูมา พวกวิถันดาร์นี้ได้ยืมกับไปคุเขต
 ที่ตั้งใจแสดงแต่ในการค้าขายหากำไร ไม่เอาเป็นธุระเรื่องสอนศาสนา
 ศฤศคัง ทั้งเป็นเวดากแรกมาคัง ก้าวางจะเอาใจชาวสิงกา จึงเข้า
 กันได้สนิท แต่เมื่อในแผ่นดินพระเจ้าราชสิงหะที่ ๒ นั้น ต้องทำการ
 สงครามรบพุ่งไปคุเขตแล้วยังต้องปราบปรามศัตรูภายในรวบรวมอำนาจ
 อาณาจักรอยู่ตลอดรัชกาล จึงไม่ได้มีช่องที่จะจัดการข้างฝ่ายพระ
 พุทธจักร จนพระเจ้าวิมลธรรมสุริยที่ ๒ ผู้เป็นราชโอรสได้ครองราช
 สัมบัติเมื่อ พ. ศ. ๒๒๒๘ นับลำดับรัชกาลเป็นที่ ๑๖๐ จึงเริ่มจัด
 การทูลบำรุงพระพุทธศาสนาซึ่งทรุดโทรมมาช้านาน ครั้นนั้นในสิงกา
 พวโปหมดสิ้นสมณวงศ์ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้ว พระเจ้าวิมลธรรมสุริย
 จึงให้ราชทูตไปขอคณะสงฆ์ที่เมืองยะไซ ได้พระสงฆ์มา ๓๐ รูป
 มีพระสงฆ์นายก ๒ รูป ชื่อพระสันตคณคองค์ ๑ พระโถกภักขปุคค
 ๑ มาถึงเมืองสิริวิฆนบุรี เมื่อ พ. ศ. ๒๒๔๐ พระเจ้าวิมลธรรม

ดุริย มีรับสั่งให้จัดหาชาวตี่งหพซึ่งเป็นผู้คัมถ์กุดบวชเป็นพระภิกษุ
 ได้ ๓๐ รูป เป็นด้ามเนร ๑๒๐ รูป แต่ในบั้นเองพระเจ้าวิมลธรรม
 ดุริยก็สิ้นพระชนม์ พระเจ้าศรีวรวรกรรมนเรนทรตี่งหะได้เสวยราชย์ต่อ
 มา นับดำดับเป็นรัชกาลที่ ๑๖๑ พระภิกษุสงฆ์ชาวยะไข่ที่ไปให้บรรพชา
 อุปสัมบทแก่ชาวตี่งหพ ทนหนาวแถความไข้เจ็บที่เมืองศิริวัฒนบุรี
 ไม่ได้ ถึงมรณภาพตี่งหลายรูป ที่เหลืออยู่จึงพากันกลับไปเมือง
 ยะไข่เสีย ฝ่ายพระภิกษุชาวตี่งหพซึ่งได้รับอุปสัมบทจากคณะสงฆ์ยะไข่
 นั้น ต่อมาตี่งศึกษาตี่งย้าง ถึงมรณภาพบ้าง หมดไปตี่ง ๓๐ รูป
 ในเวตา ยังไม่ทันมี พรราชาอายุ แถคุณธรรมพอที่จะให้อุปสัมบทตี่งสมณ
 วงษ์ต่อมาได้ พระภิกษุสงฆ์จึงหมดตี่งนวงษ์ตี่งอิกคราว ๑ ตี่งน
 พระเจ้าศรีวรวร กรรม นเรนทร ตี่งหะ ก็ไม่เอา พระไทยใส่ในถิกที่จะบำรุง
 ภิกษุสงฆ์มณทตี่ง จึงคงเหลือแค่ด้ามเนรมาจนตี่งรัชกาลเมื่อ
 พ. ศ. ๒๒๘๒ พระเจ้าศรีวรวรกรรมนเรนทรตี่งหะตี่งสิ้นพระชนม์ ไม่มี
 ราชบุตรที่จะตี่งพระวงษ์ ราชตี่งมบัตได้แก่พระเจ้าศรีวิชัยราชตี่งหะ
 ผู้เป็นพระภาดาของพระมเหสี นับดำดับรัชกาลเป็นที่ ๑๖๒ ทำนอง
 พระเจ้าศรีวิชัยราชตี่งหะมีพระประตี่งค้จะบำเพ็ญราชถิกให้บังเกิดความ
 นิยมแก่ชาวตี่งกา จึงเริ่มปรารภเรื่องบำรุงพระพุทธรตี่งดัดนา ครึ่งน
 ในจำพอกด้ามเนรตี่งยังเหลืออยู่ มีด้ามเนรตี่งค้ ๑ ชื่อว่า ตี่งณังกร
 เป็นผู้ม้ปรีชาตี่งถาถ แต่มีความศรัทธามั่นคง พระเจ้าศรีวิชัยราช
 ตี่งหะได้ด้ามเนรตี่งณังกร เป็นที่ปฤกษา ในการที่จะคิถตี่งตี่งสมณทตี่งให้
 มั่นถิก ชันแรกแถ่งราชทูตให้ไปขอคณะสงฆ์เมืองยะไข่ ไม่ได้

พระสงฆ์มา จะเป็นด้วยพวกพระสงฆ์ใช้เร็ดอากาศลังกา หรือ
จะเป็นด้วยพระเจ้าแผ่นดินยะไซในเวลานั้น เป็นมิจฉาภิษฐิหาปรากฏชัดไม่
ตามความที่ปรากฏในหนังสือพงษาวดารพม่า การถือศาสนาของพระ
เจ้ายะไซไม่สู้แน่นัก บางองค์ก็ถือพุทธศาสนา บางองค์ก็ถือศาสนา
อิสลาม การบ้านเมืองรวนเรอยู่ในตอนนั้น ประจวบเวลาสมเด็จพระ
องค์เป็นพระเจ้าหงสาวดี สมิงทอเป็นใหญ่อยู่ได้เพียง ๕ ปี ก็
เสียเมืองแก่สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี เมื่อ ปีชวดอัฐศก
พ. ศ. ๒๒๘๘ ในขณะนั้น มัญจาคิวงษ์ของสมิงทอ ซึ่งได้เป็น
เจ้าเมื่อสมิงทอเป็นใหญ่อยู่นั้นคน ๓ คน ไกลไปบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์
ตลอดรรคมหาเสนาบดีจับตัวได้ เห็นเป็นพระภิกษุทรงผ้ากาสาตัวพักร
จะฆ่าเสียเกรงบาป จึงฝากกำนันวิถันดาให้เอาไปปล่อยเสียที่ลังกา

๓ เรื่องสมิงทอน ในหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับหมอบ
รัดเต กับฉบับพระราชหัตถเลขา แต่หนังสือพงษาวดารมอญพม่า
ซึ่งพิมพ์ในหนังสือประชุมพงษาวดารภาค ๓ ความกล่าวไม่ต้องกัน
ทั้ง ๓ เรื่อง ข้าพเจ้าพิเคราะห์ดูเห็นว่า เรื่องที่จริงจะเป็นดังกล่าวได้
ในหนังสือพงษาวดารมอญพม่า จึงอนุมัตตามหนังสือเรื่องนั้น แต่
ตอนที่ไปเกี่ยวกับลังกา ดังปรากฏในหนังสือเรื่องประวัติฐานพระสงฆ์
สยามวงศ์ในลังกาฉบับนี้ มีแต่ในหนังสือจดหมายเหตุไทยฉบับที่ ๒ ที่
ได้นำมาจากกรุงปารีส

ทว่า^๑ พวกชาวสิงห์พำถ้อยยากอุปถัมภ์อยู่แล้ว เมื่อเจ้าพระมอญ
 ของ^๒ไปถึงกัฟากันนั้นก็... พระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์จึงทูลว่า... เจ้า
 พระมอญของ^๓นั้น... แต่จะให้^๔อุปถัมภ์ชาวสิงห์... เจ้าพระมอญ
 จึงถวายพระพรว่า... การที่จะให้^๕อุปถัมภ์... ต้องมีพระภิกษุพร้อม
 คณะสงฆ์... ถ้าจะโปรดให้^๖อุปถัมภ์ชาวสิงห์... ก็ขอให้^๗ไปขอสงฆ์
 จากเมืองหงษาวดีมาเพิ่มเติมให้ครบคณะ^๘... พระเจ้าศรีวิชัยราช
 สิงห์จึงแต่งราชทูตให้^๙ไปขอคณะสงฆ์เมืองหงษาวดี... แต่เรือราชทูต
 ไปแตกกลางทาง... คนที่ไปจมน้ำตายเสียเป็นอันมาก... เหลือกลับมา
 เมืองลังกาไม่กี่คน... การที่จะหาคณะสงฆ์มอญก็ไม่דםประสงค์... ครั้ง
 นั้นพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ได้ทรงทราบจากพวกพ่อค้าอินเดีย... ว่าใน
 กรุงสยาม^{๑๐}มีพระพุทธรูปสำริดงามยิ่งกว่าประเทศอื่น... มีพระภิกษุสงฆ์
 มาก... บ้านเมืองก็เปนปรกติเรียบร้อย... จึงแต่งให้ราชทูตเชิญพระราช
 ดำณพร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการเข้ามาขอคณะสงฆ์ยังกรุงสยาม
 ราชทูตลังกาโดยด้านเรือกำปั่นพ่อค้าอินเดียมา... ครั้นมาถึงเมืองปัตเตเวีย
 ที่เกาะชวา... ปฤกษาเห็นพร้อมกันว่าควรจะเข้ามาสืบสวนให้^{๑๑}รู้แน่เสีย
 ก่อนว่าพระสงฆ์สยามทรงคุณธรรม... ดมควรจะอาราธนาออกไปให้

๑ เรื่องเจ้ามอญ... คล้ายกับเรื่องกรมหมื่นเทพพิพิธ ที่ปรากฏ
 ในหนังสือพระราชพงษาวดารคอนแก่นดินสมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์ แต่
 พิจารณาดูมีมูลด้วยกันทั้ง ๒ เรื่อง... บางทีการที่ตั้งกรมหมื่นเทพพิพิธ
 ไปปด้อยเกาะลังกา... จะเป็นอย่างเรื่องเจ้าพระมอญของ^{๑๒}คนก็จะเปนได้

๒ ความค่อนไป... หนังสือทุกเรื่องยุติถูกต้องกัน

อุปถัมภ์ แต่จะเต็มใจออกไปหรือไม่ ที่จะเกรงการขัดข้องคงเคย
มีมา ๒ ครั้งแล้ว จึงมอบราชดำเนินแด่เครื่องราชบรรณาการให้วิถันดา
รักษาไว้ที่เมืองปเตเวีย ส่วนพวกราชทูตพากันโดยด่านเรือพ่อค้าเข้ามา
ยังกรุงศรีอยุธยา ข้างฝ่ายไทยไม่ยอมให้ราชทูตตั้งกาเข้าเฝ้า ด้วย
ไม่มีพระราชดำเนินมาเป็นสำคัญ แต่ราชทูตตั้งกาได้มาเห็นพระสงฆ์
ไทย เห็นว่าทรงคุณธรรมควรจะไปให้อุปถัมภ์แก่ชาวสิงหพิได้ แต่
ได้ความว่าถ้าพระเจ้าแผ่นดินตั้งถามพระราชดำเนินเข้ามา สมเด็จพระ
เจ้าบรมโกศจะเปนพระราชระจัดคณะสงฆ์ส่งไปประดิษฐานถ้ำมณวงษ์
ตามความประสงค์ของชาวสิงหพิ ราชทูตตั้งกาจึงแบ่งกันคอยอยู่ที่
กรุงศรีอยุธยาพวก ๓ อีกพวก ๓ โดยด่านเรือกลับไปเมืองปเตเวีย
เพื่อจะไปรับพระราชดำเนินแด่เครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวาย แต่
เมื่อราชทูตตั้งกาออกไปถึงเมืองปเตเวีย ไปได้ข่าวว่าพระเจ้าศรีวิชัย
ราชสิงหะสิ้นพระชนม์เสีย เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๐ พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ
ผู้เป็นพระภาคของพระอรรคมเหษีได้ครองราชสมบัติ นับลำดับรัชกาล
เป็นที่ ๑๖๓ ราชทูตปลุกษากันไม่แน่ใจว่าพระราชประสงค์ของพระเจ้า
แผ่นดินพระองค์ใหม่ในเรื่องการฝ่ายพระพุทธจักรจะเป็นอย่างไร จึงชวน
กันโดยด่านเรือจากเมืองปเตเวียกลับไปเมืองตั้งกา ไปทูลความตามที่
สืบสวนทราบในกรุงศรีอยุธยา แก่พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ ฯ อยู่ใน
ฐานะอันเดียวกับพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน ทรงพระราชดำริให้เห็น
ควรจะจัดการเรื่องตั้งสงฆ์มณฑลในตั้งกาทอปีให้สำเร็จเปนพระเกียรติยศ
จึงแต่งราชทูตสิงหพิให้เชิญพระราชดำเนิน แด่เครื่องราชบรรณาการ

เข้ามาขอพระสังฆ์สยามออกไปให้อุปถัมภ์แก่ชาวสิงห์พ ราชทูตที่
 เข้ามาคราวนี้ได้จดหมายเหตุการณ์ที่เข้ามากรุงสยาม คิงข้าพเจ้าจะ
 แด่ดงต่อไป

ราชทูตลังกาเข้ามาขอพระสงฆ์สยาม

ในปีมะเมียโทศก (จุลศักราช ๑๑๑๒) พ.ศ. ๒๒๙๓ พระเจ้า
เกียรติศิริราชสิงเห มีรับสั่งให้ตามเนรตรณักรแต่งพระราชสาส์น
เป็นภาษามคธ ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมโกษาธิบดี ๑ ถวาย
สมเด็จพระสังฆราชกรุงศรีอยุธยาธิบดี ๑ แล้วแต่งข้าราชการชาว
ลังกาเป็นทูตานุทูต ๕ นาย ให้เชิญพระราชสาส์นแด่เครื่องราชบรรณา
การเข้ามากรุงศรีอยุธยา รายงานตำแหน่งยศแต่จำนวนคนที่มากับราช
ทูตลังกาคราวนั้น มีบาญชีบอกไว้ในจดหมายเหตุของราชทูต แต่
ชื่อเป็นศัพท์ลังกา ซึ่งข้าพเจ้าไม่เข้าใจ แต่ไม่มีหนังสืออธิบายจะตอบ
ส่วนในจดหมายเหตุเรียงหนังสือนี้ จึงจำต้องใช้ความสันนิษฐานซึ่งบางที
อาจจะผิด แต่เห็นไม่ควรจะเว้นข้ามเสีย จึงดงไว้เต็มตามที่ปรากฏ
ในจดหมายเหตุราชทูตลังกา ดังนี้:—

๑ ในหนังสือสยามปดัมปทวงศ์เรียกว่า พระเจ้าแผ่นดินสยาม
พระองค์ที่ทรงพระนามว่า “ธรรมิกราชา” ดังนี้ ตรงความกับที่เรียก
ว่า พระมหาธรรมราชา ในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าที่ได้ฉบับ
มาจากเมืองพม่า เห็นจะใช้พระนาม “ธรรมิกราชา” นี้ในพระราชสาส์น
แต่คู่อักษรที่มีถึงต่างประเทศในแผ่นดินนั้น

ราชทูตที่ ๑ ชื่อ บัณฑิตโปละ ยศชั้นโมโหฏฐาตะ^๒ ในอตะ
บัคตุเดกะมะ^๓

ในบริวารราชทูตคนนั้น มีข้าราชการผู้น้อยมาด้วย ๓ คน เหวโโย^๔
ในเดกะมะของราชทูต ๘ คน คนใช้ ๕ คน

ราชทูตที่ ๒ ชื่อ เอตเตโปละ ตำแหน่งยศชั้นโมโหฏฐาตะใน
เดกะมะเวทิกการ บริวารมีข้าราชการผู้น้อยแต่ชนหมั้นในกรมรวม ๘ คน

ราชทูตที่ ๓ ชื่อ อิริยะคมะ ยศชั้นมุนัททิม^๕ ในเดกะมะยฺย
นุวะระ มีบริวารข้าราชการผู้น้อยในกรม ๒ คน ๆ ในวาทมะ^๖ ของทูต
ผู้นั้น ๕ คน กับคนใช้คน ๑

ราชทูตที่ ๔ ชื่อ วิถตะภาเคทระ* ยศชั้นมุนัททิม มีบริวาร
ข้าราชการผู้น้อย ๒ คน คนในวาทมะ ๓ คน คนใช้ ๒ คน

๒ ตำแหน่ง “โมโหฏฐาตะ” นี้ ดูทำนองคล้ายจะเป็นชั้นเจ้ากรม

๓ คำว่า “เดกะมะ” ปรากฏในบาณชนหลายแห่ง เชื่อได้ว่าหมาย
ความอย่างเราเรียกว่า “กรม” คำที่ไทยเราเอามาใช้เรียกฐานะอย่าง ๓
ในศักดิ์ว่า “เดช” ดังเช่นว่า ดักรเดชเป็นต้น น่าจะมาจากคำว่า เดกะมะ
ของลังกานั่นเอง หมายความว่าจัดเอาเข้าหมวดกรม จึงใช้คำนี้ใน
ราชการกรมศักดิ์

๔ เห็นจะตรงกับชนหมั้น

๕ ยศชั้นมุนัททิมนี้ เห็นจะทำนองเป็นชั้นปลัดกรม

๖ คำว่า วาทมะ นี้ จะแปลว่าหมวดหรือเช่นว่าฝ่ายขวาฝ่ายซ้าย
อย่างไรก็ได้

* คนนี้เคยมาเมืองไทยในกองทัพคราวก่อน

ราชทูตที่ ๕ ชื่อ เอกคณียัทเท ยศชั้นมุนีหัตถ์ มีบริวาร
ข้าราชการณ้อยในกรมคน ๓ คน ในวาศมะแห่งคน ๓ คน

นอกจากในงบทูตทั้ง ๕ ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีวาหุมปุระยา ๗ คน ๓
ทุระยาคน ๓ แต่มิชาวประโคมมาด้วยในกองทูต คือ คนเฝ้าแคร
๓ คน คนบรรเลงคัมโประ ๓ คน บรรเลงสังการมะ ๕ คน บรรเลง
โหระณะ ๕ รวมจำนวนชาวตั้งกาที่เข้ามาครั้งนั้นเบ็ดเสร็จ ๖๖ คน

ณวันพฤหัสบดีที่ ๓๒ กระตะกะ (กรกฎาคม มหา) ค่ำ ๑๖๗๒
ตรงกับคanggalตามจันทรคติขึ้น ๕ ค่ำ (เดือน ๘ ปีมะเมียโทศก จุติศักราช
๑๑๑๒*) เวลาค่ำ ราชทูตเชิญพระราชดำذنแด่เครื่องราชบรรณาการ

๗ วาหุมปุระยา แด ทุระยา นี ดูท่านองจะเป็นตามหรือจะมี
นำที่อย่างไรไม่ได้

๘ เครื่องประโคมที่เรียกชื่อต่าง ๆ นี ข้าพเจ้าทราบไม่ได้ว่าจะ
เป็นเครื่องประโคมอย่างไร แต่ประเพณีส่งชาวประโคมไปกับพระราช
ดำذنเช่นนี้ ของไทยเราในครั้งนั้นก็มีทำนองเดียวกัน ประโคมเวตา
แก่พระราชดำذنอย่าง ๑ แต่เมื่อพระราชดำذنไปพักอยู่ที่ไหน ถึง
เวตาต้องประโคมวันละ ๓ เวตา

* วันคืนที่ปรากฏในจดหมายเหตุของราชทูตดังกล่าว ที่แปลเป็น
ภาษาอังกฤษ สอดคล้องกับเหตุการณ์หลายแห่ง แต่เห็นจะไม่ห่างไกลนัก
แต่บันทึกต้อง วันที่ข้าพเจ้าลงในที่นี้แต่เข้าไปในตอนนั้นตามจดหมายเหตุ
ของราชทูตดังกล่าว

ออกเดินจากเมืองตั้งฉันทนคร อันมีนามปรากฏว่า ศิริวัฒนบุรี
ราชธานี พระเจ้ากรุงหงักรา มีรับสั่งให้ข้าราชการอีก ๓ นาย คือ

๑ มินนะปะตะ เป็นอรรคมหาโมโหฏฐาตะตำแหน่งมหาเถระมะ

คน ๑

๒ นัตตทุเร เป็นมุหนัทธิรัม ในเถระมะ ป็นเด็กคน ๑

๓ อุตติริยะ เป็นมุหนัทธิรัม ในเถระมะ นานายกกร ๑ ให้คุม
กระบวนไปส่งจนถึงเรือกำปั่น

ราชทูตออกจากราชธานีมาพักที่ตำบลฉนวนวันเตนนะ ๔ วัน ถึงวัน
อาทิตย์ที่ ๑๕ จึงออกเดินต่อมาถึงตำบลคัมพคันทเต หยุดพักอีก ๒ วัน
ณวันอังคารที่ ๑๗ เวลา ๑๓^๑ โมงออกเดิน เวลา ๘ ทุ่ม ถึงท่าศรี

๘ โมงยามที่ก่ด้าวในจดหมายเหตุนะทางของทูตตั้งกาเป็นวิธีอย่าง
ตั้งกา ไม่ตรงกับของไทย ข้าพเจ้าไม่ทราบวิธีของเขาจะเป็น
อย่างไร ได้ทูลปรารภความข้องแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์
วงศ์ ได้ทรงพระกรุณาให้ค้นวิธีปรากฏในหนังสือของอาจารย์ วิด
เตอร์ แด อาจารย์ วิดเดียม ส่งมาประทานดังต่อไปนี้

วิธีเตอร์ ทางบาฬี

๑๐ อัจฉรา	(ถนัด)	=	๑ ขณะ
๑๐ ขณะ		=	๑ ดยะ
๑๐ ดยะ		=	๑ ขณะดยะ
๑๐ ขณะดยะ		=	๑ มุหุตต์ (๔๘ นาที)

โคมะถ์^{๑๐} พวกนายทหารวิธันดา ๓ นายพากันมาต้อนรับ พาทูตานุทูต
ตั้งการพร้อมกันบ้างไพร่ไปอยู่ยังที่สำนักตามสมควรแก่บ้านคักกิดิ ณวัน
พุธที่ ๑๘ พวกวิธันดาจัดกระบวนแห่ ๆ ทูตานุทูตเข้าไปในบ้อม ไป
พบกับนายทหารวิธันดาที่เป็นผู้ใหญ่ส่งทนายปราไธยกันโดยทางไม้คร่ำตาม
สมควรแล้ว พวกทูตานุทูตกลับมายังที่พัก มีกระบวนแห่ส่งเหมือน
เมื่อมารับไป

๑๐ มุหุคตะ = ๑ ขณะมุหุคตะ (๘ ชั่วโมง)

วิธเลี่ยม ทางพราหมณ์

๑๘ นิมิษะ (พริบตา) = ๑ กาศฐา
๓๐ กาศฐา = ๑ กตา (๘ วินาที)
๓๐ กตา = ๑ กษณะ (๔ นาที)
๖ กษณะ = ๑ ทัณฑะ ฤๅ ๑ ฏีกา
(๒๔ นาที ฤๅ ๑/๖๐ วัน)

๒ ทัณฑะ ฤๅ ๑ ฏีกา = ๑ มุหุคตะ (๔๘ นาที ฤๅ ๑/๓๐ วัน)

๓๐ มุหุคตะ = ๑ อโหราตระ (วัน ๑)

๑๕ อโหราตระ = ๑ บักษะ

โมงตั้งกาน้ำจะเป็นมุหุคตะ มีในกลางวัน ๑๕ กลางคืน ๑๕
ถ้าในหนังสือกล่าวมีจำนวนมากกว่านั้น จะตรงกับทัณฑะ ฤๅ ๑ ฏีกา
ได้กระมัง

๑๐ เมืองครโคมะถ์^{๑๕} เป็นเมืองท่าฝ่ายตะวันออกถึงกาทวูป

ณวันพฤหัสบดีที่ ๕ ตามจันทรคติกาต (เห็นจะหมายความว่า
วันขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๙) เวลากลางคืน ๒๗ โมง ได้เวตามงคตฤกษ์ ทูตานุทูต
จึงเชิญพระราชดำณ แต่เครื่องราชบรรณาการตั้งเรือกำปั่นวัดันดา
ขึ้น เวล เกรก (เรือยังบรรทุกของลงระวางไม้แล้วเสร็จ) รออยู่ ๗ วัน
จนวันพุธเวลากลางคืน ๒๗ โมง ก็คืนจึงให้ชักธงขึ้นเสาดอนส้มออกดี
ใบใช้เรือออกจากท่า แด่แรกได้ตมตเรือแด่นมาโดยสดวก ครั้นถึง
วันพฤหัสบดี เวลากลางคืน ๓๖ โมง เกิดพายุใหญ่จนเสาดัก ๒ เสาด
ใบแด่สายระยางก็ขาด เรือแด่นหมุนเวียนไปด้วยกำลังพายุ แทะจะ
ถึงอับปาง พวกทูตานุทูตทั้งหตายได้แต่ภาวนาเอาคุณพระรัตนไตรย
เป็นพึ่ง ก็คืนวัดันดาก็ปดบโยนเอาใจแด่ประจำรักษาน้ำที่อยู่กับ
นายท้าย ส่วนเรือกำปั่นแม่แด่ใบชำรุดแล้วเช่นนั้น ยังแด่นด้วย
ใบที่เหลืออยู่โดยรวดเร็วด้วยลมแรง พอลมร้ายค่อยสงบ คนทั้งหตาย
ในเรือนจึงช่วยกันซ่อมแซมเสาดใบตามที่สามารถจะทำได้ แด่นมา
อย่างนั้น ๓๒ วัน จนถึงวันจันทร์เวลากลางคืน จึงแด่เห็นฝั่งอยู่ข้าง
ทิศเหนือ เรือแด่นต่อมาแด่เห็นเมืองอัตตะเมืองสุมาตรา ซึ่ง
เป็นท่อยของพวกเขกชวา แด่เห็นฝั่งตลอดมาจนวันจันทร์ที่ ๘ ในเวลา
วันนั้นตมตจันเรือแด่นไปไม่ได้ บางที่ถึงต้องทอดสมอกันน้ำพัดเรือถอย
หลังกลับไ้ไป เป็นอย่างนั้นอยู่ถึง ๗ วัน จนถึงวันอาทิตย์เวลากลางคืนจึง
มีตมพอแด่นใบค่อไป เวลากลางวันแด่เห็นแนวเขาสูงข้างทิศเหนือ ๒ แนว

๑๑ ฝั่งที่กล่าวตรงนี้ คือ เกาะสุมาตราด้านตะวันตก

ข้างน้ำออกมาแผ่นดินต่ำเป็นปากน้ำแต่เป็นที่ต่ำเรือทอด ^{ขึ้น}ที่น้ำเป็น
เมืองของพวกเขาตามชาย ^{แต่}เห็นเรือขนาดย่อมแล่นไปมาทั้ง ๔ ทิศ
แต่ข้างทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ^{มี}เรือกำปั่นใหญ่แล่นมาดำ ๓ ^{กัปตัน}
วิตันดาเมื่อเห็นเรือกำปั่นดำนั้นก็ตกใจ ^{ด้วย}ไม่ทราบว่าจะเป็เรือพวก
เดียวกัน หรือเรือข้าศึก ^{๑๒} แต่เป็นเรือใหญ่กว่าเรือของวิตันดา จึง
ถอนสมอใช้ใบแล่นเรือกลับไปตามทาง ๑๕ คาบ ^{*} จนสุดสายตา
ไม่เห็นเรือดำส่งได้ย่นแล้ว ^{จึง}กลับเรือแล่นต่อไปตามเดิมอีก ๗ วัน
ครั้นวันอาทิตย์เวดเข้าแต่เห็นภูเขาร้างฝ่ายตะวันออก ^{ต่อ}เขาตงมา
เป็นป่าไม้จัดรายหาดยาวไปตามทะเล ^{กัปตัน}วิตันดาบอกว่าที่ตรง
นั้นต้นดอน ถ้าเดินใบเข้าไปใกล้ ^{เมื่อ}ก่อนถึงปากร่องเรือจะติด
ต้นดอน ^{ด้วย}เหตุนี้จึงเพียรแล่นก่าวตงมาข้างใต้ ^{จน}ถึงวันอาทิตย์
จึงแล่นไปได้โดยสะดวก ^{แล่น}ต่อมา ๔ วัน ในเวดเย็นกัปตันให้หยั่งน้ำ
ได้ ๑๒ วาถึงช่องต้นดอน ^{มี}หาดที่ปากน้ำ ^{กัปตัน}จึงให้ม้วนใบแล่นทอด
สมอเรืออยู่ที่นั่น ^{ครั้น}วันพฤหัสบดีกัปตันให้เรือเล็กแล่นไปเทียบ
หยั่งน้ำ ^{จน}วันศุกร์ผู้ไปหยั่งน้ำจึงกลับมาแจ้งความว่า ได้ตรวจดู
มีหาดทรายอยู่ทุกด้าน ^{ครั้น}วันกัปตันให้เรือเล็กดำ ๑ ^{มี}นายคน ๑
กล้าดี ๘ คน ^{ขึ้น}ไปที่เมืองมตะกา ^{เรือ}กำปั่นทอดคอยอยู่ ^{เมื่อ}วันเสาร์
สายลมมรสุม ^{เรือ}ทอดยโคกลงไปตามคลื่น ^{จน}กัปตันทั้งสมออีกสาย ๑

๑๒ ข้าศึกของวิตันดาในเวดานี้ คือ ไปตุเกต

* คาบ ๑ เท่าชั่วโมงครึ่ง คือ ๑๐๐ เค้น

เรือจึงทอดคงที่อยู่ได้^{๓๓} ต่อมาอีก ๗ วัน ถึงวันพฤหัสบดีเวลา ๕ โมง
เช้า เรือเล็กที่กัปตันไซให้ขึ้นไปเมืองมตะกาถึงมาถึง วิถันดาผู้
เป็นหัวหน้ารักษาการบริษัทกับนายช่าง^{๓๔} ชื่อ บัดธุวัน ปรมัท พา
เรือสดับ ๒ ลำ บรรทุกน้ำจืด หมาก พลุ มะพร้าวอ่อน มะพร้าวห้าว
ตมดั่ง แดมาค้อนรับราชทูต กัปตันจึงออกเรือไซไปเข้าไปทอด
ที่ท่าเมืองมตะกา ทอดอยู่ ๓ วัน พวกรุ่นนางวิถันดาที่รักษาข้อมเมือง
มตะกา ๕ คนด้วยกันลงมารับพระราชดำรัสเครื่องราชบรรณาการ แด
พาพวกรุ่นนางวิถันดาที่รักษาข้อมเมืองมตะกา ไปพักที่เมืองมตะกา ถึงเมื่อเวลา
พลบค่ำวันอาทิตย์ที่ ๒๙ เดือนกันยา (ยน) ตรงตามวันจันทร์คติ แรม ๑๓
ค่ำ (เดือน ๑๐) เมื่อขึ้นถึงฝั่งพวกรุ่นนางวิถันดาจัดกระบวนแห่แหนไปส่ง
ยังที่สำนัก พักอยู่ ๗ วัน ถึงวันพุธเวลาบ่าย เจ้าเมืองมตะกา
และผู้ช่วยการบริษัทวิถันดาพร้อมกันมาเยี่ยมเยียนราชทูต รุ่งขึ้นพวกรุ่น
นางวิถันดา ๕ คนจัดรถม้ามารับราชทูตไปเยี่ยมตอบตามธรรมเนียม
ครั้นวันอาทิตย์ที่ ๑๒ เดือนตุลา (คม) ตามสุริยคติ ขุน
นางวิถันดาจัดตั้งพระราชดำรัสเครื่องราชบรรณาการ แดราชทูตกับ
คณิกัมปัน ในระหว่างเวลาที่ราชทูตพักอยู่เมืองมตะกา กัปตัน
ได้ซ่อมแซมสิ่งซึ่งชำรุดบุบผลายในเรือเรียบร้อยแล้ว ถึงวันพุธเวลา

๓๓ คำที่กล่าวพรรณาดังนี้ทำให้เห็นว่า ราชทูตตั้งกาผู้ที่จัด
หมายเหตุเป็นชาวเมืองคอน ถ้าหากว่าจะได้เคยเห็นทะเล ก็คงไม่
เคยไปไหนโดยทางทะเลแน่นอน

๓๔ นายช่างคนนี้ ดังเคยชื่อเห็นจะไม่ใช่ฝรั่งวิถันดา

เจ้าจิ้งไ้ไบออกจากเมืองมตะกามาอีก ๘ วัน วันพฤหัสบดีเห็น
 แนวเขาแดงเขาน้อยใหญ่ต่งมาจนหาดทรายชายฝั่งโดยรอบ เหมือน
 กับว่าเรือแค้นอยู่ในสระ^{๑๕} ก็คืนแค้นพวคนายเรือปลุกษากันอยู่ช้านาน
 เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์อันใดที่จะแค้นเรือกลับคืนจากตน เมื่อตรวจ
 สอบแผนที่ดู ตั้งเกตุเห็นต้นไม้ ๓ ต้นบนหาดทราย ตรงกับทิมอก
 หมายถึงไว้ในแผนที่ จิ้งไ้ไบแค้นเรือต่อไปตามช่องทงเตน ๔ วัน จิ้ง
 พันธ์องถึงทเตใหญ่เมื่อวันพฤหัสบดี แลเห็นแต่ภูเขา ๓ ยอดอยู่ข้างทิศใต้
 แต่บังเอิญลมสงบแค้นไ้ไบไม่ได้ จึงต้องทอดศมอยู่ ๑๐ วัน จิ้ง
 มีถม^{๑๖} ไ้ไบเรือต่อมา ต้องแค้นก้าว แค้นอยู่ถึง ๕ วันก็ขึ้นไป
 (ทางข้างเหนือ) ไม่ได้ เรือตอยลงไปข้างใต้ทุกที ยังห่างไกลกรุง
 ศรีอยุธยาอย่างมากนัก ก็คืนกับพวคนายเรือปลุกษากันเห็นว่า (มรสุม
 ตง) พันธ์องจะแค้นไ้ไบขึ้นไปกรุงศรีอยุธยาเสียแล้ว จำเป็นต้องรอ
 ราวสัก ๖ เดือน จนต้นมรสุมจึงจะแค้นไ้ไบขึ้นไปกรุงศรีอยุธยาได้ เมื่อ
 เขาเห็นพร้อมกันดังนี้แล้ว จึงมาแจ้งแก่ทตแล้วแค้นเรือกลับไป ๑๔ วัน
 ถึงเมืองมตะกามาเมื่อวันศุกร์ ราชทูตจึงขึ้นทพกเมืองมตะกาอีกครั้ง ๑
 เมื่อเวลาบ่ายในวันเสาร์ที่ ๑๗ เดือนพฤศจิกายน (ยน) ผู้รักษาเมืองแ
 พวขุนนางวิถันดาจัดการต้อนรับพวกทูตานุทูตให้ ได้พักอยู่ที่เมืองมตะกา
 โดยความผาสุก

๑๕ ที่ตรงที่กล่าวนี้ เห็นจะเป็นช่องในเกาะสิงคโปร์

๑๖ ถมนี้ คือ มรสุมพัดจากตวันออกเฉียงเหนือ

ราชทูตตั้งที่พักอยู่ที่เมืองมตะกา ๕ เดือนกับ ๑๓ วัน จนวันที่ ๒๗
เมษา (ย่น) เทียบวันตามจันทรคติ ถึงณวันพฤหัสบดี (เดือน ๕)
ขึ้น ๓๓ ค่ำ (มหา) ศก ๑๖๗๓ (ตรงกับปีแม พ.ศ. ๒๒๙๔) เวลา
เช้า ๒๐ โมง พวกวิถันดาจึงพาราหตุตไปส่งชนเรือกำปั่นอีกครั้ง ๑
จัดเลี้ยงอาหารให้ราชทูตตามสมควร แต่ให้เงินไปใช้ด้วย ๕๐๐ เหรียญ
กับจัดให้มีคนนำร่องกำปั่นเรือไปด้วย กัปตันใช้ใบเรือออกจากเมือง
มตะกาในวันศุกร์รุ่งขึ้น แต่มา ๑๖ วันโดยเรียบร้อยไม่มีเหตุการณ์
อย่างใดถึงวันจันทร์ที่ ๑๔ เดือนธันวาคมคริสต์ศักราช (พฤษภาคม) ตรง
กับเดือนจันทรคติ แรม ๑๓ ค่ำ (เดือน ๖ ปีแม พ.ศ. ๒๒๙๔) จึง
ถึงที่ทอดศมมอปากอ่าวกรุงศรีอยุธยาเมื่อเวลาเช้า ๑๑ โมง พบเรือกำปั่น
วิถันดา ชื่อ การะตะ ทอดอยู่ดำ ๑ เมื่อรู้ว่าเป็นเรือพวกเดียวกัน
ต่างก็มีความยินดี ส่วนเรือที่ราชทูตมานั้นเมื่อทอดศมมอแล้ว กัปตัน
ให้ลดธงวิถันดาลงจากเสา เอาธงราชสีห์ซึ่งเป็นธงตั้งกางชักขึ้นแทน
ครั้นทอดศมมอเรียบร้อยแล้ว กัปตันจึงชวนข้าราชการชาวอังกฤษ ๓
ซึ่งมากับราชทูต ลงเรือเล็กแต่ไม่เข้าปากน้ำ (บางเจ้าพระยา)
ไปบอกข่าวที่กรุงศรีอยุธยา

ต่อมาอีก ๗ วัน ถึงวันจันทร์เวลาเช้า มีข้าราชการไทย ๓ คน
มาเยี่ยมเยียนราชทูตตั้งกาถึงกำปั่น แต่ไปถวายบังคมพระราชดำذن
ซึ่งประดิษฐานอยู่ในห้องเรือกำปั่นนั้น ๓ ครั้งแล้ว จึงมอบของต้อนรับ
คือ มะพร้าวอ่อน มะพร้าวห้าว แดหมาภพดูเป็นต้นให้แก่ราชทูต เมื่อ

๑๗ วันที่กาดาวในจดหมายเหตุครั้งนี้ เดือนมกราคม

เสร็จแล้วก็กลับคืนเข้าปากน้ำในวันนั้น ถึงวันที่ ๒๐ เดือนมิถุนา (ชน)
ตรงกับวันพุธขึ้น ๘ ค่ำ (เดือน ๗) เวลาประมาณ ๑๑ โมงเช้า
ข้าราชการลงมาจากกรุงศรีอยุธยา ๒ คน^{๑๘} มานำร่องพาเรือกำปั่น
เชิญพระราชดำذنแล่นเข้าปากน้ำ (บางเจ้าพระยา) ไปจอดที่ตำบล
อัมตเคอคม ที่พวกวัดนาคสร้างไว้ที่ปากน้ำ^{๑๙} ราชทูตถึงกาชนพัก
อยู่บนบก ๒ วัน ถึงวันค่ำ ๓ คือวันศุกร์เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ จึง
เชิญพระราชดำذنลงเรือ (พาย) อันตกแต่งด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ
มีผู้มานำแพดแพดานาคผ้าสีแดง^{๒๐} พนมพรหมเป็นต้น

ส่วนเครื่องราชบรรณาการ แด่ของสำหรับถวาย พระภิกษุสงฆ์
บรรพตเรือ ๓๓ ลำ มีเรือสำหรับรับทูตานุทูต ๕ ลำ แลยังมีเรือ
สำหรับรับผู้คนนำดอกไม้ต่างหาก นอกจากกระบวนเรือที่กล่าวมาแล้ว
ยังมีเรือข้าราชการลงมาจากกรุงศรีอยุธยามาหาพระราชดำذنขึ้นไปอีก
๔๘ ลำ ตกแต่งประดับประดาเหมือนดังเรือที่กล่าวมาแล้ว เรือ
เหล่านี้พายแข่งไป ๒ ข้าง มีเรือขนาดใหญ่ ๘ ลำ บักรงแดดครุฑ

๑๘ ข้าราชการไทยที่ไปคราวแรกแถมคราวที่ ๒ นี้ เชื่อได้ว่าเป็น
กรมการเมืองสมุทรปราการ

๑๙ ตำบลอัมตเคอคมที่วาน เป็นสถานที่สำหรับไว้สินค้าของพวก
วัดนาคอยู่ที่ปากคลองบางปลากด ข้างเหนือเมืองสมุทรปราการทุกวันนี้

๒๐ เรือทวน ทำนองจะเป็นเรือก้นยาวอย่างที่เรียกว่าดีดักถาดส่ง
ลงมาแต่กรุง ฯ

เชือกพายจูงเรือพระราชดำเนินไป กระบวนแห่ทักท้วงมาน พายขึ้นไป
ตามดำแม่น้ำ มีราษฎรเป็นอันมากพากันมาดูกระบวนแห่ด้วยกิริยาแสดง
ความชื่นชมยินดีทุกระยะบ้านมา ในบายวันนั้น ถึงบางกอก^{๒๑}
(คือเมืองธนบุรี) ข้าราชการไทยที่เป็นผู้ว่าราชการแคว้นการเมือง
นั้นพากันลงมาถวายบังคมพระราชดำเนินแต่ก่อนรับราชทูต ตั้งแต่มิยัง
อาหารต่าง ๆ ทุกอย่างมิให้อัคคัต

รุ่งขึ้นวันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ได้ให้นมณฑลพิธีการส่งตาม
วัดที่ใกล้เคียง มารับปัจจัยทานมีจวรแด่เครื่องบริวารเป็นต้น แด
ให้ โอกาสแก่ทูตดังกล่าวได้ลงมาทวนเบญจศีลด้วย ครั้นทำบุญ
เสร็จแล้ว เจ้าเมืองกรมการจึงเสด็จทอดานทอดอดจนผู้คนมาวไพร
เมื่ออิมหน้าดำเรือการเสด็จแล้วก็ออกเรือต่อไป เวลายื่นถึงเมือง
ตลาดขวัญ^{๒๒} (เมืองนนทบุรี) ที่เมืองนั้นเจ้าเมืองกรมการกรับรองเสด็จ
ทอดานทอดเหมือนกับเมืองก่อน รุ่งขึ้นวันอาทิตย์ (เดือน ๗ ขึ้น ๑๑ ค่ำ)
ผู้ว่าราชการเมืองนนทบุรี ให้นำมณฑลพิธีการส่งวัดที่ใกล้เคียงมารับ
ปัจจัยทาน แดให้เบญจศีลแก่ราชทูต แดด้วยทอดานทอด (เหมือนกับ

๒๑ คำที่เรียกว่าบางกอกนี้ เชอโค้วว่าเรียกเป็นสามัญมาแต่ครั้ง

กรุงเก่า เรียกว่าเมืองธนบุรีแต่ในทางราชการ

๒๒ ชื่อเมืองนนทบุรี ก็คงเป็นชื่อเรียกแต่ในทางราชการ คำที่
ราษฎรเรียกกัน เป็นสามัญครั้งกรุงเก่า คงเรียกว่า เมืองตลาดขวัญ
นามผู้ว่าราชการเมืองนนทบุรี ตามทำเนียบในครั้งกรุงเก่าเรียก
พระนนทบุรีศรีมหาสมุทร พังมาเปลี่ยนสร้อยในรัชกาลที่ ๕ กรุง

ที่เมืองธนบุรี) ครั้นถึงแล้วก็ออกเรือพายขึ้นไป ระยะเดินเรือตลอด
วันแถม ๑ เวลากลางวัน ๑๒ ชั่วโมง ๗ ชั่วโมง ๒๓
โกวัดโปรดสัตว์ ทนกับข้าราชการไทยลงมารับรอง โดยลักษณะเดียว
กับที่ใคร่จะมาแถวทอง แต่ทว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา มีรับสั่งให้จัด
การพิธีอุปถัมภ์ทางจารีตประเพณีที่ในวัดโปรดสัตว์ เพื่อจะให้
ทุกคนได้เห็นให้บังเกิดความชื่นชมยินดี แต่ได้รับส่วนกุศลด้วย
ราชทูตถึงการอพยพอยู่ ๆ พักที่ริมวัดโปรดสัตว์ ๗ วัน จน
วันจันทร์ (เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ) ข้าราชการไทยเป็นผู้มีบันดาศักดิ์สูง

รัตนโกสินทรณ์ ว่าพระยานนทบุรีศรีเกษตราคม ความซื่อตรงเข้าใจ
ได้ว่า เมื่อแรกตั้งเมืองนทบุรี ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
เมืองนบยังไม่มีทางท่งน้ำ ที่ดินยังมีค้ำจั้นเป็นที่เรือก่อกวนบริบูรณ์
ครั้นนานมาทางออกไปทุกที่ ที่ดินเมืองนบจึงเข้า จึงต้องทำเป็นที่
นาเสียมาก แต่ถึงกระนั้น ทุกวันก็ยังมียอดก่อกวนอยู่มาก แต่ผู้ส่วน
ข้างได้ไม่ได้

๒๓ ที่พสกน เข้าใจว่าที่ชนอนหดง อยู่ได้วัดโปรดสัตว์ลงมา

๒๔ เข้าใจว่าบวชนาคตนเอง

๒๕ การที่มระยะเวลา ราชทูตต้องรออยู่หลายวันหลายคราว ดัง
ปรากฏในหนังสือนี้ ฝรั่งที่เข้ามาในกรุงเก่า ได้อธิบายไว้ว่า
เป็นประเพณีในสมัยนั้น เพื่อที่จะเตรียมการรับแขกเมืองตั้งแต่คก
แต่งถนนหนทางเป็นต้น แต่จัดเครื่องให้พระราชสาส์นให้เรียบร้อย ซึ่ง
ว่าน่าจะเป็นความจริง

๕ นาย ตั้งมาจากพระนครมารับพระราชดำณ^๕ชนมณฑป^{๒๖} หมายดัง^๕ตั้ง
ในเรือทอง มีเรืออีก ๕ ลำรับทูต^๕ตามทูตกับเครื่องราชบรรณาการ แด
บริวารตามไป ^๕ตั้งแต่ถึงตำบลบางกระจะ^{๒๗} ^๕ทั้ง ๒ ฝ่ายแม่น้ำคก^๕แคว
ตั้งซุ้มผูกผ้าขิด^๕ของแดเงิน มีผู้คนมากเป็นอันมาก บ้างถือธงบ้างถือร่ม
พากันมาเฝ้า^๕ครีก^๕ครัน ^๕ถ้าแม่น้ำ^๕เต็มไปด้วยเรือ^๕รับผู้คน^๕แต่เรือ^๕ค้าขาย
ควรจะหัก^๕น้ำ^๕ยิ่งนัก

เวลาประมาณ ๘ โมงเช้าวันนั้น เรือกระบวนถึงพระนคร
คร้อย^๕ท^๕รยา ทูต^๕ตาม^๕ทูต^๕ถึง^๕ท่า^๕พร้อม^๕กัน^๕ไป^๕หา^๕เจ้า^๕พระ^๕ยา (ชำนาญ^๕บริ^๕รักษ์
ผู้ว่า^๕ที่^๕เจ้า^๕พระ^๕ยา) มหา^๕อุป^๕ราช^{๒๘} เชิญ^๕พระ^๕ราช^๕ดำ^๕ณ^๕แด^๕เครื่อง^๕ราช

๒๖ ที่แปลว่ามณฑปตรงนี้ ตามที่ปรากฏในจดหมายเหตุคอน
ราชทูตไทยไปตั้ง^๕ท่า^๕ท^๕วี่^๕ป ว่า^๕เชิญ^๕พระ^๕ราช^๕ดำ^๕ณ^๕ไป^๕ใน^๕มณฑป

๒๗ ชื่อบ้านที่กล่าวนี้ ในภาษาอังกฤษเขียนว่า โบบัสส์ท ข้าพเจ้า
ได้^๕ไป^๕ถูก^๕ษา^๕กับ^๕พระ^๕ยา^๕โบ^๕ราณ^๕ราช^๕ธานี^๕นทร์ เห็น^๕ว่า^๕จะ^๕เป็น^๕บาง^๕กระ^๕จะ
เพราะ^๕เสียง^๕คล้าย^๕กัน แต่^๕เป็น^๕ที่^๕เข้า^๕เขต^๕ร^๕ชาน^๕พระ^๕นคร

๒๘ ที่แปลว่าเจ้าพระยามหาอุปราชตรงนี้ ด้วย^๕ใน^๕หนังสือ^๕ระยะ^๕ทาง
ราช^๕ทูต^๕ตั้ง^๕ท่า^๕ที่^๕แปล^๕เป็น^๕ภาษา^๕อัง^๕กฤษ^๕ บาง^๕แห่ง^๕เรียก^๕ด้วย^๕ศัพท์^๕อัง^๕กฤษ^๕ว่า
ดัม^๕บิง บาง^๕แห่ง^๕เรียก^๕ด้วย^๕ศัพท์^๕ว่า อุ^๕ระ^๕ราช^๕สุ^๕ จึง^๕เข้าใจ^๕ว่า หมาย^๕ความ
ว่า เจ้า^๕พระ^๕ยาม^๕หา^๕อุป^๕ราช ชาติ^๕วร^๕วงษ์^๕ ๆ นั้น^๕เอง ใน^๕หนังสือ^๕
พระ^๕ราช^๕พง^๕ษา^๕ว^๕ด^๕ร ปรากฏ^๕แต่^๕ว่า เจ้า^๕พระ^๕ยา^๕ชำนาญ^๕บริ^๕รักษ์^๕ได้^๕ว่า
กรม^๕ท่า เพราะ^๕ณ^๕นั้น^๕เป็น^๕เจ้านา^๕ที่^๕ ๆ จะ^๕รับ^๕ราช^๕ทูต^๕ต่าง^๕ประเทศ^๕ จะ^๕เป็น^๕
ผู้^๕อื่น^๕ไม่^๕ได้ แต่^๕พึง^๕ปรากฏ^๕ใน^๕จด^๕หมายเหตุ^๕ราช^๕ทูต^๕ตั้ง^๕ท่า^๕ณ^๕บัด^๕นี้ ว่า

บรรณาการไปให้ตรวจ เจ้าพระยามหาอุปราช แต่งความยินดี
ปราไธยทุกตามสมควร แล้วบอกว่า จะนัดกำหนดวันเข้าเฝ้า
ให้ทราบต่อภายหลัง^{๒๙} เมื่อเสร็จจดหมายกับเจ้าพระยามหาอุปราช
แล้ว ทูลถามทุกก็ลากลับมาพักอาศัยอยู่ที่บ้านวัดนั้น^{๓๐}

ตั้งแต่ข้าราชการไทยได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระเจ้ากรุงศรี
อยุธยา ว่าราชทูตดังกล่าวเข้ามาถึง พระองค์ก็มึนงงให้เจ้าพนักงาน
จ่ายของหลวงจากท้องพระคลังมาเลี้ยงดูราชทูต แลพวกลูกน้องที่มาด้วย
ทั่วถึงกัน คดอดเวลาอยู่ในกรุงสยาม เพราะฉนั้นเมื่อราชทูตมาถึง

เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ได้เป็นตำแหน่งเจ้าพระยามหาอุปราชตาม
ทำเนียบศักดินาพลเรือนด้วย ตำแหน่งนี้ ในจดหมายเหตุของมอง
ซิเออร์ว่าดูแบ ราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
มหาราช ก็ว่าเจ้าพระยามหาอุปราชในครั้งนั้น ที่เจ้าพระยาชำนาญ
บริรักษ์ ได้ว่าที่เจ้าพระยามหาอุปราชนั้น ก็ไม่เป็นการปลาดอันใด
ด้วยเป็นผู้ที่มีความชอบต่อสมเด็จพระเจ้าบรมโกศยิ่งกว่าผู้อื่น แล
มีหลักฐานอีกประการ ๑ ในหนังสือพระราชพงษาวดารกล่าวว่า เมื่อ
เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ถึงอสัญกรรม โปรดให้เรียกว่าพระศพ
เหมือนเจ้า ข้อนั้นก็กับความในระหว่างราชทูตดังกล่าวข้างตอนปลาย
กล่าวถึงเจ้าพระยามหาอุปราชถึงอสัญกรรม

^{๒๙} ระเบียบ เป็นเวลาที่จะต้องแปลพระราชดำณออกเป็นภาษาไทย

^{๓๐} บ้านพวกวัดนั้นคงอยู่ฝั่งขวานอก ระหว่างปากน้ำแม่เข็กกับ
วัดรอ ใต้วัดพระเจ้าพนัญเชิงลงไปหน่อยหนึ่ง

ที่ปักแล้ว จึงมีเจ้าพนักงานนำเสียบอาหารทั้งคาวหวานแต่สิ่งของ
เครื่องใช้สอยต่าง ๆ อันเป็นของพระราชทานมาให้แก่พวกทนต์เป็นหลาย
อย่าง ใต้เต้านั้น ต่อมาเจ้าพนักงานได้นำเงินบาท^{๓๑} เงินปลัด
จากพระคลัง มาแจกจ่ายแก่พวกทนต์ของพระราชทานให้ใช้สอย
ด้วย นอกจากนี้ เจ้าพนักงานยังตั้งพวกพ่อค้าให้หาสิ่งของต่าง ๆ
มาขายที่ ๆ พักของพวกชาวลังกา ให้ซื้อหาของที่ต้องการได้โดยง่าย
แต่ให้อารามนาอริการตั้งตามวัดให้หมั่นมาเยี่ยมเยียนพวกชาวลังกา แต่
มาสังเกตการณ์ปริศนาให้เจริญความเลื่อมใสศรัทธา แต่เป็นโอกาสที่พวก
ชาวลังกาจะได้บำเพ็ญกุศลมิได้ขาด

ถึงวันที่ ๓๗ เดือน กคกระ (กรกฎาคม ประมาณราวขึ้น ๘ ค่ำ
เดือน ๘) เวลา ๕ โมงก่อนอรุณ^{๓๒} ข้าราชการไทย ๓ คนนำเรือ
กระบวนมารับราชทูตจากที่ปักไปขึ้นบก ที่ท่าถนนม้ประตูใหญ่อยู่กับ

๓๑ เงินบาทในที่นี้ เรียกว่า คิคคอด ตามภาษาฝรั่ง แต่
เงินปลัดเรียกว่า มะดัมปุระ เป็นคำแปลที่ไม่เคยได้ยิน ในหนังสือ
ที่ฝรั่งแต่ง ครึ่งแผ่นดินดัมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรียกเงิน
ดังกล่าวมยณ ก็เป็นคำแปลที่อยู่ ยงรู้มุตศัพท์ไม่ได้ทั้ง ๒ คำ

๓๒ เห็นจะตรงกับที่ ๓๑ อย่างข้างไทย การเสด็จออกรับแขก
เมืองลังกาครวณ ตามความที่ราชทูตลังกาพรรณาดในหนังสือ
พระราชพงษาวดารยุคเดียวกันว่า เสด็จออกที่มณฑลพระที่นั่งสรรเพชญ์
ปราสาท จะเป็นเพราะที่ราชทูตเผือกดวงแจ้ง ต้องเสด็จออกแต่เช้า
ก่อนแต่ครวณ จึงต้องเริ่มมารับราชทูตแต่ก่อนดั่งว่า

กำแพงเมือง ทูตานุทูตขึ้นรถเทียมม้าไปตามถนนหลวง^{๓๓} ๒ ฟากถนน
 ผูกต่างด้วยผ้าต่าง ๆ มีโคมรูปเหมือนแดงโมหุ้มตะกั่วประดับกระจก
 แขนวนเป็นระยะกันไปตามถนนนับด้วยหมื่น แต่งโคมเหล่านี้อย่างถนน
 ต่อย่างราวกับแต่งเดือน^{๓๔} รถทูตานุทูตขับไปตามถนนจนถึงประตูพระ
 ราชนิเวศน์ชื่อว่า ยัมทัก^{๓๕} คงแต่ทำคดอดมาทาง ๒ ข้างถนน ซึ่ง
 ผ้า ๕ ต่ปากทอง มีร้านขายเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องทองเหลือง
 ทองแดง ทองสัมฤทธิ์ แดงสังกะสี ขายไม้จันทน์แดง จันทน์ขาว
 ขายผักเบาะแถม่านปัก ขายเครื่องยาต่าง ๆ มีทั้งร้านขายเข้าตำ
 ขายมะพร้าว ขายกล้วย ต้ม ขนมหวาน ดอกไม้ แดเครื่อง
 กินเครื่องดื่มต่าง ๆ ร้านเหล่านี้ล้วนตกแต่งประดับประดาด้วยลายทอง
 แดคดุนงามอร่ามคดอดไป^{๓๖} เมื่อถึงเขตพระราชวัง แดเห็นปราสาท

๓๓ พระยาโบราณราชธานินทร์ต้นนิฐานว่า ราชทูตขึ้นที่ท่าประตู
 ไชยอยู่ข้ามฟากโขงใต้วัดพุทธไสยาสน์ แดไปรถทางถนนป่าคอง

๓๔ ที่ว่าตรงนั้นปลาอาศัยอยู่ ถ้าจริงคงกล่าวในจดหมายเหตุของ
 ราชทูต การตกแต่งคูใหญ่โต แดต้องเข้าใจว่า เมื่อราชทูตถึง
 ท่าประตูไชย ยังไม่ได้อรุณ จึงมีแต่งโคม การรับแขกเมืองใน
 เวลาก่อนอรุณเช่นกล่าวนี้ ข้าพเจ้ายังไม่เคยพบในหนังสืออื่นที่แต่ง
 เรื่องเมืองไทย

๓๕ ที่เรียกว่าประตู ยัมทัก นี้ เป็นประตูหน้าพระราชวัง ชื่อจริง
 เข้าใจว่าประตูพรหมมฤค

๓๖ คงตกแต่งเป็นการพิเศษสำหรับรับแขกเมือง

ราชมนเฑียรตัวนับแต่ปีตของอร่าม พวกทูตานุทูตลงจากรถแล้วไปพัก
ที่ศาลาแห่ง^{๓๗} ๑ ซึ่งผูกม่านแดงไว้อย่างงดงาม เจ้าพนักงานนำ
ดอกส้มปมาให้ทูตานุทูตตามประเพณีไทย^{๓๘} เมื่อได้เวลาแล้ว เจ้า
พนักงานจึงนำทูตานุทูตเข้าไปในพระราชวัง ผ่านประตูเข้าไป ๒ ชั้น
ที่ประตูก็ประดับประดาด้วยดอกไม้ต่าง ๆ เมื่อถึงประตูชั้นที่ ๒
เข้าไปก็ถึงพระที่นั่ง (สุวรรณเพ็ญปราสาท) ต้องขางฐานมุขเด็จพระที่นั่ง
มีรูปภาพต่าง ๆ ตั้งไว้ คือ รูปหมี่ รูปราชสีห์ รูปราชนษ
รูปท้าวเวรวิกร รูปนาค รูปพิราวยักษ์^{๓๙} รูปเหล่านักรบปิดทอง
ตั้งอย่างระคู้ ตรงหมู่รูปขึ้นไป เปน (มุขเด็จ) ราชบัลลังก์สูงประมาณ

^{๓๗} ศาลาทวารณ คือ ศาลาอุทฺตุน มีใช้

^{๓๘} ที่ราชทูตตั้งถากถ้าวในจดหมายเหตุ ว่าข้าราชการนำดอก
ส้มปมาให้ตามประเพณีไทย ขอน เห็นจะตรงกับดอกไม้มังคุดที่ถ้าว
ในกฎมนเฑียรบาล มั่นใจความถ้าวในกฎมนเฑียรบาล ด้วย
เรื่องดอกไม้มังคุดว่า “ดอกไม้มังคุดมิได้ให้หัว เอาได้พานหมาก
ใส่เจียดไว้ โทษในระหว่างขบถ” ดังนี้ มงคุดคายที่สวมคี่ะในพิธิ
ตรุษะ คี่ะจะมาแต่เม็ดเหตุอันเคี้ยวกันกับดอกไม้มังคุดนั่นเอง ความ
ที่ถ้าวนี้ แล้วแต่ คี่ะศึกษาโบราณคดีจะตั้งนิฐาน เทอญ

^{๓๙} รูปต่าง ๆ ที่ทูตตั้งกาพรรณมานี้ น่าคิดว่าจะคล้ายกับ
ที่จริง ๆ จะเป็นศิลา มีรูปสิงโตเป็นต้น อย่างคี่ะนำพระที่นั่งคี่ะ
มหาปราสาทในกรุงรัตนโกสินทรนี้ พระยาโบราณราชธานินทร์เคยขุด
พบรูปสิงโตหินตรงนำพระที่นั่งสุวรรณเพ็ญปราสาท

๑๐ คืบ* คึงเครื่องตุงรอบ (มุขเด็จ) ราชบัลลังก์นั้น ผูกม่าน
ปักทองงามนำพิศวง ฝ่ายนางพระที่นั่งก็ปิดทอง บนราชบัลลังก์คึง
บุษบกที่ประทับ เด็ดจอกอกที่บุษบกนั้น พวกทูลนาทูตเข้าเฝ้า ราชทูต
ถวายพระราชสาส์นแด่เครื่องราชบรรณาการเสร็จแล้ว พระเจ้ากรุงศรี
อยุธยา จึงทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานอนุญาตให้ พวกทูลนาทูตไป
เที่ยวดูสถานที่ต่าง ๆ ในพระราชวังต่อไป

ข้างฝ่ายขวา (พระที่นั่งสุรเพ็ชรญี่ปราสาท) มีโรงช้างเปิดทอง
มีพระยาช้างยืนแท่นเปิดทองตัว ๑ (ดีตัว) ดีด้าสีชนเหมือนกับดีทอง
แดง^{๔๐} อีกโรง ๑ เป็นโรงอย่างเดียวกันมีช้างพลายกระ ข้างฝ่าย
ซ้ายพระที่นั่ง ก็มีโรงช้าง ๒ โรงเหมือนกัน นำประตูพระราชวัง
(ชั้นใน) ออกมาฝ่าย ๑ มีโรงตายทองยืนม้าคันหดยตัว ตัวผูก
เครื่องทองอันงามวิจิตร อีกฝ่าย ๑ มีโรงยืนช้างผูกเครื่องตายทอง
เป็นหดยเชือก^{๔๑} ค่อนนมามีพลทหารนั่งกบดานอยู่เป็นอันมาก บ้าง
ถือดาบฝึกตายทอง บ้างสวมเกราะถือตรีศูต บ้างถือธนูสัฟแผ่

* ในฉบับภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า “ควิวิค”

๔๐ ในจดหมายเหตุราชทูตดังกล่าว พรรณาดังเครื่องแต่งพระยา
ช้างหดยบรรทัด แปลเป็นภาษาอังกฤษพอต้นนิฐานได้ว่า ไม่มีค
อันใดกับเครื่องแต่งพระยาช้างทุกวันนี้ จึงไม่แปลลงไว้

๔๑ ที่ว่าโรงนี้ เข้าใจว่า ที่จริงนั้นปรา่ ปดุกชนเฉพาะการรับแขก
เมือง ประเพณีตั้งปรา่ยืนช้างคัน ม้าคัน ในการรับแขกเมือง ยังมีมา
ตลอดจนกรุงรัตนโกสินทร์

ปิดทอง บางพวกตัวนี้แต่เป็นคนทีรปร่างดำตันผิวมดตอมพอก บาง
 พวกขึ้นถือบั้นมีคันทับ นอกจากพวกพลทหาร ยังมีคนพวกอื่นมา
 นั่งอยู่อีกเป็นอันมาก ตัวแต่งตัวโอ้อวด มีผ้าโพกศีรษะดีต่าง ๆ
 คนเหล่านี้เป็นแขกชาวเมืองปัตตานีบ้าง เป็นแขกมอญบ้าง เป็นแขก
 ใจทักบ้าง มุกระบังบ้าง มีทั้งชาวเมืองเค็ด เมืองมตะกา เมืองชาว
 เมืองกาวิดี พวกจีน พวกฝรั่ง^{๔๒} พวกอินเดีย พวกสยามญาคู พวก
 โยคี พวกอังกฤษ พวกฝรั่งเศส พวกสเปน พวกเดนมาร์ก และชาวเมือง
 ฝรั่ง เมืองฮังการี เมืองหงสาวดี คนผู้มาประชุมกันทุกชาติทุกภาษา
 ที่ริมประตูพระราชวัง^{๔๓} ๒ ข้าง มีแท่นตงบันใหญ่ อันหล่อด้วยทอง
 เบญจโลหะ และมีพลถือกระบองประจำรักษาเป็น ประตูพระราชวัง
 กัด ศาสดาถูกชนอันเป็นที่เจ้าพระยามหาอุปราชแต่ข้าราชการประชุมกัน
 กัด ตัวคนแต่งเครื่องประดับ ประตูพระราชวังยอดปิดทองประดับ
 ด้วยดอกแฉกรื้อไม้ เมื่อแดดตกดับเข้าไปเห็นพระที่นั่งหลังคา ๕ ชั้น
 มียอดอันปิดทอง ต่อพระที่นั่งออกมาทาง ๔ มุม มีหอสูง ๕ ชั้น^{๔๓}
 ตัวนี้มีหน้าต่างลูกกรง แต่ยังมีพระราชมณเฑียรอีกหลายหลัง ตัวนี้ปิด
 ทองแต่ทำหลังคาเป็น ๒ ชั้น คำหนักพระราชโอรสแต่คำหนักพระมเหสี^{๔๔}
 ทั้ง ๓ ก็มีรูปอย่างเดียวกัน พระราชวังอันงามวิจิตรที่กล่าวมานี้ สร้าง

๔๒ หมายความว่า ไปตุเกศ

๔๓ เรื่องที่ว่าหอสูง ๔ มุมพระที่นั่งนี้ ไม่เคยได้ยินว่ามีดังกล่าว

๔๔ ที่ว่าคำหนักพระมเหสี เห็นจะหมายความว่า พระปรีศ

อาจจะเห็นหลังคาออกมาถึงข้างหน้าได้

ที่ริมกำแพงใกล้แม่น้ำ กำแพงหนาคดโค้งแต่พระราชวังเวียนวกไปจน
บรรจบรอบพระนคร ตั้งแต่ประตูไชยที่ท่าจีน (กำแพงเมือง) มีเชิงเทิน
ตลอดไปทางข้างขวา จนมาบรรจบที่ด้านแม่น้ำ ภายในกำแพงเมืองมี
คลองหลายสาย ยื่นเป็นแนวเดียวกัน มีเรือแจวคนถีบในทางเรือมาก
มายเหลือที่จะพรรณนา แต่คลองในเมืองยังมีเรือไปมาจนมากมายถึงเพียงนี้
ใครจะประมาณได้ว่า ในแม่น้ำจะมีเรือขึ้นต้องไปมามากมายสักเพียง
ใด บนบกก็มีถนนคับแคบไม่ถนัด เดินไปด้วยผู้คน แลร้านรวง
ขายสิ่งของสินค้าต่าง ๆ ตลอดจนพระพุทธรูปทองคำมีขาย ข้อความ
ที่พรรณนามานี้ กล่าวเพียงเท่าที่ได้เห็นแก่ตา เฉพาะภายในพระนคร
ศรัยอุทธยา

เมื่อทอดานทุกซมสถานที่ต่าง ๆ เสร็จแล้ว มีข้าราชการ ๒ นาย
พาขึ้นรถกลับมาถึงเรือไปส่งยังที่พัก

ต่อมาอีก ๗ วัน ถึงวันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ ข้าราชการไทย
๒ คน มาบอกราชทูตดังกล่าว มีรับสั่งให้ไปนมัสการพระที่วัด ๒ แห่ง
พวกทูตานุทูตจึงตั้งเรือไปกับขุนนางไทย ไปนมัสการพระที่วัดพุทไธ
ศวรรย์^{๔๕} ก่อน ออกจากวัดพุทไธศวรรย์ไปวัด บัด ดิณิ กร อาราม^{๔๖}
อีกวัด ๓ เมื่อนมัสการแล้วทั้ง ๒ วัด จึงกลับที่พัก

๔๕ ในจดหมายเหตุราชทูตดังกล่าว พรรณนาว่าด้วย วัดพุทไธศวรรย์ด
ยาว วัดพุทไธศวรรย์บนถนนกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้อ่านหนังสือเรื่องนี้ได้
เคยไปเห็นด้วยกันแล้วโดยมาก ข้าพเจ้าจึงจะคัดตอนพรรณนาเสีย
ไม่แสดงในหนังสือนี้ มีความแปลกซึ่งควรกล่าวไว้แต่ ๒ อย่าง คือ

ถึงวันอาทิตย์ที่ ๒๑ กันยายน (ยน) ตามสุริยคติ เวลาเช้าราช
การไทย ๓ คนพาเรือมารับทูตานุทูตไปยังวัดมหาธาตุวราราม อยู่
ตำบลเรียกว่าหน้าพระธาตุ วัดนี้สร้างในทศวรรษที่ ๔๗ มีกำแพงล้อม
ทั้ง ๔ ด้าน นอกกำแพงมีคดองเป็นคู ตั้งแต่ทำนวด้านตะวันออก มี
ถนนหลังคา ๒ ชั้น ยื่นยาวเข้าไปจนถึงประตูวัด เมื่อเข้าประตู
วัด แลเห็นทั้ง ๔ ด้าน มีพระเจดีย์บริบทอง ๘ องค์ ระหว่างพระเจดีย์
ตั้งพระพุทธรูป แต่วิหารหลังคา ๒ ชั้นทั้ง ๔ ทิศ ในวิหารมีพระ
พุทธรูปใหญ่หนึ่งองค์ถึงเพดาน ภายในที่ซึ่งพระเจดีย์แต่วิหารทั้ง ๔ ล้อม
อยู่นั้น ตรงศูนย์กลางเป็นองค์พระมหาธาตุ (เป็นพระปราง) ๕ ยอด
มีบันไดขึ้นไปถึงชั้นของพระมหาธาตุ ตรงชั้นบนตงทั้ง ๔ มุมเป็น
รูปภาพต่าง ๆ ดังได้ คือ รูปครุฑ รูปจุลโลกบาท รูปโศวาทิกถ้อยคาบ

อย่าง ๑ ว่าพระวิหารหลวงข้างหน้าพระปราง ซึ่งบนผนังแต่แล้ว ครัง
นั้นว่าฝาผนังข้างในเขียนเรื่องปฐมสมโพธิ กับที่ในพระปรางว่าตั้ง
พระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

๔๖ วัดนี้ ตามแผนที่น่าจะเป็นวัดไชยวัฒนาราม ด้วยอยู่เหนือ
วัดพุทธไสยาสน์ขึ้นไปไม่มากนัก แต่เป็นวัดสำคัญควรขอตรวจเมืองได้

๔๗ เมืองศรีวิชัยบุรีราชธานีของลังกาทวป ตั้งอยู่บนเขาไม่ใคร่
มีที่ราบ ราชทูตจึงถามาเห็นที่ราบที่กรุงเก่า พรรณนาถึงที่แห่งไร
ไม่ใคร่ทั้ง ที่จะกล่าวชมว่าที่ราบ เพราะเป็นการปลาดของเขา ที่
เห็นเมืองไทยมีที่ราบมาก

รูปราชษลักษณ์ถือกระบองสั้น แต่รูปพิราจะยลักษณ์ถือกระบองยาวเป็นคัน
 ยอดพระมหาธาตุนั้นเป็นทองทั้งแท่ง^{๔๘} บันได (ที่ขึ้นไปถึงชั้นนั้น) หลัง
 พนักทั้ง ๒ ข้างบันเป็นนาคราชตัวโตเท่าดำศาลาเดือยลงมา ที่ศีรษะ
 พงพานประดับกระจุกอยู่ที่เชิงบันได อ้าปากมีเขี้ยว ใครเห็นก็เป็นท
 พังกลัว รอบฐานพระมหาธาตุยังมีรูปสัตว์คั่งรายเรียงรอบไป คือ
 รูปราชสีห์ รูปหมี รูปหงษ์ รูปนกยูง รูปกนิร รูปโค รูปสุนัขป่า
 รูปกระบือ รูปมังกร และยังมียุโรปโทวาริกถือดาบข้าง ถัดขึ้นบ้าง ถัด
 จามระบ้าง ถัดฉัตรบ้าง นอกจากนั้นยังมีรูปภาพถือเครื่องพุทธบูชาต่าง ๆ
 อีกเป็นอันมาก (ที่หน้าบันชั้นพระมหาธาตุ) เป็นเป็นลายรูปพระพรหม พระ
 ศักกระ พระสยามเทพ ตัวนบิตทองทั้งต้น ในพระวิหารด้านขวานอก
 มีพระพุทธรูปนั่งหันพระพักตร์เข้าไปทางพระมหาธาตุ และมีรูปพระ
 อรรคต่างอยู่ทั้ง ๒ ข้าง ในวิหารนี้ มีพระพุทธรูปทรงบาตรด้วยอีกพระ
 องค์ ๑ อีกวิหาร ๑ ตั้งขึ้นบันไดหลายชั้น ในวิหารนี้มีพระพุทธรูป
 หลายนพระองค์ และมีรอยพระพุทธรูปบาทจำลองด้วย ๒ รอย พระวิหาร
 ด้านขวานอกมีพระพุทธรูป ๓ องค์ (อีกวิหาร ๑) มีพระพุทธรูปปางเสด็จ
 ทรงศีลได้ยาศน์อยู่ในพระคันชกฏ มีรูปพระอนันตนาถถือเชิงเทียนทอง
 ด้วยพระหัตถ์ขวา ฝ่ายนี้เขียนเรื่องมหาเวศดินดรชาดก แต่เรื่อง
 ปฐมสมโพธิ รูปภาพที่เขียนบนผนังด้านนบิตทองทั้งนั้น^{๔๙}

^{๔๘} คือ ยอดนพศูลกระโหลกทอง หรือหุ้มทอง

^{๔๙} ดังเหตุในจดหมายเหตุระยะทางของราชทูตลังกา เห็นทอง
 เข้าที่ไหนขอบพรรณา ไม่ว่าทองแท่งหรือทองบด หรือทองแผ่นดัด

นอกกำแพงบริเวณวิหารที่กล่าวมาแล้ว มีธรรมศาลาหลายหลัง^{๕๐} ข้างด้านตะวันตกเป็นคาน้ำหนักสมเด็จพระสังฆราช (ตัวคาน้ำหนักนี้) หอด้วยกัณฑ์ คาน้ำหนักที่ทรงแสดงธรรมกัณฑ์ ถ้วนสดักถวดตายบิณฑกที่ในคาน้ำหนักหลัง ๓ ผูกเพดานแต่ม่านปักทอง พื้นปูพรม มีชวดปักดอกไม้ตั้งเรียงรายเป็นแถว เพดานคาน้ำหนักแขวนอักษกัณฑ์ ในคาน้ำหนักนี้มีบัตถังกตง ๒ ข้าง บนบัตถังกตงตั้งพดัยศัสำหรับคาน้ำหนัก (สมเด็จพระสังฆราช) ข้างละเล่ม พดัย ๒ เล่มนี้คาน้ำหนักทำด้วยงา (ส่วนตัวพดัยเล่ม ๑) เป็นพดัยด้านด้วยงาที่เดือยจักเป็นเส้นเดือยด (อีกเล่ม ๑) พื้นก้ามหิยแดง บัถถวดตายด้วยทองแดงเงิน^{๕๑} ภายในม่าน ๒ ไชอัน

๕๐ ที่เรียกว่าธรรมศาลานี้ ควรเข้าใจว่า ศาลาทุกชนิด ไม่เฉพาะแต่การเปรียญ

๕๑ พดัยศัสมเด็จพระสังฆราชทั้ง ๒ เล่มนี้ ผู้แปลจดหมายเหตุเป็นภาษาอังกฤษบอกไว้ชัดเจนว่า ๒ เล่ม แต่คาน้ำหนักด้วยกัน แต่ความที่พรรณาคือไป ผู้แปลเข้าใจว่าเหมือนกันทั้ง ๒ เล่ม คือเป็นพดัยด้านแซมก้ามหิยแดง แต่ปักทองเงินด้วย ความจริง ผู้เขียนพรรณานิยมในเมืองไทย อ่านความตรงนี้เข้าใจได้ง่าย ว่าพดัย ๒ เล่มที่กล่าวนั้น เป็นพดัยเล่ม ๑ เป็นพดัยด้านเล่ม ๑ ไม่ผิดเป็นแน่ เหตุใดพดัยศัสมเด็จพระสังฆราชจึงเป็น ๒ เล่ม นี้เป็นความรู้ที่ได้ใหม่ในจดหมายเหตุเรื่องนี้ แต่พอแปลความได้ คือ พดัยเล่มเป็นเครื่องยศสำหรับพระราชคณะฝ่ายคามวาสี พดัยด้านเป็นเครื่องยศสำหรับพระราชคณะฝ่ายอรัญวาสี คาน้ำหนักสมเด็จพระราชาคณะผู้ใหญ่ แม้ทุกวันนี้ยังรื้อนาม

ปักด้วยทอง คงพระแท่นสมเด็จพระสังฆราช ๆ ประทับอยู่บนพระแท่นนั้น พระหัตถ์ขวาถือพัดขนนกบังพระภักตร์อยู่ นำพระแท่นลงมาพระ
ถานานุกรมยื่นเข้าอยู่ข้างตะรองค์ สมเด็จพระสังฆราชมีรับสั่งให้เบิก
ทูตานุทูตเข้าไปเฝ้า เมื่อพวกทูตานุทูตเข้าไปถวายนมัสการ แดถวาย
เครื่องบรรณาการแล้ว มีผู้ยกพานหมากมาคองเตยงพวกทูตานุทูต ล้วน
สมเด็จพระสังฆราชนั้น มีรับสั่งอนุโมทนาการที่พวกทูตานุทูตทั้งหลาย
มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนไตรย ตั้งอุสาคัณหความลำบาก ฝ่าคลื่น
ฝนลมแดดย่นตรายต่าง ๆ เข้ามาเพื่อกิจที่จะทูลบำรุงพระบวรพุทธศาสนา
ให้ถาวรรวัฒนาการ แต่คำรับสั่งว่าจะจัดคณะสงฆ์ส่งออกไปกับพวกทูต
เพื่อจะได้ให้อุปถัมภ์แก่ชาวสิงหลในลังกาต่อไปตามประสงค์

ในบริเวณรอบค้ำหนักสมเด็จพระสังฆราช มีกุฎีภิกษุสามเณร
ค่อไปเป็นอันมาก มีทั้งที่พักอุบาสก อุบาสิกา แดที่พักของพวกข้าพระ
โยมสงฆ์ ซึ่งมากระทำการอุปฐากทุก ๆ วัน เมื่อเฝ้าสมเด็จพระ
สังฆราชแล้ว เจ้าพนักงานจึงพาพวกทูตานุทูตกลับไปส่งถึงที่พักเวลายื่น

ต่อมาอีก ๘ วัน ถึงณวันจันทร์ (เดือน ๑๑) แรม ๘ ค่ำ มี
ข้าราชการ ๒ คน มาพาพวกทูตานุทูตไปที่วัดอีกแห่ง ๑ วัดนี้มีกุฎี
พระสงฆ์มาก พระอุโบสถหลังคว ๓ ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบ นำ

ดงท้าย ความว่าดี อริยวาดี รวมกัน ครึ่งกรุงเก่ามีแด่สมเด็จพระ
สังฆราช (แฉบางที่จะเป็นสมเด็จพระวันรัตน์ด้วยอีกองค์ ๑) หมายความว่า
ว่า เป็นมหาสังฆปริณายกทั้งฝ่าย ความว่าดี แดอริยวาดี คงเป็นด้วย

พระอุโบสถมีพระเจดีย์ปักทอง ๒ องค์ เมื่อพวกทาดานทูตนมัสการพระ
แล้วพักอยู่น้อยหนึ่ง แล้วเจ้าพนักงานมาเชิญไปยังบ้านเจ้าพระยามหา
อุปราชที่ ๒ ๕๓ ๗ กับขุนนางผู้ใหญ่อีกหลายคนพากันต้อนรับเลี้ยงอาหาร
พวกทาดานทูต เมื่อเลี้ยงอาหารแล้วก็พากันพลูเสร็จแล้ว จัดพวกกระบำ
อันแต่งตัวด้วยเครื่องปักทอง มาร้องแร้วให้พวกทาดานทูตดู แล้ว
พวกทาดานทูตจึงลากลับไปที่พัก

วันรุ่งขึ้นเวลาเช้า ข้าราชการไทย ๒ คน ไปรับทูตมาขึ้น
ทำขึ้นมาไปเที่ยวตามในเมือง ไปถึงที่ถนนแห่ง ๑ มีโรงช้างคันหลังคา ๒
ชั้นปิดตายทองอยู่ข้าง ๑ มีโรงม้าคันหลังคา ๒ ชั้นปิดตายทองเหมือนกัน

๕๔ เห็นเด็จพระที่นั่งมณเฑียรธรรมกรุงเก่าจึงมีพดด้วงฝ่าย ความว่าดี
แต่อริยวาดี

๕๕ เห็นจะเป็นวัดบรมพุทธาราม ซึ่งราษฎรเรียกว่า วัดกระเบื้อง
เคลือบ เป็นวัดที่สมเด็จพระเพทราชาทรงสร้าง อยู่ในเมือง ไม่ห่างหัว
แหลมนัก

๕๖ ข้าราชการผู้ใดในจดหมายระยะทางทูตดังกล่าว ฉบับภาษา
อังกฤษเรียกว่า เซกันต์บิง จึงแปลว่าเจ้าพระยามหาอุปราชที่ ๒
ที่จริงคงจะเป็นพระยาพิพัฒน์โกษา ปลัดทูตของกรมท่า พระยาพิพัฒน์
โกษาคณัน ปรากฏนามในหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับพระราชหัตถ
เลขา ว่าเป็นบุตรเขยเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ เมื่อเจ้าพระยา
ชำนาญบริรักษ์ถึงอสัญกรรมแล้ว ได้เป็นที่เจ้าพระยาพระคลังต่อมา

กันอยู่ข้าง ๑ เหลือที่จะประมาณได้ว่า ข้างพายัพแต่มีคนมีมาน้อย
เท่าใด เพราะถนนสายนี้มีแต่โรงช้างโรงม้าตลอด^{๕๔} เจ้าพนักงานจัด
ให้ตามหุตพักที่ศาลาแห่ง ๑ ซึ่งอยู่ข้างโรงม้า เพื่อที่จะให้ดูกระบวน
แห่กุสินธุ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพระราชทานพระกุสินธุวัชระไชย
รัตนาราม^{๕๕} ในวันนี้ กระบวนแห่พระกุสินธุเป็นดังนี้ คือ แรกเป็นกระบวน
ช้างเครื่อง มีคนสพายคาบส้อมคดอมพอกนั่งถือธงบนหลังช้าง ต่อมา
ถึงกระบวนคนขี่ม้า แล้วถึงกระบวนคนเดินเท้า กระบวน ๑ เป็นพดถือ
คาบสพายของบ้าง ถือธนูธนูปักแต่งบ้าง แบกปืนบ้าง ต่อมาถึง
กระบวนพดเดินเท้าถือธงชายแต่งปฏากันบีตทอง แล้วถึงกระบวน
พดอีกจำพวก ๑ ตัวนรปราชญ์ดำดั้น ถือกระบองทอง อีกกระบวน ๑ ถือ
คาบสพายเงิน แล้วถึงกระบวนเครื่องดนตรีมโหรีฝรั่ง แตรทอง ปี่
กลองใหญ่ แดกทองเล็ก เดินประโคมไปตามทาง ต่อมาถึงช้าง
ผูกเครื่องห้อยกระจับปี่ ๒ ตัว มีข้าราชการนั่งถือพานทองรองไทรอยู่ใน
ด้นคัมภ์ มีธงฉัตรแห่หอกแซ่งข้างอย่างละคู่ แต่มีช้างพังเดินตามไป ๒
ข้าง มีคนขี่ช้างละ ๓ คน ต่อจนถึงช้างข้าราชการ แต่งอย่างกล่าว
มาแล้ว แต่ถือภาตของรองเครื่องบริวาร มีเด็กน้อย ๆ ข้างพังถือ
เครื่องยศ คือ คาบแฉพานหมากเป็นต้นตามข้าราชการนั้น

๕๔ พระยาโบราณราชธานินทร์ได้สอบถามที่ใดมีความว่า ถนนที่วัดตรง
นี้ คือ ถนนป่ามะพร้าว

๕๕ ที่เรียกว่าวัดกุสินธุรัตนาราม ไม่มีชื่อวัดใดใกล้เคียง แต่
คงเป็นวัดอยู่ในเมือง อยู่มาข้างด้านตะวันออกพระราชวัง ขอนุนได้

ก่อนถึงกระบวนใหญ่ ถ้วนพลเดินเท้า ถือดาบแดงอาวุธ ๕ อย่าง
ทั้งธงแดงกระดิ่ง ฟันกระบวนถึงข้างพลตายตัว ๑ แต่งเครื่องคอกไม้ตัด
มีขุนนางนั่งถือผ้าไตรไปบนสัปคับ มีคนถือฉัตรแดงเดินแซง ๒ ข้าง
ข้างหลังมีกระบวนเด็กถือเครื่องยศตาม กระบวนข้างขุนนางอย่างว่า
นมคอมาอีกหลายกระบวน

แล้วถึงกระบวนพลเดินเท้า เดินเป็น ๔ สาย ถือเดินเชือกเพื่อให้
คนเดินให้ไต่ระยะกันทุกสาย ที่นำหน้าถือธงปักทอง ๕๖ แล้วถึงกระบวน
ข้าง ทั้งพลตายแดง เดินเรียงตามกันเป็นแถว ถ้วนผูกเครื่องแถบวรทุก
ของไทยธรรมสำหรับถวายพระสงฆ์ ค่อนั้น ถึงกระบวนขุนนางซึ่งข้าง
คือ เป็นข้าราชการตำแหน่งในกรมวัง ๒ คน แล้วตำแหน่งเจ้ากรมรถ
ตำแหน่งเจ้ากรมแต่ง ตำแหน่งกรมภูษามาตา ๒ คน ตำแหน่งเจ้า
พนักงานผู้รักษาเครื่องราชูประโศก ๒ คน ตำแหน่งเจ้าพนักงานพระ
คลัง ๒ คน ตำแหน่งนายพลเรือเจ้ากรมฝัฟาย ๒ คน ตำแหน่งกรม
ด้วยกระบวนพระภิกษุไปทางนั้น ข้างเจ้าปฤชากับพระยาโบราณ
ราชธานีเห็นค้องกันว่า ชื่อวัดที่กล่าวนั้น ที่จริงจะหมายความว่า
เป็น ๒ วัด คือ วัดมหาธาตุวัด ๑ วัดราชบูรณะวัด ๑ เป็นวัดสำคัญ
อยู่ถุกทิศที่กำหนด พระภิกษุคงทอด ๒ วัดนั้น ส่วนกระบวนแท้เป็น
ทำนองพยุหยาตราทางสถลมารค อย่างที่เขียนไว้ที่วัดยม แต่เดี๋ยวนี้
เสียหมดแล้ว มีที่ได้ลอกแต่เขียนไว้ในพระอุโบสถวัดประดู่ทรงเจ้าแห่ง ๑
พระยาโบราณราชธานี ได้ให้ลอกเท่าที่เห็นพอแต่เห็นได้ ลง
สมุดไว้มีอยู่ที่อยุธยาพิพิธภัณฑสถาน ๑ ในหอพระสมุดวชิรญาณเดิม ๑

ม้า ๒ คน ตำแหน่งกรมพระคลัง^{๕๗} ๒ คน ค่อมมาถึงตีปยุษ
 นับด้วยร้อยแต่พันทั้งชายแต่หญิง ถ้วนเอาผ้าไตรหรือเครื่องบริขารทูล
 คี่^{๕๘}ไปในกระบวน ค้อน^{๕๙} ถึงอนุราชทอง ๒ พระองค์ ทรงเสด็จ
 บิดทองประดับกระจก รวดพนักทำด้วยงา^{๖๐}คนหาม แดกนพระกลด
 ทง ๒ พระองค์^{๖๑} มีข้าในกรมเชิญเครื่องตามเสด็จเป็นอันมาก ค่อม
 มาถึงเจ้าพระยามหาอุปราช นั่งเสด็จคนหาม^{๖๒}แดกนตีปทน มีคน
 ถือกี่ร้อย^{๖๓}ตาม ค่อมกระบวนเจ้าพระยามหาอุปราช ถึงเจ้าพระยา
 มหาอุปราชที่ตอง^{๖๔}นั่งแคร่มคนหาม^{๖๕}แดกนตาม ค่อมถึงกระบวนพระยา
 ข้างเผือกดีเหมือนทองแดง แต่งเครื่องทอง มีคนถือกี่^{๖๖}ชิงแขง ๔ คน
 ชิง ๔ คน แต่มีกนถือกี่^{๖๗}ทองรองอ้อย^{๖๘}แดกด้วยตาม ๘ คี่ แต่มีก
 ข้างพัง^{๖๙}เป็นบริวารด้วย ข้างพัง^{๗๐}คนชือกี่^{๗๑}ด้วย

แต่ที่พรรณนากระบวนเห็นได้ในจดหมายเหตุของทูตอังกฤษอยู่ข้างเดือนเมษายน
 เขาก็ออกตัวได้ในจดหมายเหตุ^{๗๒}นั้น ว่าพรรณนาคำอธิบายของ
 ดิถีทัม ปรัม เจตติ (เห็นจะเป็นแขกคน ๑ ซึ่งเข้ามาค้าขายอยู่ใน
 กรุงศรีอยุธยา) แต่มอกในจดหมายเหตุว่าไม่ได้พรรณนาจนสิ้นสุด
 กระบวน เพราะกลัวผู้อ่านจะไม่เชื่อว่า กระบวนแห่งจะใหญ่โตถึงเพียงนั้น

๕๖ ค่อมในจดหมายเหตุ ว่ามีกระบวนข้างพลาย ข้างพังบรรทุก
 ผ้าไตรแต่เครื่องบริขารอีก แดงถึงข้าราชการ บอกตำแหน่งไว้ว่า ข
 ข้างเป็นคู่ ๆ กัน ข้าพเจ้าพิเคราะห์ดู ตรงนั้นจะเป็นกระบวนเสด็จ
 แต่ผู้เรียงจดหมายเหตุเดิม หรือผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษจะเข้าใจผิด
 เสียอย่างไร ไม่ได้กล่าวไว้แต่ดั่งที่เดียว ข้าพเจ้าจะกล่าวแต่ตามที่

ในการพระกฐินนี้ มีเครื่องบูชาพระพุทธรูปปฏิมา แต่ผ้าไตรเครื่อง
บริขารถวายพระสงฆ์เป็นอันมาก ข้าราชการไทยที่ไปกำกับบอกแก่
ราชทูตว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ทรงพระกรุณาโปรดพระราชนาน
อนุญาตให้ราชทูตได้ช่วยในการพระราชกุศลกฐินบิณฑก^{๖๐} แต่ในการ
พระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลอย่างอื่น โดยเสด็จในพระราชศรัทธา
เดิมได้ในพระรัตนไตรด้วยทุกอย่าง เมื่อเสร็จการดูแลพระกฐินแล้ว
เจ้าพนักงานจึงพาทูตานุทูตกลับไปตั้งยังที่พัก

ถึงวันอังคาร เวลาประมาณ ๓ ชั่วโมง ก่อนอรุณ มี
ข้าราชการไทย ๒ คน ลงมาบอกทูตานุทูตว่า (ในคำวันนั้น) จะมี
กระบวนแห่เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ในการพระราชพิธีฝ่าย
พระศาสนา^{๖๑} กระบวนเสด็จจะผ่านที่พักราชทูตมา กระบวนพิธีที่

ปรากฏในจดหมายเหตุนั้นดังกล่า ขอให้ท่านผู้อ่านพิจารณาให้เอาเอง
เถิด ว่าที่จริงจะเป็นอย่างไร

๕๗ ขุนนางที่บอกตำแหน่งแถวแถวเป็น ๒ คน ๆ ดังนี้ ที่จริงน่าจะ
จะเป็นคู่เคียง แต่แขกผู้อธิบายจะบอกเดือนเบือน ทูตดังกล่าวก็จะจด
เดอะไปด้วย ที่น่าเห็นว่าเป็นกระบวนเสด็จพระราชดำเนินนั้น จะเห็น
ได้ด้วยกระบวนซึ่งจะกล่าวต่อไป

๕๘ กระบวนที่ว่าคนมากนี้ ที่จริงน่าจะเป็นมหาดเล็ก แต่หาก
พรรณานี้ต่อไป

๕๙ หมายความว่า เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี พระองค์ ๑ เจ้า
ฟ้ากรมขุนพรพินิต พระองค์ ๑ เวदानันเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ซึ่งเป็น

ทศานทุคไคเห็นนตงน คือ ตามบรรดาวัศมิฝั่งแม่น้ำทง ๒ ฟากทศวัต
 ต่างปักไม้ไผ่ดำยาวขึ้นเป็นเสา โนม้ปลายไม้ตั้งมาผูกเชือกชักโคม
 ต่าง ๆ (ครั้นได้เวลาดำ) พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาได้จัดโดยกระบวนเรือ
 พร้อมด้วยกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
 เจ้าพระยามหาอุปราช เรือที่ได้จัดล้วนมีคันทองมุกกันยาติดดีแลผูกม่าน
 ในตำเรือปักธงทองแดงเงิน มีเทียนจุดตลอดลำ มีเรือข้าราชการล้วนแต่ง
 ประทับหน้าตามเสด็จด้วยเป็นอันมาก แต่ในการพิธีนี้ ยังมีโคมกระ
 ษทำเป็นรูปดอกบัวดีแฉ่งบ้าง ดีขาวบ้าง มีเทียนจุดอยู่ในนั้น ปล่อยให้
 ลอยน้ำลงมาเป็นอันมาก จะนับจะประมาณมิได้ นอกจากลอยโคม^{๖๒}
 กรมพระราชวังบวรนั้น ก็ยังดำรงพระชนม์อยู่ บางทีจะประพรว
 หรือมีฉันทให้เสด็จกระบวน ๑ ต่างหาก จากวังจันทรถษม

๖๐ คำว่า บึงกมะ นี้ หมายความว่าอย่างไรเจ้ายังไม่ทราบ

๖๑ กระบวนแห่ประเพณีที่ว่านี้ พิธีกระหัดตามลักษณะที่ราชทูตตั้งกา
 พรรณา ตรงกับพระราชพิธีของเปริ่ง ถดซุด ลอยโคม ถ่งน้ำ ซึ่ง
 เป็นพิธีทำในเดือน ๑๒ กล่าวไว้ในหนังสือกฎหมายไทยว่าดังนี้ “เดือน
 ๑๒ การพิธีของเปริ่ง ถดซุด ลอยโคม ถ่งน้ำ (ที่จริงถ่งน้ำ) ตั้ง
 ระทาดอกไม้ในพระเมรุ & ระทา หน้า ๒ โรง เสด็จลงเรือเบญจา ๕ ชั้น
 พระที่นั่งชน ๔ ชั้น สมเด็จพระอรรคมหาเสนาแม่ยั่วเมือง ชั้น ๓ ถดเรือ
 ชั้น ๒ หาดานเรือ ชั้น ๑ พระสนมหม่อมชฎาได้สูกหว่า ประทับทง ๕ ชั้น
 เรือปลาดุกขนเผ้านำเรือเบญจาเรือคะเม้นแถมทง ๒ ข้าง ข้ายคนตรี ขวา
 มโหรี ตั้งเรือเวมเป็นคั้งแพนโคมทุกตำ ถ้าเสด็จลงเป่าแควให้ ๓ ตา

ยังมีการจุดดอกไม้ธูปเทียนอีกเป็นอันมาก แต่มีระบำคนตรีเล่นมาใน
เรือ ๒๓ ลำ ต่อกระบวนเสด็จถึงเรือกระบวนแห่ผ้าไตรแต่เครื่องบริวาร
เป็นของทรงพระราชอุทิศแก่พระสังฆตามพระอารามในพระนคร แต่
พระอารามที่อยู่ตามริมแม่น้ำในการพระราชพิธี^{๒๕๖๔}

การพระราชพิธีท้าวพระยามาน ข้าราชการไทยอธิบายแก่ทูต
ทูตว่า เป็นราชประเพณีเคยทำมาในกรุงศรีอยุธยาแต่ครั้งดาบรพ
ทำวณชน ๓๓ ลำ เดือนพินระวัน ๑ วันกลางเดือนนั้นวัน ๑ วันแรมค่ำ ๑
วันแรม ๗ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ แลวันขึ้นเดือนเมื่อพ้นแควค่ำ ๒๕ แล
พระราชพิธี^{๒๕๖๕} ทำเพื่อการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ (ซึ่งบรรจุไว้
เด่นหนึ่งระบำ^{๒๕๖๖} ถูกขุดค้นแต่ฝ่ายใน ครั้นเสร็จแล้วคัดลอกแก้ว
ให้ ๓ ถา เรือเวียงตั้งแพแห่คัดลอกถอยเรือพระที่นั่งต้องลงไปตั้งน้ำ
ครั้นถึงพุทธไสยาจารย์จุดดอกไม้เพลิงเด่นหนึ่ง เสด็จลงเรือสำเภาไชย
กับสมเด็จพระภรรยาเจ้าท่ง ๕ ลูกเธอหลานเธอ พระสนมตงเรือประ
เทียบขึ้นมาข้างเกาะแก้ว” ๑

ลักษณะพิธีอย่างกล่าวในกฎมณเฑียรบาล^{๒๕๖๗} เป็นชั้นเก่า มาในชั้น
หลัง ถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศรู้เห็นจะแก้ไขเสียบ้าง แต่
รูปพิธีก็ยังเหมือนกัน

๒๒ คำที่ว่าถอยโคม ที่เรียกในกฎมณเฑียรบาล บางที่จะหมาย
ความว่า โคมบัว ที่ถอยน้ำขึ้นเอง ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ใช้ดอกบัว
สดปักเทียนบ้าง เย็บใบตอง ใบพัดบ้าง เป็นกระทงเจิมปักรูปเทียนแต่
ดอกไม้บ้าง ทำเป็นเรือหยวกปักรูปเทียนดอกไม้บ้าง จึงเรียกกันว่า

ในพระจุพามณีเจดีย์) ในดาวดั่งขพิภพ แดบุชารอยพระพุทบาท
ซึ่งพระยานาคได้กราบทูลอัญเชิญ ส้มเด็จพระพุทของค์ให้ทรงประดิษฐาน
ไว้เหนือหาดทรายฝั่งแม่น้ำนัมมทานที

รุ่งขึ้นณวันพุม ชำราชการไทย ๒ คนนำทั้งโคมบัวแดงดอกไม้
มายังที่พักทูลาทูล บอกว่าเป็นของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพระราชทาน
มา เพื่อให้ทูลาทูลได้บำเพ็ญการกุศลในพระราชพิธีนั้นด้วย พวก
ทูลาทูลจึงลงเรือไปกับชำราชการไทย ได้จัดโคมบัวดอยน้ำแดง
ดอกไม้ซึ่งพระราชทานมา ทั้งเมื่อวันพุมแดงออกไปในวันพฤหัสบดี
แคว้นศุกร รวม ๓ วัน

ดอยกระทง ไม่ได้เรียกว่าดอยโคมตามกฎหมายเก่า จนเป็นที่งุน
งงแห่งของผู้ศึกษาโบราณคดี ว่าที่เรียกว่าดอยโคมในกฎหมายแต่
ยครั้น จะหมายความว่าเอาโคมซึ่งชักในพิธีของเบี่ยงเสร็จแล้ว ตั้ง
ดอยน้ำหรืออย่างไร พึงมาเห็นในจดหมายเหตุของราชทูตลังกา ว่า
ครั้งกรุงเก่าเขาดอยโคมจริง ๆ

๖๓ เรือระบำดนตรีที่พรรณาตรงนี้ จะเข้าใจว่า มาในกระบวน
เสด็จหรือเป็นกระบวนแห่ผ้าป่าก็ได้ทั้ง ๒ สถาน การจุดดอกไม้
ทำนองดูเหมือนจะจุดจากเรือพระที่นั่ง แดเรือเจ้านายในกระบวนเสด็จ

๖๔ ของถวายพระนี้ เชื่อได้ว่า ผ้าป่า นั้นเอง

๖๕ กำหนดวันที่กล่าวตรงนี้ น่าถวิลราชทูตลังกาจะเข้าใจคำ
อธิบายผิด ที่จริงจะเป็นกลางเดือน ๓๓ ถ้ามวัน กลางเดือน ๓๒
ถ้ามวัน อย่างที่มำทำในชันกรุงรัตนโกสินทร

ณวันพุธที่ ๗ เดือนธันวาคม ค.ศ. ๖๖ (ค.ศ.) เวลาเช้าข้าราชการ
ไทย ๒ คน เขาเรือมารับพวกทูตานุทูตไปณที่แห่ง ๑ ซึ่งไม่ห่างกับจวน
เจ้าพระยามหาอุปราช ๖๖ ๖๗ เหลี่ยมหลังคา ๒ ชั้น ข้างใน
ผูกม่านดีต่าง ๆ แด่ปรมลายทอง เจ้าพระยามหาอุปราชนั่งอยู่บน
เตียง มีเครื่องยศตั้งอยู่ทั้ง ๒ ข้าง คือ คาบฉักทอง พานทองเป็นต้น
มีม่าน ๒ ไข้อยู่ข้างหน้า นาม่านออกมามีข้าราชการหมอบอยู่หลายคน
เจ้าพนักงานพาพวกทูตานุทูตเข้าไปหาเจ้าพระยามหาอุปราช ๆ ทักทาย
ปราศัยแต่เพียงหมากพลุดัว จึงให้คู่พระคัมภีร์ต่าง ๆ ซึ่งในลังกา
ทูลปทานับไม่ได้ ๖๘ บอกว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจะพระราชทาน
หนังสือคัมภีร์ทั้งปวงนี้ให้ออกไปกับคณะสงฆ์ ที่จะไปให้อุปสมบท
ในลังกาทูลป

๖๖ ตรงนี้ ตามจันทรคติควรจะเป็นเดือน ๑ หรือแรมเดือน ๑๒
ที่ทูตลังกาถึงเดือนตุลาคมได้ตรงนี้ ดังได้ยอ

๖๗ พระยาโบราณราชธานินทร์ตอบส่วนได้ความว่า จวนเจ้า
พระยาชำนาญบริรักษ์อยู่ที่ริมประตูนั้น ที่ ๆ ทูตลังกาไปจะเป็นสถานที่
อันใด คิดยังไม่เห็น บางทีจะเป็นในจวนเจ้าพระยามหาอุปราชเอง
ก็เป็นได้

๖๘ คัมภีร์หนังสือที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกษรู้พระราชทานไปครั้งนั้น
มีคัมภีร์กรรมวาจาผูก ๑ จากแผ่นทองคำทำขนาดเท่าใบลาน มี
กรอบทองสลักลายกุดั่น ยังอยู่ที่หอพระทิศตะวันตกที่เมืองศิริวัฒนบุรี
จนทุกวันนี้ นอกจากนั้น ปรากฏว่าได้คัมภีร์มหาวงษ์พงษาวดาร

เจ้าพระยามหาอุปราชให้ยกดำรับ คาวหวานมาเลี้ยงพวกทนายทูตแล้วจึง
ลากลับไปยังที่พัก

ถึงณวันอาทิตย์ที่ ๑๑ เดือนสุริยคติ ศุภา (คม) มีข้าราชการ
ไทย ๓ คนมารับทูตานุทูต แจ้งความว่า มีกระแสรบตั้งให้พาไป
นมัสการรอยพระพุทธรบาทนเขาสุพรรณบรรพต พวกทูตานุทูตที่สมัคร
ไป ๓ คน คือ เสดเตโปตา โมโหฏฐาละ อุปทูตคน ๑ วิดฎาเคทะระ
ทูตที่ ๔ คน ๑ เอกคณียัทเท ทูตที่ ๕ คน ๑ กับบ่าวไพร่พอสมควร
พร้อมกันลงเรือไปกับข้าราชการไทย พายไปวันกับคืน ๑ รุ่งเช้าถึงท่า
เรือ ขันช้างพังผูกสัปคับเดินบกค่อไปถึงพระพุทธรบาทในเวดามาย
วันนั้น ไปพักอยู่ที่กุฎพระ อยู่ที่พระพุทธรบาท ๓ วันจึงกลับลงมายัง
กรุงศรีอยุธยา ^{๖๘}

ดังกาออกไปจากกรุงศรีอยุธยาในคราวนั้นด้วย หนังสือคมภรณ์
พระราชทานไปครั้งพระอุบาฬีออกไป ไม่ปรากฏว่าหนังสือคมภรณ์ใดบ้าง
ปรากฏในศุภอักษรซึ่งลงไว้ข้างท้ายหนังสือ ว่าได้พระราชทานหนังสือ
ออกไปกับราชทูตที่เข้ามาส่งพระอริยมุนีอีกครั้ง ๑ เป็นหนังสือ ๘๗
คมภรณ์ มีขอปรากฏอยู่ในศุภอักษรนั้นทุกคมภรณ์

๖๘ ในจดหมายเหตุนะทางของราชทูตดังกล่าว กถาวพรรณาถึง
สถานที่ต่าง ๆ ที่พระพุทธรบาทียาวมาก พิเคราะห์ก็เหมือนกับที่
กถาวไว้ ในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า หรือว่าที่ดูตัวอย่างที่จะได้เห็นได้
ในทุกวันนี้โดยมาก จึงเห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องแปล จะกล่าวข้อความ
แต่ที่แปลก คือ :—

ถึงณวันจันทร์เวตาเช้า มีข้าราชการไทย ๓ คน รับ ๆ ตั้ง
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา มาพาพวกทูตานุทูตไป นมัสการ พระพุทธไสยาสน์
วัดป่าโมก แขวงเมืองอ่างทอง นมัสการแล้วกลับตรงมาถึงที่พักใน
ค่ำวันนั้น ๕๗๐
คำวนพน

๑. นัยว่า เมื่อทูตานุทูตไปถึงที่ห้างพระพุทธรูปทางประมาณ ๘๐ เส้น ต้องเกณฑ์ให้ลงจากช้างเดินเท้าเข้าไปจนถึงฐานพระพุทธรูป ถ้าจะประมาณโดยระยะทางก็ตงจากช้างราวที่เขาตก แต่ตามความในหนังสือว่า ลงจากช้างเมื่อได้เห็นพระมณฑปแล้ว ที่เขาคมนั้นบังเห็ดยม เขาไม่ได้เห็นพระมณฑป ข้าพเจ้าจึงตั้งนิฐานว่าเห็นจะตงจากช้างที่ท้ายพิภพ แต่บางทีจะเป็นเพราะพวกทูตซึ่งช้างไปนานเหนื่อยพัก จรูสึกว่าต้องเดินไกล จึงตงระยะทางว่าประมาณ ๘๐ เส้น

๒ ประตูประมณชนาว่ามีด้านตะ ๒ ประตูถูกต้องตามที่จริง แต่
กล่าวว่ามีบานประตูเป็นตายทอง รูปพระพรหมลือฉัตรประตู ๓ รูป
พระลี้กเทวราชเป่าสังข์ประตู ๓ รูปพระสุยามเทวราชลือจามรประตู ๓
รูปพระสันธุสิตเทวราชลือวาตวีนี่ประตู ๓ ไม่กล่าวถึงบานมุกเตย
หน้าปาดอยู่ ที่จริงมีบานประดับมุกแก้วเป็นแน่ ดังกล่าวไว้ในคำ
ให้การชาวกรุงเก่า ตายเทวรูปที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุราชทูต
ลังกา เห็นจะไปพรรณาเอาตายหลังบาน

๓. ว่าเมื่อพวกทูตานุทูตตั้งกายอยู่ที่พระพุทธรบาท ได้ไปทำบุญแด่
 พังเทศนา นำปถาคอยที่ข้อพังเทศน์จะเข้าใจอย่างไรได้

ถึงวันอังคาร มีข้าราชการไทย ๓ คน นำผ้าไตรแด่เครื่องบริวาร
 มามอบแก่ทูตานุทูต บอกว่าเป็นของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงพระ
 กรุณาโปรดพระราชทานให้ทูตานุทูตบำเพ็ญการกุศลเนื่องต่อการที่ได้ไป
 นมัสการรอยพระพุทธรูปแล้ว นอกจากนั้น ยังพระราชทานเงินตรา
 แด่เลี้ยงอาหารตลอดจนผลไม้ หมา กูญ ปู่น แก้วกัญตานุทูต
 ด้วย ข้าราชการไทยบอกว่า ของทำบุญที่พระราชทานนั้น โปรด
 ให้ราชทูตไปบำเพ็ญการกุศลเองตามพอใจ พวกทูตานุทูตจึงลงเรือ
 ข้ามไปทั่วดินทางไกล ซึ่งอยู่คนละฟากน้ำ ใกล้ที่พักของพวกทูต
 ไปนมัสการ พระพุทธรูปใน พระอุโบสถ แล้วจึงถวาย ผ้าไตร แก่อธิการกับ
 พระสงฆ์อีก ๓ รูปในวันนั้น เมื่อนมัสการพระสงฆ์เสร็จแล้ว จึง
 กลับมายังที่พัก

๗๐ ตรงนี้ ก็มีความพรรณายาวข้อ ๑ กล่าวชมภูมิสถาน
 กรุงศรีอยุธยาว่ากว้างใหญ่ต่วนเป็นที่ราบ อุดมด้วยไร่นา พวกทูต
 ดังกล่าวได้ ได้ถาม ข้าราชการไทยว่า ที่ไร่นาอย่างเช่นเห็นไปหมดเขตรเพียง
 ไหน ข้าราชการไทยบอกว่ามีไปจนจรดเขตรเมืองอังวะ อีกข้อ ๑ ทูต
 ดังกล่าวไว้ในจดหมายเหตุว่า พระพุทธไสยาศน์ บ้างโมกขนัน เต็ม
 ทอดทั้งอยู่ช้านาน จนสมเด็จพระเจ้าบรมโกษรู้เสวยราชย์ราชาภิเศก
 แล้วได้ ๒๕ ปี น้ำเซาะตลิ่งพัง พระพุทธไสยาศน์จะเป็นอันคราย
 จึงโปรดให้ชักชวนไปให้พ้นอุทกภัย ความทั้ง ๒ ข้อที่ราชทูตดังกล่าว
 กล่าวตรงนี้ ไม่ตรงกับความจริงทั้ง ๒ ข้อ ทำให้แสดงให้เห็นว่า การ
 ที่พูดกันในระหว่างข้าราชการไทยที่ไปกับทูตดังกล่าว จะไม่สู้เข้าใจกันได้

ณวันพฤหัสบดีที่ ๒๘ เดือนตุลา (ค.ม.) มีข้าราชการไทย ๒ คน
มารับทูตานุทูตลงเรือไปขึ้นที่ท่า แล้วขึ้นรถเทียมม้าเข้าไปในพระนคร^{๗๑}
ถึงพระราชวังจึงลงจากรถไปพักคอยอยู่ที่มณฑปแห่ง^{๗๒} ๑ ครั้นได้เวลา
เจ้าพนักงานจึงพาไปยัง ศาลา สำหรับ ตำแหน่ง เจ้าพระยา มหาอุปราช^{๗๓}
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเสด็จประทับอยู่ณที่นั้น พร้อมด้วยสมเด็จพระ
ราชโอรส แต่เจ้าพระยามหาอุปราช พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรง
ปฏิบัติการแต่งพระกรุณาเป็นอย่างยิ่ง แต่พระราชทานสิ่งของต่าง ๆ
เป็นเครื่องบำเหน็จแก่ทูตานุทูต ตลอดจนข้าราชการชั้นน้อย ชาว
ลังกาที่มากับราชทูตก็ได้รับพระราชทานทอหน้า สิ่งของเครื่องราช
บรรณาการที่จะพระราชทานไปเมืองลังกา ก็ได้นำมาเรียบเรียงไว้ให้
ราชทูตดูณที่นั้นด้วย พระเจ้ากรุงศรีอยุธยามีรับสั่งว่า จะโปรด
คั้นก็ อาจจะเป็นด้วยใช้แขกที่เข้ามาอยู่ค้าขายเป็นด้าม แปรผิด ๆ ถูก ๆ
อย่างแปลกกระบวนพยุหยาตราพระกรุณา หรือมิฉะนั้น ขุนนางไทยที่มา
พาทูตานุทูตไปในที่ต่าง ๆ ทำนองจะเป็นพวกกกรรมราชบัณฑิต พุคกัน
ด้วยภาษามคร พดองแพ่งด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย จึงเข้าใจผิดกัน
ก็เป็นได้

๗๑ เข้าใจว่าไปขึ้นท่าประตูไชย แต่ไปทางถนนป่าตอง ทาง
ที่ไปเมื่อเส้าคราวแรกนั่นเอง

๗๒ ที่ใช้คำว่า มณฑป ตรงนี้ บางทีจะเป็นหอพระราชดำเนิน

๗๓ ศาลาทกต่างตรงนี้ พิเคราะห์ดู ไม่ใช่ศาลาถูกขุน อาจ
จะเป็นพระที่นั่งทรงปืน ซึ่งเป็นที่เสด็จออกขุนนางโดยปกติ

ให้ทูตานุทูตไทยออกไปพร้อมกับทูตลังกา กำหนดจะได้ออกจาก
กรุงศรีอยุธยาในไม่ช้านัก เมื่อเฝ้าแล้ว เจ้าพนักงานจึงพาทูตลังกา
กลับมาตั้งยังที่พัก

ณวันจันทร์ที่ ๔ เดือนสุริยคติ พุศัจิกา (ชน) ข้าราชการ
ไทย ๒ คน มารับทูตานุทูตลงเรือไปยังวัด ๓ ซึ่งมีนามว่า วัด
ธรรมาราม^{๗๔} อยู่นอกริมแม่น้ำ เมื่อทูตานุทูตพบชาวพระพุทธรูปแดพระ
เจดีย์แล้ว จึงถวายผ้าไตรแด่เครื่องบริวารแก่พระสงฆ์ ซึ่งจะออกไป
เมืองลังกา มีพระอุปมาพิมพ์หาเถร แดพระอธิมุนีมหาเถรเป็น
ประธาน (ซึ่งมาประชุมพร้อมกันอยู่ที่วัดนี้) มีจำนวนพระสงฆ์ ๑๘* รูป
สามเณร ๘ รูป เมื่อถวายของพระเสร็จ เจ้าพนักงานจึงพาทูต
านุทูตกลับไปตั้งยังที่พัก

ถึงวันพฤหัสบดีเวด้าเช้า มีข้าราชการไทย ๒ คนมารับราชทูต
ไปเฝ้ากราบทูลถวายบังคมดา ไปพักอยู่ที่มณฑปดังกล่าวก่อน จนได้
เวด้าจึงเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ส้มเด็จพระราชโอรสเสด็จ

๗๔ ชื่อวัดนี้ เขียนในจดหมายเหตุของราชทูตลังกาว่าตะตะรามะ
ข้าพเจ้าได้ไปปรึกษากับพระยาโบราณราชธานินทร์เห็นพร้อมกันว่า คือ
วัดธรรมาราม วัดนี้เปะวัดใหญ่อยู่ริมแม่น้ำปากตวันตก เยื้อง
หัวแหลมตมมาน้อย ๓

* ในจดหมายเหตุ ระบุว่าทางราชทูตลังกาบอก รายนาม พระสงฆ์ ไว้
ตรง^{๗๕} ๑๘ รูป แต่ที่ได้ไปลังกาจริงไม่ใช่พระสงฆ์^{๗๕}ทั้งหมด
รายนามพระสงฆ์ที่ได้ไปจริง จะปรากฏต่อไปในตอนหน้า

พระยามหาอุปราชก็เฝ้าอยู่ด้วยในที่นั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาธิบดี
ว่า จะให้พระราชดำذنแต่เครื่องราชบรรณาการไปดงเรือในวันนั้น เมื่อ
เฝ้าแล้วเจ้าพนักงานจึงพาทูตมาคอย (กระบวนแห่) อยู่ริมถนน
ลักษณะการแห่ พระราชดำذنแต่เครื่องราชบรรณาการไปเมืองดังกล่าวตามที่
พวทูตทูตได้เห็นเป็นดังนี้ คือ ทง ๒ ข้างถนนหลวง ตั้งแต่หน้า
พระราชวังลงไปจนถึงท่า ตกแต่งด้วยผ้าปักทองแดงดอกไม้หอม ผดไม้
แต่ภาพเขียนต่าง ๆ กระบวนแห่นั้น มีเครื่องเบญจศรียางคันนำ
แต่ถึงพระยานมาศซึ่งทรงพระราชดำذن มีคนถือฉัตรแดงเดินแซงทง ๒
ข้าง แต่ถึงพระยานมาศ^{๗๕} ทรงพระพุทธรูปทองคำ ซึ่งพระเจ้ากรุง
ศรีอยุธยาโปรดให้หล่อขึ้นใหม่ มีฉัตรจามระฆังสายทองแต่เครื่อง
ดนตรีให้กระบวนพระพุทธรูปนี้ด้วย ต่อกระบวนพระพุทธรูปถึงพระยานมาศ
ทรงคัมภีร์พระธรรม มีกระบวนทหารถืออาวุธ ๕ อย่างแห่กำกับ ต่อนั้น
ถึงกระบวนพระอุบาสิกาพนัสนิคมมาในวออันลัดกับวัดทอง มีผู้เชิญเครื่อง
ยศแต่เครื่องบริวารตามหลัง แต่ถึงกระบวนพระอริยมุนีมหาเถรซึ่งมา
ในวอเหมือนกัน ต่อนั้นจึงถึงกระบวนพระภิกษุสามเณรที่จะไปตั้งกา
ด้วย ถ้วนได้รับพระราชทานสิ่งของเครื่องบริวารเป็นอันมากทุกรูป ถึง
กระบวนพระภิกษุสามเณร ถึงกระบวนทหารอีกกระบวน ๓ นำ
กระบวนเครื่องราชบรรณาการซึ่งบรรจุในหีบปิดทองหลายหีบ แต่ถึง
กระบวนทูตไทยทั้ง ๓ คนที่จะไปตั้งกา ราชทูต* อุปทูต นำมาใน

๗๕ ในจดหมายเหตุของราชทูตไทย เรียกว่าพระมณฑป

* ได้พบในที่อื่นว่า เป็นทพระ (ตุ) ธรรมโมศรี

เปิด^{๗๖} ๓ คานปัดทองมีคนห้าม ครุฑชูมาตาม เมื่อหมดกระบวณ
 ทุตไทยแล้ว เจ้าพนักงานจึงพาทุตตามตั่งกาขึ้นรถเทียมม้าตามไป
 เป็นที่สุดกระบวณ มีผู้คนมากคอยดูแห่กันตามสองข้างทาง ต่าง
 แสดงความปลื้มยินดีทวหน้า แห่กระบวณส่งถวามรคไปจนถึงท่าหน้า ที่
 นมเรือกระบวณคอยรับอยู่เป็นอันมาก เรือเหล่านี้ค้ะเป็นรูปสัตว์
 ต่าง ๆ รูปราชสัตว์บ้าง รูปหม้บ้าง รูปช้างบ้าง รูปกนิรบ้าง รูปมังกร
 บ้าง รูปจระเข้บ้าง รูปงูบ้าง รูปกระบือบ้าง รูปกวางบ้าง รูปนกยูงบ้าง
 รูปนกแซกเต้บ้าง รูปนกพิราบบ้าง รูปนาคบ้าง รูปราक्षษบ้าง ถ้าเรือ
 มีลวดลายสลักตัวนปัดทอง ในเรือค้งบษบก คฤห์ แดกัณยาของ
 ผูกม่านปักฉัตร แดมรั้งปักทงหัวเรือแดท้ายเรือ เชิญพระพุทธรูป
 พระธรรม พระสงฆ์สามเณร กับทงพระราชดำذن ดงด้เรือ
 กระบวณเหล่านี้แล้ว เคลื่อนกระบวณออกจากท่า พระเจ้ากรุงศรี
 อยุธยาได้เสด็จไปส่งโดยกระบวณเรือ พร้อมด้วยพระมเหสี ส้มเด็จพระ
 พระราชโอรส เจ้าพระยามหาอุปราช แดยังมีข้าราชการพาครอบ
 ครวโดยเสด็จไปส่งด้วยกระบวณเรืออีกเป็นอันมาก นอกจากข้าราชการ
 การ ยังมีอุบาสก อุบาสิกา แดราษฎรพากันดงเรือตามกระบวณ

๗๖ ที่แปลว่าเปิดตรงนี้ เพราะในหนังสือระยะทางของราชทุต
 ดึงกว่านั่งมาในยานอันมีรูปคล้ายที่นอน ค้งนี้ ประการ ๓ ประกอบ
 กับความจริงที่ยังเป็นประเพณีตงมาจนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร ข้าราชการ
 การค้อได้รับพระราชทานพานทองจ้งจะนั่งแคร่ได้ ถ้าเป็นพระยา หรือ
 พระที่ไม่ได้พานทอง ให้เปิดเป็นยานประจายค้

แก้มาด้วยอีกมากกว่ามาก ส่วนเรือกระบวนนมเชือกถ้ำมั่งกัน เพื่อ
จะให้เรือต้องไถ่ระยะ แต่มเรือหลายลำที่มคนขับร้องแถวประโคม
อยู่ในนั้น เดี๋ยวประโคมก็กักก้องต้องตามมาตามดำแม่น้ำ จนถึงเรือ
กำปั่นใหญ่ ซึ่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงค่อขึ้นใหม่พึ่งแล้ว มีนาย
ทองทั้งข้างนอกข้างใน งามราวกับเรือของเทพยดา พระเจ้ากรุง
ศรีอยุธยาพระราชทานเรือดำให้รับพระสงฆ์ไปส่งยังลังกาทอ

ครั้นถึงณวันพฤหัสบดีเดือนยี่ ขึ้นค่ำ ๑ รุ่งอรุณแล้วได้ ๓๐ โมง
เจ้าพระยามหาอุปราชเองเป็นผู้เชิญพระพุทธรูปขึ้นสู่เรือกำปั่น ประดิษ
ฐานไว้เหนือบัลลังก์ที่ได้จัดตั้งเตรียมไว้ในห้องบาหัดเรือกำปั่นนั้น ส่วน
พระธรรมแด่พระราชดำล้นก็ตั้งไว้เหนือบัลลังก์อย่างเดียวกัน แต่หีบ
เครื่องราชบรรณาการนั้น ให้เอาลงบรรจุไว้ในระวางท้องเรือ ใน
ขณะเมื่อพระสงฆ์ มีพระอุบาสิกาเถรเป็นต้น ขึ้นบนกำปั่นนั้น
เดียวก็น้องร้องรำทำเพลงออกแซ่ ทั้งยังขับประโคมเครื่องดนตรี
รื่นเริงทั่วไปในท้องน้ำ พระสงฆ์ตามเถรขึ้นแล้วทูลถามทูตไทยจึงขึ้น
กำปั่น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยามีรับสั่งให้เจ้าพนักงานเชิญพระพรมา
พระราชทานแก่ทูตไทยตั้งกล่าว ให้กลับกลับบ้านเมืองโดยสวัสดิภาพเถิด
แต่มพระราชดำรัสสั่งมาอีกข้อ ๑ ว่า เมื่อถึงปากอ่าวจะออกทะเล ขอให้
วิธสถาเคหะระทูตที่ ๔ ไปด้วยกับพระสงฆ์ ในกำปั่นหลวง เพราะวิธสถา
เคหะระได้เข้ามากรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ทูตตั้งถามมาคราวแรก^{๗๗} เป็นผู้คุ้น
เคยกับพระสงฆ์เถรทูตไทยมาก ส่วนทูตไทยตั้งถามออกจากรุ่นจะ
ไปในเรือกำปั่นของวิธินาคก็ได้ เพราะผู้คนที่ไปกับพระสงฆ์เถรทูตไทย

มากเต็มเรือกำปั่นหลวงอยู่แล้ว เมื่อออกจากกรุงศรีอยุธยา พระเจ้ากรุงศรีอยุธยามีรับสั่งให้ข้าราชการอีก ๓ นายตามไปส่งทูตดังกล่าวจนถึงปากอ่าวด้วย

ตั้งแต่เกิดเรือกำปั่นต้องดำแม่น้ำลงมา พระภิกษุสงฆ์ตามวัดริมแม่น้ำ แดชาวบ้านชาวเมืองพากันมาส่งด้วยความยินดีตลอดทาง ที่นำสิ่งของมาถวายพระก็มี ทั้งเรือมาจอดแควต้อมกำปั่นก็มาก จนเกือบจะแควไม่เห็นแม่น้ำ เมื่อมาถึงวัดตลาดขวัญ (คือวัดที่เมืองนนทบุรี) เจ้าเมืองกรมการพากันมาถวายไตรจักรแก่พระสงฆ์ที่จะไปตั้งกาแต่เพียงวัดพวกทศานุกต เมื่อถึงเมืองธนบุรีก็พากันมาทำบุญแต่ก่อนรับอย่างเดียวกัน

เมื่อณวันพฤหัสบดี เดือนยี่สิบ ขึ้นแปดค่ำ (ปีมะแมตรีศก จุติศักราช ๑๑๓๓ พ. ศ. ๒๒๙๔) เมื่อเรือต้องลงมาถึงเมืองธนบุรี บัณฑิตไปตะ โม่โฆฏฐาตะ ราชทูตดังกล่าว ๑ ไปยังถึงแก่กรรม ได้จัดศพลงหีบฝังไว้บนศาลาฟ้าเรือกำปั่น นิมนต์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมแต่ทำบุญตามประเพณีแล้ว ยกหีบศพลงเรือเล็ก ยิงปืนส่งศพ ๓๒ นัด พาศพไปทำบุญแต่เผาศพที่วัดพระโขนง

๗๗ วิดฎาเคทะระนี เห็นจะเป็นคน ๑ ซึ่งได้คอยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาคราว ๑ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

๗๘ ความตอนหนึ่งกล่าว ตามจดหมายเหตุ ของ วิดฎาเค ทะระ จดไว้ต่างหากอีกฉบับ ๑

ในขณะนั้นเกิดเหตุชั่วร้ายขึ้นอย่าง ๓ ด้วยนัคตะปุระ อุณันต์^{๗๙} ซึ่งเข้ามากับทูต ดังกา ครึ่งแรกแล้ว แลหนีหายไปนั้น กัดบีมาที่เรือกำปั่นจะเรียกเอาทรัพย์สินสมบัติของนัคตะโปตะ โมโหฏฐาตะ ที่ถึงแก่กรรม^{๘๐} พวกตั้งกาที่ไปในเรือไม่ยอมให้ ^{๘๑}ชี้แจงว่าควรจะไปว่ากล่าวให้ตกลงกันที่เมืองศิริวัฒนบุรี นัคตะปุระ อุณันต์ ไม่ได้ทรัพย์สินสมบัติของนัคตะโปตะ โมโหฏฐาตะ ตามปรารถนา จึงไปเรียกคืนเอาของที่ราชทูตดังกาได้ถวายไว้กับพระสงฆ์ไทย^{๘๒} ๆ ไม่ยอมให้ นัคตะปุระ อุณันต์ มีความโกรธเป็นกำดัง ถึงกับเอาพระอริยมุนีกับสามเณรอีกองค์ ๑ พวกพระสงฆ์ไทยพากันมีความโหมหนั กัดว่าแต่ชาวดังกาเข้ามาอยู่ในเมืองไทยยังบังอาจทำได้ถึงเพียงนี้ ถ้าไปถึงเมืองดังกาจะพากันข่มเหงให้ได้รับความเดือดร้อนสักเพียงไร พระสงฆ์ไทยปลุกษากันจะกัดบีขึ้นมาเดียดกรูคร่ำครวญทูลหาไม่ออกไปเมืองดังกา ค่อเมื่อ เอตเตโปตะ อุปทูตให้จับตัวนัคตะปุระ อุณันต์ ส่งให้แก่เจ้าพนักงานไทยให้ไปทำโทษ แลทูตานุทูตไทยได้ช่วยกันวิงวอนพระสงฆ์ไทยเป็นอันมาก จึงได้ปล่อยจากเมืองธนบุรีต่อไป^{๘๓}

เมื่อถึงเมืองสมุทรปราการ ทอดดมอยู่ท้อมัดเคอคมัดถานี่ของ
 วิตันดา เจ้าเมืองกรมการแต่ผู้ คนก็พากันมารับรองปฏิบัติพระสงฆ์

๗๙ คำว่า อุณันต์ นี้ เห็นที่อื่นในหนังสือเรื่องนี้ ใช้เป็นศกติด
 อย่าง ๑ ของผู้ทบทวน จะหมายความว่าอย่างไร ข้าพเจ้าตอบไม่ได้ความ

๘๐ ทำนองเห็นจะเป็นญาติกัน

๘๑ เห็นจะหมายความว่า ดังของที่ราชทูตผู้มรณะได้ถวายพระสงฆ์

เหมือนอย่างเมืองอื่น รออยู่^{๔๕}ที่ถนนจนวันศุกร์ที่ ๑๔ เดือนธันวาคม พุศักราช (ย่น) ตรงกับเดือน^{๔๖}ขึ้นแปดค่ำ จึงได้^{๔๗}ใช้ไปไปทอดอยู่ที่ปากอ่าวกับเรือกำปั่นของวัดนาคาที่จะไปด้วยกัน พวกทนายทศที่จะไปในเรือวัดนาคาก็จ้างเรือกำปั่นวัดนาคา เรือกำปั่นไทยรับบรรทุกสินค้าอยู่^{๔๘}ที่นั่นด้วย วัดนาคาเคาะระกับคนใช้กิน ๑ ทหารคน ๑ ก็พากันไปอยู่ประจำที่เรือกำปั่นไทย

ครั้นวันพุธที่ ๔ เดือนธันวาคม (ขึ้นวาศ) เวลา ๒๓ โมงเช้า เรือกำปั่นทั้ง ๒ ลำ จึงถอนสมอใช้ไปแต่่นออกทะเลไป เรือกำปั่นไทยแต่่นไปข้างหน้า จนวันพฤหัสบดี เรือทั้ง ๒ ลำพัดกัน^{๔๙} เรือกำปั่นไทยแต่่นไปได้ ๒-๓ วันถูกคลื่นใหญ่ (เส้ากระโดงหัก ๒ เส้า ตัวเรือก็) คลายหมันเรือร่น้ำเข้าไม่หยุด ถึงต้องชนของสินค้าทั้งนี้เพื่อจะมีให้เรือจม พระสงฆ์ที่ไปในเรือ ผัดกัน สวดพระปริตทั้งกลางวัน กลางคืนไม่มีเวลาหยุด รุ่งขึ้นเรือจึงเข้าเกยชายช้าระเมืองนครศรีธรรมราชได้ โดยปราศจากอันตราย พระสงฆ์แต่ทนายทศพากันขึ้นบกพักอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช^{๕๐} ราชทูตไทยมีใบบอกให้คนถือเดินบกเข้ามาเดือน ๑

๔๕ ความแต่^{๕๑} แปลตามจดหมายทุกตัวกำกับไป

๔๖ ความต่อไป^{๕๒} กล่าวตามจดหมายเหตุของวัดนาคาเคาะระ ผู้ไปในเรือกำปั่นไทย

๔๗ ตรงนมพรรณาถึงเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งไม่มีประโยชน์อันใดที่จะแปล ข้าพเจ้าจึงคัดเสีย

กับ ๗ วัน ถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาได้ทรงทราบ
ว่า เรือพระอุปฮาดไปเสียลง จึงมีรับสั่งออกไปให้ซ่อมแซมตัวให้
เจ้าเมืองกรมการรายทางจัดส่งกลับเข้ามากรุงศรีอยุธยา เข้ามาถึง
เมื่อวันพุธขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๘ ในปีมะแมตรีศก พ.ศ. ๒๒๘๔ นั้น

ฝ่ายเรือกำปั่นวิเศษที่พวกทูตานุทูตตั้งจากกลับไป ไปถึงเมือง
มตะกามาเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๓ เดือนธันวาคม (ค.ศ.)^{๘๕} พวกทูตานุทูตมีความวิตก
ถึงเรือพระอุปฮาดที่พลัดกันไป จึงวานวิเศษให้ช่วยสืบสวนอยู่ช้านาน
จนถึงเดือนพฤษภาคม (ค.ศ.) ที่ ๑๓ ปีวอกจัตวาศก พ.ศ. ๒๒๘๕ จึงได้
ทราบจากนายเรือดำ ๑ ซึ่งไปจากเมืองไทย ว่าเรือพระอุปฮาดไปซำรุด
เลาะกระโดงหัก ๒ เสา ต้องกลับคืนเข้าไปกรุงศรีอยุธยา ขณะนั้น
มีเรือวิเศษว่าจ้างการอยู่ในอ่าวเมืองมตะกาดำ ๑ พวกทูตานุทูตจึงขอให้
เจ้าเมืองมตะกาแต่งเรือสำนัถ้อยจดหมายเข้ามาพึ่งชาวณกรุงศรีอยุธยา
ส่วนพวกทูตตั้งการอยู่ที่เมืองมตะกาจนถึงเดือนธันวาคม เรือกลับ
ไปถึงจึงได้รับจดหมายของวิเศษมาเคาะระ บอกไปว่าพระเจ้ากรุงศรี
อยุธยาได้รับสั่งว่าอย่าให้พวกทูตานุทูตพอใจ จะโปรดให้ส่งพระสงฆ์
ออกไปกับทูตานุทูตไทยในเดือนวิษั* จะให้เดินบกไปลงเรือที่เมืองมฤ
ตงจะถึงตั้งท่าที่นั่นในปีนั้น เมื่อพวกทูตานุทูตตั้งการได้ทราบความดังนี้

^{๘๕} ความต่อไปนี้เป็นไปตามกระยะทางทูตตั้งการ แต่ข้าพเจ้าได้เอา
แต่ใจความ ด้วยเป็นกระยะทางจากกลับของทูตานุทูตตั้งการ ไม่มีข้อสำคัญ
อันใด

* จะหมายความว่าเดือนไรไม่ทราบ

จึงได้ โดยผ่านเรือกำปั่นวิดิ้นตาออกจากเมืองมตะกาแดนไปไปถึงท่าโคถัม
โบลังกาทวีป เมื่อวันที่วันจันทร์ที่ ๑๕ เดือนมกรา (คม) ปีวอก
จุลศักราช พ. ศ. ๒๒๙๕

จดหมายเหตุนะระทางพระอุปัติไปลังกาทวิป

ตั้งแต่เรือกำปั่นหลวงไปเสียที่เมืองนครศรีธรรมราช พระอุปัติ
 แลทูตานุทูตไทยต้องกลับคืนมายังกรุงศรีอยุธยาแล้ว^๑ ต้องรออยู่อีก
 หหลายเดือน ในระหว่างนั้นมีเหตุต่าง ๆ เกิดขึ้นหลายอย่าง คือ เรือ
 กำปั่นหลวงที่บรรทุกช้างเผือกค้ำไปขายณเมืองจีนนั้นบัดนั้นในชมพูทวีป
 ช้างฝ่ายใดไปถึงอับปาง คนที่ไปในเรือจมน้ำตายเสียมาก เหลือรอด
 ชีวิตมาได้เพียง ๗-๘ คนนั้ประการ ๓ เรือกำปั่น ๔ ลำทอดอยู่ที่ปากน้ำ
 เกิดพายุใหญ่พัดจนกำปั่นเหล่านั้นแตกล้มทำตายลงประการ ๓ แลที่สุด
 เจ้าพระยามหาอุปราชถึงอัญกรรมลงด้วยอีกประการ ๓ จึงเป็นเหตุให้
 สมเด็จพระเจ้าบรมโกษาฯ ท้อพระราชฤทัยในการที่จะส่งพระอุปัติไป
 อีก วิถีดภาเคหะระได้กราบบังคมทูล ๖ วังวอนเป็นหลายครั้งก็ยังไม
 ปลดพระไทย จนมีเรือกำปั่นวิดิ้นดาเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาจำ ๓ นาย
 เรือทราบพระราชประสงค์ ให้กราบบังคมทูล ๖ ว่าจะรับอาสาพาพระ
 องค์ไทยแลทูตานุทูตไปส่งให้ถึงลังกาทวิป สมเด็จพระเจ้าบรมโกษาฯ

๑ ความต่อไปตอนนี กถาวตามจดหมายเหตุของวิดิณภาเคหะระ
 ทูตลังกา ที่ติดกลับเข้ามากรุงศรีอยุธยา กับพระสงฆ์

จึงได้มีรับสั่งให้จัดการส่งพระอุปาดิ์ พระอริยมุนี กับคณะสงฆ์แด่
ทูตาทนทูตไปจากกรุงศรีอยุธยา ทูตไทยได้จดหมายเหตุระยะทางที่ไป
ไว้ดังนี้

วันศุกร์เดือนอ้ายขึ้นสิบค่ำ จุลศักราช ๑๑๑๔ (พ.ศ. ๒๒๙๕)
มีออกจัตวาศก เพลาเช้ามีธงแก้วหกนาฬิกา เชิญพระมณฑปพระ
พุทธรูป หีบพระธรรม แด่พระราชดำذن แด่เครื่องมรดก
บรรณาการ พระราชดำذنออกมาประจุกรรมหิมา ลงฉนวนท่า
ขึ้นใหม่ฉนวนท่า^๓ ครั้นแล้วเชิญพระมณฑปได้พระราชดำذن แล้วจึง
เรือพระที่นั่งศรีพินัยไชย พระอุปาดิ์ ๑ พระอริยมุนี ๑ พระสงฆ์ชั้นดับ
๑๕ รวม ๑๗ รูป^๔ ลงเรือดำรงไปบำรุงพระดำذن ณ กรุงศรี

๒ ความต่อไป^๕ ข้าพเจ้าได้ดั่งเดิมตามต้นฉบับจดหมายเหตุของ
ทูตไทยเพื่อจะรักษาดำนวนจดหมายเหตุเดิม ไม่ได้แก้ไข เปนแต่ทำ
คำอธิบายลงไว้ในที่บางแห่ง ซึ่งเห็นสมควรจะมีคำอธิบาย

๓ ทำฉนวนที่แห่พระธงเรือคราวนี้ ไม่ใช่ทำประคูดุไชยที่แห่ไปลง
คราวก่อนเป็นแน่ ได้ความตามจดหมายเหตุฉบับหลัง เข้าใจว่าทำ
ป่าตะกวดงคดองเมืองข้างค้ำเหนือพระราชวัง

๔ รายนามพระสงฆ์ที่ได้ ไปถึงดังกาทอ์กับพระอุปาดิ์ มีในหนังสือ
สยามบุปถัมปทอ์รวม ๑๘ รูปด้วยกันดังนี้ พระราชาคณะ ๒ คือ ๑ พระ
อุปาดิ์ ๒ พระอริยมุนี เปரியญไปเปนพระกรรมวาจาจารย์ ๕ คือ
๓ พระมหานาม ๔ พระมหาบุญ ๕ พระมหาสุววรรณ ๖ พระมหามนักร

วัดมณบุรี ถึงกำปั่นทรงพระราชดำรัสทอดอยู่นำวัดรอกเพลาเช้า ๒ โมง
 กำปั่นนั้นยาว ๑๔ วา ปากกว้าง ๔ วา ๒ คอก^๕ แดเชิญพระพุทธรูป
 เชิญหีบพระธรรม เชิญพระมณฑปพระราชดำรัส แดเครื่องพระราช
 มงคลบรรณาการ^๕ขนบนกำปั่นแล้ว แดทอดอยู่นำวัดรอนั้น ๓ วัน
 ณวันจันทร์เดือนอ้ายชน ๓๓ ค่ำ ยাত্রากำปั่นลงไปทอดอยู่ณวัด
 ไบรดัตต ๘ วัน ณวันจันทร์เดือนอ้ายแรมหกค่ำลงไปแด่นวัดไบรด
 ตัตต ถึงเมืองนนทบุรีณวันเสาร์เดือนยี่ชนสี่ค่ำเพลาบ่ายประมาณ
 ๒ โมงมีเศษ รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือนยี่ชนสี่ค่ำเพลาเช้า กรมการ
 นิมนต์พระสงฆ์ณกำปั่นนั้นแล้ว เวียนเทียนสมโภชพระราชดำรัสแล้ว
 ลงไปถึงเมืองนนทบุรีเพลาบ่าย ๕ โมงมีเศษ ครนรุ่งขึ้นณวันจันทร์
 เดือนยี่ชน ๕ ค่ำเพลาเช้า กรมการนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปณณศาลา
 กตางแล้ว มาเวียนเทียนสมโภชพระราชดำรัสแล้ว ลงไปถึงคัก
 วัดนาคาณบางปลาเกศ^๖ ณวันอังคารเดือนยี่ชนหกค่ำเพลาเช้า ๓ โมง
 ๗ พระมหามณี พระอินทร์ ๑๑ รูป เรียกตามนามฉายาว่า ๘ พระ
 พรหมโชติ ๘ พระมณีโชติ ๑๐ พระจันทร์โชติ ๑๑ พระธรรมโชติ
 ๑๒ พระบุญโชติ ๑๓ พระอินทรโชติ ๑๔ พระจันทดาระ ๑๕ พระ
 สิริจันทร์ ๑๖ พระอินทสุวรรณ ๑๗ พระพรหมดรร ๑๘ พระยศทิน
 ๕ เรือกำปั่นดำน้ำปรากฏในจดหมายเหตุของวิจิตรวาทะว่า ชื่อ
 เซชเตี้ย เป็นเรือค้าขายของพวกวัดนาคา
 ๖ คือ สถานที่ตั้งศาลาของวัดนาคา ที่เรียกว่า อัมมเตศคัม

แต่มรคิง^๗ นายกำปั่น ให้ทอดอยู่บรรทุกฝ่าย ๖ วัน ณวันอังคารเดือน^๘
 ขึ้นสิบสองค่ำถึงเมืองพระประแดง^๙ รุ่งขึ้นวันพุธเดือน^{๑๐}ขึ้นสิบสามค่ำ
 เพลาเช้า กรมการก็มานิมนต์พระดังมี^{๑๑} ขึ้นไปฉันทาคาตากงแล้ว
 เวียนเทียนสัสมโภชพระราชสาส์นแล้ว ออกไปถึงน้ำเขี้ยวปากหน้าบาง
 เจ้าพระยา^{๑๒} ณวันเสาร์เดือน^{๑๓}แรมค่ำหนึ่งปีวอกจัตวาศก ข้าพระ
 พุทธเจ้า^{๑๔} เเร่งรัดกรมการให้ส่งน้ำส่งฝน มรคิงนายกำปั่นให้ดำเตียง
 ฝางคืบอยู่ ๕ วันจึงดำเรือ แดเชิญพระราชสาส์นไปแด่หอพระราชสาส์น
 แด่ณวันศุกร์เดือน^{๑๕}อ้ายขึ้นสิบค่ำ ถึงน้ำเขี้ยวปากหน้าบางเจ้าพระยา
 จนได้ใช้ ไบยาครากำปั่นทรงพระราชสาส์น ณวันพุธเดือน^{๑๖}แรมหกค่ำ
 ปีวอกจัตวาศก อยู่ทำการกำปั่นรายทางแถบบรรทุกสิ่งของเดือน ๓ กับ
 ๓ วัน แต่ไบายาครากำปั่นแต่ณวันครอถึงน้ำเขี้ยว ๗ วัน รวม
 เดือน ๓ กับ ๓๐ วัน

๗ ในจดหมายเหตุวิสุทธิญาณพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓
 เรือคนนี้ ชื่อ มาร์คโน

๘ เมืองพระประแดง เดิมตั้งอยู่ที่ราชบุรณ ทุกวันนอยอ้อมปากถัด
 เป็นเมืองปากน้ำแต่ครั้งขอมเป็นใหญ่ ด้วยครั้งนั้นทเลยังอยู่ลึกเข้ามา
 ครั้นนานมาชายฝั่งงอกออกไป เมืองพระประแดงเดิมห่างปากน้ำนัก
 จึงย้ายเมืองพระประแดงลงไปตั้งที่เมืองสมุทรปราการทุกวันนี้ เรียกชื่อ
 ว่าเมืองสมุทรปราการมาแต่ครั้งกรุงเก่า มีชื่ออยู่ในหนังสือคำให้การ
 ชาวกรุงเก่าชัดเจน ที่เรียกว่าเมืองพระประแดงในจดหมายเหตุนี้ เรียก
 ตามปากตลาด ซึ่งคงจะยังเรียกตามชื่อเดิมอยู่ในสมัยนั้น

ณวันพฤหัสบดีแรมหกค่ำออกจตุรศก นายกำปั่นแดค้นหน
ใหญ่่น้อยจะยাত্রากำปั่นทรงพระราชดำذن ข้าหลวงมีข้อจึงถามว่า
ทางแม่น้ำเขี้ยวปากน้ำบางเจ้าพระยา ตกลงไปถึงเมืองไยกระตรา นั้น
เท่าใด นายกำปั่นแดค้นหนใหญ่่น้อยว่า ๓๘๐ โยชน์ฝรั่ง แดโยชน์ ๑
นั้นเป็น ๒๘๐๐ วา แดโยชน์คิดเป็น ๑๔๐ เค้น ถ้าลมดี ๒๔ วัน ๒๕
วันถึง ครั้นเพลาเช้า ๓ โมง ยাত্রากำปั่นทรงพระราชดำذنไปทิศ
บูรพา ข้ามอ่าวไปตรงเมืองชลบุรี แดใช้ โยนเนื้อมดไปทิศตะวันออก
เกาะคราม ช้องแถมดาร์ ตรงปากน้ำระยอง ปากน้ำระแด้ ปากน้ำ
จันทบุรี ค้างโสม พุโธมาศ แดใช้ โยนเนื้อมดไปทิศตะวันออก
เฉียงเหนือบ้าง เฉียงใต้บ้าง ครั้นณวันจันทร์เดือนสามขึ้นค่ำหนึ่ง
ถึงที่ตรงเกาะไผ่เกาะตรน ยังประมาณ ๒๐๐ เค้น จะถึงเกาะมัน
นายกำปั่นแดค้นหนว่า มาทุกครั้ง ค่อยถึงเกาะมันแล้วจึงข้ามไปเมืองไยกระ
ตรา ฝั่งฟากตะวันตก แดบัดนั้นลมพัดกล้าจนเพลาอยู่ จะไปถึง

๙ จะเห็นได้ดังนี้ ว่าในครั้งนั้นเขาเรียกปากน้ำบางเจ้าพระยา
คำว่าบาง แปลความว่าคลองที่เข้าไปต้น คงจะมีคลองต้นอื่นใดอันหนึ่ง
อยู่แถวนี้ ซึ่งเรียกว่าบางเจ้าพระยา เมื่อปากน้ำไปออกตรงนั้น จึง
เรียกว่าปากน้ำบางเจ้าพระยา อย่างปากน้ำบางปกง

๑๐ ได้ความในจดหมายเหตุฉบับหลังว่า ทูตไทยที่ไปคราวนั้น
ราชทูตเป็นที่พระธรรมโมศรี

๑๑ เมืองไยกระตราเป็นชื่อเดิมของเมืองบดเจียทเกาะชวา

เกาะมนนมนได้ แดดมพดชอบที่อยู่อจะข้ามไปเมืองโยกระตราแต่
ณเกาะไผ่เกาะตรนนี้ แดยาตรามาแต่หน้าเขี้ยวปากน้ำบางเจ้าพระยาถึง
เกาะไผ่เกาะตรน ที่ข้ามนั้น ๑๕ วัน ๑๕ คืน เป็นทาง ๘๐ โยชน์
คิด ๑๒๖๐๐๐ เดือน

ครั้นเพลาเช้า ๒ โมง นายกำปั่นคันหน ให้บ่าหน้ากำปั่นไป
หว่างอากาศณหว่างทักษิณข้ามไปเมืองโยกระตราฝั่งปากดวันตก ตม
กถ้า ใช้ไปไปกตางวันกตางคืนมิได้เห็นเกาะเห็นฝั่ง ณวันพุฒ
เดือน ๓ ขน ๑๓ คำนายกำปั่นให้หม่นวิศิตวาที่ถามมาว่า ขรรณนิยม
เดินกำปั่น ถ้าเห็นเกาะเห็นฝั่งแล้ว คันหนแดกถาดี่คอยคุดเกาะคุดฝั่ง
ดำคณิน ถ้าผู้ใดเห็นก่อน ผู้ใหญ่ให้บ่าเห็นแก่ผู้หนึ่ง แดบคิน
คันหนกถาดี่คอยคุดเกาะคุดฝั่งอยู่ ถ้าเห็นเกาะเห็นฝั่งแล้ว ท่านผู้จำทุด
พระราชดำณจะให้บ่าเห็นแก่ผู้หนึ่งบ้างหรือ ข้าพเจ้าจึงว่าราชทูตจะ
ให้เงิน ๕ บาท อุปทูตจะให้เงิน ๔ บาท ครีทูตจะให้เงิน ๓ บาท
รวม ๑๒ บาท ณวันศุกร์เดือนสามขึ้นสิบห้าค่ำเพลาสองทุ่ม คันหน
ให้หม่นวิศิตวาที่ถามมาบอกว่า เห็นเกาะบุตโอดบคินแล้ว ข้าพเจ้า
ไปดเกาะนอยชวามือ ข้าพเจ้าจึงให้เงินแก่คันหน ๑๒ บาท ครั้น
รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือนสามแรมค่ำหนึ่ง ถึงเกาะบุตโอดเพลาเช้า ๕ โมง
แดใช้ไปไปแต่เกาะไผ่เกาะตรน ณวันจันทร์เดือนสามขึ้นสิบห้าค่ำถึงเกาะ
บุตโอด ณวันอาทิตย์เดือนสามแรมค่ำหนึ่ง ถามคันหนว่าเป็นทาง
๑๑๒ โยชน์ คิดเป็น ๑๕๖๘๐ เดือน ทอดตมอยู่ นายกำปั่นให้เอา

ท่งน้ำ^{๑๒} ลงดำเนินไปตักน้ำสองเที่ยว ค่อยวันจันทร์เดือนอ้ายแรมต้องคำ
เพดาเช้า ๕ โมง จึงใช้ใบไปจากเกาะมธุโศด ไป ๖ วัน ๖ คืน
มิได้ทอดสมอ ถึงเกาะบังกระณวันเสาร์เดือน ๓ แรม ๗ คำเพดา ๒ โมง
ค้นพบว่าเส้นทาง ๗๒ โยชน์ คิดเป็น ๓๐๐๘๐ เส้น แต่ถึงฝั่งวันตก
เห็นเกาะเห็นฝั่งหนึ่งไปข้างขวามือ แด้เข้าไปในเตรด^{๑๓} แลถึงเมือง
ปลัดบัง ครั้นออกจากเตรดจึงถึงเกาะรายหนึ่งไป ครั้นวันพฤหัสบดี
เดือน ๔ ขึ้น ๕ คำเพดา ๒ ท่ม ถึงเมืองโยกระตรา ทอดสมออยู่ใกล้
บ้อมน้ำเมืองประมาณ ๕๐ เส้น แด้ไปแต่เกาะบังกะ ณวันเสาร์
เดือน ๓ แรม ๗ คำ ถึงท่าเมืองโยกระตรา ณวันพฤหัสบดีเดือน ๔
ขึ้น ๕ คำ ๓๓ วัน ๑๒ คืน ค้นพบว่าเส้นทาง ๑๕๐ โยชน์เป็น ๑๔๗๐๐
เส้น แด้ยาตรากำปั่นทรงพระราชดำณมาแต่น้ำเขียว ถึงเกาะไผ่
เกาะตรนหน ๓๘ วัน ๘๐ โยชน์หรือ ๑๒๖๐๐ เส้น ได้ใช้ใบ ๕ วัน นอก

๑๒ ที่เรียกว่า ท่งน้ำ ตรงนี้ เป็นภาระสำหรับตักน้ำอย่าง ๑ นั้น
เป็นแน่ แต่พงเห็นเรียกตรงนี้ ขำพเจ้าเข้าใจว่าจะเขียนผิด ที่จริง
จะเป็น “ถ่งน้ำ” คือหนึ่งสัตว์ซึ่งเอามาเย็บเป็นถ่งสำหรับขังน้ำ ทุก
วันในชมพุดังนี้ยังใช้อยู่ เป็นของเบาเอาไปเอามาง่ายกว่าตุ้มแดหม้อ

๑๓ คำว่า เเตรด หมายความว่า เป็นช่องสำหรับเรือเดินอย่างเรา
เรียกปากเตรดที่เมืองนนทบุรี แต่มีผู้ศึกษาโบราณคดีได้ปรารภกันว่า
เฉพาะไปตรงกับคำว่า สเตรดจ์ ในภาษาอังกฤษ ซึ่งแปลความอย่าง
เดียวกัน บางทีคำที่เราเรียกว่า เเตรด จะมาจากศัพท์สเตรดจ์
หรือคำว่า สเตรด จะไปจากคำว่า เเตรด

นั้นมีได้ใช้ไป แต่เกาะไม้เกาะตรงถึงเกาะบุตโอด ได้ใช้ไป ๗ วัน
 ๑๑๒ โยชน์หรือ ๑๕๖๘๐ เส้น แต่เกาะบุตโอดถึงเกาะบั้งกะ ได้ใช้
 ไป ๖ วัน ๗๒ โยชน์หรือ ๑๐๐๘๐ เส้น แต่เกาะบั้งกะถึงท่าเมืองไยกะ
 ตรา ได้ใช้ไป ๑๓ วัน ๑๔๐ โยชน์หรือ ๑๕๗๐๐ เส้น รวมทาง ๓๗๘ โยชน์
 รุ่งขึ้นณวันศุกร์เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ มรคิงนายนก้านว่า จะขึ้นไป
 บอกแก่เณศตรา^{๑๔} ด้วยเชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า,
 แดพระราชดำส่นเสด็จมาณก้านมรคิง แต่มีหนังสือพนหัวเจ้าท่าน
 โภษาธิบตี มาถึงเณศตรานั้น แต่มรคิงว่าจะขึ้นไปอยู่คักณเมือง
 ไยกะตราแล้ว ให้คอยอยู่จงดีเถิด แต่ข้าพเจ้าจึงว่ามรคิงจะไปแจ้ง
 แก่เณศตราด้วย (ว่า) มรคิงดำมิกักติรับเชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรม
 เจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แดเชิญพระราชดำส่น แต่มีหนังสือ ๖ พณ ๖ โภษา
 ธิบตี มาถึงเณศตรา ๖ จะว่าประการใด ถ้าได้เนื้อความแล้วให้มา
 บอกเรา ครั้นเพดาบายเณศตราให้กบี่ตั้งการวังมาถามข่าว แต่บอกว่า
 ก้านใหญ่ซึ่งจะไปส่งณกรุงศรีวิชัยมรคิงนั้นมอยู่แล้ว ข้าพเจ้าให้พรจัน
 กบี่ตั้งการวัง ราชทูต ๑๕ ม้วน อุปทูต ๑๕ ม้วน ตริทูต ๑๕ ม้วน
 ให้เงินแก่ทนาย ๔ บาท ไพร่มดาญซึ่งมาด้วยนั้น ๖ คน ๖ ละ ๑ บาท
 เป็นเงิน ๖ บาท เข้ากันเป็นเงิน ๑๐ บาท แต่ครั้นณวันอาทิตย์เดือน ๔
 ขึ้น ๘ ค่ำ ชราวันดา รัชบ้านนี้ กบี่ตั้งการวัง กบี่ตั้งภักติวแมก
 มรคิง มาณก้าน เปิดหมวกค่านับภาษาวิถันดาแล้ว มานั่งณเก้าอี้

๑๔ คำว่า เณศตรา ในที่นี้ ตรงกับ เณราด ซึ่งเป็นผู้สำเร็จ
 ราชการของวิถันดาทางควนออกอยู่เกาะชวา

ให้ตามแปลว่า เยนตราให้ถามข่าวท่านผู้เจ้าทูตพระราชดำذن แด
ข้าทูลวงษ์ข้อท่งปอง แลว่า กำปั่นซึ่งจะเชิญพระพุทธรเจ้า, พระ
ธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, ไปกรุงดังกานี้ เยนตราให้เร่งแต่งอยู่
ณเกาะอันใดรอก ตัก ๔ วัน ๕ วัน จะถอยมา ณกำปั่นทรงพระ
ราชดำذن^๕ อนึ่งเยนตราให้หาว่ามรตุมจะไปเมืองดังกาได้นั้นแต่
ณเดือนดีข้างขึ้น^๕ แต่เยนตราจะเชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรมเจ้า,
พระสงฆ์เจ้า, แดพระราชดำذنขึ้นไว้ณเมืองโยกะตราเป็นค่านับก่อน
หรือจะให้เชิญพระราชดำذنลงกำปั่นใหญ่ทีเดียว ท่านจะเห็นประการ
ใด แดข้าพเจ้าปฤชษาพร้อมกันว่าจวนมรตุมอยู่แล้ว ข้าพเจ้าจึง
ให้ตามสืบคำว่า บัดนี้จะเชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระ
สงฆ์เจ้า, แดพระราชดำذنเสด็จลงกำปั่นใหญ่ ไปกรุงศรีวิชัยบุรี
ดังกาทีเดียวเกิด ซึ่งเยนตรามั่นใจจะเชิญพระพุทธรเจ้า, พระ
ธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แดพระราชดำذن เสด็จขึ้นไว้ณเมือง
โยกะตราเป็นค่านับก่อนนั้น เรายินดีขอบใจนัก เราเห็นว่าจะขึ้น
มรตุมอยู่แล้ว แดจะไปนั้นจะขัดสน แดซึ่งเยนตรามั่นใจให้มาว่า
ณ^๕ เราจะเอาเรื่องราวให้มรตุมไปแจ้งแก่ ๗ พณ ๗ โภษาธิบดี
ณกรุง ๗ ไม่ตรึงมณ^๕ (ของ) เยนตราก็จะวัฒนาการยิ่งขึ้น
ไปกว่าแต่ก่อน ณวันจันทร์เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ขราวันดาให้ไพร่
มลายู ๔ คน เอน้ำได้ดำปั่นให้ถ้ำหนึ่ง ข้าพเจ้าราชทูต อุปทูต

๓๕ หมายความว่า กอมปนี คือบริษัทของวิถันดาที่มากำชาย
ทางควนออก

ครุฑ^{๒๕} ให้เงินคนละ ๒ สติง เป็นเงินสองบาท ฌวันอังคาร
เดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำ อีสามาแถม^{๒๖} ยะ เขาเข้าสาร ปดา ผัก ทุเรียน
มังคุด ตูก^{๒๗} จันท์ คอก^{๒๘} จันท์ มาให้ แต่ว่าสิ่งของ^{๒๙} ของทง
เขนตราตั้งให้เอามาให้ทุกวันกว่าท่านจะไป แดเจ้าพรเจ้าราชทูต อุปทูต
ครุฑ^{๓๐} ให้แพรเงินแก่อีสามาแถม^{๓๑} ยะคนละ ๘ ศอก ให้เงินทนาย
คนหนึ่ง ๔ บาท ไพร์ ๖ คน ๖ บาท รวม ๑๐ บาท ฌวัน
พฤหัสบดีเดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ กำปั่นใหญ่^{๓๒} ซึ่งจะเชิญพระพุทเจ้า,
พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, พระราชดำเนินไปกรุงศรีวิชัยบุรี
ถึงกานัน^{๓๓} ถอยมาทอดสมออยู่ใกล้กำปั่นทรงพระราชดำเนิน^{๓๔} ประ
มาณ ๓ เส้น ฌวันจันทร์เดือน ๔ แรมค่ำ ๓ ขราวันดา รัศมี^{๓๕} นึง
โอปกบ แดอะปะสะกิน วินกระเคนวัน มาณกำปั่น เบ็ดหมวก
ค่านับได้ว่า เขนตราให้มารับหนึ่งต่อ ๆ พณ ๆ โกษาธิบดี แด
ให้ผ้ากาสาถวายพระสงฆ์^{๓๖} ตามณร ๒๕ พับ ให้ผู้จำทูตพระราชดำเนิน
วินปาเกรองครุฑ^{๓๗} ๖ พับ รวม ๓๑ พับ ผ้ากระราชักให้หมื่น
หมอราชบัณฑิต^{๓๘} ให้เต็มย่นแดทนาย ให้ไพร่^{๓๙} ส่มกำตั้งโยมวัด
๓๗ พับ รวม^{๔๐} ทั้งสิ้น ๖๘ ครว^{๔๑} พับแล้ว ขราวันดาพาไป^{๔๒} กำปั่น ซึ่ง
จะเชิญพระพุทเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แดพระราช
ดำเนินไปกรุงศรีวิชัยบุรี^{๔๓} นั้นได้ว่า เขนตราคิดถึงท่านผู้จำทูตพระราช

๓๖ ที่เรียกว่า วินปาเกรองครุฑ^{๔๔} คือ วิตถภาเคระ^{๔๕} ะทูต
ถึงกาท ๔ ที่ใดกล่าวถึงในตอนก่อนนั่นเอง

ดำสนักหนา พรงี้จะให้มาเชิญท่านไปหา เยนตราจะขอพบ
ท่านน้อยหนึ่ง

รุ่งขึ้นณวันอังคารเดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ เยนตราให้ร้าวินดา
โอบกบ เบตเต มรคิง มาดำปั่นคนละครำ ขึ้นมาณกำปั่น ยืน
เปิดหมวกคำนับแด่ว่า เยนตราให้มารับท่านผู้จำทูลพระราชดำ
ส่นวินปาเกขึ้นไป แดเจ้าพเจ้าราชทูต อุปทูต ครุฑทูต วินปาเก
ขุนพิไชยสุนทร นุ่งห่มผ้าเสื้อซึ่งพระราชทาน ได้คี่ศะนาหมื่น^{๑๗} จึงลง
ดำปั่นไปด้วยวิถันตามชื่อ ครนถึงฝั่งวิถันตามชื่อยศมีข้าพเจ้าผู้จำทูล
พระราชดำส่น แดวินปาเกเดินไปขึ้นรถ ครนถึงคักจึงลงเดินเข้า
ไป ครนถึงเยนตรา ๆ เปิดหมวกยืนขึ้นคำนับข้าพเจ้าข้าทูลวงษ์ขอแด
วินปาเกแล้ว ช้^{๒๖} ๒๖ ๒๖ ๒๖ แดหมื่นไชยภาดิศ หมื่นวิจิตรวาท
ถำมนยืนอยู่หลังเกาไชพเจ้านัน แดเยนตราให้ตามแปลคำถามถึง
พระราชดำส่นศรีสวัสดิ์ แดพระสงฆ์เจ้า แดข้าพเจ้าผู้จำทูลพระ
ราชดำส่นแล้ว เยนตราว่าหนึ่งคือ ๆ พณ ๆ โกษาธิบดีมาถึงเยนตรา
ให้จัดกำปั่นใหญ่ไปส่งพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า,
แดพระราชดำส่นไปณกรุงศรีวิชัยบุรี แดกำปั่นนั้นก็มีอยู่แล้ว ๆ ว่า
ถ้าท่านผู้จำทูลพระราชดำส่นขัดสนดังใด ให้ตามมาบอกแก่ร้าวินดา
จะทำนุบำรุงมิให้ขัดสน ข้าพเจ้าให้ตามตอบว่า ซึ่งเยนตราว่าทงน
ขอบใจหนักหนา แต่กุ่มบั้นญเยนตราแต่งให้กบี่คัง ไปคังอยู่ณกรุง ๆ

๑๗ ที่เรียกว่าคี่ศะนาหมื่น เห็นจะเป็นศดอมพอกนตนเอง แต่บางที่
ก็เคยจะมีเครื่องประดับวิเศษกว่าศดอมพอกสามัญ

เป็นทางราชไมตรีกับท่านอรรคมหาเสนาธิบดีเป็นชำนานมาแล้ว จะได้มี
 พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวอันสูงใหญ่
 ผู้ทรงพระธรรมอันประเสริฐ ได้ตั้งมาดุจครั้งนั้นได้ แด่ยศความนี้
 ใจจะบำรุงราชการครั้ง^{๕๕} เสด็จพระคุณสมเด็จพระมหากระษัตริราช
 ปกเกล้า ไปณทางทะเลหาอันตรามิได้ ถ้าถึงกรุงศรีวิชัยบุรี จะ
 กราบทูตพระเจ้ากรุงลังกาให้ทราบ ถ้าเรากลับมาถึงกรุงแล้ว แด
 ซึ่งยศความนี้ใจจะบำรุงราชการทั้ง^{๕๕} เราจะแจ้งแก่ ๖ พณ ๖ โภษา
 ขิบัติจึงทุกประการ แต่ไมตรีกับบ้นญเียนตรา กรุงเพมหานคร กับ
 กรุงศรีวิชัยบุรี ก็จะมีพัฒนาการยิ่งขึ้นไปกว่าแต่ก่อน เยนตราว่าซึ่ง
 ท่านผู้เจ้าทูตพระราชดำรัสว่าทางเรายินดีนัก แด่ยศความว่า ณวันศุกร์
 เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำนั้นจะเชิญ พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า,
 แด่พระราชดำรัสไปขึ้นที่บันใหญ่ ณวันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ
 จะใช้ไปไปกรุงศรีวิชัยบุรี แด่ณวันพุธเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ เยนตรา
 ให้มรดึงมารับ พระอุปัติ ๑ พระอริยมุนี ๑ พระสงฆ์อันดับ ๑๐ รูป
 รวม ๑๒ รูป แด่ราชทูต อุปทูต ศรัทธาไปดลส่วน เยนตราเอารถมารับ
 ที่ในกำแพงเมืองนั้น^{๕๕}

ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือน ๔ แรม ๔ ค่ำเพดาลามยาม กบิ์ดั่งการวัง
 คุ่มด้าบั้นแต่งออกมารับ พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า,
 แด่พระราชดำรัสเครื่องมงคลบรรณาการ ครั้นเพดาล ๑๑ ทุ่มข้าพเจ้า
 ให้ประโคมแตรประโคมปี่กุดอง แด่เชิญมณฑปพระพุทธรูป แด่เชิญ
 หีบพระธรรม แด่พระมณฑปพระราชดำรัส แด่เครื่องมงคลบรรณาการ

ลงดำบันแล้ว ครั้นเพลาเช้าของรุ่งวันศุกร์เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ กุมารโคต
 ขราวันดา โอปกบ วินกระเด็นวัน เดวันมันเด็น เบตเต วินัดดิน
 มระศรี รวม ๘ คน มาณกำบันทรงพระราชดำณแล้ว เยนตราดมา
 ยืนบ้อมนำเมืองแล้ว ให้เชิญพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ
 เจ้า, แดพระราชดำณไปขึ้นกำบันใหญ่เถิด ข้าพเจ้าข้าหลวงมั่งชื่อ
 ให้ประโคมแดประโคมปักตองแล้ว วิณคามี่ชื่อชักดำบันพระพุทธเจ้า,
 พระธรรมเจ้า, พระสงฆเจ้า, แดพระราชดำณไปขึ้นกำบันใหญ่แล้ว
 วิณคามี่ชื่อชักไป ข้าพเจ้าให้ตามถามนายกำบันคั่นหนาว่า แต่เมือง
 ไยกะตราจะไปกรุงศรีวิชัยบุรีดังกาทวี่เปนทางเท่าใด แดถมดักัก
 พัดเป้นักตาง พัดเบา เท่าใดจะถึง แดจะไปทิศใด หุเวระนายกำบันว่า
 เมืองไยกะทราน้อยทิศคั่นออก กรุงศรีวิชัยบุรีไปคั่นตก ทาง
 ๕๕๐ โยชน ถ้าถมดัก่อนหนึ่งกับคั่นหัววันจึงถึง ตมคั่นตก
 พัดเป้นเจ้าเรือนก้อย น้ากให้ดแต่ทิศหรีดอีด้านเขี้ยวนักอยู่ จะ
 คัดไปมิได้ จะตั้งกำบันไว้ท่าถมดัก่อนเห็นก่อน ต่อถึงกรุงศรี
 วิชัยบุรีแล้ว จึงจะบายนำกำบันไปข้างเหนือคตองน้ำเข้าไปกรุงศรีวิชัย
 บุรี ทางไกลกัน ๕๐ โยชน ๆ หนึ่งนั้น ๓๔๐ เส้น

ครั้นรุ่งชนวันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ มรติงมาณกำบัน
 (มาส่ง) ข้าพเจ้าจึงส่งหนังสือบอกด้วยกำบันทรงพระราชดำณ ยাত্রา
 มาแต่ปากน้ำบางเจ้าพระยามาถึงเมืองไยกะทราน ให้มรติงไปส่ง
 ณกรุง ๆ แดนายกำบันแต่คั่นหนักยাত্রากำบันทรงพระราชดำณ ไป
 ข้างทิศพายัพทิศอุตรา เห็นเมืองบันคัง เมืองยาอา แดถมดักัก

ม้วนใบมีทัน ถมพายุพัดแรงกล้า กำปั่นแข็งถึงช่องบันช้างขวามือ
 เหน่าชันกลางใหญ่รอบ ๕ กำ หักกลาง ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งห้อยอยู่
 แด่เหน่าใหญ่รอบ ๓ กำ หักออกก็ดังมากกระทบเพลาใบชันกลางหัก
 เป็น ๓ ท่อน แด่สายอดเฝ้ากลางใหญ่รอบ ๔ กำหักทับลงมากึงกลาง
 รงแดงสำหรับพระราชดำสนนคกลอยน้ำไป นายกำปั่นคันหนให้ทอด
 ส้มอยู่ ให้กระต๊อแลด้อมกำลังข้าพเจ้าข้าหลวงมีข้อช่วยแก้ไข
 ด้ายดลสายโยง แด่เอาเฝ้าซึ่งหักนั้นลงจนเพลาชำข้องรุ่งขึ้นดำเร่

ณวันอังคารเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะแมชวดศก (จุลศักราช ๑๓๓๕
 พ. ศ. ๒๔๕๕-๖) เพลาเช้าห้าโมงใช้ไปไป กำปั่นทรงพระราชดำสน
 ไปใกล้เมืองกุศินามะดี ที่กำปั่นจะทอดนั้นยังประมาณ ๖๐ เส้น ๗๐ เส้น
 จะถึง วิถีคนหาเรือพลกันเขียง ๕ คนออกมาชนกำปั่น คำบัญชา
 วิถีคนหาเรือว่า ออระนาโค่นให้มาถามว่ากำปั่นจะมาทอดท่านหรือ
 จะนำร่องน้ำเข้าไป หูเวระนายกำปั่นบอกว่า กำปั่นนี้เชิญพระพุทธเจ้า,
 พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แด่พระราชดำสนมาแต่กรุง ฯ
 จะทอดท่าน กระติบมันกะ นำร่องน้ำเข้าไป เพลาบ่าย ๒ โมงถึงท่า
 เมืองกุศินามะดีทอดส้มอยู่น้ำฤก ๑๕ วา พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า,
 พระสงฆ์เจ้า, แด่พระราชดำสนไปแต่กรุง ฯ ถึงน้ำเขี้ยวจนใช้ไป
 วันพุธเดือน ๖ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๓ กับ ๓๐ วันทาง ๒๕๐๐ เส้น แด่น้ำเขี้ยว

๑๗ ที่เรียกว่า เมืองกุศินามะดี ในที่นี้ ข้างตึกเขาเรียกว่า
 เมืองครินโคมาดี เป็นเมืองทำอยู่ข้างค้ำนคว้นออกเฉียงเหนือของ
 ดังกาทวีป

ถึงโยกระตราวัดพุทธคัมภีร์เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๓ กับ ๓๕ วันทาง
 ๕๓๐๖๐ เส้น แต่โยกระตราถึงกุกินามะถันวันอังคารเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ
 เดือน ๓ กับ ๒๓ วัน ทาง ๖๕๙๖๖ เส้น แต่คิดได้ ใช้โยยาตรา
 กำปั่นทรงพระราชดำรัส ๔ เดือน ๑๗ วัน หยุดอยู่ณเมืองโยกระตรา
 ๑๖ วัน รวม ๕ เดือน ๔ วัน เป็นทางขดมารค ๒๒๑๙๒๖ เส้น

ครั้นเพลาม้าย ๓ โมง วอระนาโดนให้วิธกันปลด ร้องวิธกัน
 วิธกันนอกราชการ มาถามข่าว แลบอกว่าที่จะเชิญพระราชดำรัสไฉน
 คักซึ่งรับพระราชดำรัสตั้งกาเมื่อไปกรุงเทพ ฯ นั้นมีอยู่แล้ว ครั้นเพล
 ม้าย ๕ โมง วอระนาโดนให้เอาหมากพลุมมะพร้าวปลาดสดมาให้ แล
 ข้าพเจ้าจึงว่าแก่วินปาเถว่า ให้แต่งพราหมณ์มีชื่อซึ่งเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา
 นึ่งคักดำเนาพระราชดำรัส, สมนดำรัส, ศุภอักษร, ขึ้นไปณกรุงตั้งกา
 แลวินปาเถจึงว่าแก่วินตามีชื่อให้ไปบอกแก่วอระนาโดน ให้แต่งงมา
 รับดำเนาพระราชดำรัส ณวันพุทธคัมภีร์เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เปลาเข้า
 โมง ๑ วอระนาโดนให้วิธกัน ร้องวิธกัน วิธกันนอกราชการ มารับ
 ดำเนาพระราชดำรัส สมนดำรัส ศุภอักษร วินปาเถขึ้นไปด้วย
 ข้าพเจ้าจึงให้ขุนมหาพร ขุนพิไชยสุนทรขึ้นไปด้วย ให้คู่ที่จะไ้พระ
 พุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แลเครื่องพระราชมงคลบรรณา
 การนั้นด้วย ครั้นวินปาเถเข้าหลวงมีชื่อไปถึงสถาน วอระนาโดนลงมา
 รับถึงประตูเมือง แลเอาถาดเงินมารับ จึงเอापานดำเนาพระราช
 ดำรัส, สมนดำรัส, ศุภอักษร, ตั้งในถาดเงินมีเช็ดหน้าปากขึ้นไปด้วย
 ให้วิธกันนำไปคักที่หอพระราชดำรัสขึ้น เป็นคักชื่อ ๓ วา ยาว ๗ วา

กันเป็น ๓ ห้อง ที่จะเชิญพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์
เจ้า, เครื่องราชมณฑปบรรณาการไว้นั้นห้อง ๑ ยกพื้นขึ้นสูงคอกคืบ ที่
ข้าพเจ้าข้าหอดวงอยู่ในห้อง ๑ แดห้องกลางนั้นอยู่กกลางส่วน แต่ที่พระ
สงฆ์นั้นในส่วน วอระนาโดนให้อยู่ที่คอก ๓ คอก โถงคอกที่จะรับพระ
ราชดำذنประมาณ ๑๕ เส้น ข้าพเจ้าปฤชากันว่า คอกซึ่งจะเชิญ
พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, ไว้ไม่ควร ข้าพเจ้าจึงเขียน
อย่างหอพระราชดำذن ชื่อ ๕ คอกจตุรัสตั้งให้วิณปาเกไปบอกแก่
วอระนาโดนให้ปลูกขึ้น ครั้นวิณปาเกกลับมา จึงว่า วอระนาโดนว่า
ซึ่งจะรับพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, เครื่องพระราช
มณฑปบรรณาการ แดข้าพเจ้าข้าหอดวงมีข้อไปพร้อมกันนั้น ขัดด้วย
ดำذنเมืองกุตินามะถันนั้นม้อยแต่ดำหนึ่งต้องดำ จะขอรับแต่พระสงฆ์
เจ้าไปก่อน ครั้นเพดาบ่าย ๒ โมง วอระนาโดนแต่งดำขึ้นมารับพระ
อุปาดิ พระอริยมุนี แดพระสงฆ์อันคืบขึ้นไป ข้าพเจ้าข้าหอดวงมี
ข้อให้เสมียนทนายถือฉัตรพานให้ไพร่หามเสด็จขึ้นไปถึง แด้ววอระนา
โดนลงมารับถึงสะพาน ให้พรหมณ์เข้าหามเสด็จ มั่งเทยวีกถอง
แห่ ภูผ้าขาวไปถึงที่อยู่

ณวันพฤหัสบดีเดือน ๖ แรมค่ำ ๓ เพดาเช้า ๒ โมง วิธกัน
รองวิธกัน วิธกันนอกราชการ มาณกำนัน แดให้ดำมแปลว่า วอระนา
โดน ให้เฝ้าดำขึ้นมารับพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, แดเครื่องราช
มณฑปบรรณาการขึ้นไปหอพระราชดำذن แดดำนั้นนั้น เฝ้าผ้าขาวทำ
เปนปว่า พันผ้าขาว ข้าพเจ้าจึงให้ประโคมแตร ประโคมมั่งถอง

แด่เชิญพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, แด่เครื่องพระราชมงคลบรรณาการ
 ดงดำปั่นแก้ว วอระนาโตนมาคอยอยู่ณดงพาน ครั้นพระมณฑปพระ
 ราชดำเนินถึงท่า วอระนาโตนเข้าช่วยเชิญพระราชดำเนินขึ้นดงบนกันด้อง
 ครั้นข้าพเจ้าข้าหาดวงมีชื่อกราบถวายบังคมพระราชดำเนิน วอระนาโตน
 ถวายบังคมด้วย แต่ว่าเมื่อพระราชดำเนินถึงกาเล่ดีจรงมานั้น ไม่แต่ง
 เหมือนณนี้ พระราชดำเนินส่มเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้าพิภพอันสูง
 ใหญ่ณกรุงฯ เสด็จมานั้นแต่งามนักหนา วอระนาโตนยืนคั่นกั แด่ทางจะ
 เชิญพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, พระราชดำเนินไปนั้น ปู
 ผ้าขาวถึงหอยพระ มีกลองมีฆ้องมีบันมีหอก หนึ่งพราหมณ์นำแท่นพระราช
 ดำเนินไปสองคน ข้าพเจ้าราชทูตให้เงินตรา ๒ บาท ลูกตง ๒ แผ่น
 อูปทูตให้เงินตรา ๒ บาท ลูกตง ๒ แผ่น ครั้นทูตให้เงินตรา ๒ บาท
 ลูกตง ๒ แผ่น รวมเงิน ๖ บาท ลูกตง ๖ แผ่น แด่พระพุทธเจ้า, พระ
 ธรรมเจ้านั้นเชิญไว้หอยพระราชดำเนิน แด่เครื่องราชมงคลบรรณาการนั้น
 ไว้ในคอกที่ข้าพเจ้าอยู่ แด่หอยพระราชดำเนินนั้นชื่อ ๕ คอกจตุรัส มีพาไถ
 รอบ หลังคามุงใบตาล แด่หัวมีผ้าขาว มีเกยซ้ายขวา แด่วอระนา
 โตนให้เอาเข้าด้ารปดาฝึกกด้วยอ้อยมาถวายพระสงฆ์ แด่ให้ข้าพเจ้า
 ข้าหาดวงมีชื่อทุกวัน แด่ให้วัดกัน รองวัดกัน วัดกันตามชื่อ มาเยือน
 เพดาเข้าเพดาเย็น แด่ข้าพเจ้าข้าหาดวงมีชื่อถวายบังคม แด่ประโคม
 พระราชดำเนินวันละ ๓ เพดา

ครั้นวันอังคารเดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ หูเวระนายกำปั่นซึ่ง
 เชิญพระราชดำเนินไปนั้น มาตาข้าพเจ้า แด่ใช้ไปไป แด่เมื่อเชิญ

พระราชดำณัชน้อยท่าเมืองกุตินามะณัชนั พระภมณัอยู่ไกลทางวันหนึ่ง
มีหมาก, พด, นาฬ, นม, เนย, พักทอง, พักเขี้ยว, ตั้ปรด, ถัก้วย, อ้อย,
มากถวายพระสงฆ์ ๘ ครั้ง เมื่อเอาสิ่งของมานั้นห่มผ้าขาว มีประจำ
ถักถัก ๑๘ สิ่งของนั้นมา มีถักทองหน้าข้าง ถักเพดานมาข้าง
วันเสาร์เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ วิณปาเกให้เอาเข้าสารผักมาให้ครั้ง ๑
เปนของ ๘ สิ่ง

ครันวันอาทิตย์เดือน ๗ ขึ้น ๓๐ ค่ำ วิณปาเกบอกว้า วัน
อรรคมหาเสนาผู้ใหญ่นกรงถักจะมาถึงเพลาค่ำวันนั้น จะมานมัสการ
พระพุทเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แถถวยบังคมพระราช
ดำณั ครันเพลาค่ำวิณปาเกมาว้า มหาสิริวิรัตนราชกรณาอรรคมหา
เสนาธิบดี ๑ มาตะเถ ดิเสวระ ๑ อุตระกำปะเท ดิเสวระ ๑ โถถักตัวถัก
มะหุติวาระหามิ ๑ เวติการ มะหุติวาระหามิ ๑ กุรุเวร มะหันติวาระ
หามิ ๑ เวจระ มะหันตะรังวาระหามิ ๑ หะระกำ มะหันตะรังวาระหามิ ๑
เถกะณะหุฏฐิ มะหันตะรังวาระหามิ ๑ รวม ๘ คน มาถักค่านประมาณ ๕๐
เส่น จะให้ข้าพเจ้าไปรับอรรคมหาเสนาธิบดี ข้าพเจ้าจั่งว่าจะถะพระราช
ดำณัไว้ณัมิได้ จะให้ขุนมหาพร ขุนพิไชยสุนทรไปรับเสนาบดีถักกับวิณ
ปาเกก่อน ถักมาไกลถักพระราชดำณัถักแล้ว ข้าพเจ้าผู้จักถักถักพระราชดำณั
จั่งจะออกไปรับอรรคมหาเสนาธิบดีเข้ามาถักหอยพระราชดำณั ถักวิณ
ปาเก ขุนมหาพร ขุนพิไชยสุนทรถักไป ครันเพลาถัก ๑ พระภมณัจั่งจั่ง

๓๘ ความตรงนถักด้วยประจำ คันถักบับเพนอย่างนั้น จะหมาย
ความว้าถักถักประจำหรืออย่างไรมิถัก

ละ ๒ คน มีธงช้างตะคัน เป็นช้าง (คันฉัตร ๖ คัน ความขาดน้อย
หนึ่ง) หามแคร่ ๆ ละ ๒ คน สำหรับพระราชทานพระสงฆ์ แด่ให้ข้าพเจ้า
ข้าหลวงมณฑล ๓ แคร่ แล้วมีภิกษุ วิณฺณดา พราหมณ์ แด่ทหาร
วิณฺณดา พราหมณ์ถือปืนถือหอกแห่ มีกะซิงแด่พิชิต เสนาธิบดี
มาทุกคน ครั้นเสนาธิบดีมาใกล้หอพระราชดำเนินแล้ว วิณฺณปาเกดด้
มาว่า ให้ข้าพเจ้าไปรับเสนาธิบดี ข้าพเจ้าข้าหลวงมณฑล
ห่มผ้าได้เสื้อได้ศัสตราวุธกันสัณฑ์ แด่ให้ยกเจียรกระบี่เครื่อง
ประโคม ซึ่งพระราชทานนั้นไปรับอรรคมหาเสนาธิบดีนอกวัด หอพระ
ราชดำเนินประมาณ ๑๕ วา แด่อรรคมหาเสนาธิบดีมีข้าพเจ้าปราไสย
แล้ว เข้ามานมัสการ พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, แด่ถวายบังคมพระ
ราชดำเนิน แด่วกดบังมาคักซึ่งข้าพเจ้าอยู่ แด่เข้าไปดูเครื่องพระราช
มงคลบรรณาการ ยกมือถวายบังคมแล้ววกดบังมานั่งอยู่ณเก้าอี้ทอง
กลาง ปราไสยข้าพเจ้าข้าหลวงมณฑล แล้วไปนมัสการพระอุปัติ,
พระอริยมุนี, แด่พระสงฆ์ทั้งปวง แล้วไปที่วอระนาโดนแต่งให้อยู่

ณวันจันทร์เดือน ๗ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้า มหาศิริวิรัตน
ราชกรุณาอรรคมหาเสนาธิบดี เอาผ้าขาวกาสาเนื้อหนามถวายพระ
อุปัติ ๒ พับ ถวายพระอริยมุนี ๒ พับ ถวายพระสงฆ์อันดับ ๑๖ รูป
รูปละพับ ถวายสามเณร ๗ รูป ๆ ละพับ เข้ากัน ๒๗ พับ กับ
ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู พลุ ๔ ตะบะ กับขนม ๕ สิ่ง แด่
อรรคมหาเสนาบดีให้วิณฺณปาเกเอาลูกจันทน์ เอาดอกจันทน์ เอากานพลู
เอาพลู เอาขนม รวม ๘ สิ่งมาให้ข้าพเจ้าข้าหลวงมณฑล แด่บอกว่า

เพลาคำอรรคมหาเสนาธิบดีจะมานมัสการพระ แถถวายบังคมพระราช
 ดำเนิน ครั้นเพลาคำอรรคมหาเสนาธิบดีแด่เสนาบดีมานมัสการพระ
 แถถวายบังคมพระราชดำเนิน มีแตรตั้งขึงปีกทองมาประโคม พระพุทธ
 พระธรรม พระราชดำเนิน แล้วให้ตามแปลว่า ณวันอังคารเดือน ๗
 ขึ้น ๑๒ ค่ำ จะเชิญพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า,
 ขึ้นไปกรุงดังกา^{๒๐}

ครั้นเพลาเช้าวันอังคารเดือนเจ็ดขึ้นสิบสองค่ำ อรรคมหาเสนา
 พร้อมด้วยกนิหออพระราชดำเนินแล้ว เอาเปิดผ้าอย่างเปิดญวนมาให้
 ข้าพเจ้าข้าหลวงมีชื่อคนตะเปต ว่าพระเจ้ากรุงดังกาพระราชทาน
 แถมมีแตรตั้งขึง ปีกทองธงเทียว ปืนหามถื่น ปืนท้านกยาง ปืนคาบชุก
 คาบศิดา มาให้พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แถแต่ง
 ข้างพลายข้อมงคดหัดถยาน สูง ๕ ศอก ๑ คืบ แถนางวงน
 กำมหยี่แดงทำเป็นนาร่าหมีดาวเงินราย แถถงนนั้นเอาถักถาดแดงปก
 แต่ให้ถไปถถึงทาง ห้อยถไปถถึงราวถ้อง มีดาวรายมีครุฑทองครุฑใหม่
 ถ่าได้ถกองเซิง ปลายงามี่ถั่วถั่วผลหมากถั่ง งาวัดทองมีถูงปลาย
 งา มีพระที่นั่งฐานเงินถั่วหุ้มทองคำมีถั่งคาไปโพห้อย มายื่นนำถ
 พระราชดำเนิน แถข้าพเจ้าให้ประโคมแตร ประโคมปีกทอง แถ
 เชิญพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระราชดำเนิน, ถมณดำเนิน, คุฎ
 อักษร, ขึ้นถงไว้บนถันถ้องถั่ว ครั้นแคว่หามพระอุปถั พระอริยมุน

^{๒๐} ที่เรียกว่า กรุงดังกา นั้น หมายความว่า เมืองศิริวัฒนบุรี
 ซึ่งเปนราชธานี

พระสงฆ์อันคับมาพร้อมกันแล้ว เพศชาย ๒ โมงให้ยิงปืนใหญ่ ๗ นัด
จึงเชิญพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระราชดำเนิน เครื่องพระราชมณฑป
บรรณาการ แด่มณเฑียร ศุภอักษร ห้ามไปตามอันดับ แด่คนซึ่ง
ตงมานั้น ประมาณ ๕๐๐ มีเศษ แด่ข้างที่นั่งนั้นตามห้ามพระมณฑป
พระราชดำเนินไป แด่ข้าพเจ้าข้าหลวงมณฑลซึ่งพระราชทานมานั้น
ตามพระราชดำเนินไปสู่ตมืองกุศินามะดี ถึงด่านเปนทาง ๓๕๐ เค้น
ข้างที่นั่งซึ่งแต่งไปนั้น ก็ปิดเครื่องตงห้ามไป

แต่ทำกุศินามะดีนั้นอยู่ต่อศวันออก ไปกรุงตั้งกานันไปศวันตก
เฉียงใต้ แด่ทางนั้นชำระไปตามทางเก่า แด่ที่คณนั้นค้องคักกันคิด
คัตค้นไม้ กวาดแล้วไป กว้าง ๑๐ คอกบ้าง ๑๑ คอกบ้าง ไปตาม
ชายตเดบ้าง ไปตามเนินดินเนินเขาบ้าง ไปตามเชิงเขาบ่าเขาบ้าง
ไปตามป่าตามทุ่งนาบ้าง ดูน้าตักศอกหนึ่งบ้าง ตักศอกเศษบ้าง
ไป ๑ เค้นบ้าง ๒ เค้นบ้าง ๓ เค้นบ้าง ครั้นเพศ ๒ ยามถึงหอพระ
ราชดำเนินบ้านตามพคาม เปนทาง ๔๒๐ เค้น ยิงปืนเท้านกยาง ๗ นัด
แด่หอพระราชดำเนินนพุนดินสูง ๓ ศอก ๓ คืบ ผนังบวกลินฉาบปูน
หลังคามุงฟาง ชื่อ ๗ ศอกจตุรัส เปนมณฑปมีพาไกรรอบ ทำ
ทับให้พระสงฆ์อยู่สองทับเคียงกันชื่อ ๖ ศอก ยาว ๑๒ วา กั้นห้อง
ให้อยู่รูปละห้อง ยกพนชนศอก ๑ มีเพดานมีม่านมีปรางดา ผ้านน
เอาใบมะพร้าวกรู หลังคามุงฟาง ที่ข้าพเจ้าข้าหลวงมณฑลนั้นทำทับให้
อยู่ ๒ ทับ อยู่คนละห้องเหมือนที่พระสงฆ์นั้น ทำปรางได้ มีโรง ๒ โรง
ไว้เครื่องพระราชมณฑปบรรณาการโรง ๑ ไว้เสด็จแควห้ามโรง ๑

มีที่ห้องตรงหน้า แด่ที่จันทามระ แด่ธรรมมหาเสนาบดีให้เอาเข้าสาร
 หนึ่งอย่าง พัก ถัดด้วย อ้อย มาให้ข้าพเจ้าข้าหอดวงมีชื่อ เพดาเข้า
 เพดาเย็นทุกวัน

ณวันพุธเดือน ๗ ขึ้น ๓๓ ค่ำ ธรรมมหาเสนาธิบดี พราหมณ์
 ชายหญิงชาวบ้านเอาเงินขึ้นกับบิณฑิของฉันทัดมาปณิบัติพระสงฆ์
 เข้าเพด ครั้นเพดาคำพระอุปัติ พระอริยมุนี พระสงฆ์อันดับ มาสด
 พระพุทธรูปคณหือพระราชดำณ แด่ธรรมมหาเสนาธิบดี พราหมณ์
 ชายหญิงชาวบ้านมาฟังสดมณต์ ประมาณ ๑๕๐ คน ๒๐๐ คน ครั้น
 สดมณต์จบร้องสาธุ ๆ พร้อมกัน อยู่รวม ๒ เวณ

ณวันพฤหัสบดีเดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เพดาเข้า ๒ โมง เชิญพระ
 พุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แด่พระราชดำณเครื่องมงคด
 บรรณาการ มีเกณท์หน้าแห่ดังไปตามอย่างเหมือนแต่ครั้งนั้น ครั้น
 ถึงบ่าบิณฑิจะแต่งที่ท่าเป็นปราโบไม้ปุกระแซง ใบตมไว้ให้พระสงฆ์ฉันทัด
 แล้ว ยกไปเพดาบ่าย ๔ โมงถึงหือพระราชดำณบ้านกันคดาเป็นทาง
 ๔๑๐ เส้น เข้าทางขึ้นเนินเขาเนินดิน เขิงเขา ขึ้นบ่าเขา เขิงเขาเป็นที่
 ทราย ที่กรวด ที่ดินแดง ดินเหลืองมาก ที่ราบที่ทุ่งน้อย แด่ที่หือพระ
 ราชดำณ ที่ข้าหอดวงมีชื่อ ที่โรงเครื่องบรรณาการ แด่ที่ทองปวง
 นั้น เหมือนที่ซึ่งยกไปนั้น แปรกออกแต่ที่พระสงฆ์ทำเป็น ๔ ด้าน
 รอบหือพระราชดำณอย่างสามสร้าง ผนังบอกดินฉาบปูน มีประตู
 ทุกด้านเกียงกัน มีเพดานขาว มีม่านขาว กันหือให้อยู่ระบะหือ มี
 โรงฉันทาหือพระราชดำณ ๕ หือ อยู่รวม ๒ เวณ

ครั้นวันเสาร์เดือน ๗ แรมค่ำ ๓ เพดาบ่ายโมง ๑ ประโคม
 แครดงษ์ ประโคมปักทอง เชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์
 เจ้า, แดพระราชดำذن, เครื่องพระราชมณฑปบรรณาการไป แด
 เกณฑ์หน้าแห่ดังไปเหมือนแต่ก่อนนั้น แดทางนั้นขึ้นเชิงเขา บ่าเขา
 ขึ้นเนินดินนั้นมาก ที่ข้ามธาร ที่ทุ่ง ที่ราบ ที่ท้องนาอันน้อย เพดา
 หุ้ม ๑ ถึงหอพระราชดำذنบ้านกุดคำม เป็นทาง ๔๕๐ เส้น ที่หอ
 พระราชดำذن ที่พระสงฆ์ ที่โรงฉัน โรงเสด็จคานหามนั้น เหมือนที่
 ช่างยกไปนั้น แดถอกอกแต่ที่ข้าพเจ้าข้าหาตวงมีชื่ออยู่นั้น เป็นผนัง
 บวกดินเป็น ๒ แถว ๆ ละ ๓ ห้อง มีโรงสำหรับพระอยู่ ๕ ห้อง อยู่
 แรมเวน ๓

วันอาทิตย์เดือน ๗ แรม ๒ ค่ำ เพดาเช้า ๒ โมง ประโคม
 แครดงษ์ ประโคมปักทอง แดเชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรมเจ้า,
 พระสงฆ์เจ้า, แดพระราชดำذن แดเครื่องพระราชมณฑปบรรณาการ
 ไปแต่บ้านกุดคำม เกณฑ์หน้าแห่ดังไปเหมือนแต่ดั่งนั้น ครั้น
 เพดาพระสงฆ์ฉันเพด หยดให้พระสงฆ์ฉันแล้ว ยกไปถึงที่หอ
 พระราชดำذنบ้านกุดคำมโกธะคาม เป็นทาง ๔๒๕ เส้น แดที่หอ
 พระราชดำذن ที่พระสงฆ์ ที่ข้าพเจ้ามีชื่อ ที่ท่งปวงนั้น เหมือนที่หอ
 พระราชดำذنบ้านกุดคำมนั้น อยู่แรม ๒ เวน

วันอังคารเดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ พระสงฆ์ฉันแล้ว เพดาเช้าโมง ๑
 ประโคมแครดงษ์ประโคมปักทอง แดเชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรม
 เจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แดพระราชดำذن ไปแต่บ้านกุดคำมโกธะคาม

ครั้นเพลาเพลหยุดให้พระสงฆ์ฉันเพลแล้ว ยกไปเพลาบ่าย ๕ โมงถึง
หอพระราชดำเนินบ้านโกตะคาม เป็นทาง ๔๓๐ เส้น แลที่หอพระ
ราชดำเนิน ที่พระสงฆ์ ที่ข้าพเจ้าข้าหอดวงมีชื่อ แลที่ได้เครื่องพระราช
มงคตบรรณาการ แลเสด็จแล้วห้าม ที่ท่งปวงนั้นเหมือนไปแต่
หลังนั้น แลตักออกแล้วรอบหอพระราชดำเนินเอาไม้ปักรอบแล้วผูกเป็น
ดาวห้อย เอาดอกหมากดอกมะพร้าว เครื่องกลด้อย ทลายมะพร้าว
แลเอา (ต้นฉบับตรงนี้ลบหนึ่ง) ทำเป็นประทักษิณรอบหอพระราช
ดำเนินที่โรงฉันที่ประชุมประตูทุกเส้า อยู่แรม ๒ วัน

ณวันพฤหัสบดีเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ พระสงฆ์ฉันแล้วเพล ๒ โมง
เช้า ประโคมแตรสังข์ประโคมปี่กลอง แล้วเชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรม
เจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แลพระราชดำเนิน เครื่องพระราชมงคตบรรณาการ
ไปแต่บ้านโกตะคาม ครั้นเพลาเพลหยุดให้พระสงฆ์ฉันเพลแล้ว ยกไปถึง
หอพระราชดำเนินบ้านนาดีน เพลาบ่าย ๕ โมง เป็นทาง ๔๓๐ เส้น แล
ที่หอพระราชดำเนิน ที่พระสงฆ์ ที่ข้าพเจ้าข้าหอดวงมีชื่อแลที่ท่งปวง
ต่างได้ เหมือนที่หอพระราชดำเนินบ้านโกตะคามนั้น อยู่แรมวัน ๑

ณวันศุกร์เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า ๒ โมง ให้ประโคม
แตรสังข์ปี่กลองแล้ว เชิญพระพุทธรเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า,
แลพระราชดำเนิน เครื่องพระราชมงคตบรรณาการไป แห่ปี่กลอง
ขึงเทียวเหมือนไปแต่หลัง ครั้นเพลาเพลหยุดให้พระสงฆ์ฉันเพล ทำ
ปราโมทย์ ปุกระฆังใบถ่าน ครั้นพระสงฆ์ฉันแล้ว ไปถึงเขาชื่อ
โตกะวิหาร แลอรรคมหาเสนาผู้ใหญ่นอกกำแพงอุบาสดี พระอริยมุนี

แต่ (บอก) ข้าพเจ้าว่า (เป็น) ที่พระอรหันต์เจ้าทั้ง ๕๐๐ กระทำบุญจน
 ถึงคายนายพระธรรมวินัยขึ้นในใบลาน พระพุทธโฆสมาแปลหนังสือ
 ถึงหกภาษา (ก็) ที่นี้ แด่พระอุบาลี พระอริยมุนี แด่ข้าพเจ้าขึ้นไป
 นมัสการ มีนาฬิกามอกออกมากว้าง ๑๐ ศอก กั้นห้องไว้เป็น ๓ ห้อง ๆ
 ห้องมีพระพุทธไสยาสน์นอนยาว ๔ วา ๒ ศอก พระองค์ ๑ แด่ห้องห้องนั้น
 มีพระนาคึกคอก ๑ ศอกคืบ ๓๐ พระองค์ ทำด้ามบังเหียง ๒๓ แด่ที่ห้อง
 นาคานั้นมีลายลักษณะพระบาทขุดลงไว้กับศิลาตั้งสองนิ้ว มีที่พระพุทธ
 โฆสมาแปลหนังสือ มีกฐิพระพุทธโฆสา แด่พระเจดีย์ประจุพระตำหนัก
 ราชตำหนักอยู่ มีต้นพระศรีมหาโพธิ์สูงประมาณ ๑๐ ศอก ใหญ่รอบ ๘
 นิ้ว ๑๐ นิ้ว ๗ พระองค์ ตามเถรบอกว่าพระศรีมหาโพธิ์กลัดมาแต่โพธิ
 บัตตงกเมืองอนูราชบุรี แต่ครั้งพระอรหันต์เจ้ากระทำให้บุญจนถึงคายนาย
 นั้น แด่มด้ามเถรอยู่ ๑๐ รูป ครั้นนมัสการแล้วมาถึงหอพระราช
 ตำหนัก ณเมืองโกตะพะตะเพนทาง ๔๕๐ เด่น แด่ที่หอพระราชตำหนัก
 นั้น เป็นที่ค้ำหนักพระเจ้ากรุงลังกา อยู่บนเนินเขาสูง ๑๕ วา แด่
 ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐
 ทนเหมือนที่หอพระราชตำหนักบ้านนาต้นนั้น แด่ตกแต่หอพระราชตำหนัก
 นั้น ไม่เป็นมณฑปด้านซีกด้านแปะ อนึ่งโรงพระสงฆ์รอบหอพระราช
 ตำหนักด้านซีกนั้นเป็นสองชั้น

ณวันเสาร์เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ ข้าพเจ้าข้าหอดวงมีชื่อนไป
 นมัสการ พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แด่ถวายบังคม
 พระราชตำหนัก แด่บรรคมหาเสนาธิบดีแด่เสนาบดีตั้งกลามาพร้อมกัน

๒๓ ที่ว่าทำด้ามบังเหียงครั้งนี้ ไม่ได้ความว่าจะหมายความว่าอย่างไร

มหาศิริวิรัตนราชกรุณาอรรคมหาเสนาธิบดี ให้ตามแปลว่า วัน^๕
 พระเจ้ากรุงดังกล่าวจะให้ตามเนรมานมัสการพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า,
 พระสงฆ์เจ้า, ให้เสนาธิบดีมาด้วย ๔ คน ครั้นเพลา ๒ หุ้ม มหา
 ศิริวิรัตนราชกรุณาอรรคมหาเสนาธิบดีว่า ตามเนรมานมาถึงแล้ว แด
 อรรคมหาเสนาธิบดี แดเสนาบดี พาช้างเจ้าข้าหตวงมี^๕ชื่อไปรับ
 ตามเนรมาน ไปประมาณ ๒ เส้นถึงวิหาร แดตามเนรมานน้อย ๕๐ รูป
 เปน ๒ แถว อรรคมหาเสนาธิบดี แดช้างเจ้าข้าหตวงมี^๕ชื่อไปรับ
 นมัสการ แดตามเนรมานว่าเปนบาฬีสันทนาแล้ว ให้ส่วนบุญแด่จำเริญพร
 แก่ช้างเจ้าข้าหตวงมี^๕ชื่อ แดมหาอินทกะศรี มหาสัณนังกร
 มหาศรีราชะ^{๒๒} แดตามเนรมานทวงนมนามัสการ พระอุปัติ พระอริย

๒๒ ในเวลานั้น ผู้เป็นอุปถัมภ์บันตามพระบรมพุทธานุญาตไม่มีใน
 ดังกล่าวไว้ เขาถือว่าตามเนรมานเหล่านั้นเป็นสังฆนายก ชื่อตามเนรมาน
 ที่เป็สังฆนายก ปรากฏในหนังสือสยามบุตัมปทวิศัลยของค์ แต่
 เรียกชื่อเดิมตามภาษาสิงหล ในหนังสือเรียกชื่อนายา สอบรู้ว่าเป
 นอันหนึ่งอันเดียวกันได้แต่ตามเนรมานสังฆกรของค์เดียว ดันนิฐานตาม
 เนื้อความที่ปรากฏในหนังสือที่ข้าพเจ้าได้ตรวจ ในสมัยนั้น วัดที่นับว่า
 สำคัญมีอยู่ในเมืองศิริวัฒนบุรี ๓ วัด คือ วัดอุโบสถารามวัด ๑ ตามเนรม
 มหาอินทกะศรีเห็นจะเป็นอธิการอยู่วัดนั้น อีกวัด ๑ เรียกเป ๒ ชื่อ
 คือวัดมาตาวัดหรือวัดบุบผาราม ตามเนรมมหาสัณนังกรเปอธิการ
 วัดนั้น อีกวัด ๑ ปรากฏเป ๒ ชื่อเหมือนกัน คือ อัสสัทธิวิหาร
 หรือไทยศิริวิหาร เข้าใจว่าตามเนรมมหาสัณนังกรเปอธิการวัดนี้

^๕มุนี พระสังฆมณฑล^{๕๕} อนุหอพระราชดำตั้น แต่ตามเนรณนกราบ
 ที่ละ ๑๐ รูป ยืนกราบ ๓ ครั้ง นั่งกราบ ๓ ครั้ง เป็นบุญจากประคิษฐ
 มหาโนมทะศรี มหาธรรณังกร มหาศรีราชฐะว่า ข้าพเจ้าทงปวง^{๕๖}
 อนุภาทา^{๕๗} พงทพาทกมได้แล้ว แต่ได้มาพบพระผู้เป็นเจ้าทง^{๕๘} เพราะพระ
 บรมโพธิ์สมภาร ส้มเด็จพระมหากระษัตราธิราชเจ้าทง^{๕๙} ๒ กรุง ทรงพระ
 ราชศรีทศาบำรุงพระดำตั้นา ๆ จะรุ่งเรืองวัฒนาการสืบไป แต่ข้าพเจ้า
 ทงปวง^{๖๐} จะได้อุปสมบทในสำนักพระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าทง^{๖๑} นมความ
 ยินดีหาที่สุดมิได้ ข้าพเจ้าจะขออยู่ปรนนิบัติพระผู้เป็นเจ้า จะได้เฝ้าเรียน
 ในสำนักพระผู้เป็นเจ้า แลพระอุปาด์ต้นทนาด้วยตามเนรณน^{๖๒} แล้ว แล
 พระอุปาด์ว่า พระสังฆคิตานาพาธมาบังยังมีดบาย ให้ตามเนร
 ไปอยู่ตามดบายก่อนเกิด ตามเนรทงปวง^{๖๓} นั้น ถิ่นมัตการตาพระอุปาด์
 พระอริยมุนีไป ครั้นเพลาขามหนึ่ง หักกระเดียดเส้า มหามโคระ^{๖๔}
 หักคิตการมเหตุา ยาคิตกตนาอะ มาถึง อรรคมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่
 จึงพาข้าพเจ้าไปรับขณมาณหอพระราชดำตั้น นมัตการพระพุทธเจ้า
 พระธรรมเจ้า, พระสังฆเจ้า, ข้าพเจ้านำถวายบังคมพระราชดำตั้นแล้ว
 ให้ตามแปดว่ามีรับสั่งพระเจ้ากรุงลังกา ให้มาตามท่านผู้เจ้าทศพระ
 ราชดำตั้นว่า เมื่ออยู่ณท่ากุดินามะตั้น^{๖๕} ให้อรรคมหาเสนาธิบดี
 ผู้ใหญ่ ตงไปรับพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสังฆเจ้า, พระราช
 ดำตั้น ทำนุบำรุงเข้าปตาอาหาร แลทางซึ่งมานั้นขัดตั้นเป็นประการใด

^{๖๓} คำว่า มหามโคระ ^{๖๕}นี้ เข้าใจว่าตรงกับยศโมโหฏฐาณะ ที่
 ได้กล่าวมาในตอนก่อน

บ้าง ข้าพเจ้าจึงว่า อรรคมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่องไปรับเชิญพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, แดพระราชดำذنเด็จจุมาแต่ทำกุกินามะดี ขึ้นมาที่แต่งไว้พระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์, พระราชดำذن เครื่องราชมงคลบรรณาการ แดข้าพเจ้าข้าหลวงมชื้อ ทำนุบำรุงปณิบัติ พระสงฆ์แดข้าหลวงมชื้อ แดแล้วทางทำทางซึ่งมา จะได้สดับประการใดหามีได้ แดเสนาบดีว่ามรับสั่งให้ห้ามหาศัริวิรัตนราชกรุณา อรรคมหาเสนาธิบดีขึ้นไป แดข้าพเจ้าจึงถามว่า จะเชิญพระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์, พระราชดำذنขึ้นไปด้วยหรือไม่ แดเสนาบดีว่ายังหารับสั่งมิได้ อรรคมหาเสนาไปเฝ้าแล้วครัดตั้งประการใด จึงจะให้มาบอกท่านผู้จำทุกพระราชดำذن แดเมื่อพระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์, พระราชดำذن อยู่ณหอพระราชดำذنโกตะพละนั้น เสนาบดีแดพรหมณช้ายหญิงชาวบ้านเอาจันหัน เอากบปีย เอาชองฉั่น กัด้วยอ้อย เกดช มาถวายพระสงฆ์เพดาเข้าเพดาเพด วันละ ๒๐๐ คนบ้าง วันละ ๒๕๐ คนบ้าง วันละ ๓๐๐ คนบ้าง ครั้นพระสงฆ์นั้นแล้ว พระอุบาธิบดีบอกอานิสงษ์เป็นบาฬี แดมหาศัริราชฐะสามเณรแปดแปด คำตังกา ตัปฐชยายหญิงขึ้นประนมมือร้องสาธุ ๆ พร้อมกันอังกิ่งไปทุกวัน แดแล้วเสนาบดีให้เอาเข้าสารเณอย่างบ้าง เอาขนมผักพ่าง ผักถั่วถั่วด้วยอ้อยนำตาลสด หมากพดุม้าง มาให้ข้าพเจ้าข้าหลวงทุกวัน แดสามเณรตั้งกายอยู่ปณิบัติพระสงฆ์ เพดาคำพระอุบาดีพระอริยมุนี พระสงฆ์อันคืบพร้อมกันสวดมนต์ สามเณรตั้งกามา นั่งฟังสวดพร้อมกันทุกวัน สามเณรใหญ่นั้นว่าข้าพเจ้าทั้งปวงนี้ไม่เห็น

ว่าจะได้พระผู้เป็นเจ้าของมาคนเดียว (เกรง) ว่าพระธำมณาจะสูญเสียแล้ว
 พระโพธิสัตว์จึงได้พระมหากระษัตริราชเจ้าทั้ง ๒ กรุง พระธำมณา
 จะรุ่งเรืองวัฒนาสืบไป ครั้นพระอุบาล์สนทนา (ว่า) ด้วยกำนันทรง
 พระราชดำณมาครั้งก่อน ว่ามีเหตุคร่ำครวญจะถึงอับปาง ชีวีตร
 จะทำลายเสียถางพระมหาสมุทร^{๒๔} มหาสมุทรนี้กรกตนั้นได้ก็มีได้ ขบ
 ภาครัตนรื่องให้แล้ว ว่าถ้ากำนันเป็นอันตรายถึงอับปางแล้ว ที่ไหน
 เลยข้าพเจ้าทั้งปวงจะได้พบพระผู้เป็นเจ้าของ พระธำมณาก็จะสูญไป

ณวันอาทิตย์เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ อักคัส มหันตวังวาระหามิ โอวิ
 เต มะหุติวาระหามิ จึงมาแต่กรุงตั้งกา มาถวายบังคมพระราช
 ดำณแล้ว ให้ถามแปลว่า มีรับสั่งพระเจ้ากรุงตั้งกาให้มาถามข่าว
 พระสงฆ์ แต่ให้บอกแก่ท่านผู้จำทุกพระราชดำณว่า ซึ่งจะเชิญ
 พระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, พระราชดำณขึ้นไปณกรุง
 ตั้งกาขึ้น ฝนตกหนักน้ำมากอยู่ ถ้าฝนตกน้อยจงเชิญพระพุทธ
 เจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, ขึ้นไป ครั้นเพลาณวันอังคารเดือน
 ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ เพลาบ่ายโมงหนึ่ง วิณปาเกมายอกข้าพเจ้าว่า อรรค
 มหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่ให้ลงมาแต่กรุงศรีวิชัยบุรีตั้งกา แดธรรมเนียม
 ณกรุงตั้งกาขึ้น ถ้ามีรับสั่งให้อรรคมหาเสนาธิบดี แดเสนาบดีมาหา
 ท่านผู้จำทุกพระราชดำณนั้น ให้ท่านผู้จำทุกพระราชดำณไปรับตาม
 ธรรมเนียม แดข้าพเจ้าไปรับอุทิศการประเพณีการวังวัดะมหาเสนาธิบดี

๒๔ ที่พระอุบาล์พรรณนาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ หมายความว่า
 ๒๕ ที่พระอุบาล์พรรณนาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ หมายความว่า

โอหะนายมหาเสนาบดี มหาวิศัลยเวหะราหามิ นานายกกรมหัต
 ราหามิ (ทั้ง ๔ นาย) ขึ้นไปนมัสการพระพุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า,
 พระสงฆ์เจ้า, แลถวายบังคมพระราชดำเนินแล้ว อรรคมหาเสนาบดี
 ผู้ใหญ่ให้ตามแปลว่า ฝนตกหลายวันแล้ว ทางซึ่งจะเชิญพระพุทธ
 เจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, พระราชดำเนินไปนั้นแห้งอยู่แล้ว
 ณวันพฤหัสบดีเดือน ๘ ขึ้น ๖ ค่ำ เพดบายโมงหนึ่งฤกษ์ดี จะเชิญพระ
 พุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, พระราชดำเนินขึ้นไปยังกรุง
 ดังกา แลพระราชดำเนินเสด็จอยู่ณเมืองโกตะพะตะ ๓๓ วัน^{๒๕} ณวันพุธ
 เปนเดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ อรรคมหาเสนาธิบดี เสนาบดี มาปณิบัติ
 พระสงฆ์เพดาเข้าเพดาเพด

ณวันพฤหัสบดีเดือน ๘ ขึ้น ๖ ค่ำ อรรคมหาเสนาธิบดีแลเสนา
 บัติมาปณิบัติพระสงฆ์เข้าเพดแล้ว ครั้นเพดบายโมงหนึ่งเชิญพระพุทธ
 เจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, พระราชดำเนิน ไปแต่เมืองโกตะพะตะ
 มีแคร่ตั้ง มีมียกทอง มีธงเทียว ให้ไปเหมือนไปแต่หลังนั้น ครั้นเพดา
 บ่าย ๕ โมง ถึงหอพระราชดำเนินตำบลที่คงคาดตองน้ำกว้างประมาณ
 ๓๐ วา เปนทาง ๒๗๐ เส้น

ณวันศุกร์เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ เสนาบดีแลพราหมณ์ชายหญิง
 ชาวบ้านมาปณิบัติพระสงฆ์เข้าเพดแล้ว อุดะกำปะเทอริการัง

๒๕ ที่พระราช ดำเนิน แลราชทูต ต้องรอ อยู่ถึง ๓๓ วันดัง กล่าวนี้
 ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นด้วย เรื่องดังกาจะต้อง ตระเตรียมการ รับรองให้เป็น
 พระเกียรติยศอย่างเดียวกับที่ตระเตรียมกันในกรุงศรีอยุธยา^{๒๕}

อรรคมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่นับว่า พระเจ้ากรุงลังกาได้ตั้งมารับพระ
พุทธเจ้า, พระธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, ให้เชิญพระพุทธรูป, พระ
ธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, ข้ามไปก่อน แด่พระราชดำذن แด่เครื่องพระ
ราชบรรณาการ แด่ท่านผู้จูงพระราชดำذنนั้น ให้อยู่ที่หอพระ
ราชดำذنก่อน แด่พระเจ้ากรุงลังกาได้ตั้งมานั้น ทรงม้าสูง
ตามคออก แด่มีแตรมโหรีดองมโหรีเทียมมหาวิตะตะเวณโหมกแห่มา
ประมาณ ๒๕๐-๓๐๐^{๒๖}

ณวันศุกร์เดือน ๗ ขุน ๗ ค่ำมีวออกจตุวาศก พ.ศ. ๒๒๕๕ นั้น พระ
เจ้าเกียรติศิริราชตั้งหิมรับตั้งให้ตั้งกระบวนแห่ พระพุทธรูป, พระ
ธรรมเจ้า, พระสงฆ์เจ้า, นำหน้ากระบวนได้ตั้งเข้าพระนครศิริวัฒนบุรี
กระบวนทูตานุทูตไทย เชิญพระ ราชดำذن ตามไป ภายหลัง กระบวนได้ตั้ง
โปรดให้พระสงฆ์ สามเณรไทยไปพักอยู่ที่กุฏิ ซึ่งได้สร้างขึ้นรับณวัดบุบผา
ราม^{๒๗} ส่วนพวกทูตานุทูตนั้น ให้ไปพักอยู่ที่รับแขกเมือง โปรดให้
เลี้ยงดูแด่พระราชทานเครื่องใช้สอยมิให้อดคัก

๒๖ ค่อน ความในจดหมายของทูตไทย ไม่มีเรื่องอยู่ถึง ๓ เดือน
ไปขึ้นเอาแรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นด้วยหนังสือ

เดิมค่อนหาย หรือค่อนฉบับเดิมเลือนหายไปจะคิด ผู้คิดจึงคิดทั้งเสีย
ค่อน ๑ แต่เนื้อเรื่องมีทั้งในจดหมายเหตุเหตุลังกา แด่หนังสือสยาม
ปลัมปทวัด ข้าพเจ้าจึงคิดเนื้อเรื่องที่ปรากฏขึ้นมา แทรก ดังได้ต่อไปนี้

๒๗ วัดบุบผารามนี้ อยู่ใกล้พระราชวัง ห่างราววัดราชบพิ
กับพระบรมมหาราชวังในกรุงเทพฯ นี้ ทูตวันนั้นก็ถือว่าเปนวัด

ณวันศุกร์เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวตาค่ำ พระอุบาตีให้อุปถัมบท
แก่ด้ามเณรไทยที่ไปด้วยรูป ๓ ในคามสีมา^{๒๘}

ณวันเสาร์เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวตาค่ำ พระเจ้าเกียรติศิริราช
สิงหเสด็จไปยังวัดบุบผารามพร้อมด้วยราชบริพาร ทรงอาราธนา
คณะสงฆ์สยามมีพระอุบาตีเป็นประธาน ให้อุปถัมบทแก่ด้ามเณร
สิงหซึ่งเป็นสังฆนายก ๖ รูป มีด้ามเณรธรรมังกรเป็นต้น เมื่อ
เสร็จการอุปถัมบทกรรมแล้ว พวกชาวลังกาที่มาพร้อมกันอยู่ณที่นั้น
มีพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหเป็นประธาน พวกนั้นร้องสาธุการ แด
ให้พระโคมคุริยางคมนตรี แดยั้งปั้นใหญ่เป็นสัญญาให้ปรากฏความ

สำคัญกว่าทุกวัด เห็นไว้เสียแต่วัดซึ่งประดิษฐานพระทันตธาตุซึ่งอยู่
ในบริเวณวัง ทำนองวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวตาทิโยเราไปถึงเมือง
ศิริวัฒนบุรี พวกลังกาชวนให้ไปที่วัดบุบผาราม แดบอกให้ทราบว่
เป็นวัดที่พระอุบาตีได้ไปอยู่ ข้าพเจ้าเองก็ได้เคยไป วัดบุบผารามนี้
ถ้าจะเปรียบกับวัดในกรุงเทพฯ เป็นวัดขนาดเล็ก ไม่โตกว่าวัด
บูรณศิริ

๒๘ การที่บวชด้ามเณรไทยก่อนนี้ เชื่อได้ว่าเป็นด้วยพวกลังกา
อยากเห็นวิธีอุปถัมบทกรรมของพระสงฆ์สยาม แต่ไม่ปรากฏใน
จดหมายเหตุว่า พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหได้เสด็จไปทอดพระเนตร
ด้วยหรือไม่ ที่กล่าวว่า คามสีมา นั้น กล่าวไว้ในหนังสือสยาม
ปดัมปทวัต ที่จริงก็จะบวชกันในวัดบุบผารามนั่นเอง แต่พระอุบาตีไม่
ถือว่า เป็นพัทธสีมา จึงเรียกในหนังสือนี้ว่า คามสีมา

ปิตีปราโมทย์แก่ประชาชนชาวลังกา ว่าลำดับวงศ์ซึ่งได้เลื่อมลุ่มมา
ช้านาน ได้กลับคงหยั่งลงในลังกาทวีปแล้ว

ณวันอาทิตย์เดือน ๘ แรมค่ำ ๑ พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ
ทรงเป็นประธานในการบำเพ็ญพระราชกุศล พร้อมด้วยเสนามาตยราช
เสวก พระราชทานปัจจัยทานแก่พระภิกษุสามเณร ในพิธีการเข้า
พระวัดแล้ว ทรงอาราธนาคณะสงฆ์สยามมีพระอุปาทิเป็นต้น ให้
อธิฐานพรพรหมอยู่ดับบถารามวิหาร

ณวันอังคารเดือน ๘ ขึ้นค่ำ ๑ พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ
เสด็จออกรับทูตานุทูตไทย ถวายพระ ราชดำเนิน แด่เครื่องราชบรรณาการ
แล้ว พระราชทานสิ่งของเป็นบำเหน็จรางวัลแก่ราชทูตเป็นหลายอย่าง
แต่มีรับสั่งให้เชิญพระพุทธรูป แด่คัมภีร์พระธรรม ที่ได้ไปจากกรุงศรี
อยุธยา แห่รอบพระนคร

ณวันจันทร์^{๒๕} เดือน ๑๑ แรมค่ำ ๑ เพลาเช้า ๕ โมง คุมบันทึ
วิริยะกำโม มาให้ตามแปลว่า อรรถมหาเสนาธิบดีรับสั่งให้รับท่าน
ผู้จาทูพระราชดำเนินมา ด้วยฉันทจะอาราธนาพระทันตราชูออกให้
พระสงฆ์แต่อรรถมหาเสนาธิบดี แต่ท่านผู้จาทูพระราชดำเนินข้าหลวง
มีขออาณัติพระราชฐานทั่วปวงโมทนา ข้าพเจ้านั่งห่มเหมื่อนเมื่อเช้า
ไปถวายบังคมนั้น ครั้นไปถึงที่หน้างานที่เต่งงานส้มโกลานั้น เห็นชาย
หญิงชาวลังกามาคอยนมัสการพระทันตราชูประมาณ ๗๐๐๐ คน ๘๐๐๐

๒๕ ความต่อไปตอนนั้น เป็นจดหมายเหตุเดิม ที่ทูตไทยได้แจ้งไว้

คน ครนข้าพเจ้าเข้าไปถึงในกำแพงพระราชวัง เห็นทำนนวนนาค
 เพดานก้นม้านมาแต่ประตูพระมณเฑียร พระทันตราชูไปบนเชิงเทินกำแพง
 พระราชวังไปถึงที่เด็จจออก เมื่อแห่พระทันตราชูนั้น พระอุปาดิ
 พระอริยมุนี พระสงฆ์อันดับ พระเจ้ากรุงตังกานัน อยู่บนเชิงเทินบ้าง
 อยู่ที่เด็จจออกบ้าง ครนเพลาบ่ายประโคมแตรดังขับกลองยึงบน
 ใหญ่ ๗ นัด พระเจ้ากรุงตังกาทรงเครื่องเหมือนเด็จจออกทุกครั้ง
 เปลี่ยนแต่พื้นแต่ดีต่าง ๆ มีเช็ดหน้าครุฑข้างปกหลัง พระหัตถ์ชูดอกบัว
 ทอง ๒ กัดับ ๓ ชั้น มีท่วงตวัดทองสอดครัดพระทันตราชูในฐานะดอกบัวนั้น
 มีดัดพันเงินคู่ กิ่งเงินคู่ พระแซ่คู่ แห่พระทันตราชูมา แดพระเจ้า
 กรุงตังกาชพระทันตราชูขึ้นสูงกว่าดอกบัวทองประมาณสามศอก ให้
 พระอุปาดิ พระอริยมุนี พระสงฆ์ปวงนมัสการแล้ว เอาผ้าขาว
 หิน ๑ ผ้าขาวบาง ๑ รวม ๒ พับ ผ้าอุรังใต้พับ ๑ เงินแผ่น ๑ แผ่น
 จันทน์ก้อน ๑ มาพระราชทานข้าพเจ้าให้บูชา แล้วเชิญพระทันตราชู
 เเด็จจลงมาที่อัมจันทร์ ชูให้ข้าพเจ้านมัสการใกล้ประมาณศอกคืบ
 แดตั้งฐานพระทันตราชูนั้นเหมือนดอกจำปาตาม พระวิคัมภ์ต้นเหลือง
 ปลายแดงอ่อน ๆ แล้วเชิญพระทันตราชูขึ้นไปบนที่เด็จจออก ชูพระ
 ทันตราชูให้อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงโมทนา แล้วอาณาประช
 ราษฎร์ยกมือนมัสการ แล้วร้องด่าฐ ด่าฐ พร้อมกันมีอังกิ่ง แล้ว
 ไปรยแก้วแหวนบ้าง ทองเงินบ้าง ผ้าเลื้อยด้ายบ้าง หมากพลูบ้าง
 เข้ามาบูชาพระทันตราชูตรงหน้าพระที่นั่งนั้น แดเด็จจเชิญพระทันตราชู
 ให้อาณาประชาราษฎร์โมทนาอยู่นั้น แดเพลาบ่ายโมงหนึ่งจนเพลา

บ่าย ๓ โมง^{๓๐} แล้วพระเจ้ากรุงลังกาเชิญพระทันตธาตุเสด็จไปเฝ้าขอ
พระมณเฑียรพระทันตธาตุ จึงให้หาข้าพเจ้าไป เห็นเชิญพระเจดีย์
ประจุพระทันตธาตุนั้น มาตั้งไว้บนเตียงที่ห้องนอกนั้นหกพระองค์
แต่พระเจดีย์องค์ใหญ่ ๆ ยังคงอยู่ในห้องนั้น ซึ่งเชิญออกมาตั้งไว้บน
พระองค์ใหญ่ ๆ รอบประมาณ ๖ กำ สูงประมาณศอกคืบ มีพระ
สร้อย ๕ องค์ มีพระคาบ ๕ องค์ทรงอยู่ แต่พระเจดีย์ชั้นสุดท้าย
ประจุพระทันตธาตุนั้นใหญ่รอบกำสูงศอกหนึ่ง พระเจดีย์ทั้ง ๗ พระ
องค์ แต่พระสร้อยพระคาบ กองอยู่บนเตียง ๑๐ องค์ และมีรับสั่ง
ตรัสว่าราชทูต อุปทูต ครีฑทูต อยู่ในกรุง ๆ ปรากฏนามว่ามีมากแล้ว
จึงได้มานมัสการพระทันตธาตุ ได้สักการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนต่าง ๆ
จะได้มีพาศ่นายิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อครีฑทูตเฝ้าความนั้นอรรคมหาเสนาธิบดี
ผู้ใหญ่รับสั่ง วิณปาเถา (ได้เถื่อนยศ) เปนคุมบันเหแปลให้ข้าพเจ้าฟัง
แล้ว ตรัสว่าแขกประเทศอื่นมานั้น^{๓๑} (ที่จะนมัสการพระทันตธาตุเหมือน
อย่างข้าพเจ้านั้นหาไม่ได้)

๓๐ เวลาที่กล่าวตั้งแต่บ่ายโมง ๑ จนถึงบ่าย ๓ โมงตรงนั้น ต้องเข้าใจว่าตั้งแต่พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะเสด็จออกจนเสด็จขึ้น มิใช่ทรง
เชิญพระทันตธาตุด้วยพระหัตถ์ให้ราษฎรบูชาอยู่ ๒ ชั่วโมง

๓๑ จดหมายเหตุที่ทศไทยจดเรื่อง พระอุปฮาด ไปลังกา ทว่าหมัดค้น
ฉบับที่มีอยู่เพียงเท่านี้ ที่ใน () เปนความที่ข้าพเจ้าคาดค่อว่าจะลง
ประโยชน์อย่างนั้น แต่ยังมีเรื่องในหนังสือสยามปดัมปทวงศ์ แต่ใน
ระยะทางราชทูตลังกาต่อไปอีก ซึ่งควรจะนำมาลงไว้ตรงนี้ แต่ใน

เมื่อเสร็จการอุปสมบท มีพระภิกษุสงฆ์ชาวสิงห์พหุขึ้นในลังกา
ทว่าปัดแล้ว พระเจ้าเกียรติศิริราชซึ่งห่มพระราชประสงค์จะให้ผูกพัทธ
ติมา จึงมีรับสั่งให้แก่วิหารซึ่งพระเจ้าอิมตธรรมสุริยะได้ทรงสร้างไว้
(ในวัดบุบผาราม) อันชำรุดทรุดโทรมอยู่ ทำเป็นโรงพระอุโบสถให้ทัน
การผูกพัทธติมาแล้ว ทรงอาราธนาพระอุปัติให้เป็นประธานในการผูก
พัทธติมาพร้อมด้วยคณะสงฆ์สยามแลสงฆ์ลังกาที่ได้อุปสมบท

ครั้นถึงณวันกำหนด พระเจ้าเกียรติศิริราชซึ่งห่มเสด็จโดยกระบวน
พยุหยาตราไปยังวัดบุบผาราม แล้วเสด็จจงทรงพระดำเนินประทักษิณ
โรงพระอุโบสถ ค่อนั้นพระสงฆ์จึงทำสังฆกรรม โดยอ่านกรรมวาจา
ในถานทองที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกษาสุพรรณราชทานไปตามวิธีผูกพัทธติมา
เมื่อเสร็จสังฆกรรมแล้ว ชาวลังกาทั้งหลายมีพระเจ้าเกียรติศิริราชซึ่งห่ม
เป็นประธาน พวกนั้นร้องสาธุการแต่ให้ประโคมเครื่องดุริยางคดนตรี
ต่าง ๆ เป็นการฉลองพัทธติมา ครั้นผูกพัทธติมาแล้ว พระเจ้าเกียรติ
ศิริราชซึ่งห่มรับสั่งให้ เลื่อนสรวางซึ่งมีฝีมือมา สร้างพระอุโบสถขึ้น
ณที่นั้น ให้เทียบค้นหาเครื่องศิลาของเก่าในลังกาทว่าปมาประดับพระ
อุโบสถไว้เป็นที่กระทำอุปสมบทกรรมสืบไป การผูกพัทธติมา ปรากฏ
ในหนังสือจดหมายเหตุของลังกา มีหนังสือสยามปดัมปทวัดแปลค้น
ว่าพระอุปัติได้ผูกพัทธติมาอีกหลายวัด แต่จะผูกวัดไหนบ้าง แต่ผูก
เมื่อใดบ้างนั้นไม่ได้ความ

จดหมายเหตุไม่มีวันค้นบอกไว้ ในหนังสือ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นเรื่องที่มี
เมื่อในพรรษาบ้าง เมื่อออกพรรษาแล้วบ้าง

ครั้นออกพรรษา พระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะ จึงมีรับสั่งให้
ปลุกวาชมาพกชนในพระราชฐานเป็นหลายหลัง ทรงบำเพ็ญพระราช
กุศลในพิธีปวารณา ค่อนนั้นมาพระราชทานพระกฐินแก่พระสงฆ์ซึ่ง
จำพรรษาตามพระวินัยบัญญัติ ครั้นถึงฤดูแต่ง จึงมีรับสั่งให้พาพระสงฆ์
สยามกับพวกทูตานุทูตไปเที่ยวนมัสการพระมหาเจดีย์สถานต่าง ๆ ใน
ลังกาทวีป คือเจดีย์สถานที่เมืองอนูราธปุระเป็นต้น แล้วจึงส่งทูต
ทูตไทยกลับคืนมายังกรุงศรีอยุธยา

มีเนื้อความข้อ ๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระราชนิพนธ์ไว้ครั้งเมื่อเสด็จไปเมืองศิริวัฒนบุรี ว่าเมื่อครั้งพระ
อุบาธออกปฎิบัติอยู่ถึงกาฬทวีปนั้น ราชทูตชาวเมืองศิริวัฒนบุรีถือพระ
พุทธรูปสำนากับผ้าผืนแพรมาทูลถวายแก่พระองค์อยู่ เมื่อถึงฤดูนักษัตรฤกษ์
เป็นประเพณีเมือง ที่เชิญเทวรูปซึ่งนับถือตามลัทธิศาสนาพราหมณ์
ออกแห่ประเพณี ๑ พระอุบาธถวายพระพรแก่พระเจ้าเกียรติศิริราช
สิงหะว่าพระพุทธรูปสำนักได้ประดิษฐานมั่นคงในลังกาทวีปแล้ว การ
แห่อันนั้นควรจะแห่ปฐมนิยัตถุในพระพุทธรูปสำนาคด้วย พระเจ้าเกียรติ
ศิริราชสิงหะทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย จึงให้เชิญพระเจดีย์
ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นตั้งบนพระ ศาธารานำหน้า ไปในกระบวนแห่
ประเพณีอันนั้นยังมีมาจนคราบเท่าทุกวันนี้

ได้ความตามหนังสือสยามปดัมปทว่า คณะสงฆ์ซึ่งไปกับ
พระอุบาธได้ให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชาวลังกาเป็นพระภิกษุสงฆ์ ๗๐๐ รูป
เป็นสามเณร ๓๐๐๐ รูป ในระหว่างเวลา ๓ ปีที่ออกไปอยู่ คณะ

ตั้งขั้วยามอีกชุด ๓ มีพระวิสุทธาจารย์ พระวรญาณมุนี ราช
 คณะ ๒ รูปเป็นประธานจึงออกไปเปดียน เหตุที่จะตั้งคณะตั้งขั้วยาม
 ออกไปเปดียน แดจคหมายเหตุระยะทางของทูตานุทูตไทยที่ไปครั้งหลัง
 จะปรากฏต่อไปในตอนหน้า

เรื่องคณะสงฆ์สยามออกไปครั้งพระวิสุทธิอาจารย์

ครั้นอยู่ในปีกุกุณต์ปศก* (จุลศักราช ๑๑๑๗ พ. ศ. ๒๒๘๘) (๘)
 สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงทรงพระปรารภว่า ได้ออกพระวาจาสัญญา
 ไว้แก่พระสงฆ์ที่ออกไปยังต่างประเทศว่า ให้อยู่แต่ ๓ ปี จะนิมนต์
 พระสงฆ์อื่นออกไปผลัด ให้พระสงฆ์ที่ไปก่อนนั้นกลับเข้ามาดังนี้ (๙)
 ๓ คราว กว่าพระสงฆ์ชาวต่างประเทศจะถ้วน ๓๐ วัดแล้ว จึงจะเป็นอุปสมบท
 ให้บรรพชาอุปสมบทได้ ของหลวง^๑ จึงให้นิมนต์พระมหาเถร
 พระองค์ แล้วถวายนามชื่อ พระวิสุทธิอาจารย์องค์ ๑ พระ
 ธรรมญาณมุนีองค์ ๑ กับพระสงฆ์อันดับ ๒๐ รูป ตามเถร ๒๐ รูป (๑๐)

* ความตอนนี้เป็นจดหมายเหตุของเดิม

๑ คำว่า ของหลวง ในจดหมายเหตุ^๒ หมายความว่า เรา
 เข้าใจกันทุกวันนี้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เปรมาแต่คำ
 ขุนหลวง เป็นแน่

๒ พระอันดับที่ไปคราวหลังมีชื่อปรากฏในหนังสือ สยามบุปผ
 วัตถุ ๔ ๖ ๗ คือ พระจันทสร ๑ พระธรรมสร ๑ พระอินทโชติ
 พระสุธรรมโชติ ๑

๓ วัตถุภายในคลองความได้ป้อมเพชร
๔ ได้ความในศุภอักษรว่า หลวงวิสุทธิไมตรี เป็นราชทูต ขุน
พาทพจิตร เป็นอุปทูต หม่อมพพรเสนา เป็นตรีทูต

๕ ได้ความในศุภกัษรว่า หตวงวิสุทธินิโมติ เป็นราชทูต ขุน
พิจิตร์ เป็นอุปทูต หมั่นพิพิธเสนาหา เป็นศรีทูต

๔ ได้ความในศุภอักษรว่า หอวงวิสุทธิไมตรี เปนราชทูต ขุน
พาทีพิศตร เปนอุปทูต หมั่นพิพิธเสนาหา เปนครีทูต

ครั้นวันศุกร์เดือน ๑๑ แรม ๑๐ ค่ำ ปีกุญต์ปีศก (จุลศักราช ๑๓๑๗) พระพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๒๘๘ ปี เพลาวันบ่ายโมง ๓ เศษ พระสงฆ์ตั้งเรือที่นั่งปากตะกั่ว^๕ ของหลวงเสด็จออกพระแกลด พระที่นั่งสุริยามรินทร์ ครีดีตั้งพระหัตถ์ขึ้นให้ชักเรือพระสงฆ์ตั้งไปส่งถึงวัดโปรดสัตว์ (บาง) จนถึงปากน้ำบางเจ้าพระยา (บาง) แดชาวตลาดทั้งปวงชวนกันถวายรูปเทียนแด่ของณต่าง ๆ บ้างก็ร้องไห้รัก^๖ออกไป^๖ แล้วรับสั่งให้จัดแจงเลี้ยงอาหารของณของพระสงฆ์ตั้งเรือใหญ่ ให้พระพิพัฒน์โกษาคุมลงไปพร้อมกับเรือให้เรือชัก ลงเรือไปถึงกำปั่นเหรต์เดเน นายกำปั่นอันทอดอยู่สำน้ำเขียว แดชาวน้ำขาวเมืองปากน้ำบางเจ้าพระยาทั้งแม่ค้าทั้งปวง ชวนกันมาถวายสิ่งของต่าง ๆ แก่พระสงฆ์เป็นอันมาก บ้างก็ร้องไห้รักเซ่งแซไป

ครั้นวันเสาร์เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า เหรต์เดเนนายกำปั่น ให้ถอนส้มชักใบยาตรากำปั่นไปจากสำน้ำเขียวปากน้ำบางเจ้าพระยา แด่นเดียบไปข้างฝั่งเมืองจันทบูร ตามวันตามคืนถึงปากน้ำ

๕ ทำปากตะกั่ว เป็นท่าจอดคลองเมืองท่า ๑ อยู่ฝ่ายตะวันออกพระราชวัง ระหว่างวัดธรรมิกราชกับท่าดิบเมย^๕

๖ พระสงฆ์ออกไปคราวหนึ่ง ในหนังสือจดหมายเหตุกล่าวว่ามีคนร้องไห้รักตลอดทางไป^๖ ขอนจะเป็นด้วยได้ทราบเรื่องเรือพระอุปัติไปเสียจนจะถึงอับปางเมื่อไปครั้งแรก แดบางที่จะได้ทราบข่าวเข้ามาถึงกรุง ฯ ว่าพระสงฆ์ไทยที่ออกไปดังกล่าวกับพระอุปัติไปถึง

พุทไธมาศ ปากน้ำเมืองเขมร ครั้นคราศปากน้ำพุทไธมาศไปไม่เห็น
 เกาะเห็นฝั่ง พบดำเภาวิด้นดาจำหน่งมาเที่ยวตระเวน เขาแตรต่อ
 ปากเจรจากัน จะเข้าหากันก็ไม่ได้ พันแต่นั้นไปหกวันหกคืนถึง
 เกาะบูดูโอด ว่ายหนักตกใจที่หนึ่ง แดเกาะนั้นมแขกมดาอยู่เป็น
 อันมาก ทอดดมอนอนอยู่ใกล้เกาะนั้นคนหนึ่ง ครั้นรุ่งเช้าทอดมอ
 ชักใบแด่นบายนำกำปั่นไปข้างทิศทักษิณ พัดไปแหลมเมืองเรียว ไป
 หว่างเกาะเมืองยิหนปะหัง^๗ ที่นั้นเป็นย่านเปลี่ยว แด (ช่อง) เกาะ
 นั้นกว้างประมาณ ๓๐ เส้น ครั้นเข้าช่องแคบแดคนต้องทอดคั้งเนื่อง ๆ
 ไป แด่นไปพบเรือมดาแขกดีดี ๓ ลำ ๆ ละ ๓ คนบ้าง ๔ คนบ้าง
 มาหาปลากิน ครั้นเห็นกำปั่นไป มันพายเข้ามาหา เขาปลาดัด
 มาขาย วิด้นดาแตรราชทูตก็ขอถวายพระสงฆ์บ้างกินบ้าง เหวดเคเน
 นายกำปั่นให้สุรามันกิน พวกแขกขายปลากินเมาแล้ว มันเค็นรำ
 ทำเพลงให้ฟังช้านานจึงไป กำปั่นแด่นไปในกลางเกาะนั้น ๕ วันจึง
 มรณะภาพลงบ้าง คนทั้งหตายรู้ว่าทอดออกไปถึงกาประกอบด้วยภยัน
 ตรายต่าง ๆ มีความสงัดจึงพากันร้องไห้ ที่ปรากฏความซน
 คิดคึกหน้าซมหน้าใจพระสงฆ์ทอดออกไป ทังคราวพระอุปาด์แตรวพระ
 วิสุทธาจารย์ ด้วยแดเห็นได้ว่าเดิมหนึ่งท่านมอภายถวายชีวิต
 แก่พระดำณนา มิได้ใหวาคหวนควนควมค่อภยันตรายที่จะพึงมีแก่ตัว
 ของท่าน

๗ ไปทางช่องสิงคโปร์ ที่เรียกว่าเมืองยิหน บางที่จะเป็นเมือง
 ยะโฮเนนเอง

พันเกาะ ค้างคาวนั้นไปไม่เห็นเกาะเห็นฝั่งเลย เห็นแต่ฝูงปลาใหญ่น้อย
 ต่าง ๆ พรรณเป็นอันมาก ไปประมาณกึ่งเดือนถึงเกาะมตะกา^๘
 เฮอร์สเดเนนายกำปั่นให้วะเจ้าทอดส้มดอง แล้วให้ยังปั่นใหญ่ ๑๐ นัต
 เจ้าเมืองมตะกายรับ ๓๕ นัต แล้วจึงให้เสมียนกับไพร่ ๘ คนออก
 มาถามว่า กำปั่นมานั้นจะไปเมืองไหน เฮอร์สเดเนนายกำปั่นบอกว่า
 อาตมได้จพระเจ้าทรงธรรมเชษฐพระสงฆ์มา จะไปส่งถึงเกาะลังกา
 เสมียนฉันทาปราศัยด้วยราชทูตทั้ง ๓ นาย ก็กลับเข้าไปบอกแก่
 วรนาโคณกุ่มบ้นยี่เจ้าเมืองมตะกา ๆ จึงให้เม่นโคนปลัดเอาหมากพลู
 ปูนยาสูบตมมาเป็นอันมาก ถวายพระสงฆ์แต่ให้ราชทูตทั้ง ๓ นาย
 แล้วพาหมื่นไชยภักดีตามเข้าไปทักทายหาดี สันทนาคด้วยพระสงฆ์ว่า
 ผู้เป็นเจ้ามาในกลางขเลตักกันดาร ยังมีสุขหรือทุกข์ไม่สบายประการ
 ไດบ้าง พระวิสุทธาจารย์มหาเถรผู้ใหญ่จึงปราศัยตอบว่า ขอบ
 ใจท่านนักหนา เราทงปวงมานั่งบายอยู่ หาความใช้เจ็บมิได้
 ปราศัยกันตงนี้แล้ว เม่นโคนปลัดก็ลากลับไป เอาเนื้อความแจ้ง
 แก่วรนาโคณเจ้าเมืองมตะกา ตามเรื่องตันทนาคนี้ ครนรุ่งขึ้น
 วรนาโคณกุ่มบ้นยี่จึงให้เม่นโคนปลัดเอาเข้าสาร เนื้อ ปลา หมู เป็ด
 ไก่ กับน้ำคาวกรวด ต้มปุด ตมถวายพระสงฆ์เป็นอันมาก
 แต่ให้ราชทูตด้วย แต่ให้คักน้ำมาให้พระสงฆ์อาบทุกวัน ๆ ละ ๓ เพลา
 แล้วฉันทาทานบุรุษทั้งนี้ จะปราถนาเอาบุญหามิได้ (ด้วยเขา

๘ ที่ว่าเกาะมตะกาตรงนี้ เห็นจะผิด เมืองมตะกายอยู่กับฝั่ง
 ไม่ใช่เกาะ

มิได้ถือพระพุทธรูปดำนาน) ทำด้วยจะให้จำเริญทางพระราชไมตรี แด
 มิให้เสียหน้าเมืองตามธรรมเนียมของเขานั่น แดกำปั่นทอดอยู่ที่ท่าเมือง
 มตะกาซ้ายอยู่ถึง ๘ วัน เพราะเหตุดีเดเนนยกำปั่นขึ้นไปได้เบยอยู่
 ในเมืองมตะกา ครั้นเหตุดีเดเนนยกำปั่นลงมาแล้ว ก็ถอนสมอ
 ชักใบแดนไปจนคว้นบ้ายแดดอ่อนลง พระสงฆ์สามเณรออกนั่งปาก
 ลำด้าเถา ชมปดา ชมนก ชมเกาะ มีต่าง ๆ ไปตามทางชตนั้น
 แด่นไปถึง ๑๘ วัน เห็นเกาะอันหนึ่งอยู่ตรงปากน้ำมฤตคนาวศรีออก
 ไป ผู้คนที่อยู่เกาะนั้นหารู้จักคนไม่ บินมาจับดังที่ลำเถาบ้าง จับ
 ดังที่ควักที่ศีรษะคนบ้าง คนก็จับเอาตัวนกได้ แดวกก็ปล่อยเสีย
 ครั้นถึงตรงปากน้ำมฤตแล้ว บ้ายนำลำเถาไปข้างคว้นตก แด่นหัดัก
 เกาะอันทมนัไปวัน ๑ กับคืน ๑ ถึงเกาะนาควารีในวันเสาร์เดือน ๒ แรม
 ๑ ค่ำ แดในเกาะนั้นมีคนอยู่เป็นอันมาก แดว่าหามี่เข้ากิน หา
 มี่ผาน่งห่มไม้ ผู้หญิงนั้นนุ่งเป็ดอกไม้แต่พอบิดที่อายหน่อยหนึ่ง ผู้
 ชายนั้นเอาเชือกคาดเอว แดวเอาผ้าเคียวเท่าฝ่ามือห่อที่ความอายไว้
 ครั้นเห็นลำเถาก็ออกมาทักหญิงทั้งชาย เช่นเรือลงมา แดเรือน
 ปากกว้างประมาณ ๒ ศอก ยาวประมาณ ๓ วา หิวท้ายดังเรือ
 ม่วง งอนดังหางหงษ์หางสาก เอาไม้เป็นคานขวางปากเรือ ดัง
 พวงต้องข้างหัวมีให้ดัม แด่นใบออกมา เอาหมูเปิดไก่อเปน (แด)
 นกแก้วจวนรเปน แดอำพันชปดา กับกาดบังหา หมากพล
 มั่นเทศ มั่นหงษ์ มั่นมือเลื้อ แดกด้วยอ้อย เอาออกมาขาย
 เหตุดีเดเนนยกำปั่นจึงให้เอาเชือกทั้งลงไปทั้ง ๒ ข้างลำเถา ให้มัน

ผูกเรือเข้าไว้แล้ว แล่นไปพดาง ชื้อขายกันไปพดาง ข้างผู้ซื้อ
 จะให้เขาให้เงินก็ไม่เอา จะเอาแต่เหล็กแตงผ้า ด้วยเขาในเกาะนั้น
 ไม่มี คนไม่เคยกินข้าว ชื้อขายกันด้วยใช้มือเป็นภาษาภาษาใบ้
 ด้วยไม่รู้ภาษากัน ครั้นซื้อขายกันแล้ว พอพบค้ำมั่งก็ไปเดิน
 แล่นไปพอออกทะเลใหญ่มากนำไปเอาเกาะลังกา พอได้ลมกล้าตั้งท้าย
 ลำเภอดำแท่งกวางวันกวางคืนไม่เห็นเกาะเห็นฝั่งเลย ลมกล้านัก
 ตะลอกซัดเข้ามาในลำเภาได้ เบี่ยงไปยังรุ่งยังค่ำ ประจวบลำเภา
 มุดไปในน้ำ เห็นแต่ปลาโตมา ปลาตาม ว้ายตามลำเภา
 เป็นอันมาก แต่มปลาพรรณหนึ่งตัวยาวดังปลาแปบ มีหูใหญ่ยาว
 ดังจะเป็นปีก เป็นฝูง ๆ มากนับหมื่นนับพัน ผุดขึ้นมาจากน้ำขึ้น
 ทั้งฝูง บินขึ้นสูงพ่นน้ำประมาณ ๓ วา ร่อนตามกันดังฝูงนกกระจาบ
 ไปได้ไกลประมาณ ๑๐ เส้นบ้าง ๒๐ เส้นบ้าง แล้วตกลงแล้วบินขึ้น
 ไปเล่า บางทีก็เข้ามาคดลงในลำเภาเป็นอันมาก

แต่ใช้ใบไป ๗ วัน ๗ คืน เมื่อจะเกิดอันตราย วันนั้นในราตรี
 จะก่อนรุ่งตี ๑๑ ทุ่ม ให้มีดฟ้ามัวฝนไป ลำเภาแล่นเข้าไปเกยเข้า
 ที่ศิลาตาดไต้หวัน น้ำลึก ๔ วา ลำเภาที่ติดอยู่ คดีนใหญ่ยก
 ลำเภากระแทกตงกับศิลา เตี้ยดัง ๆ เตี้ยฟ้านั้น พระดั่งมีล้ามเนร
 แดกระหัดถ้วัดันดาคันนอนขึ้นตกใจตัวตื่นหน้าเผือดไปทุกคน ต่างคน
 ก็รำกุกถึงคุณพระรัตนไตรยภาวนา บ้างร้องให้รักตัวกลัวความตาย
 วังเดือกถันชวนช่วยหากกระดานแฉกฟกหมอนทอนไม้ ที่จะได้เกาะว่ายน้ำ
 เหวตเตนายกำปั่น จึงพาหมื่นไชยภักดีตามเข้าไปหาพระมหาเถร

ผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ในท้ายบาหัตต์แล้ว เปิดหมวกคำนับกมศักระตรวงให้
 ดัชนีนักหนา แล้วเงยหน้าขึ้นกล่าวคำให้ตามแปลว่า แต่ข้าพเจ้า
 เดินดำเภาเที่ยวไปมาในท้องสมุทรแต่หนุ่มมาจนแก่ถึงเพียงนี้แล้ว มิได้
 มอญครายเลย ครึ่งนามมอญครายข้าพเจ้าอายุแก่คนนัก แต่ว่า
 เกะนมไซ่อนไกล คือเกาะลังกาแผ่นดินแล้ว ทนเป็นทเมองทศ
 กรรฐิยักษ์ พระรามไซ้ให้ให้ญมานมากระตบให้จมตงในน้ำคร่ง
 เราแต่นักดำเข้ามาในวงกำแพงแก้วแล้วจึงได้ย แดดำเภาเราก็จะแตก
 แหกทำตายตงในพื้นเปนนั่นคง อันจะแก่ไซ้นไม่ได้แล้ว จง
 เครียมตัวไว้เถิด รุ่งขึ้นเราทั้งปวงก็จะพากันเข้าไปยังฝั่งเกาะนี้ พระ
 วิศุทธาจารย์จึงให้ตามแปลคำว่า ขรอยเราทั้งปวงได้ทำกรรมเวรมา
 ด้วยกันจึงเป็นมอญครายดังนี้ เหวตเดเนจึงตอบว่า บุญกรรมเวร
 อะไรที่ไหนดี้ ข้าพเจ้าทั้งปวงหากชั่วประมาทเดินเด้อไปเองจึงเป็นเหตุ
 ว่าเท่านั้นแล้ว ก็ออกไปให้ยังบ้นใหญ่ ๔ นัต หวังจะให้คนในเกาะ
 ดังกานนรว่าดำเภามาเตี้ยที่เกาะนี้ จึงยังบ้นเป็นคู้ โดยดังเกตกัน
 ว่าเป็นอัมภมคตตามธรรมเนี่ยมมา แดเตเหวตเดเนนายกำบ้นนั้นให้คิด
 น้อยใจเศร้าไศกนัก คิดว่าจะอยู่ไปไยเด้า ก็กินสุราเข้าไปให้เหลื่อ
 ขนาดเกินกำดั่งนัก หวังจะให้จมหน้าตายเตี้ย ก็เมาสุราตบไป
 ไม่รู้สมประสงค์เลย ครั้นรุ่งขึ้นชาวดังกาอยู่บ้านอรุณคามใกล้ฝั่งสมุทร
 ขึ้นไปทางประมาณ ๕๐ เต็นเป็นบ้านป่า ครั้นโดยนเตี้ยบ้นยัง ๔ นัต
 เป็นคู้ ก็รู้ว่าดำเภามาเตี้ย ถ้าดำเภามาถึงโดยดีแล้วเขาก็ยังเป็นคู้

๔ หินไดนาเทอกัน ที่เรียกว่าถนนพระราม อยู่เหนือเกาะลังกา

เห็นคั้งนั้นก็นับลงมา ๑๑ คน เดินเดี่ยวมุ่งตามหาดทรายมาคั้ง
 จึ่งเอาผ้าขาวทำธงปักขึ้นไว้ ฝ่ายวิถันดาซึ่งมาในกำปั่นจึ่งเอากถ้อง
 ขันต้องคเข้าไประหว่างฝั่งก็แต่เห็นคนเล็กเท่าเด็ก ๗ ขวบ เห็นผ้าขาวแวว
 ดังควันไฟ ด้วยไทดั่งทางประมาณ ๑๕๐ เส้น ครั้นเพลาตะวัน
 เที่ยง เตะเหวตะเคียนายกำปั่นค่อยหายเมาแล้ว ก็ให้ยกเอาหีบเงิน
 ทองแก้วแหวนของดี ๆ นั้นขนลงดำปั่น จึ่งพาพระมหาเถรผู้ใหญ่
 ๒ องค์ กับข้าหลวงราชทูตลงดำปั่นด้วยวิถันดาทั้งปวงเค็มทั้ง ๓ ถ้า
 แล้ว ให้สัญญาไว้แก่พระสงฆ์สามเณรกระหัดถ์ในตำเภานั้น ว่า
 จะกลับออกมาไว้ แล้วก็ให้แค้นไปฝั่ง พอเข้าไปถึงฝั่ง คั้ง
 ใหญ่ก็ยกเอาดำปั่นขึ้นกระแทกตบกับหาดทรายแตกเดี่ยวทั้ง ๓ ถ้า คน
 ก็แค้นขึ้นไปได้ถึงหาดทราย ที่จะกลับออกไปไว้กับนั้น ก็ห้ามเรือที่
 จะออกไปไม่ แต่ชาวลังกานั้นก็ห้ามเรือไม่ ด้วยว่าที่นั่นเป็นบ้าน
 ย่านเปลี่ยวไกลบ้านเมืองนัก ตำเภานาวาจึงมิได้มีมาทอดในที่นั้น พระ
 สงฆ์สามเณรแต่กระหัดถ์ซึ่งยังค้างอยู่ในตำเภานั้น ไม่รู้ว่าดำปั่นแตก
 คอย ๆ อยู่อดอาหารถึง ๓ วัน แตะดูขึ้นไปเห็นคนเดินอยู่ที่หาดทราย
 ก็คิดเห็นด้วยกันว่าเกาะนสรอยจะเป็นเกาะยักษ์มั่นคง คนที่เข้าไปด้วย
 นนสรอยมันจะกินเสียตั้งแต่ จึ่งมิได้ออกมารับเรากำลังสัญญา ถึง
 มันเป็นเกาะยักษ์กิด จำเราจะพากันขึ้นไป จะอยู่ที่นั่นถ้าคั้งนั้นก็
 คั้งตำเภาก็แตกออก เราทั้งปวงก็จะสำหรับเป็นเหยื่อแก่ฝูงปลา จำ
 พากันขึ้นไปตายบนฝั่งคั้งว่า คิดพร้อมกันแล้ว ต่างคนก็เข้าคั้ง
 เอากระดานตำเภาก็ เอาเชือกมัดเป็นแพแล้วก็ถึงคนละแพบ้าง ๒ คน

๓ คน ๔ คน ๕ คนต่อแพบ้าง ดอยตามคลื่นเข้าไป คลื่นใหญ่ถ้านัก ชัดเขาแพพลิกคว่ำพลิกหงายไป จะอยู่บนแพมิได้ ก็เขาเชือกผูกเขวแถวโยงไว้ ใหม่นักกับแพแล้ว ตัวลงอยู่ในน้ำมียึดแพไว้ หงกตัวปลาใหญ่จะกินเสีย อุด้าให้ภาวนามีได้ขาดปาก ที่หากรรมมิได้คลื่นก็ชัดเข้าไปถึงฝั่ง ที่กรรมมักเพี้ยนให้เชือกหลุดเชือกขาด ออก แพก็แตก คนจมนตายเสียในน้ำ แต่ภิกษุ ๔ รูป ตามเถร ๒ รูปนั้นสูญหายไปไหน ที่ชนฝั่งโคนน้ำก็แทบบรรดาตาย บางคนก็ไม่มีผ้าติดตัว บางคนก็เชียวไปทั้งตัว ด้วยหนาวเหน็บไปด้วยน้ำเค็ม ชาวตังการชนพื้นมากองไฟไว้ทำ เห็นใครชัดเข้ามาตถึงแล้ว คนอยู่บนฝั่งช่วยคว้าคนขึ้นไปบนฝั่ง เขาเข้าอย่างไฟคตตายหนาวจึงค่อยเดินไปได้ เขาให้เขาอยู่ที่โรงในบ้าน ชาวตังกาต่างมาปรานีปราไธย ร้องให้รักพระสงฆ์สามเณรเป็นความโศกเศร้ายิ่งนัก ดิสด้านาคมฤตติยงค์ นายบ้านผู้ใหญ่ให้คนไปเที่ยวบ่าวร้องทุกบ้าน ไปทาง ๕๐ เส้นบ้าง ๑๐๐ เส้นบ้าง คนเหล่านั้นเป็นชาวตงบ้านบ่า เขาเที่ยวบ่าวไปให้เขาเข้าปตาอาหารมาเลี้ยงพระสงฆ์สามเณรแลราชทูต ก็ได้อาหารน่นน้อย เพตาเข้าถวายเข้ายาคุแก่พระสงฆ์สามเณรองค์ละ ๒ ถ้วย เพตาเพตถวายเข้าถ้วยของค์ละถ้วย กับนมสดถ้วย ๓ อาหารนั้นก็มีได้ อิ่มกัน เขาก็ให้สามเณรแลภริหัดไปเก็บผักบึงสาบับัว แดใบไม้มาคัมฉนเป่า ๆ ราชทูตจึงแต่งเรื่องราวฉบับ ๑ พระมหาเถรทั้ง ๒ แต่งฉบับ ๑ ถึงพระอุบาลี, พระอริยมุนี, ดิสด้านาคมฤตติยงค์แต่งฉบับ ๑ ให้หมอ ๒ คน ถ้ามคน ๓ นาย ๒ คน กับ

ชาวลังกา ๔ คน ให้ถือหนังสือขึ้นไปณกรุงศรีวิชัยบุรี ให้เสนาบดี
กราบทูลพระเจ้าลังกา แต่ตั้งแต่วันลี้ลาเกยคิตอยู่วันนั้นมาให้บังเกิด
มีลมฝนตก ๗ วัน ๗ คืน ไม่เห็นเดือนเห็นตะวันเลย นานองไปใน
ป่าท่อมหลังช้าง แต่ลี้ลาเกยคิตอยู่ถึง ๕ วัน คณกิตแตกเปน
ซึกน้อยซึกใหญ่ แล้วลี้ลาเกยคิตไปเกิดอนกตาคอยบนหาดทราย ภิกษุ
ตามเนรตงไปเที่ยวดูความหาดทรายหาศพพระสงฆ์ตามเนรตงไป พบ
แต่ศพตามเนรตง ๑ คณกิตขึ้นมาบนหาดทราย ก็ช่วยกันเผาเสีย
แล้วพากันเที่ยวไปตามหาดทรายหนทางวัน ๓ บ้าง นอนค้างคืน ๑ บ้าง
มิได้พบพวกเพื่อนกัน เห็นแต่เบยโปงเบยเกกเกิดอนกตาคอยบนหาดทราย
แต่คณกิตหนังสือนั้นเร่งรีบไปมิได้หยุดยั้งเลย ๑๑ วันถึงกรุงศรี
วิชัยบุรีลังกา เพลาควันบ่าย ๓ โมง เอาหนังสือเข้าถวายพระ
อุบาถิ พระอริยมุนี กับพระสงฆ์ที่ออกไปก่อนนั้น พระมหาเถรทั้ง ๒ ก็
ให้สงฆ์อันดับพาตัวลี้ลาเกยคิตนั้น เข้าไปแจ้งแก่เสนาบดีในทันใดนั้น
อรรคมหาเสนาบดีก็รีบเข้าไปเอาเนอความกราบทูลสมเด็จพระเจ้าลังกาฯ
ได้ทรงฟัง ก็ทรงพระกรรแสงรำลึกพระสงฆ์ซึ่งออกมาได้ความยาก
ลำบาก เปนความโศกเศร้าพระทัยยิ่งนัก แล้วตรัสสั่งเสนาบดีเร่ง
ลงไปในวันนั้น ให้ป่าวร้องชาวบ้านบรรดาอยู่ตามราวหนทางนั้น ให้
จัดแจงเข้าปดอาหารรับเอาลงไปถวายพระสงฆ์ แต่คำรวจในคนเร็ว
นั้นก็เร่งรีบลงไปหนทาง ๑๑ วัน เดินแค่ ๓ วันถึง ก็เข้าไปกราบไหว้
พระสงฆ์ตามเนรตงแจ้งความตามรับสั่งแล้ว ก็อยู่เอาใจได้ตรวจตราให้
ปรินิบัติพระสงฆ์ แต่นั้นมาพระภิกษุตามเนรตงแหกกระหัดข้าหลวงทงน

ก็ได้อาหารบริบูรณ์ด้วยกัน อยู่อีก ๒ วันพระเจ้าดังกาให้คำรวจใน
 ดงไปอีก ๓ นาย เหน้าคาตกรวด น้ำคาตทราย เข้าป่า หมา
 พลุ รูปเทียน ดงไปถวายพระสงฆ์ แด่คุมเขาโยคีดงมาด้วย ๒ คน
 มีรับสั่งดงไปว่าธรรมเนียมแต่โบราณมา ถ้าดำเภามาแต่ที่เกาะนี้
 ดั่งของทั้งปวงแต่คนในดำเภาที่ดี เป็นข้าช่เคยของพระเจ้าดังกาตั้ง
 แด่บัดนี้วัดนาคาทำความชอบอาตมาทั้ง ๒ กรุง รับเชิญเอาพระสงฆ์
 มาดั่ง เราขอบใจนักหนา มิได้เอาวัดนาคาทั้งนั้นไว้เป็นข้าช่เคย ให้
 โยคี ๒ คนนำทางไปส่งวัดนาคาถึงเมืองกุคันมาแต่แล้ว ให้เดินด้าน
 ไปบ้านเมืองของคนเกิด แต่ในหนทางดงมานั้นมีอารามแห่งหนึ่ง ชื่อ
 มงคลวิหารเป็นป่าช้า แต่อรุณคามขึ้นไปหนทาง ๕๐ เส้น คำรวจ
 ใน ๓ นายจึงเกณฑ์ชาวบ้านให้แผ้วถางแล้ว ทำเป็นกุฎพนดินมุงด้วย
 ฟาง กั้นฝาด้วยใบไม้ทั้งกิ่ง ทำยาวไปเป็น ๒ แถว คั่นเป็นห้อง
 ไว้ครบห้องละองค์ แล้วนิมนต์พระมหาเถรทั้ง ๒ กับสงฆ์อันดับแด
 ตามเถรขึ้นไปอาไ้สรวปดางกว่าจะทำทางแล้ว จึงจะลงมาขึ้นไป
 กรุงดังกา พระผู้เป็นเจ้ามหาเถรทั้ง ๒ กับสงฆ์อันดับ ก็ขึ้นไป
 อาไ้สรวปอยู่วัดมงคลวิหารได้ ๗ วัน พระเจ้าดังกาจึงให้อำมาตย์ชื่อ
 อุทัยได้ ๑ มาตเถทได้ ๑ มหาเถชโก ๑ ตามนายเป็นนายใหญ่
 ให้คุมไพร่พลเมือง แด่เอาคนหาหมเดฟูกหมอนผ้าไตรย่ามกับเครื่อง
 ย่ามครบ เอาดงมาถวายพระสงฆ์ตามเถรครบกัน แด่พระราชทาน
 อาหารเครื่องบริโภคม้าเผื่อนให้ข้าหลวงราชทูตทุกคน แด่ให้อำมาตย์
 ทั้ง ๓ จึงเข้าไปถวายหมัดการปราไ้ดยพระมหาเถรทั้ง ๒ กับพระสงฆ์

แต่ราชทูตด้วยภาษามอญว่า “คุณเมห์ เทวมหานครโค อากันดีวา มหา
 ธรรมทัมมคคกนตาเว อติทุเร โอเซ พุทฺธันตราเย อติทุกกฺวา ชวติ
 นาวาภินันทกาเต อติทุกฺขา มหาโสกา อัมหากํ สัพพกุตปุคฺคานํ
 เมตตากรุณานุกัมปิ นิสฺสํสาช พุทฺธธํมฺโม โขเคนตี กโรนตี คุณเมห์
 อัมหากํ พุทฺธคฺคา โทถ นาวา ภินันทวา อากตา สุตฺวา อัมหากํ พุ-
 โสกํ กเรยฺยาม”ฯ (แปล)ว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงมาแต่กรุงเทพ
 มหานครข้ามทางสมุทรกันดารไกลยิ่งนัก ประกอบด้วยอันตราเยก็เป็นอัน
 มาก ในกาตเมื่อเสด็จดำเนินทุกขโคกยิ่งนัก ทั้งนักอาไศรยด้วย
 เมตตากรุณานุเคราะห์แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายอันเป็นกุตบุตรชาวตึงหว หนึ่ง
 เพื่อจะยกพระพุทฺธธํมาในลังกาทวี่ปให้รุ่งเรือง จึงมาได้ความทุกข์ยาก
 ดาบากถึงเพียงนี้ พระคุณของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายมีแก่ข้าพเจ้าเป็นอัน
 มาก พระมหาเถรทั้ง ๒ แลภิกษุอันคืบทั้งปวงจึงกล่าวคำตอบว่า “ถ้า
 อัมมัจจา อติสุนฺทรกาวีรา” ว่าท่านอำมาตย์ทั้งหลายกล่าวถ้อยคำนี้เพราะ
 นัก แล้วพระมหาเถรจึงปราโมทย์ตอบไปว่า “มยฺ ภินันนาวา อากตา
 อติทุกฺขมฺหา พุทฺธโสกา สัพเพ ปริกฺขารา วิณฺสฺสันตี โภชนาหารมฺม
 นาดกฺกิมฺหา อิทานิ มหาราชานุภาเวณ สัพเพ ปริกฺขาราเว ธกฺกิดวา
 โภชนาหาราเณ ปริปฺปณฺณา สุตฺมํ ธกฺกิมฺหา มหาราชมัจจันตํ ปุญฺญ
 อนุโมทาม” ว่าเราทั้งหลายมีตำแหน่งแต่กได้ความทุกข์ โคกยิ่งนัก
 ทั้งบริวารทั้งปวงก็ฉิบหายเสียสิ้น แต่โภชนาหารก็มีได้ มีบริโภค บัดนี้
 เราทั้งปวงได้ซึ่งเครื่องบริวารทั้งปวงแล้ว ก็บริบูรณ์ไปด้วยโภชนา
 หารได้ความสุขสบาย ด้วยอานุภาพสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้ากรุงลังกา

๕
น แต่เราทั้งปวงขออนุโมทนาด้วยบุญของดัมเจดจ์พิตรมหาราชาเจ้า
กรุงตังกา แต่ท่านอำมาตย์ทั้งห้ายเกิด ครั้นปราศได้ต้นทากันดงน
แล้ว อำมาตย์ทั้ง ๓ นายกราบทูล ๓ ที่ แล้วก็เข้าไปนอนอยู่จนจวน

ครนรุ่งขึ้นอำมาตย์ก็ให้ถวายยาแก้เจ้าด้วยกับของกินต่าง ๆ ให้
 พระสงฆ์สามเณรฉันบริบูรณ์แล้ว จึงมีมณฑปพระมหาเถรทั้ง ๒ กับพระ
 สงฆ์สามเณรทั้งปวงชนยังคานหาหมันฉันคองทวักพัดโบกทานตวันมีกตอง
 ตามคู่ พร้อมด้วยไพร่พลเป็นอันมาก แห่ฮ่ออิงไปตามทาง เข้าดงใหญ่
 เป็นป่าระหงไปบ้าง ไป ๒ วัน ๓ วันจึงมีบ้านบาง แด่มที่ประทับรายไป
 เป็นระยะหยุดแรมคำคั้น แดहनทางที่ไปนั้นดินยาก ด้วยภูเขามาก เป็น
 ชนเป็นกตบสูงตูดเตี้ยมเวหา เพศตวันบ้ายแดวก้เป็นหมอกมืดไปทงน้ำ
 ทงเป็นโคกรครอกชอกผาเดินข้ามภูเขาลงยากยิ่งนัก บางที่เขานั้น
 ยาวเป็นฝายหนึ่งกั้นชงก็อยู่จะตงก็มีได้ ต้องเดินไปบนจอมเขาดันหนึ่งก้มี
 ๒ วันก้มี จึงตงถึงดินราบ ที่ข้ามแม่น้ำก้มีมากหลายแห่ง ตัก
 เพียงเข้าเพียงเอด ที่ตักกว่านทีระพานเรือจะปักเส้าตงไม่ได้ เอด
 หวายโยงดำใหญ่ยาว ๔ เส้นไปผูกกับเส้าตงผูกข้างโน้นข้างนี้แล้ว เอด
 เรือกลบลูกพันใหม่ขึ้น แม้ถึงโคกระบือมากก็เดินได้ ครนถึงที่บานแล้ว
 ชาวบ้านทำรงด้วยผ้าขาวเทา ๔ หัวตงรงเข้ามณฑปกับกรายไป แล้วเอด
 ยอดมะพร้าวมาฉีกออก ทำเป็นราวฉัตรไว้ปักตักนกลด้วยต้นฮ่อยตง
 ข้างทางทุกย่านบ้านเรียดไปจนถึงเมือง ถ้าคำตงก็ตามประทีปรายรดไป
 เอด ๑๐ วันถึงที่พระเจดีย์ได้พศัซิมมุดคิงคนเจดีย์ หยุดประทับ
 ยอนมัสการบูชาทนน ๒ วัน ยกแดนไป ๒ วันถึงเมืองชือตงกิตนกร

ประทับอยู่ ๒ คืน พระสงฆ์ชาวลังกาเป็นอันมาก มีดีทชนายก^{๓๐}
 ภิกษุเป็นประธาน ตกลงมาจับแต่กรุงลังกา ๒ วันจนถึงเมืองลังกาคนคร
 เอารูปเทียนภาชนะ^{๓๑} มาถวายนมัสการ แล้วส่งทนายปราไสยด้วยบาฬี
 เป็นธรรมดากัจฉาแล้ว พวกนักบวชแต่เมืองลังกาไปทางวัน ๑ ถึงเมือง
 กุสาดี ยังทางวัน ๑ จะถึงกรุงลังกา ประทับแรมอยู่ที่เมืองกุสาดีคืน ๑
 สมเด็จพระเจ้าลังกา ให้ตั้งพยุหยาตราเสด็จ ลงมาตั้ง พลับพลา อยู่ท่ารับ
 พระสงฆ์อยู่นม่น้ำว่าดุกคงคา แต่กรุงมาทาง ๑๐๐ เค้น รับสั่งให้ตั้ง
 ขนัต ข้าง ม้า รงไชย หอก คาม ปืน ธนู ตั้งเป็นสองแถวตาม
 สองข้างทาง เดินคิดเนื้อกันไปเส้นทางประมาณ ๕๐ เค้น ที่ทาง
 พระสงฆ์จะแวะเข้าพลับพลา^{๓๒} ให้บุ๋มข้าวยาวไปตามทางประมาณ
 ๒๐ วา สมเด็จพระเจ้าลังกาเสด็จออกไปรับพระสงฆ์ถึงปากทางที่แวะ
 นั้น ครั้นพระสงฆ์เข้าไปถึงพลับพลาแล้วยืนบนแท่นยกยาง ๒๕ นัต แด
 เป้าตรงตั้งขัตถกของพระภิกษุยัง สมเด็จพระเจ้าลังกาจึงเสด็จเข้าไป
 เอาผ้าขาว ปูลงกราบถวาย นมัสการพระสงฆ์ ด้วยเบญจางค ประคิษฐแล้ว
 ยกพระหัตถ์ไหว้ตามเนรทังปวง จึงมีพระโองการตรัสปราไสยพระสงฆ์

๓๐ ดีทชนายกภิกษุของคน เห็นจะเป็นอธิการวัดอัสสัมชัญวิหาร
 ซึ่งมีนามปรากฏว่า มหาดีทธารณตามเนร ที่ลงมาจับพระอุปาด
 องค์ ๑ ในตอนก่อน

๓๑ ที่ว่า ภาชนะ ตรงนี้ บางทีหนังสือเดิมจะผิด ด้วยตกกค
 ค่อ ๆ กันมา หรือจะหมายความว่าเครื่องใช้ด้อยต่าง ๆ ก็จะเป็นได้ หรือ
 คำเดิมอาจจะเพี้ยนคำอื่น

ด้วยถึงพภาษา ให้ตีทนายภิกษุแปลคำถึงพทตบเป็นภาษามาทิ
 ให้พระสงฆ์ฟัง แดคำปราไยนั้นว่า “ดังกาที่เป พุทธดำถัน โชน
 อุตริการณณปี อัมหากั ดัหมนุถันัน ดังคหนคัถาย ลัคคณัพพาน
 ปติฐฐานการณณ อคัตโน อคัตโน ญาตี ปหาย ถัพทเป
 อคัจจนคิ มหาธมุตมคคกัณตาเร นาวาภินทนกาเด อติทุกขา มหา
 ไลกา มรณเมว จินเตตวา อหิ สุตวา อากตา ทุกขไลกา อัสสูนิ
 ปัคชวัณคิ คุเมหิ มหาคุณา โหถาคิ महाराष्ट्रतो ओषादि” ในเรื่อง
 ความนั้นว่า พระผู้เป็นเจ้าของพระสงฆ์ซึ่งญาติแห่งคน ๆ แล้วมาใน
 มหาธมุตมคคกัณตาเร ด้วยเหตุเพื่อจะยกพระพุทธานุภาพในดังกาที่เปให้
 รุ่งเรือง หนึ่งเพื่อประโยชน์จะสงเคราะห์เจ้าข้าพเจ้าชาวดังพททตบให้
 ให้คงอยู่ในทางสรวรรคทางพระนิพพาน แดพระคุณของพระผู้เป็นเจ้าของ
 ทั้งปวงมีแก่ข้าพเจ้ามากนัก ในกาตเมื่อสำเภาแตกนั้น พระผู้เป็นเจ้าของ
 ทั้งปวงได้ความทุกข์โศกยิ่งนัก มีแต่คิดถึงความตายถึงเดียว เมื่อ
 ข้าพเจ้าทั้งปวงแจ้งเหตุแล้ว ก็มีใจทุกข์โศกโศกาโดยน้ออัสสูถหลัง
 ใหญ่ พระสงฆ์ทั้งปวงชาวกรุงดังกา (อันอยู่นั้น) ถั่วดำธมุตมคคกัณตาเร
 พระมหาเถร ๒ องค์จึงถวายพระพรด้วยพระบาทว่า “อติเรกวิธัสถคิ
 ชิว महाराष्ट्रतमिष्ठ आयुर्वत्तโก वृद्धवत्तโก सुखवत्तโก
 पदवत्तโก होतु लप्पथा” ความถวายพระพรนั้นว่า ให้พระองค์มี
 พระชนม์ได้ ๓๐๐ วัสสา อันว่าศิริสวัสดิจําเริญอายุ วรรณ สุข พด จง
 มีแก่มหाराชปิตรเจ้า จงทุกเมื่อเกิด แดพระมหาเถรทั้ง ๒ จึง
 ปราไยตอบ (ด้วย) พระบาทว่า “มย มหาธมุตมคคกัณตาเร อคคัมहा नावन्-

ครายอุปัชฌาย์ชกกาเด อัมหากั อติทักขโธภาคุรา อุปัชฌาย์คิ ดัพเพ
 ปริกขารายี นัญฐา อาหารมัตตัมปิ นาทกัมหา อิทานิ มหาราชานา-
 นุภาเวน อัมหากั ฆาตุกา โหนติ ยัมปิ อัมเหหิ กตํ ปุณฺณํ คัม
 ดัพพิ มหาราชุตตมัสส เตม คํ อนุโมทตุ” ความว่า อาตมภาพทั้งปวง
 มาในมหาสาคร ในกาลเมื่อบังเกิดอันตรายลำบากเดียนั้น กอปรด้วย
 ความทุกข์โศกการยุ่งยาก ทั้งบริวารใหญ่น้อยก็ล้มหายเดียนั้น แต่
 มาทว่าอาหารกับได้นั้น มาบังคับด้วยพระอนุภาพเต็มเตจบรมบพิตรเจ้า
 อาตมภาพทั้งปวงได้รับพระราชทาน อาหารบริณขบาค แด่สมณ บริวารบริ
 บุรณไม่ขัดสน เป็นฆาตุกาเพียงนัก แด่บุญอันใดที่อาตมได้กระทำ
 ขอถวายพระราชกุศลส่วนบุญนั้นแด่สมเด็จบรมบพิตรจุททุกประการ พระ
 องค์จงอนุโมทนาเอาส่วนบุญแห่งอาตมภาพเกิด ดีทรมายกภิกษุแปล
 ถวายพระเจ้าดังกา จังตรัดอนุโมทนาด้วยวาฬว่า “สาธุ สาธุ อนุโม-
 ทามิ” แล้วจังตรัดว่า กาดนี้ก็ควรจะไปแล้ว อารามนาพระผู้เป็นเจ้าของ
 ทั้งปวงเข้าไปในกรุง สักกียอาไศรยอยู่ยังบุบผารามนั้นเกิด แล้วก็
 เชิญพระสงฆ์ยาศราหามแห่งกระบวนไปก่อน พระเจ้าดังกาจึงเสด็จต่อ
 ภายหลัง พระสงฆ์ไทยซึ่งออกไปอยู่ก่อนนั้น ออกมาต้อนรับถึง
 หนทางอุตุฏ ๓ แล้วก็พากันไปอาไศรยอยู่ณวัดบุบผารามตามรับสั่ง
 พระเจ้าดังกานั่น

ครั้นรุ่งขึ้นพระเจ้าดังกาเสด็จออกไปยังอาราม ตั้งให้เอากับยชาม
 อย่างดี แด่ตะบะดำหรับฉันฉันหัน กับตะบะน้ำชา บ้านน้ำชา ออกมา
 ถวายพระสงฆ์สามเณร แด่ตรัดสั่งให้วิเสทออกไปตั้งครัวอยู่ใกล้วัด

ปรินิบัติพระสงฆ์สามเณร เพลาเช้าถวายเข้ายาคุ เพลาบ่ายถวาย
 เข้าด้วยองค์ละเต็มบาตร เพลาเพลก็ถวายเหมือนกัน แต่ภัดช้ภดา
 ปณยาตูป ทั้งตักจันทน์คอกจันทน์กระวานกานพลูดำหรับฉันกับภัดช้
 ครั้นเพลเย็นถวายน้ำคาตกรวด น้ำคาตทราย น้ำมันตามประทีป
 เบนิจไปมิได้ขาด อันนี้เป็นแต่ของพระเจ้าตักกา ครั้นถึงวัน ๑๔-๑๕ คำ
 ใหนักนค้เข้าไปฉันในพระราชวังขึ้นทั้งพระสงฆ์ไทย พระสงฆ์ตักกา
 มิได้ขาดเลย แต่เสนาอำมาตย์ข้าราชการทั้งปวงก็ถวายทานต่าง ๆ
 เป็นอันมากตามศรัทธา พระสงฆ์สามเณรก็ได้ความสุขมิได้ขาดเลย

ฝ่ายพระอุปาดิ พระอริยมุนี พระสงฆ์สามเณร ซึ่งออกไปอยู่
 ก่อนนั้น บังเกิดความไข้ พระสงฆ์ก็ตายเสีย ๓๐ องค์^{๑๒} สามเณร
 ตาย ๒ องค์ แต่ในกรุงศรีวิชัยนับถึงกันนั้นฝนตกเป็นนิจไปทั้ง ๓ ฤดู
 หนาวนัก ไม่มีร้อนเลย เพราะเมื่อนั้นอยู่ในวงภูเขา ภูเขานั้นด้อม
 เป็นกำแพงอยู่เอง ไม่มีกำแพงก่อเลย อนึ่งอาหารการกินก็ต่างกัน
 มีเคียบวิโรค พระสงฆ์สามเณรซึ่งไปอยู่ก่อนนั้นอยู่ไปก็ไม่ได้บ้าย ได้
 ความเดือดร้อน จะใคร่กลับเข้ามารุง ๆ จึงถวายพระพรพระเจ้า
 ตักกาให้ส่งเข้าไปณกรุง ๆ แต่ในบั้นหนึ่งต้องบั้น พระเจ้าตักกาได้
 อนุญาต ครั้นถ่วงเข้าสามปีถวายพระพรอีก พระเจ้าตักกาจึงอนุญาต

๑๒ ควรจะเห็นได้ตรงนี้ ว่าการที่คณะสงฆ์สยามออกไปให้อุปถัมภ์
 ในตักกาทวี่นั้น เขาชีวิตรไปถวายเป็นธรรมพลัดเดียวเป็นอันมาก เพื่อ
 อุปการให้พระพุทธรูปสาณาดาวมนั้นคงอยู่ในโลกนี้ จำนวนพระสงฆ์ที่
 ไปคราวพระอุปาดิ ๑๘ รูป ได้เหลือกลับคืนมาบ้านเมืองแต่ ๗ รูปเท่านั้น

รับสั่งให้จัดแจง ข้าราชการคนหาญ แด่เลี้ยงอาหาร ครบกำหนด จะส่งเข้าไป
ณ ปีกุญต์ปดศก จตุศักราช ๑๑๓๗ เดือนยี่ข้างแรม พระสงฆ์สามเณร
ทั้งปวงก็เตรียมผูกมัดหีบมัด ผ้าไตรแถบอาครบริขารน้อยใหญ่ไว้สำเริง
ว่าจะยกไปเพดาร์งนี้ พอหนึ่งสี่ชั่วโมงพระสงฆ์ซึ่งออกไปผดคันถึง
เช้าในวณนี้ พระสงฆ์ก่อนนั้นก็ต้องอยู่ท่า ครั้นพระสงฆ์ไปใหม่ขึ้นไป
ถึงครึ่งทาง พอพระอุบาตมหาเถรผู้ใหญ่วัยดง ถึงอนิจกรรมใน
เดือน ๓ ข้างขึ้นนั้น ใต้พระศัพ ๒ คั่นก็ถวายพระเพลิงเสีย^{๑๓}

ครั้นพระสงฆ์ออกไปใหม่ขึ้นไปถึงกรุงลังกาแล้ว อยู่ ๓ วันพระ
เจ้าลังกาให้แต่งเครื่องสักการบูชา อารามนาพระทันตธาตุพระเชียวแก้ว
เบืองขวาข้างล่าง เด็ดจ้อออกจากพระสุวรรณกัญจุกเจดีย์ถอด ๗ ชั้น
ให้พระสงฆ์ซึ่งจะกลับเข้าไปนั้นถวายนมัสการด้วย ครั้นรุ่งขึ้นก็ส่งพระ
สงฆ์ซึ่งอยู่นอกออกจากเมืองลังกา เดินทางมา ๗ วันถึงท่าเมืองโกตัมพะ
ให้ตั้งตำเภาวัดินตาเข้ามายังกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา แด่พระสงฆ์
ซึ่งออกไปใหม่นั้นก็อยู่ในกรุงลังกา สมเด็จพระเจ้าตั้งหพให้ปรินิบัติ
ด้วยจุฬาลงกรณ์ ๔ มิให้ขัดสน ก็ตั้งตั้งอนภิษสามเณรทั้งปวง^{๑๔}

แต่เมื่อพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงหะจะโปรดให้ตั้งพระอริยมุนีกับพระ
ภิษสามเณรไทยที่ไปคราวแรกกลับคืนมากรุงศรีอยุธยาขึ้น ได้ทรง
แต่งราชทูตถึงหพ ให้เชิญพระราชสาส์นแด่เครื่องราชบรรณาการ กับ
พระทันตธาตุจำลอง ๑ พระพุทธรูปแก้วพระองค์ ๑ มงกุฎเครื่อง

^{๑๓} พวกลังกาสร้าง พระเจดีย์บรรจุ อัฐิธาตุพระอุบาตไว้บนยอดเขา
ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ตั้งการบูชา ให้ราชทูตเชิญมาบูชาพระพุทธบาท แดถวายสมเด็จพระ
 ดังฆราช มีทรงของพระราชทานกรมพระราชวังบวร ฯ ด้วย เมื่อพระ
 อริยมุนีออกเดินจากศิริวัฒนราชธานี พระเจ้าเกียรติศิริราชดังหะเสด็จ
 พร้อมด้วยราชบริวารตามมาตั้งระยะทางวัน ๑ เหล่าพระสงฆ์ดังหะ
 มีพระมหาธรรมนักร ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นสมเด็จพระดังฆราชในลังกา
 ทวีปเป็นประธาน ก็พากันตามมาส่ง พระสงฆ์สยามกับทูตานุทูต
 ดังหะมาถึงปากน้ำบางเจ้าพระยา เมื่อวัน ๒๑ ค่ำ ปีมะเมียชวด
 จตุศักราช ๑๑๑๘ พ.ศ. ๒๒๘๘ สมเด็จพระเจ้าบรมโกศโปรดให้จัด
 การรับรองทำนองรับราชทูตดังหะที่มาในครั้งก่อน คือ มีกระบวนเรือแห่
 ขึ้นมาตั้งแต่เมืองสมุทรปราการ จนถึงวัดโปรดสัตว์ ให้ทูตานุทูตดังหะ
 พักอยู่ที่นั่นก่อน ส่วนพระสงฆ์ไทยให้กลับคืนไปยังอาวาสที่เคยอยู่

ครั้นวัน ๑๓ ค่ำ จัดกระบวนแห่ไปรับพระทันตธาตุจาก
 พระแก้ว แดพระราชดำเนิน ทูตานุทูตไปยังพระราชวัง ประดิษฐาน
 พระทันตธาตุ แดพระแก้วไว้ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระเจ้า
 บรมโกศเสด็จออกมารับราชทูตที่พระวิหารสมเด็จพระ
 พระทันตธาตุ พระแก้ว ๓ วัน ค่อนนั้นมา โปรดให้เจ้าพนักงานพา
 ทูตานุทูตดังหะไปเฝ้าสมเด็จพระดังฆราช ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
 แดหน้าเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระพุทธบาทด้วย เมื่อทูตานุทูต
 ดังหะจะกลับได้เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลาที่พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ แด

๓๔ จดหมายเหตุเดิมหมดเพียงเท่านั้น ความตอนไปเข้าพเจ้าจะ
 กล่าวความที่ปรากฏในหนังสือสยามบุปผินพทวิค แต่หนังสือคู่อักษร

ได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัลเป็นอันมาก โปรดให้ท่านทูตดังกล่าว
เชิญเครื่องราชบรรณาการแด่คัมภีร์พระธรรม ซึ่งยังไม่มีในลังกาทั่วป
รวม ๘๗ คัมภีร์ แต่มีศุภอักษรของอรรคมหาเสนาบดีกรุงศรีอยุธยา
ไปถึงเสนาบดีณกรุงศรีวิชัยบุรี^{๑๕} ทูตทูตดังกล่าวได้กลับไปในเม
ธเดือน ๑๑ ปีชวดอัฐศก จตุศักราช ๑๑๑๘ พ.ศ. ๒๒๘๘

ฝ่ายพระสังฆมุนีซึ่งออกไปครั้งหนึ่ง มีพระวิสุทธิธรรมาจารย์เป็น
ประธานนั้น เมื่อออกไปถึงกรุงศรีวิชัยบุรีแล้ว ก็ไปอยู่ณวัดบุบผาราม
วิหาร รับภาระสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์ตามเนรชาวดึงหพค้อมา ความ
ในหนังสือสยามบุปผาวัตถุต้องกันกับจดหมายเหตุข้างไทย ว่าพระ
วิสุทธิธรรมาจารย์ชำนาญทางวิปัสณา ได้สั่งสอนวิปัสณากรรมมาก แต่ได้
ให้บรรพชาอุปสมบทแก่ชาวดึงหพเป็นพระภิกษุอีก ๓๐๐ รูป แต่ที่
ให้บรรพชาเป็นสามเณรนั้นมากกว่ามาก พระเจ้าเกียรติศิริราชซึ่งหะ
ได้พระราชทานอุปการกิจแก่พระภิกษุสงฆ์เป็นอันดี แต่ได้มีรับสั่งให้

๑๕ ศุภอักษรมีเนื้อความพิศดาร แต่มีข้อความนอกจากที่กล่าว
มาแล้วหลายอย่าง ซึ่งควรผู้ศึกษาโบราณคดีจะอ่าน จึงได้พิมพ์
ไว้ในตอนต่อไป ทั้งภาษามคธแต่คำแปล ศุภอักษรฉบับนี้ เข้า
ใจได้ว่าเดิมแต่งเป็นภาษาไทยแล้วให้แปลกลับเป็นภาษามคธ ให้ตรง
ตามคัมภีร์ภาษาไทย ใครจะเป็นผู้แปลทราบไม่ได้ ทราบได้แต่ว่า
คงใจจะแปลให้ตรงตามภาษาไทยจริง ๆ จึงขัดข้องในทางข้างภาษามคธ
ซึ่งผู้รู้จะพึงสังเกตเห็นได้.

พระสงฆ์ถึงหกทั้ง ๒ วิหาร^{๑๖} หมั้นมาประชุมกันที่วัดบูรณาราม อันเป็นที่สถิตยของพระวิสุทธิธรรมาจารย์ พระวรญาณมุนี เพื่อศึกษาอตุระ^{๑๗} แด่ฎีกา ทั้งฎีกาพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ในลังกาทูลปทรวงพระไตรปิฎกแด่ชาวต่างประเทศได้ ใหม่นั้นคงสืบไป คณะสงฆ์สยามซึ่งไปครั้งหลังอยู่ที่เมืองศรีวิชัยบุรี ๔ ปี จึงกลับมากลางกรุงศรีอยุธยา เมื่อปีชาตสัมฤทธิ์ศก จุติศักราช ๑๑๒๐ พ.ศ. ๒๓๐๑ ในปีที่ดีสมเด็จพระเจ้าบรมโกษาเสด็จสวรรคตนั้น

ฝ่ายข้างลังกาทูลป เมื่อถึงบวชออกณคก จุติศักราช ๑๑๒๖ พ.ศ. ๒๓๐๗ สมเด็จพระสังฆราชธรรมลังการมพรรษาได้ ๑๒ พรรษา จึงเป็นอุปัชฌายาจารย์ให้บรรพชาอุปสมบทแก่พระภิกษุชาวลังกาถึงหกลับมา

๑๖ ที่ว่าพระสงฆ์ทั้ง ๒ วิหารตรงนั้น ดูเหมือนจะหมายความว่าพระสงฆ์เจ้าเรียนธุระทั้ง ๒ คือ คณธุระ แด่บิณฑนาธุระ

๑๗ อตุระ จะหมายความว่าอรรถกถาหรืออย่างไร ไม่แน่

ศุภอักษรอรรคมหาเสนาบดีไทยมีไปถึงอรรคมหาเสนาบดีลังกา

ต้นศุภอักษรนี้เป็นภาษามครที่พิมพ์ไว้ข้างหน้า ภาษาไทยที่พิมพ์ไว้ข้างหลังเป็นคำแปลของพระปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์ เปรี๊ยะ) ในภาษามครมีข้อถึงของซึ่งทราบ ไม่ได้ ในสมัยนั้นว่า จะเป็นอะไร อยู่หลายแห่ง แห่งใดแปลไม่ออกจึงปล่อยว่างไว้

๑ คิถโลกมกุฏอัครม

บรมมहिษฐ์วรวงษ์สุริเยนทร์

นเรนทราธิบดินทรวโรดมขัดติ

ยชาติราชวราวุฒิปุณณคัมภีร

ฉวรอนันตมหาจักรกวัคคิษฐ์วร

ราชาริราชนาถนายกคิตถ

โลกจุชานรามนิกรภิกษุณันต

บุษิตมहिทธินารายนอุปัติคิตติธาดา

เรกขเนกจตุรงค์พลพหุจตุริ

โยทิตอมิตเตชาเอกาทสรัทธชิตส์

วรปรมนาถปรมปวิคตัฐฐิตเทว

มหานครปวรทวารวคิสิริยอุททยา

๑ ศุภอักษรบรรพจน์ ในเรา

ผู้เป็นอรรคมหาเสนาธิบดี แห่ง

ต้นเด็จพระศรีทศโลกมกุฏอัครม

บรมมहिษฐ์วรวงษ์สุริเยนทร์ น

เรนทราธิบดินทรวโรดม (บรม)

ชาติคิยชาติราชวราวุฒ ปิบุต

คุณคัมภีรฉวรอนันต มหันตมหา

จักรพรรดิศร บวรราชาริราช

นาถนายกคิตถโลกจุชานราม

นิกรภิกษุณันต อนันตบุษิตมहिทธิ

นารายนอุปัติคิตติธาดาเรกขเนก

จตุรงค์พล พหุจตุริโยทิต

มหาคิตถภพพรตพระราชานุปริมย
 อุดมด้ามศรีสุวรรณปาด้าทรคณวร
 ราชินิกาญจนกฤษฐรูปคิตนาเคนทร์
 คเสนทรปทุมทนต์เสถวราณนาคินทร์
 กรินทรเอกทนต์ด้นิมังษรรอฐฐุทิศ
 นารายนทศพิชราชธมมโรคคัม
 มหาราชดัดอัมมัจเจตุ อคคัมหา
 เฒ่าชิปคินา มยา ปวรศิริดังกาที่เป
 รัชศิริดัมบคคดัด ศิริวิวัฒน์ปราชิวาดี
 มหาราชคคัมดัด อัมมัจเจตุ
 อคคัมหาเฒ่าชิปคิตัด เปดิด
 ด้กักรปวรจนาม

อมิตเตชา เอกาทศรทอศวร
 บรมนารถบรมบพิตร สถิตกรุง
 เทพมหานครบวรทวารวดี ศรี
 อโยธยา มหา คิตถ ภพ พรต ณ
 ราชธานีบุรีรมย์ อุดมด้าม
 ศรีสุวรรณปาด้าท รัตน
 วรราช นิกาญจน กฤษฐ รูป ประ
 คิตนาเคนทร์ คเสนทรปทุมทนต์
 เสถวราณนาคินทร์ กรินทร
 เอกทนต์ ด้นิม พงษรร อฐฐุทิศ
 นารายนทศพิชราชธมมโรคคัม
 มหาราช มายังอรรคมหาเฒ่า
 ชิปปิด ในหม่อมมาตย์ของพระเจ้า
 มหาราชอุดมผู้ครองกรุงศรีวิจ
 ฒนบุรีระ ดำรงศิริราชธมบค
 ในถึงกาทว้ปอนทรวงศิริประเสริฐ

๒ ศิริวิวัฒน์ปราชิวาดี ศิริอโยธยา
 มหานคร นิวคิตนปเวดณคถาย
 ศิริทนต์ธาคุดญชน์ มณิพทุทรบุญจ

๒ พระเจ้ากรุงศรีวิจฒนบุรี
 ราช ได้ให้ทูตอำมาตย์เชิญพระ
 ศรีทนต์ธาคุดจ้อง แดพระมณ

ปวรภิกษุตั้งญาคู นิมนต์เตตวา
 มังคตราชนันตนาภาเรหิ ตัถ
 ราชันต์เทต ทุตามัจเจ ๑ เปตเตตวา
 เอกาทศรุทรธิด์ดปรมาณปรม
 ปวิคตนารายนทศพิชราชธัมม
 มโหฬารธิด์ ๑ ปรมโอรธักราชธิด์
 ๑ ทตวา ตัจจัพพนัปปพเค ปติฏฐิต
 ติวิพุทฺธปาทวณฺณนธิด์ ปุชณณันตานิ
 ปุชาเปตวา วรมุณีธิด์ธมราชธิด์
 ปวรวิคตฺตมพรหมจริมทนต์วิทยา
 ตุทธาคิตกตปิฏกธรรมมมทนต์
 ญานายกธิด์ดปรมาจริย
 ปวิคตธัฐิตติวิรัตนมหาธาตุ
 อารามาริณมธมณธโมธรร
 ธมราชธิด์ จัวรรทปรีกษาเรหิ

พุทธรูป แดพระภิกษุตั้งญาคู
 นำพระราชธิด์เทต กับมังคตรา
 บรรณาการมา ยังกรุงศรี
 ยอยุธยามหานคร ให้ถวายแด่
 ดมเด็จพระ เอกาทศรุทรธิด์
 บรม นารถบรมบพิตร พระ น
 รายนเปนเจ้า ผู้ทรงทศพิชราช
 ธรรมมโหฬาร แดถวายดมเด็จพระ
 พระบรมโอรธักราชด้วย^๑ แล้ว
 ให้เชิญเครื่องบูชา ทั้งถวาย ไป
 บูชารอย พระพุทฺธบาท ทรง ศิริ
 อันธกิตอยู่ณเขา ตัจจัพพนั บร
 พดแล้วให้ถวายดมณธันเทตกับ
 บริหารทั้งถวายมัจจวเรนคันทแก่
 (ดมเด็จพระ) พระมุณีศรีธมราช

๑ พระภิกษุตั้งญาคูนี้หมายความว่าพระอริยมุณี กับพระสงฆ์ไทย
 ที่ไปคราวแรกกลับมาพร้อมกับราชทูต

๒ ดมเด็จพระบรมโอรธ์ครองนี้ เห็นจะหมายความว่ากรมพระราชวัง
 บวร ๑ เสนาพิทักษ์ (เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์) ที่จริงตั้งพระชนมเมื่อปี
 จุลศักราช ๑๑๑๗ แต่เมื่อพระอุปถัมภ์ไปยังเสด็จอยู่ พระเจ้ากรุงธน
 เห็นจะไม่ทราบข่าวตั้งพระชนม จึงฝากของมาประทาน

สัตว์ สัตว์ชนิดหนึ่ง ชื่อคนหาเงินมาปิดดีด ปิด บวรวิสุทธิคุณ
วิกิพีเดียไทย สัตว์ ตู้ออกขรรค์ อทาดิ พรหมจรรย์ วรกรรมพร

ฉนวนปฐขานายกดีศร์บรมอาจารย์
 บพิตร สถิตคณวัดพระศรีรัตน
 มหาธาตุอารามานิรมิต สมณ
 สโมสรวรดังสาธิบตี แต่ให้ส่ง
 ศุภอักษร กับ ด้วยวิ กับ ภันเท
 ฆาทายแก่ขรรคมหาเสนาธิบตี
 แล้ว

๓. ทุตตานทุเตตุ ราชนทิมุข
 ตัมปตเตตุ เอกณตตัมวจนรทวิ
 ตคาริกานิ เทวตัมวจนรตหัตถ์ธานี
 อติกกนตวานิ อเหตุ อิมตัม มุตติกตัมวจน
 โตมวรอาตัพพามาตภาพบักขปาฏิ
 ปททิวเต

๓ ครั้นเมื่อทอดานทอดทั้งหลาย
ได้มาถึงปากน้ำบางเจ้าพระยา
(ราชชนนีบุ๋ม) เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม
ปีชวดอิศรศก จุติศักราช ๑๓๑๘
พ. ศ. ๒๒๘๘ พระพุทธเจ้าองค์
ต่างแล้ว ๒๒๘๘ พรรษา

๕ (ศทาห) ดมฺทพปการนครา
 วุญฺฐุน เถนาปติณา นกรปรมิปฺรา
 โรปีตบัจฉักขณฺโณเทสปัญฺฑิตํ สุตวา
 เอกาทสรัทฺธิธัมมปรมาณกปรม
 ปวิตตนารายนทตฺถมมฺมชรมโหพาโรตฺต

๕ ครั้นเราได้ทราบต้นเหตุ อัน
เลื่องลือผู้ปกครองหัวเมืองสมุทร
ปราการได้มีมอกโดยดำดืบเนื่อง
มา จึงยอมเกิดำโดยมหาการว
อย่างเชิอเพือ บังคมกรวบท

ตำรากรมมหาดการเวณศตมางค ประพฤติ ข้าวณนแด่ ดมเด็จพระ
ดีโรคคเมณญชติ กคควา คมคคัล อ้าโรเจดี เอกาทศรทุชคคัรบรณนารถบรณ
บพิตร พระ นารายณ เจ้าผู้ ทรง
ชรรมมโหฬาร ฯ

๕ เอกาทศรุทรข้อดีดั่งปรมาณู
 ปรมาณวิคตนาถายนทศพิชราชขัณม
 ธรรมหาราชาดังกาที่ปากตล่ำถัน
 ปรุคคี่ ดุคควา ดุรดีหนาทวจเนน รัตต
 กัมพลตันนทชรตคปrikมมถนมนัชป
 ปติมันจักติ นานาราชวิจิคตนาถ
 ดัชชาเปตวา มณิพุชรูปัญจ ดิวิทันค
 ราชคุดัญชนัญจ ปรวริกขุดัชัญจ
 ราชตันเทตัญจ มังคตราชบณณาการ
 จ ยาว ราชนทมิข บัจจุคคมน กาคู
 วิวัชฌโกถ่านเฒนาปคี่ อาณาเปตวา
 นานาวิเชน ขาทนัยโกชนเเยน
 เคตัญญู ภิกขุตั้งขทนานุทเค
 ไปตติคญจ โยคคัพพนนิยมานปวิวาร
 นาวาย ดิวิทันคราชคุดัญชนมณิพุชร
 รูปัญจ ภิกขุดัชัญจ ปรัมปรานุกัมเมน

บัณฑิตคณิน กาคณิน ยาว ตัดโคโมจนาราม ทั้งหลาย ตั้งแต่ปากน้ำบางเจ้า
 จุลนครมหานคราธิปัตย์มีการ พระยามา แล้วตั้งให้ค้อยบ่าเรือ
 อาณาเขตว่า เหวฐินานาประเทศ พระภิกษุสงฆ์ แด่ทูลานุทูลมิให้
 มหาราษฎร ทูลานุทูลราชบัณฑิตการ ไซ้เจ็บ เติงคด้วยชาทนาย
 เปดิดปวรฐาน ตัดโคโมจนาราม โภชนียโดยประการต่าง ๆ ให้
 ดั้มบัตต์กาเด ยถาอุตติศาอาเด จักกระบวนแห่งพระศิริทันตราคุ
 ภิกษุสงฆ์ วัดสาเปตวา มลิกถ์วัจจร วตัญชนะ พระมณีนพพรูป
 ดำวณมาตต์ติวารสุนัถ์ปดปวรคตม พระภิกษุสงฆ์ ด้วยเรือบริวาร
 ตัดคตคณิน บัตต์คตต์ รตนกนกมยนาหา ผู้กเชือกชักกันค่อ ๆ มาโดยอนุ
 กาคณินจตตราชวัจจิดปวรสาขนาหา กรม แล้วตั้งเจ้าเมืองกรมการ
 โยคเคตต์ ยุคตต์ตวันณทกภินัทญจ หัวเมือง น้อยใหญ่ ครอบทั่วถึง
 ตัซซาเปตวา เอเกกสาขนาหาวย วัดโปรดัดตว (ตัดโคโมจนาร
 ติริทันตราคุวตัญชนะ มณีนพพรูป ม) เมื่อมาถึงพร้อมกันที่อาราม
 ราชตันเทตต์ มหาทกษณลัษณญจ วัดโปรดัดตว อันเป็นบวร
 เทวชยนาหาวย สมนันต์เทตต์ สถาน สำหรับ พระเจ้า มหาราช
 ตฤกษรณญจ คาหาเปตวา จตุหิ นานาประเทศตั้งทูลานุทูล แด
 ราชตี่หฐปาติตต์ตรูปนาหาหิ เครื่องราชบรรณาการแต่หลังๆ
 ราชบัณฑิตการว คาหาเปตวา มา ก็ให้พระภิกษุสงฆ์สำนัก
 บัจฉา จ บวรโต ปาหมุติคามัจจัน อยู่ให้อาวาสเหมือนอย่างเคย

๓ ที่กล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์ เข้าใจว่า ให้แยกย้ายกันกลับไปอยู่
 ตามอารามเดิม เพราะเป็นพระไทยที่กลับมา

อเนกตศัตัพพปวีนารนาวาย
 ราชปฏากาทัหิ ภันณัปปะเชหิ ๑
 อัญญะเหหิ นานาภันณัปปะเชหิ
 ปวีนารนาเวตวา สมนพราหมีณานิ
 ตัพเพ ชนาปี ตีรันทันตราชู
 มณิพุกัรรุเปตฺตุ ปิตีโสมนัสสชาตา
 มหานทียา อุโภตฺตุ ตฺวเรตฺตุ
 ปัจ्ञัจฉาชาทัหิ นานาปปุเผลหิ
 อัญญะเหหิ ตักกการตัมมานะหิ ๑
 กเมน ยาว มหังกณตติตฺตา
 นานามหาปเทตฺโต ราชตันเทต
 นิมนันตฐานานิ ปุเชตฺตุ

ครั้นถึงคิด ๗ คำว่า ๒๙ ปีขาด
 เป็น ศุภฤกษ์ อุดม ประเสริฐ ให้
 จัด ตูვวรรณทุกภณัท ประดับ
 ในเรือกิ่ง (สาขานา) อัน
 วิจิตร ถววดตายแล้วด้วยรัตน
 กนกถววดตายตดาทอง แล้วให้
 เชิญพระศิริทันตราชทูตญชนะ
 พระมณีนุพัทรูปพระราชสันเท
 พระมหาตั้งชัททกจินาวิญ ลง
 ในเรือกิ่งตั้งตะดำ ให้เชิญ
 สมนันต์เสด ศุภอักษร ลงใน
 เรือเอกไชยทั้ง ๒ อย่าง ให้
 เชิญเครื่อง ราช บรรณาการ ลง
 เรือรูปสัตว์ มีเรือรูปราชดห
 เปนคัน ๔ ดำ แล้วให้แวดล้อม
 ด้วยเรือ บัรवार เบอง นา เบอง
 หลง คือหม้ออำมาตย์ผู้เจ้าบาท
 มฤติกา ทง หาดาย อเนก นับ ด้วย
 ร้อย ถ้วนเปนเรือบัรवार บัก
 ชงไชยชงปฏากเปนคัน ทงเรือ
 เครื่องบูชา แล้วกล่อนควรบชา

อีกทั้งหลาย ฝ่ายมหาชน
 ถ่มธนพราหมณาทั้งหลาย พา
 กัน บังเกิดปิตุ โสมน ศี ในพระ
 ศิริวิทันตธาตุ แดพระมณีนพทุ
 ธิรูปใน ๒ ฝ่ายมหาชนที่ ถ้วนมี
 เครื่อง ลัก การ ระ ดับ มานะ ทั้ง
 หลาย คือคอกไม้ต่าง ๆ มี
 บัญจมนดาชะเป็นคัน ได้บูชาพระ
 ราชสันเทธอนได้เชิญมาแต่นานา
 มหาประเทศเป็นอนุกรม คราบ
 เท้าแต่ท่ามหังคณคิตถมา^๕

๖ นานาวิจิตรคัลป์พรตชนกนภมย
 มณีนภมป กาเรศวา สุวณฺณรชฏปติ
 มณีนทิตตคัลปพรตกาที่หิ สุตฺตชิต
 คมณมคคิ ยาว ราชันเศปฺรา
 ดัมปทาเทศวา ศิริวิทันตธาตุ
 วตฺตยชนัญจ มณีนพทุธิรูปัญจ
 ราชสันเทธ คหาเปตฺวา

๖ แดได้ให้สร้าง มณฑป ของ
 ประดับสุวรรณรัตนงาม วิจิตร
 ต่าง ๆ ตามทางที่จะแห่คอกแต่ง
 สวดางาม ด้วยอภิมยภณันท์
 คือฉัตรธงไชย ธงปฏาก ประ
 ดับวัตถุเงินทองเป็นคัน คดออก
 มาถึงภายในพระราชวัง แล้วให้

๓ แปลว่าทำเนียบใหญ่ เข้าใจว่าทำประตูไชยนั่นเอง บางทีใน
 ๕๕ ครานั้นจะเรียกว่า “ท่าหลวง”

นัคคชปฏากาทิอรรณทธารณ
มหาชนเหที เกร็ดขบับันทวาทีห
จ ปวิวาเรศวา ราชันเตปร
ดมีเป ปรมพุทธาราเม ศิริทนต์ชาตุ
วณฺณชน มณิพุทธรูป นิมันเตศวา
ราชปเวณียา ราชันเทตปริยาย
มณฺฑปเป ราชันเทตญฺจ มังคตราช
บัณเณนาการเว จ สมนณฺเตตญฺจ
ดุกักขรณฺญจ ฐูปาเปศวา ออนุรูปถาน
ทุตามัจเจ วัธฺตํเปติ

เชิญ พระศิริทนต์ชาตุวณฺณชน
พระมณิพุทธรูป พระราชัน
เทตแห่งแควด้อมมาพร้อมกับหมู่
มหาชนถือบวรภณฺฑ คือฉัตร
ธงไชยธงปฏากเป็นคั่น แด
เครื่องคูริยางคดนตรี มีตั้งข
บัณเฑาะว์เป็นคั่น แด้วให้เชิญ
พระศิริทนต์ชาตุวณฺณชน พระ
มณิพุทธรูปไว้ในวัดบรมพุทธา
ราม (วัดพระศรีสรรเพชญ์) อัน
ประดิษฐาน อยู่ใกล้พระราชวัง
ชั้นใน แด้วให้ไว้พระราชัน
เทต เครื่องมงคตราชบรรณา
การ สมนณฺเตต ศุภอักษร
ในมณฑป (หอพระราชดำณ)
โดยปริยายพระราชันเทตอันมี
มาตามพระราชประเพณี

๗ ตทนนฺตริ ตำวณมาตฺตริยวาร
ดฺนิกษตฺตปวรุตตมดฺนิกษบักเซ
เครดฺมคฺคิณิ ดฺมปคฺเต ดฺวณฺณรตน

๗ ให้ทูลอํามาตย์ดํานักอยู่ตาม
ถานานุรูป ๆ ดํานนมา ครั้น
ถึงคิถิวัน ๑ ๓ ๕ คํ่า ได้ศุภฤกษ์

มหาปาดาทตเต นิกขมันตัสส
 อมัจจุคณปริวุตตัสส อากาเต
 คารกคณเห ปริวุตตจันตัสส วีย
 ปัญญัตตปวรวาชาตเน นิตินันตัสส
 เอกาทศรุทรอิธรรปรมนาถปรมปพิคค
 นารายนตพิชราชรัมมชุตตม
 มหาราชตัสส ตันตักิ ตีรวัทฒนปราชิ
 ปติมหาราชุตตเมน เปตติทตามัจเจ
 เนตวา คัม มหตา คารเวณ ตีรส่า
 วันทาเปตวา คัสสเสว ตีราชปณณา
 กาวี ราชตันเทตติ ทตัสเสตติ

อุดมประเสริฐ จัณมเด็จพระ
 เอกาทศรุทรอิศรบรมนารถบรม
 บพิตร พระนารายณ์มหาราช
 เจ้า ผู้ทรงทศพิชราชธรรมอัน
 อุดม เด็ดจ้อออกทองพระ
 โรงสุวรรณรัตนมหาปาดาท^๑
 ประทับเหนือพระบัญญัติบวรรา
 ชาอาสน์ มีหมู่อำมาตย์เฝ้า
 แวดล้อม เสด็จประพินิจว่าพระ
 จันทร อันหมู่ดาวทั้งหลายนใน
 อากาศเคียวดาษล้อมแล้ว จึง
 โปรดเกล้าฯ ให้เบิกทูตอำมาตย์
 ที่ พระเจ้ากรุง ศรีวิฑฒนบุรา
 ธิบดินหาราชผู้อุดม ชั่งมานน
 ให้เข้าเฝ้า เราก็ดำเนินให้ทูต
 อำมาตย์ เฝ้าถวายบังคม
 ถ่มเศ็จ พระเจ้า ทรง ธรรม มหา
 ราช เจ้า ด้วย เคียว เกด้า อย่าง
 มหาคารวะแล้ว ได้ถวายพระ
 ราชตันเทตพร้อมกับเครื่องราช

๑ อาจจะมีหมายว่าปาดาทของ

คือพระวิหาวธมเด็จพระ

บรรณาการ แด่สมเด็จพระเจ้า
ทรงธรรมมหาราชเจ้าแล้ว ฯ

๘ คํ สู่ฉันทน์บัคเค ปากฏสุนทร
ราชวณํ สู่ศวา ปรมธัมมิก
มหาราชาสีวิวัชฌนปราชิปีติ
มหาราชคตเม อพารปิตโสมนัสได้
หุดา สีวิวัชฌนปราชิปีติมหาราชคตมัสได้ เป็นอพาร ในพระเจ้ากรุงศรี
ลังกาที่ปเสนาปติสได้ กิจจานุกิจจํ
ปฏิอาโรเจคํ สู่ดีหามาเทน
มํ อาณาเปติ

๘ สมเด็จพระบรมธรรมิกมหา
ราชเจ้า ได้ทรงสดับสุนทรราช
พจน์อันปรากฏ ในพระ สู่พรรณ
บัคณั้น ทรงพระปิตโสมนัส
วิวัชฌนปราชิปีติมหาราชผู้อุดม
จึงมีพระ (ราชโองการमार
พระมณฑุร) สู่ดีหามาตคํ
ตั้งให้เรา คอบ กิจจานุกิจ แก่
เสนาบดีลังกาที่ปของพระเจ้า
ศรีวิวัชฌน บุรา ธิบตี มหา ราชผู้
อุดม ฯ

๘ อถ ตยา เปตติตักขรนาม
อัมหากํ ปากฏเมว ปรมธัมมิก
มหาราเชน มังคตราชปณณาการาเห
ติทธี นวตคนจุมพิตนาครัตตสฺวฉณ
ชติตพุทธฐปญฺจ สฺวฉณโปคตถรมมญฺจ

๘ อนึ่งศุภอักษรที่ท่านตั้งมามี
ปรากฏแก่เราว่า สมเด็จพระ
เจ้าบรมธรรมิกมหาราช ได้ให้
เชิญ พระ พุทธ รูป นาควัดตสุ
วรรณงามรุ่งเรือง พระธรรม

ภิกษุผู้สมบูรณ์ ราชันแห่งญะ
นิมนต์เควอ เปติตมหานา
ทวิสต์หัตถ์ทวิสต์คณวุคคิวิจัน
เวธามาสต์ผู้กบักขจาคุททสิย
สดีวาเร สิริวิวัฒน์ตังกาที่เป
ติโกณมาตคิตถ์ สัมปาปญิ

คัมภีร์ถานทอง พระภิกษุสงฆ์^๑
พระราชันแห่งกับเครื่องมงคล
ราชบรรณาการ แด่นตำเภาไป
ถึงท่าติโกณมาตคิตถ์^๒ ใน
กรุงศรีวิวัฒน์ตังกาทวิป เมื่อ
วัน ๒๕๖ ค่ำ (ปีระกาเบญจศก
จุลศักราช ๑๑๑๕ พุทธกาล
๒๕๕๖ พรรษา) ๑

๑๐ โส จ สิริวิวัฒน์ปราชิปตินา
จักรกตณปฏิดาเนน จักกวัตติรญญาวิย
ปิติโสมนัสเสณ มหตุสเสณ
สุวณฺณพุทฺธรูปญฺจ สุวณฺณโปตถกญฺจ
นคฺรปทักขิณิ กาเรตฺวา คํ พุทฺธรูป
ทนต์ชาคุมณฺทิมเป วัฑฒเนตฺวา
ราชมณฺทิมราตฺนเน สุตฺตชฺชิตมณฺทิมเป
ชัมมโปตถกํ รูเปตฺวา ปุပ္ผาราม
วิหาเร ภิกฺขุสฺสํ วัธฺสาเปตฺวา
กุตปุตฺเต โอวเทตฺวา สัมภัมมานิ

๑๐ เรื่องนี้ พระเจ้ากรุงศรี
วิวัฒน์ปราชิปดี ทรงพระปิต
โสมนัส เปรียบดังพระเจ้าจักร
พรรดิราช อันได้จักรรัตนเป็น
ปฏิดาภ จึงให้เชิญพระสุวรรณ
พุทธรูป พระสุวรรณโปตถกะ
ทำการ ปทักษิณ พระนคร ด้วย
งานมหรสพแล้ว จึงให้เชิญพระ
พุทธรูปนั้น ให้ทรงจำเริญอยู่
ในหอใกล้กับ พระทนต์ชาคุมณ

๑ หมายถึงความที่ไปคราวแรก

๒ คือเมืองศรีโคมดัง เป็นเมืองท่าฝ่ายตะวันออกของเกาะลังกา

กาคู วังคิยาฐานเณรุ พัทธสีม
 พันชาเปตวา ภิกษุภาเว
 ฌตธัมมณเณรกุตปุเต อุปสัมปทาเทตวา
 ฌตธัมมณเณรภาเว คิธหิธตฺถกุตปุเต
 ปัพพาเซตวา ปรมชัมมิกราชเตเชน
 ตีริตังกาที่เป ยาว ปญฺญวตฺถ
 ฌหิธตฺถธัมมตฺถ ปรีปนฺนกาตัพพ
 ภาวญฺญู ภิกษุณฺโณ ตีริตังกาที่ปตัมปัตต
 กาเต ตีริตังการูปคิมหาราชุตฺตเมน
 ปุปฺผารามวิหารเ ภิกษุชฺฉ
 วตฺถสาเปตวา คตฺถเสว สมนธารเป
 จบุปฺปจฺเจย ทตฺวา กรุณาเวคต
 มุตฺถสาหิตมานเสน ตาพาริ ภิกษุชฺฉ
 อนฺนวิโตเกตวา ปุชฺชาตักกาเรน
 ตีริทนต์ราตุโลพตเจตียฐานปุชฺชา
 ทินานากุตฺถาณิ กตฺวา ปรมชัมมิก
 ราชาริราชตฺถ ราชกุตฺถ ทินนภาวญฺญ
 ตีริวตฺถทมนปฺปราชูปคิมหาราชุตฺตมตฺถ
 มณินยพฺพุทฺธรูป กาเรตวา สุตฺตนิรชาเต
 จุณฺณจันทนฐาเน ตีริทนต์ราตุตฺถญฺชน
 กาเรตวา คํ สุตฺตนิรชฏมยนาหา

เทียร แล้วประดิษฐานพระ
 ธรรมไปตถะไว้ในมณฑปอัน
 ตกแต่งงามอยู่ใกล้พระราชมน
 เทียร แล้วให้พระภิกษุสงฆ์
 ดำนบกอยู่ในวัดบุบผารามวิหาร
 ได้ให้โอวาทกุตบุตรทั้งหลาย
 ได้ผูกพัทธสีมาในสถานทั้งหลาย
 เพื่อทำสังฆกรรม ๒๐ คำบด
 ได้ให้กุตบุตรที่เป็นสามเณร
 ๖๐๐ อุปสมบทเป็นภิกษุภิกษุณี
 ให้กุตบุตร ๓๐๐ บรรพชาเป็น
 สามเณรภิกษุณี ความว่าการทำ
 พระศาสนา ให้บริบูรณ์อยู่ใน
 ตังกาทอป เป็นศิริ ครบเท่าถึง
 ๕๐๐๐ พรรษาได้ ก็ด้วยพระ
 เสด็จมเด็จพระบรมธรรมิกราช
 แดเมือภิกษุทั้งหลายได้ถึงกรุง
 ศรีตังกาทอปแล้ว พระเจ้ากรุง
 ศรีตังการูปคิมหาราชผู้อุดม ได้
 ให้พระภิกษุสงฆ์ดำรงอยู่ในวัด
 บุปผารามวิหารแล้ว ได้ถวายจุ

รตนขจีเต มณฑปเป ฐเปตวา
 ทศานทเตน นิยมานํ คํ
 ตัสสเดว ทินฺนภาวณฺญํ

บ้าง จัย แก่ พระ ภิกษุ ดังษ์ ตาม
 สมนสารูป ได้ให้ราชบุรุษ
 คอยดูแลภิกษุ ดังษ์ ที่มี อาพาธ
 ด้วยกำลังพระกรุณาแด่พระไทย
 อุดาหะ ได้ทรงบำเพ็ญพระราช
 กุศลต่าง ๆ มีการบูชาพระศรี
 ทันทธาตุดาเจติยสถาน ๑๖ คำ
 บดเป็นคันด้วยบูชาสักการ ขอ
 ถวาย พระ ราช กุศล แต่ สมนเด็จ
 พระบรมชรมิก ราช ธิราชเจ้า
 ด้วย เมื่อพระเจ้ากรุงศรีวิชัย
 บูชาธูปคัมหาราชอุคม ได้ทรง
 สร้างพระพุทธรูปมณีนัย ๑ องค์
 ได้ ทรง สร้าง พระ ศรี ทันท ธาต
 วัตถุชนะ มีฐานไม้จันทน์
 เตี้ยดกดินหอม ให้ประดิษ
 ฐาน ไว้ ใน มณฑป อัน ตก แต่ง
 วิจิตรด้วยทองเงิน แก้วต่าง ๆ
 แล้วขอ ถวาย พระ มณี พุทธรูป
 แด่พระศรีทันทธาตวัตถุชนะน

แต่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ตาม
ที่ทูลถามทุกคืนนี้แล้ว

๑๑ คัดมี ราชันเทเต ปากฏปิยวจน์
สู่ควา ปวรปรมณ์มิกราชาธิราช อุพา
รปิตีโลมนัสได้ หุควา อันเคปรุณมีเป
ปวรปรมพุทธาราเม อิริทนต์ราตุ
วณิชนันญ์ มณิพุทธรุณญ์ ฐาเปควา
บุชาดักการณ กุทนต์มณิกาญจน์
ยุคตมหานวรัตนจุมพิตรราชวติย
จิตต์าทิกเก นานวรัตนจุมพิเตศ
คราธิเก สุธันณภาชเน พหุภันท์
บุชานี ฐาเปควา ทักขินวาม
ปวรมนิสิริธรรมาญ์ ความวดี
อริยัญญาธรรมาคณญ์ นิมนต์เคควา
อิติปิโสภควาทิพทมนันต์ สัธมาเปควา
เคตต์ สัสตูปยัญชนานาปณัตตาทนต์
โภชนันท์ ปริวิสิธควา ทูตามัจเจ
เนตควา ปุณญโกฏฐาธัตถาย
ภิกษุสงฆ์ วัคคปฏิวคคิ กาเรควา
เคตต์เมว คิจจวาทิทานันท์ ทักควา

๑๑ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม
บรมราชาธิราช ได้ทรงสดับ
ปิยพจน์อันปรากฏใน พระราช
สันเทถ์นั้นแล้ว ทรงพระปิติ
โลมนัสเปนที่ยิ่งนัก จึงโปรด
เกล้า ฯ ให้ประดิษฐานพระศรี
รัตนธาตุ วณิชนันแด พระมณีน
พุทธรูป ไว้ในวัดบรมพุทธา
รามอันประเสริฐ (วัดพระศรี
ธรรมเพชญ์) อยู่ใกล้พระราชวัง
ชั้นใน แล้วให้ตั้งเครื่องพหุภัณฑ์
บูชาทั้งหลาย ไว้ในสุพรรณ
ภาชนะอันมั่งคั่งดวยมาก ประดับ
ด้วยรัตนต่าง ๆ เปนต้นว่าจักร
ไปด้วยจุมพิตรราชวดี ประดับ
มหาเนาวรัตนปักคั่นแก้วมณีนัน
ทองย้อม ๆ เปนเครื่องบูชาถัก
การแล้ว นิมนต์พระมุนีศรีลัง

อาทาศยุคัตตติคมธุริฐฐีที่เปน
 ทักขิณ กาลเวตวา มหาธัมมทักขิณ
 ทิปปัญจาจกคฺคฺริเยหิ ตีรันทนตฺราตุ
 วตฺตฺชนมณิพฺพุทฺธรูปานํ ตักฺกการธัมมานํ
 ทตฺวา ตักฺกการธัมมานปริโยธานะ
 คิทธิวารตฺติ นานามหตุลล์ธเวเน จ
 นานาปป์ปคฺคฺยาหิ จ ทนตฺราตุพฺพุทฺธรูป
 ปุเชตฺวา คิทธิวธํ สุตฺตฺตฺนรชฺชูปติมณฺฑิต
 กปป์ปรุกฺเขเน ทานํ ทตฺวา อคฺค
 มหาเสนาปติอนฺเสนาปคฺคฺหิ สห
 มหุลล์ธวตฺตฺตฺนคฺคฺกํ ตักฺกาทปฺพุทฺธตามจฺเจ
 อานยาเปตฺวา ยถา เทหิ
 อุปฺปติกริขิตํ วิย เตลล์ นานาวธธัมมบฺบณ
 ขาทนฺนโยโกชนนํ ทตฺวา ตีรวิทฺตฺม
 บุปฺปราธิปคฺคิณา ตักฺกาทปฺเป กตฺตฺวาทนต
 ราชตุพฺพุทฺธรูปานํ ปุชฺชาตักฺกการกุตฺต
 โกฎฺฐฐาตฺตฺตฺนญฺจ คตฺตฺตฺนญฺ มยา ปุพฺเพนา
 โรปิตฺทาตฺตฺตฺนญฺคตฺกํ นานากุตฺตฺตฺนญฺจ
 อนฺนโมทาเปตฺตุ สุตฺตฺนธํ กุตฺตฺตฺนมหาตี

ราช ผู้ประเสริฐ ทั้ง คณะ ขวา
 ซ้าย^๑ พระราชาคณะคามวาสี
 อริยวาสี ให้สวดพระพุทธมนต์
 ตั้งแต่ อติปิไธ ภคฺวา เปนต้น ไป
 แล้ว อัง คาส พระ สงฆ์ เหล่า นั้น
 ด้วยสัปพญฺชนะ ขาทนฺนยะ
 โกฎฺชนยะ แล้วให้เจริญทศอา
 มาตยฺ ทงหลาย มา ทำ การวัตร
 ปฏิบัติพระสงฆ์เพื่อบุญไกฎฺฐฐา
 ด้วย ได้ถวายทานแก่สงฆ์
 ทงหลาย มีใครจิวรเปนต้น
 แล้วให้ เบิกแว่น เวียนเทียน ประ
 ทักษิณแล้ว ถวายเครื่องสัก
 การะ ธัมมานะ ทงหลาย แก่พระ
 ศีรันทนตฺราตุวตฺตฺชนะ แดพระ
 มณิพฺพุทฺธรูป ด้วย (ประโคม
 เครื่อง) เบญจคฺคฺริยางคฺ มัมहा
 สังฆทักขิณาวฐฺเปนต้น บุร
 พระทนต์ราตุ แดพระพุท
 ธิ รูป มังงานมโหรรตฺตต่าง ๆ แด

๑ คือธัมมเจ้าพระอริยวงษญาณ

ธัมมเจ้าพระพนรัตน

ดอกไม้เพลิงต่าง ๆ ตลอดจน ๓ วัน
 ๓ คืน ครั้นเสร็จการสักการะ
 สัมมานะแล้ว ได้ไปรยทาน
 ทองเงินอันประดับกัลปพฤกษ์อีก
 ๓ วัน แล้วได้เชิญทูตอำมาตย์
 เกาะ ถึง กา ให้ดูงาน มโหรีศพ
 พร้อมกับ อรรคมหา เสนา บดี
 แด อนุ เสนาบดี ทงหลาย มี การ
 เถยงชาตนิยะโกชนิยะ อันมีวัด
 อร่อยต่าง ๆ แก่ทูตอำมาตย์ทง
 หลาย เหมือนกับที่ทูตได้จัด
 จำมาแล้ว กุศลโกฏฐราชของ
 บุษาดักการ พระพันศราคูแด
 พระพุทธรูป ก็เหมือนพระเจ้า
 กรุง ศิริวิทฒน บรา ธิบตี ได้ทำ
 แล้วในเกาะตังกา ยิ่งกุศลโกฏ
 ฐราชอนจากนน ที่เราไม่ได้บอก
 ไว้แต่ก่อน ควรที่เราจะแผ่กุศล
 ให้ พระเจ้าทรงธรรมจึงขอแผ่
 พระราชทานด้วยพระไทยอันงาม
 เพื่อให้พระ เจ้า ตังกา ได้ อนุโม
 ทนาพระกุศลต่าง ๆ ด้วย

๑๒ อถิตตํ ศิริวิวัฒนปราชิปีติ
 มหาราชศคฺคมถิตตํ ตัทธธามันนถิตตํ
 ศิริยทุทฺธยามหาปฺรเจตฺยฐานเ
 ตัจจพนฺธปพฺเพ ปตฺธิสูตฺติริพฺพท
 ปาทวตฺถนถิตตํ ปุชฺชาตักการภณฺทานิ
 ปุชฺเชตฺวา ทินฺนภาวํ จ ตฺตฺวา
 เอกาทสวถิตตํปรมาณปรมาณ
 รมมิกมหาราชฯ ตังกาทปมหาราชศคฺค
 มถิตตํ ราชกุตฺตํ โถเมตฺวา
 พุทฺธปาทวตฺถนถิตตํ ปุชฺเชตฺกามาเห
 ตังกาทปฺพุทฺธามจฺเจเห ตฺห ราชมจฺเจ
 ตังกาทปมหาราชศคฺคเมเน ตัทธธ
 ามันนเเน เปตฺติปฺชารภณฺทานิ
 คาทาเปตฺวา ยถามโนเรเน กุตฺตํ
 อนฺโมทศฺติ ราชกุตฺตํโกฏฐาตฺมทาสี

๑๒ อนึ่ง ถมเค็จ พระ เอกาทศ
 วถ อิศฺรบรมนารถ บรม ธรรมิก
 มหาราชเจ้า ได้ทรงสถับช้อ
 ที่ พระ เจ้า กรุง ศิริวิวัฒน บุรา
 ธิบตี มหาราช อุดม ทรงพระราช
 ศรัทธานวายบุชชาตักการพระศิริ
 พุทฺธปาทวตฺถนถะ อันสถิตยอยู่
 เขาตัจจพนฺธบรรพต แดเปน
 มหาปฺรเจตฺยของ กรุงศรีอยุธยา
 ยาก็ทรงพระโถมนาการต่อพระ
 ราชกุตฺตของ พระเจ้ากรุงตังกา
 ทอปมหาราชอุดม ครดิให้ราช
 อำมาตย์ทั้งหลาย เจริญเครื่อง
 บุชชา ภณฺทที่ พระเจ้ากรุง ตังกา
 ทอปมหาราชอุดม ทรงพระศรัท
 ธานสงมา ให้ ไปกับทูต อำ มาตย์
 ทั้งหลาย ตามความมุ่งหมายจะ
 บุชชาพระพุทฺธปาทวตฺถนถะ พระ
 เจ้าทรงธรรม ขอถวาย พระราช
 กุศตโกฏฐาษ ให้พระเจ้ากรุง

ตั้งกาจทรงอนุโมทนาส่วนพระ
ราชกุศลสัมมนโวรเถิด

๑๓. อถ ตีรรัตนมหาชาติวราภณาย
กัถัสสั สมราชคุตตัสสั ปุเชคฺคํ ตยา
เตจฺจวราทิสมนปณฺณากาเรหิ สัทธึ
สมนตฺนํเทสเปตฺติภาวํ จ ญัตติวาหํ
สัสมํมการเก มหามัจเจะ
เตยฺยโถกมณฺเทยเร สติคฺควรสัสมราชัสสั
วันทคฺคํ ทูตานุทูเต อานัยาเปตฺติวา
สัพฺพปณฺณาการํ ทาเปตฺติ

๑๓. อนึ่งเรา ได้ทราบ สมนตฺน
เทสที่ ท่าน ตั้งมากับสมณ บวร
ณาการมีไตรจีวรเป็นคัน เพื่อ
จะบูชา (สมเด็จ) พระสังฆราช
อุดมย์เป็น นายกแห่ง อารามวัด
พระศรีรัตนมหาธาตุ เราได้
ให้มหาอำมาตย์เจ้า กระทรวง
สังฆการี พาทูตานุทูตไปถวาย
อภิวันท์ (สมเด็จ) พระสังฆราช
อันสัถิกย์อยู่ค้ำนัก ไครโถกมณ
เทยร ๑ แล้วให้ถวายบรรณา
๕
ทงปวง

๑๔. อถัสสั ปรมโอรสัธริราชัสสั
มังคฺควราษปณฺณากาเร ดังกาที่ปโต

๑๔. ข้อหนึ่ง เราได้ทราบความ
ว่า เกร็องมงคฺควราษบรรณา

๑. ไครโถกมณเทยร น่าจะหมายความว่าประทับสำหรับสัสมฤ
คิอสมเด็จพระสังฆราชเห็นจะอยู่ค้ำนักค้ำมหลัง นิยมอย่างพระวิมาน
วังหลวงวังน้า

เปตติททาปนภาวํ ญัตติวา เต คัตถ์เสว
 ต้าทเรน ทัตติวา ปรมโอรธัทธิรัญญา
 สิริวิวัฒนบุราธิปติมหาราชคโตโม
 ดังกาที่เป ตัมมาตัมพุทฺธสาสนํ
 ถาวรํ กัตถ์คฺคาโม อิทานิ ดังกาที่เป
 อติวิยวิโรจิตํ ปุพฺพกาทตมํ
 พุทฺธสาสนํ สิริตังการิปปิตัสส
 มโนรทานุรูปํ อโหสิตํ อติวิยโสสม
 นัสสเสน วุจฺจมาโน สิริสาหํ
 ตัมปคิจฺฉามิ

การที่ส่งมาแต่ถึงกาทวี่ป ให้
 ถวาย ส้ม เค็จ พระ บรม โอรธั
 ธิราช^๕ ก็ได้นำถวายส้มเค็จ
 พระบรม โอรธั ธิราช พระองค์
 นั้นด้วยความเอื้อเฟื้อแล้ว ส้ม
 เค็จพระบรมโอรธัธิราชเจ้า มี
 พระดำรัสว่า พระ เจ้า กรุง ศรี
 วิวัฒน บุราธิปติมหาราช อุดม
 หวัง พระไทย จะใคร่ ทำพระสั
 มา ตัมพุทฺธ สาสนาให้ถาวร ใน
 เกาะลังกาเดี่ยวน^๕ ให้พระพุท
 ธสาสนา ใน ดัง กา ทวี่ป รุ่งเรือง
 เต็มอกระบบพุพกาท ตมมโนรท
 ของ พระเจ้า กรุงศรี ตังกา ธิปติ
 แล้ว เราได้รับพระดำรัสได้
 เกด^๕ ๖ ๕
 เกด^๕ ๖ ๕
 เกด^๕ ๖ ๕

๑ เรื่องของถวายส้มเค็จพระบรมโอรธัธิราช^๕ นี้ น่าจะลำบาก
 อยู่ด้วยเวตาราชทูตตั้งมากมาคราวนั้นเป็นเวตาว่างกรมพระราชวังบวรฯ เห็น
 จะให้เจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตทรงรับแทน

๑๕ อถ คยา เปตีสฤกษเร
 ดังกาที่เป รัมมวินยาธิปกรณัสส์
 นตถภาวํ คัสสิ รุปนัตถาย
 สมนเตกขปากเฏ ตทัญญูรัมมวินย
 ปกรณน ยาจิตถาวํ จ สุตวา
 ตีรธาทเรนญัสส์ ปักคเหตวา
 อภิชาเทตวา ปรมรัมมิกราชา
 ราชุคคัมมัสส์ อาโรเจติ

๑๕ อีกประการหนึ่ง เราได้
 ทราบ ศุภ อักษร ที่ท่าน ตั้ง มา
 ความว่าปกรณ คือพระธรรม
 วินัยเป็นต้น ในดังกาทว่าปหามิ
 ไม่ ปรากฏในสมณเถชาว่า
 ปรากฏาจะใคร่ ได้ ประดิษฐาน
 ไว้ในเกาะดังกา แดขอปกรณ
 พระธรรมวินัยอื่น ๆ ที่ไม่มีนั้น
 เราได้ยก อัญชติ เห็นอ เกด้า ฯ
 ถวาย บังคม กราบ ทูล ส้ม เต็จ
 พระ เจ้า ทรง ธรรม บรม รา ชา
 ธิราชผู้สูงสุดแล้ว

๑๖ ตทา ปรมรัมมิกมหาราชา
 สุมังคควิตาสินีจตุคตถกถาสุ
 ตปิฏกัญญํ ปฐมธมมัตถปาสาทิกาธิปตัญญํ
 วินยัตถกถาปิฏกัญญํ โมคคัตถาน
 ปกรณัญญํ อตถกถาวินยตถกถา จ
 วิมตติวโนทณญญํ รูปสัทธิญญํ

๑๖ จึง ส้ม เต็จ พระ เจ้า ทรง
 ธรรมบรมมหาราชเจ้า ทรง
 พระ ปิต ใตมนัส คำรัส ให้ พระ
 ราชทานปกรณ ๘๐ คัมภีร์ เพื่อ
 จะได้ ประดิษฐาน ไว้ในเกาะ
 ดังกาคือ พระสุมังคควิตาสินี

๑ จะเห็นได้ตรงนี้ ว่าที่ดังกาไม่ใช่หมดแต่อยู่ปลัดมบันนิทสุ ถึง
 พระไตรปิฎกก็ต้องมาขอไปจากเมืองไทย

พาดปโหริธัญญา ๑ พาดาวตาร ๔ คัมภีร์ พระอัครกถาสัตต
 ธัญญา ๑ สัททวารธัญญา ๑ ปิฎก ๑ คัมภีร์ พระปฐม
 สัททพิณฑุปกรณ์ ๑ กัจจายนาศล ๑ คัมภีร์
 ปกรณ์ ๑ สัมปิณฑมทานิทานปกรณ์ ๑ พระวินยัตถกถาปิฎก ๑ คัมภีร์
 ทวิวิมานวัตถุปกรณ์ ๑ ทวิเปตวัตถุ ๑ พระโมคคัลลานปกรณ์ ๑ คัม
 ปกรณ์ ๑ จักกวาพพิณฑปกรณ์ ๑ ภัร์ พระอัครกถาวิณฑุตถัญญา
 โสคัพพมาณีนปกรณ์ ๑ โสคัตถก ๑ คัมภีร์ พระวิมคติวิโนทน์ ๑
 มทานิทานปกรณ์ ๑ โถกพิปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระรูปสัทท ๑ คัมภีร์
 โถกวิธานปกรณ์ ๑ สัมพุตติสัททปกรณ์ ๑ พระพาดปโหริธัญญา ๑ คัมภีร์
 เถรคาถาเถรคาถาปกรณ์ ๑ พระพาดาวตารธัญญา ๑ คัมภีร์
 ธนุฎการังคหวิปกรณ์ ๑ พระสัททวารธัญญา ๑ คัมภีร์
 มหาวิงศปกรณ์ ๑ มังคละพิณฑปกรณ์ ๑ พระสัททพิณฑุปกรณ์ ๑ คัมภีร์
 มัชฌิมนิคายทวิปกรณ์ ๑ ปญญัสสูทน์ ๑ พระกัจจายนาศลปกรณ์ ๑ คัม
 อัครกถามัชฌิมนิคายทวิปกรณ์ ๑ ภัร์ พระสัมปิณฑมทานิทาน
 อังคุตตรนิคายมโนรปฐกทวิปกรณ์ ๑ ปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระทวิวิ
 สัมโมหวิโนทน์อัครกถาวิงค ๑ คัมภีร์
 ทวิปกรณ์ ๑ วชิรพุทธฎาปกรณ์ ๑ พระทวิเปตวัตถุปกรณ์ ๑ (๒) คัมภีร์
 เนตติปกรณ์ ๑ จุตวคคปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระจักกวาพพิณฑ
 มหาวคคปกรณ์ ๑ ปริวารปกรณ์ ๑ ปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระโสคัพพ
 อัครกถามาติกาปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระ
 วินยวินัยปกรณ์ ๑ ฎีกาสัททปกรณ์ ๑ คัมภีร์

[illegible]

พระโตกที่ปก ๑ คัมภีร์ พระ
โตกวินาศ ๑ คัมภีร์ พระชมพู
ปัตตสูตร ๑ คัมภีร์ พระเถร
คาถาพระเถรคาถา ๑ (๒) คัม
ภีร์ พระอนุฎีกาตั้งคทวิ
ปกรณ์ ๑ (๒) คัมภีร์ มหา
วังตปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระมัง
คดที่ป่นปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระ
มัชฌิมนิกายทวิปกรณ์ ๑ (๒)
คัมภีร์ พระปัญญาสุทนต์คด
กถามัชฌิมนิกายทวิปกรณ์ ๑
(๒) คัมภีร์ พระอังกุตร
นิกายมโนรพปกรณ์ทวิปกรณ์ ๑
(๓) คัมภีร์ พระธัมโมทวิโนทน์
ชคตถาวิภังค ทวิปกรณ์ ๑
จ (๒) คัมภีร์ พระฉริรพุทธ
ฎีกาปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระเนค
ติปกรณ์ ๑ คัมภีร์ พระจุล
ฉคค ๑ คัมภีร์ พระมหาฉคค
๑ คัมภีร์ พระปริวาร ๑ คัมภีร์
พระชคตถามาติกาปกรณ์ ๑
คัมภีร์ พระวินยวินจณย ๑ คัม

สัตตคนวุดติปกรณานิ ดังกาที่เป
รูปนคถาย ปิติไธมันด์เสน อทาสี

ภัร พระภูกาดังคหะ ๑ คัมภัร
พระอนภูกาดังคหะ ๑ คัมภัร
พระวิกังคปกรณ ๑ คัมภัร พระ
ชุตังค ๑ คัมภัร พระกังขา
วิตรณทวิปกรณ ๑ (๒) คัมภัร
พระ บัญจ ปกรณ อคต กถาปร
มัตถที่ปนี ๑ (๕) คัมภัร พระ
สุมังคต วิดาดีน อคต กถา ที่ชนิ
กาย ๑ คัมภัร พระตตชนิ
วคค ๑ คัมภัร พระมหาวัคค
๑ คัมภัร พระปาติกฏกา ๑
คัมภัร พระปรมัตถวินิจนัย ๑
คัมภัร พระตัจจดังเขป ๑
คัมภัร พระปรมัตถที่ปนีดัง
เขปภูกาดัจจดังเขป ๑ คัมภัร
พระปรมัตถมัญชฎาฏิกาวิตุทธิ
มคค ๑ คัมภัร พระภูกาปรมัตถ
วินิจนัย ๑ คัมภัร พระปรมัตถ
ที่ปนี ๑ คัมภัร พระภูกาชุตทก
ติกา ๑ คัมภัร พระอคตกถา
เถรคาถา ๑ คัมภัร พระธา

รัตตชาตินี้ ๑ คัมภีร์ พระ
 ฎีกาเปตวัตถุ ๑ คัมภีร์ พระ
 ฎีกาสัตตนิบาต ๑ คัมภีร์ พระ
 ฎีกาจริยาปฏิภาณ ๑ คัมภีร์ พระ
 ฎีกาเนตติปกรณ ๑ คัมภีร์ พระ
 อรรถกถาปติสัมภิตามคค ๑ คัม
 ภีร์ พระฎีกาอิติวุตตก ๑ คัมภีร์
 พระอรรถกถาอุทาน ๑ คัมภีร์
 พระอรรถกถาจุติเหต ๑ คัมภีร์
 พระปาฬพุทธวงศ์ ๑ คัมภีร์
 พระฎีกาพุทธวงศ์ ๑ คัมภีร์
 พระปาฬอนาคควงศ์ ๑ คัมภีร์
 พระอรรถกถาอนาคควงศ์ ๑ คัม
 ภีร์ พระฎีกาอนาคควงศ์ ๑ คัม
 ภีร์ พระฎีกามิตินทบัญญัติ ๑
 คัมภีร์ พระฎีกามรรตฺตวาหิณี ๑
 คัมภีร์ พระฎีกาวิญญูนิจย ๑
 คัมภีร์ พระยมกปกรณทวิ
 ปกรณ ๑ (๒) คัมภีร์ พระ
 พุทธสังคินทาน ๑ คัมภีร์ (นับ
 ได้ ๕๖)

๓๗ อปปีจ สุกกัชเว อัญญ โญ
อิตฺโถ ภวีสฺสติ

๓๗ อีกประการหนึ่งความต้อง
การในศุภอักษร ถึงอันยัง จะมี
อีกบ้าง

๓๘ ได้ ดีริวัฑฒนปริมหาราชา
นครมณฑล มณฑล ปติยาเทตวา
ตั้ง นิมนต์มาโน ชิมมจักกปโปวตฺตน
สุตฺตาทิธัมม เทตวาปิโค ติยามรคฺคิ
มณฑลปฐาตักกาเวหิ อนุตฺตวจฺฉเว
ราชกุสฺสธัมม วิทฺธเมตติ

๓๘ ข้อที่พระเจ้ากรุงศรีวิฑฒน
ปริมหาราช ได้ให้ตกแต่ง
มณฑล ในท่ามกลาง พระนคร
แล้วนิมนต์ พระสงฆ์มาจำ
พรรษา มีพระชิมมจักกปโปวตฺตน
สุตฺตรเปนต้น ตลอด ๓ ราตรี
ทรงจำเริญ พระราชกุสฺสธัมมด้วย
มหาบูชาตักการทุกปี^๓

๓๙ เอกาทศรทอิธัสสรบรมนาถมหา
ราชา ปุราคณาเทวมหานคร
ราชกุสฺสธัมม ภิกขุ ชิมม เทตวาเปยฺย
ราชมณฑลเว เอกมาตฺตธัมม จตุวารุ
โปสฺสเถ กาพชฺชนหัทธเว
จากุทฺธตฺตปณฺณรตฺตอัฐฐมยฺยมิ

๓๙ ส่วนสมเด็จพระเอกาทศ
รท อิศร บรมนาถ มหาราชเจ้า
ก็ได้ทรงนิมนต์ พระภิกษุราช
กุสฺสธัมม ซึ่งเป็นเจ้าคณะใน
กรุงเทพมหานคร ให้จำ
พรรษา ในพระราช มณฑล
เคื่อนตะ ตีวาระ อุโบสถทั้งข้าง

๓ น่าจะหมายความว่าทำพิธีกรรม

แรมข้างขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ๘
ค่ำ

๒๐ อิมินา เอกาทศรตอิศัรปรม
นาถมหาธิปติธัมมธัมมเกณธัมม
ทานปเลฐฐเณ ธัมโม อันเคปุเร
ปัญจมีอัฐฐมีเอกาทศบัณณรตัสสาเค
ชุนทิกภาพักเซ เอกมาตัสต อัฐฐวาเร
อัฐฐโปตเถ เทตัมปิยาโน อวชัณท
ปรัมปราย อัน โศวัสสเ
เตมาตปริปฺปนเณ เชน ธัมโม
ราชกุปกํ เทตียมานอ นิพัทฐ
อจฺฉนฺเทยฺย กัสมา ธัมมทานา
นิตัสสธํ ฐัพพทานโค มหิปปัสสคคา
โย ธัมมํ ฐคฺวา ทานํ ทคฺวา
ตัสสํ วัชชติ โส มคฺคผลญฺญานํ
อภิสัมพูตคฺคิ

๒๐ ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเอกา
ทศ รต อิ ศร ปรม นารถ มหา
ราชาธิบดีเป็นพระเจ้าทรงธรรม
เหตุธรรม พระองค์จึงประเสริฐ
ในธรรมทาน พระธรรมที่พระ
องค์นิมนต์พระภิกษุราชกูปก
มา ดำแดง ในพระ ราชวัง ขึ้นใน
กำหนดวาระ ปัญจมี อัฐฐมี
เอกาทศ บัณณรตัส บัณษข้าง
ขึ้น ข้างแรม เดือนหนึ่ง ๘
อุโบสถ ดื่บมามีได้ขาดเคย
พระธรรมที่นิมนต์พระภิกษุราช
กูปกมา ดำแดงภายในพรรษา
ตลอดไตรมาสบริบูรณ์เป็นนิจ
มิได้ขาดเคย เพราะเหตุอะไร
เล่า คืออานิสงฆ์ธรรมทาน
เป็นธรรมมีผล ใหญ่ยิ่งกว่าทาน
ทั้งปวง บุคคลผู้ใดได้ฟังธรรม

แล้ว ได้ให้ท่านรักษาคัด บท
 คตผู้^๕นั้น จัก พณ^๕ คร^๕ตัว^๕มรรค
 ญาณผลญาณ ณ

๒๓ เสนาหิ มังคตสัคคัตถินณาย
 ตเจปปี ติ จักกวาพคัพเพ ยาว
 พรหมโลกา นิรันดร กัตวา
 ตันนิตินันนํ พุทธปัจเจกพุทฺธชรีนา
 สวณํ กตตักกัปปัสสทธานิ จีวรานิ
 ทเทยยํ ศัสสมิ สมากเม
 จคุปป์ปทิกคาถาย กตานุโมทนา
 เสฐฐา ตณ्हิทานํ ศัสสํ คาถาย
 โสฬสกกํ นาคัมปิ โย ชัมมจารี
 กาเยน วาจา ย อุต เจตสา อีริเว
 นํ ปลัสสันติ เปจฺจ สัคเค ปโมทตฺติ

๒๓ เหตุนี้ พระโบราณา
 จารย์เจ้าได้กล่าวไว้ใน คัมภีร์
 มงคตสูตรว่า แท้จริง
 แม้หากว่า บุคคลจักนิมนต์
 สัมเด็จพระพุทฺธเจ้า พระปัจ
 เจกพุทฺธเจ้า พระชรีนาสพะเจ้า
 ทั้งหลาย ให้มานั่งขัดเขี่ยกัน
 เต็มในห้องจักรวาพตลอดถึงชั้น
 พรหมโลก แล้วถวายผ้าจีวร
 มีเนื้อดังใบทองอ่อนแก่พระอริย
 เจ้าทั้งหลายนั้น การทำอนุโม
 ทนาด้วยคาถา ๔ บาทในที่ประ
 ชุมนั้นประเสริฐกว่า แท้จริง
 ๕
 ท่านนั้นยอมไม่ถึงเขี้ยวตงู ๑๖
 ของคาถานั้นเลย บุคคลผู้ใด
 ประพฤติกรรมด้วยกายวาจาใจ
 พุทฺธ บัณฑิตยอม สรรเสริญ

บุพคตผู้^{๕๕}นั้น ครนว่าละอิดคภาพ
ไปแล้ว ย่อมได้ความปราโมทย์
ในเมื่อสวรรค

๒๒ อปิจ รัมมทานานิถัม
พุทเธฐเฐน ปกาตีคิ เย ชนา
สุขมิจันนติ เต รัมมํ ตักกัจจํ สุนันตุ
เทสนาปริโยสาเน ตาคักกา
รัมมเทสนาติ อคัมมทาเสนาธิปติ
ตังกายิ คํ ปวุตฺติ นยิกุ นาโรเจยฺย
คัสสํ ปากฏิ

๒๒ อนึ่งโสด พระ ธรรม ทานา
นิสงฆ์ สัมเด็จพระพุทธรองค์เจ้า
ผู้ประเสริฐ ทรง ประกาศไว้ว่า
นรชนทั้งหลายใด ย่อมปราศ
จากความทุกข์ ก็ให้นรชนเหล่า
นั้น พากันตั้งคัมภีร์ฟังพระ
ธรรมเจ้าโดยตักกัจจเครว
เกิด พระธรรมเทศนาจึงมี
อรรถประโยชน์ในเวลาที่จบการ
จำแดงดวง เพราะเหตุ^{๕๖}นั้นขอท่าน
อรรคมหาเสนาธิปัตต์จงกา เมื่อ
ทราบข่าวว่าชาวคราวใด ๆ ที่ยังมี
ได้นำไป ที่ยังมีได้กราบทูล
ขอจงได้ให้ปรากฏแก่พระเจ้า
ดังกาเกิด

๒๓ โต ดังกินโต ราชา ราชกุฎปัก
 รั้งมั่ง เทศาเป็นโต ราชนิเวศเน
 บัญจมีอัฐรูมีเอกาทศบัณเฑาะว์ดีดชาเค
 เอกมาตัสดี อัฐรูวารุโปตเถ
 วัตรูปนายเเก อูปกัฏฐเฐ ราชกุฎปัก
 ภิภัก รั้งมั่ง เทตียมาโน นิจจํ นิพัทธ
 เตมาตปริบูรณ์ เทวนครสถิต โหตุ

๒๓ พระเจ้ากรุงดังกินทราชัน
 พึงนิมนต์พระภิกษุราชกุฎปักให้
 ดำรงธรรมในพระราชนิเวศน์
 ในกำหนดวันบัญญัติ อัฐรูมี
 เอกาทศ บัณเฑาะว์ เตือนหนึ่ง
 ๘ อุโบสถ ครั้นวันเกือบใกล้
 เข้าพรรษา ให้นิมนต์ภิกษุ
 ราชกุฎปัก ดำรงธรรม เป็นกิจ
 คดอด ไตร มาต เต็ม บริบูรณ์
 อย่างกรุงเทพมหานครเกิด

๒๔ คํ กุศลํ ศิริวิวัฒนปุระราชคฤมดี
 รัญโญ ลังกัสมะย อุนาคเต

๒๔ พระกุศลนั้นก็จะจำเริญ
 ขอบแก่พระเจ้ากรุงศิริวัฒน
 มุริราชคฤม ในอนาคตกาล ฯ

๒๕ อถ ศิริวิวัฒนปุระ พุทธสาสน
 บัพพัชร์ูปสัมปทานวัตตานุวัตต
 นุติฐฐา ลังกั ลังกั น ปากฏ ภาเวย

๒๕ อีกประการหนึ่ง การพระ
 พุทธสาสนา ในกรุง ศิริวัฒน
 มุระ ติญญาที่เป็น ไปในหมู่สงฆ์
 คือ การ ให้บรรพชา อุปสม บท
 แด่สงฆ์อนวัตตานุวัตตยังไม่ชด
 เจน

๒๖ ตีรวิวัฒน์มหาราช ราชโอรส
 ถิ่นวร จาคุปาริสุตที่สถิตวิสุทธิ
 อาษาจันตกาย เทวมหานคร
 ภิกขุโสม บัณฑิตอุปปาตปรโม
 ดังกาที่เป กุตบุตรเด โอวตติ
 ดังกาที่เป พุทธสาสน์ ถาวร เหม
 อภิวิวัฒน์ยติ อเปสยิ

๒๗ อิทานิ ศัสต รัญญ มโนรณ
 อภิปรยิ

๒๘ อปิจ ติัพเพ ภิกขุ อูปาติ
 เกราทโย ปมาท ปาจรณน
 นุจฉวกิ ทิสวา ปโมจันตกาย
 ดัสดารทุกขโต อนุสาธิตมานา
 สุกคิณุมิบัญญัติ นานุจฉวกิ เณ สัมปาปณิส

๒๖ พระเจ้ากรุงศิริวิวัฒน์
 มหาราช ได้ส่งราชบุรุษมา
 เพื่อขอพระสงฆ์ประเสริฐที่ทรง
 พระจาคุปาริสุตที่สถิต
 บริสุทธิ ว่าภิกษุสงฆ์ในกรุง
 เทพมหานคร ได้ถึง ความ เป็น
 พระ ประเสริฐ ในการ บรรพชา
 ขอให้ ไป ให้ โอวาท กุตบุตรใน
 เกาะดังกา พระพุทธสาสนา
 ในดังกา ทวีปจะ ได้ถาวร เกษม
 ตำราญยิ ๗ ดังนี้

๒๗ เดียวกันก็ดมมโนรณของ
 พระเจ้ากรุงดังกาแล้ว

๒๘ อนึ่งภิกษุทั้งหลาย มีพระ
 อุบาติเถรเป็นต้น ได้เห็นความ
 ประมาทอันไม่ สมควร ตาม ปา
 พจน์ ก็ได้ตั้งใจสั่งสอนอยู่
 เพื่อจะโปรดสัตว์ ให้พ้นจากสง
 ดารทุกข์ ให้ถึงสุคติภูมิตาม
 ความปรารถนา

๒๘ เตนาคู โปราณจารย์โย
 ดัชธาบุพพังคม ปุณฺณ อปี กิณฺจ
 บุนฺนปฺปนี ปตฺตนา คัสสุ กาสเดสุ
 ดพณคฺติ คิณฺจ ดุชนฺติ

๓๐ อปีจ มหาวิสุทฺธเมตร
 อนุจิตรวาทิ นหุตพิพิธเสณหานามิเกหิ
 คหิราชปริเสหิ ภิกฺขุสงฺฆเอหิ ดัชฺฐ
 วิสุทฺธราชจริยปมฺกเชหิ นิภมฺมิตฺวา
 นิวัคฺตมานเอหิ สัพเพ ตังภาวาสโน
 เสนาปคิมหามัจจาทโย สัมมตฺตนิปาเต
 วิหารเว พุทฺธปคิมากรวิสเย ปวิสิตฺวา
 นิจฺจิสฺสอฺปโปสธสฺสเถ สมาทยิตฺวา
 รมมํ สุณฺณคฺคา กิณฺจกุณฺทิสฺสานิ
 ปญฺนิมฺกักฺกํ ตทา เถวา จิตฺตาริ

๒๘ เหตุนี้ และพระโบราณ
 จารย์ จึงได้กล่าวไว้ว่า ดัชธา
 บุพพังคม ปุณฺณ ๖ ดาตพณค
 คิณฺจ ดุชนฺติ ความว่าการบุญ
 ใด ๆ ที่บุคคลทำอยู่เนื่อง ๆ ก็
 อาศัยรมมํ ศรัทธา เป็นเบื้องต้น
 แต่ บุคคลทั้งหลายได้มาแล้ว
 ในกาตทั้ง ๓ ก็ย่อมได้ใคร่พิช
 คุชฺคังน

๓๐ ข้อหนึ่งราชบุรุษ (ทูตา
 นหุต) ๓ นาย มีชื่อคือ มหา
 วิสุทฺธเมตร (หลวงวิสุทฺธไมตรี
 ราชทูต) อนุจิตรวาทิ (ขุนวาท
 วิจิตรอุปทูต) นหุตพิพิธเสนา
 (หมื่นพิพิธเสนาศรีทูต) ได้
 ออกไปกับภิกษุสงฆ์ ครั้นพระ
 วิสุทฺธราชจารย์เป็นประธาน ครั้น
 กลับมาแล้ว ได้กล่าวว่า ชาว
 ตังกาทั้งหลายมีมหาอำมาตย์

ภิกษุ อุปาติเถรทโย ปฏิปท
 อนุจฉวิกิ ทิสวา ส่าเสศวา
 วา กเถศวา วา เค ภัญญุมิกกร
 มุญจาเปยฺยุ เอกังสิ กริตวา
 อุปคณฺณิตุ เสนาปติมหามัจจา
 โอวาทสาธน์ นานุกรฐติ เอวํ วุคฺค

เป็นต้น พวกเข้เข้าในวิหารอัน
 เป็นดังขลังนิบาต แต่ที่พระ
 พุทธปฏิมากรวิสัย ได้ส่งมาทวน
 นิจศีต อุโบสถศีต แล้วฟังธรรม
 พวกเข้ดอมภัญญุ แต่อุณฺหิต^{๓๑}
 เวตนา^{๓๒} พระ ภิกษุ เกร ๔ รูปมี
 พระอุปาติเถรเป็นต้น ได้เห็น
 การปฏิบัติไม่สมควร จึงสั่ง
 สอนบ้างว่ากล่าวบ้าง เพื่อจะ
 ให้คนเหล่านั้น เปิดอภัญญุ
 แต่มิกรออกเสีย แล้วห่มผ้า
 เฌียงบ่าข้างหนึ่ง จึงค่อยเข้าไป
 เสนา บัด แด มหา อำ มาคย^{๓๓} ทง
 หลายหาทำตามไม่ดั่ง

๓๑ ครุณิสกักรธวัจเร ราชันเทถ
 นิยมานมหามัจจา จ อิทานิ
 ปเวตติมหามัจจา จ เทวเม ททา

๓๑ ส่วนมหาอำมาตยทั้งหลาย
 ที่เชิญพระราชันเทธมาใน ๓ ปี
 แล้วก็ดี มหาอำมาตยทั้งหลาย

๑ ภัญญุแต่อุณฺหิต ในที่นี้
 ดังกา รูปร่างจะอย่างไรรู้ไม่ได้แน่ เคยเห็นแต่เช่นหมวกปักทอง พวก
 ขุนนางตั้งกายยังแต่งเวตามงานจนทุกวันนี้

หมายความว่าเครื่องคลุมศีรษะชาว
 เคยเห็นแต่เช่นหมวกปักทอง พวก

ยึดมี ยึดมี ปเทเต พุทธรูป ปณามิต
 นียมานา พุทธปาทวณฺณํ ปณามิตฺตํ
 ราชปริเตหิ อยุคํ ทิตฺวา
 วาจิยมานา กณฺญกฺกณฺทิตฺตํ
 มุญฺจียมาเนกํ ภิรติว นุปฺปลงฺกมิตฺ
 อนุรูปํ บัณฑิตมานุกเรยฺยํ ตานิ
 เต โอมุญฺจียมานา จิตฺตาโร
 เถรา อูปาติทโย ดังกาที่เป
 วธฺมานา โอวเทยฺยํ เสนาปติ
 มหาชนานํ ปุณฺนํ ปุณฺเนว เอกัจฺจานุกฺริ
 เอกัจฺจานานุกฺริ เอกัจฺจานุกฺริตฺวา
 ยํ กิณฺณํ ปุคฺคตฺตํ อนุกริยมานํ
 อทิตฺวา ตสฺส ชมานานุกฺริตํ

ที่ตั้งมาคราวนี้ ทูตทั้งสอง
 วณฺณ เมื่อบรรลุทางหาย
 พาไปให้ว่า พระพุทธรูป ในตำบล
 ไต ๆ ก็ดี ไปให้ว่า พระพุทธรูป
 วณฺณชนะก็ดี เมื่อเห็นไม่ควร
 แล้วว่ากล่าว ให้เปิดองกณฺญก
 แดอณฺทิตออกเสีย ให้ห่มผ้า
 เคียงบ่าข้างหนึ่ง แล้วจึงเข้าไป
 ทูตเหล่านั้นก็เห็นสมควร ได้ทำ
 ตาม ได้เปิดองเครื่องเหล่านั้น
 ออกเสีย เมื่อพระเถรทั้ง ๔ มี
 พระอุบาสก เป็นต้น ครั้นยังอยู่ใน
 ดังกา ได้เคยให้ โอวาทแก่เสนา
 บัด แด มหา ข้า มาศย์ทั้ง หาย
 บ่อย ๆ บางพวกก็ทำตาม
 บางพวกก็ไม่ทำตาม บางพวก
 ทำตามแล้ว ไม่เห็นใครเพื่อน
 กันทำตาม ก็มี ความ ขวดยแก่ใจ
 เลยไม่ทำเลย

๓๒ สกตธีรวิวัฒนปริวิตวาติ
 พราหมโณ หิ มมายิคำ วา คัม
 อุนหิตปฏิมุกกัม สกตธีรหิต อุนหิตกัม
 กุชยมานาตีสกตธีร กัญจุปารูปปนี
 อัจจาทุตปุกคถว กัญจุกมญฺญินบี
 หินชาติปุกคถสรีรทกนติ กเถยยู

๓๒ แท้จริง พด เมือง ที่อยู่ใน
 แคว้นแคว้นกรุงศรีวิวัฒนบุรี พา
 กันถือตัวว่าเป็นพราหมณ์ การ
 สวมอุนหิตนั้น เห็นว่าเหมือน
 หัวคน เมื่อเปิดอุนหิตออกก็
 คล้ายกับหัวหาย การคลุมกัญ
 จุกก็คล้ายคนตระกุดสูง แม้ว่า
 เปิดออง กัญจุก็เห็น เห็นคน
 หินชาติ เคยพูดอยู่เช่นนั้น

๓๓ อปีจ พราหมณา เตนาปติมหา
 มัจจาทโย พุทธสาธเน ปลันนมานา
 เตหิ เถเวหิ อูปาติปมุเชหิ สทา
 กัญจุกมิกกะเว โอมุญจาเปตุ วาริยมานา
 นโหนติ เต พราหมณา ภิกขุตั้ง
 พุทธปมฺชญฺจ ปณามิตุ อารามํ ปเวธนโต
 ภิกขุหิ วาริยมานา พุทธสาธนา
 นุจฉเวเกน สเจปี เข ทิฏฐูมานํ
 อคินาณุจฉเวกัญญเณว น ปักคเณหฺมยฺยู
 เต ปักคตา กวินเทเน ปลัดติคัพพาติ
 อคิวิย กุสธํ ตัพพะยฺยู

๓๓ อนึ่ง เตนาบดีแต่อำมาตย์
 เป็นต้น ถ้วนเป็นพราหมณ์
 มาเด้อมได้ ในพระพุทธรูป
 พระเถร ทั้ง หตาย มีพระ อูปาติ
 เถรเป็นประธาน ได้ห้ามปราม
 เพื่อให้ถอดเสื้อแต่หมดก ก็เป็น
 การชั่วคราวเท่านั้น พราหมณ์
 ทั้งหตายนั้นเมื่อเข้าไปสู่อาราม
 จะไหว้พระภิกษุสงฆ์ มั่นคง
 พระพุทธเจ้าเป็นประธาน ภิกษุ
 ทั้งหตายห้ามปรามอยู่ ก็โดย

การสัณเฑาะพวาท พระพุทธเจ้า
ถ้าหากว่า บุคคลเหล่าใด ไม่ถือ
ทิสฺสึมานะ อันไม่สัณเฑาะพวาท
สัณเฑาะพวาทพระภิกษุผู้จอมปราชญ์
ก็สัณเฑาะพวาทบุคคลพวกนั้น ว่า
ได้ก่อก่ออย่างยิ่งดังนี้

๓๔ เคนาหุ โปราณา มนุสฺสวินย
วินยณณานิ เย นตฺถิ วา ปตฺถิ วา
ชาเรณฺดา วิหารเจตียโพรทฺทพฺพท
ปติมาย สิมามณฺฑเต ปวิสฺสณฺติ เต
นิรเย ปตฺถณฺติ อนฺตมโล อฺปาหน
อภฺรียทฺทวา ตสฺมิ ตสฺมิ สิมามณฺฑเต
ปวิสฺสณฺติ เต นิรเย ปตฺถณฺติ เย
หตฺถิอฺตฺถาติวิกรณยานาทโย ยาน
อภฺรียทฺทวา ตสฺมิ ตสฺมิ วิหารปฺจาเร
ปวิสฺสณฺติ เต นิรเย ปตฺถณฺติ
อนฺตมโลปี ตสฺสเวฐฐนํ วา กญฺจุก
วา ปารุมฺปิเตวา ตสฺมิ ตสฺมิ มณฺฑเต
ปวิสฺสณฺติ เต นิรเย ปตฺถณฺติ เย
พฺพทญฺจ ฐมฺมญฺจ ตสฺสญฺจ สฺรณํ คตา

๓๔ เพราะเหตุฉะนั้น พระโปราณา
จารย์เจ้า พรรณาไว้ในมนุสฺส
วินยวินยณณานิว่า คนจำพวก
ใด ก็พร้อมหรือคลุมผ้าเข้าไป
ในมณฑลสมา แห่งพระวิหาร
พระเจดีย์ พระโพรทฺทพฺพท
พระพุทธรูปสมา คนจำพวก
นั้นย่อมตกนรก โดยที่สะดุดม
รองเท้า เข้าไปในมณฑลในที่
นั้น ๆ คนจำพวกนั้นก็ตกนรก
บุคคลจำพวกใด ขี้ช้างม้าวร
ยานคานหามเป็นต้น เข้าไป
ในอุปัชฌายะวิหารในที่นั้น ๆ คน
จำพวกนั้นก็ตกนรก โดยที่

เต จตุรียตัจจานิ ตัมมัมปิบัญญัติ
 บัณฑิติ เอกโธ สรรณํ เขมํ เอกํ
 สรรณมุตตมํ เอกํ สรรณมาคัมม
 สัพพทักขา ปมัจจุคคิ

ตุคคุดุมมำโพกคี่คะ แดได้เลื้อ
 เข้าในทิมณฑทนัน ๆ คนจำ
 พวกนกกคกนรก บุทคดเหถ่า
 ไคได้ถึงพระพุทธรเจ้า พระธรรม
 เจ้า พระสงฆเจ้าแถ้ว บุทคด
 เหถ่านน้ย่อมเห็นพระอริยตัจ ๔
 ค้วยปรีชาชอบ อันนนั้นแถเปน
 สรรณเกษม เปนสรรณอุดม ผู้
 มาถึงสรรณนั้น ย่อมพ้นทุกข์
 ทงปวงได้ ดงน

๓๕ อปปีจ ปาจิตติยวินยวณณนา
 น นัตตปาณิสัส อคิตานัสส ชัมโม
 เทเสคัพโพ น ปาทุการุพหัสส
 อคิตานัสส ชัมโม เทเสคัพโพ น
 เวฐฐิตัสส อคิตานัสส ชัมโม
 เทเสคัพโพ น โอคุณฐิตัสส
 อคิตานัสส ชัมโม เทเสคัพโพ
 โย ปาทุการุพหันโต หัตถปาดัง
 ภิกขุโน ปวิสิตวา ปญฺจัสสอฐฐิตานิ
 ตมาทียิตวา ชัมมํ ตุคฺควา ปินฺหาปาดัง

๓๕ อนึ่งพระปาจิตติยวินยวณ
 ณาว่า อย่าแสดงกรรมแก่คน
 กันร่วมไม่เป็นไร อย่าแสดง
 กรรมแก่คนสวมรองเท้าไม่เป็น
 ไร อย่าแสดงกรรมแก่คนโพก
 คี่คะไม่เป็นไร อย่าแสดงกรรม
 แก่คนคุดุมคี่คะไม่เป็นไร คน
 ไค สวมรองเท้าเข้า ไปสู่หัตถ
 ปาดังภิกษุแถ้วตมาทาทนคี่ด ๕ คี่ด
 ๘ แถพั้ง กรรม แถถวายบิณฑ

ปณามณีโต โส พุทธสาธเน
 อคารโว โยโกจิ เอว อกริยาโน
 พุทธสาธเน ศคารโว กตวา
 รตนัตถยมามโก โหติ คัสสิ
 ธรรมาคมนํ ติฏฐติ โส อุปปีพกุ
 บัฏเจตถกัมมธชาตํ ปาปกัมมํ วิรทิตติ
 เวทิตัพพา

บาท คนนั้นชื่อว่าไม่เคารพใน
 พระพุทธสาธนา ใคร ๆ ก็ด
 ที่ไม่ทำอย่างนี้ ทำความ
 เคารพในพระพุทธสาธนนั้นถือ
 พระรัตนไตร พระธรรมาคม
 ย่อมคงอยู่ในคนนั้น คนนั้น
 ย่อมพ้นบาปกรรมที่เป็นส่วนอุป
 ปีพกกรรมแต่ อุปปีเจต กรรม
 ให้ท่านอรรถคมหาเสนาบดี ได้
 เข้าใจอย่างว่ามานี้เถิด

๓๖ อัครคมหาเสนาปติ ดังกาย
 คํ อัครํ อุกยปกรณํ สัมวิษณํ
 นยิตวาน ปากฏํ อาโรเจตฺวา
 สิริวิวัชฌนมหาราชคัมภีรํ พรหมณานํ
 พุทธอาณาจกํ นรินทํ ปฏฺิยาเทตฺวา
 กุสฺสตาภิวัชฌนาย ดังกนิทมหา
 ราชนคัมภีรํ จ

๓๖ ขอท่านอรรถคมหาเสนาบดี
 ดังกา นำอรรถใด ๆ นั้น อัน
 มีในปกรณ์ทั้ง ๒ กราบทูลพระ
 เจ้ากรุงศรีวิชัยมณฑล มหา ราชน
 อุดม ของ พรหมณ ทั้ง หาด
 แล้ว ถวาย พุทธ อาณาจักร ให้
 พระเจ้านรินทรทรงรับไว้ เพื่อ
 จำเริญ พระกุศล แก่พระเจ้า ดัง
 กนิทมหาราชอุดมเถิด

๓๗ อถ คัสสั ราชมณัฏฐมัมป
ปรมพุทธารามวิหาร ราชปริเณ
ทุทานุทตมัจฉานมานิยเวตถนาโว
พุทธรตนพิมพ์ญจ ติวทันตธาตุ
วตัญญันญจ ติณนมเหว อโหสิ

๓๗ ข้อหนึ่ง การที่ราชบุรุษได้
พาทูตอำมาตย์ให้เข้าไปในวัดบรม
พุทธารามวิหาร ใกล้ พระราช
มณเฑียรนั้น ก็เป็นอันได้ถวาย
พระพุทธรัตน พิมพ์ แด่ พระศรี
ทันตธาตุวตัญญนะแล้ว

๓๘ ตโย ทธา จ สอณฺหิตํ พุทฺธพิมฺพ
นิกขตฺตฺวณฺณมยํ คัสสั ปฏฺฐูปกํ ทิสฺวา
นวรตนมณัฏฺฐํ มณิมุคฺตาเวพุริยาทิกํ
มหิตฺตํ สุนทรมณัฏฺฐเป สุตฺตณฺฐิตํ
นานาชาครปรชฏมยชจิตฺตํ ทิสฺวา
อัญญํ พุทฺธรูปญฺจ หทฺเยน สัตถมานา
คํ พุทฺธพิมฺพ นวรตนมณัฏฺฐํ เอวรูปเมว
ดังกายํ นโหเตว คัสสัมา อยํ
พุทฺธพิมฺพอ เอวรูปํ ปฏฺฐิมณัฏฺฐิตอ
เทวปุตฺตคัสสทิสํ อโหสิคิ มาพรุ

๓๘ ทูตทั้ง ๓ นายได้เห็นพระ
พุทธรูปฝังสุวรรณมัย เห็น นิกข
ทรงอุณห์ดี สดงามได้ประทับบนพ
รัตน ประดิษฐาน อยู่ในมณฑป
งามด้วยของมีค่ามาก คืออมณี
มุกดาไพฑูรย์เป็นต้น ได้เห็น
พระพุทธรูปอื่นๆ อีก อันขจิตร
งามด้วยทองคำเงินต่าง ๆ หากมี
ใจสงสัยได้ว่า พระพุทธรูปฝัง
ประทับบนพรัตนอย่างนี้ ในดังกา
ไม่เคยมีเคย เพราะเหตุนี้
พระพุทธรูปฝังงามอย่าง

๑ หมายความว่าพระพุทธรูปทรงเครื่อง

๕
น อย่าพากันพูดว่าเหมือนเทว
รูปดังนี้เลย

๓๘ ได้ ราชาริราชต์โตโม ราชกิจจ
อภิกุศล วิคัล พุทธวจเนน นานุกเรช
พุทธพิมพ์ มกุฏจุมพิต อธิโสว
มหาสมบัติวิคัลมहि ปากโฏติ วัค
คิ นิตานํ ปากฏี วาเจนนโต
ราชปรีโสเฮว เหวมาห

๓๘ พระเจ้าราชาริราช ผู้อุดม
น หาทรงทำพระ ราชกิจ อัน
เป็นพระกตัญญูยิ่งให้ผดคตอง
พระพุทธรูปไม่ พระพุทธพิมพ์
ที่ทรงมงกุฏเช่นนี้ ได้มีปรากฏ
ในสมบัติวิคัล เหตุนี้ราช
บุรุษผู้ได้เรียนนิตานนชตเจน
บอกเล่ามีมาอย่างนี้แท้จริง

๔๐ ชัมพูปัตติวิคัล เปตมานา
มเหเส ดังกาที่เป สาสิตุ พราหมณาน
อัครมหาเสนาบดี ดังกาย ดังกาทิป
ทุคตมราชัสต์ คิ อาโรจยิตวา
อิมิ วิคัล เปเตนโต สัมภวนาย
กุตตมัสต์ วิจาเรตวา วมติหรณัตถาย
สัพเพส พราหมณานัญจ ดังกนท
คิ พุทธพิมพ์ สัพพนวรัตนปฏิมันท์คิ
เอทิส กาเรติ กุศล ภิโยภาวาย

๔๐ เราได้ตั้งชมพุดวิคัลมา
ให้ท่านอรรคมหาเสนาบดีตั้งกา
เพื่อได้ตั้ง สอน พราหมณ์ ทั้ง
หลายในเกาะดังกา แล้วขอให้
ทุตเรื่องนแก่พระเจ้าอุดมมหา
ราชดังกาทวิคัล เมื่อเริ่มจะ
ตั้งวิคัลชมพุดมา ได้ถวาย
พระ ตั้งฆ วรา นาย ก อุดม ให้
พิจารณาแล้ว เพื่อที่จะได้ถอน

ดังกาที่เป่ สิริวิวัฒน์บุรีวิหิตติ อปีจ วิมัต ของ พราหมณ์ ทั้ง หาดาย
 คุตตานพตม์จจา วิจิตรกถาญจนรชฏรตน ขอให้ พระ เจ้า กรุง ดัง กา ทรง
 ปติมณัฑิตะ ปรมพุทธารามวิหาเว สร้าง พระ พุทธ รูป ทรง เครื่อง
 มโนรมะ มณัฑิตะ พุทธสีหิงครูป เหมือน อย่าง กรุงเทพ มหานคร
 ทิดว่า คั อชานิตวา นิทาน สร้างประดับ เนาวรตน ถ้วนเกิด
 กถาเปตุ์ ถ้วนาย พระราชกุต จะได้ เจริญยิ่ง ๆ
 ในกรุงศิริวิวัฒน์บุรีตลอดวัน
 แคว้นในดังกาทวปี อีกประการ
 หนึ่งทุดานพตอำมาตย์ ได้เห็น
 พระพุทธรูปสีหิงค^๕ใน มณฑป น้า
 มโนรมย์ในวัดบรม พุทธา ราม

๑ ทรงผู้ศึกษาโบราณคดีควรจะต้องสังเกต ว่าพระพุทธรูปซึ่งมี
 พระนามว่า พระพุทธรูปสีหิงค^๕อยู่ที่กรุงเก่า ในแผ่นดิน สมเด็จพระบรมโกษ
 เปนแน่ ซ่อนยังมีเนื้อความในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าประกอบว่า
 ได้เชิญพระพุทธรูปสีหิงค^๕ตั้งมาจากเมืองเชียงใหม่เมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวร
 ได้เมืองเชียงใหม่ ถ้าเช่นนั้น เมื่อพม่าเข้ายึดได้กรุงเก่าเมื่อปีพุทธศก
 จุลศักราช ๑๑๒๘ พ. ศ. ๒๓๑๐ คงเชิญพระพุทธรูปสีหิงค^๕กลับไปไว้เชียงใหม่
 ตั้งอยู่นั้น ๒๘ ปี จนปีเถาะปีศกจุลศักราช ๑๑๕๗ พ. ศ. ๒๓๓๘
 กรมพระราชวังบวร มหาสุรสิงหนาทจึงได้ โปรดให้เชิญลงมาไว้กรุงเทพฯ
 จนบัดนี้

วิหาร ประทับทองเงินรัตนงาม
 วิจิตร จึ่งพากันเจรจาเหตุที่ไม่
 ทราบเรื่องนั้นให้กันฟัง

๔๑ ราชปรีไธ คัม อาหริตวา
 ทูตานทูตาน คัม ปากฏ กเถติ

๔๑ ราชบุรุษจึ่งนำเรื่องนั้นมา
 เฝ้าให้ทูตานทูตนั้นทราบชัด

๔๒ ทูตานทูตมัจจา อิมํ สิริวัฑฒนนคร
 นคฺถิ สหิงคณิทานนคฺถิ อพรอ

๔๒ ทูตานทูตอำมาตย์ทั้ง
 หดาย ต่างพากันพูดว่าตำนาน
 สหิงคณิทานน ในกรุงศรีวัฑฒน
 นครไม่มี

๔๓ ราชปรีไธ พุทฺธสหิงคณิทานํ
 ดิกขาเปตฺวา เปตฺยามหเส อคฺค
 มหาเสนาปติ อิมํ พุทฺธสหิงคณิทานํ
 นหริตวา สิริวัฑฒนรณฺเญ อาโรเจตฺวา
 สิริวัฑฒนปรีไธมิ อิทํ โคเปตฺติ พรวิ

๔๓ เราจึงให้ราชบุรุษจาก
 ตำนานพระพุทฺธสหิงคณิทานตั้ง
 มาให้ ขอท่านอรรคมหาเสนา
 บัดได้นำตำนาน สหิงคณิทานนี้
 ทูลพระเจ้ากรุงศรีวัฑฒนแล้ว
 ทูลว่า ขอให้ทรงห่วงหาณพระ
 ตำนานนี้ไว้ใน กรุง ศรี วัฑฒน
 ปรีด้วย

๔๔ อปีจ ราชปรีไธ มหาวิสุทฺธเมตฺวิ
 อนฺวาทพิจิตฺตณหุพิพฺพเณหานามิกา

๔๔ อีกประการหนึ่งราชบุรุษมี
 ชื่อคือหลวงวิสุทฺธไมตรี ขุน

๕๔
 อากัจฉา มาหา ทูตามัจฉานันท์ นาว
 ๕๕
 มกษนทกตวา ดังกาบทปดัมมปี ปัตตาน
 ๕๖
 โปถวิโยชตอชฌมรูกเฏ โทเยญฐูฐุตถัมมิ
 ๕๗
 มาตุคชวิจิยุคตาว คิฐูฐุติ อรณคามมัตต
 ๕๘
 คิตถลัมมเป ปริมทิสสา ภิชชติ นาวา
 ๕๙
 จัตตาโร ภิกขุ ๑ เทว ถ้ามณเระ ๑
 ๖๐
 เทว วิถันตมมุตตสา ๑ อญฐูฐนา
 ๖๑
 ตมุตทมมชเณ มรณมเช ปัตตคต

พาทวจิตร หมั้นพรเส่นหา
 เมื่อแต่งงานแล้วก็ไปกับทศอำมาตย์
 ทั้งหลาย จวนจะถึงเกาะลังกา
 ทศเกิดคิดตนเกิดตม ตงชนในนา
 พัดดำดำเงาหักชันหักลง พอ
 จวนถึงบ้านอรุณคามคิดตมแล้วก็
 แดกจมอยู่ในทิศควันออก ภิกษุ
 ๔ รูป สามเณร ๒ รูป ชาว
 วิถีธนา ๒ คน รวม ๘ คน ได้
 พากันตายในกลางทะเล

๔๕ ตัพเพ ภิกขุสงฺฆมณเฑียร
 ปริสฺสจิตฺตมณฺธลํ จ ปิณฺณิกโต
 โขโรหิตา ผกํ วา นิสฺสายุกเท
 วุญฺหมานาวา คีรติมีปาปุณฺณํ
 ทิวาตถภิกขุสงฺขา จ นวตมณเฑรา จ
 เทว ราชปริสฺสา จ ทิภาสวา จ (ก)
 ปุริสํ จ จตุเวสฺสา จ นวเปตการา
 จ เอการามิโก จ ตตฺถครุสํชิตฺตนิค

๔๕ ขนทองปวงคือ ภิกษุสงฆ์
ตามเนร ราชบุรุษ คนวิธินดา
พา กันตง จาก ลำเภา เกาะ แผ่น
กระดานตอยนำมาจนถึงฝั่ง คือ
ภิกษุสงฆ์ ๑๒ รูป ตามเนร ๘
รูป ราชบุรุษ ๒ นาย ตาม ๒
นาย (ก) ปริโธ จ พนังงาน
หมอ ๔ คน บ่าว ๘ คน ขำ

๑. ราชบุรุษเหตานั้น คือทูลเชิญไปคราวหลังกับพระวิสุทธิธรรมาจารย์ พระ
วราญาณมุนี เว้นแต่คนเฒ่าจะถึงถึงกา

มนุสส์ดา จ ฉาธิกัปปัญญาธตฺตมนุสส์ดา พระ ๓ คน ชาววิธินดา ๑๗ คน
 คุฏักัชรครุทหุสฺสวณฺณรชฏังการภูสวคฺค เป็นคน ๕๖ คน ได้พากันเชิญ
 มหัคคณฺญ์ สิริทนต์ธาคุปฺปชาภันฑารห คุฏักัชร ขนครุทหุสฺสวณฺณททอง
 ราชทานญฺจ คเหตฺวา อรุณคามํ เงินเครื่อง อดังการ ผ้าน่อนที่มี
 มังคตมหาวิหารํ วา อุปนิสฺสํราย ราคาบ้าง เชิญเครื่องบูชาพระ
 ชยภาตฺตํ นาม ปิรุตฺตํ ปณฺณหิตฺถํ ศรีทนต์ธาคุฏของพระราชทาน
 อคฺคัมหาเดนาธิปติโน เปเสยฺยํ บ้าง พากันไปเอาไครยอยู่ใน
 อคฺคัมหาเดนาปติ ตํ ปณฺณํ คณฺหิโนโต วัดมงคตมหาวิหารคําบดอรุณ
 คณฺหิโนโต เต ปุริ สิริวิทนต์มนรญฺโญ ความ ข้อที่เจ้าพนักงานได้ถือ
 ตํ อาโรเจติ หนังสือมาส่ง ถึงท่านอรรค
 มหาเดนาปติควรเรียกว่า ชัยย
 ได้ ท่านอรรคมหาเดนาปติก็ได้
 นำหนังสือนั้นไปในพระราชวัง
 (กราบบังคม) ทูลพระเจ้ากรุง
 ศิริวิทนต์มนมหาราชแล้ว

๔๖ สิริวิทนต์มนมหาราช ปิยวาที
 ราชเมตฺตํ วิทนต์โนโต อติวิย
 ปถันโน วามอคฺคกัมปเหวทฺธิกา
 รมมฺหิตฺถํ เนว อคฺคัมหาเดนาปตินา
 จ จตุสฺสวิมมกัชคฺเคทฺติ ปัญญาธตฺตคพล

๔๖ พระเจ้ากรุงศิริวิทนต์มนมหา
 ราชทรงจำเริญพระไทยไมตรี
 ด้วยปิยวาทอันส่งไต่ถึงนัก ได้
 ตั้งท่านอคฺคกัมปเหวทฺธิการัมม
 หิตฺถณเฝ้าฯมายมาด้วยท่านอคฺค

นิคาเยติ บัญญัติกับบัญญัติคติสดขเนติ
 สัทธัมมัสสัจจกัปปาวารายติจัจจครุฑหุณเฑ
 เปเลศวา สุตฺถาจารย์วณฺณานมฺปิปมฺขานํ
 เถรวณฺเฑรวณฺ ทาปิยมาโน มหาวิสุทฺธ
 เมตริ อนุวาทพิชิตฺรณหุคพิพิชเณหา
 สํชาตราชโปริธานํ เอกเมกานํ
 โกเสยฺยนิวัตรวิจิตรมาตเสตฺตเตกญฺจ
 วิสุทฺธสํญญิกเกกญฺจ วิตฺถจตุโกณตักขิ
 วิจิตรเกกญฺจ อรุํจคตฺถวตฺถราชิ
 เสตฺถราชิญฺจ รัตตมุกฺกราชกญฺจจติ
 บัญฺจํ วิตฺถ สํ ทิยมาโน
 เวณิกมาตโปริสเปตเตการามิกานํ
 กญฺจกตฺถถานิ จ สํ สํ สํ
 ตักการามณฺเฑสํญญิก
 ราชปฺริสฺตญฺจ อชฺฌเนตฺมาโน นิยมานุ
 ปวาเรตฺวา ทวาทตฺทินํ สํกฺฤตฺตตฺนคฺร
 ตัมบตฺโต สิริวิทตฺนปฺรปฺกนฺติก
 เอกาเหว อญฺญสํ

มหาเดนาบตี แดพตนิกาย ๑๕๐
 มีจุลวิกรมกษัตติด้วย กับ
 ชน ๑๕๕ ด้วยวอแดคนหาแม่
 แดไตรจัจจของครุฑหุณเฑทั้ง
 หดายไปถวายพระเถรวณฺเฑรทง
 หดาย มีพระวิสุทธาจารย์
 พระวณฺณานมฺปิเปประชาน แด
 พระราชทาน (ของคือ) โกเสยฺย
 นิวัตรวิจิตรมาตเสตฺตเตกญฺจ
 ม่วงขาวพวงดอกไม้ ๑ วิสุทฺธ
 สํญญิกเกกญฺจ ผ้าอาบนํ้าเนื้อดี ๑
 วิตฺถจตุโกณตักขิวิจิตรเกกญฺจ
 ผ้าดีเหลี่ยมเขียนลาย ๑ อรุํจ
 วิตฺถวตฺถราชิเสตฺถราชิญฺจ ผ้า
 คาคอกถายแดงแสดขาว ๑ วิตฺถ
 มุกฺกราชกญฺจ ผ้าลายรัตตมุก ๑
 ผ้า ๕ อย่างเท่า ๆ กัน พระ
 ราช ทาน แก่ราชบุรุษ คนหนึ่ง
 คนหนึ่ง คือ หดวงวิสุทธ

๑ สิ่งของที่กล่าวเป็นของเมืองดังกล่าว จะเป็นอย่างไรเอาแน่ตาม
 แปลไม่ได้

ไมตรี ๓ ขุนวาทพิจิตร ๓ หมื่น
พิพิธเสนา ๑ เลื่อนมาทงหลาย
พระราชทานแก่ หมอ ตำม
พนักงาน บ่าว ข้าพระ เท่าๆ
กัน แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์
ถวายเครื่องสักการภัณฑ์ ศุภ
อักษร ราชบุรุษกำหนดให้แห
มาจนถึง เมืองตั้งกรุงรัตนคร
๑๒ วัน ถึงสำนักกรุงศรี
วัดถนนปรตตลอดทางวัน ๑

๔๗ ถึงกาที่ขึ้นที่วัดมรณียา ดห
โปรดปรารวราชูฐเตหิ ดัฟเพด
ดมณราชบุรีดำน ทักขินดมราชบัญจ
ราชกฤษปกโดฬสอณดมปาฬิภาดาย
วาศุคคตทสตามเนรเสนาปติอริการ
มหากิริยาราชกรณาริการัมมัทคเณว
นามิกอนเสนาปติคยานิ นคิธาริกฐู
ดตานิ ดัม สุกักรูปวารีเยปเสนภาโว
วาทูกคังคานที สิริวิวัฒนปรูปกนคิก
ดัมปาปุนิ อคัชวาคูคัมคคปมาณัมปี

๔๗ การที่พระเจ้าทอว์ปดังกา
อุดมราชโปรดให้ ไบริตบวร
๘๐๐ แดดมณราชบุรุษทงมวต
คือพระตั้งฆราชฝ่ายขวา ๑ พระ
ราชกฤษปก ๕ พระอนุสงฆ์ ๑๖
ดามเนร เรียน พระบาฬิภาษา
๑๐ เสนาบคัมชอ อริการมหา
กิริยาราชกรณาริการัมมัทค
๑ แดอนเสนาบดี ๓ นาย รวม
๘๓๖ ออกไปเฝ้ารับพระสงฆ์ แด

ศุภอักษร ถึงแม่ น้ำวาตูก คงคา
 นที มาตั้งด่านกกรุงศิริวัฒน
 ปรประมาณมรคา อัคร^๑
 คาวุต ๔๐๐๐ (เส้น)

๔๘ ตั้งกาที่ปทุคโม ดัทรุสาหาโต
 อาคันตวา ปฏิธันถาริ กโรนโต
 สคารเวณ จังกรตณยัคคิ ทัตตวา
 เอกเมกานิ ภิกขุณญ์จ คัญหุปวารยอนโต
 สิริวิวัฒนปรัสส ปุบผารามะ สัพเพ
 ราชปริเส กุฎิยาเวรมานิเก
 นาพิเกรวเน วัธัสมาโน ตามณเธรณญ์จ
 ภิกขุณญ์จ นานัปการิ จังกรปริกขาริ
 ทัตตวา สุตเต อาคาริ การาเปนโต
 โภชนิ รุณเษย นานาวิธิ กัปปิยาทณีย
 ตามณเธรภิกขุณญ์จ อุบาสูหิตถาย

๔๘ พระเจ้ากรุงตั้งกาทวิปยุตม
 ทรง พระราช สรัท ธา อุดสาห
 เสด็จ มา ทำ ปฏิธันถาร ถวาย
 จังกรตณ^๑ ๓ ด้วยความ
 เคารพ แล้ว ให้ อุปวารพาภิกษุ
 ทั้งหลายองค์ละคนไปสำนัก อยู่
 ในวัดบุบผาราม ภายในกรุง
 ศิริวัฒนบุรี ให้ราชบุรุษทั้ง
 มวนพักอยู่ในสวนมพร้าว อัน
 เรียกว่า กุฎิยาเวร แล้วถวาย
 จังกรบริวารแก่ภิกษุตามณเธรทั้ง
 หลายมีประการต่าง ๆ แล้วให้
 ปลุกโรงครัวไว้ โภชนะของกัปปิ
 ยาทณียะต่าง ๆ สำหรับบำรุง
 ภิกษุตามณเธรทั้งหลาย

๔๘ ได้ คัมพูตบุคผลาหารานันนิญจ ๔๘ พระองค์โปรดให้ราชบุรุษ
 อหาราเปตวา อู่^๕ัจฉิทธิ นาวิกถ์ ทั้งหลายคอยนำหมากพุด ผลา
 ราชปรีธานัญจ หารเข้าปตามามีได้ชาด มี
 ให้ชาดแควนเดย

๕๐ ได้ ที่ปทุคตโม อากันตวา ๕๐ พระเจ้าที่ปทุคตโมคมนัน
 จตุปัจฉยเกดชช เทยันทน ชีวติปริกษา เสด็จมาถวายไทยทานคือ จตุ
 รัญจ ภัคชนัน ทศวา เต ราชปรีได้ บัจฉย เกดช อันเป็นชีวิตร
 ราชมณัทธิ อาโรหณโค ดัพพะลังกาเรหิ บริหารแกภิกษุทั้งหลาย แล้ว
 มณัทธิค ปณามสุภักชวิ ทาคุ เอกวาริ โปรดให้ราชบุรุษเหล่านั้น^๕ไป
 อารุเหยย อาปุจณปณามิคุ ปุณณวารัญจ บนพระราชมณเฑียร ให้ถวาย
 ได้ คินณราชปรีธานัน เอกเมกัญจ บังคม ศุภอักษรอัน ประดับด้วย
 ฦกตคิตถด้นนิภอังกุติมัทธิกถัสโกธรรฆ เครื่องอสังการทั้งปวง^๖ เมื่อ
 ปริกชิตตมูตรรรฆวิญชิตานิ จ ๑ ขาไปวารหนึ่งชาดากดับอีกวาร
 บัญจจริกทวิธตจตคัพธจริกทวิธต หนึ่ง แล้วพระราชทาน ฦกต^๗
 เทวธคองคฤทธาณิ จ เอกเมกานัน คิตถด้นนิภอังกุติมัทธิกถัสโก
 โกเดยยบัตตรรฆจุมพิกถ เปตนิวัคถ์ ธรรม ปริกชิตตมูตรรรฆวิญ

๑ ศุภอักษรทรง^๕ เห็นจะหมายความว่าพระราชดำذن ที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกษ^๕มีไป

๒ แปะเตา กรอบหน้าคล้ายใบไม้ ๓ แฉก ๑ ผ้าโพก ๒ เทริดเงิน
 แทวนหัวโกษคร่ำเงิน^๕พณช^๕เงิน

ทศวิธ บัณฑิตการวิจัย เสด็จ นิคมาสไปริ ชิตานี คนละสิ่ง แหวน
 ดัชนีแปดปรีดานิ จตุรด้านัญเฑว เงินหนัก ๒๐๕ แด ๒๔๐ แด ๒๐๐
 อทาปิย คนละ สิ่ง พระราชทาน แก่ราช
 บรุษทั้ง ๓ นาย ผ้าโกศชัย
 ปัตต ๑ ราชจุมพิตก ๑ เป็ดนิ
 วัคถิ ผ้าทอ ๑ สิ่งของต่าง ๆ
 อีก ๓๐ อย่าง พระราชทาน ๔
 เหล่า คือ ตำม พนักงาน
 หมอ บ่าว คนละอย่างทุกคน

๕๓ ศิริวิวัฒนปริมหาราช ด้มุดส์ ๕๓ พระเจ้ากรุงศรีวิวัฒนบุรี
 หิตมานไธ รตนพุทธพิมพ์ ศิริรัตนคชาคุมหาราช มีพระไทยอยู่หา
 วตัญญูญจ ดลัมมิโก อนุยายนไธ เสด็จตามส่งพระรัตนพุทธพิมพ์
 วาตุกคังคานที ด้มุดส์โต อติวิย พระศรีรัตนคชาคุดัญชนะ กับ
 โทมนัสส์ อนุญยเต วรธัมมราชคคโม หมู่ พระสังฆ จนถึงทำน้ำวาตุก
 ดลัมมิโกไส ค ฐาน ด้มุดส์โต โทมนัสส์ คังคานทีแก้วทรงเดี่ยว พระไทย
 อุปาทิย กัสมา คัสส นิคคตคังคากาที่บมहा เป็นที่ยิ่ง คตอดเป็นลำดับมา
 เต ด้พเพ ราชปรีดา ดลัมมิโกกา จน พระสังฆราช ผู้ส่ง สด กับ
 เทวนควิ อากัจฉนคา กัญจิ วิกต ภิกษุสงฆ์ พอมมาถึงทำน้ำ

๑ พระอุปาดัมมรณภาพเมื่อชากลับคณัน ความที่กล่าวตรงหน้าจะ
 หมายความว่าถึงพระอุปาดัมมรณภาพด้วย

นา โหนต์คิ บัณเณ ปริจฉัษมานยุคคิ
ติกเขยัย

นั้นกัพากัน บังเกิด ความเดียดใจ
เหตุที่พระสงฆ์แฉราชบุรุษ(ไทย)
พากันกตบออก จากตังกา ทวีป
ราชบุรุษ กับภิกษุ ทั้ง หลាយพา
กันมากกรุงเทพมหานคร เดียด จะ
เคยได้ ทำความวิกตแผกร้ายให้
แต่อย่างไรไม่มีเดียด เพราะเหตุ
นี้ จึงได้เขียนหนังสือ มาอย่างนี้

๕๒ เอว โส ตังกุตตมโนโต ปตัตถนทโย
ปิตีปาโมชโซ อิทเมว กุสธัง กรียัย

๕๒ พระเจ้ากรุงตังกาผู้เปนเจ้า
อุดม มีพระไทยมั่งใจปิตีปรา
โมทยถึงเพียงนี้ การที่ทรงทำ
อย่างนี้^{๕๔} เป็นพระราชกุศลแท้

๕๓ โส นรินโท ชัมมิกมหาราชา
โธมนัตตปัตโต เตน กุสธเณ คัตถัส
รัญญเณ ออนุโมติ นานัปการเณ
ภียโยโส มัตตาย

๕๓ ถึงสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม
นรินทรมหาราช ก็ทรงโธมนัต
ต่อพระราชกุศลนั้น ทรงอนุโม
ทนาโดยประการต่าง ๆ ขอ
ให้พระเจ้ากรุงตังกาทรงจำเริญ
ภียโยยิ่ง ๆ ขึ้นไปเกิด

๕๔ อิทานิ วรชัมมิโก สามีณฺฑุคฺคโม
 ทูตานํทตฺตมัจฉานํ ราชปณฺณาคานํ
 อคฺคิย การุญฺญโณ คัสสิม ราชสันเทสํ
 อานิต ราชธารมณฺฑิรํ ปัจฉา
 คัจฉมาเน ตํ นิเกคิ ราชปฺริเต
 ฐานันดรานุจฉเว ปโยเชตฺตวานุรักชโ
 เปสการปฺริเต วัสส่าเปนฺโต
 เปสการกัมเมเน ภาณฺทาคาริกปฺริตํ
 รชฏฺ คาทาเปตฺวา วัสสิปตํ สมนํ สมนํ
 ทูตานํทตฺตมัจฉานํ ทาเปตฺวา ปญฺจปตํ
 สมนํ สมนํ ทิภาส่าตงกการิปฺริธานญฺจ
 ปญฺจปตํ ทิภาส่าวากกวิตฺถนคัสส
 ตงฺกการิปฺริธานํ คุรุ เทวปตา ตภิตี ส่า
 ตทฺธิ ฌปาทณฺคิ เทวปาทาธิ ก จ ปตํ
 เทติ ราชทตฺตปทฺทภาส่าวากกเปสการ
 ปฺริธานญฺจ ภิตฺติมํโพหนฺ (ค) ฐสาณิน
 มินคัมพุตกมฺพววิกคิณฺจ

๕๔ สมนเด็จพระเจ้าทรงธรรม
 พระเจ้ากรุงสยามผู้สูงสุด ก็
 ทรงพระการุญ อย่างยิ่ง แก่ทูตา
 นทูตอำมาตย์ ผู้เชิญพระราช
 บรรณการมาคราวนี้ คือเมื่อ
 ทูตอำมาตย์ เชิญพระราชสัน
 เทสไปถึงหอพระมณฑปเรียบร้อยแล้ว
 พระราชสาร แล้วแต่กลับ มาที่
 โปรดเกล้า ให้ราชบุรุษ จดที่สำ
 นักให้อยู่ตามฐานันดร แล้ว
 ให้มีบ่าวไพร่ อยู่ประจำ ตูแต่
 แล้วโปรดให้นายคลังภณฑาคาร
 นำเงินไปให้จับจ่ายใช้สอย พระ
 ราชทานแก่ทูตา นทูตอำมาตย์
 คนละ ๒๐ ปดะ (คำตึง) เท่า ๆ
 กัน ให้ตามตงกาตคนตงกา
 คนละปดะเท่า ๆ กัน ให้ตาม
 วิตฺถนค ๕ ปดะ คุรพวตงก
 ได้ ๒ ปดะ คิษย์ได้ ๖ บาท
 ดั่งนี้ แล้วพระราชทานอีกปดะ ๑
 กับ ๒ บาทแก่ตาม บ่าว

คนงาน ของราชทูตอุปทูตทั้ง
หลาย ค่าเดือนหมอน (ก.)
ญาติ เข้าไปหาพญามหาชนม
หลาก ๆ ด้วย

๕๕ ดเจปี เต ทศนิศภาดา
เปิดการโปรยธำมรงค์ ยักยัก
ปีปลา โหนด

๕๕ ถ้าหากว่าทูตแต่ด้าม บ่าว
ไพร่พนักงานเหล่านั้น จะประ
สงค์ หิวกระหายสิ่งหนึ่งสิ่งใด
เกิดขึ้น

๕๖ โส เตธ อัฐฐายิก ราชมนตรี
มหามัจจุ ราชย์ คาหาเปติ
วิภยมาณัจฉกาดัดนาย

๕๖ ก็โปรดให้ราชมนตรี^๒มหา
อำมาตย์ ผู้ปฐากนำแจก
เงินแก่คนเหล่านั้น เพื่อจะได้
จับจ่ายซื้อสิ่งของตาม ปรารถนา

๕๗ เต ทศานทตามัจจา นิคตังกา
ทปวา คัจฉมาณา เตน ปรีคคห
ทาศัพพยัคคก คาคาหาปยัควา
ทกษสฺสวตฺตกัญจ ปุจฺฉิยมาณา
ปนฺปนเมว อัจฉินฺททยิ กิจจกคฺฐฐาก คอยฟังได้ถามสุขทุกข์อยู่เนื่องๆ

๕๗ ทศานทศอำมาตย์ทั้งหลาย
ตั้งแต่ออกจากตั้งگاهวปมา ก็
ได้รับ การ ปรี เเคราะห์ ตาม สม
ควร ที่ ทรง พระ กรุณา โปรด ให้

๑ ฉบับพิรุณ

๒ เห็นจะเป็นพระราชมนตรีแขกในกรมท่าขวา

รัชราชปริศน์ ขาหนีบ โภชนัย ปติปาทย มิได้ขาด ได้ให้ราชบุรุษ
 ดัดคำเห่ คานี คาหาปมาโน เสด็จ
 เทติ ยาว ดังกาที่ปัมหา
 คอยทำกิจอุปรากรรักษา ตก
 แต่งขาหนีบะ โภชนัยะ ครั้น
 ถ้วน ๗ วันก็ให้น้ำขาหนีบะ โภช
 นัยะ ไปให้แก่ทุกเห่ด้านนั้น
 ครอบเท่าคั้งแต่มา (จนกลับไป)
 ดังกาทอปี ๖

๕๘ อปีจ โส รัมมิโก ราช
 จุฑทัตน์นี ดังกาโปรัดำน ภิภุช
 ทัตธี อริยมุนีปญฺคหิ อากคาน
 อารามิกาน ราชเทกปตัญจ
 เทกตุดตยัคคญจาคิ ราชวตถาน
 เสด็จ เทติ
 ๕๘ อีกประการหนึ่งสมเด็จพระ
 เจ้าบรมกรมราช ได้พระราช
 ทานเงิน แดผ้า หงหลาย แก่พนัก
 งานดังกา ผู้เป็นอารามิกมา
 ด้วยภิกษุหงหลาย ที่มากับ
 พระอริยมุนี คือเงินคนละปดะ
 ผ้าขาว ๒ คู่ ๖

๕๙ อปีจ คัดมี ทุตานทตคเย
 ปเวตปณามิเต ปรมชัตติยถามินโท
 มหาทยชโร เสด็จ ราชทุตปทุตคตวตาน
 เปตวตถปณทตทตถกนิเกกญจ
 ตีตูปเคพกตุมตถกณญจณวิจิตตเดกช
 ๕๙ แดขหนึ่ง เมื่อทุตานทต
 ทง ๓ ได้เข้าเฝ้า ถวายบังคม
 สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามบรม
 กษัตริย์ ได้ทรงพระกรุณาพระ
 ราชทานสิ่งของแก่ราชทุตทุต

[illegible]

ทองคำรัก ๑ ไสวณันคณมัญ
 เรุกัญ ๑ สัณณโกรัตนกาม
 พุทธทศกัญ ๑ ขวดเงินบัวตบ
 กตบ ๑ ถาดสัณณโกฏกยป
 เนกัญ ๑ ถาดเงินมยุรี ๑ ราช
 ทัพเพกัญ ๑ ขันเงิน ๑ เทว
 สุตทัพพสัณณเนกัญ ๑ ข้อม
 ดองง่ามเงิน ๑ พระราชทาน
 ทศ ๗ สิ่งดังนี้

๖๐ อุปทูตผู้ดี ปีกเรพกตสัณณัญ
 กัญจุเกพกตนิมมุขกัญจนเวฬุเรกัญ
 คิเวียกเวฬุเสตวัถไสวณันคณมัญ
 กาณูปีเกกัญจาติ คโต มุกกาคธานี
 คณิ ภาณิทานิ

๖๐ พระราชทานอุปทูต ของ
 มีราคา ๓ สิ่งดังนี้คือ ปีกเร
 พกตสัณณัญ ๑ หมวกสัก
 ถาดพื้นทองทรงประพาศ ๑ กัญ
 จุเกพกตนิมมุขกัญจนเวฬุเร
 กัญ ๑ เสื้อสักถาดพื้นเขียวตบ
 แถบทอง ๑ คิ^๒ เวียกเวฬุเสต
 วัถ ไสวณันคณมัญ กาณูปีเก
 กัญ ๑

๑ มิกร หมวก

๒ น่าจะเป็นผ้าประเจียดแถบประจำทอง

๖๑ ตรีทศดัส จ ักญ์เทพกตตวิคตมุข
ไธวัณเณกัญ์ อังคุดิมุทิกนัถม
นิญชาตมุขกัณเณกัญ์จาติ คโค
มุกกาคธานี เทวณัทานิ

๖๑ พระราชทานตรีทศ ของ
มีราคา ๒ ตั้งคั้งคือ ักญ์
เทพกตตวิคตมุขไธวัณเณกัญ์
ให้เอ็ดกตาดพนแดง ขติบของ ๑
อังคุดิมุทิกนัถมนิ ญชาตมุ
มุกกัณเณกัญ์ แหวนหัวฝังนิถมณั
เท่าผลกัญ์ชา ๑

๖๒ สัตตวิคตถาภรณูปโกคานิ สัมกานิ
ทตวา สัพพะเมว สาทิส อคฺติ
คิภาสวาจกโปริสัจจุตฺถมฺมิตี สัตตคณั
โปริสํณั สัจจกตฺถกเกกเมกัญ์ สมนั สมนั
เทติ ปุเนกวาริ

๖๒ พระราชทานผ้าอาภรณ์
ของอุปโกค ๗ สิ่ง ให้เท่า ๆ
กัน ของทั้งปวงมีเหมือนกัน
พระราชทาน ให้เท่า ๆ กัน คือ
สัจจกตฺถก คนละตั้งพระ
ราชทานแก่พนักงาน ๗ นาย คือ
ตาม ๓ นาย ตั้งมี ๔ นาย ๑

๖๓ ทูตานุกเต สัตตพนัชคิริ อาโรหิตเต
ปณามย พุทฺธปาทวณัชนาวคจันเต
ภูมินทวปรมดีวิภาคยธรมมิกุมหาราชา วณัชนะदैวกตฺถมา สมนัเดจ
ติณณั ทูตมัจจัน วิสสมกานั

๖๓ เมื่อทูตานุกขึ้นไปเขาสัตต
พนัชคิริ นมัสการพระพุทฺธบาท
ภูมินทวปรมดีวิภาคยธรมมิกุมหาราชา สมนัเดจ
พระเจ้ แผ่นดิน บรม ศรีเส้า

๑ เป็นตั้งของทำด้วยเงิน แต่จะเป็นอะไรแปดไม่ออก

บัญญัติสัตว์ปดสัตว์ปดบัญญัติปดปด
 ราชานี อุปถัมภมาโน

ภาคย์ พระเจ้าทรงธรรมมหา
 ราช ได้พระราชทานเงินให้ค
 อำมาตย์ทั้ง ๓ แปรก ๆ กันคือ
 ๒๕ ปดะ ๒๐ ปดะ ๑๕ ปดะดงน

๖๔ อริยมุนีปญต์หิ ภิกษุหิ ตัถหิ อากคาน ๖๔ ให้พรหมณังคกา ๘ คน
 อริยมุนีพรหมณังคกาว่าดังนี้ ตปดทวิปด ที่มากับภิกษุทั้งหลาย ครั้งพระ
 ฌปาหิณคิ ราชานี ยถากมัม ทูตมัจจ อริยมุนีคนละ ๕ ปดะ ๓ ปดะ
 เปสโกปริดำนัน เตบัญญัติชานัน ๒ ปดะ ๖ บาทดงน พระราช
 บัญญัติปดทวิปดตปดัตติ ราชานี วิสัสมกานี ทานแก่บ่าวไพร่พนักงานของทุก
 ทัดวา คิณณัม ทูตมัจจจัน ตัชฌปาทราช ๕๓ คน ๆ ละ ๕ ปดะ ๓ ปดะ ๒
 มุทริกโก โกเชตวา จตุกฤษฐาครุราชวณฺณัม ปดะโดยลำดับกัน แล้วพระราช
 ยถากมัมม อทาสี เทว ปาหาริกสัตว์ปดปด ทานอีกต่าง ๆ กัน คือเอาเงิน
 คณนาถเสน ปุเนกวาริ

บาทดีแหวนครราชวัดพนัง ๔
 กุญชา พระราชทานให้ตาม
 ลำดับกันอีกวารหนึ่ง เปน
 ราคา ๗ ปดะ ๒ บาท

๖๕ อปีจ โส มหาราชา การุญญโร
 เต ทูเต ปโกสาเปตวา สุริยามรินทร์
 นามิเก ปาสาทเวร อปฺปฐาเปนโต

๖๕ คราวหนึ่งพระเจ้าทรงธรรม
 มหา ราช ทรงพระ กรุณา ไปรด
 เถถ้า ๆ ตั้งให้ทูตเจ้าเข้าใน

มหารเท ราชกุมเย ราชบัลลังเก
 นิธิโน มหามัจเจหิ ปริวาริโต
 ธรรมุญการยิปุนตักขัญจ ธรรมุญจาฏ
 ยิปุนตักขัญจ ธรรมุญจเขมตักขัญจ
 ยุกโกเสยฺยจันราชัญจ เอกโกเสยฺยอจฺจ
 ตตฺตเทตฺตัญจ ติเปสวตฺตักขัญจ ตตฺตถา
 ดิญจ ตตฺตรสภันทภาชนชิรฺรทฺธนียา
 ตฺเตปญฺจ ฌกัณทภาชนกัณฺธปณฺฑ
 วัญฺจาติ อุปโกคานิ นวภันฑานิ เตตฺ
 ทุตามัจจํ ธรรมกํ ธรรมกํ อทาสิ

ปราสาทอันประเสริฐ นามพระ
 ที่นั่งสุริยามรินทร์ เสด็จประทับ
 ราชบัลลังก์เงินมหารท หมู่
 อำมาตย์เฝ้าอยู่พร้อมกัน ให้
 พระราชทานเครื่องอุปโภคภัณฑ์
 ๘ อย่างแก่ทูตอำมาตย์ทั้งหลาย
 เสมอ ๆ กัน คือธรรมุญการ
 ยิปุนตักขัญจ หนึ่งห้าเงิน
 ยิปุนจําหัด ๑ ธรรมุญจาฏยิป
 นตักขัญจ ถาดเงินยิปุนจําหัด
 ๑ ธรรมุญจเขมตักขัญจ กระโถน
 ไทย ๑ ยุกคโกเสยฺยจันรา
 ชัญจ แพรจันดาญ ๑ เอกโก
 เสยฺยอจฺจตตฺตเทตฺตัญจ ผ้าอจฺจ
 ตตฺตเทต ๑ ติเปสวตฺตักขัญจ
 ผ้าทอ ๓ ผืน ๑ ตตฺตถาดิญจ
 ถาด ๓๐ ใบ ๑ ตตฺตรสภันท
 ภาชนชิรฺรทฺธ นียาสฺ เตปญฺจ
 ฌกัณทภาชนะทาทายไม ๑๗ ใบ ๑

๖๖ เมื่อ^๕ทอด^๕ทง ๓ เข้า^๕เฝ้า^๕แล้ว
ถวาย^๕บังคม^๕ตาก^๕ด^๕บ ^๕ตม^๕ต^๕จ^๕
พระ^๕เจ้า^๕ขาง^๕ (เผือก) ^๕บรม^๕ช^๕ด^๕ย^๕
วง^๕ษา^๕ธิ^๕บ^๕ดี ^๕มี^๕พระ^๕ไ^๕ทย^๕ทรง^๕พระ^๕
กร^๕ร^๕ณา^๕แรง^๕ก^๕ด^๕า ^๕แต^๕ว^๕พระ^๕รา^๕ช^๕
ทา^๕น^๕ฝ^๕า^๕อา^๕ภ^๕ร^๕ณ^๕ท^๕ง^๕ห^๕ด^๕าย^๕แก^๕ว^๕า^๕ช^๕
ท^๕ด^๕อ^๕า^๕มา^๕ต^๕ย^๕ ^๕ด^๕ำ^๕ม ^๕พ^๕น^๕ก^๕ง^๕า^๕น^๕
บ^๕ำ^๕ว^๕ไ^๕พร^๕อ^๕ิ^๕ก^๕ร^๕ง^๕ห^๕ิง^๕ ^๕ค^๕ือ ^๕ค^๕โ^๕ท^๕
ธา^๕ตา^๕ธา^๕รา^๕ก^๕ณ^๕ณ^๕เป^๕ล^๕น^๕วิ^๕ค^๕ค^๕ณ^๕ย^๕จ^๕
ฝ^๕ำ^๕น^๕ง^๕ท^๕อ^๕ ๓ ^๕มิ^๕ก^๕ร^๕โม^๕ท^๕ซ^๕เท^๕ด^๕ไ^๕ด^๕
ว^๕ิน^๕ณ^๕ค^๕ด^๕ ^๕ห^๕ม^๕ว^๕ก^๕โ^๕ม^๕ค^๕เท^๕ค^๕พ^๕น^๕
ท^๕อง^๕ ๓ ^๕ก^๕ณ^๕ย^๕จุ^๕ก^๕โก^๕เด^๕ย^๕ย^๕เว^๕ด^๕น^๕ค^๕า^๕
ด^๕ั^๕ช^๕ณ^๕ม^๕พ^๕ุ^๕ค^๕ต^๕ป^๕ข^๕ไ^๕ด^๕ว^๕ิน^๕ณ^๕วิ^๕จิ^๕ต^๕
ค^๕ด^๕ก^๕ ^๕เด^๕ื่อ^๕แ^๕พร^๕ว^๕ิ^๕ด^๕น^๕ค^๕า^๕พ^๕น^๕น^๕า^๕
เ^๕ิน^๕บ^๕ัก^๕ด^๕าย^๕ด^๕ค^๕า^๕ท^๕อง^๕ ๓ ^๕ก^๕ุ^๕ญ^๕ค^๕ณ^๕
ฐ^๕ิ^๕ก^๕ไ^๕ด^๕ว^๕ิน^๕ณ^๕บ^๕ั^๕ญ^๕จ^๕ว^๕ัด^๕ ^๕ค^๕ุ^๕ม^๕ย^๕อ^๕ค^๕
ท^๕อง^๕ ๒๕ ^๕ต^๕ก^๕ ๓ ^๕ไ^๕ด^๕ว^๕ิน^๕ณ^๕ค^๕ณ^๕ฐ^๕ิ^๕
บุ^๕ร^๕ป^๕เ^๕ค^๕ง^๕ค^๕ิ^๕ท^๕ธา^๕ค^๕โก^๕เด^๕ย^๕ย^๕เว^๕พ^๕ย^๕ค^๕

วกัญญ์ คุมทองแดงได้ออกแพรว
 ดอกเด่น ๑ กายเวฬุสันธนา
 รัญจ ณะคาตเฮอร์ ๑ อติสผ
 รุโกสปรักขิตส์ฌก ๒ ถาติกัญญ์
 คาบลัก บุ่มไม้ปดอก ครำเงิน ๑
 ผ้า แดอาภรณ์ ทงหลาย เหลดำน
 พระราชทานราชทูต

๖๗ เปตนิวัคตถะคตัญญ์
 โกเสยโยมัทธโสวณณคตมิก
 โกเสยโยวณณคตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์
 ฌกัญญ์คตัญญ์ คตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์
 วิคตัญญ์ ปรุบคตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์
 กัญญ์ คตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์ กายเวฬุ
 นารัญญ์ อติสโกสปรักขิตส์ฌก
 โกฏิกัญญ์จาติ วัคตถาภณานิ ชุบปทุ
 คตัญญ์ ทักวา

๖๗ เปตนิวัคตถะคตัญญ์ ผ้า
 นุ่งทอง ๑ โกเสยโยมัทธ
 โกเสยโยวณณคตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์ คุมทอง
 ฌกัญญ์คตัญญ์ คตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์ คุม
 วิคตัญญ์ ปรุบคตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์ คุม
 กัญญ์คตัญญ์ คตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์ คุม
 นารัญญ์ อติสโกสปรักขิตส์ฌก คุม
 โกฏิกัญญ์จาติ วัคตถาภณานิ ชุบปทุ คุม
 คตัญญ์ ทักวา คุม
 ยอดทอง ๒๕ ลูก ๑ ปรุบคต
 คตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์ คุม
 คุคตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์คตัญญ์ คุม
 ได้ออกแพรว ๑

๑ น่าจะเป็น ผด ขั้วไม้ ค่ำคบไม้

๒ ทรู ที่กันคาบ

คณัฐโกโตวณณัญญ์ คุมทอง ๑
 ภายเวฐธนาชาวัณญ์ ดณะภาค
 เหว ๑ อติสโกสผรูปริกขิต
 ติชฌกโกฏิกัญญ์ คาบฉักปัม
 ไม้ต้นคร่ำเงิน ๑ ผ้าอาภรณ์
 เหล่านี้พระราชาทานอุปทูต

๖๘ เปตนิวัตถกเสกคตติ อุนท์สโก
 ติชัยโมทชคตสุวณณเทตัญญ์ มิสต์สโก
 โกติชัยยุดงครชฏคตติตวิถันดาโกติชัย
 กัญจากัญญ์ คณัฐโกกาญญ์นถูปักัญญ์
 โกติชัยโยทชาตุงคปุปโปโตวณณคณัฐ
 กาลูปิกเวพิยคิวัณญ์ ภายพินชาธนาชา
 วัณญ์ วัคคโกสผรูปริกขิตติชฌจาวิ
 กัญจาติ

๖๘ เปตนิวัตถกเสกคตติวัณญ์ ผ้า
 นุ่งทอพินชาว ๑ อุนท์สโกติชัย
 โมทชคตสุวณณเทตัญญ์หมวก
 แพรพินไหมคทองเทต ๑ มิสต์สโก
 โกติชัยยุดงครชฏคตติตวิถันดา
 กัญจากัญญ์ เหลือวิถันดา
 แกมใหม่ ยกเงินพิน เขี้ยว ๑
 คณัฐโกกาญญ์นถูปักัญญ์ คุมยอด
 ทอง ๑ โกติชัยโยทชาตุงค
 ปุปโปโตวณณคณัฐโกกาญญ์น ถู
 ปิกเวพิยคิวัณญ์ เหลือคอกแพรยก
 คอกเด่นแถมทอง ๑ ภาย
 พินชาธนาชาวัณญ์ ดณะภาค
 เหว ๑ วัคคโกสผรูปริกขิตติชฌ
 ๑๘

๒๘ กัญจุกเขปกคตวรรคตคตคตคต
 ตัชฌณคณฐิกถาทีลฬารังคณฐ
 เตธ ตัก ถาต พนแดง ยก ขนแกะ
 และคุมเงินอย่างฝรั่ง ๑ จมูกพิศ
 โกละยัยคตวรรคตคตคตคตคตคต
 ฐณฐ หมวกแพรพนแดงบัก
 ถายคณไม้ทอง ๑ กายตัน
 นัททิกโกละยัยคตวรรคตคตคตคตคตคต
 คาคเอดถายมัตว์ ๑ ราชคณฐ
 ถาทีลฬารังคณฐคตคตคตคตคตคต
 เงินอย่างฝรั่ง ๑๕ ถุก ๑ ผ้า
 แดงอาภรณ์เหล่านั พระราชทาน
 ถามวิตถนดา

๗. ราชกัณฐิกเสาศิลาจารึก
คัมภีร์ คุมเงินอย่างฝรั่ง ๑ กาย
ต้นนันทโก เติดย มดรวรรณพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 วิทยาลัยการศึกษานานาชาติ
 กรุงเทพมหานคร

เดียะเยพทตตวรคตุงเคพทกณญ
 กณญ ^๑ เดือตักกาดชบในพร
 แดง ๑ ^๒ จุมพตเมพทตตวรคตุงค
 ตูวณณรูกขณญ ^๓ หมวกตัก
 ตาดพนแดงบักตายคันไม้ทอง ๑
 ผ้า แด อารกณ ^๔ เหน่า น พระราช
 ทานวิถันคด้ามตักกา

๗๓ โภเดยฺยบังคดาเปตฺตวตฺถกณฺญํ
 วิจิตฺตวราชิกณฺญํจฺจ
 รัตตวํคฺคเวรตฺถกณฺญํ โภเดยฺยจฺฉนเปตฺตวตฺถก
 จฺจ
 ปุปฺปคตวตฺถกเวรตฺถกณฺญํ กายพฺพนฺโภเดยฺย
 จฺฉนวราชวตฺถกเวรตฺถกณฺญํจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
 เทรตฺตเปตฺกโปริตฺถนํ ทตฺตว

๗๑ โโกเสยฺย มังคตาเปตฺวักค
กัญฺจ ฉำ ทอใหม่ มังกลำ ๑
วิจิตฺตราชิกกัญฺจกุเครตฺตัญฺจ เตอ
ตายหตถาก ๆ ๑๓ ตวิ ๑ คณ
ฐิกทนต์ตตฺตวงคเครตฺตัญฺจ คุม
งาขบรณแดง ๑๓ ดำรับ ๑ โโก
เสยฺยจันเปตฺตถาฏกจคฺคกฺกราชเค
เรตฺตัญฺจ ฉำชาวมาทอใหม่จัน
ตาย ๔ แถว ๑๓ ผิน ๑ โโกเสยฺย
มิกฺกตฺตคฺคปฺปตฺตตตฺตคฺคเรตฺตัญฺจ
หมวกแพรวดอกเด่นพณแดง ๑๓
หมวก ๑ ภายพินฺนโกเสยฺยจัน

ราชวิจิตรไตรรัตน์ ประจักษ์ภาค

เขวถายแดง ๑๓ ผืน ๑ ผ้าแดง

อาภรณ์เกล้าหน้าพระราชทานไพร่

๑๓ คน

๗๒ โกล้าย้อมเสวตรรัตนคฤงคกทต

รัตนคฤงคกทต คณัฐิกทนต์รัตนคฤงค

เอพกคตรัตนคฤงคคปป์มิกรัตน

โกล้าย้อมบังคตาเบตรัตนคฤงค

รัตนคฤงคคณัฐิกทนต์รัตนคฤงคค

๗๒ โกล้าย้อมเสวตรรัตนคฤงค

รัตนคฤงคคณัฐิกทนต์รัตนคฤงค

เอพกคตรัตนคฤงคคปป์มิกรัตน

โกล้าย้อมบังคตาเบตรัตนคฤงค

รัตนคฤงคคณัฐิกทนต์รัตนคฤงคค

มิกรัตน หมดกตรัตนคฤงคค

คอก ๑ โกล้าย้อมบังคตาเบต

รัตนคฤงค ผ้าทอใหม่บังคตา ๑

ผ้าแดง อาภรณ์เกล้าหน้าพระราช

ทานเจ้าพนักงานใหญ่ตั้งขึ้น

๗๓ กายพันธโกเลี่ยมจันราชรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

๗๓ กายพันธโกเลี่ยมจันราชรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

รัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตนรัตน

၁၂၄
ဗုဒ္ဓဂါယ

๗๕ ทูตานุทูตมัจฉา ปวิธิดา

เทวมหานคร ธัญฐิตา ยาว บั้จาคตา หายได้เข้ามาสู่ กรุงเทพมหานคร ได้สำนักอยู่โดยคัจฉา

กัญจิ เวกถิ นโหน์เตว

๗๕ อามาคย์แดทูตานุทูตทั้ง

นคร ได้สำนักอยู่โดยคัจฉา
กถบิ หาได้มีความขาดแคลน
แต่อย่างหนึ่งอย่างใดไม่

๗๖ ตถา ได้ รัมมิโก ราชา

สามินทาธิปตินาโม เสด็จ ทูตคยเปตก

ไปริสานิ มหการุญญโร

สุจริเคน ภเวยัย

๗๖ ถึงคังนั้นกัถิ สัมเด็จพระเจ้า

พระเจ้าทรงธรรม พระเจ้ากรุง

สยาม ก็ได้ทรงพระมหาการุญ

ภาพแก่ทูตทั้ง ๓ แด่มาวไพร่

ด้วยพระไทยสุจริต

๗๗ ดังกาที่ปิ่นโท สิริวิฑฒนราชา

อิมิ กุสธัม อนุโมติ

๗๗ ขอให้พระเจ้าดังกากรุงศิริ

วิฑฒน ราช ทรง อนุโมทนาพระ

ราชกุศธณเกิด

๗๘ อปิจิ ดังกุตมมหาราช ธัพเพ

ธัมมจริมุนิโน นิมนต์ดาเปตวา คัมหา

ชาตนครัมหา อนุโปติ โอโรหิตวา

อาคัจฉนเต

๗๘ อีกประการหนึ่งพระเจ้า

ดังกาอุคมมหาราช ให้นิมนต์

พระสงฆ์ทั้งปวงแด่พระจริมุนิ

ให้ โดยสาร เรือ กำปั่น แต่พระ

นครดังกาเป็นลำดับมา

๗๘ กบิณฑิตโตเตตน์เตนามนิยามโก
 ดัฬมมิมิ ดัมมอริยมุนิมิ ปสันนิจิตโต
 ดัฬเพ ดัมมอริยมุนินิ มโนรโก ปาเปติ เต
 ดัมมราชโปริสา ดัฬพาคมนนา
 เกนจิ วิกิตา น โหนติ

๗๘ นายเรือผู้มีนามว่า กบิ
 ณฑิตโตเตตน์เต ได้มีความ
 เลื่อมใสใน พระอริยมุนีแดพระ
 สังฆทั้งปวง ได้ทำให้สัมมโนรโก
 พระอริยมุนีแด พระสังฆทั้งปวง
 พระสังฆแดพนักงานที่มาทุกคน
 มิได้มีความขาดแคลนอย่างใด
 เลย

๗๙ เอกาทศรุทรอิศร์ปรมาณนารายณ
 ทศราชวรรมิมิเสฏฐโฐ มหาราชา
 มหาเสนาปติมา คมัตถิ อาโรจิโต
 วิทิตวา ปากัญ กบิณฑิตโตเตตน์เตนาวิโก
 วิถันตชาติพาหิรบัคชโก ปวรพุทธ
 สาสเน ปสันนิจิตโต ดัฬเพ ภิกขุ
 อริยมุนีปาโมกฺเช ปฏิบัตฺตมาโน
 เกนจิ อวิกิตาเปตติ ราชวาจ
 ภาสิตวา ปสันนิจิตตัสส วิถันตัสส
 จตุปตฺตรุเกกสุวณฺณสรณัญจ
 วิถปตฺตรุราชโกวันตกัญจ
 ราชูปริกษิตทณฺฑโกถมุตตตคคิตุถ

๗๙ สมเด็จพระ เอกาทศรุทร
 อิศร์บรมนารถ พระนารายณ์
 เจ้าผู้ทรงทศพิธราชธรรม พระ
 เจ้ามหาราชผู้ประเสริฐ เมื่อ
 มหาเสนาบดีได้กราบทูล ประ
 พฤติข้างนั้น ทรงทราบแจ้งชัด
 ว่า กบิณฑิตโตเตตน์เตนาย
 ลำเภามาติวิถันตา เปนชาว
 ฝักฝ่ายภายนอกพระสาสนามา
 มีใจเลื่อมใสใน พระ บวร พุทธ
 สาสนา ได้ทำการปฏิบัติภิกษุ
 ทั้งหลาย มีพระอริยมุนีเป็น

กัญจุกัณนัทธยัคคั บัญญาตโถวณันน ประชาน มิให้มีความขาด
คณฐิกัญจ ทัตถา โถ ตีริวาทมนปฺริโน แคนแต่อย่างใดดังนี้ จึงมีพระ
ราชา อนุโมทน กโรตุ อิมินา ราชดำรัสให้พระราชทานขันทอง
ราชกุศลเดนาติ อาห ๑ ใบหนัก ๔ ปดะ หม้อน้ำ

ราชดำริให้พระราชทานขันทอง
๑ ใบหนัก ๕ ปดะ หม้อน้ำ
เงิน ๑ ใบหนัก ๒๐ ปดะ ตี
ตุ้มถดคด ค้ำมแด่ค้ำเงิน
๑ เตือกบ้ายาคด ๑ ตุ่มทอง
๕๐ พระราชทาน แก้วจินดา
เต็มได้ (พระดำณานัน) เหตุ
ดังนี้ขอให้พระเจ้ากรุงศรี
วิฑฒนบุรีราชทรงอนุโมทนา
พระราชกุศลด้วยเถิด

๘๓ อปปีจ ตำนตัมฆาวิสุทฺฐาจริโย
ปวรญาณมุนี จ เต เถธา ภิกขุ
ตาดนโฆตกัม ภโรนคธา สิริวิภคฺคณปุเร
วตีสํ

๘๑. อีกประการหนึ่งพระภิกษุ
เถรทั้งหลาย คือพระวิสุทธา
จารย์แด่พระวรมานมุนี กับ
พระอนุสงฆ์ ได้พากันทำพระ
ศาสนาให้รุ่งเรือง ได้จำพรรษา
อยู่ในกรุงศรีวิชัยมบูร

๓. ไกรณัฐ ว่าหีบว่าขวดว่าหมอกก็โต

[illegible]

๘๒ ในกรุงศิริวัฑฒนบุรีนน
 ฤๅคิมฤๅคฤๅคเหมันค ๒ ฤๅค
 นนอยเหมอนกบไม้ม ฤๅคณม
 มากนัค หนาวเหลื่อเก็น พระ
 ธงษัเปนคนชาวกรุงเทพฯ ถ้า
 หากว่า เมื่อยอยู่ในคังกายยัง
 ประกอบความคู้ชอยยังมัจฉิร
 เลื่อมใส เพื่อการให้ โอวาท
 กุตบุตรทงหลายอย ะไค
 จำพรรษา ค่อไปน กรุง คิริวัฑ
 ฒนบุรีนน ก็จงอยเกิด ถ้า
 พระ ธงษับังเกิด อาพาช เพราะ
 ฤๅคเปลี่ยนแปงไมค ความผา
 สุกแต้ว ไมคสามารถจะอย
 ประจำคได้ ขอให้เสนาบดีกรุง
 คิริวัฑฒนบุรี ช่วยกราบ บังคม
 ทูลเหตุณแก่ พระ เจ้า กรุง คิริ
 วัฑฒนบุรี ขอให้ตั้งกบัมา
 กรุงเทพมหานคร การทำคได้คัง
 น ขอจงเปนพระราชกุศคแก่
 พระเจ้ากรุงคิริวัฑฒนราชเลค

๘๓ อภิเษก ศิริวิวัฒนบุรุษคัมภีร์
ตั้งกษัตริย์ ยถาธรรมาสนุรเบ
ดา ราชมิตต์คตน์ถเว อภิเษกคัมภี
ดา มังคตราชนันธนาการ ทาตุกาโม
โหติ

๘๓ อีก ประการ หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ดังพระไทยจะถวายเครื่อง มงคตราชนนการ เพื่อให้พอพระไทยของพระเจ้ากรุงศรีวิวัฒนบุรุษคัมภีร์ตั้งกษัตริย์ เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ในพระราชมิตรอันถาวร

๘๔ ได้ ราชธำมิต์ทมิฬคัมภีร์
ธรรมมคัมภีร์ นานาประเทศปฐโค
ตัพพัฏฐราชภูมิตัพพัฏฐโค ปฐกานโกวิท
ราชปฐโค อริยมุนี ทศานุกตมคัมภี
ปฐกานเปติ

๘๔ สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม พระเจ้าทรงธรรม มหาราชผู้ประเสริฐ พระองค์เป็นเจ้านานาประเทศบูชาแล้ว พระองค์เป็นเจ้าที่พระราชานาแว่นแคว้นทั้งปวง ปราศนารักใคร่ ทรงสถาปนาปฐกานการคอบแทน จึงดำรัสให้ถามราชบุรุษ พระอริยมุนี ทศานุกตคามาคยทั้งหลาย

๘๕ อริยมุนีทศานทตมัจจา
 ตีรวัทฒนปริราชา โพธิธัมมารเณ
 วิชิตปฐุวิย นวชาติ สุธันณังกรพิช
 ฌรจิมมัตถนทชชญจ สุธันณปฏตนุก
 ชาติานุกฉวิกเลปนพุทธพิมพิญจ
 ตีรวัทฒนปริมहि อยบัตตญจ มหาถาดี
 ภูถาติถญจ อธิปเปตติ วทีตุ

๘๕ พระอริยมุนี ทศานทตตง
 หตาย แจ้งว่าพระเจ้ากรุงศิริ
 วัฑฒนบุรีราช มัพระไทย
 ปราถนา พิช หน่อทอง เนอ เก้า
 อันเกิดในแว่นแคว้นแผ่นดินโดย
 พระโพธิธัมมาร ๑ ชนุอันญก
 หนึ่งฌร ๑ พระพุทธ พิมพิค
 ทองคำเปตตบาง ๆ ๑ บาตร
 เหล็กไว้ในกรุงศิริวัฑฒนบุรี ๑
 มหาภูถาติถญก ๑

๘๖ คัม สุกุวา ราชปริโส
 ตีรวัทฒนปริมหาราช อธิญจิทญจ
 ปฐุเรตติ ทศานทตกถิตถจัน
 เอกาทศรุทรธิดธปรมณารายน
 ทศพิชชรมมธัญญมหาราชคัมมัตต
 คัม ชาโรเจติ

๘๖ ราชบุรุษได้ฟังเรื่องนั้นว่า
 พระเจ้า กรุงศิริวัฑฒนบุรีมหา
 ราชปราถนาตั้งนี้ ๆ คงนี้ จึง
 นำคำทศานทตพุดนั้น กราบ
 ทูลดมเด็จพระเจ้าเอกาทศรุทร
 อิศรบรมนารถพระนารายณ์เจ้า
 ผู้ทรง ทศพิช ราช ชรรณ อันประ
 เจริฐพระเจ้ามหาราชผู้ตั้งตุค

๑ ถาถ ว่าถ้วยโกโธชาม น่าจะเปนโธเถา

๘๗ คํ์ สุกฺวา จ ปน โธ ชัมมิโก
 มหาราชา ชัมมิโร เมชาว
 มหาธีโร อนาถนาโก ตโมนุท
 บัญญูภาโส ปุญฺญานุภาเวน
 โดกบัสฺสโต เทวมหานคร
 ชชุตฺตโม สัพฺพทิสฺสํ ปากโฏ
 สุริโยภาสุโร ตถาสีหนาทวาจํ
 โธนาเทนฺโต ราชปณฺณการํ
 วิกขิเปฺนโต มิตฺตตันฺถวํ วักฺขเมติ
 ราชเมตฺตคฺคิยํ สิริวทฺธมฺมราชุตฺตมัสสํ
 ราชินิ สจฺจวิเทน

๘๘ ปรมชัมมิกมหาราชา
 อุนฺหิตฺถารังกุญฺจกคฺคิยํ สจฺจตันฺ
 ยิกานามณฺญํ คํ ฐปิตฺถชฏเปตฺตคฺคิยํ

๘๗ จึงสมเด็จพระเจ้าชรมมิก
 มหาราชพระเจ้าทรงธรรมผู้ทรง
 พระปรีชามหาปราชญ์เป็นที่พึ่ง
 ของคนอนาถา ผู้ทรงแสง
 สว่างด้วยพระปัญญา สามารถ
 บันเทาความมืดเสียได้ต้องโลก
 ให้รุ่งเรือง ด้วยบุญญา นุภาพ
 พระผู้สงไสย สูงสุดในกรุงเทพ
 มหานคร อันปรากฏทั่วทุกทิศ
 ประหนึ่งดวงตะวันอันสว่างกล้า
 ฉะนั้น จึงบันญาพระสุรสิงห
 นาทดํารัสตั้งให้กำหนดพระราช
 บรรณการจำเริญ มิตฺตตันถ
 วะ จำเริญพระราชไมตรีต่อ
 พระราชาผู้อุดมเจ้ากรุงศรีวิวิท
 ฒนราชโดยสจฺจวิค

๘๘ สมเด็จ พระบรม ชรมมิก
 มหาราชเจ้าได้ถวาย คือ อุน
 หิต(ธา)รังกุญฺจกคฺคิยํ พระ

[illegible]

๑ น่าจะเป็นพระมาตาเต๋าดัง ๒ จะเป็น วัณณ

สำหรับพระราชทรง ๑ ทศคุงค
คุรต้นทชวตถญจ ฝาคาค ๑
อรพณราชวคเเมชตถญจ ทบ
ทรง ดงยาราชาวคเเดตย ตั้ง
วต ๒ ครูปีตวิชนราชวิชัย
มัญชุตตัพพาคิจคุราชชรภณ
ทานิจ เครื่องทรง ๔ ตั้งทงปอง
บรรจุ หีบ เงิน ดาย ตัดกังม ๑
พระแสงดาตรา ๔ คือ อักครา
ชาวคตครตจคตโกตติยาฐปิตตค
ถญจ พระแสงดาตราปักดาย
รตนาคามดงยาราชาวค ๑ ช
นญจ พระแสงชนุ ๑ ผดถญจ
โตท ๑ ตูวณณนาคตณฐานา
รณจ พระแสงพนคาบคิตา
ตณฐานนาคครำทอง ๑ วิชช
นราช ตูวณณนอมยมุชา ชวามัค
จุตตวากญจ จอกมุกชอบ
ปากทองดายตตัก ๑ ที่มโต
จตุรตง คุตาริกทวิรตน ปุตุโต
จตุรจ คุตา ริกทวิรตนโก เถย

หัตถ์กณณมุกคกคปี่ชานาชาเร จ
 เทว บัศเต จ ตถา รัตตราชวิจิต์เตน
 สห มุกคปี่ชานาชาเร จ ทธ
 ยยบัศเต จ ตถา เตตปาเกน
 กมตจันนาเมน ราชวิจิต์คปี่ชานาชาเร
 จ บัณณรตอยบัศเต จ ตถา
 รัตตราชวิจิต์คปี่ชานาชาเร จ
 เตคัสตอยบัศเต จ ตถา รุกชกาพินยาธ
 เตปมีชานาชาเร จ เอกนคัสตอยบัศเต
 จ ตถา รัตตนิยาธเตปมีชานาชาเร จ
 ตาพัสติปุนปาณนิยาธภันทานิ จ
 ตัสตคคิฉันปาณนิยาธภันทานิ จ
 เตคัสติปุนถาถานูถาเต จ
 ตัสตคคยาชิตคคิฉันถาถานูถาเต จ
 เต นหุคตมหันตมิชฉิมจุตตุจิโย จ
 ทัมโต นวรัตนปฤตโต
 จตุรัตนมหันตคถรณัญจ ทัมโต
 นวัญคุตาริกถรัตนปฤตโต
 นวัญคุตาริกเทวรัตนจุตคถรณัญจ
 สัมคัสเตปเสนวตถัญจ
 วธวาทิกตโกเสยยวตถัญจ

ปุบปุตุงคตวัณณคตถวิโรจิติม
 โฟหณัญจ พระยัญเพรบัททอง
 ดอกเด่นยาว ๒ ศอก ๑๔ นิ้ว
 กว้าง ๒ ศอก ๔ นิ้ว ๑ ทัมโต
 จตุรังคตาริกถรัตนปฤตโตเอ
 กวธังคตาริกถรัตนโกเสยยปุบ
 ปุตุงคตวัณณคตตถุฉันนามวต
 ถัญจ ผ้าตถุฉันเพรบัททอง
 ดอกเด่นยาว ๒ ศอก ๑๔ นิ้ว
 กว้าง ๓ ศอก ๒๑ นิ้ว ๑ ทัม
 โตนวงคตาริกถรัตนปฤตโตอัญ
 จวธังคตาริกถเอภรัตนโกเสยย
 ปุบปุตุงคตวัณณคตตถุฉันนาม
 วรราชตถุฉัน ผ้าตถุฉันคตุม
 บรรทมพนทของยกดอกไหมยาว
 ๓ ศอก ๘ นิ้ว กว้าง ๑ ศอก
 ๑๘ นิ้ว ๑ ตัสตคตุมทชคณทัญจ
 คมยอต ๘ ธู ๑ กาญจน
 กัมมุตติทถวคิรชฏตมคคณญจ
 กาญจนกัมมุตติคตารวรูปียภาช
 ญญจ ๑ ราชวคิเวฐนราช

ฉนหันคัมมัณิมจุตเตตโตหกัมภโย
จ ปัญญปัณฺณาสวราชันทานิ
ตีริตังการิปิตีตัสส ทักควา เปเตติ

จติมุตกฏ มยมนิกุทณ สุตฺตฉน
ทวิตฺตัญญ ๑ กุทณมนิเว
ฐนณรุมณิ จุมพิตโม รุมณิทัพ
พิญญ ๑ วิตฺตปตอังกุรพัสสุตฺตฉน
ฉนัญญ พัสสนอทอง ๒๐ ปละ ๑
คัมภีตวิชันวราชิรชฏมุกคัญญ
กตอง เงิน ดาย ตักก สำหรับได้
พัสสนอทอง ๑ ตักคณหุคปฏต
นุกุตฺตฉนฉนัญญ ทองใบ ๗๐๐๐๐
แผ่น ๑ วิชันวราชิรชฏมยแ
นามภาชนัญญ ภาชนะแเงิน
ดายตักก ๑ วิเทธานุโกฏวชฏ
เชพมตคัญญ กระโถนเงินขึ้น
รูปอย่างเทศ ๑ ขจิตโกฏ
วชฏกัมภัญญ หม้อเงินบุ
อย่างงาม ๑ มุกคปติมันทิ
คัมภีปเสนตคคัญญ ได้ห้ขอบ
ประดับมุก ๑ ฉิทททันคัมภีช
ตฉนัญญ หีบงาตักกโปรง
อย่างจีน ๑ ทันคขจิตวิจิตค
มรุตคตฺตฉนฉนตคฉนัญญ พัด

พน ทอง ค้ำม บุ่มไม้ ด้าย วิจิตร
 ด้วยงา ๑ ปุ๊ปจันท์จกักกียบุน
 วัชณัญจ์ พัดยี่ปุ่นด้ายจักรดอก
 จันท์ ๑ ทันตจจิวิจิตรปุ๊ป
 มังกรรบัญจ์ พัดดอกกรุปมังกร
 งามวิจิตรด้วยงา ๑ ราชาวดี
 มยอวิญษณวัชณัญจ์ ด้ายรัต
 ราชาวดี ๑ เทวอยบัตเตจ
 บาตรเหล็ก ๒ ใบ ๑ ตถามุค
 คมยปี่ชานาชาเรจ ฝ่าบาตร
 เจริงบาตรประดับมุก ๒ กำรับ ๑
 เทว บัตเต บาตร ๒ ใบ
 ตถาหัตถ์ถักถักมุกคักคมีชานา
 ชาเรจ ฝ่าบาตรเจริญงาตรก ๒ คู่
 ทำด้วยมุกเป็นหูช้าง ๑ เทวบัต
 เตจ บาตร ๒ ใบ ๑ ตถาวัตตราวิ
 วิจิตรเดนมุคคมีชานาชาเร จ
 ฝ่าบาตรเจริญงาตรก ๒ คู่ประดับ
 มุกถายแดง ๑ เทวอยบัตเต จ

๑ จะเปนเข็มขัดดงยาราชาวดีก็ได้ เพราะราชาวรรคว่าเพชร
 พดอย ถ้าเป็นราชาวดี ว่ามเพชรพดอย

บาทรเหล็ก ๑๐ ใบ ๑ ตลา
 เตดปาเกณกมตนาเมนวราชวิจิตร
 คปี่รานาชาเร จ ฝ่าบาตรเชิง
 บาตรถายกมตทาน้ำมันหุง ๑๐
 คู่ ๑ ทอดยบัตเตจ บาทรเหล็ก
 ๑๐ ใบ ตลาเตดปาเกณกมต
 จันหาเมนวราชวิจิตรคปี่รานาชา
 เร จ ฝ่าบาตรเชิงบาตรถาย
 กมตจันทาน้ำมันหุง ๑๐ คู่
 บัณณรดอยบัตเต บาทรเหล็ก
 ๑๕ ใบ ตลารัตต์ตราวิจิตร
 ปี่รานาชาเร จ ฝ่าบาตรเชิง
 บาทร ๑๕ คู่ถายวิจิตรแดง ๑
 เตดัดอยบัตเต จ บาทรเหล็ก
 ๓๓ ใบ ๑ ตลารุกขกาฬินิยาต
 เถปนปี่รานาชาเร ฝ่าบาตร
 เชิงบาทร ลงรัก ทั้ง ๓๓ คู่ ๑
 เอกณเตดัดอยบัตเต จ บาทร
 เหล็ก ๓๒ ใบ ๑ ตลารัตต์
 นิยาตเถปนปี่รานาชาเร จ ฝ่า
 บาทรเชิงบาทรดองชาติ ๓๒ คู่ ๑

คาพิสัยปูนปาณนิยาตภันฑานิ

๑ โอยปูนทายาง ๔๐ ใบ ๑

ดัดคคจันปาณนิยาตภันฑานิ

๑ โอจันทายาง ๗๐ ใบ ๑ เค

คิสัยปูน ๑ ถาณฤดาเด ๑ ขาม

เกายปูน ๓๓ ใบ ๑ ดัดคคยาริก

ดัดจันถา ๑ ถาณฤดาเด ๑ ขาม

เกาจัน ๑๗๐ ใบ ๑ เคนหตุ

มหันคัมภีรมิมจุตสุจิโย ๑ เข้ม

ขนาดใหญ่. กตาง. เด็ก ๓๐๐๐๐

เล่ม ๑ ที่มโตนวรคนปฤตโตจตุ

รตนมหันคัมภีรมิมจุตสุจิโย เครื่อง

ปฐนาใหญ่ยาว ๘ ศอกกว้าง

๔ ศอก ๑ ที่มโตนวังกุฎาริก

รตนปฤตโตนวกังกุฎาริก เทว

รตนจุตคัมภีรมิมจุตสุจิโย เครื่อง

ขนาดเล็กยาว ๖ ศอก ๘ นิ้ว

กว้าง ๒ ศอก ๘ นิ้ว ๑ ถมคัส

เปตณวักคัมภีรมิมจุตสุจิโย ผ้าทอ ๓๐ ผืน

ถ้วน ๑ วีสาริกสโกเสย

วัดกณฺญา ผ้าไหม ๑๒๐ ผืน ๑
ฉมหนักฉมฉนิมจุตโถกมุณี
โย จ ห่มโถกขาวขนาด
ใหญ่. กตาง. เด็ก. อย่างละ ๖
ใบ ๑ ปญฺญปัณฺญาตราภณ
ทานิ รวมเปนราชภณทะของ
หลวง ๕๕ อย่าง ส่ง ไปถวาย
พระเจ้ากรุงศรีลังการบตี

[illegible]

๑. นักรายละเอียดตาม จดหมายแจ้ง ได้ ๖๔ ถึง

[illegible]

ดำหรับใส่กรอบหน้าแดตาม ๑
 บัณฑิตจิมมัตถนันทมณเฑียรวิจิตร
 ผู้ทูลรับบัณฑก ๑ มณเฑียรวิจิตร
 โมรณวิจิตรพิณย์ ข้อนแก้ว
 โมรณประดับมณี ๑ ราชาวดี
 ทวีตวิจิตร ข้อมส่องงามดงยา
 ราชาวดี ๑ นพุตตมณเฑียรวิจิตร
 มณเฑียรวิจิตร ทองใบบาง ๑๐๐๐๐
 แผ่น ๑ วัชรราชเณรมรรษ
 ภาชนะเงินแร่ตาย
 ตัก ๑ มัฏฐราชมณเฑียรวิจิตร
 หม้อเงินเกิดยง ๑ บัณฑิต
 นานาการปฏิกิริยาวิจิตร ภาชนะ
 แผ่นทำรูปต่าง ๆ ๑๕ อย่าง ๑ วัด
 ยิปูนนิยาสภาวิจิตร ภาชนะ
 ยิปูนทาส ๒๐ ถึง ๑ บัณฑิต
 จินนิยาสภาวิจิตร ๑ ภาชนะ
 เครื่องเงิน ทาส ๕๐ ถึง ๑
 วัดยิปูนภาณณาณวิจิตร เครื่อง
 เกลายิปูน ๒๐ ถึง ๑ อดิวิจิตร
 ภาณณาณวิจิตร เครื่องเภาณ

๘๐ ถึง ๓ ปุ๊ปฉันทจกักยุดต
 ยิปนอชณญ์ พดยปุนจกรดอก
 จันทน์ ๓ จุด้ถรณญ์ เครื่อง
 ปุขนาดย่อม ๑ ดมคึดเปดณ
 วัศกญ์ ผ้าทอ ๓๐ ผืนถวน ๑
 ด้ฐฐโกเสยยวัศกญ์ ผ้าไหม
 ๖๐ ผืน ๑ เอกวิธราชภณทานิ
 รวมของหลวง ๒๑ ถึง ส่งไป
 ถวาย พระ กนิษฐราชกุมาร ของ
 พระเจ้ากรุงศรีลังการิบตี

๘๐ บรมโอรโธ ดังการิบตีด้
 ราชมิตต์ถนถวศถาย ราชาวติ
 โกเสยยิปนอชณญ์ อทาศิ

๘๐ ถ้วนดมเด็จพระบรมโอรธ
 ถวาย พระ แดง ยิปนผัก ดงยา
 ราชาวดี เพื่อ ทาง พระ ราชมิต
 ถนถวระ แต่พระเจ้ากรุงลังกา
 ริบตี

๘๑ บรมมัมมิกมหาราช
 บัญจทศนามากรปฏภณทานิ จ
 วัศยิปนนิยาสภานญ์ จักดาพด
 จันรุกชนิยาสภานญ์ บัณณรตยิปน

๘๑ ดมเด็จพระ บรม ขรรวมิก
 มหาราชถวายของพระดังขราช
 ดังกา คือ บัญจทศนามากร
 ปฏภณทานิ จ ของแผ่นดินทำ

ถาดานุธาตัญญู บัญญัติตั้งจินดา
 นุธาตัญญู ตูวณณราชิมัญญู
 เสดปากราชวิจิตรจุจัมมัญญู
 เตนหุคกาทมคตติสธากัญญ
 คิสหัสตัญญูโย จ เทว รัตตเสต
 โกเตยกายพนัชนา น จ
 ปุบผัจจกัจจกยปุนวณณญู สกุนโตม
 วณณญู อคคกญมณัชนัน โดจตุจัตตา
 พัสถณัชนา จ มณัชนาพหิจุททณัชนา
 จ ตั้งกาที่ปลัสมราชัสต อทาติ

ต่าง ๆ ๓๕ อย่าง ๑ วิสัยปุนนิ
 ยาสถาณัญญู ภาชนะยี่ปุนทา
 ยาง ๒๐ ตั้ง ๑ จิตตาสถัง
 รุกขนิยาสถาณัญญู ภาชนะไม้
 จันทายาง ๔๐ ตั้ง ๑ ปันณรต
 ยี่ปุนถาดานุธาตัญญู เครื่อง
 เถายี่ปุน ๑๕ ตั้ง ๑ บัญญัติ
 จินดาถาดานุธาตัญญู เครื่องเถา
 ๓๕ ตั้ง ๑ ตูวณณราชิมัญญู
 ๓๕ ตั้ง ๑ หีบทองถายัสตัก ๓ เ
 ตปากราชวิจิตรจุจัมมัญญู
 หีบถายคันทาน้ำมันหุง ๓ เตน
 หุคกาทมคตติสธากัญญู ดิน
 ๓๐๐๐๐ แท่ง ๑ คิสหัสต
 ๓๐๐๐๐ แท่ง ๑ เตม ๓
 เทวรัตตเสตโกเตยกายพนัชนา
 น จ รัตตคเณวพรแดงพร
 ๒ ผืน ๑ ปุบผัจจกัจจก
 ยี่ปุนวณณญู พดยี่ปุนจักรดอก
 จันทน ๑ สกุนโตมวณณญู
 พนัชนน ๑ อคคกญมณัชนัน

ไตรศุคตาศัพตภาณินิ จ ของ
๔๔^๑ ถึง มี มณฑป ยอด เป็น ที่
ศุค ๑ มณฑปพหิจุทศภาณินิ
นิ จ ของทั้งหิธาย ๑๔ ถึงนอก
จากมณฑปถวายพระ สังฆราช
ลังกา

๙๒ ได้ทำ คิธหัตถ์ปฏทนุกสุวัณณัญจ
ปุปป์ไผตัมพนคตัญจ มุคเคน
ราชวิจิตรภาณินิ จ ทวาทตนา
เตตสุวัณณภาณินิ จ ไผตยิปุนรูกข
นิยาตภาณินิ จ คิธจันรูกขนิยาต
ภาณินิ จ คิธจันธาดานุกาตัญจ
ปุปป์ไผตยิปุนรูกขนิยาต คิธหัตถ์สุจิโย ภาณินิ จ ภาชนะมุกถายวิจิตร
อัญฐูปะถนวกตัญจ ตถา วิญญวนวกตัญจ ทวาทตนา เตตสุวัณณภา
ทวาทตวโกเสยยัญจ ตถา รัชช
โกเสยยัญจ ดังกาที่ปักคเณนาปคิธ
ททามิ

๙๒ ส่วนตัวข้าพเจ้าฉันคำนั้น
ทำนอรรคเณนาปคิธกาทวปคือ
คิธหัตถ์ ปฏท นุก สุวัณณ ัญจ
ทองใบบาง ๓๐๐๐ แผ่น ๑ ปุปป์
ไผตัมพนคตัญจ ร่มระย้า
ดอกไม้ ๑ มุคเคนราชวิจิตร
ภาณินิ จ ภาชนะของชาวต่าง ๆ
๑๒ ถึง ๑ ไผตยิปุนรูกขนิยา
ตภาณินิ จ เครื่องไม้ ยืน
ทายาง ๑๖ ถึง ๑ คิธจันรูกข
นิยาตภาณินิ จ เครื่องไม้

๑ ค้องนับแยก ๔๔ เป็นหมวด ๑ มณฑปเป็น ๑ จึงครบ ๓๔ ถึง

จันทายาง ๓๐ ถึง ๓ ปุณฺณจันท์
 วฏฺฐิปุณฺณวชิณฺญํ พัตถิปุณฺณคอก
 จันท์นํกตม ๑ คีตฺถํหัตถํตฺถุจิ
 โย จ เขม ๓๐๐๐๐ เตม ๑
 อฏฺฐุปุณฺณวตฺถุญํ ผาตอ ๘
 ผิน ๑ ตถาวชิณฺญวตฺถุญํ ผา
 ม้วน ๘ พับ ๑ ทวาทตฺถุโก
 เตยฺยญฺญํ แพร่ม้วน ๑๒ ม้วน ๑
 ตถาวชิณฺญโกเตยฺยญฺญํ เขือก
 ไหม ๑๒ เต็น ๑

๘๓ ดิริตฺถัพพญฺญปริณิพพานสํวัจฺจโร
 ทวตฺถํหัตถํทวตฺถนนวนุคิมุตฺถิกลํวัจฺจโร
 อาตฺถุมาเต กภาพักเข ตตฺถคัมภีริย
 สุกฺกรวาเร ดิริยทฺธยาเทวมหานครโต
 เปตติมทิ ปวรตฺถุภักขรณฺติ

๘๓ บวรศุภอักษรณ ได้ส่งไป
 แต่กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา
 ณวัน ๖ ๗ ๑๓ ค่ำปีชวด (อัฐศก
 จุติศักราช ๑๓๓๘) พระพุทธ
 ศาสนายุกาตล่วงแล้ว ๒๒๘๘
 พรรษา

ศุภอักษรฉบับนี้ นักเรียนภาษามครอ่านแล้วจะเข้าใจได้ ว่าแปล
 คำยากเพียงใด ถึงจะแปลพลาดพลั้งไปบ้าง พระปริยัติธรรมราชา ควร
 ได้รับความขอบใจ แต่ควรรับสรรเสริญ ที่อุสาหะแปลศุภอักษรฉบับนี้

ค. ร.

ประวัติพระสังฆราชสรณังกร

เมื่อพิมพ์หนังสือเรื่องนงคณศุภอักษร ข้าพเจ้าได้นำหนังสือ
ออกใหม่ในเมืองดังกล่าวเรื่อง ๑ เรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า เซดอน
แอนคิออร์ เป็นหนังสือออก ๓ เดือนเต็ม ๓ ในเล่มแรกที่ได้นำ มี
ประวัติของพระสังฆราชสรณังกร ผู้เป็นสังฆวิहारิกของพระอุบาลี
แต่มิได้ปรากฏในหนังสือเรื่องนมาหลายแห่ง คงค้นแต่เป็นผู้เริ่ม แต่เป็น
ผู้ช่วยพระเจ้าแผ่นดินดังกล่าวในการที่มาขอพระสังฆมัยาม มีข้อความใน
ประวัติ ซึ่งพระเถระชื่อ ตีรินนิต์ระ เรียบเรียง อันสมควรจะลงใน
หนังสือเรื่องนี้อยู่บ้าง แต่จะลงในที่อื่นไม่ทัน ด้วยได้ประวัติมาเมื่อ
พิมพ์หนังสือเล่มนี้แล้ว ข้าพเจ้าจึงเก็บเนื้อความลงไว้ต่อไปนี้

พระสังฆราชสรณังกร เกิดเมื่อณวัน ๑ เดือน ๗ ปีเถาะเอกศก
จุลศักราช ๓๐๖๓ พ.ศ. ๒๒๔๒ เป็นบุตรอำมาตย์ ชนมุททิตยา ชื่อ
กุดะตุญชะ ในสกุลโควิ เกิดที่บ้านเวฬุวิตะ ในแขวงเมืองคุมปาเน
ตำบลบ้านเวฬุวิตะนั้น เพราะเหตุเป็นที่เกิดของพระสังฆราชสรณังกร
ทุกวันนี้ชาวลังกานับถือว่าเป็นที่สำคัญแห่ง ๑

เมื่อพระสรณังกรอายุได้ ๑๖ ปี บรรพชาเป็นสามเณรในสำนัก
พระสุริยโคทมหาเถร เมื่อในแผ่นดินพระเจ้านเรนทรดิงหะ ตั้งแต่บวช

แล้ว ก็ตั้งหน้าเฝ้าเรียนพระปริยัติธรรม จนชำนาญภาษามคธแล้วจึง
เที่ยวจาริกไปในที่ต่าง ๆ ตามเนรศวรณังกรเป็นผู้มีอัชฌาไศรยมากขึ้น
จนคนทั้งหลายเรียกว่า บิณฑบาติกะ เพราะเหตุที่อาศัยเลี้ยงชีพแต่ด้วย
บิณฑบาตอย่างเดียว ผู้คนจึงพากันนับถือมากขึ้นโดยลำดับ

เมื่อในปลายรัชกาลพระเจ้านเรศวรถึงเหื่อนั้น ในลังกาทวิปถมคัส
พระภิกษุซึ่งได้รับอุปสมบท เมื่อตามเนรศวรณังกรได้ทราบเหตุอันนี้ ก็เกิด
ความปราณาจะใคร่ได้พระภิกษุสงฆ์จากต่างประเทศ ไปให้อุปสมบทแก่
ชาวลังกา ให้กตัมมีพระภิกษุสงฆ์ขึ้นสืบสายวงศ์ตั้งแต่ก่อน จึงตั้ง
พยายามตามประสงค์นั้น ครั้นถึงปีวอกโทศก จุติศักราช ๑๓๐๒
พ. ศ. ๒๒๘๓ พระเจ้าศิริวิไชยราชถึงเหได้เสวยราชสมบัติ พระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์นั้น ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วยตามความคิดของตามเนรศวร
ณังกร จึงแต่งทูตานุทูตให้เข้าไปยังกรุงสยาม เพื่อจะขอคณะสงฆ์ออก
มาให้อุปสมบท แต่เมื่อทูตดังกล่าวเข้าไปถึงกรุงสยาม ก็ได้ข่าวว่าพระเจ้า
ศิริวิไชยราชถึงเหทิวงคต ไม่ทราบว่าเป็นพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์ใหม่จะเป็นอย่างไร จึงพากันกลับมาเมืองลังกาเสียครั้ง ๑ ครั้น
พระเจ้าเกียรติศิริราชถึงเหได้เสวยราชสมบัติเมื่อปีเถาะนพศก จุติศั
กราช ๑๓๐๘ พ. ศ. ๒๒๘๐ ตามเนรศวรณังกรทูลขอให้ทรงพระราชดำริ
เรื่องตั้งสงฆ์ในลังกาต่อไป พระเจ้าเกียรติศิริราชถึงเหทรง
พระราชดำริเห็นชอบด้วย จึงแต่งทูตานุทูตเข้าไปขอพระภิกษุสงฆ์ยัง
กรุงสยามอีกครั้ง ๑ พระเจ้ากรุงสยามอันทรงพระนามว่า บรมธรรมิกะ
ทรงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์พระอุปัชฌาภิเษกเป็นประธาน ตั้งออกมา

ยังตั้งกาทวี่ป พระอุปาทิกับพระสงฆ์สยามได้ให้อุปถัมภ์แก่สามเณร
ตั้งกา มีสามเณรตั้งณักรเป็นต้น เมื่อวันเพ็ญเดือน ๘ พระพุทธเจ้าต้น
กาต ๒๒๘๖ ตรงกับปีระกาเบญจศก จุติศักราช ๑๑๕ เมื่อสามเณร
ตั้งณักรได้รับอุปถัมภ์นอายุได้ ๕๔ ปี เมื่อพระอุปาทิพาเณรถึง
มรณะภาพ พระเจ้าเกียรติศิริราชตั้งหะจึงทรงตั้งพระตั้งณักรเป็น
พระตั้งฆราวาสองค์แรก

ตำแหน่งมหาตั้งฆปริณายกในตั้งกา แต่ก่อนมาไม่ได้เรียกว่า
พระตั้งฆราวาส เขาแบบแผนในเมืองไทยไปตั้งในคราวนี้ พวกตั้งกาจึงนับ
ว่าพระตั้งณักรเป็นพระตั้งฆราวาสองค์แรก

พระตั้งฆราวาสตั้งณักร ได้เอาเป็นธุระทำนุบำรุงการเล่าเรียนธุระ
ในพระตำหนักซึ่งเสื่อมทรามมาแต่ก่อน ให้กลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นหลาย
อย่าง แต่ได้แต่งหนังสือซึ่งรู้กันแพร่หลายอยู่ในเวลานั้นหลายเรื่องคือ

- ๑ มุนีคุณาถังการีย แต่งเป็นคาถาภาษามคร เรื่อง ๑
- ๒ ตำราตัดตั้งคหะ (แปลเป็นภาษาสิงห์) เรื่อง ๑
- ๓ อัญฐูกาโพธิวงษ์ แต่งเป็นภาษาสิงห์ เรื่อง ๑
- ๔ แปลจตุภาณวาร เป็นภาษาสิงห์ เรื่อง ๑
- ๕ ฐปะมาตา ในเวทยากรณภาษามคร เรื่อง ๑
- ๖ แปลเกดฐัมมัญญะ คำรายา เป็นภาษาสิงห์ เรื่อง ๑

พระตั้งฆราวาสตั้งณักร ถึงมรณะภาพที่วัดมาตะวดีวิหารในกรุง
ศิริวัฒนบุรี เมื่อวัน ๕ ๑๕ ค่ำ ปีมะแมฤกษ์ศก จุติศักราช ๑๑๕๐
พ.ศ. ๒๓๒๓ อายุได้ ๘๑ ปี

เรื่องสอบศักราช

ข้าพเจ้าขอโอกาสที่แทรกเรื่องตรงนี้ ข้างเรื่องศักราชเล็กน้อย ด้วยข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือตำนานพระอารามแต่ทำเนียบสมณศักดิ์ ซึ่งพิมพ์แจกในงานศพท่านเจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร (ม. ว. คดี สุกัญ) ตรงหน้า ๕๓ ว่าพระอุบาฬีออกไปให้อุปสมบทในลังกาที่วัด เมื่อปี รกกา จุติศักราช ๑๑๑๕ แต่ว่าพระอุบาฬีอยู่ในลังกาที่วัด ถึงแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าสุริยามรินทร์ พระวิสุทธิธรรมาจารย์ พระวรญาณมุนี จึงออกไปเปลี่ยน ดังนี้ เวลาเมื่อแต่งหนังสือเรื่องนี้ยังไม่ได้สอบสวน ถึง ศักราชแต่กล่าวความตามที่ปรากฏแก่ข้าพเจ้าในเวลานั้น ครั้นเมื่อมาแต่ง หนังสือเรื่องนี้ ได้สอบสวนหนังสือหลายฉบับ จึงรู้ว่าที่กล่าวไว้แต่เดิม พลาดไปทั้งศักราชและตัวเรื่อง ที่ถูกเป็นดังอธิบายมาในหนังสือเรื่องนี้

เรื่องสมณทูตไทยไปลังกาในชั้นกรุงรัตน โกสินทร

ตั้งแต่พระวิสุทธิธรรมาจารย์ พระวรญาณมุนี กลับจากลังกาที่วัด แล้ว ทางไมตรีในระหว่างลังกากับไทยในชั้นกรุงเก่าไม่ปรากฏ ทั้ง

ในหนังสือทางเมืองดังกาแต่ในเมืองไทย ว่าได้มีอะไรต่อมาอีก มีการ
 เกี่ยวข้องกับดังกา กล่าวไว้ในหนังสือพระราชพงษาวดารเรื่องเดียว
 แต่เรื่องที่ส่งเจ้ากรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งทรงผนวชอยู่ ไปปลด้อยที่
 ดังกาทว่าปแทนทำโทษทางพระราชอาญา แต่ที่ส่งไว้ในหนังสือพระราช
 พงษาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ว่าส่งไปพร้อมกับพระวิสุทธิธารจารย์
 พระวรญาณมุนีนั้นผิดไป ที่จริงฝากเรือกำปั่นส่งไปที่หงัสนาน แต่
 เรื่องที่กล่าวต่อมามีว่า กรมหมื่นเทพพิพิธไปอยู่ที่เมืองดังกา มีผู้คนนับ
 ถือมาก จนพระเจ้ากรุงดังกาเกรงว่าจะเป็นชนก ถึงให้ขับไล่เสีย ความ
 ซ่อน ไม่พบในหนังสือทางเมืองดังกา ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าสุริยา
 มรินทร์ ก่อนกรุงเสีย มีเวลาว่างการทัพศึกอยู่หลายปี แต่เมื่อกำปั่น
 วิธินดาไปมาค้าขายในระหว่างเมืองดังกากับเมืองไทยอยู่เสมอ พระ
 ดังกาพึงรับอุปถัมภ์จากพระสงฆ์สยามวงศ์ใหม่ๆ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า
 คงจะมีการไปมาถึงกันในตอนนั้นต่อมาอีก แต่หากไม่มีเรื่องสำคัญ
 จึงไม่ปรากฏจดหมายเหตุ ตั้งแต่กรุงเก่าเสียแก่พม่าข้าศึกแล้ว เชื่อ
 ได้ว่างานราชการไปมากับดังกาตลอดรัชกาลกรุงธนบุรี แต่ในรัชกาลที่ ๑
 กรุงรัตนโกสินทรตอนต้น เพราะเหตุที่ติดทำศึกสงครามตลอดมา
 มาปรากฏจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับดังกาอีก ตั้งแต่ในปลาย
 รัชกาลที่ ๑ มีเรื่องราวกล่าวไว้ในหนังสือพระราชพงษาวดารกรุง
 รัตนโกสินทร ที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์เรียบเรียง แต่มีจดหมายเหตุ
 เรื่องสมณะทูตไทยไปเมืองดังกาในรัชกาลที่ ๒ แต่งไว้โดยพิศดาร หอ
 พระสมุดวชิรญาณได้ค้นฉบับมาจากเมืองเพ็ชรบุรี แต่ข้างปลายขาด

หายเสียบ้าง เรื่องสมณะทูตไทยไปเมืองลังกาครั้งรัชกาลที่ ๓ ได้ดำเนิน
สมณดำเนินในห้วงอาตักขันมาประกอบ กับเรื่องราวที่เจ้าพระยาทิพากร
วงศ์เรียบเรียงไว้ในหนังสือพระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ จึง
ได้เรื่องตลอดตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ มาจนรัชกาลที่ ๓

เรื่องสมณะทูตไทยไปเมืองลังกา ที่จะกล่าวต่อไปในตอน
ที่จดหมายเหตุเดิม ข้าพเจ้าให้ตั้งตัวจดหมายเหตุไว้ เพื่อจะรักษา
หนังสือเก่า แห่งใดจดหมายเหตุขาดฉบับ หรือไม่ปรากฏข้อความ
ในจดหมายเหตุเดิม ข้าพเจ้ากล่าวความตรงนั้นตามฉบับเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์ แห่งใดที่จดหมายเหตุเดิมกับหนังสือพระราชพงษาวดารขัด
กัน แต่แห่งใดที่ควรจะอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจขึ้น ข้าพเจ้าจะทำ
เป็นคำอธิบายหมายเหตุไว้

การเกี่ยวข้องกับลังกา ที่มาเริ่มมีในกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏ
จดหมายเหตุว่า เมื่อปีมะเส็งเอกศก จุติศักราช ๑๑๗๑ พ. ศ. ๒๓๕๒
มีพระภิกษุชาวลังกา รูป ๑ ชื่อวดีศรัทธา กับสามเณร ๒ รูป
รูป ๑ ชื่อรัตนปาละ อีกรูป ๑ ชื่อหิชาเยะ พวกนี้มาที่เมืองนครศรี
ธรรมราช บอกว่าอยากจะเข้ามาในกรุงเทพ ฯ เจ้าพระยาบวรฯ
(พัฒน) จึงจัดส่งเข้ามา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
ทรงพระกรุณาโปรดให้รับไว้ในพระอารามหลวง ส่วนพระวดีศรัทธา
กับสามเณรรัตนปาละ ให้อยู่ในสำนักสมเด็จพระสังฆราช (ศุข)
ณวัดมหาธาตุ แต่สามเณรหิชาเยะนั้น ไม่อยู่กับสามเณรอีกรูป ๑
จึงโปรดให้แยกมาอยู่ในสำนักสมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน

พระราชทานนิตยภัตทั้ง ๓ รูป ครั้นมาในรัชกาลที่ ๒ ตามเนร
 ดังกาทั้ง ๒ รูปมีอายุครบ แต่มีความปรารถนาจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดให้
 เป็นนาครหลวง บวชในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระราชทานนิตย
 ภัตเดือนละ ๓ ตำดั่งทั้ง ๓ รูป ต่อขึ้นไปเป็นจดหมายเหตุที่ได้ค้นฉบับ
 มาจากเมืองเพชรบุรี

จดหมายเหตุเรื่องสมณทูตไปลังกาทวีป

ศักราช ๑๑๗๖ ปีจอฉกกำหนด พระบาทสมเด็จพระบรมนาถ
 บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จปราบดาภิเษกแล้ว ๖ พระวัสส์ ครั้น
 ณวัน ค่ำปีจอฉก มีภิกษุองค์หนึ่งชาวลังกาชื่อพระสาธน์วงษ์ภิกษุ
 นำเอาพระบรมสารีริกธาตุ ๒ พระองค์กับพระศรีมหาโพธิพระองค์ ๑ มา
 ณเมืองนครศรีธรรมราช ว่าจะเอาพระบรมสารีริกธาตุกับพระศรีมหา
 โพธิเข้ามาถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงพระยานครศรีธรรมราช
 จัดแจงเรือเข้ามาส่งพระสาธน์วงษ์ภิกษุถึงณเมืองสมุทรปราการ พระ
 สมุทรปราการมีหนังสือบอกขณมาณเมืองกรุงเทพมหานคร กราบ
 บังคมทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ว่าพระภิกษุชาวลังกานำพระบรมสารี
 ริกธาตุพระศรีมหาโพธิเข้ามาถวาย สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงฟัง
 ยินดีพระทัยนัก มีพระราชโองการดำรัสใช้ให้ราชบัณฑิตยสถานหลวงวิเชียร
 ปรินชา, หลวงอุดมจินดา ลงไปณเมืองสมุทรปราการ เพื่อจะให้พิจารณา

๓ พระยานครฯ (น้อย)

พระตำรวจรักษาตุนจะได้ ได้ถามเรื่องความที่พระดำณวงศ์ภิกษุเข้ามา
ครั้นลงไปได้ถามได้ความตามคำพระดำณวงศ์ชนมากกราบทูลพระกรุณา
ว่าพระสังฆราชเมืองดังกล่าวไว้ให้ให้พระดำณวงศ์ภิกษุ เชิญพระบรม
ธาตุ กับพระศรีมหาโพธิ์เข้ามายังสมเด็จพระสังฆราชณกรุงเทพพระมหา
นครศรีอยุธยา ขอให้สมเด็จพระสังฆราชช่วยเชิญพระบรมธาตุกับพระ
ศรีมหาโพธิ์เข้ามาถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว คำพระดำณวงศ์ภิกษุ
แจ้งความเป็นถ้อยคำนั้น แต่จะเอาคำสำคัญเป็นข้อคำสมณดำณของ
พระสังฆราชดังกล่าว มาถึงสมเด็จพระสังฆราชณกรุงเทพพระมหานครหา
มีไม่ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงฟังก็ให้แสดพระไทย ดังได้ว่า
ภิกษุองค์นั้นจะหามาแต่ดังกล่าวไว้โดยสุจริตไม่ เชิญเอาพระบรมธาตุกับ
พระศรีมหาโพธิ์ที่อื่นเข้ามาทูลนี้ เป็นกลอุบายล่อลวงเพื่อจะให้เสื่อมได้
ยินดีเห็นแก่ลาภสักการโดยแท้ ถึงแสดพระไทยดังนี้ก็ไม่เสื่อมพระราช
ศรัทธา ทรงเห็นว่าเป็นพระบรมธาตุ พระศรีมหาโพธิ์ ของสมเด็จพระ
พุทธเจ้าแล้วก็ควรที่จะคำนับโดยคารวะ จึงดำรัสสั่งให้ตั้งพยุห
ยาตรากระบวนแห่รับพระบรมธาตุ แดพระศรีมหาโพธิ์กับพระดำณวงศ์
ภิกษุขึ้นมาแต่เมืองสมุทรปราการ โดยสถานชลมารคถึงกรุงเทพพระ
มหานครแล้ว เชิญพระบรมธาตุประดิษฐานไว้ณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เชิญพระศรีมหาโพธิ์ประดิษฐานปลูกไว้ณวัดเล่งชิงช้า^๑ พระดำณวงศ์

๑ วัดเล่งชิงช้านี้ คือวัดสุทัศน์ แต่ตามหนังสือพระราชพงษาวดารว่าค้นโพธิ์ดังกล่าวที่ปลูกที่วัดสุทัศน์ สมณะทูตไทยที่ไป
ในครั้งรัชกาลที่ ๒ ได้มา มีใช้ค้นที่พระดังกล่าวเอามาถวาย

ภิกษุ^๕นั้นให้อยู่วัดมหาธาตุ ตั้งให้ถวายนิตยภัต^๖คิดเป็นเงินเดือนละ ๓
 ตำลึง ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระปริวิตก^๗ ปรารภถึงพระดำณ
 ในลังกา ว่าพระสงฆ์^๘ตามเนรยัง^๙แต่เรียนพระธรรมวินัยบริบูรณ์อยู่
 อนึ่ง^{๑๐}ที่เจดีย์ฐานยังการจะอยู่เหมือนดังแต่ก่อน^{๑๑} ทรงแปร^{๑๒}ปรารภถึง
 เนื่อง ๆ แล้วทรงพระราชดำริ^{๑๓}จะบูชาพระเจดีย์ฐานในลังกา^{๑๔}ที่วัด กับจะ
 ใ้^{๑๕}ใครทรงฟังข่าวคราวพระดำณ^{๑๖}ด้วย จึงให้สมเด็จพระสังฆราช^{๑๗}จัดหา

๑ เหตุที่ทรงพระปริวิตก ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า
 เมื่อพระดำณ^{๑๘}ของภิกษุเข้ามา ไม่มี^{๑๙}ดัด^{๒๐}ดัดคำ^{๒๑}อันใด นอกจากเข้า
 มาอ้างว่าเป็นสมณะ^{๒๒}ทุก ได้^{๒๓}เลี้ยง^{๒๔}เรื่อง^{๒๕}ราวอะไร ก็^{๒๖}แข็ง^{๒๗}เดือน^{๒๘}เบือน
 วัตรปฏิบัติ^{๒๙}ไม่น่า^{๓๐}เลื่อม^{๓๑}ได้ ช้า^{๓๒}มาเกิด^{๓๓}วิวาท^{๓๔}รังเกียจ^{๓๕}กันกับพระ^{๓๖}อดีต^{๓๗}ภิกษุ
 ซึ่ง^{๓๘}เข้ามาอยู่^{๓๙}แต่ก่อน จึง^{๔๐}ทรง^{๔๑}แค้น^{๔๒}พระ^{๔๓}ไทย อนึ่ง^{๔๔}ทรง^{๔๕}พระราช^{๔๖}ดำริ^{๔๗}ที่
 ปรารภ ว่า^{๔๘}กรุงเทพมหานคร^{๔๙}กับ^{๕๐}ลังกา^{๕๑}ที่วัด ไม่ได้^{๕๒}ไป^{๕๓}มาถึง^{๕๔}กัน^{๕๕}ช้านาน
 เวदान^{๕๖}นี้^{๕๗}ได้^{๕๘}ข่าว^{๕๙}ว่า^{๖๐}อังกฤษ^{๖๑}ได้^{๖๒}เมือง^{๖๓}ลังกา^{๖๔}เป็น^{๖๕}เมือง^{๖๖}ชน พระ^{๖๗}ดำณ^{๖๘}ใน
 เมือง^{๖๙}ลังกา จะ^{๗๐}ผัน^{๗๑}แปร^{๗๒}จริต^{๗๓}ไป^{๗๔}อย่างไร^{๗๕}บ้าง^{๗๖}หรือไม่ เหตุ^{๗๗}นั้น^{๗๘}เป็น^{๗๙}เหตุ^{๘๐}
 แห่ง^{๘๑}พระราช^{๘๒}ดำริ^{๘๓}ที่^{๘๔}ให้^{๘๕}สมณะ^{๘๖}ทุก^{๘๗}ออกไป^{๘๘}ลังกา

๒ ใน^{๘๙}เวदान^{๙๐}นี้^{๙๑}สมเด็จพระ^{๙๒}สังฆราช^{๙๓} (ศุข) ยังมี^{๙๔}พระ^{๙๕}ชนม^{๙๖}อยู่
 แต่^{๙๗}ชรา^{๙๘}ทุ^{๙๙}พถ^{๑๐๐}ภาพ ผู้^{๑๐๑}ที่เป็น^{๑๐๒}หน้า^{๑๐๓}จัดการ^{๑๐๔}เรื่อง^{๑๐๕}เด็ก^{๑๐๖}พระ คือ^{๑๐๗}สมเด็จพระ^{๑๐๘}
 พระ^{๑๐๙}วัน^{๑๑๐}รัตน (มี) วัด^{๑๑๑}ราช^{๑๑๒}บูรณะ ซึ่ง^{๑๑๓}ได้^{๑๑๔}เป็น^{๑๑๕}สมเด็จพระ^{๑๑๖}สังฆราช^{๑๑๗}ต่อ
 มา^{๑๑๘}ใน^{๑๑๙}ไม่^{๑๒๐}ช้านัก ส่วน^{๑๒๑}คณะ^{๑๒๒}เหนือ พระ^{๑๒๓}พุทธ^{๑๒๔}โฆ^{๑๒๕}ษา^{๑๒๖}จารย์ (บุญ^{๑๒๗}ศรี)
 วัด^{๑๒๘}มหา^{๑๒๙}ธาตุ เป็นผู้^{๑๓๐}ทำการ^{๑๓๑}แทน^{๑๓๒}สมเด็จพระ^{๑๓๓}สังฆราช (ศุข)

พระภิกษุองค์ใดมีศรัทธาจะใคร่ออกไปบูชาพระเจดีย์ฐานในดงกาทวับ้าง
ก็ให้จัดแจงจะส่งไปให้ถึงเมืองดงกาโดยสบายมิให้ผิดเคืองด้วยอาหาร
ของฉัน สมเด็จพระสังฆราชก็จัดแจงได้ภิกษุ ๘ รูป วัดราชบูรณ ๔ รูป
พระอาจารย์ดี ๑ พระมหาจัน ๑ มหาแก้ว ๑ มหาคง ๑ วัดมหาธาตุ ๓
รูป พระอาจารย์อยู่ ๑ มหาปราง ๑ มหาแสง ๑ พระสงฆ์ ๗ รูป^๓
นั้นศรัทธาจะออกไปไหว้พระเจดีย์ฐานเมืองดงกาทวับ้าง สมเด็จพระพุทธ
เจ้าอยู่หัววัดพระไทยยั้งนัก รับสั่งให้จัดไพร่พร บาทรเห็ดกถกบัคค์ ร่ม
ขฝง พืชน์ ถวายพระสงฆ์ไทย ๗ รูป กับพระสงฆ์ดงกาที่เข้ามาก่อนนั้น^๔
จะกถกออกไปดงกาดด้วย ๒ รูป^๕ เสมอกัน จัดของถวายพระสังฆราชใน
ดงกา ไตรพรเห็ดกถกบัคค์ ๑ บาทรเห็ดกถกบัคค์ประดับมุกทั้งตัว ถกก
ก้ามหยาเห็ดก ๑ ย่ามหักทองขวางทงศพนก้ามหยาแดง เครื่องย่าม
ของโหมดถุขบวนจัน ๑ ของถวายพระราชาคณะวัดพระปฐมไทรพร
โตริว ๑ บาทรเห็ดกถกบัคค์ประดับมุกเชิงชาย ถกกก้ามหยาแดง ๑ ย่าม
หักทองขวางทงศพนก้ามหยาแดง เครื่องย่ามของโหมดถุขบวนจัน ๑

๑ พระมหาจัน ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่าชื่อพระห้วง

๒ พระมหาแสง ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่าพระเซ่ง
เข้าใจว่าที่ได้เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ในรัชกาลที่ ๔

๓ ในหนังสือพระราชพงษาวดาร ว่ามีพระมวงไปด้วยอีก
รูป ๑ รวมเป็น ๘ รูป

๔ พระสงฆ์ดงกาที่จะกถกไป ๒ รูป^๕ คือพระรัตนปาละ พระ
หิชาเย ที่มาบวชในเมืองไทย

ถวายพระวิมตญาณกิจ ไครเพรหิติน ๑ บาตรเหล็กฝาเชิงประดับมุกเชิง
 ขาย ถดกบั้คตุงแดง ๑ ยามหักทองขวางพันดักถาดแดง เครื่อง
 ยามซองไหมดกขบวนจัน ๑ เครื่องจบพระหัตถ์ดำหีบบูชาพระ
 เจดีย์ฐานน ๑๕ เครื่องต้นไม้ ใบเงินดอกกระทำได้ด้วยทองคำ ๘ ต้น ๆ
 ไม้เงินใบทองดอกกระทำได้ด้วยเงิน ๗ ต้น เป็น ๑๕ ต้น อุปคันทองแดง
 พวงเงินจำปาทอง ๘ ต้น อุปคันทองแดงพวงทองจำปาเงิน ๘ ต้น เป็น
 ๑๕ ต้น เทียนทอง ๓๐๐ เต็ม รูปเงิน ๑๐๐ ดอก ของพระราชอุทิศ^๕ทั้ง
 มอบให้ภิกษุไทย ๗ รูป มีคฤหัสถ์กับบิณฑการกคุมรักษาออกไปให้บูชา
 พระเจดีย์ฐานทั้ง ๑๕ ตำบล^๑ คือพระมหียังคนเจดีย์ ๑ นาคที่บังคน
 เจดีย์ ๑ กิตยาณเจดีย์ ๑ พระพุทธรบาทเขาดมณภู ๑ ทิวคหังคน
 เจดีย์ ๑ ทิมวาปีงคเจดีย์ ๑ มุกขังคนเจดีย์ ๑ คิสดมหาราหาร ๑ พระ
 มหาโพธิ ๑ มรจิฉฐียเจดีย์ ๑ อุปาราม ๑ อภัยคิริยเจดีย์ ๑ เขตวัน
 มหาวิหาร ๑ เสด็จเจดีย์ ๑ กัจจราคามกคนเจดีย์ ๑ เป็น ๑๕ ตำบล^๑ ของ
 ถวายพระดังกล่าว ๒ รูป นอกนั้นอีกทองคำเปลวองค์ละ ๑๐๐๐ เป็น
 ทอง ๒๐๐๐ แผ่น ซาคองค์ละ ๕๐ ห่อ เป็นซาค ๑๐๐ ห่อ รั้งองค์ละ
 ๕ กระบอก เป็น ๓๐ กระบอก อุทิศเป็นของฐานาการพระพุทธปฏิมากร
 เดรัจฉา^๑ มีพระราชโองการดำรัสตั้งพระเจ้าอนงยาเธอ กรมหมื่น
 ศักดิพดเสด็จ ให้จัดแจงแต่งเรือส่ง แดให้มัตรากระดาไหมไปถึง
 พระยานครศรีธรรมราชว่า พระสงฆ์ที่จะออกไปตั้งกาทวป็นมาเถิง
 เมืองนครศรีธรรมราชแล้ว ให้พระยานครศรีธรรมราช จัดแจงฝาก

๑ ในหนังสือพระราชพงษาวดารว่า ๑๖ ตำบล ทั้งพระเชยวแก้ว

ภิกษุ ๘ รูป ให้โดยสารเรือกำปั่นถูกค้าส่งให้ถึงดงกาจได้ แต่ค่าจ้าง
โดยสารกำปั่นก็ตั้ง แดอาหารเสบียงที่จะให้พระสงฆ์ฉันไปในกตาง
ทางนั้นด้วย จะฉันยังมากนักน้อยเท่าใดให้คิดเอาในหลวง คิดตั้งแต่
ภิกษุออกไปถึงกาจทราบเท่ากดับมาจนถึงกรุงเทพมหานคร เป็นเงิน
ค่าจ้างโดยสารกำปั่นของขบฉันเสร็จ ๗ ชั่งค่าตั้งบาทตั้งเพียง ๕๓๓ เบย
ครั้นแต่งตราเสร็จแล้ว ก็ให้แต่งเรือปากกว้าง ๑๑ ศอก ยาว ๑๒ วา จัด
ให้รัตนวงษ์แซกเป็นนายเรือ แซกผู้มั่งซื้อถุกเรือ ๑๙ คน แซกเทศ ๒
คน ออกไปกับพระดังกา ขุนทรงวิไชย หมื่นไกร คุมเครื่องดอกไม้เงิน
ดอกไม้ทองของพระราชอุทิศทั้งปวง กับผู้มั่งซื้อ ๑๓ คน เสร็จแล้วให้
เอาเรือมาทอดไว้หน้าวัดมหาธาตุ

ครั้นวัน ๖ ๕ ๒ ค่ำ ปีมะแมศก (พ.ศ. ๒๓๕๗ จุลศักราช ๑๑๗๖)
เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระสงฆ์ไทย ๘ รูป พระดังกา ๒ รูป ลงเรือต้อง
ลงไปถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการออกไปทอดอยู่ปากอ่าว ครั้นวัน
๑ ๕ ๒ ค่ำเวลาเช้าจึงได้ใช้ใบไม้ไป ๓ วันถึงลำร้อยยอดขัตติมทอด
สมอท่าอยู่ขึ้น ครั้นวัน ๓๐ ค่ำเพลาเช้า ๔ โมง เกิดลมดีแต่่นออกจาก
ลำร้อยยอดวัน ๑ ยังค่ำ ครั้นเพลา ๓ ยามเศษเกิดลมร้ายใบกตางขาด
นายเรือให้ถดถงแต่่นใบไม้ รุ่งขึ้น ๑๑ ค่ำเวลาเช้าเกิดพายุใหญ่เพลาใบ
น้ำหัก จึงเอาแจวผูกกระหนาบทาบเพลาใบให้แน่นแต่่นต่อไป ถึงน้ำ
ประวิงลมกล้าเหลือกำลังพังงาหางเสือหัก เรือแทบจะจมลง นายท้าย
แก้ไขกระทำเข้าได้ นายเรือจึงให้แะเข้าทอดล้อย่นนอกประวิงวัน ๑
ยังค่ำ เพลา ๓ ยามเศษสมอทอดสายหนึ่งๆ ทอดไม่กิน นายท้ายนาย

เรือก็ชักให้เด่นแต่ใบหน้า ครั้นถึงเกาะใช้หางเสือหักอกครึ่งหนึ่ง เรือ
 นั้นก็เหินจะเข้าโดนเกาะ คิดพร้อมกันตัดเอาเพลาใบกลางทำหางเสือ
 แดพังงาเข้าได้ แล่นไปเข้าเกาะหาดมัทรีที่ปากน้ำเมืองชุมพร พระสงฆ์
 ดำเนินธรรมาศทั้งปวง ชวนกันเอาถ่อแจวช่วยกันค้าเรือก็คอยเคลื่อน
 ไปที่ตระหนอย บ้างก็ช่วยกันวิดน้ำได้วางมือ ก็ช่วยกันรื้อชนกอบโกย
 เข้าตำรแดดเกลือเททิ้งเสีย เพื่อให้เรือเบาถอยดำขึ้นได้ กำลัง
 คลื่นใหญ่กล้าซัดกระแทกตำเรือลงกับหาดทรายเป็นหลายครั้งหลายหน
 จนเพลาเช้า ๔ โมงเศษเรือก็แตก ผู้คนในตำเรือทั้งนายแต่ไพร่ภิกษุ
 แดตามเนินรุดใจฉวยคว้าได้สิ่งของผ้าผืนของควาใจลงน้ำ ๆ นั้นก็ลี้ก
 ประมาณเพียงหมบบ้างเพียงคอบ้าง พวกนี้ว้ายเดือดร้อนเข้าหาฝั่ง ที่
 กำลังน้อยแต่พอถึงฝั่งก็ทอดชบเขายู่กับฝั่ง ที่มีกำลังมากก็ขึ้นไปได้เอง
 บนดอน ที่จะเป็นอันตรายล้มตายแต่สักคนหนึ่งหาไม่ได้ แต่หีบดอกไม้เงิน
 ดอกไม้ทองของทั้งปวง หมีนไกรแก่ ไชยลงจากหน้าเข้าไปถึงฝั่งได้แล้ว
 อดอาหารอยู่ทนถึงสามวัน พระสงฆ์แดธรรมาศทั้งปวงจึงคิดกันว่า จะ
 อยู่ทนเห็นจะอดเข้าตาย เรือแต่สักลำหนึ่งก็ไม่มี แต่พอจะได้ โดยสาร
 เข้าไปเมืองชุมพร จำจะจัดกันเข้าไปในป่าเที่ยวหาบ้านให้พบผู้คน
 เกิด จึงจัดให้พระสงฆ์ ๓ แยก ๑ ไทย ๓ เปน ๕ แยกก็พากันบุกไปใน
 ป่ากกาง ทางนั้นก็รกรกผิดทางคน ไปแค่เข้าจนค้ำลงในป่าหาพบบ้าน
 ของผู้คนไม่ ชวนกันนอนอยู่ในป่า ครั้นรุ่งขึ้นเพลาเช้า ตัดเอา
 ยอดเบ้งมากินค่างเข้า ทั้งพระสงฆ์แดธรรมาศ แดก็เดินเดียดมา
 ตามคดองน้ำได้พบผู้คนเคย พวกนี้ท้อใจอยู่สิ้น ที่จะต่อไปนั้นทาง

ก็รัก อาหารก็ไม่ม่กิน ก็ชวนกันถนัดมาจะให้พบพวกที่อยู่ริมหาด
ทรายท่าที่เรือแตกนั้น ครั้นถนัดมาถึงกต่างทางพอบพบชาวเรือฉนวน
ดำหนึ่ง ก็โดยสารเขาส่งถึงเมืองชุมพร จึงไปขอเข้าเฝ้าอธิการณวัด
ท่ายางบริโศคเสร็จแล้ว ก็พากันเข้าไปหาเจ้าเมืองกรมการบอกความ
ว่า พระสงฆ์ ๘ รูป กับคฤหัสถ์มช่อคุมเอาดอกไม้เงินดอกไม้ทองของ
พระราชอุทิศจะออกไปลังกา เรือมาแตกที่ปากน้ำชุมพรอดเข้ามา ๓
วันแล้ว ครั้นกรมการณเมืองชุมพร ก็ให้บ่าวร้องราษฎรชาวบ้านให้
จัดแจงเข้าปตาอาหารออกไปถวายพระสงฆ์ที่ปากน้ำ แต่เลี้ยงดูแขกไทย
พวกที่เรือแตกสิ้นทั้งปวง ฝ่ายกรมการก็ส่งไปดอกไม้เงินดอกไม้ทอง
ของหลวงรับเอามาพิทักษ์รักษาไว้เป็นอันดี แล้วรับพระสงฆ์ ๘ รูปกับ
แขกไทยเข้ามาณเมืองชุมพร นิมนต์ให้พระสงฆ์ไทยไปอาไศรยในวัด
ท่ายาง ครั้นวัน ๗ ๑๒ ค่ำ เจ้าเมืองกรมการจึงจัดแจงเรือจะส่ง
พระสงฆ์แต่คฤหัสถ์ให้ถึงเมืองนครศรีธรรมราชก่อน เรือนั้นปากกว้าง
๕ ศอกก้ำมา ยาว ๕ วา เห็นว่าเรือที่จะไปนั้นเล็กนัก จึงจัดแจงแบ่ง
กันไปเรือบ้างไปบกบ้าง พระสงฆ์ไทย ๘ รูปกับคฤหัสถ์มช่อที่จะไป
ทางบกยกออกจากเมืองชุมพร ณวัน ๒ ๑๒ ค่ำ ไปถึงเมืองสัว
ณวัน ๔ ค่ำเพลาเช้า ออกจากเมืองสัวถึงเมืองคโก ออกจากเมือง
คโกถึงเมืองหลังสวน ออกจากเมืองหลังสวนหาคระยะบ้านนอนอยู่
คลองกแม่ชายทะเล ได้อาไศรยกินอยู่กับพวกปาณาติบาต ออกจาก
คลองกแม่ไปถึงบ้านท่าเรือ ออกจากบ้านท่าเรือต้องฝนไปตั้งแต่เพลา
บ่ายโมงเศษ จนพลบค่ำถึงเมืองไชยา ณวัน ๑ ๑๒ ค่ำ พวกที่ไป

เรือนนกเงือกพร้อมกันวันเดียวกัน แต่พระดังกา ๒ รูปยังตกค้างอยู่ในเมือง
ชุมพร ด้วยเขายังเป็นห่วงที่จะเก็บค่าเช่าของที่ตกหายในเรือแตก
นั้น ฝ่ายพระยาไชยาเห็นว่าพระดังกา ๒ องค์ค้างอยู่ในเมืองชุมพร จึงรับ
ว่าถ้าพระดังกามาถึงเมื่อใดจึงจะจัดแจงส่งไปให้ถึงเมืองนครศรีธรรมราช
ต่อภายหลัง พระดังฆัไทย ๗ รูป กับขุนทรงวิไชย หมีนไกร จึง
ปรึกษากันจัดแจงให้พระอาจารย์อยู่ ๑ มหามังผู้ โดยสาร ๑ ๒ รูป
กับแขกเทศคนหนึ่งอยู่ทำพระดังกาที่เมืองไชยา ฝ่ายพระยาไชยาจัด
แจงเรือไปส่งพระดังฆั ๖ รูปกับขุนทรงวิไชย หมีนไกร แขกไทยทั้งปวง
ออกจากเมืองไชยาแต่ณวัน ๖ ๓ ค่ำ เวลากลางคืน ถึงบ้านดอนเวด
เย็นวันนั้น ฝ่ายหมีนไกรจึงถือตราวิ่งไปก่อน จะได้แจ้งความแก่
พระยานนครศรีธรรมราช พระดังฆั ๖ รูปยังอยู่บ้านดอน ๑๒ วัน
กรมการจึงจัดแจงให้คนสืบข่าวว่าพระดังฆัดังกาจะมาแต่ฤกษ์ยัง ได้
ความว่าพระดังกายังไม่มาก่อน เจ้าเมืองกรมการจึงจัดแจงพระดังฆั
๖ รูปไปณเมืองนครศรีธรรมราชโดยทางเรือ ออกจากบ้านดอนแต่
ณวัน ๖ ๓ ค่ำ ใช้ใบแฉ่นเรือไปนั้นเปนมด้าเกาบัง หมดตาตัน
บ้าง พัดโคต่าน่าไว้ จะแฉ่นไปเป็นอันขัดสนนัก ได้ออกแฉ่นแต่วัน
ระน้อย ครั้นมดกดักเข้าแอบแฝงเกาะทุกตำบล จนถึงวันแรม ๔ ค่ำ
มดคดก้างดักจะแฉ่นไปมิได้ ให้ทอดล้อยู่ในอ่าว เวลาคดบเรื่อนั้น
ร่วหนกวดินามได้วางมือ ครั้นรุ่งวันแรม ๑๐ ค่ำ ออกใช้ใบแฉ่นก้าว
ไปถึงหน้าเมืองกตาย รุ่งวันแรม ๑๑ ค่ำ บังเกิดมด้าเกากดักนัก แฉ่น
ไปมิได้ ที่จะแอบแฝงก็ไม่มี ครั้นจะทอดล้อย้ายล่อก็ขำรุดกว่าครานัก

นายท้ายจึงปลุกชากับพระสงฆ์ฯ ทั้งปวงก็ว่าสุดแต่ความคิดนายเถิด นาย
 ท้ายเห็นว่าจะทอดตัวยูมิได้ จึงให้นายนำเรือกลับมาวันเดียวกันถึงบ้าน
 คอน พระสงฆ์ก็เอาไครยณบ้านคอนดังเก่า ฝ่ายพระยานครศรีธรรมราช
 ครั้นทราบในท้องตราที่หมื่นไกรถ้อยไปแจ้งว่า ทรงพระกรุณาโปรดให้
 พระสงฆ์ออกไปเมืองดังกล่าวให้จัดแจงส่งกลับบ้านดังที่ใจ ได้ความ
 ว่าพระสงฆ์ไทยออกมาค้างอยู่ณบ้านคอน พระดังกา ๒ รูปยังอยู่ณเมือง
 ชุมพร จึงให้ขุนหมื่นนั้นชื่อมาตามพระสงฆ์ไทยที่บ้านคอนพวกหนึ่ง มา
 ตามพระดังกาณเมืองชุมพรพวกหนึ่ง จึงพาพระดังกามาแวะเข้าเมือง
 ไซยา พาพระอาจารย์อยู่ มหาม่วง กับแขกเทศที่ให้คอยท่าพระดังกาอยู่
 ณเมืองไซยามาประจบพบกันกับพระดังฆบานคอนณวัน ๑๓ ค่ำ ครั้น
 รุ่งวันแรม ๑๔ ค่ำ กรมการทั้งปวงจัดแจงคนไปส่งโดยทางบกถึง
 บ้านกะตะะ ออกจากบ้านกะตะะถึงบ้านม่วงงาม ออกจากบ้านม่วง
 งามถึงบ้านหัวนา ออกจากบ้านหัวนาถึงบ้านอะหตวง ออกจาก
 บ้านอะหตวงถึงถายสาย ออกจากบ้านถายสายถึงบ้านมูญ ออกจาก
 บ้านมูญถึงเมืองนครศรีธรรมราชแต่วัน ๔ ๗ ค่ำ กรมการ
 รู้เอาเนื้อความไปแจ้งแก่พระยานครศรีธรรมราชว่า พระสงฆ์ที่จะไป
 ดังกานนั้นมาถึงแล้ว พระยานครจึงนิมนต์ให้อาไครยอยู่ณวัดประตาว
 นอกเมืองข้างทิศอุดร ครั้นเพราเย็นจึงให้นิมนต์พระสงฆ์ ๘ รูปกับเจ้า
 คณะกาแก้ว, การาม, กาเดิม, กาชาด, ๔ องค์เข้าไปณจนแล้ว พระยานคร
 จึงว่าแก่เจ้าคณะทั้ง ๔ ว่า ราชการทรงประกอบทั้งพุทธจักรอาณาจักร
 เจ้าคุณเขาเป็นภาระธุระช่วยจัดแจงให้ค้ำด้วย เจ้าคณะทั้ง ๔ กับพระ

พระยานครจึงถามพระสังฆทัตตว่า บัดนี้พระคุณมาเร็วกว่าแต่ก่อนน้อย
พระคุณจะอุสาหะไปให้จงได้ฤๅ ว่าจะกลับไปยังกรุงเทพพระมหานคร
พระสังฆทัตตจึงว่าอาตมภาพคงจะไปให้ได้ พระยานครจึงว่าบิ
ณฑมรตุอยู่แล้ว จะไปนั้นเห็นขัดสนนิมนต์ค้อยู่ก่อน ค่อยมีน้ำโยมจะ
ค่อกำบับส่งให้ไปโดยสบาย แล้วจะจัดแจงพราหมณ์ไปกับบิณฑการก
ให้ไปด้วยสัก ๔ คนพระคุณจะเห็นเป็นประการใด ฝ่ายพระสังฆทัตต
ก็ว่าราชการครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็ไว้พระไทยตกพระมายังบิณฑ
ก็แล้วแต่บิณฑจะเห็นดีเกิด พุดจากกันแล้วพระสังฆทัตตอำลากลับมาวัด
พระยานครก็ได้ปรับภัตถวายอาหารของฉันแก่พระสังฆทัตตทุกวันเป็นนิมิตได้
ขาด ภายหลังให้มีหนังสือบอกเข้ามายังกรุงเทพพระมหานครตามเน
ความพระสังฆทัตตจะไปตั้งกามาเสียเรือที่ปากน้ำเมืองชุมพร ได้ความ
ลำบากเวทนาจนรับสั่งค่อ ๆ ไป คราบเท่าถึงเมืองนครศรีธรรมราชกราบ
ทูลพระกรุณาให้ทราบทุกสิ่งทุกประการ ฝ่ายมหาเหรา มหาแก้ว
พระสังกา ๒ รูปเข้าไปหาพระยานครว่า จะออกไปณเมืองเกาะหมากจะ
ไปเก็บเอาพระคัมภีร์หนังสือ แต่สิ่งของซึ่งฝากเขาไว้ที่เกาะหมากแต่เมื่อ
แรกเข้ามานั้น พระยานครก็ตั้งเสียให้ไป ครั้นไปถึงเกาะหมากจะไป
เอาสิ่งของที่ฝากไว้นั้นผู้รับฝากไม่ให้ จึงชวนกันลงมาเรือว่าจะกลับ
มาเมืองนคร แยกเทศคนหนึ่งตามลงไปถึงเรือแล้วจึงว่าพระสังกาเหรา

๓ มหาเหรา คือพระหิรายะ มหาแก้ว คือพระรัตน
ปาละ ที่มาอุปสมบทในกรุงเทพ ฯ เรียกเป็นชื่ออย่างไทย ที่ใช้คำ
มหานำหน้าชื่อ เพราะเป็นพระหตถ มิใช่เพราะเป็นเปรียญ

องค์นี้ เมื่อแรกเข้ามาอยู่ที่เกาะหมาก จ้างให้หุงข้าวต้มแกงให้
กินว่าจะให้เงินเดือน ๆ ละ ๓ เหรียญ แล้วหยิบยืมเอาสิ่งของเด็กน้อย
ของ ๆ ข้า ๆ ไปบ้าง คิดเบ็ดเสร็จเป็นเงิน ๒๐๐ เหรียญ ถ้าท่านท
บวงจะเอาตัวพระเหราไป เอาเงิน ๒๐๐ เหรียญมาให้ ๆ ข้า ๆ คนที่
ในเรือก็ว่าตามแต่ท่านจะว่ากล่าวกันเถิด แยกเทศกียอเอาตัวพระเหรา
ดังกล่าวณเกาะหมาก แต่มหาแก้วดังกล่าวณเรือนมาณเมืองศรี มาถึง
เมืองนครศรีธรรมราช พอพระยานนครศรีธรรมราชจัดแจงจะเข้ามาเฝ้า
ทูตของชุดพระบาท สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานคร
มหาแก้วดังกล่าวเข้ามาหาพระยานครจะโดยสารกลับเข้ามาณกรุงเทพพระ
มหานครด้วย พระยานคร ให้มหาแก้วดังกล่าวมาเรือดำเดี่ยวกับขุนอักษร
ครนกำหนดวันคืนที่จะเข้ามาแน่แล้ว พระยานครก็ให้คนไปนิมนต์พระสงฆ์
ไทยที่จะไปตั้งถานัน มาเจริญพระปริตเวทนาเย็น เวทนาเข้าถวายบิณฑบาต
ครนพระสงฆ์นั้นเสร็จแล้ว พระยานครจึงสั่งหลวงไขพยาให้เกณฑ์คนไป
ต่อกำปั่นดำหนึ่งที่เมืองศรี กำหนดให้ทันในเดือน ๒ เดือน ๓ ปีกุญต์ปิดศก
หลวงไขพยารับคำแล้วก็เกณฑ์คน ๕๐๐ ยกไปณเมืองศรี จัดแจงต่อ
กำปั่นปากกว้าง ๓ วาเศษ ยาว ๑๒ วาเศษ ครนณวัน ๒๖ ค่ำ
ปีกุญต์ปิดศก พ.ศ. ๒๓๕๘ จตุศักราช ๑๑๗๗ เวลากลาง ๔ โมงเศษ
พระยานครศรีธรรมราชก็ยกออกจากเมืองลงเรือเข้ามายังกรุงเทพพระ
มหานคร แต่พระสงฆ์ไทยที่จะไปตั้งถานันยังค้างอยู่เมืองนครศรีธรรม
ราชถึงวัน ๗ ของค

ฝ่ายพระยานครเข้ามาถึงกรุงเทพพระมหานครแล้ว อยู่มาภายหลัง
 เจ้าพระยานครพัฒนผู้เฝ้านอกราชการ^๑ เป็นบิดาของพระยานครใหม่
 ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นธุระมาช่วยว่าราชการอยู่ณเมืองนคร บ่อย
 ถึงแก่อนิจกรรมแต่วัน ๖ ฎี ๓๒ คำ ปีกุญต์ปีศก เวลาราย
 ๓ โมง ๘ บาท ฝ่ายพระยานครใหม่ผู้เป็นบุตรเข้ามาอยู่ณกรุงเทพ
 นานแล้ว กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวถวัลย
 ไปณเมืองนครศรีธรรมราช พอถึงปากน้ำเมืองนครวัน ๕ ฎี ๑ คำ
 เวลา ๓ ยาม แจ้งความว่าพระยานครผู้บิดาถึงแก่อนิจกรรมแล้ว
 ถึงเรือนอยู่รับขึ้นไปถึงเมืองนครเวลาเช้ามืด เข้าไปกราบไหว้
 เคารพศพบิดาแล้ว ให้นิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลตั้งทางเมืองเป็นพระสงฆ์
 ๕๐๐ เศษ แล้วให้ทานเงินคนละเฟื้อง ถ้าเป็นคนพิการให้
 คนละตั้ง เป็นคน ๒๐๐ เศษ ถวายเข้าสงฆ์ ทิวहारหลวงวัน
 ตะ ๒๐๐ รูป บังสุกุลวันตะ ๕๐ รูปทุกวันอุโบสถ ๘ คำ ๑๕ คำเป็นนิจมิ
 ได้ขาด มาวันหนึ่งให้นิมนต์พระสงฆ์ ๘ รูปที่จะไปตั้งถานเข้าไปณใน
 วิหารหลวง ครั้นนั้นแล้วพระยานครจึงบอกกับคนกำนันช่อข้างเข้า
 มาณเมืองครั้ง ๓ ถ้า โยมให้คนไปสืบข่าวได้ตามทางที่จะไปตั้งถาน
 เห็นศพอยู่แล้วพระคุณอย่าวิตกเลย โยมจะคิดอ่านจัดแจงให้ถึง
 ดังกาจได้ เมื่อพระยานครบอกความคนแล้ว พระสงฆ์ก็ลากลับ
 มาวัด ครั้นอยู่มาประมาณ ๘ วัน ๘ วัน พระยานครรู้ว่าพระสงฆ์

๑ เจ้าพระยานคร (พัฒน) เวदानันต์ เดือนเป็นเจ้าพระยา

ธรรมมณตรี จางวางเมืองนครศรีธรรมราช

ดังกาเก่าใหม่ออกมาแต่กรุงประจันต์ที่เมืองนคร ทำได้ไว้นานกว่า
 โทษกันด้วยยอหินนาทานพาดชกตักกันเป็นหลายครั้งหลายหน จึงคิดว่า
 พระดังกาเหล่านี้มีใช้ว่าชาติกำเนิดบวชเรียนในสิ่งหยาบ อุปสมบทมาแต่
 วิไลยพม่าเจรจาหาความจริงมิได้ ใจจากจณกรรจ์เกาะเกาะนี้ ซึ่งจะให้
 ไปกับด้วยพระดังขี้ไทยพร้อมกันหมด ที่ไหนจะมีความสบาย จำจะ
 แยกส่งให้เธอไปเสียก่อน คิดแล้วให้คนไปบอกพระดังกาเก่าว่า พรุน
 พระยานครจะส่งพระคุณไปณเมืองศรีกรุงก่อน พระดังกาเก่าจึงว่าเรา
 ยังไม่ไป ชดด้วยเสบียงอาหาร อนึ่งอุปาสก์บ้านอยู่ปากพนังยืมเอาเงิน
 เราไป ๘ บาท ครนรู้วามากก็หุดหน้าหนีมิให้พบ เราจะอยู่คอย
 ทวงเอาเงินก่อน เขาก็กลับเอาเนื้อความมาแจ้งแก่พระยานครดังนี้
 พระยานครจึงใช้ให้กลับมากบอกพระดังกาอีกเก่าว่า ซึ่งเสบียงอาหาร
 นั้นอย่าวิตกเลยจะจัดแจงหาให้ เงิน ๘ บาทที่ค้างเขายืมนั้นก็จะใช้ให้
 แทน นิมนต์พระคุณไปวันพรุนเกิด พระดังกากรับว่าถ้ากระนั้นแล้ว
 เราก็จะไป เขาก็กลับมาเรียนพระยานคร ๆ ก็ตั้งให้จัดช้าง ๕ ช้าง
 สำหรับบรรทุกเข้าของพระดังกา ครนรู้เข้าให้จัดเสบียงอาหารบรรทุก
 พร้อมกับเงิน ๘ บาท ให้คนพามาให้พระดังกา ๆ เห็นกูปช้างที่จะไป
 นั้นมุงด้วยจาก จึงว่ากูปช้างเช่นนี้เราช่ายหน้ากัน เขาก็กลับมา
 เรียนแก่พระยานคร ๆ หัวเราะจึงตั้งให้จัดกูปช้างไปให้ ครนได้กูปช้างแล้ว
 พระดังกาก็บมหาแก่น้องชายก็พากันไปณเมืองศรีกรุง ยับยังอยู่ณบ้าน
 ก้างปลา แต่พระดังณวงษ์ภิกษุดังกาใหม่อยู่ณเมืองนครจะได้ ไป
 กับพระดังขี้ ๘ รูป ครนณวัน ๓๕ ค่ำ พระยานครให้นิมนต์พระดังขี้

๗รูป กับพระดำณวงศ์เข้าไปฉันที่วิหารหลวง ฉันเสร็จแล้วพระยานครจึงว่า โยมจะไปเมืองศรีจะจัดแจงข้างดงกำปั่น พระคุณจะไปพร้อมกับโยมๆ จะไปก่อน พระสงฆ์ก็ว่าตามแต่บพิตร พระยานครจึงว่าวัน ๑๑ คำ ๑๓ คำ ๑๔ คำเป็นวันดี ตามแต่พระคุณจะเลือกไปเกิด พระสงฆ์ก็พร้อมกันว่าจะไปในวัน ๑๓ คำ พระยานครจึงว่าโยมจะไปวัน ๑๔ คำ พระคุณจะไปจะเอาข้างดงกำปั่น พระสงฆ์จึงว่าอาตมภาพทั้งปวงมีแต่บาตรกับจีวรองค์เดียวเท่านั้น ก็ตามแต่บพิตรจะจัดแจงเกิด พระยานครจึงสั่งหลวงนางให้ไปบอกหลวงต่างคากรมช้าง ให้จัดแจงช้างถวายถวายพระสงฆ์ไทยของคฤหาชัง พระดำณวงศ์ถึงกาน้ำเข้าของเขามากจัดให้เธอ ๒ ช้าง เป็น ๘ ช้างด้วยกัน แต่ช้างนั้นแต่ตัวนี้จะเอาดงกำปั่นฉันแล้วพระยานครสั่งให้จัดเลี้ยงอาหารกับจัดพราหมณ์ ๔ คนให้คุ้มเอาดอกไม้เงินดอกไม้ทองออกจากเมืองนครศรีธรรมราชแต่ณวัน ๖ ๗ ๘ คำ จุลศักราช ๑๑๗๗ ปีกุญดปีศก เวลามี ๓ โมงเศษ ประทับอยู่บ้านมองตอดคิน ๑ ยกแต่บ้านมองตอดไปนอนบ้านป่ากะแซง ยกออกจากบ้านป่ากะแซงไปนอนหาดทรายหนากาม ยกจากหาดทรายหนากามไปนอนท่ามะไฟ ยกจากท่ามะไฟไปนอนอยู่บ้านป่ากะโล่ม ยกแต่บ้านป่ากะโล่ม พระสงฆ์ ๖ รูปพลัดกับพวกช้างไปนอนท่ามะปรางที่วัดนันทบุรี พวกช้างไปนอนเขาขาว ครั้นรุ่งเช้าพระสงฆ์ ๖ รูปไปคอยท่าพวกช้างอยู่หน้าทรายได้พบกันเวลามี ๓ โมงเศษ แล้วไปนอนจำพร้า ยกแต่จำพร้าไปเถิงควนธานีที่ศรี ณวัน ๗ ๘ ๙ คำเวลามี ๓ โมงเศษ ไปแต่นครศรีธรรมราชเถิงศรีแปดเกล้าวัน พระยานครตาม

ไปที่หลังเชิงเมืองตรัง แล้วจึงว่าแก่พระสงฆ์ว่า เจ้าคุณจะออกไปตั้งกา
 ครอง^{๒๕}จะหมายพงพระตั้งกาองค์ใดก็ได้ แต่ด่วนตัวโหยกเหยกใจทมิฬ^{๒๖}ดิน
 ทงน^{๒๗} เถิงพระดำรัสของษัตริย์กาทมิฬ^{๒๘}มาด้วยสมณสาส์น ดวงใจเธอก็มีได้
 ก็ตามแต่อัธมาไศรยเธอจะไปด้วยก็ตาม ฤเธอจะมีไปก็ตาม อย่าเอา
 เปนประมาณเลย โยมจะจ้างอ้ายมาปูเทศให้ไปตั้งจนเชิงตั้งกา อย่า
 วิตกเลย ว่าตงนั้น^{๒๙}แตวกตั้งหมอบ ๓ คนให้มาอยู่พิทักษ์รักษาพระสงฆ์^{๓๐}
 ปวง ยับยังอยู่^{๓๑}ที่ตรัง^{๓๒}นี้ ๑๕ วัน พอพระอาจารย์เทพฝ่ายวิปัสณา
 เปนอาจารย์ของอาจารย์ด,มหาคง,มหาจัน,มหาแก้ว, & รูป ที่มาแต่วัด
 ราชบูรณะ พระอาจารย์เทพ^{๓๓}ออก^{๓๔}ไปอยู่ณเกาะหมากช้านานแล้ว
 ออกจากเกาะหมากจะมาอยู่^{๓๕}ตรัง พอมาถึง^{๓๖}ณวัน ๒๖ & คำ พบกับ
 กับพระสงฆ์ศิษย์ & รูป ^{๓๗}รู้ว่าจะไปตั้งกาดีใจว่าจะไปด้วย พระสงฆ์ศิษย์
 & รูป ก็พาพระอาจารย์เทพเข้าไปหาพระยานครบอก^{๓๘}ว่าพระอาจารย์ท่าน
 มาแต่เกาะหมากว่าจะออกไปตั้งกาด้วย พระยานครก็รู้จักพระอาจารย์
 เทพมาแต่ก่อนจึงว่ากำปั่น^{๓๙}หตวง^{๔๐}นั้นคับแคบนัก โยมจะฝากให้ไปกับกำปั่น
 ตุ๊กคำเจ้าคุณจะชอบใจฤไม่ พระอาจารย์เทพจึงว่าสุดแต่บพิตรจะโปรด
 พระยานครจึงว่าถ้าเจ้าคุณสมัครแล้ว ^{๔๑}ต่อพร^{๔๒}ก^{๔๓}น^{๔๔}เข้า^{๔๕}กัน^{๔๖}ม^{๔๗}น^{๔๘}ค^{๔๙}เจ้าคุณไป
 ตงกำปั่นยังเกาะปลับงเกิด ^{๕๐}แต่^{๕๑}ว่า^{๕๒}พระ^{๕๓}สงฆ์^{๕๔}จะ^{๕๕}ไป^{๕๖}แยก^{๕๗}ย้าย^{๕๘}ตำ^{๕๙}กำปั่น^{๖๐}ไป
 ต่างหากกัน ให้สัญญา^{๖๑}กำหนด^{๖๒}คน^{๖๓}ด^{๖๔}กัน^{๖๕}ไว้ ^{๖๖}ไป^{๖๗}คอย^{๖๘}กัน^{๖๙}อยู่^{๗๐}ณ^{๗๑}เมือง^{๗๒}เทศ^{๗๓}
 ค^{๗๔}อ^{๗๕}ไป^{๗๖}บรรจบ^{๗๗}พร^{๗๘}อ^{๗๙}ม^{๘๐}กัน ^{๘๑}จึง^{๘๒}จะ^{๘๓}ได้^{๘๔}ออก^{๘๕}ไป^{๘๖}ตั้ง^{๘๗}กา ^{๘๘}พระ^{๘๙}ยาน^{๙๐}คร^{๙๑}ตั้ง^{๙๒}ด^{๙๓}ง^{๙๔}นั้น
 แล้ว พระอาจารย์เทพพระสงฆ์ & รูปก็^{๙๕}ตา^{๙๖}ไป ^{๙๗}พระ^{๙๘}อาจารย์^{๙๙}เทพ^{๑๐๐}จึง

ชวนมหาजनผู้เป็นศิษย์ให้ไปด้วยจะได้เทศน์บัดนี้ด้วยกัน ครั้นรุ่งเช้า
 พระยานครจึงสั่งให้จัดเรือดำหนึ่งบรรทุกเสบียงอาหารกับไพร่ ๘ คน ชุน
 ฤทธิเดหวาชักเป็นนายไปคนหนึ่ง จะให้ไปส่งณเกาะปลัดึงเสร็จแล้ว
 จึงให้ทนายไปนิมนต์พระอาจารย์เทพมาตงเรือ พระอาจารย์เทพกัมมहा
 จันแต่ศิษย์ก็หัด ๒ คน ก็ขึ้นถึงของบริวารไปลงเรือ พระยานคร
 จึงสั่งชุนฤทธิเดหวาให้ไปบอกแก่ปเตย์เมียนายกำนันว่า เราจะฝากพระ
 ดั่งมี ๒ รูปกับศิษย์ ๒ คนไปด้วย ครั้นถึงเมืองเทศให้บอกแก่พระอโทย
 พานิชให้ช่วยปรินิบัติรักษาพระสงฆ์ด้วยกว่ากำนันหดวงจะไปถึง แต่
 พระอโทยพานิชนี้เป็นบิดาของปเตย์เมียนายกำนัน แต่ก่อนพระยา
 นครก็ได้ฝากช้างไปให้เป็นไมตรีช้างหนึ่งแล้ว พระยานครจึงตั้งพระ
 อาจารย์เทพว่า ถ้าแต่นายกำนันเขามิรับเจ้าคุณไปก็นิมนต์ชุนอยู่
 เกาะปลัดึงคอยทำเบียดเบียนกันไปด้วยกำนันหดวง พระยานครตั้ง
 เสร็จแล้ว ครั้นวัน ๓๗ & ค่ำ เวลากลางคืน พระอาจารย์
 เทพกัมมहाจัน ๑ ศิษย์ ๒ คน ก็ตั้งเรือไปถึงบ้านพระมวงปากน้ำเวดา
 บ่าย ๕ โมงเศษแล้ว ข้ามไปถึงเกาะปลัดึงเวลาประมาณยามเศษ ชุน
 ฤทธิเดหวาขึ้นไปบอกแก่ชุนสุนทรว่า บิดนท่านพระยานครให้เราพาพระ
 ดั่งมีมา ๒ รูปว่าจะให้ฝากไปด้วยกำนันปเตย์เมียนาย เราจะขอท่านช่วยพา
 นายดำมไปว่ากล่าวฝากฝังปเตย์เมียนายกำนันด้วย ครั้นรุ่งเช้านายดำม
 ชุนฤทธิเดหวา, ชุนสุนทร, ก็พากันลงไปหาปเตย์เมียนายกำนันแล้ว ดำมตั้ง
 ภาษาดังพระยานครตั้ง ฝ่ายปเตย์เมียนายจึงว่า กำนันนี้มีใช้ของเรา เป็น

กำนันของบิดาแต่งให้เรามา หวังว่าจะฟังท่านพระยานคร แต่คนท่าน
พระยานครจะบังคับเป็นประการใดก็ได้มิได้ขัดท่าน นิมนต์พระสงฆ์ลงมา
ดูเถิด ถ้าเห็นพอจะไปใดก็นิมนต์ไปเถิด ขุนฤทธิเดชหว่ากับตามก่เตี้ยวดู
กำนัน จะได้เห็นที่เปล่าพอจะไปได้แต่สักแห่งหนึ่งก็ห้ามได้ เต็มไปด้วย
หญ้าข้างกด้วยอยู่ต้นทงนั้น แล้วขุนฤทธิเดชหาขุนสุนทรนายด่านจึงก้ม
ไปบอกแก่พระอาจารย์เทพ ๆ จึงว่าเมื่อไปมิได้แล้ว รูปก็จะขึ้นคอยทำ
กำนันหุดงอยู่ที่นี่ ตามคำพระยานครลงมา แล้วขุนฤทธิเดชจึงให้
บ่าวไปช่วยขนสิ่งของ ๆ พระสงฆ์ ๒ รูป ขึ้นฝากไว้ที่ทับขุนสุนทรกับ
ด้วยศิษย์ ๒ คน ฝ่ายพระสงฆ์ ๒ รูปนั้น ก็อาไศรยอยู่ในป่าแล้วต่อมาทวน
รุกขมฤตฤคคงค์คอยอยู่ในร่มไม้เป็นวัตร ขุนฤทธิเดชจึงนำเอาเนื้อ
ความไปเรียนแก่พระยานคร ๆ ทราบแล้วจึงสั่งหุดงเพ็ชรกำแหงนายกำนัน
หุดงว่า ท่านพาพระสงฆ์ ๒ รูปลงกำนันหุดงไปเถิงเกาะปลั่งมบรรทุ
ข้างดำเร็วแล้ว จึงนิมนต์พระสงฆ์ ๒ รูปกับศิษย์ ๒ คนให้ลงกำนันไป
ด้วย หุดงเพ็ชรกำแหงกับคำพระยานครตั้ง ครันณวัน ๕ ๖ คำ
เวดabay ๒ โมงเศษ หุดงเพ็ชรกำแหงก็ให้นิมนต์พระสงฆ์ไทย ๖ รูป
พระดำณวงษ์ตั้งกามาตงกำนันแล้วออกจากควนธานี ต้องลงไปเถิง
ย่านซื่อ ณวัน ๓๐ คำให้ทอดส้มอวยงอยู่ทงนั้น ครันรุ่งขึ้น ๑๑ คำ
ต้องต่อไป ครันรุ่ง ๑๒ คำเวดabay ๕ โมงเศษ พระยานครตั้งเรือ
ตามกำนันลงไปแต่ควนธานี ครันทันทำนันแล้วเอาเงินมอบให้แก่
พรหมณ์กับบิณฑกร ๓๐ เหรียญว่า ท่านจงเก็บไว้สำหรับจะได้เป็นค่า
กับบิณฑกรนั้น ถวายพระสงฆ์อย่าให้ท่านขัดสนผิดเคืองได้ ตั้งแล้วพระยา

นครก็กลับไปในเวทวันนั้น ครั้นณวัน ๓๓ ค่ำรับต้องลงไปถึงบ้านพระ
มั่งงปากน้ำ ณวัน ๓๔ ค่ำทอดส้มออยที่นั่นวันหนึ่ง ออกจากปาก
น้ำเวทาพดบคำ ตูเถิงแหลมต้นเกาะปดบง ครั้นรุ่งเช้าพระสงฆ์ไป
ด้วยกำปั่นขึ้นไปฉันทันหันกับด้วยพระอาจารย์เทพทศอยทำอยู่ที่เกาะปดบง
นั้น หวดงเพ็ชรกำแหงแดขุนหมื่นมชอกจัดเจงกันบรรทุกช้างตงกำปั่น
๒๐ ช้าง ครั้นบรรทุกเสร็จแล้วจึงนิมนต์พระสงฆ์ชนของตงกำปั่นทั้ง ๘
รูป ลูกศิษย์ ๒ พราหมณ์ ๔ เป็น ๑๔ ด้วยกัน แยกเทศนายงาน ๘
คน กระตาดคนงาน ๑๕ คน คนงานนอกจากกระตาด ๘ คนเป็นบ่าว
ไปกับควนายตม ๒ หมอช้าง ๓ เข้ากันเป็น ๑๘ หวดงเพ็ชรกำแหงนาย
กำปั่น ๓ บ่าว ๒ ขุนอักษรเด็มน ๑ บ่าว ๒ ฝัฟาย ๑ ช่างไม้ ๑ กอง
ชเต ๕ ช่างเขียน ๒ เป็น ๑๕ ลีริคนไปในกำปั่นทั้งดั้นเป็นคน ๖๗ คน
พร้อมกันแล้ว ครั้นรุ่งณวัน ๖ ๕ ค่ำ เวทไก่อั้น ก็ให้ถอยกำปั่นตง
ไปจากแหลมต้นชดมใช้ ไบมิได้ ทอดส้มออยท้ายเกาะปดบงถึง ๒ วัน
ครั้นณวันแรม ๔ ค่ำเวทาคัก เป็นตมควันออกพัดพามาอ่อนๆ ใช้ ไบ
แต่นไปจนรุ่ง ครั้นสายขึ้นประมาณ ๓ โมงเศษ ทอดส้มออยหัดัง
เกาะปดบงแต่เห็นเกาะมุก ๓ เกาะอยู่ที่ศอุดรแห่งเกาะปดบง ภูเขา
แต่เกาะอื่นไม่รู้จักชื่อนมอญเป็นอันมาก แด่นกำปั่นไปนบายน่าไป
ตรงทิศอุดรประมาณลึก ๕๐ เส้น เพราะเกาะปดบงนั้นยาวขวางดัก
อยู่แต่จ้งบายน่าไปทิศตะวันตก ครั้นณวัน ๓ ๖ ค่ำ ได้ใช้ ไบไป
ยังค้ำ แด่นไปนั้นได้เขาไบชนแต่ ๗ ไบ ยังอีก ๑๗ ไบ เพราะเป็นกำปั่น ๒
เต้า ถ้าเป็นกำปั่นตมเต้าไบ ๓๒ ไบมากกว่ากำปั่น ๒ เต้า ๘ ไบ ครั้น

เวลาดึกกำนันยกปลาดิบเขาไปที่หลังแต่เกาะปลิงงัดลงไปทันเช้า ฝ่าย
 มหิตมจึงให้เอาใบขึ้นอีกใบหนึ่งงัดแข่งกันไป กำนันยกปลาดิบมากกว่า
 กำนันหดวงเขาก็ดันส่งไปก่อนจนแต่ไม่เห็นดำ ครั้นรุ่งเช้าได้แต่เห็น
 เกาะยวน้ำเกาะถาดง แค้นต่อไปยังรุ่งจึงดับเกาะยว ครั้นเวลา
 บ่ายเห็นปลาตามตัวหนึ่งยาวดึก ๕ ศอกเศษ ตั้งแต่วันนั้นไปจะได้แต่
 เห็นเกาะแต่ฝั่งหามิได้ ครั้นวัน ๖^๕ & คำ เวลาเช้าบังเกิดลมร้ายเป็น
 ด้ายโตเท่าดำคาตบ้าง อย่างเล็กกว่าดำคาตบ้าง พุ่งลงมาจับเอาหลัง
 หน้าถึง ๗ แห่ง ฝ่ายมหิตมหาย้ายก็ให้ปลิงใบลงเดียว ๖ ใบ คงไว้แต่ ๒
 ใบ อยู่ประมาณดึกครู่หนึ่งก็เปนพยุมาถึงเรือ แต่ทว่าเป็นปลาดิบม
 ไม่สู้ดีนัก ดึกครู่หนึ่งก็หายไป จึงให้ชักใบขึ้นดั่งเก่าแล้วไป ๖
 วัน จึงเห็นเกาะนาควารีย์ ครั้นวัน ๑๑^๕ & คำ เวลาเช้าโมง
 เศษ แค้นไปถึงเกาะเวดabayโมงเศษ แดเกาะนาควารีย์นั้นผู้คน
 อยู่เป็นอันมาก คนเหล่านั้นไม่กินเช้า กินแต่เผือกมันแห่มากพร้าว
 ครั้นเห็นเรือเข้าไปใกล้เกาะแล้ว ก็เอาเผือกมันแห่มากพร้าวด้วยอ้อยลง
 มาถวาย อนึ่งไปข้างทิศพายัพแห่งเกาะนาควารีย์นั้นมีเกาะนาควารีย์
 อีกแห่งหนึ่ง ถัดมาแต่ ๓ วันจึงถึง แดคนในเกาะนั้นกินคน ถ้าแด
 เรือซัดเข้าไปถึงที่นั้นแล้ว มันช่วยกันไถยักด้วยน้ำไม้จับตัวได้เชือดเนื้อ
 กินเป็นอาหาร อันนี้เป็นคำบอกเล่าหลายปากแล้ว ก็เห็นจะมีจริง แต่มี
 ได้เห็นด้วยจักษุ แดเกาะเล็กน้อยอยู่ใกล้เคียงเกาะนาควารีย์ที่แต่ไป
 เห็นนั้นจะนับจะประมาณมิได้ ครั้นวัน ๕^๕ & คำ เวลา ๒ ทุ่ม
 ย่านางร้องเหมือนเสียงตุ๊กไกริมเต่ากระโดงข้างแคมขวานนาคาฟ้า ครั้น

เวลาอีกประมาณ ๗ ทุ่มไปถึงบ้านกันเป็นต้องซัก แต่เป็นคนยาว
 ขวางคือน้อย เดี๋ยวนี้ข้างโน้นกะทบกับข้างนี้คงเคียงเหมือนคั่นกะทบ
 ฝั่ง ถ้าข้างหนึ่งไหลไปทิศตะวันออก ข้างหนึ่งไหลไปทิศตะวันตก
 ครั้นวัน ๖ ๕ ค่ำ ปีชวดอัฐศกเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ มหิตมเรียก
 เอาเงินแต่หุดวงพนักยกบ้าน ๑๐๐ เหรียญ แต่เรียวยากเรือตามแต่ใคร
 จะให้ แล้วจึงหยิบเอาต้องเหรียญ ห่อกระดาษรมด้วยกำยานแล้วจึง
 เค็กสดตามภาษาแขก ครั้นสดแล้วตั้งนางงานก็เอาเงินต้องเหรียญที่
 ห่อกระดาษนั้นขึ้นแขวนไว้บนด้ายโยงสำหรับเปนของเล่น “มรดาบ” สด
 แท้แต่กำปั้นดำโตเด่นดั่งพันท่านกันไปได้แล้วก็ต้องเรียวยากเอาเงินทอ
 ตัวกันทั้งดำเรือเก็บไว้เปนเครื่องเล่นมรดาบ แต่เรียวยากเอาเข้าดาร์คนตะ
 แดงสำหรับเอาไปให้นักไก่ของมรดาบกิน มรดาบนี้เป็นเทพารักษ์ศักดิ์สิทธิ์
 ณเมืองนาคหงุด แยกเทศทั้งปวงนับถือนัก คำปรัมปราว่าไว้ว่า เมื่อ
 มรดาบยังเป็นมนุษย์อยู่นั้น ไปค้าขายกำปั้นแดงไปในตลาดมหาสมุทร
 กำปั้นแตกทำตายผู้คนล้มตายสิ้นทั้งดำเรือ เหลือแต่มรดาบคนเดียวลอย
 อยู่ในมหาสมุทรถึงสามปีแล้วจึงเข้าฝั่งได้ คนทั้งปวงก็นับถือว่ามีรดาบเป็น
 ผู้วิเศษ ตกอยู่ในมหาสมุทรสามปีแล้วยังไม่ตาย ครั้นนานมามีรดาบขึ้น
 ชีวิตก็คิดกันก่อตั้งได้ศพนมรดาบไว้เป็นที่ไหว้บูชา สมมุติว่าเป็นเทพา
 รักษ์อยู่ณเมืองนาคหงุดนั้น นับถือมาศรบาเท่าทุกวันนี้ แดมหิตมหาย้าย
 เรียวยากเอาเงินแล้วก็เรียกเอาเข้าดาร์คนตะแดง แต่ข้างในกำปั้นก็ต้อง
 เรียกเข้าดาร์ดวนข้างตัวตะแดง สำหรับจะให้นักไก่ของมรดาบกิน เงิน
 ดินบนแต่เข้าดาร์นั้นเมื่อไปถึงแล้วต้องเอาไปมอบให้แก่คนที่เฝ้ามรดาบ

ย่น^๕ ครั้นวัน ๗^๕ ๕ คำ ขัดถมอยู่ถึง ๓ วัน ๓ คืน จะทอด
 ส้มอกทอดมิได้ นานนักนัก ครั้นวัน ๕ คำ จึงม้ถมแต่ไปได้ เมื่อ
 วัน ๘ คำ เวลาเที่ยง อ้ายกระต๊อบคนหนึ่งขึ้นบนเสากระโดงแต่เห็น
 เเกะดังกาอยู่ดิบ ๆ ลุดตกคา พอตั้งเกตุคิดว่าเปนเกาะแท้ อ้าย
 กระต๊อบก็ร้องบอกคนทั้งปวงว่าแต่เห็นเกาะดังกาแล้ว คนทั้งปวงก็
 ขึ้นเสากระโดงแต่เห็นเกาะเดียวอยู่กับน้ำ แล้วอ้ายกระต๊อบก็ลงมา
 ยกมือไหว้ดวงเพ็ชรกำแหงนายกำปั่นแถมหัตถิมนายท้าย นายกำปั่นก็เอา
 เงินให้อ้ายกระต๊อบ ๒ ชั่ง^๕ เปนของทำขวัญตาตามอย่างตามธรรมเนียม
 อยู่ประมาณเคียวหมากจัดแต่เห็นเกาะสูงพื้นน้ำประมาณศอกหนึ่ง แล้ว
 แต้นตรงไปข้างท้ายเกาะพอแต่เห็นเกาะถนัด ก็บายนำเรือไปข้างทิศ
 อุดรตรงเมืองมหมุ่บันคัตที่เคยไปขายช้าง แต้นไปนั้นต้องคืนกับวัน
 หนึ่งจึงพ้นแหตมดังกา ครั้นวัน ๓๐ คำ เวลาเช้า ๔ โมง แต้นไปถึง
 เมืองนาคหงดที่มีร้ดบอยู่ ฝ่ายมหัตถิมนายท้ายจึงให้ยกธงแดงขึ้น ๒
 คั่น เอาผ้าขาวตัดรูปช้างเผือกผูกเย็บติดเข้าไว้กับธงด้วยหวังจะให้ฝรั่ง
 เทศทั้งหลายทั้งปวงรู้สำคัญว่า กำปั่นของสมเด็จพระเจ้าช้างเผือก
 ณกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา แล้วมหัตถิมนายท้ายนำพาไฟให้
 เปนควันร้องประกาศมีร้ดบตามภาษาแขก ครั้นแต่ไปถึงเมืองศรีบด
 นายด่านใช้ให้คนเรือลงมา ๓ คน ถามว่ากำปั่นนี้มาแต่ไหน ฝ่ายมหัตถิ
 มบอกว่ามาแต่ศรี คนใช้จึงขอหนังสือใบหนึ่งเป็นสำคัญจะเอาไปให้นาย
 ด่านตรว้ว่ากำปั่นนี้ไปแต่ศรี มหัตถิก็ให้หนังสือใบหนึ่ง แตนคนใช้

๓ ๒ ชั่งมากนัก เห็นจะเป็น ๒ บาท

ที่ลงมาถามนั้นเอาไม้ธนู ๗ ท่อน ยาวประมาณ ๖ ศอก ใหญ่ดึก ๒ กำ
 บ้างเอาผูกมัดเข้าเป็นแพเดินใบไม้ต่างเรือ คนใช้นั้นเอาเชือกผูกเชว
 แล้วเอาผ้ากว้างดึกคืบบ้าง ผ่าเช็ดหน้า & เหลี่ยมบ้าง ผูกกระหวัดไว้กับ
 เชือกข้างนำใจกระเบนผูกไว้กับเชือกข้างหลัง ทำเหมือนเขาไฉมเป็น
 หางหมูไม้ถักเหมือนเจ๊ก ได้ต้มหุเป็นวงแหวนข้างตรง ๓ บ้าง ๒ วงบ้าง
 ๓ วงบ้าง แดคนใช้นั้นครั้นได้หนึ่งดื้อก็มให้ไปเป็นดำคัญแล้ว ก็
 ลงแพเดินใบไม้ไปฟาก กำปั่นหุดวงก็เดินออกจากเมืองนาคนहुตไป
 ถึงเมืองมหมุบันคัต ๓ วัน ๑ ๕ คำ ปี่ชวดอัฐศก เวดาดบ
 คำ ก็ให้ทอดมออยู่นำเมือง แต่ใช้ไปไปแต่เกาะปดบังนั้น ๑๘ วัน
 ถึงเกาะลังกา ไปแต่เกาะลังกา ๒ วันถึงเมืองมหมุบันคัต ๒๐ วันด้วย
 กัน บรรดากำปั่นที่ทอดมออยู่นำเมืองนั้นแต่ไม้จัก ๑๐ ลำ ทั่วจักเป็น
 กำปั่นชาวดิงหพ ๓ ลำ กำปั่นหุดวง ๑ ลำ เป็น ๑๔ ลำด้วยกัน ทอดมอ
 นำดึกถึงกระในเกนเศรษฐีเป็นตระกูลพราหมณ์อยู่ดึกครุหนึ่ง นายด่าน
 ใช้ให้คนลงมาถามได้ความว่า เป็นกำปั่นส้มเค็ดเจ้าข้างเผือกนคร
 เทพมหานครอยู่อยุธยา แด่งคนใช้ไปแต่เมืองตวัน แล้วคนใช้
 นั้นก็เรียกเอาเงิน ๒ บาท ค่าทอดมอนำเมืองตามธรรมเนียม ครั้น
 รุ่งขึ้นวัน ๑๑ ค่าเพดาเข้า ข้างในกำปั่นส้มเค็ดตัวหนึ่ง แล้วหุดวง
 เพชรกำแหงนายกำปั่น กับเดิมยืนพากันขึ้นไปหาดึงกระในเกนเศรษฐี
 บอกความว่า บัดนี้พระยานครศรีธรรมราชแด่งให้ข้าพเจ้าเป็นนายกำปั่น
 คู่มอเข้ามา ๒๐ ข้าง ตั้งว่าให้เอามาให้แก่ท่านเป็นทางไม้ตรีข้าง ๑
 ให้ท่านช่วยขาย ๑๐ ข้าง แต่บัดนี้ส้มเค็ดข้าง ๑ แด่งคงท่านจะได้

ชายแต่ ๙ ชั่วโมง ตั้งว่าเขาไปให้พระอภัยพานิชช่วยชาย ๙ ชั่วโมง ฝ่าย
 ดังกระไนเถนจึงว่า แต่ก่อนมาท่านพระยานครเคยตั้งมาให้เราช่วยชายทั้ง
 หก เหตุไฉนบัดนี้จึงตั้งแบ่งให้พระอภัยพานิชช่วยชายด้วยเล่า ฤๅว่า
 ท่านพระยานครกินแห่งแครงใจเราเป็นประการใด ฝ่ายนายกำปั่นจึงว่า
 ซึ่งท่านพระยานครนั้นจะได้กินแห่งแครงใจหาไม่ได้ ด้วยว่าพระอภัย
 พานิชเขาได้แต่งกำปั่นให้ไปเคี้ยมเย็บบุตร เป็นนายกำปั่นไปถึงท่านพระยา
 นคร เป็นคนชอบชอบใจกันอยู่ ครั้นมิให้ช่วยชายก็กลัวเขาจะน้อยใจ
 ฝ่ายดังกระไนเถนจึงว่า ถ้ากระนั้นท่านจะเอาไปให้พระอภัยพานิชช่วย
 ชายให้หมดก็ตามเถิด นายกำปั่นจึงว่า ท่านพระยานครกับท่านเต๋าก็
 เป็นคนชอบใจเหมือนกัน ท่านอย่าให้เสียทางไมตรีเลย ช่วยรับชาย
 ให้ตามคำพระยานครตั้งมาเถิด ดังกระไนเถนก็รีบแล้วจึงว่าต่อพรู้
 เราจึงจะจ้างคนลงไปให้เอาช้างขึ้นจากกำปั่น พุดจากกันเท่านั้นแล้ว
 นายกำปั่นจึงบอกว่าบัดนี้เราพาพระสังข์ไทยมา ๘ รูป จะส่งไปตั้งกาที่วัด
 ฝ่ายท่านจะไหว้พระของเราฤๅไม่ไหว้ ดังกระไนเถนจึงว่าเราไม่ไหว้
 นายกำปั่นจึงถามว่าเหตุไฉนท่านจึงไม่ไหว้ ดังกระไนเถนจึงย้อนถาม
 ว่าพระของท่านเอาแบ่งเจิมที่หน้าทาที่ตัวฤๅไม่ นายกำปั่นว่าหาไม่ได้
 ดังกระไนเถนจึงว่าถ้าไม่เจิมแบ่งเราไม่ไหว้ พุดจากกันเท่านั้นแล้ว นาย
 กำปั่นกับเด็มนกก็อำตภาพากันไปหาพระอภัยพานิช บอกว่าบัดนี้ท่าน
 พระยานครให้ ๆ ช้าง ๆ เอาช้างมาให้ท่านช่วยชาย ๙ ชั่วโมง พระอภัย
 พานิชก็รับว่าจะช่วยชายให้ แล้วนายกำปั่นจึงบอกว่าบัดนี้พระสังข์ไทย
 มาด้วยกำปั่น ๘ รูปจะออกไปตั้งกา ท่านพระยานครก็ตั้งมาเถิดพระ

อโภยพานิชให้ช่วยจัดแจงคักรามให้พระสงฆ์อยู่ปรนบัติให้ด้วย พระ
 อโภยพานิชก็ให้คนไปจัดแจงคักรเสร็จ ให้นิมนต์พระสงฆ์ ๘ รูปมา
 อยู่ รุ่งขึ้นณวัน ๓๒ ค่ำ แยกเทศทั้งปวงพากันลงไปเอาช้างขึ้นจาก
 กำปั่นเสร็จแต่ในเวลาย่ำ ๓ โมงในวันนั้น พระดำณวงษ์ตั้งกาตงไป
 ที่เรือชาวดิงหฟ แล้วบอกชาวดิงหฟว่าเราได้ไม่อยู่ในกรุงเทพมหานคร
 นครศรีอยุธยาหนึ่ง แต่บัดนี้พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาให้พระสงฆ์ไทย
 ๘ รูป กับด้วยดอกไม้เงินดอกไม้ทองให้เราพาไปตั้งกาบชาพระเจดีย์ฐาน
 บัดนี้เราจะขอโดยสารไปด้วย ฝ่ายดิงหฟก็ดีใจรับคำว่าจะพาไปส่ง
 แล้วพระดำณวงษ์ก็พาชาวดิงหฟ ๓ คนมาหาพระสงฆ์ไทย ๆ จึงให้แขก
 ที่พูดได้ให้ตั้งภาษาดูด้วยชาวดิงหฟ เพราะว่าชาวดิงหฟพูดแขกได้ ให้
 ถามว่าอุปาสถมาแต่ตั้งกาเมื่อไร ฝ่ายชาวดิงหฟบอกว่า ๆ ข้า ๆ มา
 เดือนครึ่ง แล้วพระสงฆ์ไทยจึงว่าเราได้ยินแขกเทศเขาพูดกันว่าอังกฤษ
 ตั้งกาได้ จับเอาพระเจ้าตั้งกาไปจำไว้ณเมืองชนบทนี้ได้เดือนหนึ่งแล้ว
 จริงฤ ดิงหฟแกดังพรางเดียบอกว่าไม่รู้ แล้วจึงว่า ๆ ข้า ๆ จะพาพระคุณ
 ไปตั้งกาพระคุณจะไปฤมิไป พระสงฆ์จึงว่ารูปยังไม่ได้ จะไปฤษานายกำปั่น
 นายกำปั่น ฝ่ายพระตั้งกาจึงว่าถ้ากระนั้น ๆ ข้า ๆ จะไปไปฤษานายกำปั่น
 พระตั้งกาก็พาชาวดิงหฟไปหานายกำปั่น ๆ จึงถามว่าท่านมาแต่ไหน พระ
 ตั้งกาจึงว่าเขามาแต่ตั้งกาจะพาพระสงฆ์ทั้ง ๘ รูปไปตั้งกา นายกำปั่น
 จะเห็นประการใด นายกำปั่นจึงว่า ๆ ข้า ๆ จะไปฤษาพระสงฆ์ทั้ง
 ปวงก่อน ถ้าท่านสมัครจะไปก็จะให้ไป แล้วนายกำปั่นจึงถามว่า
 เมื่อท่านจะพาพระสงฆ์ไปท่านจะเอาค่าจ้างฤหาไม นายดิงหฟจึงว่า

ว ซ้ำ ๆ ไม่เอา แต่ทราวดำที่ไปด้วยนั้น จะขอเอาบ้างเล็กน้อย
 แต่พอจะได้เป็นเลียบังไปตามทาง นายกำปั่นจึงถามว่าท่านจะเอาสัก
 เท่าไร นายตึงหพจึงว่า ว ซ้ำ ๆ จะไปปรึกษาพี่ชายดูก่อน พวกนี้
 จึงจะมาพูดจากัน ว่าดังนี้แล้วชาวตึงหพกับพระตึงกาฬพากันกลับ
 มาเรือ ครั้นวัน ๓๓ ค่ำเวตาเช้า นายตึงหพกับพระตึงกาฬพากัน
 มาหาพระตึงขมิไทยทั้งปวง นายตึงหพเอาน้ำตาด ๒ ห่อกับหมากพร้าว
 ๕ หน่วยมาถวายพระตึงขมิไทย นายตึงหพกับนายเด๋มยื่นพูดจากัน นาย
 เด๋มยื่นให้เข้าดาร์แก่นายตึงหพ ๒ ถึง ครั้นนั้นจันทน์แล้วพระตึงขมิไทยทั้งปวงก็
 พานายตึงหพนายเด๋มยื่นไปหานายกำปั่นที่บ้านเทศ นายกำปั่นจึงถาม
 นายตึงหพว่าที่เราพูดกันนั้นได้ปรึกษาแล้วฤ นายตึงหพจึงว่าได้ปรึกษา
 กันแล้ว ที่ทราวดำจะไปด้วย ๖ คนนั้น คงจะเอา ๒๐๐ เหรียญ นาย
 กำปั่นจึงว่าแพงนัก แล้วจึงถามพระตึงขมิว่า เจ้าคุณจะเต็มใจไป
 ฤไม่เต็มใจ ฝ่ายพระตึงขมิทั้งปวงที่เต็มใจก็มี ที่ไม่เต็มใจก็มี ที่ไม่
 เต็มใจนั้นด้วยคิดว่าพระตึงกาฬเธอโหยกหยกโกหกมารายมาก ฝ่ายนาย
 กำปั่นก็ไม่เต็มใจจะให้ไป ต่อว่าราคาค่าจ้างไม่คกตงกัน แล้ว
 ภายหลังนายตึงหพจึงว่าถึงท่านจะไม่ให้เราสักเพียงหนึ่งเราก็ก็นี่ว่า เรา
 จะขอพาพระไป ท่านจะให้ ไปฤไม่ให้ไป นายกำปั่นจึงว่าไม่ได้
 ตามแต่หัวใจพระตึงขมิทั้งปวงเถิด ฝ่ายพระตึงกาฬได้ยินนายตึงหพว่าไม่
 เอาเงินจะพาไปเปล่า ๆ พระตึงกาฬจึงให้ล้อยคำแก่นายตึงหพให้ว่านาย
 กำปั่นว่าเราจะขอเขียนหนังสือให้ ใบหนึ่งว่าเราจะพาไปเปล่า ๆ นั้น ถ้า
 มีเหตุอันตรายอันใดอย่าได้คิดเตียนว่ากล่าวกัน นายตึงหพก็ว่าตาม

ถ้อยคำพระดังกาด่อน นายกำปั่นจึงห้ามไว้ว่าอย่าลงไปเลย พระ
 อโกลาณนิชเขาจัดแจงคักให้อยู่ที่วัดแขก ก็นิมนต์พระคุณไปอยู่ที่นั่น
 เกิด นายกำปั่นจึงให้มาบุเทศที่เขาจะจ้างให้มันนำทางไปตั้งกาพาพระ
 ดังฆไปตั้งอุทกทั้งสระ แด่สระนั้น ๔ เหลี่ยมจัตุรัส แต่ละเหลี่ยม
 นั้นยาวได้เส้นหนึ่ง น้ำในสระนั้นแยกเทศทั้งปวงนับถือนักว่าใครได้อาบ
 น้ำที่สระนั้น ฝนเห็ดพุพองหาด้บังเกิดมีไม ครั้นตั้งอุทกทั้งด้วมาบุ
 ก็พาพระดังฆทั้งปวงไปหาพระอโกลาณนิช ๆ จึงว่าท่านพระยานครด้ง
 มาถึงเรา บัดนี้พระดังฆมาถึงเราแล้วเรายินดีนักหนา แล้วให้บัวเอ
 หมากพุดมาถวายให้พระดังฆฉันอยู่ด้กัครั้งหนึ่ง พระอโกลาณนิชให้คนไป
 หาครุฑผู้หญิงมา ให้ไปรับหนึ่งด้ที่พระยานครให้ไปเฝ้าพระอโกลาณนิช
 ฝ่ายด้กระไนเกณฑ์ให้คนไปรับหนึ่งด้แห่มาเหมือนกัน หนึ่งด้ทั้งด้ง
 ฌบับนั้นว่าด้วยคำที่ชายช้างเหมือนกัน ครั้นรุ่งเช้าณวัน ๆ คำ พระ
 ดังฆทั้งปวงให้ด้กศิษย์ด้งไปชนของจากกำปั่นมาอยู่ด้กัวัดแขก ครั้น
 เวลาเที่ยงด้กระไนเกณฑ์ให้คนไปบอกนายกำปั่นว่า เวลาเย็นวันนี้ให้นาย
 กำปั่นนิมนต์พระดังฆไปบ้านเรา ๆ จะให้ด้กัครั้งหนึ่ง ครั้นเวลาเย็นนาย
 กำปั่นนิมนต์พระดังฆทั้ง ๘ รูปพาไปบ้านด้กระไนเกณฑ์ ฝ่ายพราหมณ์
 เทศทั้งหลายรู้ว่าด้กระไนเกณฑ์ให้นิมนต์พระดังฆไปด้ว ก็ชวนกัน
 มาดประมาณด้กั ๒๐๐ เศษ ครั้นพระดังฆไปเฝ้าด้ว ด้กระไนเกณฑ์
 มานั่งยกมือไหว้ด้ว ให้บัวมายืนพ้ดพระดังฆโดยเพศพราหมณ์
 แด่จึงว่าแต่ไรมาไม่มีเคยพระดังฆจะมาเมืองนี้ บัดนี้ขรยว่าบุญเรา
 มีอยู่พระดังฆจึงมาให้เราเห็น เราได้เห็นพระดังฆเหมือนได้เห็นด้มด้จ

พระเจ้าช้างเผือกเหมือนกัน พระเจ้าช้างเผือกท่านเป็นพระยาใหญ่แล้ว
ยังให้ว้พระ ๆ กัดเป็นใหญ่อีกได้ ดั่งกระไนเถนจึงให้หื้อเอาหมาก
พุดมาถวายโตกหนึ่งแล้ว นายกำปั่นจึงบอกว่าพระของเรากินเข้าวันตะ
หน ใครจะให้ทองเงินท่านก็ไม่เอา ดั่งกระไนเถนจึงว่าเราเกิดมา
แต่เด็กจนใหญ่ไม่ได้ยินว่าพระไม่เอาเงิน ท่านดั่งจริง ๆ แล้ว เราก็กักรัก
นักหนา แล้วให้ตามเรียกนายกำปั่นไปถามเสียให้ ไก่ดว่า คิดจะใคร่
ให้สิ่งของแก่พระจะให้อะไรดี นายกำปั่นบอกว่าถ้าจะให้ ก็ให้เข้าปดา
อาหารหมากพุดเผ้าขาวท่านจึงจะรับ เงินจะให้ก็ได้แต่ที่ว่า
อย่าให้ท่านรู้ท่านเห็น เอาไปให้แก่ลูกศิษย์ท่าน ๆ จะได้ซื้อเข้าปดา
อาหารให้ท่านกิน แล้วด่ามก็ไปบอกดั่งนายกำปั่นว่า ฝ่ายดั่งกระไน
เถนก็นั่งอยู่พอดสมควรแล้ว พระดั่งซกัตาไป ดั่งกระไนเถนก็ลุกขึ้น
ยกมือให้ว้ตามไปดั่งเถิงประตูคึก ครนรุ่งชนวัน ๑๕ ค่ำ ดั่งกระไน
เถนไปให้ว้พระอิศวรนาเรนย์ยังเมืองชมรม แต่เมืองชมรมกับเมือง
มมุดบันดัดไกลกันทางครึ่งวัน เมื่อดั่งกระไนเถนจะไปในดั่งไว้แก่ผู้คนที่
เรือนว่า นายกำปั่นจะมาขอของดั่งไรให้พระแล้ว จงให้ไปเกิด
ครนวัน ๑๕ ค่ำดั่งกระไนเถนกลับมาแต่เมืองชมรมแล้ว ให้บ่าวเอา
ของไปให้พระดั่งซกัปวง แดดั่งของนั้นคือหมากพุด ๓ กัดด้วย
ดิลก ๓ กัดด้วยดูลก ๓ น้ำตาลทราย ๓ หมากพร้าว ๓๐ หน่วย
พริกไทย ๓ ขี้รา ๓ ลูกเทียน ๓ ลูกผักชี ๓ ขมิ้น ๓ พริกสด ๓
พริกเทศแห้ง ๓ น้ำมันงา ๒ ทนพาน ๓ พักทอง ๓ แป้ง
ถั่ว ๓ หัวมันแดง ๓ ข้าวสาร ๓ ปลากระพง ๒ ตัว ตูมมะ

ภาค ๑ หน้าเต้าเขาควายภาค ๑ เกิดอภาค ๑ ผักไหมภาค ๑ หัวหอม
ภาค ๑ กเทียมภาค ๑ ชิงภาค ๑ มขามเบี้ยกภาค ๑ นมควาย
กตอสม ๑ มเชื้อภาค ๑ เข้เกวียภาค ๑ เปนของ ๓๐ ดังด้วยกัน
ให้คนถือมาคนละตั่งเปน ๓๐ คนด้วยกัน ฝ่ายสังกระไนเณจึงถามนาย
กำนันว่า เราเขาของไปถวายพระดีใจฤาไม นายกำนันว่าท่านจะดีใจ
ฤาไมดีใจนั้นเราไม่รู้ แต่ท่านให้พรมมาถึงท่านว่าขอให้ท่านสังกระไน
เณมีทองแดงเงินมาก ๆ ขึ้นไปจนชั่วลูกหลานเกิด ดังกระไนเณจึงว่า
เราแบ่งบุญให้แก่นายกำนันครึ่งหนึ่ง นายกำนันก็รับว่าดีแล้ว เมื่อณวัน
๗ ๖ ๕ คำเวดบาย ๔ โมงเศษ นายกำนันให้คนเอาดอกไม้ทองดอก
ไม้เงินขึ้นจากกำนันแล้วหาครุผู้หญิงเทศโรงหนึ่ง แลเงิน $\frac{๑}{๒}$ ให้
มาหัดดอกไม้ทองดอกไม้เงินไปตามถนน พวกพราหมณ์เทศทั้งปวง
ติดตามคประมาณสัก ๓ ร้อย ๔ ร้อย แล้วนายกำนันจึงเอาไปให้ฝรั่งผู้เป็น
ยกรบัตรเมืองดู ยกรบัตรจึงถามว่าดังของทั้งนี้ท่านจะเอาไปไหน
นายกำนันบอกว่าดังของทั้งนี้ $\frac{๑}{๒}$ ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราให้เอาไป
บูชาพระในดงกาทูป ยกรบัตรก็ยกเอาดอกไม้ทองดอกไม้เงินขึ้นดูชมว่า
งามดี เกิดมาเราไม่เคยเห็น แล้วนายกำนันก็พาไปให้พระอภัยพานิช
เอาไปให้สังกระไนเณดู แล้วต่างคนต่างชมว่างามนักหนา แล้ว
นายกำนันก็แห่พากลับมาไว้ที่พระสงฆ์อยู่ ครั้นณวัน ๒ ๓ ๕ คำ พระ
เจ้าดวงษ์ดงกาเข้าไปหานายกำนันกับ พระสงฆ์ทั้งปวงไป ยังเมืองนาคงดู
เมืองนาคงคณน้อยตามทางที่ไปดงกา เมื่อพระเจ้าดวงษ์ดงกาไปแล้ว
นายกำนันกับขุนอักษร พร้อมกันคิดว่าเราจะ ส่ง พระ สงฆ์ ไปทางเรือบัน

เห็นชัดต้นนกหนาด้วยแปดมพพิยาดตาคันพคคจ้านก เห็นจะไปมิได้
จำจะจำงเขาให้พาไปทางบก กิดกั้นแล้ว ก้จัดแจ่งจำงมหิตมนอย
แปดคนนำทาง แดคอกไม้ทองคอกไม้เงินผ้าไตรบาตรของพระราชอุทิศ
ทั้งปวงที่จะเขาไปนั้น ก้จำงมหิตมนอยด้้น ดัญญุกันว่าให้ไป
ด้งเล็งด้งกาแปดค่าจำง ๖๐ หุน ๆ หนึ่งแปด $\frac{1}{2}$ เงินไทย กิดแปด
เงิน $\frac{1}{2}$ ครันว่ากถาวดัญญุกันด้ร้จแล้ว มหิตมผู้รับจำงก้จำง
เกวียน ๒ เต็ม แปดเงิน $\frac{1}{2}$ บรรทุกด้งของทั้งปวงไปแล้ว นาย
กำนันเอาเงินมอบให้แกพราหมณ์ $\frac{3}{4}$ หุนกิดแปดเงิน $\frac{1}{4}$ ว่าให้เขาไป
ด้หรับพิจารณากับบิ๊ยจันหันถวายพระด้งขทั้งปวง ครันณวัน ๓๖ ค่ำ
บิ๊ชวดอัฐศกเวดาเข้า ๓ โมงเศษ พระด้งขทั้ง ๘ รูปกับพราหมณ์แด
ศิษยทั้งปวงชนเกวียน ๒ เต็มบรรทุกด้งของทั้งปวง มหิตมแปดผู้นำทาง
ก้ยกออกจากเมืองมมุคบันคิต พอเวดาบ้าย ๓ โมงเศษ ก้เล็งเมือง
ชตมรรณแด้วระเข้าไปในวัดพราหมณ์ ๆ นั้น มีกำแพงชนนอกโดยสูง
๓๒ คอก หนาประมาณ ๓ คอก ยาว ๓๐ เด้นด้เหตยมจัตริต
ประคุดด้้าน แดข้มประคูนนท่าย่อเหตยมจะแปดไม้ ๓๒ กัดิด จะเรียก
ว่าไม้ ๓๐ ก้ไม่มี ยอดบนสูงได้ ๓๘ วา เข้าไปในกำแพงชนด้งชนมี
ด้ระอันหนึ่งยาว ๒ เด้น กว้าง ๓๐ วา ริมขอบด้ระนั้นแปดคนอคจันท
รอบคดอดเล็งกันทั้ง ๔ ด้านแล้วด้วยคิตา นับแดบหน้าชนมาพอตาแดเห็น
ได้ ๒๖ คน มีค่าดายาวแปดห้องรายทงด้มมด้ระ พันในกำแพง ๓, ๔, ๕,
๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒,
๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๒๙, ๓๐, ๓๑, ๓๒, ๓๓, ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘, ๓๙, ๔๐,
๔๑, ๔๒, ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๔๖, ๔๗, ๔๘, ๔๙, ๕๐, ๕๑, ๕๒, ๕๓, ๕๔, ๕๕, ๕๖, ๕๗, ๕๘, ๕๙, ๖๐,
๖๑, ๖๒, ๖๓, ๖๔, ๖๕, ๖๖, ๖๗, ๖๘, ๖๙, ๗๐, ๗๑, ๗๒, ๗๓, ๗๔, ๗๕, ๗๖, ๗๗, ๗๘, ๗๙, ๘๐,
๘๑, ๘๒, ๘๓, ๘๔, ๘๕, ๘๖, ๘๗, ๘๘, ๘๙, ๙๐, ๙๑, ๙๒, ๙๓, ๙๔, ๙๕, ๙๖, ๙๗, ๙๘, ๙๙, ๑๐๐,
๑๐๑, ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๐๔, ๑๐๕, ๑๐๖, ๑๐๗, ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๑๔, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๑๘, ๑๑๙, ๑๒๐,
๑๒๑, ๑๒๒, ๑๒๓, ๑๒๔, ๑๒๕, ๑๒๖, ๑๒๗, ๑๒๘, ๑๒๙, ๑๓๐, ๑๓๑, ๑๓๒, ๑๓๓, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๓๖, ๑๓๗, ๑๓๘, ๑๓๙, ๑๔๐,
๑๔๑, ๑๔๒, ๑๔๓, ๑๔๔, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗, ๑๔๘, ๑๔๙, ๑๕๐, ๑๕๑, ๑๕๒, ๑๕๓, ๑๕๔, ๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๗, ๑๕๘, ๑๕๙, ๑๖๐,
๑๖๑, ๑๖๒, ๑๖๓, ๑๖๔, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๖๗, ๑๖๘, ๑๖๙, ๑๗๐, ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๗๓, ๑๗๔, ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙, ๑๘๐,
๑๘๑, ๑๘๒, ๑๘๓, ๑๘๔, ๑๘๕, ๑๘๖, ๑๘๗, ๑๘๘, ๑๘๙, ๑๙๐, ๑๙๑, ๑๙๒, ๑๙๓, ๑๙๔, ๑๙๕, ๑๙๖, ๑๙๗, ๑๙๘, ๑๙๙, ๒๐๐,
๒๐๑, ๒๐๒, ๒๐๓, ๒๐๔, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๐๗, ๒๐๘, ๒๐๙, ๒๑๐, ๒๑๑, ๒๑๒, ๒๑๓, ๒๑๔, ๒๑๕, ๒๑๖, ๒๑๗, ๒๑๘, ๒๑๙, ๒๒๐,
๒๒๑, ๒๒๒, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๕, ๒๒๖, ๒๒๗, ๒๒๘, ๒๒๙, ๒๓๐, ๒๓๑, ๒๓๒, ๒๓๓, ๒๓๔, ๒๓๕, ๒๓๖, ๒๓๗, ๒๓๘, ๒๓๙, ๒๔๐,
๒๔๑, ๒๔๒, ๒๔๓, ๒๔๔, ๒๔๕, ๒๔๖, ๒๔๗, ๒๔๘, ๒๔๙, ๒๕๐, ๒๕๑, ๒๕๒, ๒๕๓, ๒๕๔, ๒๕๕, ๒๕๖, ๒๕๗, ๒๕๘, ๒๕๙, ๒๖๐,
๒๖๑, ๒๖๒, ๒๖๓, ๒๖๔, ๒๖๕, ๒๖๖, ๒๖๗, ๒๖๘, ๒๖๙, ๒๗๐, ๒๗๑, ๒๗๒, ๒๗๓, ๒๗๔, ๒๗๕, ๒๗๖, ๒๗๗, ๒๗๘, ๒๗๙, ๒๘๐,
๒๘๑, ๒๘๒, ๒๘๓, ๒๘๔, ๒๘๕, ๒๘๖, ๒๘๗, ๒๘๘, ๒๘๙, ๒๙๐, ๒๙๑, ๒๙๒, ๒๙๓, ๒๙๔, ๒๙๕, ๒๙๖, ๒๙๗, ๒๙๘, ๒๙๙, ๓๐๐,
๓๐๑, ๓๐๒, ๓๐๓, ๓๐๔, ๓๐๕, ๓๐๖, ๓๐๗, ๓๐๘, ๓๐๙, ๓๑๐, ๓๑๑, ๓๑๒, ๓๑๓, ๓๑๔, ๓๑๕, ๓๑๖, ๓๑๗, ๓๑๘, ๓๑๙, ๓๒๐,
๓๒๑, ๓๒๒, ๓๒๓, ๓๒๔, ๓๒๕, ๓๒๖, ๓๒๗, ๓๒๘, ๓๒๙, ๓๓๐, ๓๓๑, ๓๓๒, ๓๓๓, ๓๓๔, ๓๓๕, ๓๓๖, ๓๓๗, ๓๓๘, ๓๓๙, ๓๔๐,
๓๔๑, ๓๔๒, ๓๔๓, ๓๔๔, ๓๔๕, ๓๔๖, ๓๔๗, ๓๔๘, ๓๔๙, ๓๕๐, ๓๕๑, ๓๕๒, ๓๕๓, ๓๕๔, ๓๕๕, ๓๕๖, ๓๕๗, ๓๕๘, ๓๕๙, ๓๖๐,
๓๖๑, ๓๖๒, ๓๖๓, ๓๖๔, ๓๖๕, ๓๖๖, ๓๖๗, ๓๖๘, ๓๖๙, ๓๗๐, ๓๗๑, ๓๗๒, ๓๗๓, ๓๗๔, ๓๗๕, ๓๗๖, ๓๗๗, ๓๗๘, ๓๗๙, ๓๘๐,
๓๘๑, ๓๘๒, ๓๘๓, ๓๘๔, ๓๘๕, ๓๘๖, ๓๘๗, ๓๘๘, ๓๘๙, ๓๙๐, ๓๙๑, ๓๙๒, ๓๙๓, ๓๙๔, ๓๙๕, ๓๙๖, ๓๙๗, ๓๙๘, ๓๙๙, ๔๐๐,
๔๐๑, ๔๐๒, ๔๐๓, ๔๐๔, ๔๐๕, ๔๐๖, ๔๐๗, ๔๐๘, ๔๐๙, ๔๑๐, ๔๑๑, ๔๑๒, ๔๑๓, ๔๑๔, ๔๑๕, ๔๑๖, ๔๑๗, ๔๑๘, ๔๑๙, ๔๒๐,
๔๒๑, ๔๒๒, ๔๒๓, ๔๒๔, ๔๒๕, ๔๒๖, ๔๒๗, ๔๒๘, ๔๒๙, ๔๓๐, ๔๓๑, ๔๓๒, ๔๓๓, ๔๓๔, ๔๓๕, ๔๓๖, ๔๓๗, ๔๓๘, ๔๓๙, ๔๔๐,
๔๔๑, ๔๔๒, ๔๔๓, ๔๔๔, ๔๔๕, ๔๔๖, ๔๔๗, ๔๔๘, ๔๔๙, ๔๕๐, ๔๕๑, ๔๕๒, ๔๕๓, ๔๕๔, ๔๕๕, ๔๕๖, ๔๕๗, ๔๕๘, ๔๕๙, ๔

ประมาณ ๓ กำ กัดถึงกตมเปนตูกหมาก ๓ ยอด เคียงกันมีเถิง ๓
 แห่ง หุ้มด้วยทองคำ แดโรงนั้นพวกพราหมณ์แต่ชัพราหมณ์
 ประมาณ ๖๐ เศษอยู่เฝ้าพิทักษ์รักษา ครั้นจะเข้าไปดูในโรงห้ามปราม
 ไว้มิให้เข้าไป เปิดประตูให้ดูแต่ไกล แดเข้าไปในนั้นเปนแต่ทองคำ
 อร่ามอยู่ ใครจะรู้ว่าเปนรูปอิศวรนารายณ์หามิได้ ในนั้นสว่างด้วย
 ประทีปวาทาเครื่องบูชาดอกไม้รูปเทียน เต็มอเนกทั้งกตางวัน
 กตางคืน แดในกำแพงทั้ง ๕ ชั้นนั้นมีศิดา แดหอหนึ่งน้อยใหญ่
 ประมาณ ๑๐๐ เศษ แดตวันทำด้วยศิดาทั้งนั้น เบื้องบนเพดาน
 เขียนเปนรูปอิศวรนารายณ์พรหมและรูปโค พระ นางรำ ด้นทั้งนั้น ฝ่าย
 ผนังศิดาตวันจำหัดกรุปข้าง ม้า โค อิศวรนารายณ์ และรูปสัตว์ต่าง ๆ
 จำหัดด้วยศิดา มีคันทน์ว่าโคแดพระประดิษฐานติดตั้งไว้บนหลังคาฝ่ายผนัง
 กำแพงแก้ว ที่หัวเชิงบันไดในศาลาเล็กใหญ่จะนับจะประมาณมิได้ แด
 ในระเบียบศาลาใหญ่น้อย ถ้าจะนับห้องประมาณสัก ๘๐๐ เศษ แด
 พวกพราหมณ์พิทักษ์รักษาห้ามมิให้แขกเข้าไปโดย ถือว่าแขกไม่รู้จัก
 อะไร ห้ามมิให้ไทยฝรั่งมาถูกต้องเลย แดเครื่องใช้ด้วยทั้งปวง
 นั้น ถ้าแต่ไทยแขกฝรั่งถูกต้องแล้วไม่เอาเลยเป็นอันขาด ถือว่า
 ไทยฝรั่งแขกกันหนีเอาปตา ครั้นรุ่งเช้าออกจากเมืองชตมระมไปถึงเมือง
 เชยดี เวลา ๒ ทุ่มเศษ ยอกจากเมืองเชยดี เวลา ๓ ยามถึง
 ณเมืองคริระคุต ครั้นรุ่งเข้าไปณจันหันเมืองประเรียหยาด ยอกจาก
 เมืองประเรียหยาด เวลา ๒ ทุ่มถึงเมืองการเกน ยอกจากเมือง
 การเกนเวลาตี ๑๑ ถึงเมืองกุนปานิปันน้ำ เวลาเช้า ๒ โมงเศษยก

จากเมืองกุญปานี้นำ เถึงคตองน้ำกว้างประมาณ ๒ เด็น น้ำเค็ม
 ดึก ๕ ศอกเศษ ฝ่ายมหิตมจึงจ้างเรือเขาข้ามตั้งเป็นเงิน $\frac{1}{2}$ ครั้นข้าม
 เถึงฝั่งแล้วก็ไปเถึงเมืองนาคงคที่มีรดาปเทพารักษ์อยู่ ณวัน ๖^๗ คำ
 เวตาบ้าย ๕ โมงเศษ มหิตมจึงไปเข้าสวนมะม่วงของพราหมณ์อยู่
 เป็นเงินค่าเช่าวันละ $\frac{1}{3}$ แต่ที่ห่อใส่ศัพมรดาปนั้นมุนบนทง ๕ ทิศ
 มียอดคกตั้งกลมเป็นลูกหมากสามชั้นหุ้มด้วยทองคำ มุมกำแพงล้อม
 คกมรดาปทง ๕ มุมนั้น ทำคกคดชนถึง ๑๑ ชั้น ๆ ตุ่มมียอดทำเป็น
 ปรางค์ เมื่อเทศกาดคนประชุมแล้วตามตะเกียงรอบทง ๑๑ ชั้น ตรง
 นำคกมรดาปออกมาบนนี้คำดาโรงใหญ่หน่อย ห้อยย้อยด้วยโคมแก้ว
 แดงขาวดาเครื่องแก้วยอเหตียมแต่ไข่นกแตกด้วยหมากพร้าวหีนเป็นเครื่อง
 บูชามรดาป เทศกาดคนไปประชุมนั้น ณวัน ๗ คำไปจนณวัน
 ๑๒ คำ บรรดาแขกเทศที่เมืองโกต ๆ ทาง ๑๔ วัน ๑๕ วันทั้งหญิงชาย
 อุด้าให้พาถูกหาดานไปให้ว มรดาปประชุมพร้อมกันแล้ว คนประมาณ
 ได้ ๒๐๐๐๐ คนไปวันนั้นเอาเงินไปให้คนตระเหรีญ ๒ เหรีญ มอบ
 ให้คนพิทักษ์รักษามรดาป ผู้รักษานนั้นจึงเอาเงินที่เขาให้ ไปซื้อเข้า
 ปลาอาหารหุงต้มเลี้ยงดูกันมาโกตโกตก็ชวนกันกินอยู่นั้น แต่ซื้อเข้าสาร
 เียงกันทง ๑๐ วันเป็นเงิน $\frac{1}{2}$ แต่ฆ่าแพะเลี้ยงกันบ้างขายกันบ้าง
 ๑๐ วันเป็นแพะ ๖๐๐๐ เศษ ครั้นเวตากดางคินหญิงชายทงปวงก็พา
 กันเข้าไปให้ว มรดาปแล้วออกมา บางจำพวกเด่นกตจูดอกไม้พันดาบ
 ร้องรำทำเพลง ครั้นเมื่อวันเป็นคำรบ ๑๐ เวตากดางคินชวนกันหุงเข้า
 ต้มแกง แดหม้อนมเนยเนื้อแพะผ้าขาว เฝาก่ายาน ดึงของทงปวง

ได้เป็นที่ ๆ แล้วก็ให้ไปตามถนน สว่างไปด้วยแก้วแตกบนน้ำมันประทีป
 ทั้งปวงจะหาไปขามิรดาป แล้วอ่านหนังสือเดินมิรดาปแล้วจึงเอาสิ่ง
 ของทั้งปวงนั้นมาเรียงดูกันเอง ที่นั้นมีอาจารย์แขกคนหนึ่งนั่งอยู่หน้าคอก
 มิรดาปเขาเชือกผูกเท้าไว้ ๔ คั่น ๔ วันจะได้รับประทานอาหารหามิได้ มี
 บ่าวคนหนึ่งเอากำหางนกยูงโบกไปมาบนศีรษะอาจารย์นั้น พวกแขกนั้นก็
 นึก ครั้นวันนั้น ๆ คำ ดำเร่การแล้วต่างคนต่างไปบ้านเมือง แต่
 คนที่ไปให้มิรดาปไปแต่บ้านเมืองไกลหนทาง ๑๘ วัน ๑๘ วัน แต่ดำพัว
 ผู้หญิง ๒ คน ๓ คนก็พากันไป คำไหนนอนนั้น ได้คืนไม่ริมหนทาง
 ที่คำดาพอเห็นจะนอนได้ ก็ชวนกันนอน จะได้ มีโจรผู้ร้ายดอดักเบียด
 เบียดกันหามิได้ หนทางเดินแผ่นดินนั้นแต่ด้วยทรายปราศจากหลัดคอก
 เียนหนามราบเรียบเตียนตลอดไปทุกบ้านทุกเมือง ตามระยะทางเดินไปนั้น
 ก่อเป็นคอกทำคำดาเอาไครยชุดสระน้ำทุกแห่งทุกตำบล คนเดินนั้นเข้า
 คู้เที่ยงแล้วหยุด เอาไครย ถ้ำนักกิน น้ำอาบ น้ำกินเข้า ปดาอาหารเสร็จแล้ว
 บ่าย ๓ โมงจึงเดินต่อไป เมื่อไปให้มิรดาปนั้นคนนั้นหันเดินหัวทั้ง
 กตางวันกตางคืน ผู้ชายจะได้ดอดักหยิกหยอกผู้หญิงก็หามิได้ จะ
 ได้ มีฉวาทชกต์ดอดักทุบต้อยทั้งคว่างกันหามิได้ เดินหัวหว
 นอนแล้วที่ไหน ๆ เห็นว่าพอสบายก็ปด้างนอนทั้งหญิงผู้ชาย ฝ่าย
 มหิตมที่พาพระสงฆ์ไปหยุดยังณเมืองนาคงดุนั้น ๗ วัน ครั้นวัน
 ๖ ๖ คำเวดาบ่าย ๓ โมงเศษก็ยกออกจากเมืองนาคงดุนั้น เลิงเมือง
 นาคบัดคำเวดาบ่าย ๕ โมงเศษ เข้าเอาไครยอยู่ณคำดากตางเมือง
 คฤหัสถ์ ๒ คนที่จะไปตั้งกาดด้วยกันนั้น ชวนกันไปตลาดเลิงกตางทาง

พบพราหมณ์ผู้หนึ่ง พราหมณ์ผู้นั้นบอกแก่คฤหบดี ๒ คนว่าพระของท่านทั้งอยู่ที่ปากบ่อริมถนนทางนั้นองค์ ๑ คฤหบดี ๒ คนเข้าไปดูเห็นว่าพระพุทธรูปแล้ว จึงให้คนกลับมาบอกพระสงฆ์ ๆ จึงพากันไปดูก็เห็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิจมน้ำอยู่ พระองค์สูง ๒ ศอก หน้าคอกคอกคอบ พระโมฬี พระนาสิก พระกรรณข้างหนึ่ง หักเสียแล้ว พวกเขากทั้งปวงบ้วนน้ำหมากรดเป็นอันประเทืององค์พระ คนนั้นทูลอัญญาพระบิดาว่าพระได้วิมพระองค์เป็นอันมาก ฝ่ายพระสงฆ์ทั้งปวงชวนกันเผยอยกขึ้นแล้วก็นำมาชำระรดขิดดี บางองค์ก็เปลื้องอังสะห่มบุงา บางองค์เอาร่มไปกัน ให้คฤหบดีเอาทองไปปิดเอาชาดแก้้พระโอษฐ์พระคอ เมื่อกระทำวัตรปฏิบัติจนมิดการอยู่นั้น พวกเขากทั้งปวงแตกกันมาดเป็นอันมาก ครั้นนั้นมิดการแล้วก็พากันกลับมาที่อยู่ ครั้นรุ่งเช้าพราหมณ์แดงเขากพากันมาดเป็นอันมาก ได้ถามพวกพราหมณ์ว่าพระของเราใครเอามาทั้งไว้ พราหมณ์บอกว่า อังกฤษพามาแต่ตั้งกาเอามาทั้งไว้ ได้ความเท่านั้นแล้วก็ไปจากเมืองนาคนัดคำ ณวัน ๑๕ คำเวลาย่ำค่ำเรือเสียเบย ๘ เบยถึงณเมืองกวยคนี้ เวลาย่ำ ๒ โมงเศษข้ามเรือจ้างเสีย ๔ เบย ไปนอนบ้านครุฑนคิ ยกแต่บ้านครุฑนคิแต่เวลาค ๑๑ ไปฉนจันหันบ้านคาคัญชาวดิ ยกแต่บ้านคาคัญชาวดิถึงเมืองโคพรตเวลาย่ำเที่ยง ยกแต่เมืองโคพรตเวลายถึงเมืองเวตารนำเวลาย่ำ ๔ โมงเศษ แดมหติมจึงบอกแก่พระสงฆ์ว่าจะเดินทางไปทางนี้ ๑๕ วันจึงจะถึงที่ข้ามไปตั้งกา ยกคั้นไปอีกแปดวันจึงจะถึงในเมือมตั้งกา ครั้นเราตเรือที่เมืองโกถึกระเร

ข้ามไปทียปหน้าท้ายเกาะดังกล่าวนั้น เดินไปแปดวันถึงในเมืองดังกล่าว
 กว่าทางบก เจ้าคุณจะไปบกๆไปทางเรือ ฝ่ายพระสงฆ์จึงว่าเราไม่
 รู้แห่งหนทาง ตามแค้นหัตถิมจะพาไปเกิด แล้วหัตถิมจึงไปถาม
 พรหมณผู้หนึ่งว่าเราจะไปลงเรือที่เมืองโกดักะเร จะข้ามไปยปหน้า
 จะได้ฤาไหม้ได้ พรหมณผู้หนึ่งจึงถามว่าท่านจะข้ามเรือนั้น ท่านได้
 หนึ่งดื้อฝรั่งมาฤา มหัตถิมจึงบอกว่าไม่ได้มา ถ้าท่านไม่ได้มาก็ข้าม
 ไม่ได้ ต้องห้ามอยู่ ฝ่ายมหัตถิมจึงกลับไปขอหนึ่งดื้อฝรั่งที่เมืองโค
 พรตุเร ๆ นั้นเขาไม่อยู่ ครั้นวัน ๒๒ คำจึงได้หนึ่งดื้อ ๆ แล้ว
 ยกจากเมืองเวตารนำเวตาดี ๘ ถึงโกดักะเรเวลาเช้าโมง ๓ แล้ว
 มหัตถิมไปเที่ยวจ้างคนให้ข้ามส่งได้แล้ว จึงว่าราคากันเขาเอาคนละ ๒๐
 แดคนนั้น ๒๐ คนกับหีบดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ๒ ดูก เงิน ๒๕ แล้ว
 จัดแจงเรือจะไปส่งก็ไปมิได้ ด้วยลมสัดตาคนพักดำนึก มหัตถิมจึงว่า
 ยังอีก ๑๐ วันลมสัดวันตกจึงจะพัด เราคอยทำอยู่ที่นั่นเกิด ครั้นวัน
 ๑๐ วัน ลมสัดวันตกก็มีได้พัด แต่คอยท่าลมอยู่ถึง ๑๕ วัน ลมสัด
 ตาก็ยังพัดเดิมอยู่ จึงพระสงฆ์ทั้งปวงชวนกันศกเคื่อนมหัตถิมให้
 พาเดินไป ครั้นรุ่งขึ้นวัน ๔๗ คำเวลาเช้า ๓ โมงไปนอนบ้าน
 คิปะดี แดในเวลากลางคืนวันนั้นลมก็สงบ แต่ไปไม่ก็มีได้
 ไหว ต่างคนต่างเสียใจนักหนา ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้ามืด ยกไป
 นอนกันยังเมืองมทุปะแต่แล้วถูกจ้างกลับเสีย ๒ คน มหัตถิมหยุดอยู่
 จ้างมาตัวหนึ่งคำจ้างว่าเปเงิน ๑๒ ได้บรรทุกของไปเวลา ๓ ยาม แด
 เมื่อจะไปนั้นปลุกกันขึ้นพร้อม แดเห็นเหมือนดวงดาวประกายพฤษ์ดอย

อยู่บนอากาศเห็นอุปถัมภ์มั่งงั่งประมาณสัก ๖ วา แล้วเวียนทักษิณา
 วิฏฐยัตติเดียวก็นึกหายไป ต่างคนต่างสงสัยจะว่าถึงอันใดก็ได้
 เจ้า ยอกจากเมืองมฤตยเดเวดา ๓ ยาม เถึงเมืองกมุทมาวดีเวดา
 เทียง ยกแต่เมืองกมุทมาวดีถึงเมืองราชวดี ที่เมืองราชวดีนั้นมีศาลา
 โรงทานแห่งหนึ่ง โรงทานนั้นพรหมณผู้เป็นเจ้าของชญาวดีให้
 ตั้งไว้ว่าผู้ใดเดินทางมาตามแต่จะปรารถนา จะกินหัดบนอนตามสบาย
 เกิด เมืองราชวดีกับเมืองชญาวดีทางไกลกัน ๓ วัน เมื่อ
 พระสังฆทัตปวงไปเถึงที่โรงทาน ก็เข้าอาศัยอยู่ที่พาไลหน้าศาลา
 พรหมณผู้รักษา พาเข้าไปให้ดูเข้าปดา อาหาร ที่จะให้ทานมีเป็นอันมาก
 ครั้นเวลาพลค่ำพรหมณผู้รักษาเอาหมากพุดเข้าตำร พริกเกลือหัวหอม
 ดั้มมะขามเปียกถว้น้ำมันเนยมาถวายพระสังฆทัตปวง แล้วว่าแก่
 พระสังฆนิมนต์ยังอยู่สัก ๒ วัน ๓ วัน เข้าปดาอาหารนั้นอย่าได้วิตกเลย
 ฝ่ายพระสังฆจึงว่าเราอยู่ไม่ได้จะเร่งไป ครั้นเวลาตี ๑๐ ท่มยกไป เถึง
 เมืองโกตปัทธนาเวดาเทียง ได้เห็นพระพุทธรูปศิลาองค์ ๑ ดั้มขวัวอยู่ริม
 ทางถนน ก็ชวนกันยกชวนวัดหน้าคักกว้าง ๒ ศอกข้างไม้ พระองค์
 สูง ๓ ศอกเจ็ดนิ้ว แต่พระนาสิกแต่พระอุระเบ้องขวาพระกรทั้งสองนั้น
 แตกทำด้ายเสียแล้ว ชวนกันไปคักน้ำชำระรดซัดดี ต่างองค์ก็เปลือง
 เอาอังสะแดงไปออกแล้วให้ภุหัดถ์เอาทองคำเปดอบิดพระภักตร เอา
 ชาติคัมพระโษษฐพระสอพระเมฬพระอุณาโลม แต่เมื่อพระสังฆรูป
 กับฆราวาส ๖ คนช่วยกันยกพระชนน ถ้าเป็นกัณฐิดาอื่น ๆ โตใหญ่
 เก้าพระนั้นก็มีอายุกันขึ้นได้ นี่หากว่าเป็นพระพุทธรูปด้วยกัณฐิดาด้วย

ปศุสัตว์จึงยกขึ้นได้ เมื่อยกขึ้นนั้นหมู่พราหมณ์ชายหญิงแซกเท่ทั้งปวง
แตกตื่นกันมาดเป็นอันมาก ครั้นกระทำวัตรปฏิบัติแล้วก็พากันไป
ถึงเมืองอาเตยรณครีเวตาบ่าย ๒ โมงเศษ แล้วยกไปนอนกลางทาง
ครั้นเวลาตี ๓๐ ก็พากันไปถึงเมืองชุนตะระปะราเคียน เวลากลางคืน
ยกแต่เมืองชุนตะระปะราเคียนไปนอนเมืองคิริปาดโกดัล ยกแต่เมือง
คิริปาดโกดัลเวลาตี ๑๑ ก็มาถึงเมืองเควเวตาเช้า ๒ โมงเศษ ยกแต่เมือง
เควเวตาไปนอนกลางทาง ครั้นเวลาตี ๑๐ ก็ยกไปถึงเมืองอาคังกะเร
ยกแต่เมืองอาคังกะเรไปถึงศาลาแห่งหนึ่งเข้าอาศัย พอดวันบ่ายโมง
เศษไปประมาณสัก ๓๐ เส้น มาที่บรรทุกของไปนั้นล้มลงไปได้ ฝ่าย
เจ้าของมาจึงว่าให้หยุดก่อน พอเวลา ๓ ยามจึงค่อยไป แล้ว
จึงกลับมาอยู่ที่ศาลาดังเก่า ครั้นเวลา ๓ ยามก็ยกไป ถึงเมืองโปนคูเร
ที่จะข้ามไปเกาะลังกาวัน ๕ ๓๗ คำเวลาเช้ามีด แล้วไปอาศัยอยู่
ศาลา ฝ่ายมหิตมไปเที่ยวจ้างเรือที่จะข้ามทั้งผู้คนเข้าของเป็นราคา ๒-
๒ ครั้นเวลาพลบค่ำมหิตมบอกว่าวันนี้นอนไม่ได้ไป ถูกจ้างเขาไปขอหนึ่งดื้อ
เบิกต้องยังมีได้ ต่อพรุ่งนี้จึงจะไปได้ ครั้นขอหนึ่งดื้อเบิกต้องได้แล้วก็
ขนของลงไปนอนอยู่ที่หาดทราย

รุ่งขึ้นวัน ๓ ๓๗ คำเวลาเช้ามีดตั้งเรือถ่อเดียวบริมฝั่งถนนไปข้าง
ทิศอุดรห่างฝั่งประมาณ ๕ เส้น ๖ เส้น ถนนประมาณ ๑๑ เส้น ๑๒ เส้น
ไปถึงเมืองปามเปเนเวตาเช้า ๒ โมงเศษ มหิตมจึงเอาหนึ่งดื้อเบิก
ต้องไปให้แก่นายด่าน ๆ ได้แจ้งแล้วจึง ปล่อยให้ไป แล้วมหิตมก็กลับ
มาหาเช่ากินที่ท่าเรือจอด แต่เมืองปามเปเนเวตาได้เป็นเจ้าเมือง

ครั้นรู้ว่าพระสงฆ์ไปแต่กรุงศรีอยุธยาจึงให้ห้ามหัตถิไปไถ่ถามว่า พว
พระมาแต่ไหน มหัตถิบอกว่าพามาแต่กรุงศรีอยุธยา เจ้าเมือง
ถามว่ามาจะไปไหน มหัตถิบอกว่าจะไปไหว้พระเมืองลังกา แต่
พระสงฆ์เป็นทนต์ของไทย ถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
ทนต์ เจ้าเมืองจึงว่าทนต์เป็นวันอาทิตย์เจ้าจะไปยังมีได้ ต่อ
พรุ่งนี้จึงจะไปได้ อนึ่งเจ้าว่าพระสงฆ์ใหญ่โค่นกัหนา พระเจ้า
แผ่นดินไทยทนต์ บัดนี้เราจะใครเห็นดักที่หนึ่ง เจ้าช่วยพามา
หาเราให้จงได้ มหัตถิรับคำแล้วก็มานิมนต์พระสงฆ์ทั้งปวงไปณบ้าน
เจ้าเมือง ๆ จึงให้ถามว่ามาแต่ไหน พระสงฆ์จึงบอกว่ามาแต่กรุงศรี
อยุธยา มาจะไปไหน บอกว่าจะไปลังกา จะไปทำอะไร บอก
ว่าจะไปไหว้พระ เจ้าเมืองจึงว่าแต่เราเกิดมาก็ได้เคยเห็นพระเช่นนั้น
แต่บัดนี้เราได้เห็นเรามีความยินดีรักใคร่นักหนา แต่เราจะให้เข้าจะกิน
ฤๅมิกิน พระสงฆ์จึงว่าถ้าท่านจะให้แล้วเรามีได้เดอก จึงถามว่า
ท่านจะเอาสิ่งของอันใดได้ พระสงฆ์จึงว่าเราไม่ได้ ตามแต่ท่านจะ
ให้เกิด เจ้าเมืองเอาขนมปนกับน้ำตาลมาให้ฉันในเวลาเย็น พระสงฆ์
บอกว่าเวลานั้นไม่ได้ กินได้ต่อเวลาเช้า เจ้าเมืองจึงหยิบยื่นให้
เด็กเก็บไว้ต่อเช้า แล้วจึงว่าพระจะเอาสิ่งใดจงบอกเถิดอย่าได้เกรงใจ
พระสงฆ์จึงว่าเราไม่เอาแล้ว เจ้าเมืองจึงว่าแก้มหัตถิว่าเวลา ๓ ยาม
เจ้าพาพระไปให้ดักเถิด ว่าแล้วดุกขึ้นไหว้พระทั้งปวง ๆ ก็เข้าไป ครั้น
เวลา ๓ ยามก็ต้องลงไปถึงเมืองรามอัศรมเวลาเช้า ๔ โมงเศษ เมือง
รามอัศรมนั้น พราหมณ์แต่ทิศเขาว่าเป็นที่ดั่งพดลพราหม

ทุกวันนี้ยังมีค้ายศประคองรอบตัวแหวด้วยศิลาทั้งนั้น ครั้นเวลาบ่าย
 ๒ โมงเศษจึงถอยเรือขึ้นไปนอนที่ศาลาดงทาง ครั้นเวลา ๓ ยาม
 ออกเรือล่องไปจนเวลาเช้าโมงเศษ จึงได้ใช้ไปไปถึงณบ้านแปดเตอย
 ชายเกาะดังกา^๕ วัน ๓^๖ ๗ คำเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ แลอยู่นั้นกับหัด
 มาแต่คุณพระรามหาเห็นไม่ แลว่าหัดมพาพระสงฆ์ ๒ รูปกับดอกไม
 ทองดอกไมเงินไปให้อังกฤษนายด่านดู นายด่านได้เห็นก็ไถ่ถามรู้เรื่อง
 ความว่าจะไปไหว้พระเมืองดังกา ก็มีความยินดีก็มให้ดวงไหว้พระสงฆ์
 ตามเพศภาษาฝรั่ง แลว่าก่อนญาติให้ไป ครั้นรุ่งวัน ๖ คำเวลาเช้า
 ๒ โมงเศษออกจากแปดเตไปถึงมณฑลเวลาเที่ยง ถูกจ้างกับ ๕ คน
 ต้องหาถูกจ้างใหม่ ยังอยู่กันหนึ่ง ณวัน ๗ คำเวลาเช้า ๓ โมงเศษไป
 ถึงบ้านวังกาตั้ง ไปนอนบ้านกันดารวัด ออกจากกันดารวัด
 เวลา ๓ ยามถึงดงป่าเวลาเช้า ฝ่ายถูกจ้างกับเดี่ยหมด หยุดอยู่
 ๒ คับ หาถูกจ้างใหม่ ครั้นได้ถูกจ้างแล้วออกจากดงป่า ณวัน ๘ คำ
 เวลาเช้า ๕ โมงเศษ แลนั้นชากระยะบ้าน แลหนทางในป่ากันดารนัก

๓ สมนทุกไปดังกาคราวนี้ ไปขึ้นบกในอินเดีย ที่เมืองมหมุ
 บันคิต เมืองนี้ฝรั่งเรียกชื่ออย่างไปดฤเทว่า เมืองปอโต โนโว แห
 อิศตามเรียกว่า เมืองมหมุ บันคิต อยู่ฝั่งแถมชมพูทวีปข้างควิน
 ออก ได้เมืองปอนดิเชอร์ดังมาดัก ๑๒๕๐ เส้น แลนั้นสมณฑทุกเดินบก
 ลงมาทางชายทะเล จนถึงเมืองโปนิคูเร ในแผนที่อังกฤษเขียนว่า
 เมืองโปนิ อยู่ต่อถนนพระราม ดังเรือมาที่เกาะราเมศวรัม แล
 ข้ามมาชนเกาะดังกา

ประกอบไปด้วยหมื่นเต๋อซำงตั้งตัวอันร้าย แต่บ้านนั้นชู้แต่ตัวนั้นไม่อัน
 หนาม แดทออดกึ่งตึงบิดทางมืด คนทั้งปวงที่เดินต้องยอบตัวตลอด
 เดินไป นอนอยู่ในป่า ๓ คืน รุ่งขึ้นณวัน ๔ ๖๗ คำถึงบ้านแห่งหนึ่ง
 เปนบ้านสิงหฬาวนา แดพวกชาวนาแลเห็นพระสงฆ์เดินไป ก็ร้อง
 ถามถามจึ่งว่าพระสงฆ์มาแต่ไหน ฝ่ายแรกจึ่งบอกว่ามาแต่กรุงศรี
 ยุธยา สิงหฬาวนาจึงร้องเรียกถามเมื่อยแลหาดนามาครูพระสงฆ์ชาว
 กรุงศรีอยุธยา ดังคนก็วิ่งออกไปดู ดังคนก็วิ่งออกไปเค็มพัก
 เค็มเห็นอยู่ ครั้นถึงกลางทาง ชาวสิงหฬามินต์ให้หยุดหนึ่ง แด
 บ้านนั้นเปนชาวป่า แต่หมากพลูก็ไม่มีกิน ออกจากนั้นพอตะวันบ่ายไป
 นอนถึงณเมืองอนรฐาบุรีเวตา ๕ โมงเศษ แดหยุดอยู่ตรงนำโดห
 ปราสาท พอทำนรรมปาดเถรเดินออกมาพบแด้ว จึ่งถามเปน
 ภาษาแขก ฝ่ายพระสงฆ์ไทยก็หนึ่งอยู่ แด้วยกเปนบาฬีว่า อาวุโส
 กุโต อาคตา แปลว่า อาวุโส ท่านมาแต่ไหน พระสงฆ์ไทยจึง
 บอกว่า ภัณฑะ อโยธยปุรัมหา อาคตา แปลว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าของ
 ๆ ข้า ๆ มาแต่กรุงศรีอยุธยา พระธรรมปาดเถรจึ่งว่า ตำรุ ๆ แด้ว
 จึ่งว่าเปนบาฬีว่า ดังกาที่ปนิวาตั้น อโยธยปุเร ยติ พหุปรการา ปุราเหตุ
 อิทานิปี ปุณาคตา อาจริโยปี อัมหากิ อหุ ดัทธิวิหริโก อุปาติค-
 เถรดีลล์ อาคคัลลล์ คโต ปุเร เนื้อความว่า ภิกษุชาวกรุงศรีอยุธยา
 มีคุณอุปการเปนอันมากแก่เราทั้งหลายอันเปนชาวลังกา อาจารย์ของ
 ข้าเปนดัทธิวิหริกแห่งพระอุปาสัมมาเถร มาแต่กรุงศรีอยุธยามาแต่
 แด้ว บัดนี้ยังมาอีกเล่า ท่านธรรมปาดเถรจึ่งถามว่า กิมัตถาย อาคตา

ท่านมาเพื่อประโยชน์อันใด พระสงฆ์ไทยบอกว่า เจดียน์ วันทนต์ถาย
 อาคตา มาปรารถนาจะนมัสการพระเจดีย์ฐาน ท่านธรรมปาตเถรวาท
 พระศรีมหาโพธิ์อยู่ตรงนี้ ตู่วัณณเจดีย์ พระยาศรีเจดีย์อยู่ตรงนั้น ๆ แล้ว
 จึงถามว่ามาด้วยกันเท่าไร บอกว่ามาด้วยกันแปดรูป กับบิย
 การกหกคน ถามว่าองค์นี้วัดสำเท่าไร กับชกพระวัดสำไปตาม
 ชันดัม แล้วท่านธรรมปาตเถรวาทไปให้อยู่ในสังฆาราม ตำแหน่งที่
 ให้อยู่แล้วกับบอกว่า เราจะไปปฏิบัติพระศรีมหาโพธิ์แด่พระธาตุ ว่า
 แล้วก็ไป ครั้นปฏิบัติแล้วก็กลับมาบอกว่า เราจะไปบอกแก่กุมาร
 ดิยุมผู้รักษาเมืองให้รู้ว่าพระสงฆ์มาแต่กรุงศรีอยุธยา ๘ รูป กับ
 กับบิยการก ๖ คน พระสงฆ์ไทยจึงถามว่า ท่านผู้รักษาเมืองนั้นเป็น
 โยมปวารณาฤ็มิใช่ปวารณา ท่านธรรมปาตเถรวาทจึงว่ากุมารดิยุม
 ผู้รักษาเมืองอนุราชเป็นศิษย์ของเราได้มอบตัวเป็นปวารณา ได้ถาม
 กันแล้วพระธรรมปาตเถรวาทก็ไปหาผู้รักษาเมือง แจ้งความแก่ผู้รักษา
 เมืองเสร็จแล้ว ก็กลับมายังสังฆารามบอกแก่พระสงฆ์ไทยว่า เจ้าเมือง
 ได้แจ้งว่าพระมาแต่กรุงศรีอยุธยา จะไปยังเมืองสังขัตถบุรี ก็มี
 ความยินดีนัก ตั้งว่าให้ท่านทั้งปวงยังอยู่สัก ๒ วัน ๓ วัน จะจัดแจง
 ให้คนถือหนังสือขึ้นไปแจ้งแก่เจ้าเมืองสังขัตถบุรี ให้ทราบก่อน ฝ่ายพระ
 สงฆ์ไทยก็ว่าตามแต่ท่านจะส่งเคราะห์เกิด ครั้นรุ่งเช้าพระสงฆ์ไทย
 ๖ รูปเข้าไปบิณฑบาตในบ้านกุมารดิยุม ๆ รู้ว่าพระสงฆ์เข้าไปบิณฑบาตก็
 ให้คนมารับเอาบาตรเข้าไปข้างในแล้ว เอาผ้าขาวปูบนม้านิมงค์ให้หนึ่ง
 ข้างนอก กุมารดิยุมเจ้าเมืองก็ออกมาไหว้ทุก ๆ องค์แล้ว กลับไป

อาคันธิดาเพดานแก้วก็ชักบาตร เอาสัปพญานะของคาวหวานใส่ลง
 ในบาตรพร้อมกันแล้วก็ยกบาตรออกมาถวายกับเกศฯ พระสงฆ์ทั้งปวง
 รับแล้วถวายถาแด่ทัพพี แล้วจึงบาตรขึ้นได้บ่าว่าจะไปยังอาราม กุมาร
 ดิยุ่มทำอาการใช้ไปว่าจะให้ฉันที่เรือน แดพระภิกษุ ๒ รูปที่มีได้ไป
 บิณฑบาตนั้นว่าจะให้ใครไปนิมนต์มา พระสงฆ์ก็รับพยักหน้า กุมาร
 ดิยุ่มก็ให้คนรับเอาบาตร นิมนต์เข้าไปในเรือน ทางที่จะเข้าไปนั้น
 ลาดไปด้วยผ้าขาว ให้ล้างเท้าพระสงฆ์ก่อนแล้วนิมนต์ให้เดินไปบนผ้า
 ขาว ครั้นถึงให้หนึ่งทีอาคันธิดาผ้าขาวมีเพดานคาดด้วยผ้าขาวอยู่ตักกรู
 หนึ่ง คนที่ไปนิมนต์พระสงฆ์ ๒ รูปกับพระธรรมปาตเถรก็มาถึง เขา
 ก็รับเอาบาตรไปคกแต่งสัปพญานะใส่ลงพร้อมแล้ว ก็ยกมาถวาย
 พระสงฆ์ทั้ง ๘ องค์ มีพระธรรมปาตเถรเจ้าอาวาสเป็นประธาน ก็
 ฉัน ครั้นฉันแล้วจึงให้พรด้วยพระพุทธรูปว่า ถัฟพุทธานุภาเวน
 เปนอาทิ กุมารดิยุ่มก็ยื่นพนมมือฟังอยู่จนจบ แล้วให้ท่านธรรมปาต
 เถรถามเป็นบาฬีความว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงพระราชศรัทธา
 เดือนใดอยู่ฤๅ พระมหาจันท์จึงบอกเป็นบาฬีความว่า พระเจ้ากรุง
 ศรีอยุธยาทรงพระราชศรัทธาเดือนใดนั้ มอบพระองค์เป็นนิจ
 ปวารณาแก่พระรัตนไตรย ทรงสร้างพระปริยัติธรรมจบแปลหมื่นสี่พัน
 พระธรรมชั้นฯ สร้างพระวิหารแด่พระอุโบสถ พระพุทธรูปปฏิมากร
 เปนอันมาก กอบด้วยบุญญาธิการใหญ่หลวงนัก ได้ช้างเผือกผู้ช้าง
 หนึ่ง ช้างพังเผือก ๒ ช้าง ถึงอันใดเป็นมงคลมีเคยมีก็บังเกิดมี
 ท่านธรรมปาตเถรก็รับว่าสาธุ แล้วก็บอกแก่กุมารดิยุ่ม ๆ แจ้งแล้ว

ก็ให้บอกว่าเมืองดังกล่าวทุกวันนี้มีเจ้าเมืองอยู่ได้เป็นเจ้าเมือง แล้ว
กุมารดิยมขอคุดอกไม้ทองดอกไม้เงินแถบาคไรจัวร์ แก้ออกดูได้เห็น
แล้วก็นโมทนาว่า ตำรา ๆ ก็ให้เก็บไว้ดังเก่า แต่ท่านธรรมปาตเถรได้
เห็นยามหักทองขวาง จึงถามว่าของสิ่งนี้ควรแก้สมณะฤ มหานัท
บอกว่าไม่ควร แต่สมเด็จพระมหาราชพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา
ทรงพระราชดำริชานำเพ็ญ พระราชกุศล สิ่งใดด้วยพระบารมีจงส่งถวาย
ไปในนานาประเทศ พระภิกษุองค์ใดได้รับพระราชทานแล้ว สิ่งใด
ควรแก้สมณะ ก็พึงใช้สอยเป็นสมณบริกขาร สิ่งใดเห็นว่ามีควรแล้ว
ก็พึงทำลายแล้วก็ทำให้ควร ถ้ามีฉันนั้นก็ทำ ฯ

จดหมายเหตุสมณทูตฉบับที่ได้มาจากเมืองเพชรบุรี หมดเพียง
เท่านั้น มีฉบับข้างตอนปลายอยู่ในห้องอาถักษณอีกตอน ๑ แต่ความ
เชื่อมกับฉบับเมืองเพชรบุรีไม่ติด เนื้อเรื่องตอนกลางขาดอยู่ตอน ๑ แต่
ตอนที่ขาด ได้ความในหนังสือพระราชพงษาวดารรัชกาลที่ ๒ ฉบับเจ้า
พระยาทิพากรวงศ์ ว่า—

สมณทูตไทยพักอยู่ที่เมืองอนนราชบุรี ๓ วัน^๑ ครั้นวันศุกร์
เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ ปีชวดอัฐศก จุติศักราช ๑๓๗๘ พ.ศ. ๒๓๕๘

๑ วันในจดหมายเหตุเดิม กับในหนังสือพระราชพงษาวดารผิด
กัน จดหมายเหตุเดิม ว่าสมณทูตถึงเมืองอนนราชบุรี ณวันพุธ
เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ ในหนังสือพระราชพงษาวดาร ว่าถึงเมือง
อนนราชบุรี ณเดือน ๘ บุรพาสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ดังเกศเห็นว่าวันที่

กุมารตียมผู้รักษาเมืองอนรรฆบุรี จัดคนนำทางตั้งค่อไปเมืองสิงขรณต์
เดินไป ๑๖ วันถึงคลองน้ำชื่อว่า วาปุระคงคา เมื่อณเดือน ๘ บุรพาดำ
รง ๖ คำ

เมื่อพระภิกษุสงฆ์และชนนางชาวตั้งกาในเมืองสิงขรณต์ ทราบ
ว่าสมเด็จพระไทยไปถึงก็แต่งให้นายบ้านแตรราษฎรมาต้อนรับ ทำปรี
ดาคนเฝ้าชาวให้สมเด็จพระพักอาไศรยอยู่ที่ริมวาปุระคงคาค้น ๑ รุ่งขึ้น
ณเดือน ๘ บุรพาดำรง ๗ คำ พระสงฆ์สามเณรแตรราษฎรชาย
หญิงชาวเมืองสิงขรณต์ (ศิริวัฒนบุรี) พาหนีออกมาต้อนรับ จัด
กระบวนแห่สมเด็จพระไทยเข้าไปในเมืองสิงขรณต์ จัดเสนาคนให้พักอยู่วัด
บุพผาราม ซึ่งพระอุปถัมภ์และพระอริยมุนีเคยไปอยู่แต่ก่อนนั้น ในเวลานั้น
อังกฤษพึ่งได้เกาะตั้งกาเป็นเมืองขึ้นใหม่ ๆ กำลังเอาใจชาวสิงขรณต์ จะให้
เห็นว่าไม่เบียดเบียนพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เคยได้รับนิคมภักตร์จุบจุบจ้าย
พระเจ้าแผ่นดินตั้งกาพระราชทานมาแต่ก่อนอย่างไร ก็คงให้อยู่อย่างนั้น
สมเด็จพระไทยออกไปก็ได้รับด้วย แดเอาเป็นธุระให้ได้ ไปนมัสการมหา
เจดีย์สถานในที่ต่าง ๆ ตามปรารถนาโดยสะดวก ในจดหมายเหตุฉบับ
ห้องอาศรัยนั้น ดนชั้นเมื่อไปนมัสการรอยพระพุทธบาทที่เขาสุมนภู
ได้คิดพิมพ์ไว้เล่มฉบับค่อไปนี้—

ผ้าขาวคาดเพดานแถบขนคนละ ๑ ค้วนายคนละ ๑ เข็มกันเป็น
๒๓ คน ออกจากวัดแปดมดุดเถวหารณณวัน ๕ ๖ คำเพลาเช้า
ลงในหนังสือพระราชพงษาวดารอยู่ข้างเขื่อนคดาค์ ข้าพเจ้าจึงแก้ไข
ตามจดหมายเหตุเดิม

๕ โมงเศษ ถึงบ้านบรรดาพิชิตระเพดาบ่าย ๕ โมงเศษ ออกจากบ้าน
 นั้นไปถึงวัดกิตติมระยะ แล้วก็นั่งเป็นที่สำนักหยุดแห่งคนทั้งปวงที่จะไป
 นมัสการพระพุทธบาท ที่วัดนั้นมีแต่ด้ามเณรอยู่องค์ ๑ กับเดชพระ
 ครนเพดา ๘ ทุ่มคนขึ้นหุงเข้าจะได้ ไปกินกลางทาง เพดา ๓ ยามก็ถอยคืบ
 ได้ให้ไฟเดินไปเส้นทาง ๓๐๐ เส้นจึงถึงเชิงเขาพระพุทธบาท แดทาง ๓๐๐
 เส้นนั้นเหมือนหนึ่งกับทาง ๘๐๐ เส้นเหมือนกัน ด้วยว่าทางนั้นชันเขา
 เป็นทางกันดารนัก แต่ตัวชันง่อนแง่นแหลมเป็นเหลี่ยมขึ้นเป็นโคดตะไคร่น้ำ
 จับเป็นซอกเขา อนึ่งน้ำในซอกเขาแต่ห้วยเขานี้ เอามือจุ่มลงไปเย็น
 เลี้ยวถึงกระดกจะแตก ถ้าวันปากก็ปวดดังฟันจะหลุด ถ้าเดินกิน
 ดกไปถึงไหนก็รู้ดังไปถึงนั้น ครนถึงเชิงเขาแล้วขึ้นไปอีก ๑๐๐ เส้นจึง
 ถึงที่มณฑปพระพุทธบาท เข้ากันเป็นทาง ๔๐๐ เส้น แต่ขึ้นไปนั้น
 เป็นน้ำผาชันมิได้ จึงต้องเหนี่ยวสายโซ่ขึ้นไป มีอยู่ ๓ แห่ง แต่ละ
 แห่ง ๆ นั้นสูง ๓ วาบ้าง ๔ วาบ้างค้ำก้นนัก ด้วยสูงเหลือคั่ง แล้ว
 จะได้มีคนไม่ยัดเหนี่ยวขึ้นไปหาไม่ได้ อาศัยได้แต่โซ่นั้นถึงเดียว
 โซ่นั้นมีถึง ๑๑ สาย ถูกโซ่นั้นทำด้วยเหล็กใหญ่เท่านิ้วชี้ ครนขึ้นไปถึง
 แล้ว ชาวสิงห์พาไปนั้น เขาจึงบอกให้ไปที่วิมานสุมนะเทวดา
 แล้วจึงว่าอากาศวิรูฐา ๆ ให้เทวดาอนุโมทนาบุญแล้ว จึงไปนมัสการ
 พระบาท ด้วยว่าสุมนะเทวดานี้เขาเป็นผู้อาราธนาพระพุทธองค์ให้
 ประดิษฐานพระบาทไว้ แล้วก็พากันไปนมัสการพระบาท เอาดอก
 ไม้ทองเงินรูปเทียนบูชา ฝ่ายพระสงฆ์เสียดตะม้าม่อนองค์ละผืนครึ่งผืน
 เป็นผ้าขาว ๕ ผืน ผ้าเช็ดหน้าแขก ๔ ผืน ผ้ากรองผืน ๓ จัวร ยังตะแพร

ฝน ๓ บุษบาแดงก็อุทิศส่วนพระกุศลมายังพระเจ้าแผ่นดินแด่ชาวพระนคร
 ครุฑบัญชาญาณฤทธาภิเศกสหายทั้งปวง แด่พระมณฑปพระพุทธรูป
 สูง ๘ ศอก, ยาว ๕ ศอกคืบ, กว้าง ๔ ศอก, หามิได้ แล้วเอาใช้ทำเป็น
 ระบายผูกมณฑปโยงไว้รอบ ด้วยว่าตมหนักถ้านัก ถ้าตมเอาใช้ทำ
 ระบายโยงไว้ ตมหนักพัดพัดพาไปตกที่อื่น แด่ที่นั้นตมพัดอยู่เป็นนิ
 มิได้ขาด ด้วยว่าเขาสูงเหลือสูง ถ้าแด่ฤดูแต่งฝนวันหนึ่งตก
 ต้องวันตก ถ้าเทศกาลฤดูฝน ๆ ตกทุกวันเป็นนิ ครั้นมัสการ
 แด่กักรับวัดลงมาเร็ว ๆ ชำอยู่มิได้เลย แด่เมื่อขณะไปนมัสการวันนั้น
 ตมฝนก็ไม่มี พวกถึงหพที่ไปด้วยต่างคนต่างว่า พระดังมีไทยนับ
 มาก ตมฝนก็มีได้มี หนึ่งฝ่าพระบาทนั้นโดยยาว ๓ ศอกกว้างศอก
 คืบหก ๔ นิ้วข้างไม้ ปดายพระบาทซ้ายไปข้างปัจจุทิศ แด่ตาย
 ลักษณะนั้นหามิได้ ด้วยว่าครั้งหนึ่งพวกวิดิศา^๑ได้กินเมืองถึงกาแล้ว
 จึงให้คนเอาธงไปขัดดีดค่อยจนตายเดือนธันวาคมไปสิ้น ครั้นภายหลัง
 พวกถึงหพจึงรบกันเอาเมืองได้ แด่ที่ขอบรอบฝ่าพระบาทนั้น เขา
 แผ่นทองแดงแล้วกำไหลดทองคำประดับด้วยเพชรรอบ หนึ่งนั้นเก่าไหลด
 ออกจากเชิงเขาพระบาทนั้นทั้ง ๔ ทิศ ข้างทิศบูรพาน^๒ชื่อว่ามหาอุด
 คงคา ไหลดไปเวียนเป็นทักษิณาวฏ^๓เมืองถึงชั้น^๔แล้วไหลดไปตกพระ
 มหาดมุขข้างทิศอุดรเมืองถึงชั้น^๕ ข้างทิศทักษิณ^๖นั้นชื่อมณิกะคงคา
 ไหลดไปตกพระมหาดมุขข้างทิศทักษิณ ข้างทิศปัจจุ^๗นั้นชื่อว่ากาพะ

๑ ที่จริงฝรั่งไปคุเทศก์ทำตายเจดีย์สถานต่าง ๆ ในลังกา มิใช่
 วิดิศา ๆ ไม่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องตำนาน

คงคา ไหลไปตกพระมหาสมุทรข้างทิศปัจจิม ข้างทิศอุดรนั้นชื่อว่า
 กัตยานคังคา ไหลไปตกพระมหาสมุทรใกล้กับเมืองกัตยานข้างทิศพายัพ
 แห่งเขาพระบาท ครั้นนมัสการแล้วได้จำลองผ้าพระบาทแล้วก็รับลงมา
 ถึงที่สำนักเพดาบัย & โมงเคษ ครั้นรุ่งเช้าไปจากนั้น ไปนอน
 ณบ้านอะดินุเร ออกจากนั้นไปนอนณบ้านกุรุวิกิ ออกจากนั้น
 ไปนอนณบ้านแคนทงโคมุ ออกจากนั้นไปถึงวัดหะกุรุวิหารเข้าในแดน
 หัตตะระโกระเด ออกจากวัดนั้นไปนอนจัตตุโกระเด ออกจากนั้น
 ไปนอนปตายแคนจัตตุโกระเด ออกแต่นั้นไปนอนที่วัดตินุเรเว ออกจาก
 นั้นไปถึงเมืองถึงรัตนวัน ๑๗ & คำเพดาบัย ๒ โมงเคษ ครั้น
 เพดาบศบคำจึงพากันไปหาท่านสังฆนายก แล้วไปนมัสการพระ
 ทัณฑราคุ แล้วเข้าไปหาอังกฤษ จึงว่าอาตมาภาพไปนมัสการมหายังคน
 เจดีย มุคังคนเจดีย แดพระพุทธรบาท ได้บูชาด้วยผ้าจัวร์ผ้าอังสะ
 แพรแดผ้าเนื้อดีผ้าขาวผ้าเช็ดหน้าแขก & เหลี่ยม รูปเทียนดอกไม้อของ
 หอมเป็นต้น แดอาตมาภาพขอให้สวณบุญแก่ท่าน อังกฤษก็รับว่าสารุ
 สารุ แล้วจึงถามถึงสุขทุกข์และระยะทางกันดารคำคืนวัน กับออกเดิน
 ตามอาการในหนังสือ ก็ตาอังกฤษกลับมาอาราม

ครั้นวัน ๑๘ & คำ ได้ยินว่าคนถือหนังสือบอกเป็นข่าวราชการ
 ของเขามาแต่เมืองอนุราช พระดังมีไทยจึงคิดพร้อมกันว่าจะให้พวก
 ประสงค์ไปเมืองอนุราชกับด้วยคนถือหนังสือบอกมานั้น แล้วจึงพากัน
 ไปหาอังกฤษ ครั้นถึงโรงพระเชียวแก้วก็พออังกฤษปลุกษาคความอยู่
 เห็นว่าจะเข้าไปหาอังกฤษมิได้ จึงตั้งไว้แก่นายเสมียนว่าช่วยบอก

แก่อังกฤษด้วย เราปรากฏหน้าหน้าพระศรีมหาโพธิ์ เราจะให้ประตักของ
 เราไปด้วยคนที่ถือหนังสือออกมา นายเดมี่ยนก็รับว่าอุปถัมภ์ความ
 แล้วเมื่อใดจะบอกเมื่อนั้น ครั้นวัน ๓๕ คำนายเดมี่ยนจึงมาบอก
 ว่า คนที่ถือหนังสือบอกมานั้นเขาจะไปเพดาเข้าพรุ่งนี้แล้ว อังกฤษ
 ก็อนุญาตให้ประตักของเจ้าคุณไปแล้ว จึงว่าแก่นายเดมี่ยนว่าท่าน
 ได้เอนดูด้วยช่วยขอหนังสือให้สักใบหนึ่ง ว่าให้กุมาระดิยมช่วยจัด
 แจงหน้าพระศรีมหาโพธิ์ให้จงดี นายเดมี่ยนก็รับ ครั้นวัน ๓๖ & คำ
 เพดาเข้าไม่ถึงโมง ได้ส่งประตัก ๕ คนไปหานายเดมี่ยน ๆ ให้เงิน
 คนละ ๑ บาท แล้วก็พาไปมอบตัวให้แก่ผู้มชอ ๕ คนซึ่งถือหนังสือ
 บอกมานั้น ครั้นเพดาบ่าย ๔ โมงเศษจึงได้ออกจากเมืองถึงรัตน
 ครนไปถึงบ้านปัดกุมปเรมผู้มชอกให้เข้ากินมือหนึ่ง อยู่ที่บ้านนั้นต้อง
 คน ด้วยว่าผู้มชอ ๕ คนนั้นจัดแจงตระเตรียมอยู่ แต่ประตัก ๕ คนนั้น
 ออกเข้าเข้าค่าถึงต้องเพดา ได้รับประทานแต่แบ่งจี ครั้นขอเข้า
 แก่ผู้มชอ ๕ คน ๆ ก็ชวนกันหัวเราะแล้วก็ว่า ไปข้างหน้าเถิดเราจะ
 ให้กิน ประตัก ๕ คนเห็นไม่ได้การแล้วก็ถ่มค้อนมาบอกแก่อังกฤษ
 อังกฤษจึงให้เสนาบดีจัดคนให้ไปด้วย ๒ คน ไปณวัน ๓๖ & คำ
 เพดาเข้า ๓ โมงเศษ ถึงเมืองอนุราธวัน ๓๖ คำ แต่ท่านตั้งช
 นายกให้หนังสือไปถึงท่านธรรมปาตะ ที่เป็นปฏิบัติพระมหาโพธิ์อยู่นั้น
 เพดาบ่าย ๓ โมงเศษแล้ว จึงเอาหนังสือไปให้แก่ท่านธรรมปาตะ ๆ ได้
 พังในหนังสือว่าให้จัดพระมหาโพธิ์ให้ไทย ๔ คน ท่านจึงบอกแก่
 กุมาระดิยมอำมาตย์ผู้รักษาพระมหาโพธิ์ กุมาระดิยมก็เที่ยงดูรักษา

เป็นอันดี ครั้นรุ่งเช้าประตึก & คนจึงเตือนให้จัดพระมหาโพธิ์ให้
 เข้าวานนฤกษ์ยังไม่ดี คอยท่าหาฤกษ์อยู่ ๓ วัน ได้อาราธนาชุด
 พระมหาโพธิ์ณวัน ๓ ๕ คำเพดาเช้า ๒ โมงเศษ เมื่อจะชุดพระ
 มหาโพธิ์นั้น กุมาระสียุมให้คนแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาวประมาณ ๕๐
 เศษ ให้นิมนต์พระสงฆ์มา ๘ รูป ให้ศฤห์ดีอาราธนาเทวดาแล้ว
 พระสงฆ์ก็สวดพระอิติปิโส พาหุง แล้วจุรูปเทียนบูชา แล้วเอา
 แหวนคี่กระเพราขึ้นมาหน้า เอนานนักบิณฑาจันทร์ประพรมพระมหา
 โพธิ์ บันญาข้งกลดองประโคมขึ้นแล้ว จึงอาราธนาชุดปลุกดวงใน
 มาตรดินแล้วประดิษฐานไว้ที่ควร ครั้นรุ่งขึ้นณวัน ๓ คำเพดาเช้า
 ๒ โมงเศษ อุปาสก & คนออกจากเมืองอนูรாதถ์มาถึงเมือง
 สิงขรณ์ณวัน ๔ ๕ คำเพดาพลบค่ำ ครั้นณวัน ๑๐ คำพระสงฆ์
 ไทยพร้อมกันไปดาทำนถึงฆนากดาอังกฤษ ว่าเดือน ๖ จะลากลับไป
 ณกรุงศรีอยุธยา อังกฤษจึงถามว่าจะไปเดือน ๖ นั้น เป็นฤ
 ฤกษ์ดีฤกษ์ว่าพระกัณโถดสิ่งใด พระสงฆ์จึงว่าเดือนนั้นเป็นฤกษ์กำปั่นไป
 คำชายข้างทิศตะวันออก อังกฤษจึงว่าตามแต่ชอบใจเกิด พระสงฆ์
 จึงว่าแก่อังกฤษว่า ทุกวันนี้ไม่เห็นใครที่จะเป็นทพงแล้ว เห็นแต่ท่าน
 และเป็นทพงของอาคมภาพ ถ้าท่านจัดแจงเรือส่งให้ไปก็จะได้ไป
 อังกฤษจึงว่า ซึ่งจะจัดแจงเรือส่งนั้นว่ายังไม่ได้ ลงไปโกธัมพุดก่อน
 จะได้แถมได้ก็จะรู้ ถ้าแต่ที่โกธัมพุดหาเรือมิได้ จึงไปตุ้คคาพุ^๑

๑ ที่เรียกว่าเมืองคาคาพุ คืออังกฤษเรียกว่า คอด ยังเป็นเมืองท่า
 แห่งหนึ่งทุกวันนี้ พระมหาศีลวิคณะบอกว่า ที่จริงไม่ใช่ภาษาดังกา

ถ้าเรือทนนจะมีแต่หามได้กรุดอก นี่แต่จึงว่าซึ่งจะจัดแจงเรือให้มัน
 ยับรับไม่ได้ พระสงฆ์จึงว่าถ้าอากาศมาพองไปท่าเรือทั้ง ๒ แห่งนั้น
 หาเรือมิได้ จะให้ไปข้างไหนเล่า อังกฤษจึงว่าถ้ามิได้เรือที่ท่าเรือ
 ทั้ง ๒ แห่งนั้นแล้ว จึงยังอยุ่ทนนก่อนกว่าเรือดุกค้าเขาจะมา พระ
 สงฆ์ฟังอังกฤษว่ากล่าวนั้นเห็นเป็นประหนึ่งจะไม่ได้เรือมา ครั้น
 ณวัน ๔ ๗ ๖ คำพระสงฆ์จึงพากันไปตาท่านสังฆนายก ว่าจะไปณวัน
 ๒ ๗ ๖ คำ ท่านสังฆนายกก็ว่าหน่วงเหนี่ยวไว้จะให้ไปต่อเดือน ๗
 พระสงฆ์จึงว่าครั้นจะยับยั้งอยู่คอยไปต่อเดือน ๗ นั้น กัดว่ากำปั่น
 เขาจะไปเสียหมด ท่านสังฆนายกก็จวนใจอยู่มีธุระห้าม แล้วพระ
 สงฆ์ก็ไปตาอังกฤษว่าจะไปวันนั้นคืนนั้น อังกฤษก็ว่าตามใจเถิด แต่
 ทว่า จะกำหนดว่าจะได้เรือที่นั่นกำหนดมิได้ ถ้าเรือดุกค้าเข้ามา
 ก็จะได้ไปโดยง่าย ซึ่งคำจ้งกำปั่นที่จะไปนั้นอย่าได้วิตกเลย เมื่อ
 จะไปนั้นเขาก็จะให้คนไปส่งยังท่าลำภา อึ่งจะเต็มใจไปเมืองไหน
 จะไปเกาะหมากหรือจะไปเมืองปะดากวี่ พระสงฆ์จึงว่ามิได้เดือกขอ
 แต่ว่าให้ได้ไปเถิด อังกฤษจึงว่าถ้ากระนั้นอย่าได้วิตกเลย คงจะ
 ส่งไปให้จงได้ แต่ทว่าช้ากับเร็ว ครั้นใกล้ถึงวันกำหนดจะมานั้น
 อังกฤษก็ทำเฉยเสีย พระสงฆ์ก็ไปอ้อนวอนว่าท่านได้เอนดูเถิด ช่วย

เดิมทีเป็นแต่ตำบลบ้านน้อยแห่งหนึ่ง อยู่ในภาคมาโดยประเทศ
 เมื่อไปคุเขตแดนเรือมาเมืองดังกล่าวถึงตำบลนั้น เวลานั้นเข้ามิดขึ้นไปได้
 ยืนเคียงไก่อชัน จึงเรียกว่าบ้านไก่ ตามภาษาไปคุเขตว่า Gallo คัดโต
 เปนเดิมมา

ตั้งให้ไปโดยเร็วเกิด จวนมรตุมกำปั่นจะใช้ไปอยู่แล้ว ฝ่ายอังกฤษ
จึงว่าฤๅกำปั่นจะใช้ ไปนั้นยังอยู่อีกถึง ๓-๔ เดือน พระตั้งจึงว่าท่าน
ว่าจริงอยู่ แต่ทว่าจะได้ตั้งกำปั่นณเมืองนั้น ๆ แต่กำหนดยังไม่ได้
ขอท่านเอนดูช่วยส่งไปจงเร็วเกิด อังกฤษจึงว่าจะส่งไปให้จงได้ แต่
ทว่าจะกำหนดวันนั้นยังกำหนดมิได้ก่อน แต่ไปตาอังกฤษให้ช่วยตั้งนั้น
ถึง ๗-๘ ครั้ง อังกฤษจะได้ตั้งหาได้ อนึ่งซึ่งขอคุณพระเชียวแก้ว
จน ๖-๗-๘ ครั้ง ท่านตั้งหมายกแต่อังกฤษเดิมนาคี (ตั้งกา) ทั้งสอง
จึงว่าบัณฑิตอังกฤษยังไม่คิดจะเปิดจะเผยนั้นเห็นชัดต่อนอยู่ แต่ว่าอย่าวิตกเดย
คงจะให้เห็นให้จงได้ ครั้นเห็นอังกฤษมิใคร่จะส่งโดยเร็ว จึงคิด
อุบายบอกว่าวันนั้นฤๅษีจะขอไปยับยั้งอยู่ณวัดอุโบสถาราม อังกฤษ
จึงห้ามว่าจะไปอยู่ที่วัดนั้นเห็นจะลำบากด้วยที่อยู่นั้นกันดารนัก พระตั้ง
จึงว่าซึ่งทุกขยากนั้นท่านอย่าได้ปรานีเลย ขอท่านอนุญาตให้ไปเกิด
อังกฤษจึงว่าเมื่อห้ามไม่ฟังแล้วก็ตามแต่อัธมาได้ ครั้นอังกฤษว่าดังนั้น
แล้วก็พากันไปอยู่วัดอุโบสถาราม ณวัน ๔ ๖๗ ค่ำเพลา ๓ โมงเศษ
มหาจันท์จึงเขียนหนังสือไปให้อังกฤษ ว่าท่านได้เอนดูช่วยส่งให้ไป
โดยเร็วเกิด อังกฤษก็รับว่าจะส่งไปแต่ทว่ากำหนดวันตั้งนั้นยังไม่ได้

อังกฤษจึงตั้งให้พระตั้งหมายกแต่งสมณสาสน์ที่จะตอบมา พระ
ตั้งหมายกแต่งสมณสาสน์สำเร็จแล้วจึงให้ห้ามมหาจันท์ไป อ่านสมณ
สาสน์ให้ฟังแล้วจึงถามว่าดีฤๅไม่ดี มหาจันท์ก็รับว่าดี (มหาจันท์) จึง
มาเล่าแก่ท่านทั้งปวงว่าท่านตั้งหมายกแต่งสมณสาสน์เสร็จแล้ว ฝ่ายท่าน
สรณังกรอนุชาภคกษัตริย์พระตั้งพระราช (สรณังกร) ที่เป็นสัทสังฆวิหริกพระ

อุปาดิ) นั้น ครั้นรู้ว่าท่านตั้งหมายกแต่งสมณสาสน์เสร็จแล้ว จึง
 หามหาจันท์ไปว่า แต่ก่อนในตักกานหาพระสงฆ์ได้ พระสังฆราชจึง
 อ้อนวอนพระยาคิตติวิราชาให้แสวงหาพระสงฆ์ พระยาคิตติวิราชาจึง
 ให้ทูตนำเครื่องบรรณาการ เข้าไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน ณ กรุงศรีอยุธยา
 ให้ทูตขอพระสงฆ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้พระอุปาดิออกมาอุปสมบท
 กุฎบุตรไว้ จึงได้สืบมาทราบเท่าทุกวันนี้ เราเดาก็นับถือว่าพระสงฆ์ชาว
 กรุงศรีอยุธยาเป็นครูอุปัชฌาย์ของเรา อนึ่งสมเด็จพระสังฆราชณกรุง
 ศรีอยุธยาให้สมณสาสน์มาครั้งนั้น ก็ให้มาถึงพระสังฆราชผู้เป็นตง
 ของเรา พระสังฆราชหาบุญไม่แล้ว ถึงของทั้งปวงจึงถึงท่านตั้ง
 หมายก บัดนี้ท่านตั้งหมายกแต่งสมณสาสน์จะขอบไปนั้น จะได้ปรึกษา
 กับเราสักคำหนึ่งก็หาไม่ได้ เราน้อยใจนัก บัดนี้เราจะแต่งสมณสาสน์
 ดัดฉบับหนึ่ง ให้ไปถึงพระสังฆราชพระพนรัตนจะควรฤทธิสมควร มหา
 จันท์จึงว่าถ้าเจ้าคุณแต่งให้ไปดัดนั้นก็รับไป ควรมิควรสุดแต่สงฆ์
 พร้อมกัน ท่านอนุนายกจึงปรึกษาพระสงฆ์ทั้งปวง ๆ จึงว่า ครั้น
 พระอุปาดิออกมาณสมณสาสน์ออกมาถึงตามฉบับ คือราชสาสน์ ๓ สมณ
 สาสน์ ๓ เสนาบดีสาสน์ ๓ แต่บัดนี้จะให้ไปถึงสองฉบับก็เห็นหา
 โทษผิดมิได้ ครั้นปรึกษาพร้อมกันแล้ว ท่านอนุนายกจึงไปบอกแก่
 อังกฤษ ๆ จึงว่าประชุมกันแต่ท่านผู้รู้แล้วแต่งให้ฤกให้เพราะ ท่านอนุ
 นายกจึงประชุมพระสงฆ์ ปัดประตูแต่งสมณสาสน์มิได้ ให้พวกท่าน
 ตั้งหมายกดูเห็น ครั้นแต่งแล้วจึงหามหาจันท์ไปอ่านให้ฟังแล้วก็ถาม
 ว่าข้อดีประการใด มหาจันท์ก็รับว่าดีอยู่แล้ว ท่านอนุนายกจึงเอา

ไปอ่านให้ท่านตั้งหมายกฟงณทำมกตางตั้งข ท่านตั้งหมายกจึงว่า
 ขวณกันแต่ด้าฟงข้างไม่บอกเราแต่ดักคำหนึ่ง ให้ไปเณสอง
 ฌบับเห็นควรวอยู่แ้วฤฯ ท่านอนุนายกจึงว่าคณได้บอกอังกฤฯ ๆ
 อนุญาตให้แ่งคณจ้งแ่ง ท่านตั้งหมายกจึงห้ามหาจันท์ไปถามว่า
 บัดนี้เราจะให้คณสาธนไปสองฌบับควรวฤฯมิกวร มหาจันท์จึงว่าคาม
 แต่เจ้าคณทั้งปวงพร้อมกัน ท่านตั้งหมายกจึงว่า ข้าเห็นไม่ว่า
 ด้วยว่าท่านให้มาแต่กรุงศรีอยุธยาณันฌบับเดียว จะตอบไปสองฌบับ
 นั้นเห็นไม่ว่า ฝ่ายท่านอนุนายกก็เอาไปอ่านให้อังกฤฯฟง อังกฤฯ
 จึงว่าท่านให้มานั้นเณคาถาจะตอบเณจุนัยบทยไปนั้นไม่ว่า คาถา
 คอคาถาคอบกันจ้งจะควรว ก็ดั่งให้ผูกเณคาถาขึ้น ท่านอนุนายกกดับ
 มาผูกเณคาถาขึ้นแ้ว ก็นำไปอ่านให้อังกฤฯฟง อังกฤฯก็ว่าเพราะ
 นักหนา ท่านอนุนายกจึงจัดเครื่องบรรณาการ ก็อพระเจดีย์ทอง ๓
 พระเจดีย์เงิน ๓ พระเจดีย์งา ๓ ได้พระตำรวรรคฤๅณเณถวายมา
 ถึงพระเจ้าแผ่นดินองค์ ๓ ส้มเด็จพระสังฆราชองค์ ๓ ส้มเด็จพระ
 พนรคณองค์ ๓

ฝ่ายท่านตั้งหมายกฤๅณฯ คิคอุบายที่จะมิให้ พระอนุนายก ให้คณ
 สาธนคอบมา จึงให้ศิษย์ไปว่าแก่เสนาบดี (ดังกา) ว่าพระสังฆราช
 ณกรุงศรีอยุธยาให้คณสาธนมาณบับเดียว จะตอบไปสองฌบับเห็น
 ไม่ว่าควรว ท่านจงไปว่าแก่อังกฤฯให้อังกฤฯห้ามเด็ย เณนาบดีก็
 ไปว่าแก่อังกฤฯ ๆ ก็มีอาจขัตขึ้นท่านตั้งหมายกแด่เสนาบดีซ้ายขวา ครัน
 หตยวันมาอังกฤฯจึงห้ามท่านอนุนายกว่า คณสาธนแ่งใหม่อย่าให้

ไปเลย ด้วยว่าท่านให้มานับเดียวจะตอบไปสองฉบับไม่บังควร ท่าน
 อนุयाกก็โทมนัส (ถึง) อดอาหาร จึงหาหาจันท์ไปบอกความว่า
 สมนดาสนของเราอังกฤษห้ามเดี่ยวให้ส่งไปไม่ มหาจันท์จึงรับ
 ว่า เจ้าคุณอย่าวิตกเลย นิมนต์ฉันจันทน์เถิด ดิฉันจะแก้ไขเอาไป
 ให้จึงได้ มหาจันท์จึงไปถามท่านตั้งมากมายว่า เหตุไฉนอังกฤษจึง
 ห้ามมิให้ส่งมนดาสนแต่ใหม่ไป ท่านตั้งมากมายจึงบอกว่า เราได้ยิน
 ว่าพระยาโกสัมพสุให้หนังสือขึ้นมาว่าจะตอบสมนดาสนไปสองฉบับไม่
 ควร มหาจันท์จึงไปหานายเสมียนของอังกฤษบอกความว่า ท่าน
 ตั้งมากมายว่าดังนี้ ๆ ท่านเอนดูช่วยบอกแก่อังกฤษว่าจะตอบไปสอง
 ฉบับนั้นหาโทษมิได้ หนึ่งฉบับของท่านตั้งมากมายนั้นมีความสำคัญ
 หามิได้ ฉบับของท่านอนุयाกนั้นมีความสำคัญเป็นอันมาก เหตุฉะนั้น
 อังกฤษจึงได้เอนดูให้อนุญาตให้ไปเถิด นายเสมียนจึงไปบอกแก่
 อังกฤษ ๆ จึงว่าเราจะคิดดูก่อน มหาจันท์ก็มาบอกแก่ท่านอนุयाก
 กับพระสงฆ์เป็นหลายองค์จึงไปอ้อนวอนอังกฤษ ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง ภาย
 หลังอังกฤษจึงรับว่าสองฉบับจะให้ไปก็ไม่ควร เย็บติดกันเข้าเป็น
 ฉบับเดียวจึงจะให้ไปได้

ครั้นวัน ๓ ๑๓ ๗ ค่ำเพลา ๔ ทุ่มเศษท่านตั้งมากมายกับศิษย์ ๒ องค์
 อังกฤษคน ๓ เต้นบดทั้งสอง เปิดพระเขี้ยวแก้วให้พระสงฆ์ไทย
 ๘ รูปดู แล้วมหาจันท์จึงว่ากับท่านตั้งมากมายว่า จะขอจำดวงพระ
 เขี้ยวแก้วด้วยแก่นจันทน์ ท่านตั้งมากมายกับเณรบดแต่ดูตากันแล้วก็บอก
 ว่าไม่ได้ เหตุว่าหากพระศรีษะผู้บังคับให้จำดวงมิได้ มหาจันท์ก็จน

ใจอยู่ พระสงฆ์ไทยได้เอาจุฬาราช ๕ ผืนกับผ้าขาว ๓ ผืน โคธอง
ตัวแม่ตุ๊ก (ตัวอังกฤษจิ้ง) ถามว่าทุกข์สุขเป็นประการใด จึงบอกว่า
ทุกข์ด้วยที่จะไปนั้นและเป็นอันมาก อังกฤษจึงว่าที่ข้าอยู่นั้นด้วยจะดู
พระเชยวแก้ว แต่มันก็ดำเร่จึงปรากฏแล้ว ก็จะต้องให้ไปโดยเร็ว

ครั้นวัน ๕ ๓๓ คำนายกำนันหุดวงที่เอาช้างไปขายณเมืองมณฑ
บันคันทน์ ให้นายคงแก้วชาวเมืองนคร ๖ กับระเียบแขกเทศถือหนังสือ
ไปตามพระสงฆ์ทั้ง ๘ รูปณเมืองดังกล่าว แจ้งความในหนังสือว่าสมเด็จพระ
พระสังฆราชมหาธาตุในกรุงศรีอยุธยาธิบดีบุญเดี่ยวแล้ว เจ้าพระคุณพระ
พนรัตนวัดราชบูรณะได้เป็นพระสังฆราช พระสังฆนายกพระอนุนายก
อังกฤษแต่เดิมนับชาวดังกล่าวทั้งปวง ก็รู้ข่าวว่าสมเด็จพระสังฆราชดับ
บุญเดี่ยวแล้ว ครั้นวัน ๓ ๓๔ คำพระสงฆ์คิดพร้อมกันเอากระโถน
ตะเกียงทองเหลืองจอบพรวักกันไถรไกรเต้าปูนทอง แดงผ้าขาว ผ้าเช็ดหน้าผ้า
กำมะหยี่ตะบันเป็นต้น ให้อุบาสกพิจารณาเอาน้ำมันหมากพร้าวมา
ตามถวายพระเชยวแก้ว อังกฤษแต่เดิมนับแต่ศิษย์ต่าง ๆ ก็เอา
น้ำมันมาช่วยคนละ ๖ ทนาน ๗ ทนาน ๘ ทนานบ้าง ได้ตามแต่ประชุม
ยามจนเพลา ๔ ทุ่มนั้น ๒๕๕๐ ตะเกียง ตั้งแต่ ๕ ทุ่มไปถึง ๘ ทุ่มเห็น
ว่าน้ำมันน้อยลงจึงผ่นเตี้ย คงอยู่แต่เพียง ๕๐๐ ตะเกียง ตั้งแต่ ๘
ทุ่มไปจนรุ่งคงอยู่แต่ ๓๐๐ ตะเกียง แล้วได้ถวายสัตตบงชาก็เอาผ้า
ให้แก่พวกบิณฑบาตให้ศัประโคมอยู่จนรุ่ง ครั้นรุ่งขึ้นวัน ๓ คำ
อังกฤษจึงให้คนมาว่า ถ้าเจ้าคุณหงปวงจะอยู่ณเมืองนั้นจนครบเท่า
สิ้นชีวิต ครั้นนั้นก็ปฏิบัติไปกว่าจะสิ้นชีวิตด้วยกัน แต่มันเจ้าคุณ

ทั้งปวงจะกลับไปบ้านเมืองแล้ว จะปรากฏาสิ่งใดบ้างกับออกเกิดอย่า
ได้เกรงใจเลย จึงตอบว่าจะต้องประสงค์ก็แต่เสบียงอาหารที่จะฉัน
ฝ่ายทนายจึงว่า ซึ่งเสบียงอาหารนั้นยกเสีย นอกกว่านั้นจะปรากฏา
สิ่งใดบ้าง ต่างองค์ก็ว่าได้ปรากฏาสิ่งใด ทนายจึงว่าเมื่อเจ้าคุณ
จะไปเมื่อใด จงกำหนดตงจะตงไป พระสงฆ์ไทยจึงบอกว่าจะไป
ณวัน ๑๕ ค่ำขอท่านได้ตงไปโดยเร็วเถิด

ครั้นณวัน ๘ ค่ำเพลาทุ่มเศษพระสงฆ์ทั้ง ๘ รูปเข้าไปหาอังกฤษ
อังกฤษก็อนุญาตให้มาแล้วอังกฤษร้องให้พาดังดังพาดัง ว่าเจ้าคุณ
ไปถึงณกรุงศรีอยุธยาแล้ว ทุกข์สุขเป็นประการใดจงให้หนังสือมา
ถึงฉันบ้าง จึงว่าขออนุญาตอย่าได้วิตกเลย ถ้าแต่มีคนไปมาอยู่ก็
คงจะให้หนังสือมาถึงท่านให้จงได้ ครั้นรุ่งขึ้นณวัน ๑๕ ค่ำ ท่าน
ตั้งฆานายกอนุชาภคพระมหาเถรผู้ใหญ่น้อยทั้ง ๒-๓ วัดมาตั้งเตี้ยร้องให้
รักพระสงฆ์ไทยเป็นนิกหนา ครั้นเพลา ๓ โมงเศษได้ฤกษ์แล้วก็พา
กันไปหาท่านตั้งฆานายก ๆ จึงเอาพระชาตุ บาตรเหล็ก ผ้าไตร กับ
เครื่องบริวารให้ดูจึงว่า สิ่งของทั้งนี้ควรจะมอบให้แก่ท่านหรืออยู่ แด
บัดคนส่มเด็จพระสังฆราชหาบุญไม่แล้ว เราจะมอบให้มหาจันท์ผู้เป็น
ศิษย์เจ้าพระคุณสังฆราชณวัดราชบูรณะพระอารามหลวง แต่ทว่า
เขาไปให้อังกฤษดูก่อน แล้วจึงจะให้คนเอาตามไปส่ง

ครั้นแล้วพระสงฆ์ไทยก็พากันไปจากอุโบสถาราม ไปอาไศรย
 อยู่ณวัดอัมพวัน^๕ ครั้นเพลาค่ำจึงเข้าไปหาอังกฤษ ๆ จึงว่าอัน
 ตัณห์^๖ได้เฝ้าบอกว่าให้นิมนต์พระสงฆ์ทั้ง ๓ วัดมาประชุมกันแล้ว ให้
 เอาสิ่งของที่จะให้ไปนั้นมาอบหมายเจ้าคุณแล้ว ให้เร่งส่งไปโดยเร็ว
 เสด็จกลับแล้ว ครั้นไปถึงเรือนให้บิณฑบาต^๗เป็นกำลัง เพลาเย็น
 ให้คนมาบอกว่าอันนี้ไม่ดีบาย ซึ่งจะชุมนุมสงฆ์^๘ให้ทูตไปต่อพรุ่งนี้
 ก็นิมนต์พระคุณยังอยู่คอยไปต่อณวัน ๆ ค่ำ เกิด พระสงฆ์ไทย
 จึงว่าตามแต่ท่านจะสงเคราะห์ ครั้นรุ่งขึ้นณวัน ๆ ค่ำเพลาพลบค่ำ
 ประชุมพระสงฆ์ไทยพระสงฆ์ลังกาประมาณสัก ๗๐ เศษ กับทั้งอังกฤษ
 เสด็จถึงตงอ้ามาตย์^๙ใหญ่ผู้น้อย พร้อมกันที่มณฑลเทศาภิบาล อังกฤษ
 จึงให้เสนาบดีเอาพระเจดีย์เงินพระเจดีย์แก้วมรกตกับพชน^{๑๐}ต้องเต็ม ถู
 หนึ่งได้มัตถกันไกรเด็กบังเวียนแหวนติดกัน กับไม้เขี้ยว^{๑๑}แต่มดโกน ตีบท
 ประณม^{๑๒}ยาดำหรับเขียนกระดาษขาวแว่นตาคีตาของทงน^{๑๓} ๑ แล้วเปิด
 พระเจดีย์แก้วเชิญพระธาตุออกให้ดู ๔ องค์ แล้วเปิดพระเจดีย์เงินเชิญ
 พระธาตุออกให้ ๓ องค์ ฝ่ายมหาจันท์จึงถามว่าสิ่งของทงน^{๑๔}จะให้ไป
 แก่ท่านผู้ใด อังกฤษจึงว่าแล้วจึงจะบอก เสด็จจึงถามว่าจะไป
 พรุ่งนี้^{๑๕}ได้ฤๅ พระสงฆ์ไทยจึงว่าจะลาท่านไปพรุ่งนี้^{๑๖}ได้ อังกฤษ
 แลเสนาบดีจึงว่าสิ่งของทงน^{๑๗}ก็เสร็จอยู่แล้ว ยิ่งแต่สมณดำสอนเขียน
 ยังไม่แล้ว นิมนต์ยังอยู่สักสองวันก่อนเกิด แต่พอให้เขียนสมณ

๕ วัดนี้ ในที่อื่นบางแห่งเรียกว่า วัดไทยศรี ชื่อที่จริงเห็นจะเรียก
 ตามภาษาสิงหลว่า วัดเขามา

ดำต้นแก้ว พระสงฆ์ไทยจึงว่าตามแต่ท่านจะตั้งเคราะห์ ครั้นณวัน ๑๓
 คำอังกฤษจึงให้คนมานิมนต์พระสงฆ์ทั้ง ๘ รูปเข้าไปแล้วถวายหนึ่งคือ
 องค์ระคัมภีร์ ๆ กับแว่นดาแด่พระบาทพระธาตุพระพุทธรูปแด่พระเจดีย์ว่า
 แล้วอังกฤษจึงว่าพรุ่งนี้เขานิมนต์มาให้พร้อมกันที่โรงพระทันตธาตุ คือ
 ได้ฤกษ์เวลาแล้วจึงค่อยไป แล้วอังกฤษจึงให้ภิกษุที่เป็นดำนนั้น
 มากะชิบบอกมหาจันท์ว่า ซึ่งพระเจดีย์คีดากับพระธาตุ ๔ องค์กึ่งหนึ่ง
 ที่เป็นของกับบิณฑิตแด่แว่นดาศีดาพจน์ดำรับ ๑ นั้นถวายไปถึงสมเด็จพระ
 พระสังฆราช แว่นดาศีดากับพจน์หนึ่งดำรับ ๑ นั้นถวายไปถึงพระ
 อนุสังฆราช พระเจดีย์เงินกับพระบรมธาตุ ๓ องค์นั้นถวายไปถึงสมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดินนครกรุงศรีอยุธยา แต่ในสมณดำต้นนั้นเป็นเนื้อความว่า
 ดั่งของทั้งนี้ ขอให้พระเจ้าแผ่นดินแบ่งปันถวาย สมเด็จพระสังฆราชใหญ่
 น้อย มหาจันท์จึงถามว่าเหตุใดจึงว่าดังนี้ ก็จำเพาะไปว่าของดั่งนี้
 ถวายท่านองค์นั้น จะเป็นโทษสิ่งใด ภิกษุตามจึงว่า เป็นเหตุด้วย
 เสนาบดีอุชยาห้ามปรามมิให้อังกฤษถวายเครื่องบรรณาการไปถึงสมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดินนครกรุงศรีอยุธยา กัดว่าจะเป็นมิตรไมตรีสืบต่อไป
 อังกฤษจะขัดขึ้นไปถึงเกรงอยู่ จึงให้เราตอบดักบอกแก่ท่านผู้เดียว
 มหาจันท์จึงว่าขอให้น้อยว่าอีกเถย ดันนั้นจะรับธุระ

ขณะนั้นท่านสุวรรณังกรอนุญาตให้ศิษย์เอาพระเจดีย์กำไลทองคำกับ
 พระธาตุ ๓ องค์มามอบให้มหาจันท์ว่า เจดีย์กับพระธาตุนี้จะได้อำนาจ
 สมณดำต้นหาได้ เราขอถวายไปถึงสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนครกรุงศรี
 อยุธยา มหาจันท์จึงถามว่าเหตุใดในสมณดำต้นจึงไม่มี ศิษย์

ผู้มาบอกให้ฉัน จึงบอกว่า พระศิรินิวาได้ตั้งหมายกบฏมาให้ ศิษย์ไป
 พุดจากกับเสนาบดีทั้งสองให้ ไปว่ากับอังกฤษ ให้ห้ามปรามเสียมิให้
 ถวายไป เราจึงเอามามอบให้แก่ท่าน ๆ จึงช่วยเอาไปถวายพระเจ้า
 แผ่นดินกรุงศรีอยุธยาด้วยเถิด มหาจันท์จะรับเอามาเกรงจะมีโทษ
 ในภายหน้า จึงเข้าไปอ้อนวอนอังกฤษจะขอรับเอามา อังกฤษจึง
 ว่าดีฉันมิได้ห้าม แต่ทว่าท่านตั้งหมายกบฏเสนาบดีชวนกันว่ากล่าว
 ห้ามปราม ดีฉันก็ว่าไปตามคำเขา เมื่อพระคุณเจ้านั้นมารับเอาไปก็
 ตามอริมาไครย แต่ทว่าอย่าให้รู้ใครเห็นเป็นอันตราย มหาจันท์ได้
 โอกาสแล้ว ก็รับเอาพระเจดีย์กับพระธาตุ ๓ องค์ ไปให้อังกฤษได้ในหีบ
 ท่านตั้งหมายจึงห้ามมหาจันท์ไปว่า พระเจดีย์งาเราได้ ให้เธอแล้ว
 แต่ว่าเราจะยืมได้พระธาตุให้ไปจะได้ฤกษ์ได้ มหาจันท์ก็รับว่าได้
 ท่านตั้งหมายจึงว่าพระธาตุของเรา ๖ องค์นั้น เราถวายสมเด็จพระเจ้า
 บพิตรพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา ๒ องค์ ถวายสมเด็จพระเจ้า
 ราช ๒ องค์ ถวายสมเด็จพระพนรัตน์ ๒ องค์ แดการทวงเราไว้ โจมหา
 จันท์ ๆ อย่าได้ให้รู้ใครเห็นเป็นอันตราย มหาจันท์ก็รับว่าเจ้าคุณอย่า
 วิตกเลย มหาจันท์จึงเอาเหตุนั้นมาบอกแก่พระสงฆ์ไทยเพื่อน
 กัน ๆ ก็รับว่าดีแล้ว ขอแต่ว่าให้ได้ของไปกับให้ได้ ไปโดยเร็วเถิดจะ
 ได้ทันมรดมกำปั่น

ครั้นรุ่งเช้าณวัน ๖ ๗ ๘ ค่ำปีฉลูนพศก เสนาบดีจึงให้ทนายมา
 นิมนต์ไปยังวังพระที่นั่งศราวุธ พร้อมกับทั้งอังกฤษเสนาบดีอำมาตย์
 ผู้ใหญ่ผู้น้อย อังกฤษให้เอาหีบพระธาตุแด่หีบพันธของกตองทรงเทียว

มาเตรียมไว้พร้อม ครั้นได้ฤกษ์เวลาเช้า ๓ โมงเศษ ก็ให้ไปส่งณวัด
 อัมรินทร์ ครั้นนั้นแลก็ยังอยู่ด้วยฝนตกจนเวลาบ่าย ๒ โมงเศษ
 อังกฤษจึงให้ขุนนางอำมาตย์กับพระสงฆ์ทั้งสองวัดแห่แหนไปส่งยังฝั่งน้ำ
 ชะนะเมื่อถึงฝั่งน้ำอังกฤษให้ทนายเอาพระเชี้ยวแก้วจำลองด้วยขี้ผึ้งมาให้
 มหาจันทรทัต มหาจันทรโคธอนวอนขอถึง ๑๑-๑๒ ครั้ง อังกฤษ
 ห้ามปรามกำชับว่า ถ้ายังอยู่ในแคว้นแคว้นตั้งกันตราบใด โดยที่สุด
 ชนพระเพื่อนกันประดักมาด้วยกันก็อย่าได้พูดเตยเป็นอันขาด ครั้นพูด
 ออกไปเกิดอจะมิหยุดอยู่เพียงเพื่อนกัน จะรู้ไปถึงพวกตึงหว ๆ รู้
 แลก็จะรู้ ไปถึงท่านตั้งหมายกแต่เสนาบดี เขาจะชวนกันคิดเตยว่า
 กถาว่าแก่เราได้ มหาจันทรจึงให้บัญญัติว่าเราจึงอยู่ณแดนตั้งกาดราบใด
 ถึงว่าเพื่อนกันเราก็มได้พูดตราบนั่น ออกจากบ้านนั้นมาดำเนินบ้าน
 กุมปูเร อาไศรยอยู่ณวัดกุมปูเร ออกจากบ้านนั้นมาดำเนินบ้าน
 ตระโกระเถ อาไศรยอยู่ณวัดโคราเน ออกจากบ้านนั้นมาดำเนินบ้าน
 อุตตปละ อาไศรยอยู่ณวัดอุตตปละ ออกจากบ้านนั้นมาดำเนินบ้าน
 วิคิหาร แต่วิคิหารนั้น เมื่อครั้งพระยาอภัยบุรุษคามนี้ได้เสวยราชย์
 อยู่ณเมืองอนนราธิ บ่บ่เงินผูกพันใจจึงอมเขา

จดหมายเหตุดมณทูตฉบับห้องอาดักษณ์หมัดฉบับเพียงเท่านั้น
เรื่องก่อนได้ความในหนังสือพระราชพงษาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากร
วงษ์ว่า รัฐบาลอังกฤษเอาเป็นเหตุจัดตั้งลงเรือตุกค่าที่เมืองโกด้าโม
มาซึ่งที่เมืองมหมดบันดัตในอินเดีย แล้วตั้งกรในเกณฑ์เศรษฐีเดียวค่า
ระวางเปนเงิน ๔๑๕ เหรียญ ฝากตั้งลงเรือตุกค่ามาดังที่เกาะหมากอีก

ชั้น ๑ สมนทไทยต้องมาพักอยู่ที่เกาะหมาก ๕ เดือน (เห็นจะจำ
 บัณณิพรรษาที่เกาะหมาก ครนออกพรรษา) เจ้าพระยานครจึงแต่งเรือ
 ไปรับมาเมืองนครศรีธรรมราช มาพักอยู่อีก ๖ เดือน จึงส่งกลับเข้า
 มาถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อเดือน ๙ แรมค่ำ ๑ ปีชวดสัมฤทธิ์ศก จุล
 ศักราช ๑๑๘๐ พ.ศ. ๒๓๖๑ คิดเวลาที่สมณฑไปตั้งภาครวน
 ตั้งแต่ออกจากกรุงเทพ ฯ ไป ๓ ปี กับ ๖ เดือน จึงกลับมาถึงกรุงเทพ ฯ

อนึ่งคนโพธิ์พนัษพระศรีมหาโพธิ์เมืองอนูราชบุรี ที่สมณฑได้
 มาจากตั้งภาครวน ได้มา ๖ คน พระอาจารย์เทพให้ไปปลูกไผ่ที่
 เมืองกตันตันตัน ๑ (จะปลูกไผ่ที่ไหนยังหาทราบไม่) พระยานคร
 ขอไผ่ปลูกที่เมืองนครศรีธรรมราช ๒ ต้น (เข้าใจว่าปลูกที่วัดพระเดิม
 อยู่ติดกับวัดพระมหาธาตุข้างเหนือต้น ๑ วัดท่าโพธิ์ต้น ๑) ได้เข้ามา
 ถวาย ๓ ต้น โปรดให้ปลูกไผ่ที่วัดมหาธาตุ (ข้างมุมวัดด้านขวานออก
 เหนือ) ภายหลังมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
 สร้างวิหารขึ้น เรียกว่าวิหารโพธิ์ลังกา) ต้น ๑ ปลูกที่วัดสุทัศน์
 (อยู่แถววัดมหาธาตุด้านริมกำแพงวัดด้านขวานออก) ต้น ๑ ปลูกที่วัด
 สระเกษ (อยู่ข้างด้านขวานออกหน้าพระอุโบสถ) ต้น ๑ ยังปรากฏ
 อยู่จนทุกวันนี้

เมื่อสมณฑกลับมาถึง ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระสงฆ์
 เปนสมณฑไปตั้งหพทวิปยุธำห์ทนความลำบากตรากตรำ ไปดีการ
 พระดำณามาได้ดังพระราชประสงค์ มีความชอบมาก จึงทรงตั้ง
 พระอาจารย์เทพ เปนพระราชาคณะที่พระบัญชาพิศาลเถรรูป ๑ ตั้ง

พระอาจารย์^๔ เป็นพระราชาคณะ ที่พระคัมภีร์^๕รูป ๓ เป็น
พระราชาคณะฝ่าย^๖สมณะ^๗ทั้ง ๒ รูป พระมหา^๘จันทน^๙ ทรงพระราช
ดำริ^{๑๐}ว่าเป็นผู้ชำนาญภาษา^{๑๑}มคธ ได้พูดจาโต้ตอบกับชาว^{๑๒}ลังกา^{๑๓}ไม่เสีย
เปรียบ จึงโปรดให้เป็นพระราชาคณะฝ่าย^{๑๔}คณา^{๑๕}ที่พระ^{๑๖}วิสุทธ^{๑๗}มุนี^{๑๘}
รูป ๑ พระ^{๑๙}ภิกษุ^{๒๐}ไปในสมณ^{๒๑}ทูต^{๒๒}นอก^{๒๓}นั้น ก็โปรดให้เพิ่ม^{๒๔}นิตยภัต^{๒๕}แด่
พระราชทาน^{๒๖}ใคร่^{๒๗}ต่อมา ได้^{๒๘}ความใน^{๒๙}เรื่อง^{๓๐}สมณ^{๓๑}ทูต^{๓๒}ที่^{๓๓}ไป^{๓๔}ลังกา^{๓๕}ครั้งแรก
ใน^{๓๖}ชั้น^{๓๗}กรุงรัตนโกสินทร์^{๓๘} ดัง^{๓๙}แสดง^{๔๐}มานี้

ในรัชกาลที่ ๓ ต่อมาปรากฏว่า ได้โปรดให้^๑พระสงฆ์^๒ไทยเป็น
สมณ^๓ทูต^๔ออกไป^๕เมือง^๖ลังกา^๗อีก ๒ ครั้ง มี^๘เรื่องราว^๙อยู่ใน^{๑๐}หนังสือ^{๑๑}พระราช
พงษาวดารฉบับ^{๑๒}เจ้าพระยาทิพากรวงศ์^{๑๓}แต่ง แด่^{๑๔}เจ้า^{๑๕}สมณ^{๑๖}ดิชิต^{๑๗}มัย^{๑๘}อยู่ใน
ห้อง^{๑๙}อาคันตุกะ^{๒๐} ได้^{๒๑}ความ^{๒๒}ว่าเมื่อ^{๒๓}ปี^{๒๔}ชวด^{๒๕}โทศก^{๒๖} จุติ^{๒๗}ศักราช^{๒๘} ๑๒๐๒ พ.ศ. ๒๓๘๓
มี^{๒๙}พระ^{๓๐}ภิกษุ^{๓๑}ลังกา^{๓๒}ชื่อกุณ^{๓๓}ธระ^{๓๔}ภิกษุ^{๓๕}กับ^{๓๖}ภิกษุ^{๓๗}หัว^{๓๘}ชาว^{๓๙}ลังกา^{๔๐}คน ๑ เข้ามา
ยัง^{๔๑}กรุงเทพ ฯ ว่า^{๔๒}จะมา^{๔๓}เทียบ^{๔๔}นมัสการ^{๔๕}พระ^{๔๖}มหา^{๔๗}เจดีย์^{๔๘}สถาน^{๔๙}ใน^{๕๐}สยาม
ประเทศ มี^{๕๑}รับ^{๕๒}สั่ง^{๕๓}ให้^{๕๔}ไต่^{๕๕}ถาม^{๕๖} ซึ่ง^{๕๗}แจ้ง^{๕๘}ข้อ^{๕๙}วัตร^{๖๐}ปฏิบัติ^{๖๑}แม่นยำ^{๖๒} พระ^{๖๓}บาท
สมเด็จพระ^{๖๔}นั่ง^{๖๕}เกล้า^{๖๖}เจ้า^{๖๗}อยู่^{๖๘}หัว^{๖๙} จึง^{๗๐}โปรด^{๗๑}ให้^{๗๒}พระ^{๗๓}บาท^{๗๔}สมเด็จพระ^{๗๕}จอม
เกล้า^{๗๖}เจ้า^{๗๗}อยู่^{๗๘}หัว^{๗๙} ซึ่ง^{๘๐}ทรง^{๘๑}ผนวช^{๘๒}แต่^{๘๓}ทรง^{๘๔}สมณ^{๘๕}ศักดิ์^{๘๖}เป็น^{๘๗}พระ^{๘๘}ราชา^{๘๙}คณะ^{๙๐}อยู่ใน
เวदान^{๙๑}น^{๙๒}ทรง^{๙๓}รับ^{๙๔}ทาน^{๙๕}บำรุง^{๙๖}ไว้^{๙๗}ที่^{๙๘}วัด^{๙๙}บวร^{๑๐๐}น^{๑๐๑}เวศ^{๑๐๒} แล้ว^{๑๐๓}มี^{๑๐๔}พระ^{๑๐๕}ลังกา^{๑๐๖}พวก^{๑๐๗}เดียว
กัน^{๑๐๘}ตาม^{๑๐๙}เข้ามา^{๑๑๐}อีก^{๑๑๑}พระ^{๑๑๒}ภิกษุ^{๑๑๓} ๓ ตาม^{๑๑๔}เณร^{๑๑๕} ๑ เป็น^{๑๑๖} ๔ รูป รวม^{๑๑๗}ทั้ง^{๑๑๘}เก่า^{๑๑๙}ใหม่
เป็น^{๑๒๐} ๕ รูป พระ^{๑๒๑}ลังกา^{๑๒๒}พวก^{๑๒๓}นั้น^{๑๒๔}ไป^{๑๒๕}เทียบ^{๑๒๖}น^{๑๒๗}าม^{๑๒๘}มหา^{๑๒๙}เจดีย์^{๑๓๐}สถาน^{๑๓๑}แต่^{๑๓๒}ว^{๑๓๓}อยู่ใน^{๑๓๔}สยาม
ประเทศ ๒ ปี ถึง^{๑๓๕}ปี^{๑๓๖}ชวด^{๑๓๗}จัตวา^{๑๓๘}ศก^{๑๓๙} จุติ^{๑๔๐}ศักราช^{๑๔๑} ๑๒๐๔ พ.ศ. ๒๓๘๕
พระ^{๑๔๒}บาท^{๑๔๓}สมเด็จพระ^{๑๔๔}นั่ง^{๑๔๕}เกล้า^{๑๔๖}เจ้า^{๑๔๗}อยู่^{๑๔๘}หัว^{๑๔๙}เสด็จ^{๑๕๐}ไป^{๑๕๑}พระราช^{๑๕๒}ทาน^{๑๕๓}พระ^{๑๕๔}ภิกษุ^{๑๕๕}วัน^{๑๕๖}บวร

นิเวศวิหาร พระดังกาพวกนี้ ถวายพระพรตจะกลับไปบ้านเมือง
 แดชอรับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ให้ได้กลับไปโดยสะดวก จึง
 ทรงพระราชดำริให้เห็นพร้อมกันกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ว่าการพระดำเนินในดังกาจะเป็นอย่างไร ไม่ได้ไปสืบสวนให้ทราบความ
 ชำนาญหลายปีมาแล้ว อีกประการ ๑ หนังสือพระใคร่ถูกที่ฉบับของ
 ไทยยังบกพร่อง ควรจะสอบสวนกับฉบับลังกามืออยู่หยาบคัมภีร์ ถ้า
 แต่งพระภิกษุสงฆ์ไทยเป็นสมณทูตไปดังกาอีกครั้ง ๑ เห็นจะเป็นการดี
 ทรงพระราชดำริเห็นพร้อมกันเช่นนี้ จึงโปรดให้พระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกสรรพระภิกษุสงฆ์ที่จะส่งไปดังกา แต่มี
 สมณลิขิตไปถึงสังฆนายกตามพระราชประสงค์ พระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกได้พระภิกษุสงฆ์ธรรมยุติก ๕ รูป คือ

- ๑ พระพุทฺธญาณ
 - ๒ พระอมร (ซึ่งภายหลังได้เป็นพระราชาคณะที่พระอมราภิรักขิต
 ชื่อเกิด อยู่วัดบรมนิวาส)
 - ๓ พระสุภาติ (ซึ่งภายหลังได้เป็นพระราชาคณะที่พระสุมทุมมุนี
 ชื่อตั้ง เป็นน้องสมเด็จพระสังฆราชวัดราชประดิษฐ)
 - ๔ พระคัมภีร์
 - ๕ พระพุทฺธวร
- สมณลิขิตที่ไปครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงร่าง ภาษาไทยมีข้อความพิศดารต่อไปนี้ แต่คำแปลเป็นภาษา
 มคธยังไม่พบฉบับ

สมณลิขิตมีไปจากกรุงเทพ ฯ

๑ ดิшитพระเถรานุเถระราชาคณะถน่านุกรม อันสถิตยอยู่ณวัด
 บวรนิเวศพระอารามหลวง อันตั้งอยู่ในทิศอุดรแห่งพระราชวัง
 ดมเด็จพระบรมพิตรธรรมิกราชาธิราช อันได้ตั้งถาวรราชย์ณกรุงรัตน
 โกสินทรเทพมหานครบวรราชธานี แคว้นแคว้นสยามรัฐชนบท ขอ
 เจริญเมตตามายังประชุมชนชาวสิงหนพทวี่ป บรรดาที่นับถือพระพุทธ
 ดำดนำเปณบัณฑิตมีปัญญาควรจะได้รู้ดิชิตนี้ มีพระเถรานุเถระที่ได้
 ทำนุบำรุงพระพุทธดำดนำอยู่ณที่นเป็นประธาน ให้ทราบ

ด้วยเมื่อพระพุทธดำดนำกาลล่วงแล้ว ๒๓๘๓ พระวัดดำ กาดะ
 ครนจิตรมาศดักบักษ (ข้างชนเดือน ๕) มีภิกษุองค์ ๑ ชื่อ กฤษณะ
 กับภักษิตักคน ๑ ชื่อ กรามบูกอนบันตะ โดยสำนเรือข้ามมาจากเมือง
 เกาะหมาก ขนททาปเหตยณแขวงเมืองพัทลุง ซึ่งเป็นเมืองชน
 กรุงเทพ ฯ แจ้งความกับพระยาพัทลุงว่า จะใคร่เข้ามาถวายนมัสการ
 พระเจดีย์ฐาน แดพั้งข่าวคราวพระบวรพุทธดำดนำในสยามประเทศนี้
 จะใคร่เข้ามาให้ถึงกรุงเทพ ฯ จึงพระยาพัทลุงส่งตัวภิกษุกับอุบาสก
 ดึงพหนึ่นมายังเมืองสงขลา พระยาสงขลาธิพาเข้ามายังกรุงเทพ ฯ

กราบทูลพระกรุณาแด่เจ้าพระบรมมหาราชวังว่า ให้ทรงทราบ จึง
ทรงพระราชดำริห์ว่า อันชาวต่างประเทศได้ทรงดัดแปลงมาแล้วก่อนว่า
เป็นคนนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกันกับชาวสยามประเทศนี้ แต่คน
ก็ไม่ได้ไปมาถึงกันนานแล้ว จะร้ายประการใดหารู้แจ้งถนัดไม่ ภิษ
องค์นี้เล่า จะเป็นคนมีศีลธรรมาไศรยบริสุทธิหรือ ๆ จะมีความเคาร
หมองประการใด อยู่ในท่วงของคนมิได้จึงมา ก็ไม่รู้ชัด แต่
เห็นว่าเมื่อมีปัญญาน่าจะเป็นภิษแต่ได้ ยังมิได้เห็นความผิดที่ควรอนุเคราะห์
ด้วยอาคันตุกะท่านโดยสมควร ตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อน จึงมี
พระราชดำริห์ให้เจ้าพนักงานไต่ถามตักศิลาข้อปฏิบัติ ภิษถึงหกก็ให้
การข้อพระวินัยศึกษาบททุกข้ออยู่ แต่คิปฏิบัติเล็กน้อยก็ร่วมกันกับ
เราทั้งปวงซึ่งอยู่ในวัดบวรนิเวศพระอารามหลวงโดยมาก จึงมีพระ
ราชดำริห์ให้ราชบุรุษนำมามอบไว้อยู่ในที่สถารฐาน พระราชทาน
อาคันตุกะตาม ธรรมเนียม ที่เคย พระ ราชทาน แต่ภิษอื่น มา แต่ต่าง
ประเทศ

กฤษณ์ระลึกนึกกับกรมขุนนันทะ วิงวอนแก่เราว่า ภิษุ
ชาวสิงห์ ๓ รูป กับตำเณร ๑ คน หักดี ๒ คน มาด้วยกันแต่
สิงห์พวกนี้ ยังตกค้างอยู่นเมืองเกาะหมาก จะใคร่เข้ามาณกรุงเทพ ฯ
ยังหาได้เรือซึ่งจะเข้ามาไม่ จะขอพึ่งพระบารมีให้พวกมันได้มาถึง
พร้อมกัน เราจึงได้นำเอาความนั้นทูลถวายพระพรสมเด็จพระบรมมหาราช
ราชธิราชให้ทรงทราบ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เสนาบดีคุมท้อง
ตราออกไปให้ขุนนางณเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพังงา ๒ เมือง

จัดแจงเรือให้รับภิกษุสามเณรคฤหบดีชาวสิงห์พหุเสถียรเข้าไปกรุงเทพฯ ฯ
 ในเดือนกัทรบท กภาพักษ์ (ข้างแรมเดือน ๑๒) ในปีนั้นมีพระราชดำรัส
 ให้พาเธอมาอยู่ในอารามนี้พร้อมกัน แต่คฤหบดีชาวสิงห์พหุ ๓ ชื่อ เดก้า
 มะหะมะยะ บัวยหนักมาแต่ต่างทางแล้ว มาถึงกรุงเทพฯ ฯ อยู่ได้
 ประมาณ ๓๕ วันถึงแก่ความตาย แต่เมื่อคนชาวสิงห์พหุอยู่ในพระ
 อารามนี้ ก็ปฏิบัติสม่ำเสมอถ้อยเรียบร้อยอยู่ ไม่เห็นโทษอันหนึ่ง
 อันใด ถึงข้อวัตรปฏิบัติในธรรมวินัย ซึ่งยากเย็นฝึกฝนอยู่บ้าง
 ครั้นเมื่อกล่าวด้วยเหตุผลก็เห็นด้วย ก็อ่อนน้อมประพฤติตามอยู่บ้าง
 ครั้นเมื่อออกพระวัดแล้ว ภิกษุสามเณรคฤหบดีชาวสิงห์พหุ จึง
 วอนให้เราพาไปนมัสการพระเจดีย์ฐานในกรุง นอกกรุง เราได้ทำนุ
 บำรุงพาไปนมัสการพระเจดีย์ฐานในกรุง มีพระปฏิมากรแก้วมรกต
 เปนต้น นอกกรุง มีพระปฐมเจดีย์ แดพระพุทธรูปบาทเปนนันทาย
 คำบด ตามอริยาไศรยมิได้ขีดขวาง แต่เที่ยวนมัสการที่ต่าง ๆ
 อยู่ถึง ๒ เดือนเศษ แล้วกลับมาอยู่ในพระอารามหลวงนี้ อำนาจจะ
 ใคร่กลับไปแต่ปีหลัง ยังหาได้ โอกาสที่จะส่งไปไม่ ดิถีทัศนะสามเณร
 นนวิงวอนแก่เราว่า จะใคร่ขึ้นอุปสมบทเข้าเป็นภิกษุอีก เราเห็นว่า
 เป็นคนตาดีกามาแต่ประเทศอื่น หวังว่าจะต้องออกจากความเป็น
 ภิกษุด้วยเหตุไรไม่ จะสืบสาวดูให้แน่นอนขึ้นรังเกียจของพระสงฆ์
 ทั้งปวงก่อน จึงจะอุปสมบทได้ ครั้นมาเมื่อวิสาขมาส (เดือน ๖)
 กฤตวันระกฤชกับสามเณรดิถีทัศนะนั้นป่วยเป็นโรคดุริกาพาช (คือ
 ออกฝีดาษ) เราได้ให้แพทย์มารักษา ดิถีทัศนะสามเณรออกเมื่อด

ยอดหนามากนัก เป็นไข้ติดแพทย์รักษามีได้ อยู่ได้ ๗ วันถึงแก่
ความตาย แต่กฤษณ์ระกฤษณ์ แพทย์พยาบาลหายเป็นปกติ
ในระหว่างที่กฤษณ์แตกภูหัดธิดาชาวสิงห์ขังมาน บ่อยใช้คนละเด็กคนละ
น้อย เราได้รักษาพยาบาล ก็ตายหายขึ้นได้เป็นปกติ อนึ่ง
เมื่อกฤษณ์ชาวสิงห์จะประสงค์ใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นของมีในประเทศนี้
เราก็ได้ส่งเคราะห์หาให้ตามสมควรโดยทางกรรม แต่ความซึ่งเรา
ทั้งหลายได้ปฏิบัติในกรรมแต่ตามศัลงปวงประการใด ๆ ก็เห็นอยู่กับตา
แจ้งอยู่กับใจของกฤษณ์ชาวสิงห์ซึ่งได้มาอยู่นั้นแล้ว

ครั้นมาณะอดีตยุชมาศ กาลปักษ์ (ข้างแรมเดือน ๑๑) ดิถี
๑๑ ค่ำ สมเด็จพระบรมธรรมิกราชาธิราช เสด็จพระราชดำเนิน
มาพระราชทานพระกรุณาในพระอารามนี้ พระสงฆ์ซึ่งได้ไปอยู่
ในที่ประชุมพร้อมกันด้วย มีพระราชปฏิสันถารปราโมทย์ถามพระสงฆ์
ซึ่งได้โดยสมควร พระสงฆ์ซึ่งได้ทั้ง ๔ รูปถวายพระพรว่า จะขอ
ฟังพระบรมมโหีให้ได้กลับไปโดยสะดวก จึงทรงพระราชดำริห์ว่า จะ
ให้กฤษณ์ซึ่งได้โดยสมควรโดยส่วนเร็วแห่งอังกฤษไป ก็จะไม่สบาย
เพราะเป็นคนถือทิฐิต่างกัน ถ้าได้ไปกับกำนันกรุงเทพ ฯ เห็นจะได้
ความคู่สมสมควร อนึ่งเจ้า ข้าราชการพระพุทธรักษาในเกาะลังกา
ก็หาได้ทรงสดับไม่ ถ้าหากว่าพระพุทธรักษาเป็นปกติมี
อยู่ พระสงฆ์ซึ่งโน้นจะมา พระสงฆ์ซึ่งนี้จะไป ให้เป็นสมณ
ไมตรีชาวต่างถิ่นกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว จะสมควรนักหนา จึงมี
พระราชดำริห์โปรดว่า พระสงฆ์ชาวสิงห์จะกลับไปก็ไปเถิด ให้ไป

กับกำนันหตวงซึ่งจะไปจำหน่ายดินค้าเมืองมัมไบ อนึ่ง พระสงฆ์ไทย
องค์ใดที่มีศรัทธา จะไปนมัสการพระเจดีย์แต่สืบชาวพระพุทธศาสนา
บ้าง ก็ให้โดยส่วนเรือกำนันหตวงไปด้วยตามปรารถนาเถิด บัดนี้
กำนันหตวง ชื่อจินตารัตนคุติกา (แปลว่า จินตาคองแก้ว) จะไป
จำหน่ายดินค้าเมืองมัมไบ เราทั้งหลายจึงได้ไปคิดอ่านกับจมน้อย
วรนาถอำมาตย์ พนักงานแต่งกำนัน ให้ทำโอกาสแก่พระสงฆ์
ซึ่งจะไปนั้นเสร็จแล้ว เราทั้งหลายได้พาพระสังฆพเจ้าถวายพระพรตา
สมเด็จพระบรมมหาราชในพระราชวังเวคณ์ ได้ทรงถวายไทยธรรม
ไตรจีวรบริกขาร แด่ปาไถยทานแต่บิณฑบาต ถมควรแก่
คัมภีรภิกษุตามธรรมเนียม แด่พระราชทานเสื้อผ้าเงินตรากับคฤหาสน์
สังฆพเจ้าเป็นศิษย์ตามมาด้วย ตามราชประเพณีแล้ว ก็มีพระราช
ดำรัสโปรดให้ตั้งกำนันไป พวกภิกษุทั้งหลายว่าแก่เราจะใครได้สมณ
ตำแหน่งออกไปเป็นสำคัญ เราทั้งหลายเห็นว่า เมื่อภิกษุสังฆพเจ้าเข้าม
นั้นหาได้สมณตำแหน่งของพระสังฆนายกในลังกาเข้ามาไม่ เป็นแต่มา
เองตามลำพัง ครั้นจะจัดแจงให้มีสมณตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็น
การใหญ่ออกไปก็ยังไม่ควร เพราะมิได้รู้ว่าภิกษุซึ่งมานี้ เป็น
ภิกษุชาวหรือคหบดีของชาวลังกาไม่ ภิกษุเหล่านั้นอ่อนน้อมขอแต่หนังสือ
สำคัญของผู้เจ้าคณะมาเป็นพยาน เราจึงให้ สิบสองคนมา โดยมีเจ้าเกาะ
ต่อผู้ใด

๑ คือ สมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์วิชัย

อนึ่ง ภิกษุชาวลังกาเมื่อมาอยู่ที่นี่ มาวิสาสะคุ้นเคยกับภิกษุ
 ในอารามนี้หลายรูป ได้ชักชวนภิกษุที่คุ้นเคยชอบธรรมาไศรยว่า ถ้า
 มีเชื้อชาวคราวพระพุทธศาสนาในลังกาก็ให้ไปด้วยกัน ถ้าพระสงฆ์
 ไทยไปถึงประเทศนั้น ก็จะมีผู้นับถืออยู่ดอก ครั้นภิกษุ ๕ รูป
 คือ พระพุทธญาณภิกษุ ๑ พระอมรภิกษุ ๑ พระสุภคิภิกษุ ๑ พระ
 คัมภีร์ภิกษุ ๑ พระพุทธจักรภิกษุ ๑ สัมผัสจะใคร่ออกไปนมัสการพระ
 เจดีย์ฐานในสิงห์พทวี่ป ด้วยภิกษุสิงห์พทวี่จะออกไปครั้งนี้ กับ
 อุบาสก ๕ คนรับแปลวैयाวจกรปฏิบัติพระสงฆ์ออกไปด้วย เมื่อจะ
 ออกไปนั้น พระสงฆ์ในวัดบวรนิเวศบ้าง ทายกอุบาสกอุบาสิกบ้าง
 ได้จัดแจงเครื่องสักการบูชาต่าง ๆ เปนกบปี่ยักณท์บ้าง ออกปี่ยักณท์
 บ้าง มอบให้ในมือกบปี่ยการก ๕ คนนำไปถวายนมัสการพระเจดีย์ฐาน
 ในเกาะลังกา มีพระทันตธาตุเป็นคั่น ก็เมื่อภิกษุแต่ละคนกบปี่ยการก
 ไปถึง ท่านทั้งปวงชาวสิงห์พทวี่จะอนุเคราะห์แล้ว ขอท่าน
 ทั้งหลายช่วยอนุเคราะห์ท่าน บำรุงให้ภิกษุเหล่านั้นได้ถวายนมัสการพระ
 ทันตธาตุ เจดีย์ฐาน ตามปรารถนา ถ้าที่ใดอยู่ไกลภิกษุเหล่านั้นจะไป
 ไม่ได้ จะฝากของไว้ให้เอาไปบูชา ก็ช่วยอนุเคราะห์รับเอาไว้นำไป
 ให้ถึงด้วย

อนึ่ง ในกรุงเทพ ฯ นี้ สัมเด็จพระบรมมหาราชวังราช ๕
 พระราชวงษานองษ์กับทั้งอำมาตย์มนตรีเสนาผู้คหบดีทมิฬพย สัมผัสแต่
 มีศรัทธาปัญญา ย่อมพิจารณาเห็นว่า พระปริยัติธรรมเปนมรดก
 แก้วอย่างยิ่งแห่งพระพุทธศาสนา จึงได้มีอุสาหวีจาทพยด้วงพระ

คัมภีร์บาฬีวรรณคดีกาพย์กาพย์ท้าวเคี้ยวไฉนอันมาก แดการ
 ที่จะชำระหนังสือนี้เป็นพระของเรามาก ภิกษุพาหุสตรได้ช่วยชำระดูแล
 เป็นอุปการะอยู่ เมื่อสร้างจนต้นฉบับในแว่นแคว้นสยามประเทศแล้ว
 เราทั้งหลายก็ได้ส่งภิกษุแตกฤทธิ์ให้ไปชนบทจาริกในประเทศอื่น ให้
 ช่วยหาต้นฉบับคัมภีร์ที่ไม่มีในประเทศนี้ ยืมมาทำฉบับจำลองไว้แล้ว
 ต้นฉบับก็ค้นไปยังประเทศเดิม จนครั้งภิกษุถึงหัวเข้าไปอยู่ณกรุงเทพฯ
 ได้เห็นคัมภีร์โยชนาฎีกาตั้งคหะ ฎีกาอภิธาน มงคลที่ป็น ฎีกาคันธรา
 ภรณ์ บอกแก่เราว่า ในสิงห์ท้าวปัทมาไม่ จะใคร่ได้ฉบับไป
 เราได้สร้างคัมภีร์ทั้งปวงนั้นมอบให้ ไปเป็นฉบับกลาง ตามแต่จะดอก
 คัดต่อไปทั่วทั้งท้าวอย่าให้ใครห้ามหวง แต่ในกรุงเทพฯ นั้น คัมภีร์
 ที่ขาดอยู่ส่วนหนึ่งต้องด่วน ไม่บริบูรณ์ก็หายคัมภีร์ ที่มีแต่ข้อจด
 ไว้แต่โบราณ ไม่มีตัวเขียนก็มี ข้อคัมภีร์เหล่านั้นได้จดหมายให้พระ
 ดั่งซึ่งสิงห์ท้าวพระสงฆ์ไทยที่ออกมาบวชอยู่ทุกรูปแล้ว คัมภีร์ใดที่แต่ง
 ไว้เป็นมคธภาษาปดาดกว่าฉบับที่มีอยู่ในกรุง ฯ เราทั้งหลายก็ต้องการ
 จะใคร่ยืมมาดอกทั้งต้น เมื่อภิกษุไทยเหล่านั้นออกไปถึงเที่ยวค้นหา
 ขอท่านทั้งปวงจงได้เห็นแก่พระพุทธรูปด้วย ช่วยอนุเคราะห์แนะนำ
 หาให้ ว่าคัมภีร์นั้นคัมภีร์ นมอยที่นั่นท่น อย่าหวงเหนงำบังด้วยความ
 รังเกียจเลย เมื่อมากัดดอกแล้วหนึ่งต้องปี จะฝากฉบับคืนไปคง
 ตามเดิม ถ้าท่านทั้งหลายจะมิเชื่อ ก็ให้ภิกษุสิงห์ท้าวที่มีอยู่ด่าหักกับ
 ฉบับเข้ามาด้วยเถิด ภิกษุชาวสิงห์ท้าวใด ๆ จะใคร่สมัครเข้ามา
 นมัสการเจดีย์ฐาน แดชนบทจาริกเพื่อมาตุภูมิการประการใด ในสยาม

ประเทศนี้ ก็อย่าให้มีความรังเกียจใจเลย ให้เข้ามาตามสบายใน
เรือกำปั่นหลวงซึ่งมานี้เกิด ไม่ต้องเสียค่าเช่าระวาง เมื่อมาถึง
กรุงเทพ ฯ แล้วก็จะได้รับการส่งเคราะห์ด้วยกรรมแต่อาบัติ ส้มควรแก้
อาคันตุกะเหมือนอย่างภิกษุซึ่งมาก่อน เมื่อจะกดับไปก็คงจะไปได้โดย
สะดวกอย่างนี้ แต่ข้อความทงนกได้มีหนังสือเจ้าพนักงานมาถึงอังกฤษ
เจ้าเมืองที่ ๑ ที่ ๒ ให้ทราบด้วยแล้ว

เราทางหลายพระเถรานุเถระ แดพระภิกษุสงฆ์ในวัดบวรนิเวศ
แต่อารามซึ่งเป็นวัดขึ้นทั้งปวง ได้ประพฤติพระพุทธศาสนาตามพระ
ธรรมวินัย เถาเรียนคันถธุระ วิปัสณาธุระ บำเพ็ญอยู่ต่าง ๆ อย่าง
เช่นภิกษุซึ่งหพซึ่งเข้ามาได้จดหมายออกไปนั้น ได้บุญกุศลประการใด ๆ
ตามศติกัมมัง ขอแผ่ส่วนกุศลไปถึงพระเถรานุเถระ อุบาสกอุบา
สิกาหมั่นกุฬหัตถ์ แดมนุษย์เทพยดาในสิ่งหพทวีป ให้อนุโมทนาจง
เจริญสุขสวัสดิ์ ดำริถึงความปราณอันปราศจากโทษในชั่วชั่วน่าจง
ทุกประการเถิด ความที่ได้เกิดประสพพบพระพุทธศาสนาอันเป็นบุญ
ตาอันยิ่งหาสิ่งเสมอมิได้ ขอท่านทั้งปวงจงประกอบไปด้วยความไม่
ประมาทในกุศลธรรมทุกเมื่อเถิด ดิถีตามณวัน ๑ ๖ ๒ คำ ปี่ชาติ
จิตวาศก จุตศักราช ๑๒๐๔ ฯ (พ.ศ. ๒๓๘๕)

ร่างดิถีฉบับนี้ ส้มเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ฯ
ทรงแต่ง ฯ แล้วได้ให้พระยาธิเบศร์รับดีจางวางมหาดเล็กอ่านทอดเกล้า ฯ
ถวายจนสิ้นข้อความ ฯ ทรง ฯ สั่งว่าดีแล้ว ให้เอาตามร่างนี้เถิด เมื่อ
ฯ ทรง ฯ สั่งนั้น พระยาธิเบศร์รับดี จมื่นไวยวรนาถเฝ้าทูลละออง

ชุดพระบาทอยู่ด้วย (สมณดำذنที่มิใช่เป็นภาษามคธตามความใน
ฉบับนี้ เข้าใจว่าคงจะเป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว แต่ยังไม่พบต้นฉบับ)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้จัดเรือกำปั่น
หลวงส่งพระสงฆ์สมณทูตไปพร้อมกับพระลังกา ไปอยู่ปี ๑ กลับมา
ถึงกรุงเทพฯ เมื่อปีเถาะเบญจศก จุลศักราช ๑๒๐๕ พ.ศ. ๒๓๔๖ ยืม
หนังสือพระไตรปิฎกเข้ามาจากลังกาได้ ๔๐ คัมภีร์

สมณทูตไปคราวนี้ จะได้ทำจดหมายเหตุเหมือนอย่างสมณทูต
เมื่อไปครั้งรัชการที่ ๒ หรือไม่ ยังไม่พบหนังสือจดหมายเหตุ จึงทราบ
ไม่ได้ แต่พระสังฆนายกลังกา ทั้งฝ่ายอุบาลีวงศ์ และมร
มวงษ์ มีสมณดำذنเทศให้ทูตไทยถือกลับมาหลายฉบับ ต้นหนังสือ
ภาษามคธที่มามียังไม่พบ พบแต่คำแปลซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงแปลพร้อมด้วยสมเด็จพระสังฆราช (ดำ) แต่ยังเป็นพระ
ราชาคณะที่อมรโมฬี แดพระยาศรีสุนทรโวหาร (พิกุลดำดึกขันธ์) แต่
ยังเป็นพระราชคณะที่พระศรีวิสุทธิวงษ์อยู่ณวัดบวรนิเวศ สมณดำذنเทศ
เหล่านี้มาหลายฉบับด้วยกัน ความเป็นสาระในพงษาวดารบ้าง เป็น
แต่ขอบพระคุณแด่ของมาถวายไม่เป็นสาระในทางพงษาวดารบ้าง ได้
เลือกแต่สมณดำذنเทศซึ่งเห็นเป็นสาระนำอ่านมาพิมพ์ไว้ต่อไปนี้ รวม
๔ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑ สมณสันเทศของสังฆนายกวัฑฒนบาราม
แด่ ไบสถารามเมืองสิงขรนคร

๑ พระมหาภิกษุผู้ประเสริฐกว่าภิกษุทั้งหลาย คือองค์
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทางปวงนี้ พระองค์เป็นนายกผู้หนึ่งผู้เดียว
แห่งสัตว์โลกทั้งปวง พระองค์ได้ตั้งทรงนั่งบนบัลลังก์ภายใต้ไม้พระ
มหาโพธิ์ แล้วได้ถึงพระโพธิญาณอันอุดม พระองค์ทรงพิจารณา
แล้วรู้วามานไปข้างหน้าดำดำนของพระองค์ จะมาตั้งอยู่ในตักกาทวปี
นานประมาณถึง ๕๐๐๐ ปี พระองค์ทรงทราบดังนี้แล้ว จึงได้เสด็จ
มายังเกาะดังกล่าวในเดือนที่ ๘ แต่กาลเมื่อพระองค์ได้ตรัสมา ได้เสด็จ
ทรงนั่งที่ตมะหิยังคะเจดีย์ ทรงทรมานยักษ์แต่เดิณยักษ์ให้พ่าย
แพ้หนีไปเสียแล้ว จึงทำประเทศอันให้ควรเป็นที่ตั้งแห่งพระดำสนาของ
พระองค์ ครั้นภายหลังพระองค์ทรงพระมหากรุณาเสด็จมายังถึงหิ
ทวปีอีก เสด็จทรงนั่งเข้ามามีในทักทายาณเจดีย์ แลที่ชะวาปี
เจดีย์ตามตมะหิยังคะเจดีย์แล้ว ได้เหยียบพระบาทไว้เหนือยอดเขาสุมนะภู
แล้วได้เสด็จประทับบรรทมกวางวันในถ้ำทิวาคหา แล้วได้เสด็จมานั่ง
ณที่เจดีย์ในทิศตมหารวิหาร แล้วมายังที่เมืองอนูราชเสด็จทรงนั่งในที่

พระมหาโพธิ์แต่ที่มริจิวิญญูยะเจดีย์ แต่ที่เหมะมาพิกะเจดีย์แต่ที่ภูปารามะเจดีย์แต่ที่เชตวันเจดีย์แต่ที่เสถะเจดีย์แต่ที่ชระสถูป แล้วเสด็จไปนั่งที่เจดีย์นาทวป ดิริเป็นที่ประเทศพระองค์ได้ทรงบริโภคน้ำประทับน้ำ ๓๖ แห่งด้วยกัน ยังเป็นเจดีย์ฐานปรากฏอยู่จนเท่าทุกวันนี้ พระองค์เสด็จนั่งสักครู่หนึ่งในที่แห่งหนึ่งทรงเข้าสมาบัติต่าง ๆ แล้วก็เสด็จกลับไปชมพทวป พระองค์ทรงทราบอยู่กระทำพุทธกิจทั้งปวงให้สำเร็จแล้ว พระองค์ทรงบรรทมเหนือพระแท่นหินพพานในระหว่างไม้รังทั้งคู่นี้อยู่ในป่ารังใกล้เมืองกุสินาราย เป็นของกระษัตริย์มถราชทั้งหลาย เวदान์พระองค์ได้ตรัสเรียกท้าวธรรมทัตเวทราชศรีธัมมก พระธำมมาของพระองค์ กับทั้งเกาะตังกาอันด้วย ว่าท่านจงรักษาไว้ให้ดีทุกเมื่อเถิด ท้าวเทวราชได้รับคำพระอรหันต์แล้ว จึงได้อบถกิจอันให้แก่เทวบุตรผู้ใหญ่คนหนึ่ง ชื่ออุปะตะวะณณะเทวบุตร ช่วยรับรักษาสืบไปด้วยอานุภาพของตนนั้น พระราชบุตรเป็นชื่อกระษัตริย์ชื่อวิไชยจึงมาถึงเกาะตังกาน์ได้ช่วยกันด้วยเป็นอันมาก ได้เป็นพระมหากระษัตริย์องค์นั้นในเกาะตังกาน์นั้น ได้ทำการสงครามให้แค้น สร้างเมืองขึ้นในเกาะตังกาน์นั้น แล้วด้วยราชธัมมทัตเมืองนั้นชื่อเมืองอนนราช สร้างขึ้นก่อนเมืองทั้งปวง ในเกาะตังกาน์นั้นกษัตริย์กษัตริย์เมืองอาพระกะมันทา ในชั้นจาตุมหาราช ครั้นสืบ ๆ มากระษัตริย์องค์หนึ่งเป็นบุตรพระเจ้ามคตตะติวะ ชื่อว่าเทวานังปิยะติธ เมื่อพระบิดาตวงแล้วได้อภิเษกในตังกา กระษัตริย์องค์นั้นเชื่องมบุญมาก ในกาลพระเจ้าเทวานังปิยะติธนั้น ล่วงพระพุทธรูปองค์หนึ่งชื่อมหา

มหินทะเถร ท่านออกจากชมพูทวีปมายังเกาะลังกา^๕ ได้มาตั้ง
 ถ้างแก่ฝูงคน ๆ ได้เห็นคุณพระพุทธานุภาพ ครั้นกลับมาในกาล
 ภาระัตริย์ของคณิน^๕ กิ่งไม้มหาโพธิ์เป็นที่ประดิษฐานขององค์พระสัมมา
 พุทธเจ้า ภาระัตริย์อโศกมหาราชได้ตัดส่งมาประดิษฐานไว้ในเกาะ
 ดังกาทอ^๕ ครั้นกาลต่อมาโดยลำดับภาระัตริย์ต่อมาหลายชั่ว
 ภาระัตริย์องค์หนึ่งชื่อกิตติสิริเมฆ ได้เสวยราชสมบัติในเกาะลังกา
 ครั้นพระพันศรามาแต่เมืองกตังคราฐ มาประดิษฐานไว้ในเกาะ
 ดังกาน^๕ด้วย อันหนึ่งเจ้าพระอรหันต์องค์หนึ่งชื่ออโศกเถระ เป็นศิษย์
 พระสารีบุตร ได้เจริญเอาพระคณาชาตุมายังเกาะลังกา^๕ เอาบรรจุ
 ในพระสถูปแก้วอันที่ท้าวดาทำถวายในที่มียังคณะเจดีย์ แล้ว
 กตมเด็จพระคณาเดปัณ เพื่อจะมีให้เป็นอันตราทำให้เป็นสถูปสูงชัน
 ภายหลังมาภาระัตริย์องค์หนึ่งชื่ออากะระวันณะดิษฐ์ ได้พระนระดาตุมามา
 ก่อพระเจดีย์ไว้ที่ริมสระชื่อเสรุ ภาระัตริย์อีกองค์หนึ่งชื่อทูลุศา
 มิณเณอภย ได้พระชาตุมามาประมาณโทณะหนึ่ง จึงได้สร้างเหมะมาพิกะ
 เจดีย์ อันพระรากษวิญเณรชวากับพระชาตุมอื่น ๆ เป็นอันมาก
 ภาระัตริย์เทวานังปิยดิษฐ์ได้เจริญมาบรรจุ สร้างมหาเจดีย์ช่อปาราม
 ดัง^๕นี้ แต่พระเจดีย์ฐานในเกาะลังกา^๕ มีชนหลายคำบดเป็นก้อน
 ประเสริฐใหญ่ ๆ ภาระัตริย์ในลังกาแต่ก่อน ๆ นับถือรักใคร่ทำนุ
 บำรุงพระสัมมาสัมพุทธานุภาพด้วยดีนักหนา อุดาห์รักษาดังหนึ่งพระ
 ชนม์พของพระองค์ ครั้นกาลต่อมาภายหลังภาระัตริย์ในเกาะลังกา
 ๕ นี้เอง ที่ประมาทไม่ตั้งอยู่ในอุทธรกรรม ปฏิบัติไม่ดีทำให้พระพุทธานุภาพ

ทรุดโทรมเลื่อมเดียวไปจนถึงเขาด้ายพระดง^๕ ดันเดียว จะอุปถัมภ์กัน
 ต่อ ๆ ไปมิได้ มาถึงครึ่งกระษัตริย์ทรงพระนามชื่อว่ากิตติวิราชดีหะ
 ได้ด้วยราชสมบัติ ชาวเมืองทั้งปวงให้พระองค์ทรงพระราชอุดำหะ ให้
 ทูตไปรับเอาพระภิกษุ^๕ ดง^๕ มาจากสยามประเทศ เป็นอาณาเขตรพระ
 เจ้าดำเมณฑราชบดี ครั้นพระภิกษุ^๕ ดง^๕ เป็นอันมาก มีพระอุปถัมภ์
 เป็นประธาน มาจากสยามประเทศถึงเกาะลังกาอันแล้ว จึงให้อุป
 ฐัมภ์แก่กฤตบุตร มีพระดง^๕ พระราชองค์เดิมเป็นต้น พระอุปถัมภ์หา
 เจ้าองค์นั้น ท่านได้ให้พวกเราชาวลังกาศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย
 ให้ได้ทำด้านะกิจทั้งปวง พร้อมมูลทุกอย่างตามคติของท่าน เปื่อง
 นำแต่^๕ มาจนเท่าทุกวันนี้ เราทั้งหลาย พระเถรานุเถร เป็นศิษย์ของ
 ท่านนั้น ได้บำเพ็ญข้อปฏิบัติสืบ ๆ มาตั้งอยู่ในเกาะลังกาคฤศโมสร
 พร้อมเพรียงกันคืออยู่ เดียวเราทั้งหลายได้ พงความเมตตากรุณาแห่ง
 ท่าน พระยาอังกฤษผู้เป็นอิสระในลังกาทั่วไปนี้ ท่านช่วยทำนุบำรุง
 เกื้อหนุนมิได้ลำบากด้วยจตุปัจจัย ได้อยู่ตามสุขสบายยิ่งนัก อันท่าน
 ผู้รักษาแผ่นดินคนนั้นท่านเกิดในเกาะอิงเกตนดา เจ้านายของท่านให้มา
 เป็นใหญ่อยู่ในที่นี้ ท่านเป็นคนดีนัก ย่อมปฏิบัติให้เจริญแก่โลกแด่พระ
 ดำสนาทุกเมื่อ อนึ่งขุนนางคนใช้ทั้งปวงนั้น ก็เล็ดยวดตาในราช
 กำหนดกฎหมาย ขนบธรรมเนียมมนคงนักหนา ย่อมปฏิบัติบำรุง
 พระดำสนาแด่โลกด้วยดีโดยยุดิธรรมทีเดียว บัดนี้คนชาวลังกาทั้งปวง
 ที่ได้เคยนับถือพระพุทธดำสนามานี้ ก็ได้มีความศรัทธาเลื่อมใสปฏิบัติ
 ยินดีในพระพุทธดำสนาบำเพ็ญบุญต่าง ๆ อยู่ทุกเมื่อดอก ในลังกา

ทว่าปเด็จพระพุทธรู้ว่าด้ายยังคงเป็นไปดีโดยปรกติทุกแห่งทุกตำบล ไม่
เลื่อมเศร้าหมอง ผู้ชนในสยามประเทศทั้งปวงจึงรู้ดังเรบาออกไปเกิด
ถ้าเชื่อแล้วจงวางใจอย่าคดางแคลงเลย

แต่ปริณิพพานแห่งพระผู้มีพระภาคย์เจ้ามา ๒๓๘๕ ปี ถึงฤดูร้อน
เดือนผกุนมาศวัน ๓ ค่ำ พระจันทร์เสวยฤกษ์มาฆะ เวลาประมาณ
ดึก ๑๘ โมง คือเวลาย่ำค่ำแล้ว พระสงฆ์สยาม ๕ องค์ พระ
พุทธานองค์หนึ่ง พระอมระองค์หนึ่ง พระสถิตินเป็นบ่อเกิดแห่ง
คุณองค์หนึ่ง พระคัมภีระองค์หนึ่ง พระพุทธร้ององค์หนึ่ง มาแต่
สยามประเทศกับคฤหัตถ์ด้วยยาวจจะกร ๕ คน มาถึงเมืองอันเป็นเมือง
ศิวิวัฒน์ คือถึงชั้นทะเลตะวันออก ประดับด้วยปราสาทอันแวดล้อม
ด้วยกำแพงอันหนาแน่นแต่เชิงเนินแต่ศาลาเป็นที่มาชนมยินดี มีถ้อง
แถวคึกก่วนร้านเรือน ประดับด้วยวิหารใหญ่ทั้งสอง อันงาม ด้วยเครื่อง
ประดับอาราม คือเรือนปฏิมาเจดีย์แต่ฤกษ์พระสงฆ์ ดนุกถนาลังชัน
จากุมหาราชิกา มีหมู่ผู้คนไปมาบังค้งเกิดอนกถันด้วยดมบคัมภ์ประการ
ต่าง ๆ คนปฏิบัติพระพุทธรู้ว่าด้ายนับถือพระรัตนไตรยว่าเป็นของดี
มีศรัทธาเต็มใจอยู่ในเมืองนั้นมากมายนักหนา ครั้นได้รู้ว่าภิกษุชาว
สยามมาถึงที่ไกลแห่งเมืองอันนี้แล้ว ก็ชวนกันชนมยินดีรีบเร่งพัติน
ปฏาถถนนหนทางเดินด้วยฉันทา แล้วป่าวร้องคนประโคมให้ตั้งเครื่อง
พิณพาทย์พร้อมกัน ทั้งภิกษุแต่ทายกชาวเมืองเป็นอันมาก ออกมา
ต้อนรับภิกษุ ๕ องค์ แวดล้อมด้วยหมู่มหาชนแห่แหนนำเข้าไปในเมือง
โดยท้องถนนทางใหญ่ ได้ให้ไปอยู่ในบวรารามวิหาร ที่เป็นของ

พระเจ้ากิตติวิราษดีหะทรงสร้างไว้ ได้เป็นที่อยู่แห่งพระอุบาธัมมาเถระ
 มาแต่ก่อน ในบุบผารามวิหารนั้น พระมหาเถระชื่อธัมมังคะตะเป็นพระ
 มหาสังฆนายกทรงพระคุณดั่งต้นกัปปฤกษ์ ให้สำเร็จสมบัติทั้งปวง
 แก่ชาวสิงหล พระมหาเถระอีกองค์หนึ่ง ชื่อคิริวาทัมมัจจรัตนังบ
 ดังคืออยู่วัดโบราณ โบสถาราม เป็นพระอนุสังฆนายก ยังพระมหา
 เถระอีกองค์หนึ่ง ชื่อวิปัสสิ ย่อมยินดีในประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง
 อยู่วัดบุบผาราม เป็นพระอนุนายกครองลงมา ภิกษุสยามประเทศ
 ๕ องค์นั้น ได้พบปะพระมหาสังฆนายกธัมมังคะตะมหาเถระองค์นั้นแล้ว
 ทำนิจจังให้อยู่ที่นั้นสบายดี ครั้นแล้วพระสงฆ์ทั้งปวงก็ออกมาหา
 ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ในวัดบุบผารามและโบสถาราม แต่ในหทัยวิหารทั้ง ๓
 แห่งก็ได้พบปะพุดจากกันด้วยภิกษุสยาม ๕ องค์นี้ คฤหัสถ์กัถิ บรรพชิต
 กัถิ ได้ปฏิบัติภิกษุ ๕ องค์นี้ตามกำลัง พวกเราพระเถระานุเถระ
 ภิกษุหนุ่มแก่ปานกลางทั้งปวง ครั้นได้เห็นภิกษุสยามมีข้อปฏิบัติงาม
 เป็นที่เลื่อมใส ก็มีความชื่นชมยินดียิ่งนักทุกองค์ด้วยกัน อนึ่ง
 เราทั้งปวง ได้รับ หนังสือ ชาวต่างชาติที่ท่านให้น่าไปแต่สยามประเทศนั้น
 มาชุมนุมกันอ่านฟังแล้ว ก็ได้ชื่นชมยินดีรับคำสั่งของท่านทุกประการ
 อนึ่งส่วนบุญที่ท่าน พระเถระานุเถระ ในสยามประเทศอุทิศให้ ไปในหนังสือ
 นั้น พวกเราทั้งปวงได้ฟังก็มิได้ใจเต็มไปด้วยปีติปราโมทย์อนุโมทนาแล้ว
 เราพระเถระานุเถระทั้งปวงปรารถนาพร้อมกัน นำเอาความทั้งปวงเข้าไปแจ้ง
 แก่ท่านพระยาอภัยภูริรักษาแผ่นดินให้ทราบทุกประการแล้ว ท่านก็ให้
 รับรองให้ตั้งเคราะห์แก่พระสงฆ์สยาม ๕ รูปนั้นตามน้ำใจไม่ขัดขวาง ใน

เมื่อถึงชั้นพระศรีวิฆเนศ^๕ อตถกฏางมคังคัมณเทยรทิพแห่งเทพยดา
 มีที่ดำกัญอันหนึ่ง คือพระทนต์ธาตุแห่งองค์พระดมมาตัมพุทธเจ้า^๕
 ได้ประดิษฐานไว้ในห้องสุวรรณประทุม อันตั้งอยู่ในสระอบประคับแก้ว
 ๗ ชั้น ตั้งอยู่บนพุทธอาสน์อันประเสริฐสูงก่องด้วยแก้วต่าง ๆ อันนาย
 ช่างนิมิตต์ด้วยดี ด้วยสุวรรณมณีนุกตามีราคาจะนับมิได้ อยู่ใน
 ภายในห้องอันประเสริฐแห่งปราสาทต้องยอด อันพระทนต์ธาตุของคณ
 ติเยวณชาวดึงหวนับถือนัก คังองค์พระดมมาตัมพุทธเจ้าอันทรง
 พระชนม์อยู่กับเราเป็นนิคย์เหมือนกัน เราทงปวงกับท่านพระยาอังกฤษ
 เจ้าแผ่นดินพร้อมใจกันยอมให้ภิกษุสยาม ๕ องค์กับทั้งภคฤหิตถ์ด้วยยา
 วัจฉกร ๕ คน ได้เห็นได้ชมถนัดแต่ให้มัตถการตามสบาย อัน
 เครื่องบูชาทงปวง คือดอกไม้มัทอง ดอกไม้เงิน แด่พระที่บูชาเทียน
 ดั่งของต่าง ๆ ที่ส่งออกมาแต่สยามประเทศ เพื่อจะให้บูชาพระทนต์
 ธาตุนี้แก่ตถวงมคังคัมราคาจะนับมิได้ เมื่อยังมิได้บูชาตราบไค
 ท่านพระยาอังกฤษผู้รักษาแผ่นดิน ให้ช่วยกันรักษาไว้ให้ดีมิให้มอันตราย
 ครั้นถึงวันเปิดพระทนต์ธาตุออก ก็ให้นำเอาของทงปวงนั้นไปให้แก่
 ภิกษุสยามให้บูชาณเรือนพระทนต์ธาตุเสร็จแล้ว ในวันอื่น ๆ ภิกษุแ
 ดฤหิตถ์ที่มาจากแต่สยามประเทศเหล่านั้น ก็ได้ไปนมัตถการบูชาหทยเวดา
 ภิกษุชาวสยามประเทศไปอยู่ในเมืองถึงชั้นพระศรีวิฆเนศ^๕ ไม่เข้าอยู่ได้ ๓๕ วันท่าน
 จะใคร่กลับมายังสยามประเทศ พวกเราอันชวนให้อยู่ช้า ๆ ก็หาขอม
 อยู่ไม่ พวกเราพระเถรานุเถรทงปวงได้เอาเนื้อความนั้นไปแจ้งแก่ท่าน
 พระยาอังกฤษเจ้าเมืองให้ทราบ ท่านพระยาอังกฤษก็ยอมตามใจพระ

ภิกษุชาวสยามให้มาตามปรารถนา พวกเราทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตที่มี ศรัทธา ก็ได้จัดแจงไทยธรรมบูชาปฏิบัติตามก่าตั้ง แล้วจัดแจงเครื่อง ธรรมบรรณาการ คือธูปพระบรมธาตุ แด่พระพุทธรูปถวายเข้า มาในพระเจ้าด้าเมณฑารับดี แด่พระมหาเถรผู้ใหญ่ต้องพระองค์ตาม ก่าหนดในของที่ตั้งเข้ามาแล้วนั้น แด่เมื่อจัดแจงของทงนักได้แจ้งแก่ ท่านพระยาอังกฤษให้ทราบด้วยแล้ว จึงมอบให้ ในมือภิกษุสยามนำ เข้ามา แด่เครื่องธรรมบรรณาการเหล่านี้เป็นแต่พระสังฆนายกพระ อนุนายกตามองค์ข้างบุบผารามฝ่ายเดียวได้ตั้งมา แล้วพวกเราได้ จัดแจงกันตั้งเสด็จมาตามหนทางทุกตำบล ให้ปฏิบัติถวายอาหารทาน แด่ที่พักแรมในที่นั้น ๆ ตามมีตามได้จนตลอดถึงท่า

ข้อหนึ่งซึ่งมีมาในจิตของพระเถรานุเถรเจ้าทั้งหลาย ว่าจะต้อง ประสงค์หนึ่งคือคัมภีร์ฉบับแปลกลาดกกว่าที่มีในสยามประเทศนั้น พวก เราทั้งปวงได้ทราบสิ้นแล้ว แต่ว่าครั้งภิกษุสยามด่วนไปเร็วนัก กาด เป็นโอกาสที่จะได้ ไปเที่ยวหาหนังสือนั้นไม่มี เพราะว่าหนังสือพระ คัมภีร์เป็นอันมาก หาได้อยู่ในเมืองถึงชั้นทะเลไม่ ท่านผู้อื่นท่านเอา รักษาไว้ในชนบทบ้านนอกต่าง ๆ หาดายแห่งหายตำบลแยกย้ายกันอยู่ จะต้องไปประมวนเอามาให้พร้อมมูลแล้ว จึงจะซื้อตามบาญชท์ จดหมายไปแต่สยามประเทศนั้นตอบด่วนดู ถ้าเห็นคัมภีร์แปลกลาด จึงจะค่อยจัดแจงส่งเข้ามาให้ ได้คือครั้งหลัง แด่การจะจัดแจงอย่างนี้ ก็เป็นกรรมอยู่คอก พวกเราทั้งปวงปรารถนาอยู่จะรับเอาเป็นธุระอย่า วิตกเลย

ทรงโคผู้ดำรวม คือภิกษุถึงหนองคหิงขอดีทชณะ มีความ
รักใคร่ชอบใจ จะใคร่ไปมาด้วยภิกษุสยามให้ถึงสยามประเทศให้จงได้
เมื่อภิกษุของ^๕นั้นไปถึงประเทศโน้นแล้ว ขอท่านพระเถรานุเถรทั้งปวง
อันอยู่ในสยามประเทศ จงได้เป็นที่พึ่ง แก่เขื่อนด้วย ทุกอย่าง ทุกประการ
เถิด ด้วยว่าในประเทศโน้นคนเชื้อชาติเดียวกันไม่มี เว้นไว้แต่
ผีพรหมจรรย์ใครจะมาเป็นที่พึ่งได้ แต่ทว่าเมื่อไรเธอจะใคร่กลับไป
การที่จะส่งกลับคืนไปนั้นก็คงจะเป็นธุระของท่านทั้งปวงด้วย ขอให้
เธอได้ไปแถมมาได้ โดยสะดวกเถิด ฯ

อนึ่งบุญทั้งปวงพวกเรากษุผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลายทั้งปวง ได้
กระทำแต่จะดัดด้วยการที่ปราศจากอาโมห มีปฏิบัติวินัยแต่แต่เวียน
เป็นคณกัณฑ์ ด้วยการที่ประกอบด้วยอาโมหมีให้ท่านบูชาเป็นคณกัณฑ์ บุญ
ทั้งปวงนี้เราทำได้ทำเนื่อง ๆ เป็นนิคยไป เราขออุทิศส่วนกุศลแต่บุญ
ทั้งปวงนั้นให้แก่ท่านทั้งหลายชาวประเทศไกล ขอเชิญท่านทั้งหลาย
อนุโมทนายินดีตามโดยความเชื่อเพื่อคำรพเถิด ด้วยอานุภาพบุญทุก ๆ
อย่างที่ท่านทั้งหลายได้อนุโมทนานั้น ขอท่านทั้งปวงจงปราศจากทุกข์
โรคพิบัติอันตรายทุกเมื่อ นานไปข้างหน้าพระโลกนาถ ชื่อเมตไตรยบัง
เกิดในโลกลี้แล้ว ขอท่านทั้งปวงจงได้พบได้เห็นแล้ว แต่ได้ฟังธรรม
มีศรัทธาเต็มใจได้ออกบรรพชาในพระศาสนาแล้ว แต่ปฏิบัติจนบรรลุ
ถึงพระอรหันตผลทุกขทั้งปวงด้วยกันเถิด

อนึ่งสมเด็จพระมหาราชาราช พระเจ้าดำเมนทราธิบดี
ผู้ทรงอุปการะเกื้อหนุนแก่พระบวรพุทธศาสนา จึงมีพระเชษฐานุภาพราชศิริ

อิศริยยศเหมือนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ จงทรงพระชนม์ยืนยาวนาน
ด้วยดี อนึ่งขอไชยมงคลจงบังเกิดแก่หมู่อำมาตย์มุขมนตรีและประชา
ชนชาวสยามประเทศทั้งปวงเถิด

หนังสือต้นเทศน์ฉบับนี้ เราทั้งหลายคือพระสังฆนายกอนุนายก ๓
องค์กับพระสังฆท่งปวง อันอยู่ในบุบผารามตลอดไปสถารามสี่ของอาราม
ด้วยกัน พร้อมกันจัดแจงแต่งฝากมายังสยามประเทศ ท่านทั้งหลาย
จงรู้เนื้อความตามในหนังสือเถิด ถ้าว่าเชื่อแล้วจงยินดีให้สำเร็จการ
ทั้งปวงด้วย

หนังสือต้นเทศน์ฉบับนี้ มาณวันพฤหัสบดีแรม ๑๕ ค่ำ เดือนผุศุณ
มาศต้นฤดูคิมหันต์ พระพุทธเจ้าเสด็จมากาล ๒๓๗๕ พรรษา ภิกษุถึงพร
ได้ฝากมากับภิกษุสยามแล้ว

ฉบับที่ ๒ สมณสันเทศของสังฆนายกวัดไทยคีรี

๑ หนังสือต้นเทศพระคุณวัคชนกรรมกิตติมहाสังฆนายก แดพระวัคชน
โชติ ๓ พระที่บั้งกร ๓ ต้ององค์เป็นอนุนายก ทั้ง ๓ องค์เป็นอธิบดีใน
คณะฝ่ายอารามไทยคีรี^๑ ณถึงชั้นทศวิวัฒมนคร ณเกาะถึงพร
ลังกาทวิป ขอถวายมายังพระเถรานุเถระบรรดาเป็นใหญ่แก่หมู่คณะ

๑ ชื่อวัดที่เรียกว่า ไทยครัน เป็นวัดเดียวกับที่เรียกว่าอัสสัคร
วิหาร ในหนังสือสยามปดัมปทวัคชนเอง ท่านองชื่อที่เรียกกันเป็น
ปากตลาด เห็นจะเรียกว่าวัดเขม่าตามภาษาดังกา

นั้น ๆ มีพระวชิรญาณเถระ^๒ เป็นต้น อันอยู่ณกรุงเทพมหานครบวร
ราชธานีในสยามประเทศให้ทราบ

จะขอแสดงความเดิมแห่งเกาะดังกาทวี่ปอน^๕ ให้ท่านทั้งปวงสดับ
ก่อนเป็นสวัสดิมงคล กาดเมื่อครั้งพระองค์สมเด็จพระดำมัทมพุทธเจ้า
อันประกอบไปด้วยพระคุณเป็นอนุกอนันต์ ผู้เป็นพระศาสดาจารย์แห่ง
เราทั้งหลาย พระองค์ได้ดำริแก่พระปรมาภิไศกดิ์มโฬษญาณ ณที่
ตั้งมหาโพธิวันเพ็ญเดือนหก พระองค์ได้ทรงดำแดงพระธรรม
จักกัปปวัตตนสูตรปาติปิณฑะวัน ในวันเพ็ญเดือนแปด ครั้นถึง
วันเพ็ญเดือนยี่อย่างเช้าเดือนที่เก้าแต่พระองค์ได้ตรัสมา พระองค์ได้ดำ
มายังเกาะตามปณณทวี่ป คือ เกาะดังกานี้ ทรงปฐมมณฑล^๕
ได้ตั้งนั่งในทมิฬยังคนสดับ เข้าเตโชกตตินธมาบัติธรรมานหมุ่ยกัษ
บีศาจอนรัยกาทวี่ปอง ซึ่งอยู่ในเกาะดังกาทวี่ปนี้ ให้พ่ายแพ้อ
พระพุทธรูปภาพแก้ว ก็กันเสียให้ไปอยู่ในครีฑทวี่ป แล้วก็ชุม
นมเทพยดาบรรดาที่ใจอ่อนน้อมเลื่อมใสให้มาได้ฟังพระธรรมเทศนาของ
พระองค์ แล้วมอบหมายให้พิทักษ์รักษาเกาะดังกานี้ไว้ให้ดี ครั้นนั้น
เทพบุตรองค์ ๑ ชื่อว่าสุมนะ เป็นใหญ่กว่าเทวดาทงปวงในสมาคมนั้น
ฟังพระธรรมเทศนาได้สำเร็จได้คาบัตติผล ทราบว่าพระองค์จะได้
กลับไปชมพวี่ปโดยพลัน จึงกราบทูลขอวัตถุที่ควรจะให้บูชาแทน
พระองค์ ส้มเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์จึงทรงเสวยพระเศียรด้วยพระหัตถ์

^๒ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระนาม
ฉายาเมื่อยังทรงผนวช

ได้พระเกษราศุปรทานให้เทวบุตรนั้น แล้วเสด็จกลับมายังชมพูทวีป
 เทวบุตรจึงเชิญพระเกษราศุศอดได้บรรจุในแก้วกุนทล แล้วจึงกระทำ
 พระเจดีย์ด้วยแก้วอินทนิลสูง ๗ ศอก ประดิษฐานไว้เป็นปฐมใน
 ที่มียังคนเจดีย์ ครั้นภายหลังเมื่อพระผู้มีพระภาคยนิพพานแล้ว
 พระรัตนูปเจ้าองค์ ๑ เป็นศิษย์พระสารีบุตร ชื่อสรภ ยืนมือเข้า
 ในเชิงตะกกรของเพลิงที่เผาพระสรีระแห่งพระผู้มีพระภาคย์ หยิบเอา
 พระธาตุในพระศอองค์ ๑ มีต้นฐานดังกลดองทองได้แล้ว ก็หาะมายัง
 เกาะลังกา^๕ ข้างบรรจุเข้าในพระเจดีย์มียังคนะ ที่ตมณะเทวบุตรทำไว้
 แด่ก่อน แดวก่อก่อแวดล้อมด้วยคิณาคัดวาตีให้เป็นพระเจดีย์สรวม
 สูง ๑๒ ศอก ภายหลังพระอภัยราชกุมารจึงได้มาสร้างพระเจดีย์
 สรวมตงอีกองค์ ๑ สูง ๓๐ ศอก ภายหลังพระเจ้าทูลฐคามิน
 อภัยจึงได้มาสร้างสรวมตงอีกชั้น ๑ สูง ๘๐ ศอก แดพระมหายังคน
 เจดีย์เป็นที่พระองค์เสด็จมาทรงนั่งทรมานยักษเป็นปฐมนั้น ยังมีเป็น
 ที่ไหว้บูชาแห่งเทพยตามนุษย์ ประดิษฐานอยู่ในลังกาคุมเท่าทุกวันนี้
 อนึ่งเมื่อพระผู้มีพระภาคย์ได้ตรัสแล้ว ๕ พรรษา หม่นาคเป็นอันมาก
 ในเกาะลังกาวิเวกกัน ครั้นพระองค์ทรงพระมหากรุณาได้มาทำ
 ปาฏิหาริย์ห้ามปราม ดำรงธรรมให้นาคเหล่านั้นตั้งมคธโมตร หม่น
 นาคเหล่านั้นเลื่อมใสเอาบัตตังก็แก้วมณีออกมาถวาย พระองค์ทรง
 รับแล้วบริโภคนั่งน้อยหนึ่ง แดวประทานคืนให้หม่นาคเหล่านั้นเอาไว
 บูชาแทนพระองค์ แดวพระองค์ก็เสด็จกลับมายังชมพูทวีป หม่นาค
 เหล่านั้นจึงเชิญเอามณีบัตตังกนหบรรจุใน ภายในสร้างไว้เป็นเจดีย์ที่ นาค

ทวป ไก่กัณกับเกาะดังกา ครั้นเมื่อปัทมเพนที่แปดแต่พระองค์
ได้ครัดมาแล้ว พระยามณเฑียรนาคราชไปนิมนต์พระองค์เสด็จมา
ทรงพระอศิมหาสาวกมายังที่กัณเจดีย์ ทรงนั่งในบัลลังก์ทองที่
ท่ามกลางมณฑปที่พระยานาคณมิตรถวาย ทรงดำแดงธรรมให้นาค
เหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรมคณันต์แล้ว จึงมอบบัลลังก์นั้นเป็นบริโศกเจดีย์
ประทานแก่นาคเหล่านั้น แล้วจึงเสด็จไปจากที่นั้น นาคเหล่านั้นจึง
สร้างกัณเจดีย์สร่วมบัลลังก์นั้นลง กัณเจดีย์นั้นยังประดิษฐาน
เป็นที่มัสการอยู่จนทุกวันนี้ ครั้นพระองค์เสด็จมาจากกัณเจดีย์
ประเทศแล้วเสด็จไปยังเขาสมันตภูฏ (สมันตภูฏก็เรียก) ที่เป็นจอมมังกู
สูงยิ่งใหญ่มากว่าเขาท่งปองซึ่งมีอยู่ในลังกา สมณเทวบุตรอาราธนาให้พระ
องค์เหยียบพระบาทไว้ในยอดเขานั้น แล้วพระองค์เสด็จมาประทับ
บรรทมกลางวันณถ้ำวิภาควหา อันมีอยู่ในประเทศอันหนึ่งณเชิงเขานั้น
จึงกระทำถ้ำนั้นให้เป็นบริโศกเจดีย์ฐาน แล้วเสด็จออกจากถ้ำนั้นพร้อม
ทั้งพระอศิมหาสาวกตามเสด็จเป็นบริวาร ไปทรงนั่งเข้าสมาบัติแห่ง
ระน้อย ๆ ในที่เจดีย์ฐานใหญ่ ๆ ทั้งปวงซึ่งปรากฏในเกาะดังกา คือ
ที่ต่งทฆวาปีเจดีย์ ๑ มุตติคณเจดีย์ ๑ ที่ต่งคัสสมหาวิหารเจดีย์ ที่พระ
เจ้ากาถวรรณดิศรัราชบรรจุพระบรมนาคะธาตุกระทำไว้ ๑ ที่ต่งขร
เจดีย์ในกาจรคาม ๑ แล้วเสด็จมาถึงที่ต่งเมืองอนนราช เสด็จประทับ
เข้าสมาบัติณที่ต่งไม้พระมหาโพธิ์คาบต ๑ ที่ต่งมรจิตกเจดีย์คาบต ๑
ที่ต่งเหมมาตีกเจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุ ประมาณโทนะหนึ่งหนคาบต ๑
ที่ต่งอุปารามที่บรรจุพระอักษธาตุหนคาบต ๑ ที่ต่งอภัยกวีเจดีย์คาบต ๑

ที่ตงเค็ดเจดีย์คาบต ๑ ที่ตงเซตวันเจดีย์คาบต ๑ ในที่ตงปวงเหล้า
 นี้ พระองค์ได้ตั้งเจ้ามาบตีแห่งถะน้อย ๆ ขึ้นแล้วแต่ตั้งจากตบขึ้นไปยัง
 พระเซตวัน ภายหลังจากพระบวรพุทธศาสนาได้มาประดิษฐานคงอยู่ใน
 เกาะดังกานแล้ว พระอริยเจ้าตงปวงได้รู้ทงทลายนว่าเป้นพุทธ
 บริโภคฐาน ด้วยอำนาจญาณแห่งคนบ้าง ด้วยอำนาจเทพดาแถ
 หนักอันบังเกิดประดบในครั้งนั้นบอกกล่าวบ้าง จึงได้อำนวยแนะให้ท่าน
 ผู้มีศรัทธาสร้างพระมหาเจดีย์ฐานนั้น ๆ ตั้งไว้ได้ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้
 ภายหลังจากโบราณราชกระษัตริย์ได้พระทันตธาตุมาแต่เมืองกติงคราษฏร์นำ
 ดิบต่อ ๆ มา บัดนี้พระทันตธาตุได้มาประดิษฐานอยู่ในถึงรัตนทศิวิวัฒน์
 มหานคร เป้นที่นมัสการบูชาอันประเสริฐนับถ้อยนักของชาวลังกา
 เหมือนดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ด้วยประการนี้ เกาะ
 ดังกาย่อมมีเครื่องเฉลิมเป้นของล้ำค่า คือพระบรมธาตุเจดีย์ฐาน แต่ที่
 นมัสการอันประดับประดาจิตรต่าง ๆ

แต่เกาะดังกานี้ เมื่อพุทธกาลก็หาเป้นที่อยู่แห่งมนุษย์ไม่ ต่อ
 มาในปี่ที่ปรินิพพานแห่งพระผู้มีพระภาคย์ มนุษย์จึงได้มาตั้งอยู่
 กระษัตริย์ชื่อวิไชย ด้วยราชสมบัติเป้นปฐมก่อนกว่ากระษัตริย์ตงปวง
 เมืองหลังกระษัตริย์องค์นั้นมา กระษัตริย์อีก ๔ องค์ได้เสวยราช
 สมบัติถ่วงถ่วงไป ในกาลกระษัตริย์ ๕ องค์เท่านั้น พระพุทธศาสนา
 ยังหาได้คงอยู่ไม่ ต่อเมื่อพระผู้มีพระภาคย์ปรินิพพานแล้วได้ ๒๓๖ ปี
 กระษัตริย์เป้นที่ ๖ ชื่อพระเจ้าเทวานัมปิยติสได้เสวยราชสมบัติ ใน
 ปี่เป้นปฐมแห่งกระษัตริย์องค์นั้น พระชินาศัพเถรเจ้าชื่อมหินทเถร

กับพระอรหันต์อีก ๔ องค์ กับดามเนรองค์ ๑ กับคฤหิธธอนาคามี ๓
 เป็น ๘ ออกจากชมพูทวีปเหาะมาตงยังมีศักระบรรพต แล้วก็ให้อุปถัมภ์
 อุปาสกนั้นเป็นภิกษุ เป็น ๖ กับทั้งศิวทัน ได้ดำแดงตนแก่พระเจ้า
 เทวานัมปิยิตตแล้ว ให้โอวาทคำสั่งสอนโดยทางธรรมในพระพุทธ
 ศาสนา ได้ทรมานบุรุษประมาณ ๔ หมื่นเศษกับทั้งภริยาคฤหิธธอน
 นิมิต्तพระพุทธศาสนาตงก่อน แล้วก็สั่งสอนมหาชนไปโดยลำดับให้
 ได้ถึงมรรคผลธรรมวิเศษเป็นอันมาก แล้วก็ได้บวชกุลบุตรที่มีศรัทธา
 อุปาสกจะประพฤติพรหมจรรย์ให้เป็นภิกษุดามเนรมากกว่าแสน แล้วให้
 เถ้าเรือนพุทธวัจนะวงศ์คฤหิธธอนา จำเดิมแต่นั้นมา เกาะลังกามี
 พระพุทธศาสนาบริบูรณ์ทุกประการ ภริยาคฤหิธธอนได้ถือเอา
 จารัตประเพณีนั้นทำนุบำรุงสืบ ๆ มาจน ๒ พันปีเศษ ศาสนิกจประเพณี
 ทั้งพระปริยัติ และข้อปฏิบัติแห่งคฤหิธธอนบรรพตก็ได้เสื่อมทราม

ครั้นภายหลังภริยาคฤหิธธอนองค์ ได้เสวยราชสมบัติในระหว่าง ๆ ไม่
 เอาพระไทยใส่ในการจะทำนุบำรุงพระพุทธ ศาสนาเหมือนอย่าง ภริยาคฤหิธธอน
 ซึ่งตั้งอยู่ในธรรมแต่ก่อน กระทำกิจอื่น ๆ ตามอหยาไศรยแห่งพระ
 องค์ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงชดโทรมตงโดยลำดับ ภายหลัง
 จนอุปถัมภ์เป็นภิกษุพร้อมด้วยจุฬาริธธอนคฤหิธธอนองค์ ๑ ก็หามีในเกาะ
 ดังกล่าไม่ มีแต่ดามเนรคฤหิธธอนผู้เสื่อมได้เถ้าเรือนอยู่บ้าง แลคนที่
 ปฏิบัติบูชาในพระเจดีย์ แลได้รักษาคัด ๕ คัด ๘ ตามสติกำลังมีอยู่
 โดยมาก ภายหลังภริยาคฤหิธธอนองค์ ๑ ทรงนามชื่อพระเจ้ากคิสิริมหา
 ราช ตั้งอยู่ในธรรม มีพระราชศรัทธาเต็มใส่ในพระรัตนไตรยยิ่ง

นัก ได้ราชาภิเศกด้วยราชสมบัติในเมืองสิงขรณครบุรีศรีวิชัยนามนคร
ทรงบำเพ็ญบุญบารมีประดิษฐานสร้างพระธาตุมณฑลเพชร แด่สรรพเครื่อง
สักการบูชาทางปวงถวายพระพันลาคู แด่กิดการทูลบำรุงพระพุทธ
ศาสนานา อุปถัมภ์แก่ตามเนรคฤหิตผู้เฒ่าเร่ยนพระปริยัติด้วยปัจจัย
ต่าง ๆ จึงทรงพระดำริห์กับด้วยนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้ศรัทธาเลื่อมใส
ในพระรัตนไตรย ว่าพระศาสนานาในลังกาหาบริบูรณ์ไม่ ด้วยภิกษุที่
เป็นอุปถัมภ์ที่บริบูรณ์ด้วยจุฬารัตนที่ด้อย่างยังไม่มีเลย จำเรา
จะเที่ยวสืบเสาะหาภิกษุสงฆ์มาแต่ประเทศอื่น มาให้อุปถัมภ์บวช
กตปุชชินในประเทศของเราให้เป็นปรกคิตังเดิมจงได้ จึงมีรับสั่งให้
สืบตามลูกค้านิช ซึ่งได้เคยไปมาในประเทศอื่น ได้ทรงทราบ
ในกรุงศรีอยุธยาบรรราชธานีแคว้นแคว้นสยามประเทศ มีพระพุทธ
ศาสนานาอันรุ่งเรืองไพโรจน์ ด้วยพระภิกษุสงฆ์ทรงศีลเจริญอร่ามด้วย
วิคัมแห่งผ้ากาสาวพัตร์ทอทั้งภายในภายนอกพระนครทุกตำบล พระเจ้า
กิตติศรีจึงให้ทูตานุทูตเชิญพระราชสาส์นกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ
เรือข้ามมหาสมุทรไปยังสยามประเทศ ทูตานุทูตถวายพระราชสาส์น
กับเครื่องมงคลราชบรรณาการแก่สมเด็จพระเจ้าด้าเมณฑาธิปัตย์ ทูล
ขอพระสงฆ์เพื่อจะไปสืบสาส์นบริเวณวังษ์ในเกาะลังกา สมเด็จพระ
เจ้าด้าเมณฑาธิปัตย์พระไทยยินดีชื่นชมได้มนต์ยิ่งนัก จึงทรงปรึกษา
พระเถรานุเถระแต่อามาตย์มุขมนตรี จัดแจงพระสงฆ์ได้ยิ่งกว่า ๑๐ องค์
มีพระอุปถัมภ์หาเถระเป็นประธาน แด่ทรงจัดแจงสรรพการ คือ
อนุเคราะห์แก่ทุกชาวลังกา แด่ส่งพระสงฆ์สยามออกมาด้วยสรรพสิ่ง

ทั้งปวงอันบริบูรณ์ทุกประการ พระสงฆ์ ๓๐ องค์เศษ มีพระอุบาสิ
 เปนประธาน ครั้นมาถึงเกาะดังกล่าว จึงได้ให้อุปสมบทตามเถร
 เปนอันมาก ซึ่งมีอยู่ในเกาะดังกล่าวกับทั้งภิกษุที่มามีศรัทธาอุสาหา
 ขึ้นให้เป็นภิกษุ จำเดิมแต่นั้นทุก ๆ ปี พระสงฆ์ ได้ชุมนุมกัน
 อุโบสถารามบ้าง ไหยศิริวิหารบ้าง แล้วทำอุปสมบทกรรมแก่สามเณร
 ที่มีอายุครบ ๒๐ ปี แลภิกษุที่มามีศรัทธาอุสาหาจะประพฤติกิเลสจรรยา
 เปนอันมากต่อ ๆ ไป แล้วแยกย้ายกันไปอยู่ในวิหารต่าง ๆ นอกเมือง
 จนพระสงฆ์มากมายขึ้นมีทั่วไปทุกตำบล แต่ห้ามมิให้อุปสมบทกัน
 ที่อื่น ๆ นอกจากอุโบสถารามแลไหยศิริวิหาร ซึ่งเป็นวัดใหญ่ในเมือง
 ๒ วัดนั้นเคย พระอุบาสิเถรเจ้าได้สั่งสอนพระสงฆ์ดังกล่าวให้เล่าเรียน
 พระธรรมคัมภีร์พระปริยัติ แลดำเนินประเพณีคตินิบัติแห่งพระ
 สงฆ์ซึ่งมาแต่สยามประเทศ แลการทั้งปวงก็ได้ออกดั่งยังยืนอยู่
 มาจนถึงทุกวันนี้

ครั้นอยู่มาภายหลัง มีพวกคนชาติคำซ้าเป็นพวกช่างทอหูกบ้าง
 พวกพรานปลาบ้าง ที่ชาวลังกาไม่ไว้ใจให้อุปสมบทบวชเป็นภิกษุ
 แล้วออกจากเกาะดังกล่าวไปเมืองอมรปุระแคว้นพม่า ไปได้อุปสมบท
 บวชเป็นภิกษุมาแต่โน้นแล้วกลับมายังเกาะดังกล่าว เกิดยกด้อมคน
 ชาติคำซ้าเหมือนกันบวชเป็นพระสงฆ์ตามเถรขึ้นเป็นอันมาก เปนพวก ๓
 เรียกว่ามรัมย์ เราพวกวงศ์พระอุบาสิมีความคดงแกล้งดั่งได้ยอยู่

จึงนัดหมายปลุกษากันมิให้ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ด้วยพวกนั้นเคยที่เดียว
จนกาตบดิน^๑

พระเจ้ากิตติวิมลหาราชได้อนุเคราะห์พระพุทธรักษา และบำเพ็ญ
พระราชกุศลอื่น ๆ เป็นอันมาก แต่ได้เสวยราชสมบัติอยู่ ๓๕ ปีสิ้น
พระชนม์ จึงพระกนิษฐาธิราชของพระเจ้ากิตติวิมลหาราชได้เสวยราชสมบัติ
ทรงพระนามว่า ราชาราชดีหะ ทรงปฏิบัติบริบูรณ์ในทางธรรม
เหมือนพระเชษฐาธิราช อยู่ในราชสมบัติ ๑๘ ปีสิ้นพระชนม์ จึง
พระเจ้าหลานของพระเจ้าราชาราชดีหะนั้นได้เสวยราชสมบัติ ทรงพระ
นาม ชื่อ ศิริวิกรมราชดีหะ กระษัตริย์องค์นี้มีได้อยู่ในธรรม เมียด
เมียนมณพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎร์ให้ความเคารพ
รื้อนเป็นอันมาก เพราะพระอาการไถ่ ๆ จะเสด็จพระจิต คิดแต่
โดยเห็นแก่ทรัพย์ แต่คงอยู่ในราชสมบัติได้ ๓๘ ปี ครั้นนั้นคนชาติ
อังกฤษมาแต่เกาะเองเคเดนด ได้มาเป็นใหญ่อธิปัตย์เมืองกุดมพู
(โคตัมโบ) อันเป็นเมืองท่าทิศตะวันตกเกาะลังกา ย่อมทำนุบำรุง
บ้านเมืองซึ่งอยู่ในอำนาจอังกฤษให้เป็นสุขสันต์ด้วยขนบธรรมเนียม
ข้างอังกฤษ คนชาวลังกาเคารพนิยมนับถือมาก ครั้นมาในปีที่ ๑๘
ของพระเจ้าศิริวิกรมราชดีหะ ขุนนางลังกาในเมืองถึงขั้นทงปอง
ให้ความเคารพรื้อนนัก จึงพร้อมใจกันเข้าคิดลงมหายาอังกฤษผู้ใหญ่
ณเมืองกุดมพู ยอมยกบ้านเมืองให้ แล้วชกกองทัพทหารสืบป้าย

๑ เรื่องที่พวกพระสงฆ์สยามนิภายในลังกาทว่าป ยกเป็นเหตุข้อ
รังเกียจพระสงฆ์พวกมรณังษ์ พึงปรากฏในหนังสือ

เป็นอันมากยกขึ้นมายังเมืองสิงขรทัน จักรพรรดิบริยัศรีวิกรมราชดีหะ
 ดั่งไปเดียประเทศอื่น แด้วอังกฤษก็เข้าครอบครองเอาเมืองสิงขรทันนคร
 แดเมืองทงปวง ซึ่งอยู่ในอำนาจแห่งกระษัตริย์ลังกาแต่ก่อนได้ขึ้น
 เมื่ออังกฤษได้เป็นใหญ่แล้วก็ได้เบียดเบียน พระพุทธเจ้าด้วยประการ
 ใดประการหนึ่งเลย บ้านส่วยแดไว้นาซึ่งบรรณาการกระษัตริย์อุททิ
 ถวายแก่พระรัตนไตรยเป็นสงฆ์บ้าง เป็นเจดีย์บ้าง ก็ให้คงขึ้นอยู่ตามที
 โดยปรกติ มิได้ชักเยื่อดดหย่อนเลยแต่เล็กน้อยหนึ่ง ประการ ๓ พระ
 ดงซึ่งอยู่ในวัดใหญ่ ๒ วัดในเมืองสิงขรทัน อังกฤษให้ถวายนิภัต
 เป็นค่าเช่าแต่ค่ากับเช่าให้พอเพียงเปนนิจ ถึงกำหนดก็ถวายผ้าจำนำ
 พระวัดเจ้าแดทตอกฐิน ตามประเพณีกระษัตริย์แต่ก่อนทำมาทุกประการ
 มิได้ให้เสื่อมแต่ดั่งอย่าง ๑ แดอังกฤษมาตั้งอยู่ในเมืองสิงขรทัน
 นั้น จัดแจงว่าถ้อยความของราษฎรแต่บังคับบัญชาการงานทั้งปวงตาม
 ขรรณเนียมข้างอังกฤษ แผ่นดินอยู่เย็นเป็นสุขมากกว่าแต่ก่อน ใน
 เมืองสิงขรทันบัดนี้ มีอารามใหญ่เป็นที่อยู่พระสังฆนายกอนุนายก
 เจ้าคณะเป็น ๒ ฝ่าย คือ บุนผาราม แดอุปถัมภ์อารามที่อยู่ข้างทิศ
 ทักษิณแห่งเมืองฝ่ายหนึ่ง คือ ไหลยศิริวิหารเป็นวัดโบราณเป็นที่อยู่
 ของพวกเรา ตั้งอยู่ในปัจฉิมทิศแห่งเมืองฝ่าย ๑ แดวัดขึ้นอยู่ในบังคับ
 บัญชาของวัดใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายมีมาก อยู่ในประเทศนอกเมืองออกไป
 เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายแบ่งปันกันว่ากล่าวทำนุบำรุงอยู่ให้เป็นปรกติ
 เหมือนอย่างเดิมทุกประการ

บัดนี้เราทั้งปวง คือพระสังฆมหานายกเป็นอธิบดีในไทยศรีเด
 พระอนุนายก ๒ องค์กับ พระสังฆทั้งปวง พร้อม กัน คิด ชอบความเมตตา
 กรุณาของพระเถรานุเถระในสยามประเทศ จึงพร้อมกันแต่งหนังสือ
 ดั้นเทศข่าวดำณฉบับนี้ ถวายมายังพระเถรานุเถระมีพระจริยาณเถร
 เป็นคณให้ทราบ ด้วยกาตเมื่อปีหนึ่งไป ๒ ปี ๓ ปี มีพระสังฆชาวตั้งกา
 ๔ รูป ชื่อ ดัทธิชาติ ๑ กกุสันธะ ๑ วิปัสสิ ๑ เรวัต ๑ กับดามเถรชื่อ
 ดิทธิกัธะ ๑ อุบาสก ๒ ภัณฑะ ๑ เดกัมมะโหม ๑ กับกุมารชื่อตัญญิคน ๑
 เข้ากันเป็น ๘ โดยด่านเรือถูกค้าเข้าไปเที่ยวในสยามประเทศ ดิทธิกัธ
 ดามเถรกับ เดกัมมะโหม อุบาสก บัวย ถึง แก่ ความ ตายใน สยาม ประเทศ
 เหลือแต่ภิกษุ ๔ คฤหัสถ์ ๒ เข้ากันเป็น ๖ จะใคร่กลับคืนมายังเกาะ
 ดังกา ดั้นได้จบมรรคมิกราชาธิราชเป็นเอกอัครราชบิดในสยาม
 ประเทศได้ทรงทราบ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กำนันหตวงมาส่ง
 กับพระสังฆชาวสยาม ๕ รูป ชื่อ พุทธญาณ ๑ อมร ๑ สุกุติ ๑
 คัมภีระ ๑ พุทธวัระ ๑ กับคฤหัสถ์เวียงยาวจักร ๕ คนตามออกมากับ
 กำนันนั้นด้วย เพื่อจะนมัสการพระเจดีย์แต่เยี่ยมเยียนเพื่อนพรหมจารี
 ในเกาะดังกา กำนันมาถึงท่าเมืองกุดชุมพุดเดือน ๔ ในปีมีพระพุท
 ธาน์กาตดวงแก้ว ๒๓๘๕ พระวิธัสดา ชาวบ้านนิคมในเกาะดังกาขึ้นชม
 ยินดีนิมนต์พระสังฆสยาม ๕ รูปขึ้นจากเรือ แล้วทำบุญให้ท่านเป็น
 อันมาก แล้วตั้งค่อ ๆ มาจนถึงเมืองถึงชนบทอันเป็นเมืองหลวง
 ใหญ่อันนี้ พวกพระสังฆนายกในบุบผารามรู้เข้าก่อนเขาจัดแจงพวก
 พ้องออกไปชิงรับรองมาให้อยู่เสียในบุบผารามทีเดียว พวกเราพระ

ตั้งนายกละตอนนายกละ แต่วิกษุสงฆ์ฝ่ายข้างไทยก็มีความปรารถนาจะใคร่
ทำสังเคราะห์ สักการบูชาเป็นการเคารพ นับถือแก่พระสงฆ์ สยาม นั้นบ้าง
ตามศักดิ์กำลัง ได้ตั้งภิกษุหนุ่มไปนิมนต์ถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้งก็หาได้พระสงฆ์
สยามมาไม่ ต้องจนใจอยู่ ครั้นอยู่มาวัน ๑ ภิกษุสยามองค์ ๑ มา
ที่ไทยศิริวิหาร ได้ตั้งต้นทนาเจรจากับด้วยพวกเราทางปวง แล้วก็
กัณฑ์ไปบูปถารามเดียในวณนั้นไม่อยู่นอนค้าง มาอีกวัน ๑ ภิกษุสยาม
๓ รูปมายังไทยศิริวิหารอีก นำเอาเครื่องบริกขารต่าง ๆ ที่เอามาแต่
สยามประเทศมาบูชาถวายแก่พระสงฆ์ผู้ใหญ่ แดพระอนุชา
๒ องค์แล้ว ก็กัณฑ์ไปบูปถารามเดียในวณนั้น พวกเราจะชวนให้อยู่
ค้างสักคืน ๑ ก็ไม่ได้เลย เมื่อครั้งก่อนนานดั่งมาแต่ ๒๗ ปีพระ
สงฆ์สยาม ๘ รูป จำชื่อได้อยู่แต่จันทโรตธูป ๑ ออกมาแต่สยาม
ประเทศ ครั้นนั้น ก็มาอยู่ในบูปถารามเหมือนอย่างครั้งนั้นจริง แต่
ภิกษุพวกนั้นได้มานอนค้างในไทยศิริบ้างสัก ๒ คืน ๓ คืน เพราะดังนี้
พวกเราจึงได้ทำสังเคราะห์สักการบูชา เป็นการนับถือแก่พวกภิกษุที่
มาก่อนนั้นโดยสมควรตามศักดิ์กำลังบ้าง แต่ครั้งนั้นไม่ได้ช่องได้ โอกาส
เพื่อจะทำเหมือนอย่างครั้งนั้นเลย การซึ่งเป็นอย่างนี้ก็ไม่เป็นความผิด
ของพวกเรา

ในปีนี้เป็น เวร วาระ ของ พระ สงฆ์ ข้าง คณะไทย ศิริ เป็นใหญ่ เป็น
ประธาน ในที่จะจัดแจงการทั้งปวงที่พระธาตุมณฑล มีใช้เวร

๑ ที่อ้างถึงพระสงฆ์สยามออกไปคราวก่อนครั้งนั้น คือ คราวที่
พระอาจารย์เทพเป็นประธานออกไปเมื่อในรัชกาลที่ ๒

ของพวกข้างบุบผาราม เหตุดังนี้ พวกเราจึงได้อุ่นเควระห์แก่พระ
 องค์ที่มาแต่สยามประเทศ ให้ได้ทำดีการบูชาแก่พระทันตธาตุด้วย
 เครื่องต้มบิณฑบาตต่าง ๆ แด่ดอกไม้เงินดอกไม้ทองแด่รูปเทียน
 ทั้งปวง ซึ่งเอามาแต่สยามประเทศตามปรารถนา แด่ได้เชิญดวงแก้วมณี
 รัตนจินดา อันอาจให้ความปรารถนาทั้งปวงสำเร็จ คือองค์พระบรม
 ทันตธาตุอันมีศรีวิภาคย์วิจิตรเป็นอย่างยิ่ง ออกไปให้ภิกษุสยาม
 ๕ รูปทั้งภุคย์หัตถ์เวียยาวจักร ๕ คนได้เห็นได้ชมโดยถนัด นมัสการให้
 เต็มตามอริยาไศรย แด่หนึ่งคือคำคาถาณมัสการพระทันตธาตุแด่
 ดำแดงปณิธานปรารถนาที่พระวชิรญาณเถรตั้งออกมานั้น พวกเราได้
 ให้พระสงฆ์สยามอ่านถวายจำเภาะหน้าเฝ้าพระบรมทันตธาตุ แล้วได้
 ให้บิณฑบาตไว้ที่ฝ่าภายในห้องพระบรมทันตธาตุ ถึงในวันอื่น ๆ
 พวกเราก็ได้ให้กระทำโอกาส ให้พระสงฆ์สยามได้ไปนมัสการบูชา
 ทำวัตรปฏิบัติในเรือนพระทันตธาตุ ให้จิตรประสาทศรัทธาเต็มได้เป
 นหลายเวลา ครั้นล่วงมาประมาณถึงเดือน พระสงฆ์สยามอำตา
 พระภิกษุสงฆ์ตั้งกาแดงักฤษเจ้าเมืองกลับไปยังท่ากุดชุมพูไม่อยู่ช้า
 ครั้นเช้าพเจ้า ทั้งปวงได้ พงกิตศัพท กิตติคุณแห่ง พระวชิรญาณ เถร
 ผู้เป็นอธิบดีวัดบวรนิเวศในกรุงรัตนโกสินทรเทพในสยามประเทศ ก็มี
 น้ำจิตเต็มได้ จึงพระสงฆ์นายภุมม์เกียรติกษณะเพราะพระดีทธรรม
 มีนามว่า พระคุณรัตน์ เป็นอธิบดีในไทยศรี ได้ฝากพระเจดีย์
 ทองคำสูง ๔ นิ้ว มีพระบรมธาตุบรรจุในภายในองค์ ๑ กับดาตูปัต
 ตัมจากัน ๑ ถวายพระวชิรญาณเถรเจ้า พระอนุนายกที่ ๒ ชื่อรัตน

โชติ ได้ฝากพระเจดีย์ทองคำ ๑ มีพระบรมธาตุ ๒ องค์ ถวายแก่
 พระวชิรญาณเถร พระอนุชาคนที่ ๓ ชื่อที่บังกร ได้ฝากพระพุทธรูป
 ก้ำไห้ทองคำองค์ ๑ พระบรมธาตุองค์ ๑ ถวายในสมเด็จพระบรมมหาราช
 ราชสมบัติในสยามประเทศ ได้ฝากพระเจดีย์เงินองค์ ๑ มีพระบรมธาตุ
 องค์ ๑ ถวายในพระวชิรญาณเถร พระมหาเถรเจ้า ชื่อ ชรรมรักษิต
 อยู่ในวัดไทยศิริ ได้ฝากพระพุทธรูปเงินก้ำไห้ทองคำองค์ ๑ กับไม้เท้า
 ด้ายเขี่ยนคัน ๑ ถวายในสมเด็จพระบรมมหาราชราชกิจ แต่ได้ฝากพระ
 พุทธรูปเงินก้ำไห้ทองคำองค์น้อยองค์ ๑ กับไม้เท้าด้ายเขี่ยนคัน ๑
 ถวายในพระวชิรญาณเถร แต่ได้ให้พระพุทธรูปทองเหลืองก้ำไห้
 ทององค์ ๑ กับไม้เท้าด้ายเขี่ยนคัน ๑ แก่ท่านสุภคิภิกษุที่ได้มาคู้
 เคยหนด้วย แต่สิ่งของที่ข้าพเจ้าฝากเข้าไปนั้น ขอจงได้ถึง
 ตามที่โดยกำหนดในหนังสือฉบับนี้เถิด อนึ่งส่วนกุศตอันใดที่พระเถรา
 านุเถระในสยามประเทศมีพระวชิรญาณเถรเป็นต้น ได้อุทิศมาในทิศ
 ดำหรับศรัทธาซึ่งออกมานั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ทราบแล้วกับชน
 อนุโมทนา ได้บอกกล่าวอุบาสกอุบาสิกาให้อนุโมทนาต่อไป แล้ว
 พร้อมกันขึ้นสนมยินดีเสมอได้ จึงขอตอบแทนกรรมบรรณาการ คือ
 กุศตที่พวกเราพระสงฆ์ทั้งปวงอันอยู่ในไทยศิริ มีพระสังฆนายกเป็น
 ประธานได้ระดมด้วยกาย วาจา ใจ มโนทวาร ประการใด ๆ ขออุทิศกุศต
 ทั้งปวงนั้นถวายมายังพระเถรานุเถระในสยามประเทศ มีพระวชิรญาณ
 เถรเป็นต้น ขออาราธนาในมนต์กระทำน้ำจิตรให้ประกอบด้วยเมตตาแก่
 เราทั้งหลายแล้วแต่มีสติปราโมทย์อนุโมทนา แต่บ่าวร้องให้อุบาสกอุบา

ดีกาอนุโมทนาต่อไปด้วย บรรดาท่านทั้งหลายชาวสยามประเทศทั้ง
 คฤหัสถ์และบรรพชิต จงอยู่เป็นสุขดำรงฐานะวิเศษปราศจากภัยอันตราย
 ทั้งปวงเถิด

ฉบับที่ ๓ สมณสันเทศของพระสังฆนายก ฝ่ายข้าง
 มะรุมมะวงษ์อยู่เมืองคาฟู เข้าชื่อกันกับขุนนางสิงห์พคนหนึ่ง

ข้าพเจ้า พระสัมมะ มหาเถร เป็นพระ สังฆนายก ข้าง มะรุม มะวงษ์
 ขอถวายนมัสการสมเด็จพระผู้ทรงพระภักดิ์ เป็นใหญ่กว่าผู้ชนะมาร
 ทั้งปวง เป็นบุพการีอันอุดมมีพระกรุณาดังด้าคร แล้วจะขอกล่าวคำ
 ดังคอบแก่ชาวสยามที่มาประสมพบกันในที่ปของเรานี้โดยย่อ อัน
 สมเด็จพระผู้ทรงพระภักดิ์เจ้านั้น มีพระกรุณาอันใหญ่ยิ่งแต่ดั้งเดิม
 เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย พระองค์บำเพ็ญพระบารมีธรรมทั้งปวง
 เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายไม่เลือกหน้า แล้วจึงได้ทรงดำริแก่
 พระโพธิญาณ คือความตรัสรู้ ยิ่งด้วยพระองค์เองหาถึงเต็มอิมได้
 ด้วยเดชะความดีเจอนั้น ครั้นสัตว์ดิรัจฉานมกคจงบังเกิดมีแก่ท่าน
 ทั้งหลายชาวสยามทั้งปวงเถิด อันพระผู้มีพระภักดิ์เจ้านั้น มีพระ
 บารมีคุณแดพระกรุณาคุณอันใหญ่ยิ่งมีมาเดิมอกัน พระองค์ดำรง
 อยู่ ๔๕ วัสส์ดา ทรงดำเนงพระธรรมเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย
 ทั้งปวง ด้วยเดชะความดีเจอนั้น ความเบิกบานจงมีแก่เราทั้งหลายด้วย
 พระผู้มีพระภักดิ์เจ้านั้น มีบุญญาธิการใหญ่ยิ่งมีมาเดิมอกัน พระ

ของคนได้ทรงเหยียบไว้ ซึ่งรอยพระบาทของพระองค์ ในเขาดังนั้นครั้น
 เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย อันจะเกิดต่อไปในภายหน้า ด้วยเดช
 ความดีอันนี้ ขอพระบวรพระพุทธเจ้าทรงได้ตั้งค้ำประคองฐานอยู่
 ในเราทั้งหลายทั้งต้องประเทศ คือเกาะดังกล่าวสยามประเทศด้วยกัน
 ขอท่านผู้มีอายุพระเถรานุเถระชาวสยามประเทศทั้งปวง ผู้ปรากฏ
 ดิถีคำรพวินัย จงพึงถ้อยคำของเราที่สั่งมาอันนี้เถิด พวกเราพระ
 ภิกษุสงฆ์มรณะมรณะอยู่ในวัดการามวิหาร อันตั้งอยู่ในบ้านคันทันดา
 วิภาณ อันบริบูรณ์ด้วยหมู่คนถือพระศาสนา มั่งคั่งด้วยพระคัมภีร์
 บาฬีอรรถกถาและฎีกาดีดัดตำราต่าง ๆ ที่พระเถรานุเถระผู้เป็นศรัทธา
 ใครศึกษาได้ดิบ ๆ มาแต่มหาวิทยาลัยที่ไฉยเรียกว่ามรณะมรณะ
 อันบริบูรณ์ด้วยหมู่คณะทั้งหลายเป็นอันมาก มีศรัทธาและศีลการดีดัด
 เป็นต้น อาไฉยเมืองคาฟูในโรหณะชนบทเป็นโคจรตั้งอยู่ในเกาะ
 ดังกล่าวไว้ อันมีศรัทธาประคับประคองด้วยบ่อเกิดแห่งแก้วต่าง ๆ เป็นที่อยู่
 แรมมานานแห่งพระธรรมวินัย ที่พระโบราณมหาอรหันต์มีพระมหา
 มหันทเถรเป็นต้น เป็นบุคคลประคับประคองไปด้วยไตรวิชาและปัญญา
 ปฏิบัติภาทอเนกคุณ ได้ปลุกเพาะพืชธรรมลงไว้ให้จำเริญสืบมา
 ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธไปแล้ว ๒๓๘๓ พระวัสสา ในอาศรมมาศ
 เดือนแปด ภิกษุเถระมรณะมรณะองค์หนึ่งชื่อสัตถาคี เป็นศิษย์
 แห่งพระสังฆนายกคณาจารย์ผู้ประเสริฐข้างมรณะมรณะ กับภิกษุอีก
 สามองค์ชื่อกัณฐะนันทะวิปัสสิเตเวธ กับสามเถรคนหนึ่งชื่อสัตถะ
 กับคณะที่สถิตกับบิณฑบาตตามคน มาว่ากล่าวแก่ท่านมหาคณาจารย์อัน

อยู่ในมหาวิหาร ให้ช่วยทำโอกาส คือขอหนังสือเบิกต้องแต่อังกฤษให้
อนุญาตยอมแล้ว อำมาตย์เรือแขกผู้เดียวไปไม่เฉพาะประเทศใดประเทศ
หนึ่ง เป็นแต่จะไปฟังข่าวสดในในประเทศอื่นแต่จะนมัสการพระ
เจดีย์ฐานในที่นั้น ๆ ภิกษุแตกฤทธิ์ดีจำพวกนั้นหายไปสองปี ครั้น
มากราบทูลพระพุทธรูปสดน่าดังแล้ว ๒๓๘๕ พระวัดสำคณมาดีเดือนดี
มีกำปั่นมาแต่กรุงรัตนโกสินทร์เทพพระมหานคร ถึงท่ากุ่มพู่ พาเอา
ภิกษุถึงหอตั้งค้ำไปนั้นกับภิกษุที่ดีของคณขึ้นมา แต่พระดีที่ชาติเค
องค์เดียวมาถึงอารามก่อน มาแจ้งความว่าได้พากันเข้าไปถึงสยาม
ประเทศ ได้เข้าไปอยู่ในวัดบวรนิเวศพระอารามหลวงในภายในกำแพง
รัตนโกสินทร์เทพ อารามนี้อยู่ในทิศอีสานแห่งพระราชวัง สัมเด็จพระ
บรมมหาราชวังเป็นใหญ่เป็นอุบิบัติเก่า ๆ ประเทศ แด่วัดบวร
นิเวศนั้น เป็นที่อยู่แห่งพระภิกษุสงฆ์อันทรงศีลตั้งวรวิสุทธิวิเศษสอาด
แต่คนตาในพระบรมวินัยยอมปฏิบัติชอบ มีกิจการทางทำที่ประกอบ
นำมาซึ่งเสื่อมได้แก่นักปราชญ์ผู้มีปัญญา มีวัดขึ้นที่บำเพ็ญปฏิบัติ
เหมือนกันดังตามอาราม แด่สงฆ์บริษัทในอารามทั้งปวงนั้นมอบระ
ศีลธรรมาในพระบรมวินัยกิจการทั้งปวงแก่พระเถระ ๑๐ องค์ มีพระวร
ญาณเถระเป็นประธาน ในวัดบวรนิเวศนี้เป็นที่นมัสการบูชาแห่ง
สมเด็จพระบรมมหาราชวัง ประดับไปด้วยเกียรติยศคืออำนาจ
เป็นที่ยำเียงแห่งเทพตามมนุษย์ แด่ภิกษุคณคือท่านแต่ศีลแต่บริจา
แต่พระปัญญาเป็นต้น แด่เป็นที่พึ่งแก่พระสดานอันอุดม แห่งองค์พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีพระมหากรุณา ทรงส่งเคราะห์ด้วยอามิตถาน

แต่ปฏิสันถารต่อท่านลัทธิศาสดาเถรองค์นี้ กับทั้งภิกษุแดศฤหัตถ์ชาวถึงพ
ที่เข้าไปนั้น ได้ฟังพระเดชพระคุณพระบารมีสมเด็จพระบรมมหาราช
ธิราชจนทราบเท่าใดก็กลับคืนไป แด่นุเคราะห์แห่งพระเถรทั้ง ๓๐ องค์
ด้วยธรรมามิตที่มีได้กำเริบพระวินัย เป็นศุขนิราศปราศจากอันตราย
แด่พระมหานครกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ประดับประดาด้วยเจดีย์ฐานแ
ด่งฉวิหารอันวิจิตรงามวิเศษต่าง ๆ พันที่จะพรรณาสรรเสริญถึงนั้น ๆ
ให้จบในเวลาหนึ่งสองเวลาได้ เหมือนไปเห็นเมืองสวรรค์ทิพย์สถาน
ก็ว่าได้ แต่จะจำมาเล่าก็จำไม่ได้ ปากก็ไม่พอที่จะพูดจะว่าว่าพรรณ
มนุษย์ชาวสยามประเทศก็มีศรัทธา บริจาคจตุปัจจัยไทยธรรมเป็นทาน
ในพระศาสนามากมายนักหนาเหลือที่จะประมาณ อนึ่งพระลัทธิศา
สเถรได้สั่งแต่งตั้งชื่อที่พระเถรานุเถรทั้ง ๓๐ พระองค์ เขียนให้สำหรับ
ตัวเข้ออกไปด้วยฉบับหนึ่ง ในหนังสือนี้เราทั้งปวงได้คั่นข้อความ
เข้าใจแล้วทุกประการ หนังสือนี้ส่งไปในวันอาทิตย์เดือนยี่ชนค้ำหนึ่ง
จุลศักราชข้างไทย มอญ พม่า เป็น ๑๒๐๓ พวกเรารู้ความในหนังสือ
นั้นแล้ว เรามีจิตระเื่องมไดยินดีปรีดาคิดถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระ
บรมมหาราชธิราช แด่พระเถรานุเถรที่ได้อนุเคราะห์แก่พวกพ้อง
ของเราที่เข้ามาอยู่นักหนา ข้างมะรุมมะวงษ์ทั้งต้นได้อนุโมทนา
ส่วนบุญที่อุทิศออกมาแล้ว ได้คัดลอกความนั้นออกเป็นภาษาดังพ
เอาไปเที่ยวประกาศแก่พระเถรานุเถรแด่ภิกษุสงฆ์ทั้งปวงครั้งนั้น ก็มี
ความยินดีเป็นที่ยิ่ง แต่ได้บ่าวร้องบอกกล่าวข้อความนั้นให้รู้ทั่วทั้ง
เมืองคาฟู บรรดามนุษย์ทั้งหลายที่ได้เป็นฝ่ายนับถือพวกเราแล้ว

อนึ่งความประสงค์ของท่านที่แต่งไปในหนังสือว่า จะต้องการ
พระคัมภีร์ที่แปลกลาดกล่ากว่าที่มีในกรุงนั้น เราทั้งหลายก็จะอุสาหะช่วย
จัดแจงไม่ย่อท้อ แต่ทว่าจะขอเด้าเรื่องลำดับวงศ์ ข้างพวกเราให้ท่านผู้
มีอายุทั้งหลายได้รู้เรื่องราวลำดับนาในตงกานี้ แต่เรื่องมหินทวงศ์ที่มี
ในอรรถกถา กับเรื่องอุบาสกวงศ์ไปแต่ประเทศของท่าน เหตุการณ์
พวกข้างเราทั้งหลายพึงจะได้ข่าวในครั้งนั้น แต่เมื่อพระสังฆัสยามออกไป
ตงกาคครั้งก่อนนั้น พวกข้างอุบาสกวงศ์เขาปิดกั้นพวกเราเสีย เขาหาให้
รู้ว่าพวกเรามีอยู่ที่ไหน พระสังฆัสยามครั้งนั้นก็ไม่มาทางนี้ ไปทางอื่น
เหตุดังนี้จึงไม่รู้ความว่าไป อันพวกมะรุมมะวงษ์ คือพวกเรานี้ จะ
เป็นเชื้อสายอื่นหาไม่ได้ ก็เป็นเชื้อสายลำดับนาในตงกานี้เอง เพราะว่า
กาลแต่หลังพระลำดับนาต ๒๐๓๘ พระวิธดา พระลำดับนาในตงกานี้ยัง
บริบูรณ์ด้วยโดยปกติ พระเจ้าตงกาศือภะวะเนกะพาหุมหาราช ได้
ครองสมบัติทำนุบำรุงพระพุทธลำดับนาให้รุ่งเรืองจำเริญ เป็นที่สรรเสริญ
แห่งนา ๆ ประเทศ จะมีที่อื่นเสมอหาไม่ได้ ครั้นนั้นพระเจ้าธรรม
เจดีย์มหาราชเป็นเจ้ารามัญในเมืองหงษาวดี เกิดสงสัยในพระสังฆที่
มีในประเทศของพระองค์ จึงให้พระสังฆ ๒๒ รูปกับคฤหัสถ์ ๒๒ คน
เป็น ๔๔ ไปยังเกาะตงกานี้ ภูิกษุที่เป็นประธานนั้นชื่อโมคคาลเถร
พระสังฆแตกคฤหัสถ์รามัญพวกนั้น ปดอดไปร้องไปได้ไม่มีอันครายจนถึง
เกาะตงกานี้ ตักเตี้ยหมดแล้ว ก็พร้อมกันทั้งคฤหัสถ์เป็น ๔๔ เข้ารับ

๑ เรื่องตงกานี้ มีพิศดารอยู่ในเรื่องรามัญดมณวงศ์ ซึ่งพิมพ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕

บรรพชาอุปสมบท แล้วเล่าเรียนศึกษาข้อวัตรปฏิบัติแบบแผนโบราณ
ในลังกาได้แล้ว ก็คืนมายังประเทศของตน มาต่อตั้งจาริกสำณะใน
เมืองมอญแต่พม่าที่นั่น ๆ ทุกแห่ง เพราะตั้งนพระเจดีย์พระสงฆ์ลังกา
เดิมที่โบราณจดหมาย กับพระเจดีย์เมืองมอญเมืองพม่า
กาดทุกอันจึงถูกต้องร่วมกันโดยมาก ความอันนถาท่านผู้ มีอายุ
ทั้งปวงมิเชื่อ อารามนาไปสืบถามพระสงฆ์ทั้งมอญทั้งพม่าที่มีในสยาม
ประเทศเกิด แม้อย่างไรความก็คงจะสมดังเราว่ามา เพราะว่า
จดหมายเหตุในลังกามีอยู่เป็นแน่ เพราะตั้งนั้นแจ้งได้ว่า พระสงฆ์
เมืองมอญเมืองพม่าทั้งปวงนี้ คือพระเจดีย์หัววิหารในลังกาทีเดียว
มิใช่อื่นเลย ก็อันวงษ์สงฆ์พวกเรามะรมวงษ์เดียวกัน จะทำให้
ท่านทั้งปวงฟัง คือไปก่อนแต่ปี ๑๐ ปีเศษ ดำเนินผู้หนึ่งเป็น
ชาวโรหณะชนบท เป็นคนดีมีขันต์เมตตาทิคุณ กับดำเนินอีก ๕ องค์
กับภุหิธ ๓ คนเข้ากันเป็น ๘ คน พวกนั้นออกจากลังกามายังแคว้น
แคว้นแดนเมืองพม่า จนถึงอมะระปุระราชธานี ได้อุปสมบทใน
สำนักพระมหาสังฆปริณายกมหาเถรเป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วได้อยู่ที่นั่น
นาน เล่าเรียนพระธรรมวินัยได้แล้ว พาเอาพระสงฆ์เมืองพม่า ๓ องค์
มีอัครสังฆมหาเถรเป็นประธาน ออกจากเมืองพม่าคืบไปยังเกาะลังกา
แล้วได้ตั้งอยู่ณเมืองคาพูนี้ จำเดิมแต่นั้นพระสงฆ์พม่า ๓ องค์พระสงฆ์
ลังกาเข้ามาบวช ๘ เข้ากันเป็น ๑๒ องค์ เมื่อได้กฤตบุตรก็ควรอุปสมบท
แล้ว อัครสังฆมหาเถรเป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทด้วยคณะ ๑๒ องค์

๑ ความค่อนนี้ ได้รู้พงษาวดารนิกายมรณวงษ์ในลังกาชัดเจน

ท่าน^๕ดืบ ๆ มา แล้วได้^๕ศึกษาข้อปฏิบัติตามประเพณี พมาเรียกว่า
 มะรัมมะวงษ์^๕ อนึ่ง^๕เล่าที่^๕หัดตั้ง^๕คั่น^๕ไป^๕ต้อง^๕ปี^๕ด้าม^๕ปี^๕ ท่านอาจารย์ของ
 เรา^๕ทั้งหลายที่เป็น^๕ขุนนาง^๕อังกฤษ^๕คง^๕ไว้^๕ ชื่อ^๕ระมะระนาย^๕กเดียน^๕ ครอง
 นั้น^๕ท่าน^๕บวช^๕ใน^๕อบา^๕ตั้ง^๕เป็น^๕ภิกษุ^๕แล้ว^๕ ท่าน^๕ได้^๕พัก^๕พา^๕ภิกษุ^๕พวก^๕อุบา^๕ตั้ง^๕
 ๔ องค์^๕ กับ^๕ด้าม^๕เถร^๕ ๒ รูป^๕กับ^๕คฤ^๕หัด^๕ ๓ คน^๕เข้า^๕กัน^๕เป็น^๕ ๑๐ คน^๕ข้าม
 มา^๕เมือง^๕พม่า^๕อีก^๕ มา^๕ถึง^๕เมือง^๕อะมะระ^๕บะระ^๕ราช^๕ธานี^๕ พระ^๕มหาด^๕ัง^๕ช^๕ราช^๕
 ดม^๕ณะ^๕นาย^๕ก^๕เมือง^๕อะมะระ^๕บะระ^๕ราช^๕ธานี^๕ท่าน^๕รัง^๕เกีย^๕จอยู่^๕ จึง^๕ให้^๕ท่าน^๕
 อาจารย์^๕ธรรม^๕ด้น^๕กับ^๕ภิกษุ^๕ ๔ องค์^๕ที่^๕มาก^๕กับ^๕ท่าน^๕อุป^๕สม^๕บ^๕ท^๕ชา^๕เดีย^๕ใหม่^๕ให้^๕มัน
 ด้าม^๕เถร^๕ที่^๕มา^๕ด้วย^๕ ๒ คน^๕ก็^๕อุป^๕สม^๕บ^๕ท^๕ด้วย^๕ทั้ง^๕ ๗ คน^๕ ได้รับ^๕ชื่อ^๕ภาษา^๕มค^๕ระ^๕ว่า
 ธรรม^๕ขัน^๕ระ^๕ของ^๕ค^๕หนึ่ง^๕ ธรรม^๕รัตน^๕ะ^๕ของ^๕ค^๕หนึ่ง^๕ ธรรม^๕ทิน^๕นะ^๕ของ^๕ค^๕หนึ่ง^๕ คณะ^๕
 รัตน^๕ะ^๕ของ^๕ค^๕หนึ่ง^๕ ด^๕มะ^๕นะ^๕ของ^๕ค^๕หนึ่ง^๕ ด^๕ัง^๕ช^๕คิ^๕ด^๕ะ^๕ของ^๕ค^๕หนึ่ง^๕ ด^๕ุ^๕ญ^๕ญะ^๕ของ^๕ค^๕หนึ่ง^๕
 ภิกษุ^๕เจ็ด^๕องค์^๕นี้^๕ ได้^๕อุป^๕สม^๕บ^๕ท^๕ที่^๕เมือง^๕พม่า^๕ ได้^๕อยู่^๕เฝ้า^๕เรียน^๕ที่^๕น^๕น^๕น^๕
 คร^๕น^๕เมื่อ^๕จะ^๕ค^๕้น^๕ไป^๕เกาะ^๕ลัง^๕กา^๕ จึง^๕ได้^๕ถวาย^๕พระ^๕พร^๕ดา^๕พระ^๕เจ้า^๕อ^๕ัง^๕วะ^๕ระ^๕ชื่อ^๕มหา
 ธรรม^๕ราชา^๕แล้ว^๕ ถวาย^๕พระ^๕พร^๕ช^๕อ^๕หนึ่ง^๕คือ^๕พระ^๕คัม^๕ภ^๕ร^๕ที่^๕ไม่^๕มี^๕ใน^๕ลัง^๕กา^๕
 เพื่อ^๕จะ^๕นำ^๕ไป^๕ประดิ^๕ษ^๕ฐาน^๕ใน^๕เกาะ^๕ลัง^๕กา^๕นี้^๕ด้วย^๕ คร^๕ง^๕นั้น^๕พระ^๕เจ้า^๕อ^๕ัง^๕วะ^๕ระ^๕จัด^๕
 แจะ^๕ให้^๕ตัว^๕ร่าง^๕หนึ่ง^๕คือ^๕พระ^๕คัม^๕ภ^๕ร^๕เป็น^๕อัน^๕มาก^๕ จะ^๕นับ^๕เป็น^๕คัม^๕ภ^๕ร^๕ก็^๕จำ^๕ไม่^๕ได้^๕
 แต่^๕หีบ^๕ที่^๕ได้^๕ไป^๕เป็น^๕ ๔๐ หีบ^๕ประ^๕ทาน^๕ให้^๕ แด^๕หนึ่ง^๕คือ^๕เห^๕ต^๕าน^๕น^๕บาง^๕คัม^๕ภ^๕ร^๕ก็^๕
 รั^๕กับ^๕คัม^๕ภ^๕ร^๕ท^๕ม^๕ใน^๕เกาะ^๕ลัง^๕กา^๕ บาง^๕คัม^๕ภ^๕ร^๕ก็^๕แป^๕ด^๕ก^๕ป^๕ลา^๕ด^๕ คร^๕ง^๕นั้น^๕จะ^๕
 จด^๕หมาย^๕บอก^๕เข้า^๕มา^๕ให้^๕หม^๕ด^๕ก็^๕ไม่^๕ท^๕น^๕ คร^๕ง^๕นั้น^๕พระ^๕เจ้า^๕อ^๕ัง^๕วะ^๕ระ^๕เป็น^๕อธิ^๕ปัต^๕ตี^๕ใน^๕
 ด^๕ุ^๕นา^๕ป^๕ริ^๕น^๕ต^๕น^๕บ^๕ท^๕ ถวาย^๕เครื่อง^๕บริ^๕ชา^๕ร^๕พร^๕ร^๕ณ^๕ต่าง^๕ ๆ^๕ แต่^๕ด^๕่วน^๕ท^๕ด^๕ท^๕ง^๕าม^๕
 แก^๕พระ^๕ด^๕ัง^๕ช^๕ที่^๕จะ^๕ก^๕ด^๕กับ^๕ค^๕้น^๕ไป^๕ลัง^๕กา^๕ แล้ว^๕จึง^๕มี^๕รับ^๕ตั้ง^๕ว่า^๕นิ^๕มน^๕ค^๕้อ^๕อก^๕ไป^๕ด^๕ัง

เชื้อสายลำดับวงศ์ของพม่าให้มันคงในเกาะลังกาโน้นด้วยเถิด จะได้
 เป็นเกียรติยศต่อไปในภายหน้า พระเจ้าอังวะกำกับกำชาภิกษุพวกจะ
 ไปนั้นนักหนา แล้วจึงแต่งตั้งพระภิกษุธรรมชั้นชวากับปาละคาม
 ให้เป็น พระสังฆราช วังปาละ มหาศีลธรรมชั้นศีลธรรม ราชครูใหญ่
 แล้วตั้งธรรมรักษิตะภิกษุเป็นพระญาณาวังษัธรรมรักษิต ตั้งธรรมทินนะ
 ภิกษุเป็นพระอริยวงศ์ธรรมญาณาวังษัธรรมจารี ตั้งคุณะรัตนะภิกษุเป็น
 พระพุทธวงศ์สารพัดดี ตั้งดุมนะภิกษุเป็นพระญาณังการอรรถพิสัยดี
 ตั้งสังฆคิธะภิกษุเป็นพระญาณลำดับวงศ์ ตั้งสุธัญญะภิกษุเป็นพระคุณา
 ลังการชินวงศ์ ถวายไม้เท้าถวายเทศถักทองเป็นเครื่องยศองค์ละอัน
 กับเครื่องยศบริวารอื่นๆ ที่สมควรเป็นอันมาก แล้วถวายตราแก่ท่านราช
 ครูองค์ใหญ่^๑ สำหรับจะได้ใช้หนังสือไปมา แล้วโปรดว่านิมนต์กลับไป
 ดังกาเถิด แล้วพระเจ้าอังวะเขียนราชลำดับฝากไปถึงเจ้าลังกา มอบ
 หมายฝากฝังมะรัมมะวงศ์^๕ ให้^๕อยู่มั่นคงณลังกาด้วยฉบับ
 หนังสือดังไป ภิกษุ ๗ องค์พวกนั้นกลับไปถึงเกาะลังกาแล้ว ก็
 มาสมัครมาคบด้วยพวกเก่า แต่ชาวลังกาที่อัคคสาระมหาเถรมาบวชได้
 เป็นพวก ไตพวกใหญ่จำเริญขึ้นทุกวันเดียวนักมากมายนักหนา แต่ว่า
 ไม่เท่าพวกอบาดีวงศ์^๕ แลซึ่งมีมาในลัทธิแห่งพระเถรานุเถระที่พระ
 สัทธาติศถือไปนั้นก็ดี แลได้ฟังถ้อยคำภิกษุสยาม ๕ รูปที่ออกไปนั้น
 ก็ดี ได้ความว่าพระเถรานุเถรในสยามประเทศ แลสมเด็จพระบรมมหาราช
 ราชาราชแททยกผู้^๕มีศรัทธามาก มีความปราถนาจะใคร่ได้พระ

๑ ที่พรรณาตรึงนี้ คืออริยพม้างพระราชาคณะแลพระครู

คัมภีรทมนับแบดกปดาคถว่านับคัมแล้วในกรุงนั้น เพื่อจะสร้าง
 ไว้ให้บริบูรณ์อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายก็อนุโมทนา
 ยินดีด้วยคิดถึงพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบรมมหาราชเจ้า
 เสร็จแล้วจึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานที่
 ของเราทั้งหลาย ได้รับเอาจดหมายมาว่าเจ้าจารย์ คัมภีรซึ่ง
 พระพุทธรูปได้ออกไปนั้น มาพิจารณาเถิดก็เห็น จังจัดได้คัมภีร
 ปฏิบัติการมีอังกาตั้งแต่ตัวแรกจนถึงตัวสุดท้ายคัมภีรหนึ่ง กับฎีกา
 มีฉันทนิยามมีอังกาตั้งแต่ตัวแรกจนถึงตัวสุดท้ายคัมภีรหนึ่ง คัมภีรนี้มาดังการ
 มีอังกาตั้งแต่ตัวแรกจนถึงตัวสุดท้ายคัมภีรหนึ่ง คัมภีรนี้มาดังการ
 ตั้งแต่ตัวแรกจนถึงตัวสุดท้ายคัมภีรหนึ่ง คัมภีรนี้มาดังการ
 กระจกเงาเห็นตัวสุดท้ายคัมภีรหนึ่ง เขาก็เป็นหนังสือ ๕ คัมภีร จำต้อง
 เป็นอักษรถึงหกออกจากฉบับพิมพ์ ซึ่งท่านอาจารย์ธรรมชนนท่านเอา
 มาแต่เมืองอัมมะระปุระครั้งนั้น จัดเตรียมไว้คอยถ้าภิกษุสยาม
 ทั้ง ๕ องค์ที่พวกอุบาสกส่งพาเขาไปครั้งภายหลัง ภิกษุ ๕ องค์กลับ
 มายังกรุงเทพมหานคร พระอาจารย์ธรรมชนนที่เสด็จมาพบเป็นขุนนางของ
 อังกฤษ ชื่อว่าตะมะระนาย ได้ไปนิมนต์มาจนถึงวัดสุทัศน์
 แล้วจึงได้มอบคัมภีรเหล่านี้ให้เป็นของขอมไป เพื่อจะดองในเมืองรัตน
 โกสินทรเทพพระมหานคร แล้วจะส่งคืนฉบับไปให้ต่อภายหลัง พระ
 พุทธญาณภิกษุและพระภิกษุแต่สุโขทัย ๓ องค์มาถึงที่นี่ มาเถิด
 หาพระคัมภีรตามบาปที่จดหมายมาแต่เมืองพม่าจะขอมไปอีก ว่าไม่มี
 ในสยามประเทศจึงว่ากล่าวขอม เราทั้งหลายก็ดูด้วยกันเห็นว่า

คัมภีร์ที่เขียนเป็นอักษรพม่าขึ้น เจ้าอึ้งจะสร้างมอบไว้สำหรับพระม
 มวงษอันมีณเกาะลังกา มีอยู่ฉบับเดียวยังไม่ได้คัดลอกเป็นอักษร
 ดังก่าก่อน ครั้นจะให้ยืมไปขำมน้ำขำมทะเลไปทางไกลเกิดออกจะมี
 อันตราย ภายหลังจึงจะคัดลอกออกเป็นอักษรดังกาดังเข้ามาถวาย
 ให้คัดลอกฉบับเหมือนอย่างหนังสือที่ส่งมาแล้ว ถ้าว่าท่านผู้มีอายุพระเถรา
 นุเถรทั้งหลายจะต้องประสงค์คัมภีร์เหล่านั้นให้ได้ ครั้นหลังจึงให้กำนัน
 ออกไปรับเอาฉบับที่เราจะคัดไว้ ให้มันเกิด อนึ่งครั้นท่านอาจารย์
 ธรรมชนิธะมะระนายภานุนางอังกฤษ ได้ขอพอกันเคยรักใคร่กับ
 พระอะมะระภิกษุที่ ๒ ที่ออกไปนั้น จึงได้ให้พระคัมภีร์โยคถึงหัง เป็น
 ภาษาตะกะฐะเขียนด้วยอักษรดังหพคัมภีร์หนึ่ง คัมภีร์อะมะระโกฏเป็น
 ภาษาตะกะฐะ ดำแดงอย่างอภิธานข้างตะกะฐะคัมภีร์หนึ่ง หนังสือ
 ต้องคัมภีร์ท่านอาจารย์ให้ขาดเป็นของอะมะระภิกษุองค์เดียว เธอนั้น
 ได้รับแล้วเป็นของเธอ เพราะตงนพภิกษุอื่นเหลือ ๔ องค์ก็ พระ
 เถรานุเถรในสยามประเทศก็ดี จงอย่าได้วิวาทถึงเถียงว่าหนังสือ ๒
 คัมภีร์เป็นของยืมไปเพื่อจะลอกเหมือนอย่างคัมภีร์ก่อนนนั้นเลย อนึ่งครั้น
 นท่านอาจารย์ ธรรมชนิธะมะระนายภามิ ความ ยินดีนัก ด้วยพบ พระดัง
 ไปจากสยามประเทศ แต่คิดถึงพระเดชพระคุณเดิมเจ้าบรมธรรมิก
 ราชาธิราช มีความปราถนาจักฝากหนังสือไปมาทำมิตรไมตรีกับ
 ท่านขุนนางผู้ใหญ่คนนั้นด้วยนักหนา ถ้าแม้ในขอพระเถรานุเถร
 ผู้มีอายุทั้งปวง ช่วยคิดอ่านจัดแจงให้ได้ ไปมาเป็นมิตรต่อกันไปด้วยเกิด
 ครั้นท่านอาจารย์คิดอ่านจัดแจงจะหาคัมภีร์อื่น ๆ นอกจากนี้ แถมของ

ถวายในสมเด็จพระบรมมหาราชวัง แดงของคำตันให้ท่านขุนนาง
ใหญ่คนนั้น แดงเครื่องดักการที่มีค่ามาก จะส่งเข้าไปบูชาพระเจดีย์ฐาน
แด่ถวายแก่พระเถรานุเถร ท่านคิดอ่านหนักหนา แต่ทว่าจัดแจงไม่ทันเลย
เพราะว่ากำปั่นที่มาแต่สยามประเทศ ไปเมืองบมไบแล้วกลับมาถึง
ท่ากุดชุมพูน^{สี่}แล้วไม่หยุดพัก จะรับพาเอาภิกษุสยามที่มานั้นกลับ
โดยเร็วพ่นยังนัก แต่จะเขียนหนังสือฝากเข้าไปก็หาใครจะทั้นไม่
จึงไม่ได้ฝากของดังหนึ่งดังใดเป็นบรรณาการไป

๑. อนึ่งเหตุจะมีต่อไปข้างหน้า เราทั้งสองจะว่ากล่าวออกตัวเข้ามาให้ท่านทราบเสียในเดิมแต่ครั้งนี้ เพราะว่าในเกาะดังกล่าวแต่ก่อนนั้นจะมีแต่ลัทธิมาติยวาทไปหมด ฤๅษีที่เป็นอริยชนก็มีมาก คฤหิณห์ที่เป็นต้องใจ ถ้อยคำหรืออย่างโน้นบ้างก็มี อย่างนี้บ้างก็มี แต่ก่อนนั้นชาวดังกล่าวยังหารู้แห่งทางจะไปด้นยามประเทศว่าง่ายยากอย่างไรไม่ อนึ่งไม่ว่าคุณคือลัทธิในสยามประเทศว่าเป็นอย่างไร ก็พากันเงยบงกชอยู่ ไม่มีใครจะไปค้าไปขายที่โน้นเหมือนอย่างพวกคนชาติอื่น คือแขกแดงอังกฤษ พวกฤๅษีเขาก็ไม่มีใครเคยไปเคยมา ก็ครั้งนั้นฤๅษี ๔ องค์คฤหิณห์ ๓ คน ชาวสิงห์หม้อดำศรัทธาไม่คิดชีวิต จึงออกจากประเทศของตนไปโดยสุจริต เพราะเป็นใจบุญจริง ๆ เหตุดังนั้นเมื่อเข้าไปอยู่ในกรุงถึง ๒ ปีเศษ ก็ไม่มีข้อผิดอันใดอันหนึ่งให้ชาวสยามประเทศได้ขึ้นได้เห็นแล้ว แด่กำหนดคืนได้แต่ดึกอัน ครั้นเมื่อฤๅษีแต่ละคนจำพวกนั้นได้ทราบถึงการ ของพระราชทานในพระบรมมหารัชมังการราชวาท แด่ท่านผู้มีศรัทธาได้ส่งเคราะห์ได้บูชาเป็นอันมาก แด่ได้กลับมาโดยสะดวกด้วยกัน

ไม่เสียค่าจ้าง ครึ่งนี้ชาวสิงห์พาทรงพระทนต์ฤกษ์กันต่อไปก็เอิกเกริก
ต่างคนต่างว่าจะเข้าไปในกรุงฯ นั้นมาก หนทางจะไปมาก็ลำบาก ถ้า
สักการก์ทาง่ายในสยามประเทศ เราคาดการณ์ว่าแต่เข้าไปเห็นจะเป็นทุกปี
ก็ว่าได้ ฤกษ์อดัษษับัง ฤกษ์ฤกษ์คนไม่ดีก็อดัษษัต้องหน้าต้องใจบ้าง
บางจำพวกจักโดยด่านเรือแขกฤกษ์อังกฤษเข้าไปเนื่อง ๆ แต่ว่าทั้งนี้เป็น
การคนจะเอาแน่หนักไม่ได้ ถ้าฤกษ์ที่เป็นอดัษษัแต่ฤกษ์ฤกษ์คนอื่น
ไม่ดีเข้าไปในกรุงฯ แล้ว ไปทำความชั่วความผิดอย่างไร ๆ ให้ท่าน
ทั้งปวงได้เห็นได้ฟัง ขอโปรดด้วยช่วยแก้ไขให้สมเด็จบรมบรรณิก
มหาราชาราช แด่เสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ อำมาตย์ผู้ที่เป็นอธิบดีใน
รัตนโกสินทรทราบด้วย ว่าชาวสิงห์ไม่ชั่วอย่างนั้นทั้งท่วปากอก เพราะ
เหตุดังนี้ ขอท่านทั้งปวงอย่าได้มีโทษเกะกังว่าดูญี่เดียวจากคนดีโดย
ความซื่อของท่านสมณะนายภักดีอาจารย์ของเราท่านวิคณิก เพราะตัว
ท่านเป็นขุนนางผู้ใหญ่อยู่ณที่ ท่านมาอ่อนน้อมเราพระสงฆ์ให้ดำรง
ความเข้ามาเสียให้ทราบแต่เดิมที่

อนึ่งฤกษ์ฤกษ์ใดที่เราทั้งหลายพวกรมะรุมะวงษ์ ทั้งพระสงฆ์แต่
ฤกษ์ฤกษ์ได้กระทำแต่ละสมในทนต์ ด้วยฤกษ์ฤกษ์เจตนาในการทั้ง ๓ เรา
พร้อมใจกันแผ่ส่วนฤกษ์ฤกษ์นั้น ถวายเข้ามาในสมเด็จบรมบรรณิกราชาราช
แด่พระญาติพระวงศ์และอำมาตย์มนตรีเป็นต้น ดังไปจนถึงสัตว์ที่
อาไศรยราชอาณาเขตที่เป็นที่สุด ให้อนุโมทนาด้วย เดียวกันท่าน
สัตวาศิษะเถรที่กักขังออกไปอยู่วัดใหม่ ชื่อโกดังคเจดีย์เขาสร้างขึ้นใหม่
ใกล้เมืองกุฎุมพ เราทั้งปวงบอกมาให้ทราบ เมื่อที่หลังจะฝาก

หนังสือข่าวสารฤกษ์ใด ๆ ก็พึงให้เอาไปให้เชอที่โน้นเกิด หนังสือสมณ
 ดันเทศฉบับนี้ พระญาณดังกการะศิริสุนมหารธรรมราชครู คณาจารย์
 นายกมหาเถร อันเปนนอชิตีในคณะมรณะวงษ์นิกายณะเกาะลังกา
 ทวี่ป กับดัทชาติศเธรผู้เปนศิษย์ กับท่านอาจารย์ธรรมชนันธัมมะระ
 นายกปลุกษาถิ่นเขียน แล้วมอบแก่ภิกษุสยามทั้ง ๕ รูป ให้นำไปใน
 วันศุกร์แรมสิบสี่ค่ำจิดรมาศเดือน ๕ ในปีที ๒๓๘๖ แต่ปริญพพานแห่ง
 พระผู้มีพระภาคย์พระพุทธเจ้าฉันมา ขอได้ถึงแก่พระเถรานุเถระ ๓๐
 องค์ มีพระวชิรญาณมหาเถรผู้เปนคณาจารย์ ในวัดบวรนิเวศเปนต้น
 ขอพระพุทธเจ้าต้งอยู่นานเกิด ขอสมเด็จบรมธรรมิกราชาธิราช
 จงชนะโดยธรรมทั้ทุกทิศเกิด

ฉบับที่ ๔ สมณสันเทศของพระสงฆ์ชาวเมือง ไคตมโบ
 ขอให้ตั้งวงษ์ธรรมยุติกา

หนังสือข้าพเจ้า ภิกษุสงฆ์ ชาวกุฎุมพ ในเกาะลังกา ประชุมกันมาก
 กว่า ๒๐ องค์ มีพระโสภิตะศิริธรรมเถรอันเปนนอชิตีในบริเวณทั้ง ๕ มี
 วัดกิดุคเปนต้น ขอเขียนถวายฝากข่าวคราวมายังท่านผู้มีอายุ พระ
 วชิรญาณเถรอันเปนนอชิตีแก่นิกายอันน้อย อยู่ในสยามประเทศที่อยู่ แห่ง
 พระเจ้าเจ้าเมณฑาธิปัตติ อันบันทุกเต็มด้วยภาระ คือคุณมีศรัทธาแต่เกิด
 แด่รุกค้แตกความมกน้อยต้นโคษเปนต้น อันประเสริฐยิ่งวิเศษแต่ปราศ
 จากมตทินแต่ไฟบุญให้ทราบ ด้วยกาตบัตินในถึงหพทวี่ปมีสมณนิทาย

เป็นต้องหม่นมานานแล้ว คือว่าก่อนแต่^{นี้}ไป กระษัตริย์ถึงหัพบารุงพระ
 ดำสนา ได้ไปนิมนต์เอาพระสงฆ์เป็นวงศ์สยามภิกษุ มีพระอุบาลี
 มหาเถรเป็นประธานมาแต่สยามประเทศแล้ว จึงได้นำอุปถัมภ์
 ตั้งสอนด้านประเพณีแก่ภิกษุที่ลี้ภัยชาวสิงห์ทั่วปวงดั้น ๆ มาจนถึง
 ทุกวันนี้ วงศ์นั้นได้เรียกว่าอุบาลีวงศ์เป็นภิกษุอันหนึ่ง ครั้นมา
 ภายหลังแล้ว มีคนพวกหนึ่งเป็นชาติเบ็ดเตล็ดการค้าขายไม่ควรจะ
 บวชเป็นภิกษุให้คนมีชาติมีตระกูลกราบไหว้บูชา หตายคนด้วยกัน
 เป็นอุบาลีบ้าง เป็นตามเถรแก่บ้าง ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ไปได้ถึงเมืองอัมมะระปุระอันเป็นราชธานีของพม่า แล้วถือ
 เพศแห่งภิกษุคืนมายังเกาะสิงห์ทวีปนี้ แล้วปฏิญาณตัวว่าเป็นภิกษุ
 มีผู้คนเข้านับถือด้วยเป็นอันมาก เป็นภิกษุอันหนึ่งชื่อมรัมมะวงศ์
 แด่ภิกษุทั้งสองนี้ไม่ชอบพอกันเข้าเลย ย่อมเป็นข้าศึกแก่กันแต่กันอยู่
 เป็นนิจ ไม่ได้ร่วมสามัคคีในสังฆกรรมเป็นอันเดียวกันแต่เดิมมา
 คู่กัน แต่หม่นกายทั้งสองนั้นมานะต่อกัน ถือเราถือเขาไม่ใคร่
 จะอ่อนน้อมตามบัญญัติที่เข้ามาในบาฬีแต่บรรลภภา ฝ่ายพวกข้าพเจ้า
 ทั้งหลายถึงบวชในภิกษุอุบาลีวงศ์แล้ว พิจารณาตเป็นกลาง ๆ ไม่
 เข้าข้างใคร ก็เห็นว่าภิกษุทั้งสองนี้ปฏิบัติผิด ๆ ถูก ๆ อยู่ด้วยกัน
 ข้างโน้นผิดอย่างนั้น ข้างนี้ผิดอย่างนี้ จะหาดีกว่ากันไปไม่ เรื่องที่ผิด
 อย่างนั้นก็ดูเป็นน่าสงไสยรำคาญแก่ผู้ที่ปฏิบัติจะให้เป็นบุญจริง ๆ ครั้นจะ
 ทำไปตามเห็นในหนังสือ เพื่อนฝูงพวกเขยกันที่ไม่ปรารถนาต้องร่วมกัน
 ก็ว่ากล่าวติเตียนนิทาเพราะไม่มีที่พึ่งพากติเป็นท้อแท้ ทั้งพวกอุบาลี

วงษ์ที่ได้เป็นใหญ่ในเมืองถึงขั้นนี้แหละ ให้บรรพชาอุปสมบททั่วทุกแห่ง
 ทุกตำบลในวงษ์เดียวกันกาดับคืนเด้า ก็ปฏิบัติพานจะจิตจางหาเหมือน
 ท่านแต่ก่อนไม่ มีเหตุต่าง ๆ น่ารำคาญน่าสงไสยไม่สู้สบาย บัดนี้ข้าพเจ้า
 ทั้งหลายได้พบ พระสงฆ์ถึงกาที่ท่านเข้าไป อยู่ใน ดยัมประเทศ ถึง ๒ ปี
 ชาวคราวอย่างไรของพระสงฆ์แตกฤหัตถ์ที่ปฏิบัติพระพุทธานุสาสนาในเมือง
 โน้น ท่านเด้าให้ข้าพเจ้าทั้งปวงฟังได้ทราบทุกอย่างทุกประการแล้ว
 แต่ข้าพเจ้าทั้งปวงได้ฟังข้อกิจการดัมมาปฏิบัติต่าง ๆ ในพวกพ้องของ
 ท่านที่อยู่ในวัดสองสามแห่งมีวัตรวินัยเคร่งเป็นต้น ข้าพเจ้าทั้งปวงชอบ
 ใจนัก ทั้งได้เห็นได้พบภิกษุ ๕ องค์ที่ออกมาครองนคด้วย ได้พูดจา
 ดั่งต้นทากันแล้ว พวกข้าพเจ้า ๒๐ เศษจึงได้พร้อมกันปรึกษาว่า
 แม้ในหนอเราทั้งหลายจะได้ปฏิบัติในจารีตคัมภีร์การวินัยกิจทั้งปวงให้
 เหมือนพระสงฆ์พวกนั้นจงทุกประการ ถ้าได้ดังนี้แล้วจะดีนัก ข้าพเจ้า
 ทั้งปวงเกิดจิตศรัทธาเต็มได้ยิ่งนักทีเดียวเป็นความจริง ด้วยความ
 บาปธรรมกถาอย่างไรพวกท่านก็ว่าอย่างนั้น มิได้ คือดั่งถ้อยคำ
 อาจารย์มากกว่าอรรถาธิบายในพระคัมภีร์ เหตุดังนี้ข้าพเจ้า
 ทั้งหลายอ่อนน้อมมาถึงท่านผู้มีอายุพระวชิรญาณเถร จงได้ มีความ
 เอนศกรุณาแก่คนชาวสิงหฬ ที่ถือพระพุทธานุสาสนาโดยใจซื่อสัตย์จริง
 เหมือนอย่างพวกข้าพเจ้า ๒๐ เศษนี้เถิด ขอโปรดได้จัดพระเถรองค์
 หนึ่งซึ่งฉลาดในพระธรรมวินัย อาจเป็นอาจารย์อุปัชฌาย์ให้บรรพชา
 อุปสมบทแก่กุลบุตรต่อไปให้เป็นประธาน มีภิกษุถึง ๑๐ องค์เศษ
 เป็นบริวารออกมายังดังกล่าวนั้น ให้มาดั่งปฏิบัติประเพณีอย่างพวกท่าน

ปฏิบัติ อยู่ในถิ่นนอกต่างหากจะคนักหนา จะดีกว่านี้ภายหลังต้อง
คืออุปการะแด่มะรุมะวงษ์ ทัมอยู่เดียนอกเป็นแท้ จะมีผล
ตามด้วยมากอยู่ ครั้นเห็นผู้ในสิ่งหพได้ฟังข่าวคราว ที่ภิกษุ
เข้าไปยังสยามประเทศเด้าให้ฟังแล้ว ก็พากันซ้องสาธุการสรรเสริญ
แต่พวกหมื่นคณะของท่านมีมากนัก ด้วยการรื้อกรเรียนด้วยข้อปฏิบัติ
ด้านกิจทั้งปวง ข้าพเจ้าทั้งหลายขอเชิญท่านช่วยคิดอ่านตามพระที่ป
คือสติปัญญาของท่าน ให้มาดั่งดวงให้คนได้เห็นดวงแก้วทั้งหลาย
อันบันทึกอยู่ในภาระ คือพระศาสนาแห่งพระศัพทในเกาะลังกานี้เกิด
หนังสือข่าวคราวทั้งปวงอันพระโศภิตะศิริธรรมเถร ขอถวายพระบรม
ธาตุแก่พระอริยญาณเถร ๖ พระองค์ ได้ในพระเจดีย์จำปาณมาด้วยแล้ว

สมณทูตไทยไปลังกาทวีปในรัชกาลที่ ๓ คราวที่ ๒

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีมโรงฉก
จุลศักราช ๑๒๐๖ พ. ศ. ๒๓๘๗ พระภิกษุสงฆ์ที่ไปคราวนี้ชาวกบฏได้
ไปคราวก่อน ๒ รูป คือพระอะมะระ ๑ พระสุภูติ ๑ นอกจากนั้นอีก
๔ รูปคือ:—

พระสังฆราชิต ๑

พระปิตันทวัชระ ๑

พระยัญญทัตตะ ๑

พระอาสวะ ๑

รวมพระภิกษุสงฆ์ ๖ รูป กับสามเณรคือ—

พระยาโอวาทวรภิกข (แก่นเปรียญ) แต่ยังบวชอยู่วัดบรมนิวาส ๑
พาคณะกับพระไตรปิฎกที่ได้ยืมมาจากลังกาทอไป เมื่อสมณทูตไป
คราวก่อนกลับไปแล้ว สมณทูตที่ไปคราวที่ ๒ กลับมาถึงกรุงเทพ ฯ
ในปีเดียวกันนั้น ยืมพระไตรปิฎกมาได้อีก ๓๐ คัมภีร์ และมีพระ
ภิกษุสามเณร คฤหัสถ์ชาวลังกาติดตามเข้ามาถึง ๔๐ คนเศษ มีสมณ
ต้นเทศของพระสงฆ์ลังกาทั้ง ๒ นิกาย แด่หนังสือออกมาตั้งกาฝากมา
ก็หลายฉบับ คัดแต่ที่น่าอ่านมาพิมพ์ไว้ต่อไป ๖ ฉบับ

ฉบับที่ ๑

สมณต้นเทศของพระคิริวินิวัศราชครู ฝ่ายอุบาลีวงศ์

๑ ในสมณต้นเทศฉบับนี้แปลได้ความว่า อาตมภาพผู้เป็นพระ
มหาเถรชื่อ พระคิริวินิวัศเป็นราชครู ถึงซึ่งตำแหน่งถนันทบุคคิยสังฆ
นายก สถิตยณอุโบสถารามมหาวิหาร อันประดิษฐานทักษิณทิศภาคย์
แห่งเทพมณฑิยรตถสถานพระเจ้านาถ อันสถิตยณถึงชั้นจตุสดมภ์วิฆน
ราชธานีในลังกาทอปีนั้น ได้ตั้งหนังสือสมณต้นเทศนี้ถวายมายังสมเด็จพระ
เจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงพระนามวชิรญาณมหาเถร อันทรง
สถิตยณคณะวัดบวรนิเวศมหาวิหารณกรุงรัตนโกสินทรเทพมหานครในชมพู
ทวีป ให้ทรงทราบเป็นสำคัญ ด้วยณกาลเมื่อพุทธศักราชล่วง ๒๓๘๗
ปีมีโรคเดือนสามถึงกับภยันตราย อาตมภาพพระสังฆนายกเถรานุเถระ

ทั้งหลาย ซึ่งอยู่ไปสัการาม แดบบุณาราม ได้ทราบข่าวว่าพระผู้เป็น
 เจ้าพระสุภติ พระสังฆราชิต พระปิตันทวัชชะ พระอาตมะ พระยัญญ
 ทัตตะ พระอะมะระ หก รูปกับบัณฑิตสามเณร แดไวยยาวัจจกรณ
 ทั้งหลาย ออกไปถึงท่าโกตัมพะแล้ว อาตมภาพทั้งปวงจึงพร้อมกันให้
 มดคำจ้างแก่ชาวเกวียนให้ออกไปรับเข้ามาจากท่าโคดุมพู เมื่อเข้ามาถึง
 ที่โกตัมสังฆสถานเสด็จวิวัฒนนครแล้ว อาตมภาพทั้งพระภิกษุสงฆ์ กับ
 มหาอำมาตย์ ผู้หนึ่งก็พากันออกไปต้อนรับแห่แหนเข้ามายังบุณารามแล้ว
 อาตมภาพพระเถรานุเถระทั้งหลายต่าง ๆ ก็ปฏิสันถาร แดได้ถามถึง
 ความสุขแต่ทุกข์ แห่งพระเจ้าสยามินทราชิต แดพระวชิรญาณมหาเถร
 แดภิกษุสงฆ์อื่น ๆ ได้ฟังว่าอยู่เป็นผาสุกสันต์ด้วยกันกันคั่นกัน แดจึง
 ให้เลี้ยงดูพระภิกษุแดคฤหัสถ์ทั้งหลาย ด้วยอันนะปานาหารเปนอันมาก
 ครั้นเสร็จการเลี้ยงดูแล้ว อาตมภาพทั้งปวงจึงให้คฤหัสถ์แตรบรรพชิต
 ชาวสิงห์ พาไปนมัสการพระเจดีย์นั้น ๆ แดไปสู่หาพระเถรานุเถระ
 ทั้งหลายในวิหารนั้น ๆ ตามอัชฌาไศรย ภายหลังพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย
 จึงเฝ้าจวณบริหารทั้งหลายที่ดมเด็จพระเจ้าสยามินทราชิต แดดมเด็จพระ
 พระสังฆราชราชิต แดดมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎทรง
 พระนามว่า พระวชิรญาณมหาเถร พระราชทานตั้งออกไป
 บุกาแก่อาตมภาพพระเถรานุเถระทั้งปวงที่ควรได้ แดอาตมภาพจึง
 แจ้งความแก่มหาอำมาตย์ของอังกฤษเจ้าเมือง ว่าสยามภิกษุออก
 มาสู่ตั้งกาทอปะจะใคร่นมัสการพระรัตนตรัย ครั้นได้โอกาสแดก็
 พาไปนมัสการบุษชาติด้วยบุษนัยภักดิ์ต่าง ๆ ภายหลังสยามภิกษุทั้งหลาย

ดยยามภิกษุจะมานั้น อาตมภาพทรงปวงกได้จัดแจงตั้งมาให้เป็นคู่ช
 แดว อนึ่งสัจฉณบัญญัติประมาณห้าพัน ที่พระเจ้าดยยามินทราชิต
 แดพระวชิรญาณมหาเถร พระราชทานส่งออกไปนั้น อาตมภาพ
 ได้รับไว้แล้ว อนึ่งในทักษิณทศภาคแห่งถึงชนบทเสด็จวิวัฒนนครน
 มีชนบทหนึ่งชื่อว่าอุทนคร ในชนบทนั้นพระเจ้าดังการภูณณะพาหุแต่
 บราณ ได้ทรงสร้างมหาวิหารมีพื้นดินขึ้นไว้ ยาว ๗๐ ศอก กว้าง ๖๐
 ศอก สูง ๓๒ ศอก มีพระระเบียง ๓ ชั้น ๆ เป็นปฐม มีพระ
 พุทธปฏิมากรสูง ๓๐ ศอก ประจุพระดำริวิกราค ๕๐๐ พระองค์
 ทรงนั่งเหนือชริอาศน์ ชั้นเป็นค้ำรับ ๒ ค้ำรับ ๓ มีพระพุทธรูปปฏิมากร
 มากกว่าพัน อีกทั้งพระสถูปน้อยใหญ่ทั้งหลาย ที่มีอยู่ในบริเวณมหา
 วิหารนั้น ก็มีอยู่เป็นอันมาก ก็สัจฉณบัญญัติที่อาตมภาพรับพระราชทาน
 ไว้แล้ว ได้นำไปปิดพระพุทธรูปปฏิมากรในพระระเบียงชั้นเป็นปฐมนั้น
 ๓๐ พระองค์แล้วได้บูชาตามลัทธิกำลัง ก็ข่าวคราวอันนั้นของพระเจ้า
 ดยยามินทราชิต แดพระวชิรญาณมหาเถรได้ทรงทราบ อนึ่งอาตมภาพ
 ได้ตั้งเครื่องบรรณาการทั้งหลายนี้ไปกับพระผู้เป็นเจ้าสุฤติ คือพระ
 พุทธปฏิมากรองค์หนึ่ง กระทำด้วยงาช้างสูงศอกมูฐ ถวายพระ
 เจ้าดยยามินทราชิต แดพณันดางา ๑ บาตรถึงหพ ๑ ไม้เท้า ๑ ถวาย
 ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฏ ทรงพระนามว่า พระวชิร
 ญาณมหาเถร แดพระพุทธรูปปฏิมากรทองแดงปิดทองคำต้ององค์ ถวาย
 ในสมเด็จพระดังพระราชราชิตองค์ ๑ ถวายในกรมหมื่นนุคิชิโรดมมหาเถร
 องค์ ๑ พระวชิรญาณมหาเถรจึงได้เอาเครื่องบรรณาการทงน ถวาย

ในสมเด็จพระบรมมหาราชวัง แด่พระมหาเถรทั้งสองพระองค์
ด้วย อนึ่งอาคมภาพได้บรรพชาบัพเพญสาณปฏิบัติที่ดี ได้บูชา
นมัสการนับถือในพระวิหารเป็นอันมาก มีพระศิวินศรตามณเฑียรเป็น
ต้นที่ดี ได้ถวายซึ่งอัฐบริวารเป็นกฐินทานทุก ๆ ปีก็ดี ได้ปฏิบัติธรรม
ซ่อมแปลงซึ่งพระอาวาสอันชำรุดตามศักดิ์กัณฑ์ ได้กระทำดี
การแก้อาคันตุกะภิกษุก็ดี ได้เป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทแก่ภุมมบุตรให้
เจ้าเรียนพระธรรมวินัยเป็นอันมากทุก ๆ ปีก็ดี ได้เชิญพระรัตนตรัย
ขึ้นคองเหนือฝ่ามือ ให้ภุมมบุตรได้บรรพชาได้นมัสการดีครั้งห้าครั้งก็ดี
อาคมภาพขอถวายส่วนบุญทั้งหลายนี้ แต่สมเด็จพระเจ้าสยามินทา
ธิปัตย์ จงให้พระองค์ทรงอนุโมทนาบุญนี้เถิด ด้วยเดชกุศลงานดังนี้
แห่งปัตตานโมทนานั้น ให้พระองค์จงทรงเจริญพระชนมสุขปราศจาก
โรคอุปัทวต่าง ๆ อนึ่งเดชกุศลงานภาพนี้ให้พระองค์จงได้ด้วยสุข
สมบัติในสวรรค์แสนสุขทุก ๆ ชาติ อนึ่งเมื่อถึงกาลพระอริยมะตไทรย
มาอุปบัติได้ครันแล้ว ให้พระองค์ได้ทรงพบให้ ได้ทรงสดับพระธรรม
เทศนาอันกอบด้วยพระอริยสัจทั้งสี่ ให้พระองค์ทรงเลื่อมใสให้ได้ทรง
อุปฐากด้วยจตุปัจจัย ให้ได้ทรงผนวชในพระศาสนาทรงบำเพ็ญสาณ
ปฏิบัติ ถึงพระนิพพานอันเกษม ฯ อนึ่งอาคมภาพขอถวายส่วนบุญ
ที่อาคมภาพได้กระทำนี้ แก่ภุมมบุตรได้บรรพชาทั้งหลายอันอยู่ใน
สยามราช มีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระอริยญาณมหาเถรเป็นต้น
จงมีจิตประกอบด้วยกรุณาบุญญาอนุโมทนาส่วนบุญนี้เถิด ด้วยเดช
กุศลงานภาพนี้ ท่านทั้งหลายจงอย่ามีโรคพาชอุปัทวอันตราย ให้

จำเริญอายุคู่ทุกประการ ให้ถึงพระนิพพานดังความปรารถนา อนึ่ง
ความไชยมงคลสวัสดิ์ จงเจริญแก่พระเจ้าสยามินทาริบดีผู้ทรงพระราช
ศรัทธา ทรงอุปการพุทธศาสนา แด่หม่อมอมาตย์แด่พระภิกษุสงฆ์
ทั้งหลายสืบด้วยกัน ฯ สมณฉันท์เทศน์อาคมภาพดั่งมาณกาดเมื่อพระ
พุทธศักราชได้ ๒๓๘๗ ปีมีโรงเดือนดีสุกกะปักขันคำ ๓ วันพุธ

ฉบับที่ ๒

จดหมายอุปาสกที่เมืองสิงห์บุรีที่ศิริวิวัฒน์บุรี

๑ หนังสือข้าพเจ้าคิดเรียบเรียงมาหัดมียาคุณาแถม กราบถวาย
บังคมมายังฝ่าตองขุดพระบาท สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า
มงกุฎผู้เป็นเชิดวงษ์กระษัตริย์อันสูงผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ซึ่งเสด็จ
อยู่ณกรุงเทพมหานครให้ทรงทราบ ว่าข้าพเจ้าเป็นคนผู้ใหญ่อยู่ใน
เมืองสิงห์บุรี ถิ่นพระตำหนักพระพุทธรเจ้า ข้าพเจ้ามีน้ำใจคิดถึง
พระเดชพระคุณ สมเด็จพระเจ้าด้าเมณฑาริบดีแด่พระญาติวงศ์ทางปวง
ซึ่งมีความจำเริญสุข อยู่ในกรุงเทพมหานคร ข้าพเจ้าจึงได้พา
พระสงฆ์ไทยกับคฤหัสถ์ซึ่งไปกับพระสงฆ์นั้น ให้ได้นมัสการได้บูชา
ได้เห็นพระทนต์ธาตุโดยสดวก แด่ข้าพเจ้ามีความยินดีมาก ด้วยข้าพเจ้า
ได้พบพระสงฆ์ไทยผู้มีชื่อว่าอะมะระซึ่งพูดภาษาอังกฤษได้ ที่ไปกับ
พระสงฆ์ผู้เป็นใหญ่นั้น ๑ ข้าพเจ้ามีความชอบใจ ด้วยพระอะมะระนั้น
พูดได้เหมือนอังกฤษทีเดียว ถ้าแม้พระอะมะระนั้นมิได้ไปกับพระสงฆ์
ผู้เป็นใหญ่นั้นแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าการทำงานทางปวงก็จะขัดขวางอยู่โดย

มาก แล้วข้าพเจ้าก็เอาการพระอะมะระองค์นี้ พุดจากตำหนัก
 เปรียบเหมือนทหารที่แก้ตัวว่า อนึ่งเมื่อพระดังขึ้นดังพในเมื่องถึงชั้นที่
 ปราณจะจัดแจงนำส่งพระทันตธาตุถวายเข้าไปนั้น ก็เพราะพระดัง
 ที่ขออะมะระกับข้าพเจ้าได้พุดจาจัดแจง จึงได้นำส่งพระทันตธาตุเข้าไป
 ทูลเกล้า ฯ ถวาย ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าพระอะมะระนั้นควรที่จะสรรเสริญ
 ไพร่ปรานมาก ประการหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ฝากเสด็จทำด้วยไม้ถักด้วย
 หวายดงามเข้าไปทูลเกล้า ฯ เสด็จหนึ่ง และเสด็จอันนั้นเป็นของ
 พระเจ้าวิกรมราชดิษฐ์ได้ทรงอยู่เมื่อกาดจวนจะเสด็จ เมืองแก อังกษนั้น
 และเครื่องเสด็จนั้นข้าพเจ้ายังจัดแจงทำอยู่ยังหาตัวไม้ ถ้าทำ
 เสร็จแล้วเมื่อใดข้าพเจ้าก็จะชวนถวายฝากเข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย
 ค่อยครั้งหลัง ประการหนึ่งข้าพเจ้ามีความเสียใจอยู่ ด้วยว่าไม่มี
 ของสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งมีราคามากควรจะฝากเข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย พระ
 มหากระษัตริย์ ในกรุงเทพมหานครนี้ แต่ว่าข้าพเจ้าขอถวายบังคม
 ฝากเข้าไปกับพระดังผู้เป็นใหญ่ออกมานั้น ให้กราบทูลพระมหา
 กระษัตริย์ให้ทรงทราบด้วย อนึ่งข้าพเจ้าได้ถวายนาฬิกาพกติดข้อมือ
 แก่พระดังผู้ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ออกมานั้น แต่พระดังผู้ซึ่งเป็นคนดีมี
 ปัญญามาก ข้าพเจ้ามีใจอยากให้ท่านออกมาพบกับข้าพเจ้าในเมือง
 ดังกาเมืองๆ อนึ่งข้าพเจ้าได้ถวายของแก่พระอะมะระซึ่งเป็นผู้ชอบกับ
 กับข้าพเจ้า คือ ตะกร้าหมากเต็มหนึ่งซึ่งเป็นของบรรณนานถึง ๒๕๐ ปี
 กับข้าวของที่ไม่จะเกิดอันหนึ่ง กับของอื่น ๆ อีกเล็กน้อย
 ข้าพเจ้ามีความเสียใจอยู่ ด้วยไม่มีเจ้าของที่จะถวายพระดังผู้ซึ่งต้องรูปนี้

นั้น จึงให้อาตมาภาพบัตของพระพุทธปฏิมากรที่เชิญไปจากสยามราชรัฐ
แล้วเชิญเข้าไว้ในโรงภายในบริเวณพระที่นั่งศราคมณเฑียร เมื่อ
ให้มาก แต่ข้าพเจ้ามีความรักพระดังจะต้องรูปนมไต่ดินเคย ประการ
หนึ่งข้าพเจ้าได้ฝากหนังสือขอแผนที่ไปถึงเจ้าเมืองดงก้า^๑ ที่ชื่อว่าพระ
โกศลกำแบฉบับ ๑ ข้าพเจ้าเห็นว่าเจ้าเมืองดงก้าคงให้แผนที่เมือง
ดงก้าฝากเข้าไปทุกเขต^๒ ๗ ถวาย เมื่อท่านได้ทราบหนังสือแล้ว
ขอท่านได้เขียนหนังสือตอบมาถึงข้าพเจ้าฉบับ ๑ ถ้าท่านต้องพระ
ประสงค์สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีในเมืองดงก้า ข้าพเจ้าจะชวนชวดยหา
ทุกเขต^๓ ๗ ตามกาดัง ซึ่งประการให้ข้าพเจ้าเขียนหนังสือฉบับนี้
ถวายเข้ามานั้นไม่สมควร ขอรับพระราชทานโทษ หนังสือมาณวัน
๒๓ ๔ ค่ำ ศักราชฝรั่ง ๑๘๔๕

ฉบับที่ ๓

สมณสันเทศ สมณนายกฝ่ายมรรมวงษ์

๑ หนังสือสันเทศพระศิริสมณะเถรตั้งนายกฝ่ายมรรมวงษ์ ดัถย
ณวัดวาสุการาม ตำบลบ้านพัทธะคามแขวงเมืองคาพู ถวายมา
ในสมเด็จพระเจ้านั่งยาเชอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงพระนามพระวชิรญาณ
เถรซึ่งเป็นอธิบดีคณะบวรนิเวศ แต่พระเถรานุเถรทั้งเก้าซึ่งเป็น
ศิษย์ค่านุศิษย์ให้ทราบ ด้วยเมื่อพุทธศักราชล่วงแล้ว ๒๓๘๗ ณวัน

๑ เชอ คอติณ แคมป์เบด

๓๕๒ คำ พระสังฆคฤปตามเนรหนึ่ง คฤหัตถ์ไวยาวจักร ๗
 มาถึงท่ากุดชุม พักอยู่สิบสองวันแล้วได้เอาหนังสือดินเทศซึ่งพระ
 เกรานุเกรมอบให้มายังข้าพเจ้านั้น ตั้งมาถึงข้าพเจ้าก่อน แล้วจึงขึ้น
 ไปยังเมืองสิงห์บุรี ฝ่ายข้าพเจ้าทั้งหลายได้รับหนังสือดินเทศนั้นแล้ว
 มีความยินดียิ่งนัก แต่ข้าพเจ้าคิดถึงธรรมเนียมอุปการะซึ่งเป็นอาจารย์
 ถึงแก่กรรมเสียแต่ณวัน ๕ ๑๒ ๑๓ คำ พุทธศักราช ๒๓๘๖ ปีมีโรงศกนั้น
 ข้าพเจ้ามีความเสียใจไม่สบาย ด้วยอาจารย์นั้นหาทันได้อยู่เพียงหนังสือ
 ดินเทศไม่ ฝ่ายข้าพเจ้าทั้งหลายจึงได้แต่งความซึ่งมีมาในหนังสือ
 ดินเทศนั้น ให้คฤหัตถ์บรรพชิตซึ่งเป็นฝ่ายมรณมรณวัตรทั่วกันแล้ว
 พระสังฆคฤหัตถ์ทั้งปวงก็ยินดียิ่งนักต่อพระเดชพระคุณ ในสมเด็จพระ
 พระบรมมหาราชราชริราชพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์เทพมหานคร แต่
 ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงพระนามว่าพระ
 วชิรญาณเถร ว่าทรงพระเมตตาเลี้ยงนักแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายซึ่งเป็น
 ต่างประเทศ เหตุฉะนั้นข้าพเจ้าพระสังฆนายกจึงได้ออกเฝ้าแก้คดี
 คำนวณชี้แจงให้แจ้งหนังสือคณบบัพระคัมภีร์ที่แปลซึ่งไม่มีในกรุงเทพ ฯ
 นั้นจะได้ส่งเข้าไปกับพระสังฆสยาม อนึ่งข้าพเจ้าพระสังฆคฤหัตถ์ฝ่าย
 มรณมรณวัตรเดิมได้ยิ่งนัก อยากจะใครให้ทรงทราบข้าพเจ้าทั้งหลาย
 ชื่นชมต่อพระเดชพระคุณเป็นอันมาก จึงได้จัดแจงบรรณาการที่มี
 ในต่างประเทศตามได้ ถวายในสมเด็จพระบรมมหาราชริราช แต่
 ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ มามอบให้พระสังฆสยาม กับหนังสือ
 ดินเทศให้ถวายในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระวชิรญาณเถร จะได้ทรง

พระกรุณาโปรดให้ถึงตามจดหมายทุกประการ อนึ่งด้วยพระสงฆ์ใน
 กรุงเทพฯ ได้เที่ยวจาริกมาถึงเกาะลังกาอยู่เนือง ๆ แต่วิถีเป็นประโยชน์
 มากทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต ที่ไม่ปฏิบัติแต่ปฏิบัติผดอยู่ ก็จะได้ปฏิบัติ
 ตามโอวาทคำสั่งสอน ตามกิจในพระศาสนา แต่บัดนี้ในลังกาทว่า
 คฤหัสถ์บางพวกที่มีตำแหน่งอำมาตย์เป็นต้น ถึงเป็นคนนับถือพระศาสนา
 กตัญญูจะศิโรตัยได้ ก็มีได้ชวนชวนนักในกิจธุระพระศาสนา
 ฝ่ายบรรพชิตบางพวกเล่า ก็ไม่มีใครมีหิริโอตตัปปะบริบูรณ์ด้วยข้อปฏิบัติ
 พากันทอดลอย แต่ประพฤติมาก ทำให้พระศาสนาทรุดเสื่อมไป
 ถ้าพระเถรานุเถระในกรุงเทพฯ ได้ส่งหนังสือต้นเทศเป็นทางธรรมสา
 กัจจามาอยู่เนือง ๆ แล้ว ก็จะได้เป็นประโยชน์แก่ชาวลังกาถึงทวีป
 ด้วยเหตุนี้ห้วงบุญอันใหญ่จะได้ไหลหลั่ง เจริญแก่สมเด็จบรมมหารั
 ราชาวรซึ่งได้ทรงอุปถัมภ์ แลพระสงฆ์เถรานุเถระผู้ซึ่งได้ไปมาน
 ข้างเจ้าทั้งหลายสำคัญเข้าใจว่าพระสงฆ์ในต่างประเทศ ถ้าได้สมาคม
 กันอยู่เนือง ๆ แล้ว จะได้ชำระโทษในตักขิแต่ทางประพฤติพระศาสนา
 ให้เหมือนกันเป็นอย่างดีได้ ครั้นพระสงฆ์ดยามกดับมาจากเมือง
 สิงขรณ์ มาพักอยู่ที่กุฎมพ ๒-๓ วันแล้ว ให้พระยาศรีพิชัย
 อะมระภิกษุพักอยู่ที่กุฎมพนั้น พระสงฆ์ ๔ รูปตามเถร ๑ ทั้งไวยา
 วัจกร จึงได้มาถึงวัดวาสุการามซึ่งเป็นที่อยู่ข้าพเจ้าพระสังฆนายก
 ณวัน ๑๓ & ๑๔ ส่วนข้าพเจ้าได้ปฏิบัติภาระอนุเคราะห์ โดยสมควร
 แก่ท่านผู้เป็นญาติที่รักอันเป็นอาคันตุกะมาถึงประเทศอื่นๆ นานๆ ได้
 พบกัน ให้ได้พักอยู่เป็นสุข ฝ่ายพระสงฆ์ดยามจึงได้มอบกับปิยะภิกษุ

ราคามาก ไตรจั่วรัตนบริหารซึ่งพระราชทานมานั้น ให้ถึงแก่
ข้าพเจ้า ๆ ได้รับแต่บริโภครองไตรจั่วโดยเคารพเป็นอันดี ข้าพเจ้า
ถวายศิริสวัสดิ์พัฒน์มงคลพระชนมสุขทุกประการ ในสมเด็จพระบรม
ธรรมิกราชาธิราช ขอให้สมเด็จพระบรมธรรมิกราชดำรงพระชนมายุคมี
สันกาดนานยิ่งกว่าวัยพระวรวงษา จงปราศจากพระโรคอุปัทวเหตุทุกขภัย
ทั้งปวงเถิด อนึ่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอวชิรญาณมหาเถร จงดํารง
อยู่ในความสุขปราศจากเวรแดงทุกข์คับแค้นต่าง ๆ ขอจงทรงรักษาซึ่ง
บริสุทธิไม่มีมลทินทุกเมื่อ แต่ให้ ได้ธรรมซึ่งเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน
เถิด แต่หนังสือคัมภีร์ฉบับแปลกซึ่งพระสังฆสังฆนายกได้ขียนไปเป็นฉบับ
แต่ครั้งก่อนนั้น ก็ได้ส่งคืนถึงข้าพเจ้าแล้ว แต่ครั้งพระสังฆสังฆนายกได้ค้น
ดูคัมภีร์ในวัดวาสุการาม พบฉบับแปลกบ้าง ที่มีแต่ในกรุงเทพฯ
แต่ฉบับใดอยู่อย่างจะได้ ไปสอบบ้าง จัดได้หนังสือนามรูปปริเฉท ๑
มหานยสารที่ป็น ๓ เอกกัชรโกสฎีกา ๑ วัจจวาทฎีกา ๑ ดัท
ทศตรชาตินฎีกา ๑ วินยวินิจนยฎีกา ๑ บราณฎีกาบาฬิมุต ๑ นว
ฎีกามุตติกา ๑ บราณฎีกาอังคุต ๑ ฎีกามหาวงษ์ ๑ (รวม) ๓๐
คัมภีร์ ขียนไป ครั้นเมื่อวัน ๒๗ & คำ พระสังฆสังฆนายกออกจากวัดวา
สุการามไปยังท่ากุดมพ แต่หนังสือคัมภีร์ทั้งปวงซึ่งขียนไปนั้น คงจักถึง
พระเถรานุเถระ ซึ่งมีสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระวชิรญาณเถรเป็น
ประธาน ขอให้ถอยคึดสอบทานเสร็จแล้ว พึงชวนถวายส่งคืนมาถึง
ข้าพเจ้าด้วยเถิด อนึ่งหนังสือคัมภีร์ทั้ง ๕ โดกที่ปะกะ ๑ จักกวาฬที่ป็น ๑
พุทธานุประวัติ ๑ พิปัญณบท ๑ สุมหวิไนย ๑ ซึ่งข้าพเจ้าได้ขียนพระ

เถรานุเถระดังมานั้น ข้าพเจ้าจักได้ให้จำนงเป็นอักษรถึงทพ ข้าระ
 ด้ร็จแล้วจักเก็บไว้ อนึ่งหนังสือคัมภีร์แปลซึ่งมีอยู่ในกรุงเทพ ฯ
 ข้าพเจ้าได้ทราบในบาณฐี สมันตปาสาทิกาโยชนา ๑ รัมมปทวิจร ๑
 ที่ปวงษ์ ๑ มิตินทฎีกา ๑ สมันตภัททกาทกาคตวงส์ฎีกา ๑ วงส์มาติน
 ฎีกา ๑ สัทธัมมโฆปรายณฎีกา ๑ ปัญจคติ ๑ มหาวิบาก ๑ สัมภาร
 วิบาก ๑ กัจจายนาถะ ๑ วงส์มาตินฎีกา ๑ (รวม) ๑๒ คัมภีร์นี้ไม่
 มีในประเทศนี้ ขอให้พระเถรานุเถระช่วยส่งเคราะห์ให้ข้าพเจ้าได้ยืม
 เป็นฉบับด้วย ข้าพเจ้าดออกคัดแล้วจะส่งคืนไปให้คงที่ดังเก่า ข้าพเจ้า
 ได้จัดสิ่งของ หนังสือคัมภีร์เถลัสมัญญุดา ๑ คตบไมคำ ๒ ถวาย
 ในสมเด็จพระบรมธรรมิกราชาธิราช ได้จัดสิ่งของแว่นตาแก้วตัก ๑
 บาตรเหล็ก ๑ ฝาเชิง ๑ ตบ้นาง ๑ ผ้าโครเนื้อดี ๑ ครางา ๑ ประ
 คดแผ่นผ้า ๑ ตะไกร ๑ ถุงบาตรถัก ๑ กต่องทองเหลือง ๑ มีดพับ
 โทณณ ๑ ตาดีบัต ๑ มีดพับด้าเหล็กจาน ๑ หีบไม้ด้าสำหรับได้มีด ๑
 หีบแก่นขนุน ๑ กต่องเขากระบือประดับงา ๑ กต่องเข้มี ๑ ๑๗ สิ่งนี้
 ถวายในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ วชิรญาณมหาเถระ ฯ หนังสือมา
 ณวัน ๕ ๑๒ ๔ คำ ปีมโรงชคก

๑ วงส์มาตินฎีกา ซ้ำกันมาแต่ต้นฉบับ

ฉบับที่ ๔ สมณสันเทศของพระใน ไวโหนดะรัฐ

ขอความนอบน้อมจงมีแก่พระผู้มีพระภาคย์ ผู้เป็นพระอรหันต์ผู้
 ครีดิษฐ์ชอบเอง หนังสือข้าพเจ้าอัครทนต์ดีกษุ อยู่วัดฉะวาศวิหาร
 บ้านหิมะคิตตะในโรหณะรัฐในลังกาทวี่ป คำนับมาในสมเด็จพระเจ้า
 น้อยยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฏ อันทรงพระนามว่าพระวชิรญาณเถร อัน
 ดลิตย์อยู่วัดบวรนิเวศ ด้วยข้าพเจ้าได้ทราบกิตติศัพท์กิตติคุณในพระเดช
 พระคุณ แต่สำนักพระสังฆคฤหัสถ์ซึ่งออกมาแต่กรุงเทพ ฯ แลพระสังฆ
 คฤหัสถ์ชาวถึงหฟซึ่งกตัญญูมาแต่กรุงเทพ ฯ นั้น ข้าพเจ้ามีความยินดียิ่ง
 นึก แลข้าพเจ้าคิดจะนถองพระเดชพระคุณให้มาก จำแต่ความยินดีนั้น
 ก็มีได้ด้วยอาณานุกาพน้อยแต่ไม่มีใครจะช่วยอุปถัมภ์ ข้าพเจ้าจึงจัดได้ตั้ง
 ของเล็กน้อยตามสติกำลังถวายเป็นเครื่องบรรณาการ ขอในพระเดชพระ
 คุณได้ โปรดรับไว้ แลของที่ข้าพเจ้าส่งถวายไปเหลืออยู่อีก ขอได้โปรด
 ช่วยทรงจัดแจงให้ ถึงตามที่ข้าพเจ้ากำหนดนั้นเถิด พระบรมราชาต้อง
 องค์ ๑ พระเจดีย์ทอง ๑ แผ่นกระดาศจำลองรูปพระปฏิมา ๑ แผ่น
 กระดาศเขียนเรื่องทนต์ชาตุ ๑ หนังสือคัมภีร์ชินจิต ๑ หีบคำเครื่อง
 เขียนหนังสือ ๑ เครื่องหมอย่างฝรั่ง ๑ ตั้งของทั้งปวงนี้ ถวายในสมเด็จพระ

พระเจ้าน้อยยาเขอ เจ้าฟ้ามงกุฏ อันทรงพระนามว่าพระวชิรญาณเถร
แต่เครื่องหามนั้น ขอพระราชทานอย่าทรงใช้เป็นอย่างตั้งเดิม พระ
บรมราชา ๘ องค์ แผ่นกระดาษจำลองเป็นรูปพระปฏิมา ๘ แผ่น ขอใน
พระเดชพระคุณ ได้โปรดช่วยทรงแจกให้กับพระเถระ ๘ องค์คณะ
วัดบวรนิเวศ พระบรมราชา ๒ องค์ แผ่นกระดาษจำลองรูปพระปฏิมา
๒ แผ่น ข้าพเจ้าส่งไปให้ท่านพุทธญาณกับท่านอะมะระ พระพุทธรูป
เก่าให้ต่อทององค์ ข้าพเจ้าส่งไปให้ท่านพระพุทธรูป ท่านคัมภีระ
ที่ออกมาครั้งก่อนนั้น พระบรมราชา ๒ องค์ เสด็จเงินองค์ ๑ แผ่นกระ
ดาษจำลองรูปพระปฏิมาแผ่น ๑ ข้าพเจ้าถวายในสมเด็จพระสังฆราช
พระบรมราชาองค์ ๑ พระเจดีย์ทององค์ ๑ แผ่นกระดาษจำลองรูปพระ
ปฏิมาแผ่น ๑ ข้าพเจ้าถวายในกรมหมื่นนุชิตชิโนรส แดพระบรมราชา
ทั้งปวงนี้ข้าพเจ้าได้มาแต่ตามเนืององค์หนึ่งมาแต่เมืองอนุราช แดหนึ่งคือ
ฉบับคัมภีร์ต่าง ๆ แดคัมภีร์ดักทายพิเศษกระจัดกระจายอยู่แต่ครั้ง
พระเจ้าปฐมราชดีให้เจ้าตั้งกานันเป็นอันมาก ที่ยังเหลืออยู่บ้าง พระ
สรณังกรตั้งหมายกได้รวบรวมรักษาไว้ในเมืองสิงขรณัฏฐ์ อนึ่งฉบับ
พระคัมภีร์ ที่ในสมเด็จพระบรมมหาราชราชโปรดพระราชทาน
ออกไปแต่กรุง ครั้งพระอุบาฬีเถระเจ้านั้น พระสังฆนายกก็รักษา
ไว้ฉันมิให้ยืมใช้สอย อนึ่งพระคัมภีร์ที่พระสังฆนายกมรณะมรณะรับมา
แต่เมืองอันมะระบูรเดา ในพวกมรณะมรณะจำลองเป็นอักษรสิงห์พ
แต่ก็รักษาไว้จะหยิบยืมเป็นอันยาก บางแห่งก็ยืมได้ บางแห่งก็ไม่
ให้ยืม แดจะอุปการะให้สร้างพระคัมภีร์ก็ไม่มี อนึ่งข้าพเจ้าก็มัก

ให้เจ็บป่วยเนื่อง ๆ เร็วแรงน้อย แต่ด้วยมีชอวาทถือไม้ค้ำกัน ในลักษณะวินัยต่าง ๆ มีอิทธิมาค์เป็นค้ำ ในฝ่ายอุบาฬิวงษ์ฝ่ายมรรมิ มรรณงสงฆ์สองพวก ก็มีความขัดเคืองกันต่าง ๆ แต่เมื่อมีเหตุอย่าง นั้น ข้าพเจ้าก็ไม่ได้คิดถึงเรื่องนั้นแต่อย่างหนึ่งมาทำเป็นอารมณ์ ข้าพเจ้ารำพึงถึงพระพุทธรูปที่พระผู้ทรงพระภาคย์ตรัสไว้ว่า ดังชาว หิงหลายทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไซ้คน ถ้าแต่พระเดชพระคุณในสมเด็จพระ บรมบวรรมิกราชาธิราช แต่ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระ ธิรญาณมหาเถรเจทรวงพระเมตตาอนุเคราะห์แก่ข้าพเจ้าแล้ว อย่าได้ ทรงอนุเคราะห์ด้วยอามิคำคือใครจ้วรสมณบริวาร เครื่องอุปการะ ร้าง กายนี้ ขอได้ทรงพระเมตตาอนุเคราะห์ด้วยพระคัมภีร์ต่าง ๆ ที่มีรายชื่อ ข้าพเจ้าจดหมายส่งถวายไปนั้นเถิด เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้า แด่อนุเคราะห์แก่พระศาสนาในถึงกาลข้างหน้าด้วย ข้าพเจ้ากราบทูลมา ณวันเดือนสี่ขึ้นต้องคำบัพในพระพุทธรูปศักราชดวงแก้ว ๒๓๐๐ พรรษา

ฉบับที่ ๕ สมณสันเทศของพระสุ่มังคละ

๑ หนังสือข้าพเจ้าสุ่มังคละ ธิกษคิษย์พระสังฆนายกณเมืองกุดมพ ลำแดงความล้ามีภักดีเคารพกราบถวายบังคมมาให้ทรงทราบ ในสมเด็จพระ

๓ พระสุ่มังคละองค์นี้ เข้าใจว่าองค์เดียวกันกับที่ออกมาได้เป็น สังฆนายกฝ่ายอุบาฬิวงษ์ อยู่วิทโยทัยบริเวณเมืองโคตมโบ มีเกียรติ คุณมาก

พระเจ้าน้อยยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ อันทรงพระนามว่าอริยญาณเถร
 ซึ่งเป็นอธิปัตย์ในพระสงฆ์คณะวัชรยานีเขต ณ กรุงรัตนโกสินทรเทพ
 มหานครในสยามประเทศ อันประทับด้วยสมเด็จพระบรมกระษัตริย์ทรง
 ธรรม แต่มิพระกิตติศัพท์แผ่ทั่วไปในประเทศต่าง ๆ ว่าสมเด็จพระ
 ธรรมิกราชาธิราช ซึ่งเป็นมหานครสว่างรุ่งเรืองด้วยพระพุทธศาสนา
 อันสืบมาโดยลำดับวงศ์โบราณราชกระษัตริย์แต่ก่อน แต่เมื่อก่อนด้วย
 แก้วสามประการ คือพระรัตนไตรยเป็นของบริสุทธิประเสริฐยิ่งนัก
 ด้วยในสมเด็จพระบรมธรรมิกราชาธิราช พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทรเทพ
 มหานคร ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเครื่องบูชาไตรจักรสมณ
 บริหารสิ่งของมีราคามาก ให้พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ ไวยาวัจกรคุม
 ออกมาตั้งการบูชาพระบรมศิริรัตนธาตุ แต่โปรดให้พระราชทานแก่
 พระสงฆ์ชาวสิงห์ ข้าราชการชั้นหมื่นน้อยนัก อนึ่งพระสงฆ์คฤหัสถ์
 ที่ออกมาแต่กรุงแดพระสงฆ์ คฤหัสถ์ชาวสิงห์ที่เข้าไปเฝ้าของ พระเดชพระ
 คุณอยู่ในกรุง แดถวายบังคมลากลับออกมานั้น มาพูดจาบอกเล่า
 ธรรมเจริญพระกิตติศัพท์พระกิตติคุณในพระเดชพระคุณต่าง ๆ เป็นอันมาก
 ถูกต้องกันถึงสองครั้ง ข้าพเจ้าได้ทราบแล้ว คิดจะใคร่เข้าไป
 กราบถวายบังคมเฝ้าของธุระบาท ขอพระบารมีเป็นทิพย์ แต่
 จะได้รับพระราชทานศึกษา ข้อธรรม ข้อความพระดำรัสต่าง ๆ
 ข้าพเจ้าคิดจะเข้าไปในกรุงอยู่แต่จะไปมิได้ ด้วยข้าพเจ้าดำเนกเป็นโรค
 วิดดีดวง ต่างคราวค่อยสบายต่างคราวก็ไม่สบาย แต่ไม่หายขาด
 แดข้าพเจ้าคิดถึง พระกิตติศัพท์ พระกิตติคุณ อย่างที่ข้าพเจ้า ได้ทราบแล้ว

ขนเมื่อใด ก็มีความร้อนรนยิ่งนักจะใคร่เข้าไปกราบถวายบังคม
 ให้จงได้ ด้วยว่าปรกติผู้มีปัญญาเป็นบัณฑิตยั้งดัดในทางอรรถทาง
 ขรรณ แลวงหาประโยชน์คนประโยชน์อื่นเหมือนอย่างในพระเดช
 พระคุณแล้ว ผู้ใดที่มีปัญญาเป็นนักปราชญ์ก็ย่อมปราณจะใคร่
 กราบถวายบังคมขึ้นทุกคน ข้าพเจ้าเดื่อกเป็นปรกติอย่างนั้น มีความ
 ต่ำพิภคขึ้นถือในพระเดชพระคุณเป็นเทียงในการทงปวง ข้าพเจ้าขอ
 นตองพระเดชพระคุณตามลัทธิกำลัง เปนดังของเครื่องบรรณาการที่
 สมควรจะทูลเกล้า ฯ ถวายด้วยความปีติปราโมทย์ พระเจดีย์ทอง
 เหลือง ๑ พระเจดีย์เงิน ๑ พระบรมธาตุสามองค์ ๑ หม้อน้ำ
 ทองเหลือง ๑ ร่มฝรั่ง ๑ มัดโกน ๑ พระพุทธรูปกำไลทอง ๑
 คนโทดิน ๑ จานแก้ว ๑ หีบไม้ ๑ รองเท้าคู่หนึ่ง ๑ ของ ๑๑ ดังนี้
 ข้าพเจ้าผู้มั่งคดภิกษุทูลเกล้า ฯ ถวายในพระเดชพระคุณ ขอใน
 พระเดช พระคุณได้ โปรดรับไว้เพื่อ ประโยชน์สุข แก่ข้าพเจ้า ขึ้นกาล นาน
 หนึ่งข้าพเจ้าขอกราบทูลให้ทรงทราบในความปราณของข้าพเจ้า ถ้า
 แดในพระเดชพระคุณได้ทรงจัด ให้พระสงฆ์ค่านุศิษย์ คณะวัดบวรนิเวศ
 ออกมาครั้งหลังอีก ข้าพเจ้าขอรับพระราชทานยมพระคัมภีร์ทบริสุทธิ
 บริบูรณ์สมควรเปนฉบับได้ สมันตปาสาทิกาอรรถกถาวิณัย ๑
 ตำราศีลทีปนีฎฎาวิณัย ๑ มหาลัททระนิตี ๑ วิตุทธีมรรค ๑ โยชนาฎีกา
 ดังคะ ๑ ได้ทรงโปรดมอบให้มากับพระสงฆ์ซึ่งออกมานั้นด้วย
 ข้าพเจ้ารักใคร่พระคัมภีร์ที่เขียนอักษรขอมนั้นมาก จะใคร่รับพระราช
 ทานฉบับบ้าง ขอพระบารมีเป็นทพด้วย แดข้าพเจ้าได้รับพระราช

ทานบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ประการใดตามสติกำลัง ขอพระราชทานถวาย
ส่วนกุศลทั้งปวงนั้นทุกประการ อนึ่งในหนังสือสมณทัณฑพิตังการ
ได้บ้างด้วยเป็นโวหารต่างประเทศ ขอพระราชทานโทษ ข้าพเจ้า
กราบถวายบังคมมา ณ วัน ๕๖ & ค่ำปีที่ ๘๗ ในพระพุทธศักราชล่วง
แล้ว ๒๓๐๐ พรรษา

ฉบับที่ ๖ สมณสันเทศของพระสุมนะทีสเถระ

หนังสือสันเทศ ข้าพเจ้าสุมนทีสเถระ ภิกษุฝ่ายมรณังค
สถิตยณวัดเสถียรวิหารตำบลบ้านโทกณทูละ เขตเมืองคาฟู ถวาย
มาในสมเด็จพะเถระให้ทรงทราบ ด้วยหนังสือสันเทศ ซึ่งสมเด็จพระ
เจ้าฟ้ามงกุฎ พระวชิรญาณเถระ แดเถรานุเถระตีศค่านุศิษย์
ตั้งมา ถึงพระสุมนถึงนายภิกษุฝ่ายมรณังคนี้ ข้าพเจ้าได้เห็น
แต่ตัวเดิมในสำนัก แต่อยากจะได้เห็นท่านผู้มีบุญอยู่ แต่เมื่อไม่ได้เห็น
แล้ว ก็ปรากฏว่าจะใคร่ทราบว่า ข้าพเจ้ามีความโสมนัสและอริยา
ไครยเมตตากรุณาคือมิตรผู้ประเสริฐ แต่ปรากฏจะให้ไมครยั้งยืน
มันคงอยู่ แดจะแสดงความยินดีเหมือนได้เห็น ข้าพเจ้าจึงได้แต่ง
คาถาไชยมงคล ๒ ฉบับ ๆ ละ ๘ คาถามอบให้พระสุภูติมา เพื่อว่า
ฉบับหนึ่งถวายในสมเด็จพะบรมธรรมิกราช ฉบับหนึ่งถวายในสมเด็จ

๑ พระสุมนทีสเถระองค์นี้ เข้ามากรุงเทพฯ เมื่อในรัชกาลที่ ๕
ได้มาขอแปลงเป็นธรรมยุติก

พระเถระ เมื่อพระสุกกินนำไปถวายแล้วเมื่อใด ขอสมเด็จพระเถระ
ทรงพระกรุณาโปรดทั้ง ๒ ฉบับ จงทำาทิฐุไมตรีแก่ข้าพเจ้า ให้ยก
ชื่อขึ้นกราบทูลถวายคาถาไชยมงคล ๘ คาถานั้น ในสมเด็จพระ
บรมมหาราชราช ด้วยคาถาไชยมงคล ๘ คาถานั้น

คาถาที่ ๑ เนื้อความว่า สมเด็จพระเจ้าสยามรัฐอินทราชน
เจ้าแห่งนครน เป็นอธิบดีในวงษ์ประเสริฐไพบุตย์ด้วยดี มีพระเกียรติยศ
รุ่งเรืองชัชวาลย์ดังดวงรัศมีพระอาทิตย์ แต่เป็นที่พึงใจดังอาหารทิพย์
แต่ชาวบริสุทธิดังอากาศคงคา ขอพระองค์จงชำนะดินกาดนานเกิด

คาถาที่ ๒ ว่า สมเด็จพระเจ้าสยามอินทราชนเป็นเจ้าแห่งชน เป็น
วงษ์ทินบัตคือพระอาทิตย์ ทรงรักษาโลกมีเดชอันประเสริฐดังพระ
อาทิตย์ให้ราษฎรยินดีแต่โดยธรรม ขอถวายพระพรเกิด

คาถาที่ ๓ ว่า สมเด็จพระบรมมหาราชมีพระไทยเป็นสาครแห่ง
รัตนคือคุณมีใช้อย่างเดียว มีสติปัญญาแตกความเพียรแต่ศรัทธาแต่
บริจาดแต่นั่นเป็นต้น อันประเทศใหญ่ประเทศน้อยหากประพฤติ
ตามคือยินดีอยู่ในพระราชอาณา แต่ทรงธรรมเป็นที่สูงชันแห่งใจ คือ
รักแห่งชนดังดวงจักษุ แต่ปรารถนาธรรมคือคุณที่ปราศจากโทษ ขอ
ถวายพระพรเกิด

คาถาที่ ๔ ว่า พระองค์ผู้ทรงทศพิทธาธรรม มีสมบัติกอบ
ด้วยศิริอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งความยินดีแห่งใจของชนในสยามราช
ทรงพระอนุชาด้วยอรอดแต่ธรรม เป็นที่ยินดียิ่งนักของชนทั้งสน

อยู่เป็นนิจ เหมือนคันกัถปฤกษ ขอส้มเด็จพระบรมธรรมิกราชพระองค์
นั้น จงชำระดินกาดน่านเกิด

คาถาที่ ๕ ว่า ส้มเด็จพระเจ้าสยามรัฐสุนทรราชมัตติมาภิษ
อันประเสริฐ อันเข้าไปถึงแล้ว คือประกอบอยู่ด้วยพระไทยบริสุทธิ
ประหารบาปทั้งปวงเสียแล้ว เป็นเจ้าแห่งคุณที่ยินดีแก่นับถือแด่ครัทธา
เป็นคั่น ในพระพุทธเจ้าแดพระธรรมแดพระสงฆ์แดเป็นเจ้าแห่งศิริ ขอ
ส้มเด็จพระบรมธรรมิกราชพระองค์นั้น จงชำระดินกาดน่านเกิด

คาถาที่ ๖ ว่า ส้มเด็จพระเจ้าสยามรัฐสุนทรราช อันยังภิกษ
สงฆ์ให้ยินดีจุหนังมารดาบังบุตรให้ยินดีนั้น แดมีพระหฤไทยปราศ
จากเวรแถมเมตตาแก่ชนทั้งดิน มีพระกรุณาด้วยก้ำดังพระพุทธเจ้า
อันประเสริฐ ขอส้มเด็จพระบรมธรรมิกราชพระองค์นั้น จงชำระดิน
กาดน่านเกิด

คาถาที่ ๗ ว่า ส้มเด็จพระเจ้าสยามรัฐสุนทรราช ซึ่งเป็นวิสุทธิ
เทวราชประเสริฐกว่าเทพยดา พระองค์แสวงหาประโยชน์แก่ชนทั้งปวง
แดแสวงหาคุณอันประเสริฐแล้ว พระองค์ได้ให้ธรรมเป็นไปแล้ว
ในอารามอันดีช่ออิติปะตะนะมฤคทายวัน ได้สำเร็จแล้วซึ่งอันดี
คือศรัทธา ซึ่งธรรมแก่หมู่สมณะผู้กล้า ขอส้มเด็จพระเจ้าสยามรัฐสุนท
ราช จงชำระดินกาดน่านเกิด

คาถาที่ ๘ ว่า ส้มเด็จพระพุทธเจ้า มีพระหฤไทยเป็นอันเดียว
ในประโยชน์ใหญ่น้อยเป็นคั่นทั้งปวงในสัตว์ แม้พระราหูโอรสของ
พระองค์ก็ดี แม้เทวดาซึ่งกระทำต่าง ๆ เพื่อจะปลงพระชนม์พระองค์

นั่นก็คือ พระองค์มีพระหฤทัยไทยเดิมอกัน ขอสมเด็จพระเจ้าสยาม
 ราชูปถัมภ์นั้น จงชำระดินแดนนานเกิด
 ศาสนาไทยมงคลทั้ง ๘ นั้น ข้าพเจ้าพระสุนทรโวหารมา
 ณวัน ๒๕ คำ ปีมะโรงศก

หนังสือสมณัตถ์ของพระสงฆ์ชาวลังกาในครั้งนั้น ไม่ปรากฏ
 ก่อไว้ในฉบับใดใด เรื่องขอให้ตั้งพระสงฆ์ธรรมยุติกาลงในลังกาทวีป
 แต่เชื่อได้ว่า สมณทูตไทยคงจะได้รับนิมิต ความปรากฏเรื่องนั้น
 มาจากพระสงฆ์แตกฤทธิ์ดีชาวลังกามาหลายแห่ง เรื่องจึงปรากฏใน
 การสมณทูตไปลังกาทวีปเมื่อในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งจะแสดงต่อไปข้างหน้า

สมณทูตไปลังกาทวีป ในรัชกาลที่ ๔

ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราช
 แล้วได้ปี ๑ โปรดให้สมณทูตออกไปเมืองลังกาอีกคราว ๑ เมื่อ
 ปีชวดจัตวาศก จตุศักราช ๑๒๑๔ พ.ศ. ๒๓๘๕

ผู้ไปเมืองลังกาในคราวนี้ ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ พระอโณมสิริมนต์
 คือ ภายหลังได้เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ดั่ง) อยู่วัดประทุมคงคาเป็น
 หัวนำ ๑ พระมหาชื่น วัดพิไชยญาติ ๑ พระมหาหรรษ์ วัดบวรนิเวศ ๑
 กับพระอันดับอีก ๗ รูป รวมพระสงฆ์ที่ไป ๑๐ รูป ขาดดวงฝ่าย
 ฆราวาคณะนั้น มีรายชื่อ คือ:—

หมื่นแก้วดำคร เป็นกับคนเรือสยามพิภพ ที่รับพระสงฆ์ไป
จากกรุงเทพ ฯ จนถึงเมืองดังกา

นายทรัพย์มหาดเล็ก (ภายหลังเป็นนายบำรุงราชบพิภพ)

ขุนอาจรรคนิกร (คือ มหาดเล็กข้าหลวงเดิม ภายหลังเป็น
หลวงแดงเป็นพระอภิบาลภูวนารถ แล้วเป็นพระศกคามิเดชะวรฤทธิ)

นายพุ่มมหาดเล็ก ข้าหลวงเดิม (คือที่ภายหลังได้เป็นเจ้าพระยา
รัตนนิเบศร์ เมื่อในรัชกาลที่ ๕)

นายอนุอาจารย์ (เข้าใจว่าได้เป็นหลวงดำประเสริฐต่อมา)

นายเบี่ยมอาจารย์ (คือที่ภายหลังได้เป็นพระยาปริยัติธรรมธาดา)

พระที่ส่งมณฑลออกไปครั้งนั้น เป็น ๒ อย่าง คือ คุณคัมภีร์
หนังสือซึ่งส่งมณฑลครั้งก่อนยืมมาจากตั้งกากับไปส่งอย่าง ๑ อีก
อย่าง ๑ นั้น มีพระสงฆ์ในตั้งกาอยากจะอุปสมบทเป็นธรรมยุติก
ดังปรากฏในหนังสือของพระสงฆ์อุปมาตั้งขึ้น ณ เมืองโคตุมโบ ที่ฝากมากับ
มณฑลไทยครั้งก่อน ค่อนั้นมา พระสงฆ์ตั้งกายังมีหนังสือเข้ามา
กราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ครั้งยังทรงผนวช
อยู่ ขอให้ส่งพระเถระที่จะเป็นอุปัชฌาย์ กับคณะสงฆ์ธรรมยุติก
ออกไปให้อุปสมบท พวกพระสงฆ์ตั้งกาจะบวชแปลงเป็นธรรมยุติก
มีมาก คือมีโอกาศเกิดขึ้น ที่จะรวมพระสงฆ์อุปมาตั้งขึ้นกับมณฑล
ในตั้งกาเข้าเป็นธรรมยุติกนิกายอันเดียวกัน แต่การเรื่องนี้ เมื่อใน
รัชกาลที่ ๓ ในเมืองไทยยังไม่ได้มีข้อในราชการว่า พระสงฆ์ธรรม
ยุติกเป็นนิกายอันหนึ่ง จึงไม่ได้วินิจฉัยในครั้งนั้น มาถึงในรัชกาล

ที่ ๔ ที่พวกตั้งกาจะตักเตือนในเรื่องตั้ง พระธรรมยุติกานี้ในสิ่งหพทูป
เข้ามาอีก จึงปรากฏว่าสมณทูตออกไปตั้งกาในรัชกาลที่ ๔ คราวนี้
พระราชทานพระบรมราชานุญาตออกไปว่า ถ้ามีชาวตั้งกาจะอุปสมบท
เป็นธรรมยุติกา แต่มีผู้เตือนได้มากพอที่จะตั้งได้มั่นคง ก็ให้พระ
อโนมศิริมุนีเป็นอุปนาย ให้อุปสมบทพร้อมด้วยคณะตั้งธรรม
ยุติกานี้ที่ออกไป ถ้าแต่เป็นการสมควรจะต้องอยู่ดูแลกิจในพระตำหนัก
นานวัน ก็ให้พระอโนมศิริมุนีอยู่ในเมืองตั้งกาต่อไปจนกว่าจะสำเร็จ
กิจ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงวางพระราช
หฤทัย ว่าเรื่องตั้งวงษ์ธรรมยุติกานี้ในเมืองตั้งกาจะสำเร็จ โปรด
ให้พระเถรานุเถระมีพระสมณศักดิ์ถึงพระสุนทรศีลสะโนเรืองนี้ ว่า
การที่จะตั้งพระตั้งธรรมยุติกานี้ ในเมืองตั้งกา ตามความ ประสงค์ของ
พระตั้งตั้งกาบางคนนั้น เห็นว่าความขัดข้องมีอยู่ด้วยเหตุต้อง
ประการ คือ พวกที่นับถือก็จะคิดแสวงหาแต่การของตน เร็ว ๆ พัด ๆ
เหมือนกับพวกตั้งกาที่เข้ามากรุงเทพฯ ๖ ถ้าพระอโนมศิริมุนี เมื่อถ้อยอยู่
ตามลักษณะจะไม่ยอมปฏิบัติด้วยประการ ๑ อีกประการ ๑ พวกชาว
ตั้งหพทูปไม่เตือนได้ ก็จะประกอบกตัญญู โกงแย่งกวนต่าง ๆ ให้เป็น
อันตรายแก่การ เพราะฉะนั้น ถ้าพระอโนมศิริมุนีเห็นว่าไม่สบายจะไม่
ปฏิบัติตามความประสงค์ของพระตั้งตั้งกาก็ดี จะกลับมาเสียเร็วก็ดี
ถ้าพระตั้งตั้งกาจะถามปัญหาพระอโนมศิริมุนี ๆ จะวิดิชันาคัดสั้น ๆ
หรือไม่วิดิชันาก็ดี จะว่ากล่าวรบกวนเข้ามาอีก พระเถรานุเถระใน
กรุงเทพฯ ๖ จะรับเป็นธุระไม่ได้

สมณฑุตคราวพระอินทร์นิมนต์ ไปเมื่อเดือนยี่ ปีชวดจตุศก
กดับถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อเดือน ๗ ปีฉลูเบญจศก จุติศักราช ๓๒๑๕
พ.ศ. ๒๓๕๖

ผลของการที่ได้ไปทำ เพียงได้ตั้งคัมภีร์หนังสือขึ้นเข้ามา กับได้
แจกถึงของพระราชทานแก่บรรดาพระเถรานุเถระในลังกา แต่เรื่องให้
อุปสมบทไม่ได้ทำ เพราะพวกชาวลังกาตั้งแต่พระสงฆ์ลงไปจนอุบาสก
ต่างถือเพนหม่เป็นคนะ มีแต่ความอูญหาไม่ปรองดองกัน พระอินทร์
นิมนต์เกิดเบื้อหน้าชาวลังกา จึงกลับมาเสีย ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ได้มี
สมณฑุตออกไปลังกาอีก

ว่าด้วยบรรพตของสมเด็จพระสังฆราช (มี)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จะทรงแต่งตั้งสมณฑุต
ไปลังกาทวีป เมื่อในรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช
(มี) แต่ยังเป็นสมเด็จพระพนรัตน์อยู่วัดราชบูรณะ ให้ตรวจค้นจดหมายเหตุ
ของเก่าในเรื่องสมณฑุตไปลังกาครั้งกรุงเก่า เก็บเนื้อความเรียบ
เรียงถวายให้ทรงทราบ ว่า เรื่องเดิมมีมาอย่างไร บ้าง สมเด็จพระ
สังฆราช (มี) ได้ตรวจเก็บความเรียงเป็นบรรพตถวายตามพระราช
ประสงค์ ในบรรพตนั้นมีตัวจดหมายเหตุเก่าซึ่งคัดมาลงเต็มจำนวน
แต่จดหมายเหตุระยะทางคราวพระวิสุทธิกษัตริย์ พระอรรณมุนีออก

ไปเปลี่ยนพระอุปาด์พระอริยมุนี ข้าพเจ้าได้คัดตัวจดหมายเหตุคอนน
ไปลงในหนังสือเรื่องหน้า ๑๘๔

ตัวบรรทัดที่สมเด็จพระสังฆราช (มี) ท่านทรงเรียบเรียงยังเหลือ
อยู่อีก จะทั้งเดี่ยวที่เดี่ยวเดียวดายอยู่ ด้วยเป็นหนังสือหน้าอ่าน ข้าพเจ้า
จึงพิมพ์ไว้ในตอนที่ตัดต่อไป

ตัวบรรทัดของสมเด็จพระสังฆราช (มี)

๑ เรื่องพงษาวดารในกรุงเทพ ฯ ว่าแต่เพียงเจ้าฟ้าเพชรเจ้าฟ้า
พรดององค์พี่น้องมา แต่เมื่อพระบิดายังมีพระชนม์อยู่นั้น ให้พระ
น้องทั้งดององค์เป็นพระราชโอรสเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลอยู่
ได้ ๒๐ ปีพระบิดาสวรรคต เจ้าฟ้าเพชรผู้พี่ได้ราชสมบัติแทนพระราชบิดา
จึงให้เจ้าฟ้าพรผู้เป็นพระอนุชาเป็นกรมพระราชวังบวร ฯ แต่เจ้าฟ้าเพชร
เจ้าแผ่นดินนั้น เขาเรียกว่าของหลวงเด่นปลา เหตุว่ามีพระไทยรักไป
ข้างการบาป มักทรงเบ็ดทรงปั่นตกปลาถึงเนื้อเป็นอันมากไครย มิ
สู้รักในการกุศล ได้เสวยสมบัติอยู่ ๒๐ ปีสวรรคต มีพระราชกุมาร
โอรส ๓ องค์ คือเจ้าฟ้านเรนทรพะเอียบวชนเป็นภิกษุอยู่ ถัดลง
มาเจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศร์เป็นกระหัดอยู่ ครั้นพระบิดาสวรรคตลง

๑ พงษาวดารที่อ้างตรงนี้ เห็นจะเป็นพงษาวดารแก้วฉบับใด
ฉบับหนึ่ง มิใช่ฉบับหลวงซึ่งทรงชำระในรัชกาลที่ ๑ เพราะเนื้อ

เจ้าฟ้าอภัยซึ่งเสวยราชสมบัติแทนพระบิดา จึงให้จับพระเจ้าอากรมพระ
 ราชวงศ์บวร ฯ นั้นเสีย แลเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยไม่ยอมด้วย ว่า
 ชรามเนียมแต่ก่อนมา ถ้าของหลวงสวรรคตด้วยยอมเชิญให้กรมพระ
 ราชวงศ์บวร ฯ เสวยราชสมบัติแทนพระองค์ แลบังคับกรมพระราชวงศ์
 บวร ฯ ก็เป็นสืบทอดพระเจ้าอาเป็นใหญ่กว่า จำจะเชิญขึ้นเสวยราช
 สมบัติก่อน จึงจะควรตามพระราชประเพณี เจ้าฟ้าอภัยไม่ยอม
 ก็ตั้งพระองค์ขึ้นเป็นใหญ่เอง ฝ่ายพระเจ้าอากรมพระราชวงศ์บวร ฯ ก็
 หนีออกจากวังเสด็จไปอยู่ณวัดกุฎีดาว ไม่คิดจะต่อสู้ จะใคร่ทรงผนวช
 อยู่แล้ว ครั้นเวลาราตรีเสด็จเข้าที่ทรงพระสุบินว่าเสด็จไปนมัสการ
 พระพุทธรูปกับด้วยพระพิณษา แลพระพุทธรูปทุกพระองค์แย้มพระ
 โยษรูดังจะทรงพระสรวล แต่พระประธานองค์ใหญ่นั้นตรัสออก
 มาว่า เสด็จมาไย ของหลวงกรมพระราชวงศ์บวร ฯ จึงกราบทูลพระ
 พุทธรูปว่า มานมัสการบูชาเพื่อปรารถนาจะใคร่ได้ราชสมบัติ พระ
 พุทธรูปก็ทรงพยักพระพักตร์ตรัสว่า เออจริงดีทริ ฯ แก่พระองค์เกิด
 ของหลวงก็ขึ้นบรรทมขึ้นมา ทรงพระดำริห์ในพระสุบินเห็นเป็นศุภผล
 แจ้งพระทัยว่าจะได้ราชสมบัติเป็นแท้ ก็ยกเข้าไปยังพระราชวัง (บวร)
 ในเวลาไก่ขันคันทันนั้น จึงให้หาขุนหมื่นพระหลวงทั้งปวงมาพร้อม ให้
 จัดแจงตระเตรียมตำราวุธ เกณฑ์ไพร่ให้ตั้งค่ายแต่คานช้างประตูเข้า
 เป็ดอกตลอดดงมาถึงประตูจัน ให้เอาปืนใหญ่น้อยขนรายไว้ ให้ตรวจ
 ตำรารักษาน้ำที่อยู่เป็นกระบวนคึก ฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยนั้น ก็ตรัสตั้ง
 ขุนนางทั้งปวงให้ตรวจเตรียมเครื่อง ตำราวุธ ปืนใหญ่น้อย รายไว้รอบ

กำแพงพระราชวัง แล้วเกณฑ์ไพร่ให้เข้าไปให้ดินทุกหัวเมือง ตั้ง
 กองเป็นกระบวนคึกอยู่ในเมืองทั้งสองข้าง แต่งกันอยู่ประมาณเดือน ๓
 ฝ่ายเสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย อาณาประชาราษฎร์บ้านนอก
 ขอบชนบททั้งปวง มีใจยินดีเข้าด้วยของหลวงกรมพระราชวังบวร ฯ
 ดั้น ได้รับกันเวตา ๑ แต่เข้าจนเที่ยง ไพร่พลก็ตายด้วยกันทั้งสอง
 ฝ่าย แต่ข้างวังหลวงตายมาก ข้างวังหลวงก็แตกในเวตาเดียวกัน
 เจ้าฟ้าอภัยเจ้าฟ้าปรเมศร์ ต้ององค์พี่น้องก็ตงเรือพระที่นั่งดำเดี่ยวกัน
 หนีไป กรมพระราชวังบวร ฯ พระเจ้าอาให้ไปตามจับตัวมาได้ ให้
 ประหารชีวิตเสียแล้ว พระองค์ ชนด้วยราชสมบัติเป็นเอกราชอยู่พระ
 ราชวังหลวงในพระที่นั่งจักรีปราสาท พระที่นั่งท้ายสระ จึงให้เจ้า
 ฟ้าธรรมธิเบศร์ ผู้เป็นพระราชโอรส เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ แด
 ของหลวงนั้นทรงพระนามว่า พระเจ้าทรงธรรม ด้วยพระองค์ด้วย
 ราชสมบัติตั้งอยู่ในทศพิษราชธรรมแต่ตั้งคหวัดทุก ๔ เป็นอันคั่น มี
 พระไทยเดิมได้ในพระพุทธรูปต่างนา ให้โอวาทแก่พระประยูรวงษา
 เสนาพฤกษามาศยราษฎรทั้งปวง ให้ตั้งอยู่ในกุศตกรรมบถ แดบารุง
 พระพุทธรูปต่างนา ด้วยพระไทยศรัทธาบริจาคจตุปัจจัยทานถวายแก่พระ
 ดั่งมีดามเนรผู้ปรนนิบัติพระปรีชาวิปัสสนาธุระมิให้ขาด พระต่างนาก็
 รุ่งเรืองวัฒนาการเป็นอันมาก ครั้นนั้นอาณาประชาราษฎร์ไพร่บ้านพล
 เมืองทั้งหญิงชาย ได้ความเกษมสุขทุกนิคมขอบเขตประเทศธานีน้อย
 ใหญ่ มีใจชื่นชมด้วยบรมโพธิ์สมภารของพระเจ้าทรงธรรมพระที่นั่ง
 ท้ายสระถ้วนทุกถ้านาอาณาประชาราษฎร์ การกุศลสิ่งใดที่นับเข้าใน

พุทธการกกรรม ที่พระองค์จะตะเวนเยี่ยมได้บาเพญนินหามิได้ พระ
 เสดนาภาพก็ระบือออกไปในนา ๆ ประเทศ มีใจชื่นชมเกรงพระเดช
 โพรศีสมการ บ้างแต่งเครื่องมรดบรณการดอกไม้งามทองเข้ามา
 ถวาย กรุงเทพมหานครเกษมสุขสบาย หาหม้อรินน้ำคักจะต่อดื่มได้
 พระพุทธเจ้าเสด็จสถิตยถาวรวิวัฒนาการด้วยสมเด็จ พระเจ้าทรงธรรมเอา
 พระไทยได้มิได้ประมาณ แต่ถึงกาทวปีที่เสด็จจากสมณเพศแล้ว
 พระองค์ก็ส่งเคราะห์ให้อัญเชิญพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ออกไป
 ให้อุปสัมบทบวชอุปศรไว้ ให้รุ่งเรืองขึ้น

แต่เรื่องราวในลังกาทวปี เมื่อพระเสด็จจะเสด็จจากนั้น เป็น
 เหตุด้วยฝรั่งมีจิตาธิษฐานมีกำลังมากมายมาดเอาเมืองศรีวิชัยบุรีได้ ก็
 เป็นใหญ่อยู่ในเมือง ให้เฝ้าพระธรรมไตรปิฎกแล้วรื้อดังพระพุทธรูป
 พระสถูปเจดีย์ฐานเตี้ยสั้น ข้างพระสงฆ์สามเณรก็ให้ตักเสียมให้เหลือ
 แต่ฝรั่งได้เป็นเจ้าของในลังกาทวปี ๓๐ ปี มีพระโอรสของพระเจ้า
 ดังกา เมื่อพระบิดาเสด็จเมืองแก่ฝรั่งนั้น พระกุมารมีพระชนม์ได้
 ๗ ขวบ เสดนาบดีพาเอาพระโอรสแล้วเชิญเสด็จบรมราชา^๒ นั้นหนีออกจาก
 เมืองเข้าป่าไปเอาไคร้อยู่ในถ้ำใหญ่แห่งหนึ่ง ช่วยกันเลี้ยงพระกุมาร
 มาถึง ๓๐ ปี พระกุมารเจริญชนม์พระชนม์ได้ ๓๗ ปี จึงคิดกันกับ
 เสดนาบดีที่เลี้ยงมานั้น ให้แต่งหนังสือฉบับไปถึงชาวลังกาที่ยังอยู่นั้น

๑ หมายถึงไปตุเกต

๒ ที่ว่าพระบรมราชาทรงนี้ หมายความว่า พระมหากษัตริย์ คือ
 พระเชษฐาแก้ว

ฉบับ ๑ ให้ไปถึงวัดนาค ๑๘ เมืองอันอยู่ชายทะเลรอบเกาะดังกล่าว
ฉบับ ๑ ให้ยกมาช่วยรบฝรั่ง ด้วยพระบารมีของพระกษัตริย์ วัดนาค
แถวดังกล่าวทั้งปวงก็เข้าด้วย ยกกระบวนทัพมาล้อมเมืองศิริวิชัยบุรี
ดังกล่าวไว้ รบฝรั่ง ๆ ก็แตกหนีไป ชาวดังกล่าวก็ได้ติดตามจับฝรั่งฆ่า
เสียสิ้นทั้งเจ้าทงไพร่มิให้เหลือเลย พระกษัตริย์ก็ได้ด้วยราชสมบัติ
ในกรุงศิริวิชัยบุรีดังกล่าว แต่นั้นมาชาวดังกล่าวก็ได้รับความสุขเกษมสืบ
มาถึง ๔ รัชชสมัย มีพระราชโอรสขึ้นสืบกันมาถึง ๓๐๐ ปี
แต่ในกรุงดังกล่าวนี้ไม่มีภิกษุสามเณรเลย ครั้นอยู่มามีราชกุมารองค์ ๑
ในวงษ์นั้น ได้ด้วยราชสมบัติทรงพระนามชื่อว่า นรายสิงห์ มี
พระไทยเต็มได้คิดจะไกรยกพระศาสนา จึงให้ไปนิมนต์พระสงฆ์มา
แต่เมืองละโว้ ณ เกาะสมุททวีป ได้พระสงฆ์มา ๒๐ รูป จึงให้
บวชอุปฐกชาวดังกล่าวเป็นอันมาก แต่ทว่าภิกษุละโว้นั้นบวชอุปฐก
ด้วยพระไตรสรณาคมน์ดังเดียว จะได้บวชด้วยญัตติคุณกรรมวาจาหา
มิได้ ให้อุปฐกเข้ามา ๑๐๐ แห่งก็ดี ๒๐๐ ก็ดี ให้หนึ่งผ้าห่มผ้าเชาแดง
ให้รับพระไตรสรณาคมน์พร้อมกันทีเดียว แต่เท่านั้นว่าเป็นภิกษุแล้ว
ชาวดังกล่าวทั้งปวงดีใจ คิดว่าเป็นภิกษุ ก็รักษาคัดเทานับกันมา

๑ ชาวจึงจะถูก

๒ เรื่อง พงษาวดาร ดังกาที่ กล่าวใน จดหมายเหตุของ สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชย ได้เรื่องแต่เค้าความ เห็นจะไม่มีหนังสือแต่
ผู้แต่งจริงมาดัดแปลงในเวลาดเรียบเรียงจดหมายเหตุฉบับนี้

๓ คือเมืองยะไข่

ฝ่ายภิกษุอันมาแต่เมืองละแวก บังเกิดความไ้ตายเสียบ้าง ที่
 ยืนอยู่นั้นเธออยู่ถึงกาแต่ ๓ วัน แล้วก็กลับไปดิน ชาวถึงกาที่บวช
 นมโศกจาเวญเคย บ้างเป็นไ้ตายเสียก็มี บ้างค้นหาไปก็มี จน
 เพศสมณะนั้นก็สูญไปสิ้น ครั้นอยู่มาสมิงทอกับลูกหลวงองค์ ๑ ใน
 เมืองหงษาวดีคบคิดกันเป็นกระบถ จะชิงสมบัติเมืองหงษาวดี พระ
 เจ้าหงษาทราบก็ให้จับสมิงทอกับลูกหลวง ๆ องค์นั้นคือผู้ได้กัณฑ์ไป
 แต่สมิงทอนั้นหนีเข้าพึ่งโพธิ์สมภารสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมอยู่ในกรุงเทพ
 อยุทธยาน ข้างหงษารูก็ให้ม็คุ่ออักษรมาขอจะเอาตัวสมิงทอ ของ
 หลวงทรงธรรมไม่ให้ ทูลหงษาก็กลับไป ครั้นอยู่มาของหลวง
 รังเกียจพระไทยว่า สมิงทอมมีความรู้วิชาการ ก็ให้เอาไปปล่อย
 เดี่ยวตามป่า ครั้นปล่อยไป สมิงทอกก็เข้าไปในแดนหงษากลับเก่า ก็
 เกิดขัดต่อคนได้เป็นอันมาก จะยกเข้าตีเอาเมืองหงษาให้ได้ พระ
 เจ้าหงษาทราบ ครั้นจะรวบรวมเด่าก็กลัวผู้คนจะล้มตาย จึงให้แต่งกล
 ไปล่อดวงจับตัวสมิงทอได้แล้วให้ฆ่าเสีย แต่ลูกหลวงที่คิดกระบถด้วย
 กันนั้น หนีเข้าบวชเป็นภิกษุในศาสนา พระเจ้าหงษาให้จับตัวมาจะ
 ให้ฆ่าเสีย พระสงฆ์ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงช่วยกันเข้าไปขอโทษไว้มิให้
 ตาย พระเจ้าหงษาให้เนรเทศเสียจากกรุงหงษา ตั้งตงกำปั่นวิดิ้นดา
 ให้เอาไปปล่อยเดี่ยวในเกาะให้พ้นรามัญประเทศ เธอจึงว่าแก่วิดิ้นดา
 ให้ตั้งขึ้นในเกาะดังกาเกิด วิดิ้นดาก็พาไปตั้งขึ้นเกาะดังกาที่บ แต่เมื่อ
 แรกเขาตั้งตงกำปั่นนั้นมิรีบเอาผ้าแถบครเดี่ย ให้เหลือแต่ผ้าตบงนึ่ง
 กับผ้าห่มผืนเดียวติดกายอยู่ ครั้นจนถึงเกาะดังกาแล้ว เธอก็เที่ยว

ขอทานเขากินไป ชาวตั้งกาครนเห็นก็เดือดๆกันต่อไป จึงบอก
 หนังสือขึ้นไปถึงกรุงศรีวิชัยบุรี ให้กราบทูลพระเจ้าตั้งกา ๆ ทราบ
 ก็ให้นิมนต์เขอลงขึ้นมาณกรุงแล้ว ครั้นตั้งให้ถามเหตุการณ์ เธอ
 จึงให้การกราบทูลว่า เดิมอาตมาภาพอยู่เมืองหงษา เขาทูลพระ
 เจ้าหงษาว่า อาตมาภาพเป็นกระบถ พระเจ้าหงษาให้จับเราจะฆ่า
 เด็ด จึงหนีเข้าบวชเป็นภิกษุ พระเจ้าหงษามีได้ฆ่าเสีย จึงหนีเรศ
 เรามา เราจึงได้ตกมาถึงตั้งกาทว่านี้ พระเจ้าตั้งกาได้ทรงฟังก็เชื่อ
 ว่าเป็นพระภิกษุจริง มิได้มีความสงสัย จึงให้เอาผ้าไตรและบาตร
 มาถวาย แล้วให้นิมนต์ไปอยู่อารามแห่งหนึ่งในกรุงนั้น จึงรับตั้ง
 ให้บ่าวร้องกุดบุตรชาวตั้งกามาบวชในสำนักพระภิกษุของคณนั้น ชาว
 ตั้งกาทั้งปวงก็ชื่นชมยินดีชวนกันมาขอบวชเป็นภิกษุ และรวมบุญภิกษุ
 นั้นจึงว่า อาตมาผู้เดียวซึ่งจะบวชกุดบุตรให้เป็นภิกษุนั้นมิได้ ถ้าจะ
 บวชเป็นภิกษุต้องมีสังฆคณะ ๕ รูป ๑๐ รูปจึงจะให้อุปสมบทได้ ครั้น
 ชาวตั้งกามีศรัทธากับบวชเป็นสามเณรเป็นอันมาก แล้วปรารภว่าทำ
 ไฉนจะได้บวชเป็นภิกษุ พระสงฆ์หงษาจึงว่าถ้าปราณาดังนั้นก็ให้ไป
 เมืองหงษาขอพระสงฆ์มาให้มากเถิด ครั้นพระเจ้าตั้งกาทราบก็แต่ง
 ให้ราชทูตไปเมืองหงษาดำกับกำนันวิถันดา ถึงแล้วให้เสนาเฝ้ากราบทูล
 ขอพระสงฆ์ พระเจ้าหงษาไม่ให้ ครั้นกลับมากำนันเดียว ราชทูต
 พระเจ้าตั้งกาทั้งไพร่ทนายตายเสียบ้าง รอดมาได้ ๖ คน พระเจ้า
 ตั้งกาจึงแต่งทูตให้ไปขอพระสงฆ์เมืองตะเข็งอีกครั้งหนึ่งเถา ราชทูต
 ไปด้วยกำนันวิถันดา ไปยังมีทันถึงกำนันก็เสียแต่ในกลางขเณคนตาย

เดียเป็นอันมาก พวกราชทูตเห็ดตายนาย ๓ ไพร ๒ รวม ๓ คน ไป
ถึงเมืองตะเข้งเอาเนื้อความกราบทูลเจ้าเมืองตะเข้งตามเรื่องราวซึ่งมีราช
ดำรัสไปนั้น เจ้าเมืองตะเข้งก็ไม่ให้พระสงฆ์มา จึงฝากทูต ๓ นาย
ให้มาด้วยกำปั่นอังกฤษ. พระเจ้าตากครั้นได้พระสงฆ์มาก็ยังทรงพระ
วิตกนัก แต่คิดอยู่ที่จะหาพระสงฆ์นั้นทรงพระวิตกไปปีหนึ่ง ครั้น
อยู่มาวันใดเจ้าเมืองโกตัมพะ^๓ แต่งขุนหมื่นวิถันดาให้นำเอาสิ่งของ
เครื่องราชบรรณาการขึ้นไปถวายพระเจ้าตาก ๆ จึงให้นมิต์ตามเณร
ดังกล่าวให้ห่มผ้าดำพายบาตรเข้าไปยืนอยู่ให้วิถันดาเห็น แล้วจึงให้
ถามวิถันดาว่า วิถันดาทางปองเทียวก้าขายไปมาในนา ๆ ประเทศ
คนซึ่งห่มผ้าดำพายบาตรดังนี้ ยังเห็นที่บ้านเมืองแห่งใดบ้าง วิถันดา
ให้กราบทูลว่า เห็นมอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเมืองเดียมนั้นมากนักหนา
ภาษาเดียมนั้นเขานับถือไหว้ชากันนัก ครั้นพระเจ้าตากได้ฟังวิถันดา
ดังนั้นพระไทยขึ้นขม่นัก จึงให้แต่งราชดำรัสให้ราชทูต ๓ นายกับ
ไพร่ไปด้วยวิถันดาไปยังกรุงเทพ ฯ ราชทูตดังกล่าวไปถึงให้เสนาหน้าเฝ้าแล้ว
กราบทูลพระเจ้าทรงธรรมตามเรื่องราวซึ่งให้ไปขอพระสงฆ์นั้น สมเด็จพระ
เจ้าทรงธรรมจึงตรัสว่า ธรรมเนียมราชทูตจ้ทราชดำรัสน้อยอมมี
มกตราขบรรณาการมาด้วย นทคมาห้ามเครื่องมกตราขบรรณาการ

๓ ที่เรียกว่าเมืองโกตัมพะ หรือกุกุมพู หรือโคตัมโบ เป็นเมือง
เดียวกินนเอง

มาไม่ ผิดด้วยอย่างธรรมเนียมไปเราส่งไธยอยู่^๑ ซึ่งจะให้พระสงฆ์
 ไปนั้นยังไม่ได้ก่อน ถ้ามีเครื่องราชบรรณาการมาต้องตามธรรมเนียม
 แล้ว จึงจะให้พระสงฆ์ออกไป ราชทูตก็กราบทูลถวายบังคมลา
 กลับไปถึงลังกา แล้วกราบทูลพระเจ้าลังกาตามพระโองการสมเด็จพระ
 พระเจ้าทรงธรรมไตรรัตน์ ครั้นรุ่งขึ้นปีใหม่พุทธศักราชล่วงไป ๒๒๘๒
 ปี พระเจ้าลังกาจึงแต่งราชทูต ๓ นายให้นำพระราชสาส์นและศุภอักษร
 กับเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้าไปด้วยกำปั่นวิสันดา ราชทูตเข้า
 ถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมอีกครั้งหนึ่ง ด้วยจะขอ พระพุท
 พระธรรม พระสงฆ์ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงให้นิมนต์พระสงฆ์
 ๒๐ รูป มีพระอุปัติ พระอริยมุนี มหาเถร ๒ องค์เป็นประธาน
 กับราชทูต ๓ นาย มีพระธรรมโมตรีเสนาเป็นผู้ใหญ่ ให้เชิญเสด็จ
 พระพุท พระธรรม พระสงฆ์ กับราชสาส์น สมณสาส์น เครื่อง
 มงคลราชบรรณาการออกไป เมื่อให้ออกไปนั้นในปีออกจัตวาศก
 วัน ๒ ๗ ๓ ค่ำ จตุศักราช ๓๑๓๔ เวลารุ่งแล้ว ๖ บาท กำปั่นใช้ไป
 ได้ ๓๐ วันถึงเกาะปดาไฮด^๒ ถ้าเกาทัณฑ์จะเสีย แวะเข้าเมืองนคร
 ศรีธรรมราช บอกหนังสือเข้ามาให้กราบทูล ของหลวงจึงตรัสตั้ง
 ให้มีตราออกไปให้เจ้าพระยานครส่งพระสงฆ์กับราชทูตกลับเข้ามากรุง ฯ
 โดยทางสถิตมารค ครั้นถึงปีระกาเบญจศกจึงเชิญพระอุปัติ พระอริยมุนี

๑ ที่จริงไม่มีทั้งพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการ เพราะ
 ผากไว้ที่เมืองโยกัตรา

๒ เกาะนี้ เรียกว่า ปูโตอ

กับพระสงฆ์อันดับ ดังกำปั่นวัดดินดากับราชทูตออกไปถึงเมืองโยกระตรา
เจ้าเมืองโยกระตราแต่งรับเลี้ยงพระสงฆ์แต่เช้าห้วงแล้ว ให้เอากำปั่น
ใหญ่ลำอื่นมาจอดให้พระสงฆ์ทรงไปกับข้าหลวง เมื่อจะใกล้ถึง
เกาะดังกล่าว พายุกล้าพัดเส้ากระโดงนำหักลงมาคนตาย ๓ คน จึง
เข้าทอดทิ้งท่าเมืองกุกินามดีในเกาะดังกล่าว ครั้นพระสงฆ์จะใกล้ไปถึง
นราขัตติยโศเจ้ากรุงดังกล่าวบรรด

(ข้อที่) ว่า (พระเจ้านราขัตติยโศเจ้ากรุงดังกล่าว) ดังนั้นจะ (สวรรคต
เมื่อพระอุปัติ) ไปในกตางเขต หรือไปถึงท่ากุกินามดีแล้วก็เป็นการ
สงฆ์โดยอยู่ แต่เห็นเรื่องจดหมายเหตุดังกล่าวฉบับอื่น ที่พระอุปัติ พระ
อริยมุนี ออกไปถึงเกาะดังกล่าวท่าเมืองกุกินามดีแล้ว ท่านไม่กล่าว
เลยว่าพระเจ้าดังกล่าวตาย เห็นว่าชีวิตความเนื่องกันไปที่เดียว ว่า
พระอุปัติ พระอริยมุนีถึงแล้ว ก็บอกขึ้นไปกรุง พระเจ้าดังกล่าวให้หา
ศิวิรัตนกรุณาเด่นาบดังไปไว้ที่เดียว จดหมายเหตุ ๒ ฉบับนี้ เห็น
ฉบับข้างพระอุปัติ พระอริยมุนี ข้าหลวง จดหมายนั้นความชีวิตม
แน่นหนา ดูภูมิความก็เห็นถูกเป็นอันเดียวกันอยู่ ผิดกันแต่ที่จุดศักราช
ข้างฉบับข้าหลวงไปก่อนกับพระอุปัติ พระอริยมุนีนั้น จดหมายว่า
เมื่อเชษฐพระพุทธร พระธรรม แดพระราชดำณลงกำปั่นนั้น ใน
วัน ๖ ๖ ๑ ค่ำ จุศักราช ๑๑๑๔ ปีวอกจัตวาศก เวลาย่ำสองรุ่ง
แล้ว ๖ บาท แดพระสงฆ์อันดับว่าแต่ ๑๕ รูป ๑๗ รูปกับทั้งพระอุปัติ

๑ ที่ในวงต้นฉบับเดิม คนความว่าจะเป็นอย่างนี้

พระอริยมุนี ข้างฉบับ^{๕๑} ว่าพระสงฆ์อันดับถึง ๒๐ รูป ข้างฉบับ^{๕๒} ครึ่งพระ
 อุปาจารย์^{๕๓} ไปในบิณฑกที่เดียว หาได้แวะเข้าเมืองนครแต่กับเข้า
 มากองไม่ ข้างฉบับ^{๕๔} ไปที่หลังครึ่งพระวิสุทธิอาจารย์ พระวรญาณ
 มุนี^{๕๕} กล่าวว่า เมื่อพระอุปาดิ^{๕๖} ไปนั้น บิณฑกจักวาศก ถูก
 กันอยู่ แต่ดำเณทศ^{๕๗} ต้องแวะเข้าเมืองนคร แต่กับเข้ามากองเสีย
 ก่อน ต่อรุ่งขึ้น^{๕๘} บิณฑกเบญจศกพระอุปาดิ^{๕๙} จึงได้ออกไป เข้าโยกะตรา
 แล้วไปถึงเกาะดังกา ทอดทำกุกินามดี ความก็อันเดียวกัน แต่
 มีผดกันอยู่หลายแห่ง ที่^{๖๐} ไปนั้นเห็นความผดกันมากอยู่ แต่ความ
 จดหมายข้างข้าหลวงไปครึ่งพระอุปาดิ^{๖๑} พระอริยมุนี ชิตขมถัด^{๖๒}
 นักหนา ไม่มีที่แสดงเลย ความต่อเรื่องตามฉบับว่า ครึ่งพระ
 สงฆ์ไปจะไถ่ถึง นรายถึงให้พระเจ้าดังกาสุวรรณคหาได้ทันนมัสการ
 พระสงฆ์ไม่ เสนาบดีจึงปรึกษาพร้อมกัน ยกน้องชายนางอรรค
 มเหสีของนรายถึงให้ขึ้นเสวยราชย์แทน ถวายนามชื่อ กิตติศิริราช
 ดิงโฮ ครั้น^{๖๓} พระอุปาดิ^{๖๔} พระอริยมุนีไปถึง เจ้าเมืองกุกินามดีจึงบอก^{๖๕}
 ไปให้กราบทูลพระเจ้าดังกา ๆ จึงให้แต่งยั่วยานคานหามให้พระยา พระ
 หลวง กับไพร่พลเกณฑ์^{๖๖} แห่งไปถึงท่าเมืองกุกินามดีห้าม^{๖๗} ขึ้นไป
 ยังกรุงศิริวัฒนบุรีดังกา ชาวดังกาทั้งปวงชนมยินดี^{๖๘} ร้อง^{๖๙} ช้อง^{๗๐} ดำรงการ
 เดียง^{๗๑} ดัน^{๗๒} หวน^{๗๓} ไหว ครั้น^{๗๔} พระสงฆ์ถึงกรุงดังกาแล้ว พระเจ้าดังกา
 จึงให้^{๗๕} นิมนต์^{๗๖} พระสงฆ์สามเณรเข้าไปหาไศรยอยู่ณวัดบุบผาราม แต่

๑. ทว่า ข้างฉบับ^{๕๑} ดังนี้ เข้าใจว่าคงจะมีหนังสือจดหมายเหตุ
 เรื่องพระอุปาดิ^{๕๒} ไปดังกาอีกฉบับ ๑ ซึ่งต้นฉบับสูญเสียแล้ว

วัดอุโบสถาราม พระเจ้าดังกาตรัดตั้งให้ปรนนิบัติรักษาพระสงฆ์
 ตามเนรเปนิจไป แล้วให้ป่าวร้องกุดบุตรให้มาบวชตามมีศรัทธา
 ครองนชาวดังกาต่างคนต่างศรัทธาก็ก็นามบวชเปนภิกษุตามเนรเปนอันมาก
 แดชาวดังกา^{๕๕๕}ครองนถาถัดถะกุดยังนัก บวชได้แต่คน^{๕๕๕}คระกุดอัน^{๕๕๕}
 คนที่^{๕๕๕}คระกุด^{๕๕๕}ค่าน^{๕๕๕}ห้ามมิให้บวช

ว่าดังนี้ จะว่ารับตั้งห้ามหรือกัว่าไม่ขัด แต่จดหมายในฉบับ
 ไปตานว่าดังนี้ แดคระกุดอันค่าน^{๕๕๕} คือ คระกุดข้าง^{๕๕๕}หูก ๑ ข้าง^{๕๕๕}ทอง ๑
 ข้าง^{๕๕๕}เหล็ก ๑ ข้าง^{๕๕๕}หม้อ ๑ ข้าง^{๕๕๕}ทอ^{๕๕๕}เลื้อ ๑ ข้าง^{๕๕๕}ด้าน^{๕๕๕}เลื้อ ๑ ข้าง^{๕๕๕}ฟอก
 ผ้า ๑ ข้าง^{๕๕๕}คัก^{๕๕๕}ดอง ๑ เป้า^{๕๕๕}ปี ๑ คีตะ^{๕๕๕}โพน ๑ คระกุด^{๕๕๕}ทง^{๕๕๕}นี้ ห้ามมิให้
 บวช^{๕๕๕}เปน^{๕๕๕}สงฆ์^{๕๕๕}แต่^{๕๕๕}ตาม^{๕๕๕}เนร^{๕๕๕}เถย แต่จะ^{๕๕๕}กิน^{๕๕๕}เข้า^{๕๕๕}ร่วม นอน^{๕๕๕}นั่ง^{๕๕๕}ร่วม เติ^{๕๕๕}
 น้า แดจะ^{๕๕๕}ดม^{๕๕๕}พงษ์^{๕๕๕}เปน^{๕๕๕}ผัว^{๕๕๕}เมีย^{๕๕๕}กัน^{๕๕๕}กับ^{๕๕๕}คน^{๕๕๕}คระ^{๕๕๕}กุด^{๕๕๕}ต้ง^{๕๕๕}นม^{๕๕๕}ได้^{๕๕๕}เถย^{๕๕๕}เปน^{๕๕๕}อัน
 ชาติ^{๕๕๕}ที่^{๕๕๕}เคย^{๕๕๕}ว แม^{๕๕๕}น^{๕๕๕}เขา^{๕๕๕}ดำ^{๕๕๕}เขา^{๕๕๕}คัก^{๕๕๕}ก็^{๕๕๕}ด่า^{๕๕๕}ก็^{๕๕๕}ด^{๕๕๕}ตอบ^{๕๕๕}คน^{๕๕๕}คระ^{๕๕๕}กุด^{๕๕๕}ต้ง^{๕๕๕}นม^{๕๕๕}ได้^{๕๕๕}๑

๑ ความ^{๕๕๕}ค่อน^{๕๕๕} จง^{๕๕๕}ค^{๕๕๕}ค^{๕๕๕}อน^{๕๕๕}เร^{๕๕๕}อง^{๕๕๕}ค^{๕๕๕}ณะ^{๕๕๕}ต้ง^{๕๕๕}ข^{๕๕๕}ม^{๕๕๕}อ^{๕๕๕}อก^{๕๕๕}ไป^{๕๕๕}ด้ง^{๕๕๕}กา^{๕๕๕}คร^{๕๕๕}ง^{๕๕๕}ที่^{๕๕๕} ๒
 ซึ่ง^{๕๕๕}เป^{๕๕๕}น^{๕๕๕}ส่ว^{๕๕๕}น ๑ ของ^{๕๕๕}จ^{๕๕๕}ด^{๕๕๕}ห^{๕๕๕}มา^{๕๕๕}ย^{๕๕๕}เห^{๕๕๕}ต^{๕๕๕}น ตั้งแต่^{๕๕๕}น^{๕๕๕}า ๑๘๘ เป^{๕๕๕}น^{๕๕๕}ค่น^{๕๕๕}มา